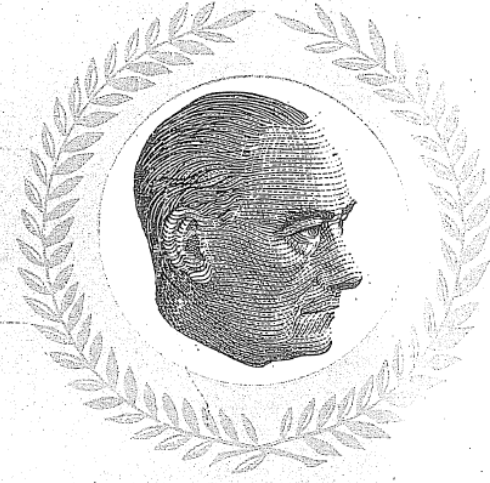

ATATÜRKÜN DOĞUMUNUN 100.YILI DİZİSİ: 7

AÇIKLAMALI
ATATÜRK
KAYNAKÇASI

II

TÜRKER ACAROĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI
KÜLTÜR YAYINLARI

Genel Yayın No : 227

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dizisi No. : 7

Her Hakkı Kùltür Yayınları
İş — Türk Limited Şirketi'nindir.

Kapak Düzeni / FAHRİ KARAGÖZOĞLU
Birinci baskı: 3.000

Yonca Matbaası, 1981. Ankara

M. Türker ACAROĞLU

AÇIKLAMALI ATATÜRK KAYNAKÇASI

II

(E – Z)

İçindekiler

	Sayfa
E	545—667
Ebedi Şef Kurtarıcı Atatürk'ün	
Zengin Tarihinden' Birkaç Yaprak	547
Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken	550
Eğil Bağlar, İstiklâl Harbi Yazıları	552
Ellinci Yılda Tarihten Geleceğe	554
Emperyalizmce Karşı Türkiye 1922-1924'...	556
En Büyük Kaybımız 10 İkinci Teşrin 1938...	559
Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları	561
Erzurum Kongresi	563
Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber	565
Europe (I/) Et La Turquie N'ouvelle	566
F	569—S73
Fotoğrafla Atatürk	571
VII	

Fotoğraflarla Atatürk'ün Hayatı	
Doğumundan Ölümüne Kadar	572
G - -	575—631
Gazi Mustafa Kemal Zwischen Europa Und Asien ..	577
Gazi Mustafa Kemal	579
Gazi Mustafa Kemal	581
Gazi Mustafa Kemal Atatürk	
Founder Of The Turkish Republic	583
Gazi Mustafa Kemal Hz. Nezdinde	
Bir Yıl Elçilik	584
Gazi ve Eserleri	588
Gazi ve İnkılap	590
Gaziantep Savaşının içyüzü	591
Gaziantep'te Gazi Mustafa Kemal	595
Gazi'nin Dört Süvarisi	598
Gazi'nin Vecizeleri	601
Gazi'nin Yolu	603
General Papulas'ın Hatıratı	605
General Trikupis'in Hatıraları	809
Geometri	610
VIII	

Gerçek Atatürk.....	614
Gerçek Yönüyle Atatürkçülük Türk Devriminin	
Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi	615
Gestalten Und Gestalter Des Heutigen Europa	816
Ghazi Mustapha Kemal La Resurrection	
D'Un Peuple	617
Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları	619
Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım	
Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait	
Hatıralar ve Tetkikler... ..	622
Grey Wolf, Mustafa Kemal	
An Intimate Study Of A Dictatör	627
Guerre (La) De L'ndependance Turque	630
H	633—666
Halifeliğin Sonu	635
Halk Önderi Atatürk	637
Harp Hatıralarım	839
Hatay Kurtuluş Ve Kurtarış Mücadelesi Tarihi	641
Hatıralar	643
Hatıraları Ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay ...	645

Hatıralarım	647
IX	

Hatıralarım Genç Subaylık Yılları 1884=1918 ...	650
Hatıralarım Millî Mücadele Çukurova'da	
Fransız İşgali Ve Kanlı Savaşlar Birinci Büyük	
Millet Meclisi Yurtta Çeşitli İsyanlar	
Yunanlıların Denize Dökülmesi	
Atatürk'ten Hatıralar, Resimler, Vesikalar	652
Hedefiniz, Akdeniz	653
Hemşehrimiz Atatürk	655
Heyet-i Temsiliye Kararları	658
Hilafet Ve Hakimiyet-i Milliye	859
Hilafet Ve Milli Hakimiyet	662
Histoire De La Republique Turque . . .	684
İ	667—729
İki Neslin Tarihi Mustafa Kemal	
Neler Yaptı?	669
İlk Meclis'den Kalanlar, 1920-1970	670
İngiliz Belgelerinde Atatürk	
1919-1938 Cilt. 1 : Nisan 1919 Mart 1920	
British Documents On Atatürk, 1919 -1938	
Volume 1 : April 1919 - March 1920 . ..	672
İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e	
1921-1922	674
İnkılabımızda Posta Ve Telgrafçılar	676
X	

İnkılap Psychologie'si... ..	678
İnkılap Tarihine Giriş	682
İnkılap Ve Kadro	683
İnkılap Yolunda	686
İnkılapların.Öğrettikleri	689
İnönü Atatürk'ü Anlatıyor	691
İnsancıl Atatürk	692
İslam Ahalinin, Duğar Oldukları Mezalim	
Hakkında Vesaika Müstenit Malumat.	893
İstiklal Harbi Gazetesi . . .	695
İstiklal Harbimiz	696
İstiklal Harbimizde Enver Paşa Ve	
İttihat-Terakki Erkanı.	700
İstiklâl Harbimizin Esasları	702
İstiklal Harbinde Demirci Akıncıları	704
İstiklal Harbinde 57. Tümen Ve Aydın Milli	
Cidali	707
İstiklal Harbinde Sarıklı Kahramanlar	709
İstiklal Mahkemesi Hatıraları	711
İstiklal Marşımızın Tarihi .,	713
İstiklal Savaşı Sözlük Ve Bibliyografya	718
XI	

İstiklal Savaşında Adanalıların Kahramanlık	
Destanları	717
İstiklal Savaşında Bozguncular Ve Casuslar	719
İstiklal Savaşının İç Yüzü	722
İzmir'den Bursa'ya	725
İzmir'in Romanı	728
J	731—734
Jüpiter	733
K	735—807
K. Atatürk	787

Kemal Atatürk (Gazi Mustafa Kemal)	
Fel Evszazad Törörkorszaq Tor Tenelmelol ...	238
Kemal Atatürk Soldat Und Führer	739
Kemal Atatürk Tvorats Nove Turske	741
Kemal Atatürk Untergang Und Aufstieg	
Der Turkei	743
Kemal: Maker Of Modern Turkey	746
Kemal, Roosevelt, Mussolini	747
Kemal Atatürk El Constructor De La Nueva	
Turquia	750

XII

Kemal Atatürk Hayat Ve Eserine Ait resimler	
Leben Und Werk in Bildern	752
Kemal Atatürk	
O Demiürgos Tes Neas Turkias	753
Kemal Atatürk Ve Çağdaş Türkiye	754
Kemal Atatürk Ve Milli Mücadele Tarihti	757
Kemal Atatürk Yeni Türkiye'nin Kurucusu ...	760
Kemal Pascha-	761
Kemalism	762
Kemalisme (Le)	765
Kemalisme (Le) Devant Les Allies	768
Kemalist Devrim Üzerine Denemeler	
Teori - Uygulama	771
Kemalist-İhtilal Ve Bulgaristan, 1918-1922	
Bulgar Gözüyle Atatürk	773
Kemalist Yeni Düzen	778
Kemalizm	778
Kemalizm	781
Kemalizmin Dramı	784
Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor	786
Kurtuluş Savaşı Anıları	787

XIII

Kurtuluş Savaşı, Devrimler Mustafa Kemal ve	
Mahatma Gandhi 1919-1928	789
Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri ...	792
Kurtuluş Savaşımız 1919-1922.....	795
Kurtuluş Savaşında Deniz Kahramanları	797
Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurova'lılar	
Adana, Tarsus, Mersin'liler Hatıra	798
Kurtuluş Savaşında Karadeniz	801
Kurtuluş Savaşında Muğla	802
Kurtuluşun Ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları	805
L	809—827
Layiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde	811
Lenin, Benito Mussolini Mustafa Kemal	814
Loup (Le) Et Le Leopard	
Mustapha Kemal Ou La Mort D'un Empire ...	817
Lozan	819
Lozan	822
Lozan Barış Konferansı Tutanaklar, Belgeler	824
Lozan'ın İzlerinde 10 Yıl	
10 Ans Sur Les Traces De Lausanne	827

XIV

M	829-893
M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım	831
Martyre (Le) D'Un Peuple	
Les Turcs Demandent Une Paix Juste Promte	

Et Durable	833
Menemen İrtica Hadisesi	835
Milli Mücadele Anadolu İhtilali	837
Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal, Arkadaşları Ve Karşısındakiler	840
Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine Milli Mücadele Başlarken	843
Milli Mücadele 1919 -1932	848
Milli Mücadele Hatıraları	849
Milli Mücadele Hatıralarım	852
Milli Mücadelede Erzurum	854
Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar	859
Milli Mücadelede Türk Akıncıları	861
Miralay Arif'in Hatıratı 1919-1923	864
Modern Türkiye'nin. Doğuşu	865
Mondros'tan Mudanya'ya Kadar	868
Montreux Ve Savaş Öncesi Yıllar, 1935 -1939	871

XV

Moustapha Kemal Atatürk, 1882-1938	872
Mouvement (Le) National Turc Et Mustapha Kemal Pachia	874
Mudanya, Lozan, Ankara	875
Mustafa Kemal Balkanlarda	877
Mustafa Kemal Begründer Der Neuven Turkei Mustafa Kemal Eseri Ve Memleketi	880
Mustafa Kemal Ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi	884
Mustafa Kemal'lerin Kitabı	886
Mustapha Kemal Dictateur	888
Mustapha - Kemal On La Renovation De La Turquie	890
Mütarekede İzmir Olayları	891
Mütarekede Yerli Ve Yabancı Basın	892
N	805—908
Nationalisme (Le) Turc	897
Neue (Die) Turkei Politische Entwicklung, 1914-1929	900
Nouvelle (La) Turquie Et La Question D'Orient	901

XVI

Nutuk	904
Nükte Ve Fıkralarla Atatürk	908
O	909—934
O Zamanlar, 1920-1923	911
10 Kasım - 31 Aralık 1938 Günlerinde Türk Basınında Atatürk İçin Yazılmış Yazıların Bibliyografyası	914
10 Yıl Savaş (1912-1922) Ve Sonrası	916
10 (Yıl Rehberi), 1923- 1933	919
12 Yılın Kültürü 1923- 1935	921
19 Mayıs	922
19. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Türk Basınında Atatürk	924
O'nun İçin Yazılanlar, Söylenenler	928
Orient	927
Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi	929
30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi Ve İnkılaplarımız	931
30 Ağustos Hatıraları... ..	934

XVII

Ö	935—939
Öl Esir Olma İstiklal Savaşında Ereğli	
Alemdar Kurtarma Gemisinin Kahramanlığı ve Siyasi	
Neticeleri	937
P	941—947
Fays (Le) De Kemal Atatürk Formation Et	
Evolution De La Nouvelle Turquie	943
Pontius Meselesi Teşkilat, Rum Şekavet Ve	
Fecaiyii Hükümetin İstilaat Ve Tedabiri Avrupa	
Hükümetleriyle Muhaberat	946
Q	940—952
Question (La) Turque	951
R	955—965
Regime (Le) D'Occupation Hellanique En	
Turquie	957
Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa	
Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri	959
Reveil (Le) D'Une Race Dans La Turquie De	
Mustapha Kemal	962
S	965—988
Serbest Fırka Hatıraları	967

XVIII

Sevres ve Lausanne (Sevr Ve Lozan)	
Muahedelerinin Tarihçesi Ve Hükümleri	970
Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık	
Hatıraları	972
Sivas Kongresi	973
Sivas Kongresi	974
Sivas Kongresi Tutanakları	978
Siyasi Dargınlıklar	978
Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı	979
Son Nöbet Defteri	982
Sosyal Ve Kültürel Düşünceleriyle Atatürk ...	983
Sömürülen Atatürk	984
Sus A L'Envahisseur De L'Occupation Â La	
Liberation De Smyrne Mai 1919 - Septembre 1922	987
T	989—1099
Tanıklar Ve Belgelerle Ata'nın Bursa Nutku	991
Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri	
Ve Gelişimi	992
Tarih Adam: Atatürk	995
Tarih Işığında Devrimlerimiz	998
Tarihçi Gözüyle Atatürk	1000

XIX

Tarihten Bugün'e	1001
Tek Adam	1003
Turchia (La) Di Kemal	1005
Turcs (Les) Et L'Europe	1006
Turquie (La) Actuelle	1000
Turquie (La) D'Atatürk	1012
Türk Devrimi Ve Sonrası 1919-1948	1015
Türk Devriminin Milli Değeri	1017

Türk Dili Atatürk Ve Biz	1019
Türk Gazeteciliğinin 100'üncü Yılı İçin Basın	
Tarihimizin Kara Ve Ak Günleri Atatürk'ün	
Hürriyet Fikri Ve Kendi Kalemıyla Başmakaleleri ...	1021
Türk İnkılabına Bakışlar	1022
Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt: Batı	
Cephesi 5'nci Kısım, 2'nci Kitap:	
Sakarya Meydan Muharebesi 23 Ağustos -	
13 Eylül 1921 Ve Sonraki Harekât	
14 Eylül 10 Ekim 1921	1023
Türk İstiklal Harbi II'nci Cilt: Batı Cephesi	
6'nci Kısım, I'nci Kitap: Büyük Taarruza	
Hazırlık Ve Büyük Taarruz	
10 Ekim 1921 - 31 Temmuz 1022	1025
Türk İstiklal Harbi	1028
XX	

Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele	1029
Türk İstiklal Mücadelesi Konferansları	1031
Türk İstiklal Savaşı, Yunan Cephesi	1035
Türk Kurtuluş Savaşı	1037
Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan	
Mudanya'ya Kadar 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922	1039
Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika... ..	1042
Türk Mucizesi	1043
Türk Romanından Milli Mücadele	1044
Türk Ruhu	1047
Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri Ve Atatürkçülük	1050
Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu	1051
Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi	
50. Yıldönümü, 1920 -1970	1053
Türkiye Cumhuriyeti Devlet ve Haliki	
Gazi Mustafa Kemal	1056
Türkiye Cumhuriyeti Ve Türk Devrimi	1059
Türkiye Cumhuriyetinde Layiklik	1061
Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim Ve	
Atatürk	1064
Türkiye Cumhuriyetinin Ellinci Yılı Dolayısıyla	
Atatürk Ve Çevresi	1066
XXI	

Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir	
Haberler, Belgeler, Yorumlar	1060
Türkiye Maarifi Hakkında Rapor	1071
Türkiye'de Beş Sene	1073
Türkiye'de Gerici Eylemler	1077
Türkiye'de Yunan -Fecayii	1079
Türkiye'deki Huzursuzluğun Hakiki Sebepleri Ve	
Kemalizm	1033
Türkiye'nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir	
Tetkiki 1933-1934	1085
Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924	1088
Türkler Ve Atatürk	1090
Türklerin Manevi Gücü	1093
Türk'ün Altın Kitabı Gazinin Hayatı	
Ve Büyük Halaskarımız Hakkında	
Münevverlerimizin Ve Meşahirimizin İntibaat	
Ve Mülâhazatı	1095
Türk'ün Ateşte İmtihanı İstiklâl Savaşı Anıları.	1098
U	1101—1107
Unutulmuş Günler	1103

Urfa Savaşından Yapraklar	1105
XXII	

Ü	1109—1115
Uç Adam Kemal Atatürk, Roosevelt, Mussolini	1111
Üç Büyük Devrini: Eğitimin Birleştirilmesi, Şapka Ve Giyimin Değiştirilmesi, Türk Harflerinin Kabulü	1114
V	1117—1120
Vatan Hizmetinde	1119
Y	1121—1155
Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si	1123
Yakınlarından Hatıralar	1130
Yazı Devriminin Öyküsü	1132
Yazılmayan Yönleriyle K. Atatürk	1134
Yeni Türkiye	1135
Yeni Türkiye, 1914-1923	1137
Yeni Türkiye Devletinin Harici Siyaseti	1139
Yeni Türkiye'nin Hedefleri	1141
Yerli Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor ...	1143
Yunan Mezalimi	1144
100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri	1147
100 Soruda Kurtuluş Savaşının Tarihi	1149
XXIII	

100 Soruda Türkiye'de Devletçilik	1151
100 Soruda Türkiye'de Gerici Akım	1153
100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi ...	1155
Z	1157—1160
Ziya Gökalp Türkçülüğü Ve Kemalizm	1159
Dizin	1161

XXIV

E

545

EBEDİ ŞEF KURTARICI ATATÜRK'ÜN ZENGİN TARİHİNDEN BİRKAÇ YAPRAK (1939)

Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından Cevat Abbas Güler'in (1887-1943) yazdığı bu yapıt, İstanbul'da Halk Basımevi'nde basıldı (192 s., ayrıca 18 levha). Kitabın kısa, ama önemli önsözünü buraya aktarıyorum:

«Kaybıyla pek derin acılar duyduğumuz, o, ölçülemeyen, tartılamayan büyük varlık, «Atatürk» hakkında yazı yazmak kuvvet ve kudretinde henüz olmadığımı söylemeliyim.

Ancak; O, dünya büyüğü, Atatürk'ün yirmi dört yıl hizmet ve refakat (arkadaşlık) şerefini taşımak bahtıyarlığı benim için ne kadar büyükse, koca yıllar

devamlı bir surette rahlesinde (ders masasında) aldığım feyizlerinin borcunu, bizden sonra geleceklere ve tarihe ödemek de o nisbette büyüktür.

İşte bu maksatlardır ki, ona ve onun inkılabına çözülmez bağlarla bağlanan, yarının büyükleri, daha doğrusu, (Türklüğü) olacak, bugünkü vefakar gençliğe, Atatürk'ün yıldönümü münasebetiyle —birkaç yaprak bile olsa— zengin tarihinden bahsetmeği vazife bildim.

Kitabım;

A — Üzerinden çok yıllar geçmiş, tarihe mal olmuş birkaç vaka ile Atatürk'ün askerî dehasının, ne müşkül şartlar içinde meydana çıktığını;

547

Atatürk'ün daima mensubiyetiyle iftihar duyduğu milletin özü olan Türk ordusuna sevgi ve güveniyle, Türk ordusunun, ona derin bir imanla neden bağlandığını;

Savaşlarda, yabancı orduların her hususta zenginliği karşısında Türk ordusunun, noksan harp teçhizatı ve vasıtaları ile büyük kuvvetler önünde, küçük kuvvetlerle, nasıl muvaffak olduğunu;

Her şeyden ve herkesten evvel yalnız milli cevhere (Ulusal Öze) bel bağlamak ve ona güvenmek en büyük kuvvetimiz olduğunu;

Atatürk'le İnönü'nün vazife başında tanışmaları, ilk temaslarından birkaç gün sonra birbirlerine bağlandıklarının tezahürünü, ifade eden neticelerle;

B — Küçük Türk yavrularının hakiki öğretmenleri olan; çok sayın annelere, çocuklarını yetiştirmek için arayacakları misallerle, masalların yerine, Atatürk'ü belletmeyi kolaylaştıran hikayemi;

C — Atatürk hakkında gazetelere söylemiş ve yazmış olduğum hatıralarımın bir arada korunması ve sevgili vatandaşlarımın istifadelerine konması için ufak ilavelerle tekrar ettiğim makalelerimi içinde taşıyor.»

Kitabın ara başlıkları şunlardır: Atatürk Sofya'da. — Kafkas cephesi yolunda ve yeni cephede faaliyet. — Atatürk hikayesi : Hakiki öğretmen ANNE ağzından sevgili çocuklarımıza. — Bir izah. — Otuzsekiz yılının birinci kanununun onikinci gününde «Son posta.» gazetesinde intişara başlamış olan Bay

548

Sabih'in notları. — Ülkü kimdir ve neden Atatürk ona düşküdü? — Atatürk'ün çok sevdiği ve saydığı anası ile terbiye ve zeka bakımından vaziyetleri. — Yıldırım Orduları Kumandanı Mustafa Kemal'in istifası, İstanbul'a gelişi ve müstevli devletlerin donanmaları karşısında sözleri. — Tatlı dile, kılık - kıyafete müstenit limited şirketimizin doğuşu ve akıbeti. — Atatürk - Nuri Conker : Atatürk'ün büyüklüğü nisbetinde uluvvü cenabı da büyüktü. — Atatürk - Halis Bıyıktay.

549

EGE'DE KURTULUŞ SAVAŞI BAŞLARKEN (1970)

Nurdoğan Taçalan'ın yapıtı, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi) nde basıldı (237 s., ayrıca 4 levha, ciltli, 15 TL.). Kitap, 1970 Karacan armağanını kazandı. 1971 yılında Baha Basımevi'nde ikinci basımı yapıldı (20 TL.).

Türk Kurtuluş Savaşı tarihinin belirli bir bölümünde Ege bölgesindeki olayları, bunlara karışan kişileri, el değmemiş kaynaklardan yararlanarak, bilinmeyen yönleriyle açıklamaktadır. Örneğin, Çerkez Ethem'in Kurtuluş Savaşı başlarken ne biçimde, hangi koşullarda tarih sahnesine çıktığı, bu kitapta belgelerle açıklanıyor. Ayrıca, İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin kuruluşu ve kurucuları üzerine, tarihçilere ışık tutacak yeni bilgiler de kitapta yer almaktadır.

Kitap için, az bilinen ya da hiç ele alınmamış kaynaklar tek tek taranmış, bu arada Mondros'tan İzmir'in Yunanlılarca işgaline kadar geçen dönemin İzmir basınındaki yankıları izlenmiştir. Kaynakların bir çoğu da yaşayan kişilerdir. Kitap, bu konuya yeni belgesel katkılarda bulunmaktadır.

Yazar, önsözünde kitabın kapsamı için diyor ki: «... Batılı devletlerin 1) Ege bölgesine niçin göz diktiklerini, 2) Arada ne gibi çıkar oyunlarının döndüğünü, 3) Yunanistan'ın bu topraklar üzerinde en az yarım yüzyıl öncesinden yapmaya başladığı politik ve ekonomik yatırımları elimizden geldiği ölçüde bu incelememizde belirtmeye çalıştık.

550

Özellikle pek bilinmeyen konular, örneğin, Hasan Tahsin Recep, İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti, Ege'de yabancı çıkarları bölümlerini gereğinden uzun tuttuk...».

Kitabın bölüm başlıklarını sunuyoruz: i İzmir limanında bir İngiliz savaş gemisi, 2. Mondros Mütarekesi ve Ege'de kara bulutlar, 3. Batı Anadolu'yu rumlaştırma çabaları, 4. Ege'de yabancı çıkarları, 5. Ege'de Türk halkının durumu ve milli iktisat politikası, 6. Eski İzmir, 7. Hasan Tahsin adında bir adam, 8. İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti kuruluyor, 9. Çerkez Ethem sahneye çıkıyor, 10. Ege bölgesinde Rum ayaklanmaları, 11. İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin büyük kongresi, 12. Nasihat Heyeti Ege bölgesinde, 13. Sahte belgelerle kırılan Türk direnme gücü, 14. İzmir işgal ediliyor, 15. Emperyalizmin oyununa gelen Yunanistan.

Kaynaklar dipnotlarda gösterildiği gibi, ayrıca kitabın sonunda gazeteler, kitaplar, inceleme ve araştırmalar, kendileriyle konuşulanlar, yazılı bilgi verenler, fotoğraf yardımıyla bulunanlar başlıklarıyla işaretlenmiştir.

551

EĞİL DAĞLAR, İSTİKLAL HARBİ YAZILARI

(1966) Yahya Kemal Beyatlı'nın (1884-1058) makaleleri, İstanbul'da İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları'nın dokuzuncusu, Yahya Kemal dizisinin altıncı kitabı olarak yayımlandı (334 s., tıpkıbasımlı, ayrıca 1 levha, 20 TL.)

Beyatlı'nın Atatürk ve Kurtuluş Savaşı konularında şiir yazmadığı söylenir; bu, belki doğrudur, ama Kurtuluş Savaşıyla ilgili yazılar yazdığı da kuşkusuzdur. İşte, kitap bunların bir derlemesidir.

Bu 88 yazının bizce en ilginç olanlarının başlıkları şöyledir: Esir Jeminüs ve Altör şehri; Eski saltanat, yeni millet; Onun sesi; Taarruz şayiası; Vaziyet; Misak-i Milli; Mustafa Kemal Paşa; Yunan buhranı; Beklenen taarruz; Kral sahnesi; Esas Edirne; Kral karnavalı; Yunanca harp; Bu muharebenin askerleri; istiklal hissimiz; Yeni Türk ruhu 1 - II; Ankara ve Atina; Atina sulh edebilir mi?; 23 Nisan vb.

Ozanın 1921 - 24 yıllarında yazdığı düz yazıları, fıkraları, makale ve anıları bu kitapta bir araya getirilmiştir. Kitaba, ayrıca iki de manzume alınmıştır. Yazılar «İleri», «Tevhid-i efkar», «Hakimiyet-i Milliye» gazeteleri ile «Dergah» dergisinde çıkmıştır.

Kadri Yörükoğlu'nun verdiği bilgiye göre, ozan, bu yazılarını, gazetede söyleyip yazdırıyordu. Aynı yıllarda ozanla birlikte, «İleri» gazetesinde ulusal dava yazıları yazan, değerli hukukçu Prof. Muammer Raşid Sevig'in anlattığına göre ise, ozan,

552

makalelerini kendisi yazıyor, ama çok güç yazıyor, bir çok yerini karalayıp yeniden yazıyor, müsveddelerini titiz ve sinirli bir kalemin bunalımlı çizgileri durumunda veriyordu.

Yahya Kemal Enstitüsü Müdürü Nihat Sami Banarlı, kitabın sonuna eklenen levhada, bu yazılar için düşüncelerini sıralarken diyor ki: «... Bilindiği gibi, yıkıcı propaganda, Yahya Kemal'in Milli Mücadele için bir tek satır yazmadığını ve bir tek mısra söylemediğini defalarca ileri sürmek cüretini göstermiştir.

«Halbuki bugün fikir, sanat ve tarih dünyamıza sunduğumuz; nesirle yazılmış bir Milli Mücadele destanı olan Eğil Dağlar kitabında 86 müstakil nesir ve 9920 satır yazı vardır. Kitaba, ayrıca, mısra sayısı 20'yi aşan iki de manzume alınmıştır.

Bu yazıların İstiklal Harbi (Kurtuluş Savaşı) yıllarında yazıldığı; 'Hiç yazmamıştır' diyenlerin ise bu cesur iftiraya Milli Mücadele'den yıllarca sonra giriştikleri hesaplanırsa, memleketimizde bu gibi hücumların hangi maksatla ve en az ne ölçüde bir cehaletle yapıldığı meydana çıkar.»

Birinci İnönü Savaşı'yla ilgili anıları içeren «Tahattur ve tahassüs» başlıklı makalenin ozanın elyazısıyla tıpkıbasımı sonda verilmiştir.

Yazıların derlenmesi, yazılar üzerindeki çeşitli metin, biçeni ve tarih incelemeleri, iki yıl süren bir çalışma sonunda bütünlenmiştir. Dizgi ve düzelti yanlışları da metin bütünleme yöntemiyle düzeltilmiştir. Yazıların inceleme ve düzeltme işlerinde Süleyman Nazif'in oğlu Sait Nazif Ozankan ile Halis Erginer'in de yardımları olmuştur.

553

ELLİNCİ YILDA TARİHTEN GELECEĞE (1973)

Prof. Dr. Âfetinan (Doğ. 1903) tarafından gazete ve dergilerde yayımlanan makaleler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarının 130., (Atatürk dizisi) nin 20. kitabı olarak, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde 5.000 sayı bastırıldı (V-126 S., ayrıca 11 planş, 1 levha, 15 TL.).

İki bölüme ayrılan kitabın bölüm ve yazı başlıkları şunlardır:

I. Bölüm : Çeşitli konular üzerine : I — Çankaya'da müze köşk, 2 — Mustafa Kemal Atatürk'ün son devir Osmanlı ordusu ve savaşları hakkındaki yazıları, 3 — Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Tarihinin incelenmesi için düşünceleri, 4. Anıtlar yurda sahip oluştun imzalarıdır, 5 — Türk Tarih Kurumu kırk yaşında, 6 — Tarihimizde iki 26 Ağustos, 7 — Van-İran demiryolu açılırken, 3 —Kayseri'de

Gevher Nesibe Şifaiyesi, 9 — Cumhuriyetin ilanı için Atatürk'ten anılar, 10 — Atatürk ve devletçilik, 11—Devletçilik ilkesi, 12 — Atatürk ve altı ilkesi, 13 — Türkiye Büyük Millet Meclisi, 14 — 19 Mayıs 1919, 15 — Düünden bugüne devletçilik ilkemiz, ekonomide devletçilik ilkesi ve uygulanması, 16 — Kadın hakları, 17 — 1973'te Türkiye Cumhuriyeti 50 (1923), Sanayi Planımız 40 (1933) yaşında olacak, 18 —12 Mart 1921, İstiklal Marşı'nın kabul yıldönümü, 19 — Ankara Üniversitesinin ilk fakültesinin kuruluş hazırlıkları ve açılışı (Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, 9 Ocak 1936).

II. Bölüm: Cumhuriyetin 50. yılı için öneriler: 1 — 50. yıl köyleri kuralım, 2 — Türk kadınının siyasal hakları ve görev-

554

leri, 3 — 50. yıl korulukları, 4 — İdeal Cumhuriyet köyü planı ve iki örnek köy, 5 — Yarınlara kalmalı, 6 — Ankara'nın eski evleri, Türk ev kültürü, müze - evler, 7 — İzmir'de Türkiye Haritası koruluğu, 8 — 19 Mayıs yıldönümü, 9 — Köylerimize kitaplık, 10 — Lozan antlaşmasının 50. yıldönümünde. Bitirirken.

Çoğu "Milliyet" ve «Cumhuriyet» gazetelerinde yayımlanmış bu yazılara bildiriler, konferanslar, radyo konuşmaları da eklenmiştir. İlk bölümün sonunda 2 sayfalık bir kaynakça vardır.

555

EMPERYALİZME KARŞI TÜRKİYE, 1922-1924 (1971)

Gazeteci Naşit Hakkı Uluğ'un (1902 - 1977) yapıtı, İstanbul'da (Belge Yayınları Tarih Dizisi) nin ilki olarak basıldı (186 s., ayrıca 8 levha, 15 lira). Kitabın yazılış nedeni en başta şöyle belirtiliyor :

«5 Temmuz 1963 günü ciddiliği ile ün almış bir Amerikan dergisinde, TIME'in Atlantic nüshasında, (Orthodoxy) başlığı altında çıkan bir yazı, Türk halk efkarında ve hükümet mahfillerinde haklı bir infial uyandırmıştı.

(Ortodoksluk) başlıklı bu yazının içindeki şu zehirli, haçlı ve maksatlı satırlar, hem gözümüze, hem gönlümüze batmış ve kalbimizi derinden yaralamıştı:

... ve Türkiye'de 1922'den önce orada yaşamakta olan bir buçuk milyonluk Yunan Ortodokslarının çoğu diktatör Kemal Atatürk tarafından öldürüldü veya tehcir edildi. Şimdi Patrik Athenagoras'ın etrafındaki grup, İstanbul civarında birkaç Türk adasında yaşayan seksen bin kişiden ibarettir...».

TIME'in 26 Temmuz 1963 tarihli sayısının bir köşesinde, okurlar sütununda, derginin yazı işleri müdürüne karşı yazılmış Chaplin Gilbert imzalı bir yalanlama mektubu da çıktı. Kıbrıs katliamından beş ay önce, dergi müdürünü görerek, kendisini uyaranlar bulundu. Müdür Mr. Jones, yazıdaki yanlışlığı kabul ederek, bu bilginin Pelican kitapları dizisinden bir yapıttan alınarak bir katoliğe yazdırılmış olduğunu, üzücü olan-

556

bu yanlışa kötü bir niyetle bakılmaması yollu özür dileyerek, ilk fırsatta Türkiye'ye gidecek bir yazarlarının bu konu ile ilgileceğini söyledi. Kıbrıs katliamı için bir

hazırlık niteliğinde görülen, bu yayını yanıtsız bırakmak, istemediğini söyleyen yazar : «Bir gazeteci olarak o günlerin olaylarının içinde yaşamış olmanın sorumluluğunu duydum» diyor ve sözlerine şunları ekliyor :

«Bu duygu ile 1922'de İzmir'i ve bütün yurdu saldırganlardan kurtaran Gazi Mustafa Kemal'in 'zaferle barış' arası'nda, insanlığı ve milletimize ebedi şeref veren askeri ve siyasi tasarruflarını bu ad altında yazdım. O zaman genç bir yazar olarak, hadiselerin içinde görgü şahidi ve Büyük İnsan'ın yakınında bir muhabir ve muhiti ile devamlı teması olan bir gazeteci sıfatıyla, onun ölmez hatırasına bu yazıları sunmayı bir vicdan borcu bildim. Okurlarım, 'zaferle barış' arası' hadiselerini, birbirine muvazi (koşut) günlerde, 1) İzmir'de Başkumandanlık karargahından, 2) Kanlı Anadolu bozgunundan, canlarını kurtaran Yunan kaçaklarının çıkardıkları ihtilal ile evlatlarını yiyen Atina'dan, 3) Politikasının kesinlikle iflasının buhranını yaşayan Londra'dan, 4) İşgal ordularının tehdit ve tazyiklerine kulak asmayarak ayaklanan, birlik halinde saraya ve istilacı kuvvetlere karşı şahlanan İstanbul'dan, 5) İsteklerimizi yeniden ve boş yere kan dökülmeksizin sağladığımız Mudanya'dan, 6) Milli hakimiyetine ve ordularına kavuşan mukaddes topraklarımızda Gazi M. Kemal'in vatandaşları ile yaptığı toplantılardan genç neslin bilgisi olsun, istedim.

«Mustafa Kemal'in ve onun idealist arkadaşlarının hayatlarının ve dünya ölçüsündeki tasarruflarının, bugün dahi her-

557

hangi bir savunmaya ihtiyacı olmadığını bilirim. Onlar, zulme, zillate, köleliğe karşı ayaklanan, tertemiz, gün kadar parlak, ebediyete kadar insanlığa, ve insan haklarına ışık tutacak bir mücadele ve savaşın kahramanları, dünya barışının gerçek kurucularıdır. Genç kuşaklar için bu yazdıklarım makbule geçerse, ne mutlu...».

Yazar, 1922 - 1924 yılları arasında Türkiye'nin emperyalizme karşı yapmak zorunda kaldığı savaşım ve savaşları bütün ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Özellikle 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşundan sonraki olaylar, ara başlıklar altında meraklı bir dille belirtilmiştir. Yazar, Ulusal Kurtuluş Savaşımızı ve sonrasını günü gününe izleyip incelemiştir. O sırada kendisi, Anadolu'nun sesi olan «Hakimiyet-i Milliye - Ulus» gazetesinin sorumlu müdürü olarak görevlendirilmişti. Yapıt, Batı emperyalizmine ve oyunlarına karşı Türk ulusunun savaşını ve savaşlarının bitmeyen bir öyküsü sayılabilir. Bu değerli inceleme, barış içindeki bir savaşın öyküsüdür.

558

EN BÜYÜK KAYBIMIZ, 10 İKİNCİ TEŞRİN 1938

(1938) İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basılan bu kitap, Atatürk'ün ölümü üzerine çeşitli Türk yazarları ile ozanlarının yazı ve şiirlerini kapsamaktadır (254 s., ayrıca 16 levha, 75 krş.). «Nesilden nesile intikal edecek ıstırap» başlıklı önsöz şöyle sona ermektedir: «Bu kitap, Atatürk'ün ölümünden milletimizin duyduğu ıstırapın bir ifadesi, acı feryadının bir destanıdır. Bu yazılar, Büyük Şefimizin fani hayata gözlerini yumduğu günden, milletin kalbi hissiyatına tercüman olan en güzel yazıları, şiirleri bir araya toplanarak vücuda getirilmiştir. Ulu Atamızın mübarek ismi, Türk milletinin kalbinde nasıl ebediyen kalacaksa, bu kitap da koca milletin ıstırap destanı olarak nesilden nesle intikal edecektir.»

Atatürk için doktorlar tarafından en son verilen üç rapor, kara haber, Hükümetin resmi bildirisi; kitabın en başına konulmuş. Kitapta yazıları bulunan yazarların makale sayısı şöyledir: Yunus Nadi Abalıoğlu (4), Falih Rifkı Atay (10), Abidin Daver (9), Peyami Safa (7). M. Turhan Tan (8), Hasan Âli Yücel (11). Fazıl Ahmed Aykaç (7). Nadir Nadi (5). Hamdi Varoğlu (2), Yaşar Nabi Nayır (1), Refik İnce (1), Nurettin Artam (1), Baki Süha Ediboğlu (1), Cafer Seno (1), Mekki Said Esen (1).

Şiirlerinden birer örnek alınan ozanların adları: Mithat Cemal Kuntay, İbrahim Alâeddin Gövsa, Behçet Çağlar, Orhan Rahmi (iki şiir), Salâhaddin Güngör, Hamdi Varoğlu, Kemal

559

Edib Kürkçüoğlu, Âdile Kandeğer, Nurettin Artam, Coşkun Ertepinar, M. Benderli, Faik Tarhan, Hakkı Gürkan, Kerim Yaylalı.

Kitapta, yazı ve şiirler karışık olarak yer almaktadır. Aynı yılda kitabın yeni basımı da yapıldı;

560

ERGENEKON, MİLLÎ MÜCADELE YAZILARI (1964)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun (1889 - 1974) Kurtuluş Savaşı'yla ilgili makaleleri, İstanbul'da Remzi Kitabevi'nce yayımlandı 228 s., 5 TL.).

Bu kitap, ilkin üç cilt olarak İstanbul'da Hamit ve Kenan Basımevleri'nde 1929 - 1947 yılları arasında basılmıştı. Birinci ve ikinci ciltleri Ergenekon İstiklal Savaşı Yazıları, Varlık Yayınları'nın (Türk Edebiyatı Serisi) nin ilk kitabı olarak çıkan üçüncü cildi ise, Milli SAVAŞ Hikâyeleri adlarını taşıyordu. Daha sonra, bu üçüncü cilt, Varlık Yayınları'nın (Büyük Eserler Kitaplığı) dizisinde ikinci kez (1965, 178 s., 4 TL.) ve üçüncü kez (1972, 218 s., 10 TL.) basıldı.

Remzi Kitabevi de kitabı yeniden bastırdı (1973, 10 TL.).

- Kitap, 1920 - 22 yıllarında «İkdam» gazetesinde yayınlanmış yazılardan seçmeleri içermektedir. Savaşın mutlaka kazanılacağına duyulan inancı, işgal İstanbul'u üzerine gözlemleri, İstanbul Hükümetini destekleyen yazarlarla girişilen tartışmaları, Ankara yolculuğunu, Anadolu'nun gerçeklerini, savaş cephelerini, liderleri, utku sevincini vb. anlatmaktadır.

Kitabın ilk basımına eklenen «Son.söz» de yazar, kitabı için şunları söyler: «Ergenekon adı altında topladığım yazılar burada bitiyor. Bu yazılar, kitabın başında da söylediğim gibi, Milli Mücadele sıralarında 'İkdam' gazetesinde çıkmış makalelerden bir küçük kısımdır. Günü gününe üç yıllık bir devreyi

561

dolduran yüzlerce makale içinden yalnız elli - altmış tanesini ayırıp bir kitap halinde yayımladım. Bunları diğerlerinden daha fazla beğenmiş olduğum sanılmamalıdır. O, İstiklal Harbine dair tarihin zaptetmiyeceği veya zapta lüzum görmeyeceği bazı hurda vesikaları ihtiva ediyor. 1920 yılından 1923'e kadar Türk milletinin geçirdiği vicdan ve fikir buhranlarını, ancak bu gibi yazılarla hatırlamak kabildir. İşte

Ergenekon'u teşkil eden parçaların yegane kıymeti bu fikir ve vicdan kışkırlarını öbürlerinden daha bariz surette göstermesinden ibarettir.

Bu itibar ile bu yazıları, o devrin manevi manzaralarını, ateşten bir çizgi halinde aksettiren birer küçük aynaya benzetebiliriz. Bu küçük aynaların içinde ben, kendi çehremi de görüyorum...».

Bu yazıların yazıldığı sırada Karaosmanoğlu, «İkdam» gazetesinin başyazarıydı. Yazı başlıklarından, ilginç gördüğümüz birkaçı şunlar:

Anadolu'nun içyüzü; Gülünç İstanbul; İstanbul basını; Kalem ve kılıç; Eğer... gene zafer; İnönü zaferi yahut Metristepe'den görülen şeyler; Ankara yolunda; Ilgaz'ın eteğinde; Ankara; Mustafa Kemal Paşa; İsmet Paşa; Kütahya'dan Simav'a; Simav; Yunan taarruzundan sonra; Büyük Millet Meclisi; Sakarya vadilerinde (meydan muharebesinden hemen sonra); Garp Cephesi Karargahını ziyaret; Halka doğru; Vatan yolunda yeni örnekler; Son nutku dolayısıyla; Vatan hainleri ve İstanbul; 'Türk'ün alinyazısı; İstanbul içinde bir gezinti; Darülfünun'daki hadiseler dolayısıyla; Bozguncular ve Anadolu; İzmit'ten gelen ses; İzmir'de görüşeceğiz vb.

562

ERZURUM KONGRESİ (1968)

Mahmut Goloğlu'nun (Doğ, 1915) Milli Mücadele Tarihi adlı yapıtının birinci kitabı, Ankara'da Nüve Basımevi'nde basıldı (XVIII-205 s., 20 TL.). İkinci kitap Sivas Kongresi adını taşır (Ankara, Başnur Basımevi, 1969. XVI-260 s., 20 TL.).

Atatürk'ün «Tarih, bu Kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir» sözü, dış kapağa alınmış. Lord Kinross, Cevat Dursunoğlu, Füzun Hüsrev Tökin, Şevket Süreyya Aydemir, Gen. Kâzım Karabekir, Sabahattin Selek, Mazhar Müfit Kansu'nun Erzurum Kongresi'ne ilişkin sözleri de arka arkaya iş sayfalara konulmuştur.

Önsözünde gerçeklere sıkı sıkıya bağlı kaldığını belirten yazar, Erzurum Kongresi'nden söz eden yayınlardan yararlandığı gibi, Kongre olaylarının içinde yaşamış olan kimselerle yaptığı konuşmalar ve yazışmalardan da çok yararlanmıştır.

Kitap, dört bölüme ayrılmıştır :

I. Kongre öncesi: A) Erzincan - Bresi Litowsk - Batum - Mondros, B) Doğu illerinin durumu, C). Milli Mücadele, Ç) Silahlı savunma, D) Ordu ile işbirliği, E) Ayaklanma, F) Milli birliğe doğru, G) Trabzonlular Erzurum'da;

II. Kongre A) Açılış, B) Görüşmeler, C) Erzurum Kongresi ve İstanbul Hükümeti, Ç) Heyet-i Temsiliye;

III. Kongre sonrası: A) Beyanname, B) Trabzon'un durumu, C) Atatürk'ün ilk muhalifleri, Ç) Anlaşmazlıkların gerçek sebepleri;

563

IV. Ekler 1 17: Tüzükler, mektuplar, muhtıralar, kayıt örnekleri, yaşayan delegelerin anlattıkları, anı notlarından parçalar, Atatürk'ün bir mektubu, karşı program tasarısı, Erzurum Kongresi beyannamesi.

564

ERZURUM'DAN ÖLÜMÜNE KADAR ATATÜRK'LE BERABER (1966-1968)

Denizli Milletvekili Prof. Dr. Ahmet Mazhar Müfit Kansu (1874 - 1948) tarafından yazılan yapıtı, iki cilt halinde Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI serinin 6 - 6 a sayılı kitabı olarak, Kurumun'un kendi basımevinde basıldı (XV - 624 s., 6 planş, 6-5 TL.).

4 Mart 1948'den başlamak üzere, ilkin İstanbul'da çıkan «Son Telgraf» gazetesinde tefrika edilmiş olan bu anılar, Kurtuluş Savaşı'nın en önemli belgelerinden biri sayılsa yeridir.

Türk Tarih Kurumu Genel Müdürü Mustafa Uluğ İğdemir ile Prof. Yusuf Hikmet Bayur'un birer önsözle sundukları kitap, beş bölüme ayrılıyor: Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerini anlattıktan sonra, yazar, Mustafa Kemal'e ilk karşılaşmasını iletir. Erzurum Kongresi, Erzurum ve Sivas Kongreleri arasındaki dönem, Sivas Kongresi bütün ayrıntılarıyla verilmektedir.

Prof. Bayur bu kitap üzerine şunu söyler: «Atatürk'ün büyük Söylev'inden sonra, Mazhar Müfit Kansu'nun bu Anıları, Mustafa Kemal'in Erzurum'a varışıyla (3 Temmuz 1919.) Ankara'da Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı (23 Nisan 1920) arasında geçen evre için en önemli kaynaktır.»

565

EUROPE (L') ET LA TURQUE NOUVELLE (1) (1922)

Fransız yazarı Jacques Kayser'in yapıtı, Paris'te Le's Presses Universitaires de France Yayınevi'nce bastırıldı (139 s., 1 Anadolu haritası, 5 frank). Bir girişten sonra beş bölüme ayrılmış: Türkiye ve savaş. — Sevres antlaşması. — Türk milliyetçiliği. — İslam direnişi.: Askeri hareket, İslam Bloku. Rus ittifakı. Fransa ile anlaşma. İngiliz haçlı seferi. Katliamlar sorunu. — Barış etkenleri. — Sonuç.

Kitap, belli - başlı olarak büyük devletlerin doğu'daki, yani Türkiye'deki etkilerini, çıkarlarını söz konusu eder. Oldukça tarafsız bir gözle görülüp yazılmıştır. İngiltere'nin Türkiye politikasını dünya için pek tehlikeli görmektedir. Dünya pazarlarından birçoğunu kendilerine yitirecek olan bu Lloyd George politikası karşısında, Lord Grey, Bay Asquith, General Townshend gibi İşçilerin daha yumuşak bir başka İngiliz politikası vardır. Yazar, uluslararası politikanın o günkü koşulları içinde bir Fransız - İngiliz anlaşmasının gerekli olduğunu ileri sürerken : «Mademki İngiltere, belli bir ölçüde, Batı'da kendi hareket özgürlüğünü elde etmiştir, neden Fransa, Doğu'da kendi hareket özgürlüğünü elde etmesin?» diye sorar.

Kitap, «uzun süredir yanlış anlaşılan, haksız olarak maskaraya çevrilen, Doğu dünyasının başlıca gücü olmuş ve olacak olan Türkiye karşısındaki büyük devletler politikasını» inceleyip eleştirir. Bunun için, ilkin, Türkiye ile müttefikler ara-

(1) Avrupa ve Yeni Türkiye.

566

sındaki savaşla sonuçlanan olaylara kısaca değinir. Buradan, Birinci Dünya Savaşı'nın dört yılına geçer. Bununla birlikte, Müttefikler arasındaki «gizli düzenbazlıklar»ı araştırır. Barış görüşmelerini anlatır. Son yılların olaylarla yüklü

tarihçesini, bütün bu entrikaların, pazarlıkların, savaşların verdiği dersi açıklamağa çalışır. Kesin ve gerekli bir barışın genel koşullarının ne olabileceğini gösterir.

Sonuç olarak, yazar yapıtına şöyle son vermektedir : «Bugün bütün inançlıları Mustafa Kemal'in çevresinde toplanmış, utkuya gider görmekteyiz. Oysa, İslamlık yere serilmiş gibi görünüyordu; sert düşmanlar utku türkülerini söylüyorlardı; çözülme egemen olmuş, cesaretleri ve girişimleri baltalıyordu; İslam bloku dağılıyordu... Birlik yeniden Ankara'nın, yeni kutsal kentin, düşmanın giremediği başkentin çevresinde gerçekleştirildi.

«Sevilla'nın Alkazar'ına, İstanbul'un minarelerine bakılsın, sonra da İslamlık hiçbir şey yaratmamıştır, hiçbir şey yapmamıştır, denilsin! Akdeniz uluslarının yaptıkları incelensin, Doğu uluslarının uygarlıklarına bakılsın sonra da Müslümanlar hareketsiz ve verimsizdir, denilsin!....

Bu kitap, üç yıl sonra Avrupa-i novaya Turtsiya / Avrupa ve Yeni Türkiye adıyla Rusçaya çevrilip 1925'te Moskova'da Komünist Akademisi yayını olarak basıldı (79 s.). Ne yazık ki, doğrudan doğruya bizimle ilgili, bizim tezimizi tutan bir yapıt olduğu halde, daha Türkçeye çevrilmedi!

567

569

FOTOĞRAFLA ATATÜRK (1939)

Beş gazete fotoğrafçısı tarafından çekilen fotoğraflarla düzenlenen bu albüm, İstanbul'da Cumhuriyet kurumlarınca basılıp yayımlandı (sayfalar numara almamış, 200 s., 125 krş.). Baş taraftaki not şöyledir :

«Bu albümü vücuda getiren resimler, İstanbul'da gazete fotoğrafçıları Cemal Göral (Son Posta), Faik Şenol (Akşam), Hilmi Şahenk (Tan) ile Selâhaddin Giz ve Namık Görgüç (Cumhuriyet) tarafından çekilmiş ve Cumhuriyet tabii müesseseleri (1) tarafından tertip ve 10 İkincikanun (2) 1939 tarihinde neşredilmiştir.»

Resimler, tarih sırasıyla düzenlenmiş, siyah - beyaz ve mavi - beyaz olarak basılmıştır. Baskıya geçildikten sonra ele geçen eski resimler, albümün sonuna ayrıca eklenmiştir. Resimler için Salih Bozok, Kemal Salih Sel, Naci, Foto Ferid İbrahim, Foto Süreyya'nın koleksiyonlarından yararlanılmıştır.

Albümün yeni basımı, İstanbul'da 1945 yılında Aydınlık Basımevi'nde yapılmıştır (120 s., 300 krş.).

(1) Basım Kuruluşları.

(2) Ocak.

571

FOTOĞRAFLARLA ATATÜRK'ÜN HAYATI DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR (1971)

Yapı ve Kredi Bankası'nın bir kuruluşu olan Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. tarafından hazırlanıp yayımlanan bu albüm, Atatürk'ün bütün yaşamını yalnız fotoğraflarla göstermektedir (384 s., ciltli, 50 lira). Kapakta Atatürk'ün renkli, güzel bir portresi var. Önsöz yerine geçen kısa notu buraya aktarıyoruz :

«Bu kitabın gayesi, Türk Milletinin kalbinde eşsiz bir kurtuluş ve yükselme sembolü halinde yaşamakta olan aziz Atatürk'ün, doğumundan başlayarak ölümüne kadar hayatının türlü devrelerine ait fotoğraflarını bir araya getirmek suretiyle onun insan yüzünü ve milletiyle el ele yaptığı büyük mücadelenin çeşitli safhalarından elde kalan son hatıraları tespit etmekten ibarettir.

Atatürk'ü en derin şükran duygularımızla bir defa daha anarken, ellerindeki fotoğrafları bize cömertçe vererek Milli Kahraman'a ait bu aziz hatıraları kaybolmaktan kurtarma gayretine candan katılan herkese sonsuz teşekkürlerimizi arzederiz.»

Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin resimleriyle başlayan albüm, Anıtkabir resimleriyle son bulmaktadır. Arada, Ata'nın bütün bir yaşamı var... Atatürk'ün Gençliğe hitabesi, Ankara'da Ulus meydanındaki heykelinin resmiyle birlikte, albümün dış arka kapağına konulmuştur. Geniş çaplı bir çalışma ile hazırlandığı görülen albümün titiz, özenli, güzel bir baskısı var.

572

Bundan önce çıkan Fotoğraflarla Atatürk (1964) başlıklı albüm, doğumundan Cumhuriyet'in ilanına kadar, Ata'nın yaşamını, hizmetlerini, yapıtlarını, özelliklerini fotoğraflarla gösteriyordu. Elimizdeki albüm ise, bu kitabın, Cumhuriyetin ilanından sonra onu yitirdiğimiz zamana kadar olan boşluklarını da doldurmaktadır. Böylece, artık elimizde tam bir Atatürk fotoğraf albümü vardır.

573

575

GAZİ MUSTAFA KEMAL ZWISCHEN EUROPA UND ASIEN (1936)

Avusturyalı yazar Dagobert Von Mikusch'un ünlü yapıtının 10. basımı, Leipzig'de P. List Yayınevi'nce yapıldı (344 s., ayrıca 1 Atatürk portresi, ciltli). Başlığı Gazi Mustafa Kemal, Avrupa ile Asya arasında diye dilimize çevrilebilecek olan bu kitap, ilkin 1929'da iki cilt biçiminde yayımlanmıştı. Bu basımı, yeniden gözden geçirilip işlenmiştir. Atatürk'ü Kurtuluş Savaşı'nı ve Yeni Türkiye'yi anlatır.

Çok istek gören bu kitap, 1931'de John Linton tarafından İngilizceye çevrilerek Moustapha Kemal, between Europe and Asia, a biography adıyla New York'ta D. Doran Co. tarafından yayımlandı (X-3'80 s.).

Gene 1931'de Almanca'dan Fransızca'ya A. Vaillant ve J. Kuckernberg tarafından çevrilerek Ohazi Moustapha Kemal, la resurrection d'un peuple adıyla Paris'te Gallimard kitabevinde 4. kez bastırıldı (327 s.).

Ayrıca, Gazi Mustafa Kemal, 1880 -1938 adıyla da Romence'ye çevrilerek Bükreş'te yayımlandı (344 s., resimli).

Kitabın İngilizce çevirisi İngiltere'de, İtalyanca çevirisi İtalya'da da basıldı. Dr. Bela Horvath tarafından yapılan Macarca çevirisi Kamâl Atatürk (Gazi Mustafa Kemâl fel evszâzad Törökorszâg történelmeböl adıyla 1937'de Budapeşte'de yayımlandı (201 s., 1 harita). Bunun sonunda, tarihte Türk - Macar ilişkileri üzerine ek bir bölüm var.

577

Bu kitabın bir özeti İstanbul'da çıkan «Akşam» gazetesinde tefrika edildi (10 Kasım 1970). Çeviri, Tanju Akerson'undur.

Atatürk'ün yaşamını yakından incelemiş olan yazarın, birçok yaşamöyküsel anıları yanlış kaydetmekle birlikte, Atatürk'ün tarihsel değerini anlatabilen bu kitabı, iyi bir görüş yapıtıdır. Yazar, kitabının en son basımına eklediği önsözünde, Türkiye'nin kaydettiği yeni gelişmelerden söz ederken, çağdaş Türk devletinin, yirminci yüzyıl Avrupası'nın geleneksel devlet biçimlerini geride bırakan bir yaşam ve canlılık gösterdiğini söyler.

Yazarın 1928 yılının yaz ve güz aylarında Ankara'da kalarak hazırladığı yapıt, Atatürk'ün sağlığında yazılan yapıtlar arasında, özellikle belge yönünden zenginliğiyle dikkati çeker. Bundan 50 yıl önce bir Alman yazarının Türkiye'de hazırladığı tarihsel önemdeki bu yapıtın Türkçe tefrikasının başlığı, Gazi Mustafa Kemal'dir.

578

GAZİ MUSTAFA KEMAL (1930)

Romancı Burhan Cahit (Morkaya)'nın (1892 - 1949) yapıtı, İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nce yayımlandı (79 s., resimli, 50 krş.). Yazar, «Bu eseri her satırı kendi eseri olan Gazi Mustafa Kemal için yazdım» diyor. Atatürk'ün güzel bir yaşamöyküsü ve portresidir. 1932 yılında, yapıtın yeni bir basımı yapıldı (60 krş.).

20 Şubat 1930 tarihini taşıyan «Türk gencine» başlıklı önsözünde yazar diyor ki:

«... Bu mert ve mağrur milletin kanı Yirminci Asır dünyasının yarı yerinde ve medeniyet aleminin kan ve ateşle yuğrulduğu bir dönemde harikalar yapan, mucizeler gösteren bir insan yarattı.

Bu insan mağlupların ümitsiz yüreklerine can verdi. Ezilmiş ve bezmiş bir orduya harp iştahı verdi. Dört taraftan sarılmış, silahsız, başsız, dermansız bir millete kan verdi. Kafa verdi, hırs verdi .

Soğuk bir avuç kül kalan memleketi onun nefesi bir yanardağ haline getirdi. Ve onun sesi düşman saflarından atılan zafer toplarını sükût ettirdi. Memleketin bağrında çöreklenen yılanın başını ezdi ve iâşesini, Akdeniz'in mavi sularına attı.

Bu asra erişen ve harp ateşleriyle pişen genç Türk evladı, bu kahramanın adı GAZİ MUSTAFA KEMAL'dir.

579

Gazi Mustafa Kemal, kaderin büyük bozgun zamanlarında büyük milletlere nasip ettiği büyük habercilerin sonuncusudur. Onlardan biri, bir kavmin kararan ruhunu aydınlattı ve gösterdiği ışık arzın yarısını karanlıktan kurtardı.

Biri, taşlardan istimdat eden (yardım bekleyen) bir cemiyetin gözlerinde, ve gönüllerindeki perdeyi kaldırdı ve ona temiz bir halas yolu gösterdi.

Gazi Mustafa Kemal Yirminci Asrın başında geldi. Türkün o asil ve kahraman kanından geldi. Şark'ı karanlıktan kurtarmağa geldi.

Bugünü yaşayan Türk evladı, ne bahtiyarsın ki sen Gazi Mustafa Kemal'i ve onun mucizelerini gördün. O, benim gibi senin de gözünde ve göğsünde yaşıyor.

Gazi Mustafa Kemal için Türk topraklarının her tepesinde bir heykel dikiliyor, fakat bu devir evlâtlarının kalbindeki Gazi, yarınki nesle bakacak bu heykellerden çok büyüktür.

Türk evladı;

Gazi Mustafa Kemal yalnız Türk dünyasının değil, karanlıkta kalmış milletler aleminin can verici, derman verici, hecan verici bir güneşidir. Bu güneş nasıl doğdu, nasıl yayıldı?

Onun mukaddes adını taşıyan şu kitap size hilkatın (yaradılışın) bu macerasını hikaye edecek.

580

GAZİ MUSTAFA KEMAL (1973)

Atatürk katında Amerikan Büyükelçisi General Charles H. Sherrill'den Alp Ilgaz'ın yeniden dilimize çevirdiği ünlü yapıt, (Tercüman 1001 temel eser) dizisinin 23. kitabı olarak, İstanbul'da Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset Tesisleri'nde basıldı (236 s., ayrıca renkli 4 kroki, 10 TL.). Dış kapak başlığı: Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal.

Baş tarafta, Kemal Ilıcak'ın «1001 temel eseri iftiharla sunuyoruz» başlıklı bir önsöz var. Daha sonra, yazar ve yapıtı üzerine şu notu okumaktayız:

«General Cahrlles H. Sherrill, 1932 - 1933 Birleşik Amerika Büyükelçisi olarak Ankara'da bulunmuştu. Türk İstiklal Savaşı, inkılaplar ve bunların yaratıcısı Mustafa Kemal'e hayranlığının bir sonucu olarak bu eseri kaleme almıştır. General Sherrill, bu eseri yazmadan önce, bizzat Mustafa Kemal'le pek çok görüşmeler yapmıştır. Bu bakımdan, bir çok görüşlerin Atatürk'ün düşünce ve tasavvurlarını aksettirmesi bakımından büyük önem taşıdığı muhakkaktır.

Yazar, 1932 -1933 Türkiyesini ve Ankarasını anlatmaktadır. İstanbul ve Ankara şehirleri için olduğu kadar, olaylardaki değerlendirmelerde de o günlerin şartları içindedir. Eseri okurken bu hususun gözden uzak tutulmamasında herhalde fayda vardır.»

Kitabın bölüm başlıkları şöyledir.: İstanbul'a varış. — Ankara. — İlk 35 yılın — Çanakkale faciası. — Osmanlılığın sonuna doğru. — Doğuda yeni bir güneş doğuyor. — Devlet merkezi

581

İç Anadolu'ya taşıyor. — Millet hazırlanıyor. — Sakarya muharebesi. — Dumlupınar. Halk Partisi. — Lozan. — Cumhuriyet ilân edildi. — Mustafa Kemal. —

VIII. Henry. — Harf inkılabı. — Tarihin hükmüne karşı inkılap. — Dünyaya bir yılbaşı armağanı. — Türkiye yalnız kalmaktan kurtuldu.

İngilizce özgün başlığı A Year's Embassy To Mustafa Kemal olan kitap, ilkin 1934 yılında New York ve Londra'da yayımlanmıştı (C. Scribner's Sons yayınevi, XVI - 277 s., planş ve portreli). Aynı yıl, Türkçe ve Fransızca'ya çevrildi. Ahmet Ekrem'in Türkçe çevirisi: Gazi Mustafa Kemâl Hazretleri Nezdinde Bir Yıl Elçilik adını taşır. Kitap, Ahmet Halit (Yaşaroğlu) Kitabevi'nce, kısaltılmış olarak, yayımlandı (98 s., 4 levha, 50 krş.). İngilizce'den Fransızca'ya Pierre Carolet tarafından yapılan çeviri: Mustafa Kemal; l'homme, l'o-euvre,, le pays adıyla Paris'te Plon Yayınevi'nce 3.000 sayı bastırıldı (VI - 242 s., 7 levha). Bir yıl sonra, 1935'te, kitap aynı yayınevine yeniden bastırıldı. Aynı yapıt, bu Fransızca çeviriden dilimize Enver Esenkova tarafından, ikinci kez, Mustafa Kemal, Eseri Memleketi adıyla çevrilip İstanbul'da Türkiye Ticaret Matbaası'nda (yabancı Gözüyle Atatürk) dizisinin 4. kitabı olarak 1955 yılında bastırıldı (98 s., 100 krş.). Buna göre, elimizdeki Alp Ilgaz çevirisi, dilimizdeki üçüncü çeviri olmaktadır.

General Sherrill'in Luce Clarence tarafından İngilizceden Fransızca Trois hommes: Kamal - Roosevelt - Mussolini adıyla çevrilen başka bir yapıtı daha vardır (Paris, Plon yayınevi, 1936, XII - 284 s.). Bu yapıtı da Türkçeye Cemal Bükerman tarafından Üç adam: Kemal Atatürk - Roosevelt - Mussolini adıyla çevrilmiş olup İstanbul'da 1937 yılında Cumhuriyet matbaasında basıldı (302 s., 100 krş.).

582

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FOUNDER OF THE TURKISH REPUBLIC (1961)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden bir komisyonca hazırlanıp «İslam Ansiklopedisi» nin 10.- fasikülü olarak yayımlanan (Atatürk) maddesinin tam İngilizce çevirisi, İstanbul'da Dizerkonca Matbaası'nda basıldı, Ankara'da Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca yayımlandı (303 s., 1 portre, 5 harita, 25 lira). Kitabın dış kapağındaki başlığı : The Life of Atatürk. İncelediğimiz nüshanın sonundaki fotoğraflar koparılmış durumdaydı.

Kitap başlıca dört bölüme ayrılmış: Osmanlı İmparatorluğu dönemi, Kurtuluş Savaşı süresi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dönemi, Türkiye Cumhuriyeti dönemi. Toplumsal değişimler bu son dönemde anlatılıyor.

Bilindiği üzere, Ansiklopedi'nin bu cüzü 1946 yılında basılmıştı. Çeviri Türkçe aslına bağlı kalarak yapılmış, kitabın sonuna başlıca olayların bir süredizini yardımıyla Atatürk'ün kısa bir yaşamöyküsü eklenmiştir.

Bakanlık, yabancı bilim adamlarına Türkiye'yi ve Türkleri daha iyi tanıtmak için, önemli belgelerin çevirilerini bir dizi biçiminde yayımlamağa karar vermişti. Bu yayım dizisinin ilk kitabı budur.

583

GAZİ MUSTAFA KEMAL HZ. NEZDİNDE BİR YIL ELÇİLİK (1934)

Amerika'nın eski Türkiye Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in bu ünlü yapıtı, Ahmet Ekrem'in çevirisiyle, İstanbul'da A. H. Yaşaroğlu Kitabevi'nce yayımlandı.

(96 s., ayrıca 4 kroki). Önsözde Atatürk ile Roosevelt ve Mussolini karşılaştırılmaktadır. Atatürk'e ilişkin kimi gerçekleri aktaracağız:

«Bugün herhangi bir yerde kendisinden üstün devlet adamı bulunmıyan Mustafa Kemal kadar büyük liyakatli bir zatı, Türkler nadiren yetiştirmişlerdir. Bu kitabı yazmakta olduğumuz tarihte dünyanın en ziyade gözünde olan üç zatın; Mustafa Kemal, Franklin Rosevelt ve Mussoli'nin aynı yaşta bulunmaları tuhaf bir tesadüftür; bu zevat sırasıyla 1881, 1882 ve 1883 yıllarında doğmuşlardır.

... Türk reisine gelince, hususi hayatına dair Mustafa Kemal kadar hakkında yalan uydurulmuş kimse yoktur. Bunu bilhassa haset ve kıskançlıklarını herhangi bir surette, göstermek isteyen yazıcılar yapmışlardır. İşte bu yüzden Garbi Avrupa onun sıhhatini muhtel sanırlar... Bu biyografi için Mustafa Kemal'le, hiçbirisi iki saatten kısa olmamak şartıyla yaptığım mütâaddit ve yorucu mülakatlar bana, karşımdaki zatın harikulade kuvvette ve mükemmel sıhhatte bir adam olduğuna şahadet edebilecek kanaati vermiştir. Akıllara hayret verecek kadar keskin ve çalışkan olan dimağı faaliyeti, cihan harbinden beri geçen yorucu yıllarda milleti için hayretlere şayan neticeler elde etmiş ve hiç şüphesiz daha birçok seneler de devam edecektir.

584

Türk reisiyle yaptığım bu mükalemelerin, (konuşmaların) Avrupa'nın diğer mümtaz devlet adamlarıyla olan mülakatlardan bariz bir farkı vardır. Gazi arasına masadan büyük bir kâğıt parçası alır, renkli bir kurşun kalemiyle harp teferruatının resmini çizer, yahut anlattığı mülakatlarda bulunan eşhasın yerlerini tespit ederdi...

"Böylece bütün manzarayı siz de görmüş oldunuz. Hikaye yalnız basit ve pürüzsüz bir surette anlatılmış olmakla kalmıyor ve fakat onun krokileri sayesinde sanki siz de bizzat orada imişsiniz gibi vakayı hissediyor ve geçen herşeye şahit oluyorsunuz.

Bu krokilerin en kıymetlileri Anafarta (Suvla körfezi), Sakarya ve Dumlupınar tarihi muharebelerinde tatbik etmiş olduğu tabiyeyi gösterenlerdir.

Bu kitap okuyucuya yalnız bu harikulade Türk'ün başardığı hayretlere şayan işleri göstermekle kalmıyacak ve fakat müşarünileyhin istinat etmekte olduğu coğrafi, siyasi ve etnolojik esasatı kavramağa uğraşacaktır.

Okuyucularımıza İstanbul'a tanıtmakla işe başlayacağız. Dünyanın meşhur limanına muvasalat hakkında yazacağımız bir fasıldan sonra ertesi günü, modern hükümet merkeziyle eski payitaht ve deniz limanı İstanbul arasındaki keskin farkı görmek için, deniz seviyesinden takriben 3.000 ayak yüksekliğinde olan Ankara'ya' gideceğiz.

Ankara'ya varınca hemen (Mustafa Kemal) in başlangıçlarına dair olan tetkikatımıza dalacağız. Bundan sonra Türk cum-

585

huriyetini nasıl yarattığına dair olan hayretlere şayan tarih gelecektir.

Sonra da Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Türk milli hayatında tahakkuk ettirilen onbir inkılabı anlatacağız...»,

Türkçe çeviride İstanbul bölümü atılmıştır. Ankara'dan sonra, Atatürk'ün ilk otuz beş yılı anlatılır. (Osmanlıların sönməsi) ile (Şarkta yeni bir güneş doğuyor: Millet uyandırıldı). Öteki başlıklar şöyle: Devlet merkezi içeriye taşmıyor. Mustafa Kemal ve George Washington. Kadınlar mermi taşıyor: Millet hazırlanıyor. Sakarya muharebesi: Yunan istilası durduruldu ve geriye atıldı. Dumlupınar savaşı: Yunanlılar Türkiye'den sürülüp çıkarıldı. Halk Fırkası. Lozan ve Paris'in dış mahallelerinden biri. Cumhuriyet ilan edildi: Gazi Cumhur-reisliğine seçildi. Mustafa Kemal ve VIII. Hanrı; Dini devletten ayırmak, hilafetin ilgası. Türklerin Osmanlı serpuşundan kurtarılması, fesin yasak edilmesi. Üç inkılap daha. Beynelmilel takvimin kabulü. Yeni kanun-i medeni, ceza ve ticaret kanunları. Beynelmilel rakamların kabulü. Arap yazısı yerine Latin harfleri. Türkçe Kuran: Mustafa Kemal ve Martin Luther. Tarihin hükmüne karşı inkılap. Dünyaya bir yılbaşı armağanı : Milli kahraman cihan kahramanı oluyor. Türkiye yalnız kalmaktan kurtarıldı. Bir ayrılış alkışı.

Bu değerli yapıt, şu tümceyle sona ermektedir: «Yakın Şark'ta sulh ve asayişin Gazi'den başka ve muzaffer Mustafa Kemal'den daha fazla ateşli bir dostu yoktur.»

586

Eser, Enver Esenkova tarafından Mustafa Kemal, eseri ve memleketi adıyla yeniden dilimize çevrildi (1955, 96 s., 100 krş.). Aslı, İngilizceden Fransızcaya Pierre Carolet tarafından Mustafa Kemal; l'homme, l'o-euvre, le pays adıyla çevrilip Paris'te yayımlanmıştı (1934, 243 s., 15 frank).

Yapıtın Türkçeye son çevirisi Gazi Mustafa Kemal adını taşır (1973 çev. Alp Ilgaz, Tercüman 1001 temel eser dizisi: 23, 236 s., ayrıca 4 kroki, 10 TL.).

587

GAZÎ VE ESERLERİ! (1934)

Behçet Macit'in konferansları, İstanbul'da Cihan Kitaphanesi tarafından yayımlandı (110 s., 25 krş.). (Cumhuriyet'in 10'uncu Yıldönümü hatırası hürmeti münasebetiyle (1) Gazi'nin çocuklarına ve halka ithaf) olunan kitap, çeşitli konuşmaları ve konferansları bir araya getirmektedir. Atatürk'ün «Cumhuriyet fazilettir» sözü, kitap başlığının hemen altına konulmuş. Daha sonra, şu kayıt görülüyor: «Hukuk doktorasından, edebiyat tarihi muallimi (2) mütekait (3) istihkam mülazimi (4) Behçet Macit Bey'in İstanbul (Saint Benoit) Lisesi 11 -12'nci sınıflarında 1933 senesinde verilen konferanslardır.»

İlk konferansın başlığı şudur: «Gazi: Sevgili Reisicumhurumuz ve büyük dâhimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin mevcutiyyetinin eseri» Burada, Atatürk'ün yaşamı ve Kurtuluş Savaşı anlatılır. «Cumhuriyet (1933) Bayramı» başlıklı konferansta, ilkin cumhuriyet konusunun bir planı verildikten sonra, gençlere seslenilmektedir.

Öteki konferansların başlıkları da şunlardır: Halkımız. — Bayrağımız. — Gençlik. — Çocuklar. (Cibali Rum İlkokulu'nda verilen konferans). — Milli tasarruf. — Türklerin medeniyete hizmetleri.

Yararlanılan 19 kaynağın çizelgesinden sonra da lise ve üniversite öğrencilerinden Mesut Vehbi, Mehmet Ali, Sabahaddin,

- (1)Anısına saygı dolayısıyla.
(2)Öğretmeni.
(3)Emekli
(4)Teğmen.

588

Ercüment ve Şakir'in - resimleriyle birlikte - yazarın anı defterine yazdıkları verilmektedir. Başka bir çizelgeden, yazarın bundan önce 10 kadar yapıtı bulunduğu anlaşılmaktadır. İkinci konferansın başında yazarın kendi resmi de var. Bundan sonraki yapıtının başlığının «İsmet Paşa Hazretlerinin hizmet ve himmetleri eseri hakkında» olduğu en sonda bildirilmektedir.

589

GAZİ VE İNKILAP (1933)

Ali Rıza Seyfi'nin düşüğü (ideoloji) kitabı, İstanbul'da Sinan Matbaası ve Kitaphanesi'nce basılıp yayımlandı (112 s., 1 Atatürk portresi, 50 krş.). Potrenin resim altı şöyledir:

«Yalnız Türk inkılabının değil, bütün beşeriyet saadetinin mübeşşiri (1) Ulu Gazi.»

Yazarın en baştaki «İki söz»ü şudur: «Cihanın en büyük, en kavrayıcı inkılaplarından birinin önündeyiz; müsait yüzlerce yıllar ve müsait binlerce şerait altında yaşayan Avrupa milletlerinin bugün gerisinde kaldıkları bu inkılap Türkiye'de yürümektedir. «Gazi İnkılabı» nın ve onun gürbüz oğlu olan on yaşında «Genç Türk Cumhuriyeti»nin kurulduğu temel ile onu kuran kahraman ellerin kudretine iman, Türk milletinin bir tek hayat tılsımıdır. Ben, bir Türk vatandaşı, sırf düşüncelerimi Cumhuriyetin Onuncu Yılı münasebetiyle yazmağa münasip gördüm.

Bu eser, Gazi'nin ve İnkılapçı Cumhuriyetin tarihi değildir. Beşeriyetin asap ve adaletini harekete getiren bu can verici fırtınanın gönlümde uyandırdığı heyecanın kaleminden kâğıda geçişinde solmuş bir hayalidir.»

Yapıtın işlediği konuların başlıkları şöyle: İnkılabı yapan. — «Büyük adam» ın kudreti. — Gazi, Türkiye'yi ne halde buldu? — «Gazi» ve Türk gençliği: Sıhhat terbiyesi, iktisat ve tasarruf terbiyesi. — Dini inkılap ve Türkçe ibadet. — Türk in-

(1) Yol gösterici.

590

kılabında «siyasi seciye» nin unsurları ve «büyük Örnek». - İnkılapçı cumhuriyet, inkılapçı vatandaş. — İnkılap, milli kültür ve milli seciye. — Türk inkılabı ve milliyetçilik.

Yazar, Atatürk devrimi düşüncüsünü anlatmağa çalıştığı bu yapıtını şu tümcelerle sona erdirir :

«İnsanlığı taçlayan bütün istidatların hakimiyeti fırsatını bize vermiş olan Gazi'yi anlatmak, keşke bütün akim (2) ömrü» mün en semereli işi olsaydı.

Fakat Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü yapılan işlerin ebedileşmiş büyüklükleriyle başımızın üstündedir.,

Ve ben hiç olmazsa kırık dökük, fakat canım ve kanımla yazdığım bu satırları bu büyük kahramanın, ayağına göndermek, yahut milletin önüne koymak ihtiyacındayım.»

(2)Kısır, Kısa, Verimsiz.

591

GAZİANTEP SAVAŞININ İÇYÜZÜ (1952)

Sahir Üzel'in yapıtı, Ankara'da Doğu Ltd. O. Matbaası'nda basıldı (347 s., resimli, krokili, 4 lira). Gaziantep kurtuluşunun 16. yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün Antep'lilere gönderdiği telgraftan bir parça, en başa alınmış. Gene baş tarafta şu kayıt var: «Bu kitap, Gaziantep Savaşı'nın baştan nihayete kadar vakayii (olaylar) muhtevirdir içerir.» Olayların başlıkları şöyle :

Antep'in Fransız kuvvetleri tarafından ilk işgali ve bunun tesirleri.- — Halkın Fransız kuvvetlerine karşı ilk mukavemeti, Antep - Kilis yolu üzerinde muharebeler ve Şahin Bey, — Kılıç Ali'nin Antep ve civarına, ilk gelişi ve sebepleri. — Şehir içine ilk harp başlıyor. — Her iki tarafın kuvvetleri mevcudu. — Fransızlara yardım için (Normand) kıtalarının .Antep'e gelişi. — Harp için de şehrin ve şehirlilerin durumu. — Birinci (Mağarabaşı) savaşı. — (Kurban Baba) savaşı ve şehir içindeki durum. — Fransızlara verilen notalar. — Kılıç Ali'nin milletvekili olarak Antep'ten ayrılışı. — Kılıç Ali'nin ayrılışından sonra An-tepin durumu. — Semt teşkilatı ve Ermeniler. — Halk arasındaki birliği bozmak maksadıyla yapılan propagandalar. — Fransızlar Antep'e neden bu kadar ehemmiyet veriyorlardı? — Antep (Heyet-i merkeziyesi). — Akbaba harbi. — Fransızlarla ilk anlaşma ve 20 günlük mütareke. — Mütarekeyi takip eden günler. — Milli Mücadele'nin ve Antep savaşının komşu Suriye'deki akisleri. — Halkın işesi ve Hazinesin mali durumu ile Kilis'ten kaçırılan 60 bin lira. — İkinci Kolordu'nun suret-i teşekkülü ve Adana cephesi hulasa-i vakayii. — Mütarekenin

592

hitamı ve Fransızların ikinci defa muhasarası. — Antep harbinin Suriye'ye attığı kundak. — Fransızlara yardım için gelen kuvvetlerle (İkizkuyu) da savaş. — Düşman, niçin şehre hücum etmiyor, yalnız muhasara ile iktifa ediyordu? — Şefik Özde-mir, kumandayı ele alıyor ve notalar teatisi. — Antep harbinin en heyecanlı günü ve Karatarla camii toplantısı. — Fransız muhasarası kaldırılıyor, Fransızlar tekrar muhasara altına alınıyor. — Muhasarada bulunan Fransızlar bir huruç hareketi yapıyorlar. — Dünya devletlerinden istimdat. — Gün geçtikçe durum vahamet kesbediyor — Antep savaşında, heyet-i sıhhiyenin hizmet ve fedakarlıkları. — Ateş altında karşılıklı notalar ve düşmanın akim kalan taarruzu. — Birinci Çınarlı taarruzu. Adana ve civarındaki hadiseler ve İkinci Kolordu'nun faaliyeti. — Bombardıman altında geçen her gün, şehri harap, şehirlileri mahvediyordu. — General Gobo fırkasının gelişi ve Antep'in en felaketli günleri. — Ya düşmana teslim olmak yahut ölünceye kadar dayanmak..— Antepliler General Gobo fırkasıyla karşı karşıya. — Gobo'nun teslim teklifini reddeden halkın bu merdane hareketi bütün milletçe takdir ediliyor, fakat yardım edilemiyordu. —

Muhasaradaki halkın cephanesini yapan iptidai bir fabrika. — Gobo fırkasının gelişti tarihine kadar devam eden vukuat ve hadiseler. — Suriye'ye atılan kundak sebebiyle Gobo fırkasının Antep'ten Suriye'ye hareketi. — Harp yine bütün şiddetiyle devam ediyor, vaziyette yeni bir tebeddül yoktu. — Kolordunun Karataş'a neticesiz kalan bir taarruzu. — Aç bir şehir halkının feryadı. — Açlık tahammül edilmez bir şekil adı. — Kolordunun (ikizkuyu) muharebesi.

Büyük Millet Meclisi vasıtasıyla bütün Türkiye'den Antep'e gelen selam ve takdir, — Fransızların Muusullu cephesine son

593

taarruzu. — Birinci huruç hareketi. — Birinci huruçtan sonraki durum ve Kolordunun vaziyeti. — Kolordu Antep'e niçin yardım edemiyordu? — Açlık kahramanları canlı cenaze haline getirmişti, artık yapılacak iş ya açlıktan kitle halinde ölmek yahut teslim olmaktı. — Açlık son haddini bulmuştu. — Son huruç hareketleri. — Her muharebeyi takip eden şafak, harabeler ve çıplak naaşlar üstünde yükselir. — Antep'in teslim olması ve cereyan eden hadiseler. — Teslim şartları. — Savaşın hitamından sonra, içeride ve dışarıdaki durum.— Suriye'deki Milli hareket için çalınan paydos borusu. — Fasıla-i idare. — Savaşın bilançosu — Antep'in iç cephesinin haritası. — Antep'in dış cephesinin haritası.

Bu önemli yapıtın önsözünden bir parça alıyoruz.: «Antep savaşı, Milli Mücadele tarihimizin gerçekten parlak ve şerefli bir sayfasıdır. Şehirlerini işgal etmek isteyen mükemmel teçhizatlı Fransız fırkalarına (tümen) karşı isyan. bayrağı çeken bir şehir halkının, genci ihtiyarı, kadını erkeği ile silaha sarılıp savaşa atılması ve bu kanlı maceraya atılırken, yalnız içindeki imanla çevrelerindeki yurttaşlarının yardımına güvenerek «6 ay 8 gün boğuşmaları, dünya tarihinde eşsiz bir hadisedir...».

594

GAZİANTEP'TE GAZİ MUSTAFA KEMAL (1968)

Mehmet Solmaz'ın hazırladığı kitap, (Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yayınları) nın 52'ncisi olarak, Gaziantep'te Gaziyurt Matbaası'nda basıldı 160 s., resimli, 10 lira). En başta, Atatürk portresi altında, O'nun şu sözüne yer verilmiş : «Türk'üm diyen her şehir her kasaba ve en küçük Türk köyü, Gaziantep'ileri kahramanlık misali olarak alabilirler.»

Dernek Yönetim Kurulu kararıyla 1.000 sayı basılmış olan kitabın önsözünde, Dernek Başkanı Hulusi Yetkin, özet olarak, «Araştırmacı, folklorcu ve derleyici Mehmet Solmaz, yeni Türk devletinin kurucusu Atatürk ile Gaziantep'ilerin birbirlerine olan sarsılmaz bağlılıklarını bu kitapçıkta belirtmeye çalışmıştır» diyor.

Bir öğretmen olan yazar da bu kitabı niçin yazdığını girişte belirtiyor. Kitap, Atatürk'ün Gaziantep'e onur verişinin 36. yıldönümüne rastlayan 26 Ocak 1969 tarihine yetişmek üzere hazırlanmış. Mustafa Kemal Paşa ile Antep'teki ulusal kuruluşlar arasında geçen yazışmalar, bu kitapta bir araya toplanmaya çalışılmış. Atatürk'ün Milli Mücadele'den sonra, Gaziantep'i 26 Ocak 1933 tarihinde ziyareti anıları da kitapta bir araya getirilmiş. Kimi kentlerimiz Atatürk'ün oraya gelişinin yıldönümlerini her yıl kutladıkları halde, her nedense, Atatürk'ün onursal hemşehrisi olduğu (Gaziantep nüfusunda Bey Mahallesi 41 sayılı evde kayıtlıdır) Gaziantep, o tarihe kadar bu yıldö-

nümünü savsaklamış, Gaziantep, Milli Mücadele'de 6.347 şehit, binlerce yaralı vermişti.

Birkaç il ve ilçemizde Atatürk'ün kentlerine gelişleri üstüne kitaplar yayımlanmıştır: Atatürk Kırklareli'nde (Nazif Karaçam, 1969), Atatürk Kırşehir'de (Cevat Hakkı Tarım, 1956), Atatürk Kilis'te (Mehmet Solmaz, 1968), Atatürk Manisa'da (Sadık Karagöz, 1969), Atatürk Silifke'de (İzzet Aslan, 1969), Mustafa Kemal Paşa Samsun'da (Yunus Nadi Abaloğlu, 1955), Atatürk Diyarbakır'da... (Kadri Kemal Kop. 1938), Tekirdağ'da Atatürk (Aydın Oy, 1965) vb. gibi. Oysa, Atatürk Antep'e bu kentlerden önce gitmiştir: İlk gelişi ekim 1918'de Kilis'e (Antep'in ilçesi), ikinci gelişi 26 Ocak 1933'te Gaziantep'e. İşte, kitap, bu gelişlerin anılarını kapsamaktadır.

Atatürk birçok ilimizin onursal hemşehrisidir: Bursa, Diyarbakır (1926), Gaziantep (7 Ocak 1933) vb, gibi.

Güçlükler içerisinde hazırlanabilen bu kitap, Gaziantep'li Op. Dr. M. Lütfü Söylemez'e armağan edilmiş. Atatürk'ün Antep'lilere, Antep'lilerin Atatürk'e gönderdiği resmi mektuplardan sonra, bu mektup ve telgraflar için yararlanılan kaynaklar (17 tanedir) gösterilmiş. Bu günkü Gaziantep ve dolayları üzerine tarihsel kısa bilgilerden sonra, Osmanlı çağı, Gaziantep adı, Kilis, Gaziantep'teki eski yapıtlar, Türklerden önceki dönem, üç ünlü Türk komutanı ve devlet adamının (İnönü - Karabekir -Çakmak) Gaziantep için övgü dolu sözleri ve ziyaretleri, Fransız komutanlarının söyledikleri, çeşitli vesilelerle ziyarete gelen Türk ünlülerinden kimilerinin yazıp söyledikleri (bunların hemen hepsi yazarın Gaziantep övgü antolojisi adlı yapıtından alınmış, cilt I, 1963 sunulmaktadır. Atatürk'ün Ankara'dan Gazian-

tep'e gelişi, Gaziantep'ten Bursa'ya gidişi dolayısıyla tutulan kayıtlar, Gaziantep Belediye Başkan Yardımcısı Mehmet Ali Budak'ın ziyaretle ilgili iki anısı Atatürk'ün Gaziantep'in kurtuluşunun 15. yıldönümünde Gaziantep'lilerin onuruna halay çekmesi, şirinnar söylemesi, Gaziantep'te çıkşa (yoyo) ve Atatürk, emekli öğretmen Şakir Sabri Yenen'in anısı, Aşçı Dede'nin Gazi'nin köpeğiyle ilgili anısı, Ömer Asım Aksoy'un iki mektubu (1966), Dr. Hacı Cemil Karslıgil'in anısı ve yaşamöyküsü, Hacı Bahtiyar Patpat'ın anısı, Gaziantep'te Atatürk onuruna verilen şölen masrafı, lise müzik öğretmeni Ferit Gino'l'un anısı, Dr. Mecit Barlas'ın anısı, Nafi Erkılıç'ın anıları, Atatürk Gaziantep onursal hemşehrisi, Atatürk'ün Gaziantep'e gelişinin 33. yıldönümü dolayısıyla Adil Dai'nin hazırladığı bir temsilin metni, Gaziantep Belediye Başkanı Hamdi Kutlar'ın Çankaya köşküne yemeğe çağırılması, söyleşi sonunda Atatürk'çe değerlendirilmesi, Kutlar'ın yaşamöyküsü, Antep'e Gazilik sanı veren yasa metni vb. hep bu kitapta incelenen konulardır.

GAZİ'NİN DÖRT SÜVARİSİ (1932)

Romancı Burhan Cahit (Morkaya'nın (1892 - 1949) yapıtı, İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nce çıkarılan (İnkılap Kütüphanesi) dizisinin 3, kitabı olarak yayımlandı (94 s., resimli, 50 krş.). Yazılışı 24 Kasım 1931'de sona eren bu yapıt, Antep ile Maraş

menkıbelerini özetler. En başta Atatürk ile Ali Kılıç'ın ikişer resmi var. «Başlangıç: 1918» başlıklı önsözde yazar diyor ki :

«Türk inkılap tarihini yaratan bu mucizenin bir damlasını Gazi Mustafa Kemal'de yazdım. İzmir macerasına ait parçasını İzmir'in romanı kitabında hulasa ettim.

Bu eserim, Türk evlatlarına Şark tarihini yıkıp yapan Türk kıyam (başkaldırı) ve ihtilalinin çöl kapılarında Ermeni çetelerine ve Fransız ordularına indirdiği kanlı pençenin macerasını anlatacaktır.»

Yapıtın bu başlangıç bölümü şu biçimde sürüp gider : «Fakat Maraş'tan gelen yolcuların getirdikleri tehlikeli haberler (Elbistan) içinde henüz yayılmıştı ki şimal istikametinden yıldırım süratiyle gelen dört süvari kasabaya daldılar ve doğru eşraftan Nakipzade Mehmet Efendimin evine indiler.

Her dakika fevkalade bir hareketle karşılaşan kasaba halkı büyük bir merakla bu dört süvarinin peşinden koştu. Toz toprak içindeki beygirler hâlâ soluyordu. Tepeden tırnağa kadar müsellağ dört süvarinin kimler olduğunu anlamak isteyen halk evin önünde kaynaşıyordu.

Birden taze bir haber top gibi patladı:

598

— Mustafa Kemal Paşa yardımcı göndermiş, arkadan kuvvet de geliyordu.

Bu haber doğru idi. Ve içeride Müdafaa-i Hukuk Reisinden vaziyet hakkında malumat soran bu küçük müfrezenin kumandanı Kılıç Ali Bey'di...

Ve Kılıç Ali Bey bu coşkun halkın arasında bir dakika bile kaybetmeden derhal işine başlamıştı.

Silah yoktu, cephaneye yoktu. Hatta bu mıntıkayı idaresinde bulunduran Kolordunun bile mıntakada yirmi beş neferden başka kuvveti yoktu.

Kılıç Ali Bey doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde bulunmak üzere bu havalide milli teşkilat yapacak. Galip Fransa Hükümetinin orduları tarafından işgal edilen Maraş, Antep'i onlardan ve Ermeni çetelerinden kurtaracak, Suriye hudutlarından Karadeniz kıyılarına kadar genişliyecek istilayı durduracaktı. Ve bunu yapmak için gelen Kılıç Ali Bey'in yanında Yürük Selim isimindeki bir arkadaşıyla iki süvari neferi vardı.»

Yürük Selim için sayfa altında şu not var: «Süvari Yüzbaşısı İnebolu'lu Selim Bey.» Kitabın 53. sayfasında bu yiğit yüzbaşının bir boy resmi de bulunmaktadır.

Bundan sonra, «Allah yüzünüzü ak etsin!» başlığı altında yazar şunları yazıyor:

«Daha Sivas'tan hareket ederken Mustafa Kemal Paşa ona (Ali Kılıç'a) şu emri vermişti:

599

— Adana ve havalisi ile Maraş, Antep ve Urfa Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransızların bu yerler ahalisine yaptıkları zulüm ve işkence tahammülün fevkine çıkmıştır. Diğer mıntakalara başka arkadaşlarınızı gönderdim. Sizi de Maraş ve Antep havalisine göndermeğe karar verdim. Buralardaki vatandaşlarımız imdat

ve muavenet bekliyor. Derhal hareket ediniz ve teşkilata başlayınız. Haydi, Allah yüzünüzü ak etsin! demişti.

«Ve Kılıç Ali Bey yıldırım süratiyle Sivas'tan Elbistan'a inmiş, derhal işe başlamıştı...».

Daha sonra, yazar, Gaziantep ve Kahramanmaraş savunmalarını anlatır. Kitapta resimleri verilen yiğitler şunlardır: Maraş kahramanlarından Beybaba lakabıyla maruf Abaşlızade İsmail Hakkı Efendi, Urfa'da büyük varlık gösteren Ali Saip (Ursavaş) Beyefendi, Maraş hareketi sırasında mutasarrıf vekili bulunan merhum Cevdet Bey, Antep Müdafaa-i Hukuk Reisi Ferit Bey, Gaziantep mücahitlerinden Hacı Halil Ağazade Ahmet Bey, Özdemir Bey vb. En çoğu Ali Kılıç'a ait olmak üzere, kitaptaki resim sayısı 34'ü bulur. Süsleme amacıyla konulan motif ve desenler bu sayının dışındadır.

600

GAZİ'NİN VECİZELERİ (1930)

«Cumhuriyet» gazetesi sorumlu müdürü M. Agâh'ın derleyip topladığı bu özdeyişler, «Cumhuriyet» gazetesinde yayımlandıktan sonra, Cumhuriyet Matbaası'nda kitap biçimine konuldu, (127 s., ayrıca 9 levha). «Katre ummana delâlet eder (1). Düşünceli bir söz başlı başına bir kitaptır» sözleri iç kapağın ardına konulmuş. (Büyük rehberin vecizeleri tunç kafalı ve güneş alınlı Türk gençliğine ithaf edilmiştir). Baş tarafta, Atatürk'ün renkli bir boy resmi var. 1927'deki Türk Gençliğine Hitabe'si verildikten sonra, bir - iki sözle, kitabın nasıl ortaya çıktığı anlatılır :

«Büyük Gazi'nin mazbut (2) sözlerinden iktibas (3) ile «Cumhuriyet»te neşrettiğimiz vecizelerin gazete sabitelerinde kalmasına gönlümüz kail olmadı, onları bir küçük ciltte toplayarak millete armağan etmek istedik. Bu sözleri «Cumhuriyet'te neşre başlarken de demiş olduğumuz veçhile... Anafartalar kahramanı hali, vaz'ı (4) bakışı, sözü, üslubu ile kendisine gösterilen emniyet ve itimadin feyyaz bir membaı (5) olmuştur. Devlet adamları sözleriyle temayüz ederler (6) ve sözleriyle velayetlerini (7) kabul ettirirler. Bu sözler şamillerinin (8) ha-

- 1.«Damla denizi kanıtlar.»
- 2.Tutanaklı.
- 3.Alıntı.
- 4.Durumu, konuyu ele alışı (yaklaşımı).
- 5.Bereketli bir kaynağı.
6. Seçilirler.
- 7.Erginliklerini.
- 8.Dinleyenlerinin.

601

line göre şekil değiştirebilir, fakat hakikat, olan mazmununu (9) daima muhafaza eyler.

Büyük adamların sözü, sözlerin büyüğüdür kelamı, sanki Gazi Hazretleri için söylenmiştir.

Gazi, tarihi büyük nutuklarında kendi eserinin, yani Türk mevcudiyet ve istiklali (10) davasının çerçevesi ta iptidadan (11) çizilmiş olduğunu ve mantıki, bir silsile dahilinde tahakkuk ettirilirken onun milli bir sır olarak kalbû vicdanda (12) muhafaza edildiğini beyan etmiştir. Buna nazaran Gazi'nin sözleri, söylendikleri tarihler itibarıyla de şayan-i dikkat ve haiz-i kıymettir (13). Onun için bu sözlerin irat olundukları (14) tarihleri tespit etmek kabil oldukça — ki ekseriyetle olmuştur — bunlar vecize ve hitabelerin altına konulmuştur.»

Kitapta (Vecizeler) ve (Hitabeler) diye iki bölüm var. Her iki bölümde konu sınıflandırması ya da tarih sırası görülüyor. Bu sözler abc sırasına göre de düzenlenmiş değil. Hepsi karmakarışık olarak altalta konulmuş. Kitabın kâğıdı ve baskısı çok güzeldir.

-
- 9.Simgesini.
 - 10.Varlığı ve bağımsızlığı.
 - 11.Başlangıçtan.
 - 12.Yürekte ve vicdanda.
 - 13.Değeri vardır.
 - 14.Söylendikleri.

602

GAZİ'NİN YOLU (1930-33)

Otacı (Doktor) Memduh Necdet (Otaman)'ın 2 ciltlik yapıtı, İstanbul'da Vakıf ve Hamit bey Basağı'larında (basımevlerinde) basıldı (188 165 s., 100 krş.). İlk cildi Kurtuluş Savaşı sırasında halkı coşturup davaya kazanmak için söylenmiş çeşitli hitableri, son cildi de Dilimizi nasıl onarmalıyız? genel başlığı altında çeşitli dil yazılarını kapsar.

İkinci cildin öngen'i (mukaddime) yazarın görevli olarak bulunduğu sırada Bandırma'da yazılmış. Burada, Anadolu'yu karış karış gezip dil bakımından incelediğini bildiren yazar, Birinci Türk Dil Kurultayı'na da katılıp bu kitaptaki düşüncelerinin bir bölümünü söylediğini belirtmektedir. Sonra, yeniden çalışmaya koyulmuş, «İşte bu yazga (yapıt) o çalışmanın yemişidir» diyor. Baha sonra sözlerine şunları da ekliyor :

Bu kitabı önce hiçbir yat (1) söz kullanmadan yazmıştım. Bu kendilikte (hususla) yoksulluğum (ihtiyacım) olan Türkçe sözlerin kimisini eski kitaplardan, söylüklerden (lügat kitaplarından), halk dilinden toplamıştım. Kimisini de kendim yaptım. Kitabımda anlattığım kurallara (kaidelere) uyarak kendim türettim ve bunlarla pek erik (mükemmel) olarak istediklerimi yazdım. Fakat bu yeni sözleri daha kimse bilmediği için kitabımı benden başka kimsenin anlayamayacağını anladım. Bundan ötürü onu yeni baştan kullandığımız dile çevirdim (tercüme ettim). Bu deneme bana gösterdi ki dilimizin sözleri

(1) Yabancı.

603

ve onlardan üretilcek ürükler (müştekkak) (2) yoksulluğumuzdan (ihtiyacımızdan) (3) eksik değil, artıktır.

Bu kitabın biteğine (nihayetine) bir de söylükçük (lûgatça) (4) ekledim. Bu söylükçükteki sözler bu kitabı yazarken benim ürettiğim sözlerden yüz tanesidir. Bunların, hiçbirinin söylüklerde (lûgat kitaplarında) (-5) yeri yoktur. Onları kitabımda ileri sürdüğüm düşünü (fikir) ve kurallara göre ben ürettim.»

Kitabın 11 bölümünden ilk yedisi 1931'de, ötekiler 1932-33'te yazılmış. Bu ilk yedi bölümde, Türkçe köklerden sözcüklerin nasıl üretilbileceği üzerine kimi kurallar açıklanmaktadır. Bölüm sonuna kıyaslı bir çizelge de konulmuş. Sonda iki çizelge daha var: «Bu yazgadaki (kitaptaki) kurallara göre yapılmış söylerin (lûgat) söylükçüğü (lûgâtçesi) ile «Yazgayazık (kitabiyat - bibliyographie)». Kitabın düzeltmelerini, yazarın Trabzon'dan kenttaşı (hemşeri), işgidaşı (meslekdaş) ve gerçek arkadaşı olan değerli «otacılarımızdan» (doktor) Kâzım İsmail (Gürkan) yapmış, ama gene de sona bir yanlış - doğru çizelgesi konulmak gerekmiş.

Sayın doktorun dille ilgili bu kitabı, dil incelemelerimizin tarihi bakımından değerli ve önemli sayılmalıdır.

Kitabın her iki cildi, Atatürk'ün buyruğu ile, hükümet tarafından para armağanı gördü, Halkevlerince satın alındı.

-
- 2.Türevler, tür emenler.
 - 3.Gerekseme, gereksinme.
 - 4.Küçük sözlük.
 - 5.Sözlük.

604

GENERAL PAPULAS'IN HATIRATI (1969)

İstanbul'da çıkan «Yeni İstanbul» gazetesinin kültür yayınları arasında basılan bu yapıt, Günü Gününe istiklal Harbi Gazetesi'nin ek kitaplarındandır (58 s., fiyatı yok). Kapağı, Kurtuluş Savaşı'na ait bir resimle süslüdür.

Yunan Anadolu Ordusu Komutanı General Anastasyas Papulas'ın Anadolu eylemcesi üzerine bu önemli açıklamaları, Atina'da çıkan «Elefteros tipos» gazetesinde 2 Ekim 1924'te yayımlanmıştır. Eski Yunan Başkomutanı, o zamana kadar uğradığı saldırılara karşın, kendisini artık susmaktan vazgeçiren nedenleri uzun uzadıya açıklar.

Bu nedenler, o güne kadar çeşitli Yunan sivil ve asker yazarlarınca ortaya atılan «yalancı ve ahlaksız» duyultu ve yorumları gerçeğe indirmek gereğinden oluşur. Bu yazarlarca girişilen iş, General Papulas'ın sözlerine eklediğine göre, bir sürü yalanlarla hayasızca yapılan kara çalmalardan başka bir şey değilmiş.

Papulas diyor ki: «Binaenaleyh, Küçük Asya işinden benim hiçbir veçhile mesul olmadığımı milletimin anlayabilmesi için her cihetçe hakikati söylemeye mecbur oldum. Ve sözü uzatmamak için şu ciheti beyan edeyim ki, eğer eski dostum General Ksenofon Stratigos'un matbuat sütunlarında beni pek ziyade hayrette bırakacak tarzda beni tenkid ettiğini, o kadar ki, kendisi bütün mesailin hakikatine vakıf olduğu halde kendisine şeref vermeyen vakayii tağyir etmek ve bu vakayii millete bir

605

roman şeklinde göstermek gibi bir takım vesait ile yalnız bir tek maksat takip ettiğini görmemiş olsaydım, işbu neşriyata asla müracaat etmeyecektim.

Mumaileyhin bu husustaki bütün gayreti bizzat kendi delailiyle tenakuz teşkil eden bir yalancılıktan ibarettir»

Mumaileyh hakikati, kasten ve saika-i menfaatle tahrif etmek istemiştir.

Neşrolunan raporunda ifadatını makul göstermek için birçok defalar evrak-i resmiyeyi tahrif cürmü ile yakalanmıştır.

Vakayiın hakikate ve askerlik tarz-i tefehhümünün iptidai kayaidine muhalif netayiç istihracına çalışmak ve hatalı faraziyelerle imkansızlığı aşıkâr ihtimaller üzerine istinat suretiyle umumen tanınmış olan askeri şöhretini mütaaddit defalar tenkis etmiştir.

Filhakika Mösyö K. Stratigos giriştiği Küçük Asya işinin nakil ve hikayesinde pek çirkin bir rol oynamaya çalışmıştır.

Mumaileyh, kendisine yakışmadığı kadar da manasız olan birtakım yalan ve iftira usulleri kullanarak hakikati boğmak istemiştir.

Bir hakikat bilinince, onu yüksek sesle ilan etmek icabedeceğini ve Mösyö K. Stratigos'un menabi-i şahsiye ilcaatıyla yaptığı gibi bu hakikatin tağyir olunamayacağını evvelâ, hakikati anlamak hakkını haiz olan Yunan milletine, sonra mumaileyhe göstermek için bugün Küçük Asya meselesinin münaka-

606

şasına başlıyor ve bu meseleyi, haklı haksız, henüz setreden esrar perdesini yırtarak müfeteriyana cevap veriyoruz» (1).

Kitabın ara başlıkları şunlardır : Sahte telgraflar, — Yeni planlar. — Harp Meclisi. — Konstantin ve Ankara seferi. — Gonaris, Teotokis ve Kondilis arasında bir mükaleme. — Mesul kimdir? — iddianame. — M. Stratigos'un Sakarya'daki rolü. — Ordu ısrar ediyor. — Hükümet ısrar ediyor. — Küçük Asya

(13 «Şu halde. Küçük Asya işinden benim hiçbir biçimde sorumlu olmadığımı, ulusumun anlayabilmesi için, şu durumu söylemeliyim. Eğer eski dostum Keneral Ksenofon Stratigos'un basında beni çokça şaşırtacak biçimde eleştirdiğini, o kadar ki, kendisi tüm çalışmaların gerçeğini bildiği halde, kendisine onur vermeyen olayları saptırmak ve bu olayları, topluma bir roman biçiminde göstermek gibi birtakım araçlarla yalnız tek bir amaç izlediğini görmemiş olsaydım bu yayıma başlamayacaktım, Sözü geçen kişinin bu yoldaki tüm çabası, bizzat kendi taşıtlarıyla çelişen bir yalancılık oluyor.

Sözü edilen kişi, gerçeği, bilerek ve çıkar elde etmek için saptırmıştır. Yayımlanan raporunda, sözlerini doğru göstermek için, birçok kez, resmi belgeleri değiştirmek suçuyla yakalanmıştır.

Olayların gerçeğe ve askerlik anlayış biçiminin basit kurallarına karşı sonuçlar çıkarmaya çalışmakyanlış kuramlarla olanaksızlığı açık olasılıklara dayanarak genellikletanınmış olan askerlik ününü küçümsene meyecek biçimde zedelemiştir.

Gerçekten. Bay K, Stratigos_H giriştiği Küçük Asya işinin **anlatısında** vs. Byküsünde pek çirkin bir rol oynamaya çalışmıştır.

Bayımız, kendisine yakışmadığı kadar da anlamsız olan birtakım yalan ve iftira yöntemleri kullanarak gerçeği boğmak istemiştir.

Bir doğru bilinince» onu yüksek sesle duyurmak gerekeceğini ve Bay K. Stratigos'un kişiliğini zorlayarak bilmek yaptığı gibi, bu gerçeğin saptırılamayacağını önce, doğruyu bilmek hakkına sahip **olan Yunan** Ulusuna, sonra kendisine göstermek için, bugün Küçük Asya sorununun tartışmasına başlıyor ve bu sorunu, haklı haksız, henüz üstünü örten giz perdesini yırtarak iftiracıları yanıtlıyoruz,»

Ordusu Başkumandanlığına. — Ordunun düşünceleri. — Harbiye Nezaretine. — Kumandanlığı nasıl deruhte ettim? — 1921 Mart harekatı. — Atina'da Harbiye Nazırına. — Çekilme emri. — Takviye birliğinin gelişi.

Bu çeviriyi kimin yaptığı açıklanmamıştır. Bununla birlikte, aynı başlık altında, İbrahim Halil'in 1928'de yaptığı bir çeviri vardır. Eski harflerle, İstanbul'da Askeri matbaada basılmış olan bu çeviri (56 s.), Erkan-i Harbiye-i Umumiye Onuncu Şubesi yayınlarındandır. Anlaşılan, kitap, bu eski çeviriden yeni harflere aktarılmıştır. Çeviri dilinin eskiliği de bunu ispatlar. Aktarma, sade bir dille yapılmış olsaydı, bugünkü kuşaklar kitaptan daha kolayca yararlanabilirdi. Herşeye karşın bu kitap, Kurtuluş Savaşının önemli belgelerinden biri sayılmalıdır.

Bu anıların özeti, daha önce, Askeri mecmua'nın Aralık 1927 tarihli 67. sayısına ek olarak verilmiştir (İst. Askeri matbaa, yıl 2, ek No. 8, 29 s.).

GENERAL TRİKUPİS'İN HATIRALARI (1967)

Kurtuluş Savaşımızda Yunan Orduları Başkomutanı General Nikolas Trikupis'in anıları, Ahmet Angın'ın aslından çevirisiyle, İstanbul'da Kitapçılık T. Ltd. Şti. Yayınları'ndan («Akşam» Kitap Klübü Serisi) nin 46 sayılı kitabı olarak Hüsnütabiat Matbaası'nda bastırıldı (111 s., 5 TL.).

Türkiye'ye karşı Anadolu eylemcisini (harekâtını) Atatürk'e tutsak olmuş, tutsaklıktan sonra da Başkomutanlığa yükseltildiğini Ata'dan öğrenmiş olan anı yazarı, Anadolu savaşları sırasında karşı tarafın düşüncelerinden bize haber vermektedir. Yapıtında pek "efendice" bir dil kullanıyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki Yunanistan'ı anlatan çevirenin baş taraftaki notlarıyla, kitap, daha kolay anlaşılıyor.

Bu yapıt, ilkin, eski harfler döneminde dilimize Yunan As-ya-i Sugra Ordusu Kumandanı General Trikupis'in hatıratı adıyla çevrilip 67 sayılı «Askeri mecmua» nın 8 numaralı eki olarak, İstanbul'da Askeri matbaada basılmıştı (s. 28-75).

G E O M E T R İ (1937)

Atatürk tarafından yazıldığı yeni öğrenilen bu kitap, Kültür Bakanlığı'nca, İstanbul'da Devlet Basımevi'nde bastırıldı (48 s., şekilli, 5 krş.). Kitabın aynı yılda fiyatsız bir basımı daha var. Üzerinde şu kayıt bulunmaktadır: «Geometri öğrenenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığı'na neşredilmiştir.» Türk Dil Kurumu baş uzmanı A. Dilâçar, kendi nüshasının kapağına şu notu yazmış: «Bu kitap 1936 -1937 kış aylarında Dolmabahçe Sarayında Atatürk tarafından yazılmıştır.» Atatürk'ün ölümünden iki yıl önce yazmış olduğu kitap, okullarımızda bugün bile kullanılan sadeleştirilmiş, türkçeleştirilmiş terimleri kapsar.

Gazeteci Said Arif Terzioğlu, bu kitabın nasıl yazıldığını, A. Dilâçar'la yaptığı bir konuşmada anlatmaktadır (bak: «Cumhuriyet» gazetesi, sayı 16831, 15.VI.1971,

s. 17). Geometri kitabının yazılmasındaki nedenleri ve içinde yer alan konuları Dilâçar sırasıyla şöyle anlatıyor:

«1936'da yapılan Üçüncü Dil Kurultayından sonra, Atatürk bir geometri kitabı yazmayı düşündü. Ve, kendi Kalem-i Mahsus Müdürü Süreyya Anderiman'ı benimle beraber Haset kitabevine yolladı. Haset kitabevinden Fransızca geometri kitaplarını seçtik; saraya götürdük. Ben, sarayda bir müddet kalarak Atatürk'le beraber çalıştım. Ondan sonra ayrıldım, Ankara'ya döndüm. Atatürk kışı İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında geçirdi. Kış aylarında bu kitabı yazdı. Bu bir Geometri kitabı idi... Bugüne kadar, matematikte kullanılan terimlerin hemen hepsini Atatürk verdi. «Açın», «Eşittir», «Eksi», «Çarpı» ... Bu

610

gibi kelimelerin hepsini Atatürk vazetti. Atatürk, eğer Türkçecilikten vazgeçmiş olsa idi, bu yeni terimleri bulup kullanmazdı. Çünkü bazıları hâlâ bu düşüncededirler. Yani Güneş dil teorisini bir «ricat manevrası» olarak tanıtmak isteyenler var. Böyle olsa idi, Atatürk türkçeciliğe devam etmezdi. Pekâlâ «Müsavi» kelimesini Güneş dil teorisine göre, tahlil eder, Türkçeliğini ispat ederdi. «Müseles» kelimesini aynı şekilde tahlil eder ve bunun da Türkçe olduğunu iddia ederdi. Atatürk bunu böyle yapmadı. Neler vardı, neler, eski geometride: «Mütesaviyul adla», «müstakim», «murabba», «kaime» gibi kelimeler... Neler vardı! Fakat Atatürk bu kitapta şimdiye kadar kullanılan terimleri vazetti. «Üçgen» i, «dörtgen» i o koymuştur. «Çokgen» i, «açı» yı o koymuştur. Bakın, kitaba. «Eşkenar dörtgen», «kare» ... Hepsini kendisi koydu.... Atatürk, geometri kitabını hazırlarken, yalnız Fransızca kitapları değil, o zaman okullarımızda okutulan diğer dillerdeki kitapları da toplatıp saraya getirtti. Bu arada İstanbul Erkek Lisesinde, benim arkadaşım olan Matematik hocası Hasan Fehmi Hoca'nın kitabında kibrit kutusu şeklindeki cisme misal olarak «aynalı dolap» gösterilmiştir. Hocayı bulup saraya getirdim.. Atatürk: «Kaç kişi aynalı dolabı bilir, Anadolu'da? Hele köylerde, kasabalarda... Bunun yerine başka bir şey, mesela (kibrit kutusu) diyemedin mi? O da aynı şekildedir.» dedi. Fehmi Hoca, derhal bu deyimini kabul etti ve tashih edeceğini bildirdi. Atatürk'ü bu kitabı yazmaya zorlayan başka bir konu var mıydı? ... Birincisi, Atatürk hep matematikle uğraşırdı. Eski geometri terimlerinin çoğu ağırdalı idi. Ben bile, uzun uzun bu terimleri okuduğum halde şimdiki karşılarında güçlüğüne daha iyi anlıyorum... Atatürk'ün prensipleri burada da doğru idi. Onun için bu en ağırdalı bilim dalını ele aldı ve kitabı örnek olarak bıraktı.

611

«Atatürk bundan başka askerî terimlerle de uğraşmıştır. Bunlara dair de birkaç örnek verilebilir: «Er», «albay», «yarbay». Hepsini Atatürk, o günlerin Harp Akademisi Komutanı Fuat Paşa ile birlikte yazdı. Atatürk her zaman fikirlerini açıkça söyler ve bilginlere karşı dahi savunurdu. Ancak O'nun eseri olan kitaplarda imzası yer almamıştır.»

Aynı yazının sonunda Prof. Dr. A. Afetinan da düşüncesini söylemiştir: «Ben o günlerde İsviçre'de idim. Atatürk bana da bir tane yollamıştı. Atatürk'ün terimler üzerinde çalışmalar yaptığını biliyorum. Bu konuda, uzmanlara görevler veriyordu. Elde edilen yeni terimler hemen her toplantıda sıkça tartışılıyordu. Bahsettiğiniz kitaptan benim elimde de bir tane var. Fakat üzerinde Atatürk'ün ismi yoktur.»

Geometri kitabı, Ankara'da Türk Dil Kurumunca 1971 yılında Kurumu basımında yeniden bastırıldı (VII - 48 s., şekilli, 5 lira).

Kurum yayınlarından (Atatürk dizisi) nin 4 sayılısı olan kitapta, başuzman A. Dilâçar'ın 10.XI.1971 tarihli bir önsözü var. Buradaki açıklamalara göre:

«Bu kitabı Atatürk, Ölümünden bir buçuk yıl kadar önce, III. Türk Dil Kurultayından hemen sonra 1936-1937 yılı kış aylarında Dolmabahçe Sarayında kendi eliyle yazmıştır.

«... Yazılacak geometri kitabının genel tasarısı çizildi. Bir süre sonra ben ayrıldım ve kış aylarında Atatürk bu yapıt üzerinde çalıştı. Elinizdeki kitapçık bu emeğin ürünüdür.

Askerlik çığırından gelen Atatürk'ü, siyaset olayları büyük bir devlet adamı yapmış olduğu gibi, yurdun kültür sorunları da Onu büyük bir eğitimci durumuna getirmiştir...

612

Kitabın kapağında önemle belirtildiği gibi, Atatürk'ün bu yapıtı, «geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığınca neşredilmiştir.» Yazar adı yok, fakat yazının ruhu ve tutumu, onun, Atatürk'ten çıkmış olduğunu apaçık gösterir.

Geometri, eski terimle Hendese, eğitim örgütümüzde önemli bir yer tuttuğu halde, bunun terim düzeni çok ağırdı ve çapraşıktı. Arapça ile Farsça okul programlarından kaldırılmış, fakat Arapça üzerine kurulmuş olan terimler kalmıştı...

İşte bu 44 sayfalık (aslında 48 sayfalık) küçük kitapta boyut, uzay, yüzey... gibi terimler hep bu amaçla Atatürk tarafından türetilip konmuştur. (Yapıtta yer yer dizgi yanlışları vardır; okurlar bunları kolayca düzeltebilirler).

Atatürk eleştirileri daima memnurlukla karşılamış ve ortaya koyduğu yeni sözcük ve terimlere bir deneme hakkı tanıdığını belirtmiştir, Amacı daima «daha uygun» a doğru ilerlemektir; önerilen değişiklikleri haklı görünce hemen benimserdi...

Bu kitap başka bir önemli gerçeği de tanıtlamaktadır. Atatürk, III. Türk DİL Kurultayında bir «dil felsefesi kuramı» olarak Güneş - Dil Teorisini ortaya koydu. Kimi çevreler bunu, Türkçeyi arıtma çağırından Osmanlıcılığa geri dönüş için Atatürk'ün yaptığı bir «manevra» sandılar. Bu kitap bu sanının yanlış olduğunu kesin olarak ortaya çıkarmaktadır... Atatürk içten, özden, yüreği açık bir Ata idi, kılıcı ile ulusunu kurtaran, kalem ile de onu yükselten.»

Kitap metni, fotoğrafik bir basımla yayımlanmıştır.

613

GERÇEK ATATÜRK (1962)

General Faruk Güventürk'ün (Doğ. 1912) yapıtı, İstanbul'da Okat Yayınevi'nce bastırıldı (431 s., 15 TL.). Giriş bölümünde yazar diyor ki:

«... Atatürk için sağlığında ve ebediyete intikalinden bugüne kadar gerek Türk ve gerek ecnebi yazarların kitap, broşür, makalelerini, Atatürk'ün bütün nutuklarını inceledim. Onu yakından tanıyan ve mümkün olabilen büyük insanlarla konuştum. Hatıralar rica ettim ve tarihin derinliklerine girdikçe şahikalâşan, zamanen uzaklaştıkça nurları artan O büyük insanı bir GERÇEK olarak canlandırarak sevgili milletime sunmaya karar verdim.»

Atatürk'ü çok çeşitli yönlerden anlatan bu yapıt, onun dehasını aydınlatmağa çalışır. Bunun için, özellikle, bağımsızlık duygusu ve devrimciliği üzerinde duruyor. Onun komutanlığı, acıma duygusu, halkçılığı, milliyetçiliği ve layıklığını incelemektedir. Uygarlık, devletçilik, ekonomi, Milli Eğitim, dil ve tarih, politika, parti düşüncesi din anlayışı neydi? Bunları belirtmektedir. Yapıt, O'na şöyle bir seslenişle sona erer:

«... Atatürk'üm! Seni anlatmağa, seni göstermeğe uğraşıyorum. Ve ne hazin, ne acıdır, Büyük Atatürk'üm; bugün ben bu naçiz çocuğun, bu her ilhamı- senden alan, senin ordunun aciz ferdi, seni kurtarmağa çalışıyorum... Seni, iki para etmez yobazın ve o yobazın kandırdığı cahil insanların reyinden sandalye uman haris politikacının vurguncu ağının, soysuz komünistin pençesinden kurtarmağa çalışıyorum...».

614

GERÇEK YÖNÜYLE ATATÜRKÇÜLÜK TÜRK DEVRİMİNİN TEMEL PRENSİPLERİ VE CUMHURİYET REJİMİ (1965)

Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun yapıtı, Ankara'da Kardeş Matbaasında basıldı (221 s., 15 TL.).

Atatürk ve Atatürkçülük üzerine bir deneme niteliğinde olan yapıta: «Atatürkçülük Türk devrimine temel olan prensiplerin bir anlatımıdır, hatta ta kendisidir. Cumhuriyet rejimi ise, hukuki ve siyasi yönden Atatürkçülüğün gerçekleşme vasıtalarındandır» deniliyor.

İncelemenin ilk bölümünde, Türk devriminin baş mimarı, yapıcı Atatürk, düşün ve ülkü adamı Atatürk, geleceğe ışık tutan önder Atatürk yer almıştır. İkinci bölüm, Türk devriminin temel ilkelerinden oluşur. Üçüncü bölümde incelenen Cumhuriyet rejimi, yeni kurulan Devletin belirgin niteliğidir. Türk devrimi üzerine yazarın görüşleri topluca sonuç olarak sonda açıklanmakta, geleceğe ait dilekler belirtilmektedir. Yapıt, bir kaynakça ile bitiyor.

Yazarın bundan sonraki yapıtı Türk Devrimi Tarihi adını taşır; Ankara'da 1967'de Kardeş matbaasında basıldı (VII - 304 s., 20 TL.). Yapıtın 4. basımı, Ankara'da Emel matbaasında yapıldı (XVII-451 s, 40 TL.).

615

GESTALTEN UND GESTALTER DES HEUTIGEN EUROPA (1931)

İtalyan kontu ve devlet adamı Carlo Sforza (1872 - 1952) tarafından yazılan ünlü yapıtın Hans Reisiger tarafından yapılan Almanca çevirisi, Berlin'de S. Fischer Yayınevi'nce Leipzig'de bastırıldı. (440, s.. yazarın 1 portresi ve 22 levhaya, ciltli).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında portreler ve öznel izlenimleri kapsayan bu yapıt, çeşitli dillere çevrildi. Almanca başlığı dilimize Bugünkü Avrupa'ya Biçim Verenler olarak çevrilebilir. İngiliz - Amerikan basımlarının başlığı: Makers of Modern Europe/Modern Avrupa'nın Yapıcıları. Fransızca çevirisi: Les Bâtitseurs de l'Europe Moderne (1931).

Kitap Çekçe, Lehçe, İspanyolca, İsveççe ve daha başka yabancı dillere de çevrildiyse de Türkçe çevirisi çıkmadı.

Bölüm- başlıklarını veriyoruz: Bir dünyanın sonu. — Bir kast'ın sonu. — Savaş çehreleri. — Hür Avrupa. — Faşizmin kökenleri ve biçim değişiklikleri. — Diktatörler (Gerçekçi diktatör Mustafa Kemal bölümü de burada, s., 343-364). — Sonuçlar.

Yazar, Atatürk'ü nasıl tanıdığını söyledikten sonra, onun çalışmalarını anlatır, Enver Paşa ile kıyaslar, Mustafa Kemal politikasının özgün olduğu kadar da gerçekçi olduğunu sözlerine ekler.

Kont Sforza'nın ayrıca Dictateurs et dictatures de l'apres - guerre ./ Savaş sonrası diktatörleri ve diktatörlükleri adlı başka bir yapıtı daha vardır (1931).

616

GHAZİ MUSTAPHA KEMAL LA RESURRECTION D'UN PEUPLE (1931)

Avusturyalı yazar Dagobert Von Mîkusch'un ünlü yapıtının A. Vaillant ile J. Kuckenbug tarafından Almanca'dan Fransızca'ya çevirisi, Paris'te Gallimard Kitabevi'nce, Busson Basımevi'nde 3. kez bastırıldı (331 s.). Kitap, aynı yılda 4. kez olarak basıldı.

Yapıtın Almanca özgün başlığı : Gazi Mustafa Kemal. Zwischen Europa und Aslen (1929).

Kitap İngilizce, İtalyanca, Macarca ve Romence'ye çevrildiği gibi, Fransızca'ya da çevrildi, Fransızca'daki tamamlayıcı adı dilimize, Bir Halkın Dirilişi olarak çevrilebilir Oysa, özgününde bu tamamlayıcı ad, Avrupa ile Asya Arasında idi.

İki bölümden oluşan yapıtın bölük başlıkları şöyledir:

I. Bölüm :

1) Tören, 2) Harp Okulu öğrencisi Mustafa, 3) Amaçsız bir ceza, 4) Eylem ve tepki, 5) Eleştirmeci, 6) Triyomvirlik, 7) Bir gezi ve bir hükümdar değişmesi;

II. Bölüm:

8) İki çıkarma, 9) İktidar savaşı ve bir Devletin doğuşu, 10) Stepte bir kent (Ankara), 11) Sakarya, 12) Avrupa ile Asya, 13) Paşa'nın Hükümeti.

Son söz : Gazi'nin görevi sona ermiştir.

617

Yapıtın özeti «Akşam» gazetesinde tefrika edildiyse de dana tam olarak dilimize çevrilmedi (10 Kasım 1970).

Atatürk'ün yaşamını yakından incelemiş olan yazarın, birçok yaşamöyküsel anıları yanlış kaydetmekle birlikte, Atatürk'ün tarihsel değerini anlatabilen bu kitabı, iyi bir görüş yapıtıdır. Yazar, kitabının en son basımına eklediği önsözünde, Türkiye'nin kaydettiği yeni gelişmelerden söz ederken, çağdaş Türk devletinin, yirminci yüzyıl Avrupasının geleneksel devlet biçimlerini geride bırakan bir yaşam ve canlılık gösterdiğini söylemektedir.

618

GİZLİ OTURUMLARDA ATATÜRK'ÜN KONUŞMALARI (1977)

Sadi Borak'ın (Doğ. 1911) hazırladığı bu kitap, İstanbul'da Çağdaş Yayınları arasında bastırıldı. (416 s., 50 TL.).

Hazırlayanın T.B.M.M. Başkanlık Divanından aldığı özel izinle, 200'ü aşkın gizli oturum tutanağı taranmış, bunlardan Atatürk'ün konuşmaları saptanarak bu derlemeyle ilk kez ortaya çıkarılmıştır. On binlerce sayfa tutan tutanakları aylarca süren bir inceleme sonunda tarayarak bize sunan derleyici, «Sunu» başlıklı önsözünde, Atatürk'ün bu konuşmalarının önemini, niteliğini, dilini belirtir. Böylece, son ulusal tarihimizin bir boşluğu doldurulmuş olmaktadır.

Bilindiği üzere, gizli oturumlarda tutanak yazmanları (kâtipleri) Meclis salonundan çıkarılıp bu görev milletvekillerine verilmekteydi. Bu işte onların zorluk çektikleri anlaşılmaktadır; çünkü, eski harfli tutanakların birçok bölümü anlam çıkarılamayacak denli karışık. Bu yüzden, bir çok tutanak yarım bırakılmıştır. Noktalar konularak boş bırakılan pek çok yer vardır. Yanlış saptanan sözcükler de bulunmaktadır; bunlar, ne yazık ki yeni harfli metinlere de yansımıştır.

Eski harfli metinleri yeni harflere geçirmekle görevli olanlarca bir çok sözcük yanlış okunduğu için de kimi tutanaklar, güvenilir kaynak olmaktan çıkmıştır. Borak, bir yıla yakın bir süre bu karmaşık metinler üzerinde dikkatlice çalışmış, metinleri anlaşılır duruma getirmiş, yani onarmıştır.

619

Atatürk'ün dili, tarihsel belge olmak bakımından, olduğu gibi korunmuş; buna karşılık, yapının sonuna bir «Sözlük» eklenmiştir. Başlıca konuşmaların başlıkları ve konular şöyledir:

Bolu ve bölgesindeki olaylar, Ankara'ya gelen Fransız siyasal memuru ile yapılan görüşmeler. — Bolu yöresi, Konya, Kafkasya, Trakya, Fransız siyasal memuru, Nurettin Paşa, İngiltere, Süleyman Şefik Paşa, Arabistan cephe durumu. — İç isyanlar, Türk - Fransız görüşmeleri, Trakya olayları üzerine. Siyasal durumu, Fransızlarla yapılan görüşmeler. — Savaş hareketleri, cephelerin durumu. — Cephe ziyaret izlenimleri. Anayasanın 4 - 5 maddeleri üzerinde Meclis görüşmeleri, M. Kemal Paşamın açıklamaları, - İsmail Fazıl Paşa'nın durumu, Çerkeş Ethem olayı, Ali Fuat (Cebeşoy) Paşa'nın Moskova büyükelçiliğine atanması, iç ayaklanmalar, yeni cepheler, düzenli ordu kurulması, Gedos saldırısı, Hacı Şükrü Bey olayları. — Çerkeş Ethem'in başkaldırma olayının sürdürülmesi, ek bilgiler. — Londra Konferansına gönderilen Türk delegeleri, bir gün önce yapılan açıklamaların arkası. — Bu konuda Babiâli'ye yazılacak yazının metniyle ilgili tartışmalar. — Cephe durumu, irsat kurulları, Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri. — Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'nın neden olduğu Koçkiri olayı. — Türk — Fransız itilâfnamesi taslağı ile ilgili tartışma ve eleştiriler. — Sürüp giden Türk - Fransız görüşmeleri, açıklamaların arkası. — Nurettin Paşa'nın neden olduğu olaylarla ilgili açıklamalar. — Koçkiri olayı ve Nurettin Paşa. — Samsun, Koçkiri ve Nurettin Paşa ile ilgili eleştiriler. — Askeri, siyasal durum, Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'in Vahdettin'i ziyareti olayına ilişkin tartışmalar. — Hariciye Vekili Y. Kemal'in Londra Konferansına giderken İstanbul Hükümetiyle

620

yaptığı temaslar üzerine verilen gensoru önergesinin yanıtı. -Halife Vahdettin Efendi'nin firarı ve hal'i üzerine görüşmeler ve Halifelğe Abdülmecit Efendi'nin seçilmesi üzerine.

En sonda genel bir dizin vardır.

Sonuç olarak, bu kitap için şunlar söylenebilir: Atatürk'ün gizli oturumlardaki konuşmaları, O'nun bildiklerimizin dışında, daha pek çok sorun ve güçlüklerle karşılaştığını, nice çetin zorlukları yenebildiğini de göstermektedir. Kitap, bizi, Kurtuluş Savaşımızın bilmediğimiz bir çok yönü ile karşı karşıya getirmektedir; bu durumuyla, yapıtı, yeni bilgiler ve belgeler kaynağı niteliğini taşımaktadır. Borak, bu yeni yapıtıyla Kurtuluş Savaşı tarihimize yeni katkılarda bulunmuştur.

621

GÖRDÜKLERİM, DUYDUKLARIM, DUYGULARIM MEŞRUTİYET VE CUMHURİYET DEVİRLERİNE AİT HATIRALAR VE TETKİKLER (1964)

Gazeteci Asım Us'un (1884 - 1967) meslek anıları, İstanbul'da sahibi bulunduğu Vakıf Matbaasında basıldı (224 s., 10 TL.). Kısa «Önsöz»ünü buraya alıyoruz:

«Memleketimizde Anayasaya dayanan demokratik rejim, İkinci Abdülhamit'in cülusunda toplanan 93 Meclis-i Mebusanı ile başlar. Fakat bu rejim, çok sürmemiş, Millet Meclisi dağıtılmış ve 33 sene bir daha toplanmamıştır. Bugün hayatta olan yaşlı neslin gördüğü demokratik rejim de, 23 Temmuz inkılabında başlamış, Birinci Dünya Harbinden sonra nihayet bulmuştur. Bundan sonra, Milli Kurtuluş Harbi ve Cumhuriyetin ilanı gelir, Atatürk devrinde, tek parti rejimi devanı etmiştir. Yalnız, Fethi Bey'in Serbest Fırkası ile, kısa bir süre içinde, çift parti tecrübesi yapıldı. Nihayet, İsmet İnönü, İkinci Dünya Harbi'nden sonra, çok partili demokrasi devrini açtı ve CHP'nin yanında, 1945 senesinde DP kuruldu.

Meşrutiyet, Cumhuriyet ve İmparatorluk devirlerine ait bazı hatıralarımı ve tetkiklerimi, Gördüklerim, duyduklarım, duygularım adı altında topladım. Bunların bir cilt içinde neşri, memleketimizde Milli Kurtuluş tarihi ve demokrasi hayatının gelişmesi bakımından, genç nesillere faydalı bir fikir verecektir.

Hatıralarımın yazılışı, hadiselerin tarihi sırasına göre değildir. Şahsi görüşlerimi gösteren hatıralarımı, hususi tetkiklerime tercihan daha öne almak suretiyle yazdım.»

622

On bölümden oluşan yapıtın bölüm ve konu başlıkları şöyledir :

I. «Tanin» Gazetesi: «Tanin» gazetesi nasıl başladı ve nasıl kapandı? — «Tanin» in çıkışı. — Hüseyin Cahit (Yalçın) ile Tefik Fikret arasında dargınlık. — Tarihi bir vesika.

II. «Vakit» Gazetesi: «Vakit» gazetesi nasıl çıkarıldı?— Gazeteye «Vakit» adı nasıl verildi? — Harbin acı safhaları. — «Vakit», Nemrut Mustafa Divan-i Harbi'nde. — Kürt Mustafa Divan-i Harbi'nin «Vakit» a verdiği ceza. — «Vakit» ile «İkdam» gazetelerinin tatili (16 Temmuz 1920 tarihli «Vakit» tan). — Kürt Mustafa Divan-i Harbi'nin ihtarı.

Milli Mücadelenin Başlangıcı: Mustafa Kemal'in İstanbul'dan Samsun'a gidişindeki esrar. — Atatürk'ün anlattıkları. — Mustafa Kemal, Damat Ferit kabinesi nazırları ile konuşmalarını anlatıyor. — Mustafa, Kemal, Damat Ferit Paşa'nın yanında konuşulanları anlatıyor. — Harp Akademisi'nde gerilla hakkında bir ders. — Mustafa Kemal, 14 Mayıs 1919'da Damat Ferit Paşa'nın konağındaki akşam

yemeğinde konuşulanları anlatıyor. Cevat Paşa, Şakir Paşa'dan daha anlayışlı olmuştur. — İstiklâl Savaşının dayandığı temel.

Kurtuluş Günleri: Milli ordunun İzmir'e girdikten sonra Gazi ile ilk mülakat. — İzmir yangını. — Facialar sahasında tetkikler. — Yunan mezaliminden mesul olan kimdir? — Yunan faciaları. — Uşak ile İzmir arasında tahribat. — Tahrip teşkilatı. — İntikam alayı. — Yangın postaları. — Çete teşkilatı. Resmi eşkiya ile Yunan ordusunun ortaklığı. — Torkum'un faaliyeti. — Yerli Rum ve Ermenilerin İzmir'e muhacereti. — Çı-

623

karılacak yangınlardan haberdar olanlar. — Müslümanların muhaceretine müsaade edilmiyor. — Yunanlıların mezalim planının safhaları. — Soygunculuk. — Yangın. — Yakılan esirler. Katliam. — Ateşe verilen camiler. — Emirname-i askeri. — Sivil esirler, rehineler. — Esirlere yapılan vahşiyane muamele.

V. Gazetecilik Hatıralarımdan: Lozan Konferansında. — Trende İnönü ile mülakat. — Hayret uyandıran telgraf. — Rıza Nur'un bir ithamı (H.C. Yalçın h.). — İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf fırkalarının tartışmaları. — Avrupa devletleri «Hasta adam» ı tedrici olarak zehirliyorlardı. — İttihatçılık ve İtilafçılık ayrılışlarının sebep olduğu fikir çatışmaları. — Şahıs, zümre menfaatlerinin memleket menfaatleri ile karıştırılması. — İstanbul gazetecilerinin İzmir'de Atatürk'ü ziyareti. — İzmir'de Gazi'yi ziyaret. — Harf inkılabı hazırlığı. — Zafere doğru giden günlerde İstanbul basınının durumu. — Yanlış bir telakki. — Lozan'da bir münakaşa. — Cumhuriyet ilanını tenkid eden neşriyat.

VI. Atatürk'e Ait Başka Hatıralar: Akşehir müftüsünün ders verdiği medrese. — Gazimin bir hocaya verdiği ders. — Bir maarif mektebinde. — Medrese ruhunun girdiği maarif mekteplerinin hali. — Makedonya ordusunun Mustafa Kemal. — Pertev Paşa'nın Makedonya ordusuna getirilişi. — Mustafa Kemal'in itaat etmediği emir. — Atatürk. — Atatürk'ü anlatabilmenin güçlüğü. — Çanakkale zaferi ve Mustafa Kemal ismi. — Dumlupınar kazanılmasaydı, netice ne olacaktı? — Atatürk halk adamı. — Atatürk, gökler içinde tabii devrini yapan bir küreye benzetilebilir. — Atatürk'ün affetmediği tek şey milli hiyanettir. — Mustafa Kemal'in Çanakkale zaferi. — Mustafa Kemal'in

624

adı İstanbul'da resmi ağızlardan işitilmiyordu. — Atatürk'ün bir suale cevabı. — Hatıralar ile alakalı mektup. — İkinci mektup (Ali Kıza Eren'in. mektupları).

VII. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu: Yalova'da tarihi bir balo. — Atatürk'ün yanında İsmet İnönü ve Fethi Okyar. — Düyun-u Umumiye meselesinin Serbest Fırka'nın kuruluşunda oynadığı mühim rol. — Düyun-u Umumiye meselesi. — Atatürk'ün Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı durumu. — Atatürk'ün partilerarası tarafsızlığı. — Serbest Cumhuriyet Fırkasının programı. — Prof. Afetinan'ın notları.

VIII. Hatay Meselesi: Hatay meselesi nasıl başladı? — Birinci makale (Atatürk'e ait). — İkinci makale. — Üçüncü makale — Dördüncü makale. — Beşinci makale.

IX. Mali Dertlerimiz: İstikrazlar. — Paramızın kıymeti gittikçe düşüyordu. — Düyun-u Umumiye meselesi. — Haksız bir tenkid. — İttihat ve Terakki Fırkası içinde İngiliz düşmanlığı. — Balkan felaketinin sebepleri.

X. Hürriyet ve Demokrasi Yolunda Tetkikler: Osmanlı İmparatorluğunun inkırazı. — Alman - İngiliz rekabeti karşısında tarafsız bir durum tutulamamasının neticesi. — Birinci Dünya Harbine girişimizin mesulleri. — Enver Paşa'nın Birinci Dünya Harbine katılmamızda oynadığı rol. — Acı bir ders. — Memleketimizdeki bugünkü buhran, imparatorluk devrindeki rejim buhranından başka bir şey değildir. — Rejim buhranı, devirden devre şekil değiştirdi. — İkinci Meşrutiyetin babası olan Mithat Paşa'nın hatası. — İbret teşkil edecek bir hadise. — 93 Kanun-i Esasisinin ilanı. — Birinci Meşrutiyet Anayasası teminatsızdı.

625

— 93 Kanun-i Esasisine muhalefet edenlere karşı mücadeleler.
— Kemal Beyin Rıfat Bey'e mektubu. — 93 Meclisinin feshedilmesi. — Ayrılık cereyanlarının ehemmiyeti. — Siyasi hayatta şahsi emniyet. — Meşrutiyet usulüne mani olan sebep. — Abdülhamit'in tedhiş rejimi. — İbret verici bir müşahede. — Rıfat Bey'in hatıraları. — Namık Kemal, evde nasıl çalışırdı? Rıfat Bey nasıl tevkif edilmişti? — Namık Kemal'in damadı. Osmanlı devletini yıkan sebepler. — Karadağlıların istekleri reddediliyor. — Ayastefanos muahedesi. — Kırım muahedesi. — Batıdan gelen hürriyet fikri ve Osmanlı İmparatorluğu camiası içindeki hristiyan cemaatler. — Tarihi bir müzakere. — Matbuat Kanunu tasarısının müzakeresi. — Kapitülasyon yasağı. -- 93 Meclisi nasıl seçildi? — 93 Meclisi hakkında söylentiler. — İkinci Meşrutiyetin hataları. — Ahmet İhsan'ın (Tokgöz) verdiği misaller.

Asım Us gibi, Atatürk'e yakınlığı bilinen değerli bir gazetecinin bu epey önemli anıları, ilkin, İstanbul'da kendisinin çıkardığı günlük «Vakit» gazetesinde, 1956-57 yıllarında tefrika edilmişti. Bunlar, ancak yedi yıl sonra kitap biçiminde basılabildi.

626

GREY WOLF. MUSTAFA KEMAL AN INTIMATE STUDY OF A DICTATOR (1933)

İngiliz yazarı Harold Courtenay Armstrong'un ünlü yapıtı, Londra'da A. Barker yayınevinde 4. kez bastırıldı (352 s., resimli, ciltli, fiyatı yazılı değil). Başlığı Türkçeye Bozkurt, Mustafa Kemal. Bir Diktatörün Gizli Yaşamı diye çevrilebilecek olan yapıta, genel olarak, Atatürk'ün aleyhinde gözüyle bakılabilir. Bu yüzden yapının ve her dildeki çevirilerinin Türkiye'ye sokulması yasaklanmış, bu yasak hâlâ kaldırılmış değildir. Bundan önce, yapının aslı, 1932 yılının Ekim, Kasım, Aralık aylarında üç kez basılmıştı.

En başta, yazar, kitabını hazırlarken, kendisine pek çok malzeme sağlamış alan «The Times» gazetesinde The Royal Institute of International Affairs, The Oriental School of Languages ve The Royal Central Asian Society'ye teşekkür etmektedir. Yeni Türk abcsini bilmediğini söyleyen yazar, baş taraftaki notlarında, Türk kişi ve yer adlarını İngiliz yazımı ya da söylemişine göre yazdığını kaydeder. Önsözde Osmanlı devletinin kısaca tarihçesi özetlenir.

Kitap, XII bölüm ve LXXV bölüğe ayrılmıştır. Atatürk'ün doğumundan kitabın yazıldığı tarihe kadar olan yaşamını ayrıntılarıyla anlatır. Bölüm ya da bölüm başlıkları yoktur. Kitapta 4 harita var: 1912 -13 Balkan savaşında Balkanlı müttefiklerin ilerleyişi; 1915 Gelibolu eylemcisi; 1918 Suriye savaşları; 1910 yılında

Osmanlı İmparatorluğu. Elle çizilen 9 resmin resim-altı şöyle: Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım; Mustafa

627

Kemal Gelibolu savaşında (aslında bu resim Kocatepe'deki resmidir); Refet Paşa; Mustafa Kemal Sakarya savaşında (karlar üzerinde uyurken); Rauf Bey; Mustafa Kemal ve Lâtime Hanım; Fethi Bey; İsmet Paşa; Başkomutan Mustafa Kemal (manevralarda). Sonda, bir ek biçiminde, 1288-1932 yılları arasındaki Türk tarihinin bir süredizini verilir. Başvurulan yapıtlarla genel danışma yapıtlarının bir çizelgesi, bir de dizin en sondadır.

Kitabın aslı 1935'te Londra'da aynı yayınevinde 9. kez bastırıldı. Gene bu metin, 1938'de New York'ta Penguin Books Limited Şirketince 4. kez yayımlandı (288 s.). Mm. Soule ile Vaney tarafından yapılan, Mustafa Kemal adını taşıyan Fransızca çevirisi, 1933'te Paris'te Payot yayınevinde (Bibliothèque historique) dizisinde bastırıldı (293 s., 4 kroki). Başka dillere de çevrildi.

Türkiye'deki yankılarına gelince, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, kitap çıkar çıkmaz bizde yasaklandı. Çok sonraları, 1955'lerde bu yapıta karşı büyük bir ilgi uyandırdığı görüldü. İngiliz casusu olduğu söylenen yazarın, bu kitabıyla Atatürk'e kara çalmalarda bulunduğu yazıldı. İlk Peyami Safa, kitabın Fransızca çevirisinden ilk dört bölümle beşinci bölümün birinci bölümünü (XXIII. bölüm) Türkçeye aktararak, 1955'te İstanbul'da Sel yayınlarının (Atatürk kütüphanesi) dizisinin sonuncu kitabı olarak bastırdı (100 s., 150 krş.); Bozkurt adını taşıyan kitap, aslının ancak üçte birini kapsamaktadır. Çeviriye bir önsöz yazmış olan Peyami Safa bunun ilk cilt olduğunu, kitabın iki cilt tutacağını, daha sonra yazarı yanıtlamak için bir kitap yazacağını, bunun da bu dizide yayımlanacağını haber verirse de bu vaatler asla gerçekleşmemiştir. Kitap, Atatürk'ün soyu

628

ve ailesinden Samsun'a çıkışına kadar olan yaşamını anlatır. Bundan sonraki ciltte, asıl Kurtuluş Savaşındaki yaşamı ve yaptıkları anlatılacaktı.

İkinci ve asıl yankı, Sadi Borak'm derlediği Armstrong'dan Bozkurt, Mustafa Kemal ve iftiralara cevap başlıklı kitapla oldu. Gene 1955'te İstanbul'da N. A. Banoğlu'nun yayımladığı (Yabancı gözüyle Atatürk) dizisinde çıkan kitapta (98 s., 100 krş.); Bozkurt kitabının özetini, Atatürk'ün Necmettin Sadak'a dikte ettirerek kendi verdiği yapıtları, ayrıca Mm. Spanuidi ve Bay Edouard Herriot'nun yazı ve konferanslarından parçaları buluruz. Banoğlu'nun bildirdiğine göre, aslında, Atatürk, hükümetin yurda sokulmasını, Türkçeye çevrilip yayımlanmasını yasakladığı kitabın olduğu gibi dilimize çevrilip bastırılmasını istiyordu. Genel kanıya göre, yapıt, Atatürk'ün «en mahrem taraflarına inilmek suretiyle» yazılmıştır. Armstrong, mütareke'de İstanbul'da görev almış bir İngiliz yüzbaşıydı.

629

GUERRE (LA) DE L'INDEPENDANCE TURQUE

İçişleri Bakanlığı Basın - Yayın Genel Müdürlüğü'nce hazırlanıp yayımlanan bu Fransızca yapıt, İstanbul'da Devlet Matbaası'nda basıldı (128 s., resimli, ayrıca 7 kroki, fiyatı yok). Türk Kurtuluş Savaşı'nı anlatan kitabın, savaşa katılmış —adı

verilmeyen— bir Türk subayının Türkçe yapıtından çevrildiği kayıtlıdır. Baş tarafta, Türkiye'nin, Genel Savaşa katılıp yenilen gruptaki devletlerden biri olduğu halde, kendisine zorla kabul ettirilen ağır barış koşullarına boyun eğmeyip onurlu bir barış antlaşması yapabilen tek devlet oluşu belirtilmektedir. Bunun nedenlerinden ikisi: Türklerin asla boyunduruk altına girmemiş, örgütlenme yeteneği yüksek bir ulus olmasıdır.

Kitapta, üç yıl süren Kurtuluş Savaşının tam bir öyküsü kısa, ama özlü biçimde verilir. Olanak bulunduğu ölçüde - re-simlerle, krokilerle belgelenir. Kurtuluş Savaşımızın içyüzünü epey aydınlatan bir yapıttır.

Yapıtın kimi ara başlıklarını sunuyoruz : Genel Savaşın sonu ile Mondros Mütarekenamesinin imzası. — Kurtuluş Savaşı ne zaman başlar? — İzmir'in işgali M. Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi. — Ulusal Hareketin başlangıcı. — Savaşın'ın başında Türk kuvvetleri. — Atatürk'ün ilk siyasal eylemleri ve buyrukları. — Sivas ve Erzurum kongreleri. — Kuvay-i Milliye'nin doğuşu. — Ulusal Hükümetin kuruluşu. — Misak-i Milli. — Sevres antlaşması. — İç ayaklanmalar. — Ulusal ordunun kurulması ve Kuvay-i Milliye'nin ayaklanması. — Birinci İnönü Savaşı. — Savaş nasıl oldu? — Londra Konferansı ve sonra-

630

lan. — İkinci İnönü Savaşı. — Yunan cephesindeki kararsızlık. Sakarya Savaşı. — Sakarya Savaşından sonraki siyasal durum. — Büyük saldırı ve Türk utkusu. — Türk saldırısı nasıl oldu? — Yunan mevzileri. — 27 Ağustos hareketi. — Öteki cep-heler. — Başkomutanlık Savaşı. — Mudanya mütarekenamesi. Lausanne antlaşması. — Delegasyon Başkanı (İsmet Paşa). Kapitülasyonlar sorunu. — Toprak ve sınır sorunları. — Görüşmelerin kesilip yeniden başlaması.

Sonda, Lausanne antlaşmasının Türkiye için gösterdiği anlamı belirtmek üzere, Sevres antlaşmasının maddeleriyle karşılaştırılması yapılmaktadır.

631

H

633

HALİFELİĞİN SONU (1975)

Naşit Hakkı Uluğ'un (1902 - 1977) yapıtı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında, (Tarih dizisi) nin 16. kitabı olarak, İstanbul'da Baha Matbaası'nda bastırıldı (221 s., resimli, ayrıca 1 Atatürk portresi, 25 TL.).

Kitap, bir önsöz ve girişle beş bölüm ve kimi belgelerden oluşmaktadır: Büyük Türk muammesi, I. Padişah ve ulus karşı karşıya, II. Abdülmecid Efendi'nin Anadolu'ya çağrılışı, III. Saltanatın kaldırılması, IV. Abdülmecid'in halifeliği, V. Halifeliğin kaldırılması, Bazı belgeler, Sonuç, Kaynakça.

Atatürk'ün 1927 yılında söylediği sultanlıkla ilgili bir söz, «Mustafa Kemal'in gerçekçi yolu» başlığıyla baştarafa alınmış. Önsözde halifeliğin Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır'dan nasıl alındığı olayına yer verilmekte, daha sonraki gelişmeler,

özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında geçen olaylar için yararlı bilgiler sunulmakta, kitabın niteliği ve yazarının kimliği üzerine şunlar söylenmektedir:

«Bu kitapçık, bu olayların içinde yaşamış bir gazetecinin görgü tanıklığı yaptığı günlerin ürünüdür; yazar, Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, zaferle barış konuşmaları arasında Anadolu içinde; geniş ölçüde halk kitleleri ile konuştuğu, onlarla doğrudan doğruya meydanlarda, salonlarda, camilerde diyalog kurduğu büyük seyahatte, karargâhında görev şerefini kazanmış bir gazetecidir ve Onun konuşmalarının tutanağa yakın metinleri ile defterler doldurmuştur. 1924 yılı Martına kadar liderin hazırlık ve faaliye-

635

tini «Vakit» in Ankara temsilcisi olarak izlemiş, rejim tartışmalarını içinden dinlemiş, politika sahnesindeki şahsiyetleri yakından tanımış ve devrim hizmetlerinde yer almıştır. Bibliyografya'da adı geçen basılı kaynaklardan daha fazla, görgü tanığı olduğu olaylara yer vermiştir, yazar...».

Birinci bölümde hıyanet fetvalarının doğu illerine kadar sokulduğu, Meclisin açılma hazırlıklarının tamamlandığı anlatılmaktadır.

İkinci bölümde 1920 yılında Anadolu'nun iç durumu, velayet Abdülmecid Efendi'nin Ankara'ya çağrılışı, kararının olumsuz oluşu, oğlu Ömer Faruk Efendi'nin İnebolu'dan çevrilmesi ve öteki olaylar açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde Mecliste saltanatın kaldırılması görüşmeleri, tartışmaları, kararı, Vahdettin'in bir İngiliz gemisiyle kaçıışı, kendisini kaçıranlara teşekkürü belirtilmektedir.

Dördüncü bölümde Abdülmecid Efendi'nin halifeliği, Gazi'nin tarihsel bildirisi, Meclis ile Halifelik karşı karşıya, Gazi'nin İzmir'de annesinin mezarı başındaki andı, İzmirliyle büyük açık oturum, Balıkesir'de Gazi'nin büyük hutbesi konuları incelenmiştir.

Beşinci bölümde halifeliğin kaldırılması için çabalar, Ağa Han'ın mektubu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın duruşması, Prof. Seyit Bey'in «Halifeliğin şeriatça niteliği» üzerine Meclisteki tarihsel söylevi, hükümetin kararı ve sonrası araştırılmaktadır.

Kimi belgeler arasında Saltanatın kaldırıldığı gün Atatürk'ün tarihsel konuşması, yasa metinleri, anılar vardır. Yazar, «Bu kitapçığı Atatürk'ü milletçe bir defa daha övmek için yazdım» diyerek yapıtına son verir.

636

HALK ÖNDERİ ATATÜRK (1972)

Ceyhun Atuf Kansu'nun (1919-1978) yapıtı, Ankara'da Türk Dil Kurumu'nun (Halk Kitapları, Türk Büyükleri Dizisi) nin ilki olarak, Bilgi Basımevi'nde bastırıldı (92 s., 5 TL.).

Kurum, bu dizinin güttüğü amacı şöylece özetlemektedir: «Türkçe sözcükleri yayın yoluyla çoğunluğa ulaştırmak, benimsetmek, okuma sevgisi aşlamak, dil devriminin gerekliliğini örnekleriyle göstermek. Bu dizide, çoğunluğun beğenisini göz önünde tutarak, ona kendi diliyle seslenmeye çalışacağız. Halk arasındaki sözlü anlatım geleneğini yazılı anlatımla da geliştirmek başlıca kaygımız olacak...».

Bu ilkelere bağılı kalan yazar, Atatürk'ün yaşamöyküsünden kimi dönemleri halk dili, halk ağızıyla halka anlatmaktadır. Ara başlıkları, olduğu gibi aktarıyoruz:

Çocukluktan subaylığa. Yarın'ın devrimcisi. Anafartalar yiğidi. «Geldikleri gibi gideceklerdir». Ulus baş kaldırıyor: Ulusal Kurtuluş Savaşı. Ankara. Eskiyen değişir. Devrime giden yol. Gün dönümleri: Kastamonu söylevi, uygarlığı giyinmek, köylü buğday bacım basma, alfabe öğretmeni. Demokrasi ağacı. Yurttaşlar devrimi. Yurtta barış, dünyada barış. Sabah olursa. On Kasım Perşembe. Atatürk'ün açtığı yolda. Mustafa Kemal andı.

Yer yer ozanın şiirleriyle de bezenmiş olan bu yapıt, Atatürk'ü bir «halk önderi» olarak tanıtır. Öztürkçe olan diline bir

637

örnek olmak üzere, İnönü'nün Atatürk'ün ölümünden sonra ulusa tarihsel bildirisini arı dille şöyle söylüyor:

«Devletimizin kurucusu, ulusumuzun özverili, gönülden bağılı elden, tutanı; insanlık ülküsünün tutkun, seçkin kişisi, eşsiz yiğit Atatürk! Bu yurt sana gönüller dolusu borçludur.

Tüm yaşamını yararına adadığın Türk ulusuyla birlikte ululuyor, saygıyla önünde eğiliyoruz senin. Yaşamın boyunca ruhundaki ateşten canlılık verdin bize. İnan, ki yüce anın sönmez bir yanar ışık olarak ruhumuzu her zaman ateşli ve uyanık tutacaktır.»

638

HARP HATIRALARIM (1951)

Eski Altıncı ve Birinci Ordu Komutanı, Afyon Milletvekili General Ali İhsan Sabis'in (1882 - 1957) çok ciltli yapıtının İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri başlığını taşıyan beşinci cildi, Ankara'da Güneş Matbaası'nda basıldı, İstanbul'da İnkılap Kitabevince satışa çıkarıldı (390 s., ayrıca 8 levha, renkli 4 kroki, 750 krş.). Yapıtın ilk cildi 1943'te iki kez basılmıştı. İkinci cildi 1951'de yayımlandı. Üçüncü ve dördüncü ciltleri basılmadı.

Paşa'nın anılarını kapsayan yapıtın birinci cildinin başlıca konuları: Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki olaylar, Almanya ile ittifak. — Savaşın çıkması, genel seferberlik ilanı. — Savaşa nasıl sürüklendik? — Çeşitli sefer planları, nizami savaşlar.

İkinci cildin belli - başlı anıları: Genel karargahta yaptığımız gizli savaşlar. — Karadeniz'de sürpriz. — 1914'te çeşitli cephelerdeki hareketler. — Köprüköy ve Azap savaşları. — Hasan İzzet Paşa'nın gizli istifası. — Sarıkamış, Kanal seferleri, Irak'ta Şuaybe taarruzları, acıklı sonuçları. — 1915'te Tortum başarısı. — Dilman yenilgisi. — Van'ın elden çıkması.

Beşinci cildin içindekiler : İstiklal seferi ve ıyüzü. — Mütarekeden sonra Doğu illerimizi İngilizlere işgal ettirmemek için yaptığım mücadeleler. — Mareşal Allenby'in aleyhimde verdiği nota. — İngilizler nasıl Malta'ya sürdüler? — Malta'dan nasıl kaçtık? — Ankara istasyonunda Mustafa Kemal nasıl karşıladı? — İsmet'in ilk entrikaları. — Ankara'dan Afyon cephesine. — 15 günde genel taarruza başlanacak iddiaları. — Birinci Orduya komutan olunca onu ne durumda buldum? — İslahat

ve yetiştirme çabalarımız. — İsmet Paşa ile ilk fikir ihtilafları. — Sad taarruz planı. — Kaf savunma düzeni. — 1922 Martında İsmet ile Akşehir'de tartışma. — 30.III.1922'de Çay'da yaptırdığım bir tören. — Haset ve rekabet krizleri alevlendi. — Beni istifaya zorlamak girişimleri. — İsmet Paşa, Yunanlılara taarruzu bırakarak, onların bize taarruzundan aylarca nasıl endişe etti ve taarruz hazırlıklarımızı engelledi? — Menzil zorlukları. — 1922 Haziranında. Yunanlılara taarruz için mükerrer başvurularım. — Ali İhsan Paşa'yı azlettirmek için İsmet'in yaptığı entrikalar ve iftiralar. — İstiklâl mahkemesi. — İzmir Harp Divanı. — En sonunda sicil şekliyle idareten emekliliğe sevk.

Görüldüğü üzere, bu «savaş anıları» daha çok İnönü'yü kötülemek için kaleme alınmışa benzer. Yazar, son sayfada İnönü için şunu söyler : «Bu zavallıdan vatan için hizmet bekleyenler böylece daima hüsrana uğramışlardır.» Yazarın bu anıları, 1950'de Demokrat Parti'den milletvekili seçildikten sonra yazdığı unutulmamalıdır.

Sâbis, anılarına şöyle son verir : «Bu hatıralarımla yeni yetişen nesle ibret levhaları gösterebilmiş isem, eskilere de tarihin karanlık sayfalarını tenvir edebilmiş isem, hayatımın son mükafatı olacaktır.»

Kitabın kapağı, yazarın Atatürk ve İnönü ile çekilmiş iki resmiyle süslüdür.

HATAY KURTULUŞ VE KURTARIŞ MÜCADELESİ TARİHİ (1970)

Müstakil Hatay Devleti Antakya Mebusu, silahlı savaşında Antakya Müfrezesi Komutam, emekli öğretmen Nuri Aydın Konuralp'ın yapıtı, İskenderun'da «Hatay Postası» gazete ve basımevinde basıldı (224 s., resimli, 20 TL.). Üzerinde basım tarihi bulunmamakla birlikte, önsözün yazılış tarihi 30 Ağustos 1970'tir.

"Başlamadan önce» başlığını taşıyan bu kısa önsözü, kitabın bölüm ve konularını, özetlediği için, buraya aktarıyoruz:

— «Bu kitap'ta yer alan konular, ya bizzat yaşanmış veya yaşanmış gibi inceden inceye, yaşayanlardan öğrenilerek meydana getirilen bir eserdir. Bu bakımdan, Birinci Dünya Savaşı sonunda mağlûplara dikte ettirilen Mondros Mütarekesi'nden sonra ve öncesinden başlayarak, Hatay'ın kurtuluş tarihi olan 23 Temmuz 1939 tarihine kadar olan siyasi vakalarla müstevli düşman olan Fransızlarla yapılan silahlı mücadeleyi, Ankara İtilafnamesi'nin akdine kadar olan bütün muharebe ve müsademeleri içine alır.

— Bu itilafnameyi takip eden günlerde, Adana'da Hataylılar tarafından kurulan (Antakya - İskenderun Yurdu) nun teşkilinden başlayarak merhum Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinde irat buyurdukları: (Bu günlerde Türk umumi efkarını meşgul eden bir Hatay davası vardır. Yüksek Meclisinin dikkat nazarlarını bu mühim dava üzerine çekerim 1936) anlamındaki direktiflerine kadar devam eder. Bundan sonra,

birer şubesi Dört Yol ve Kilis'te ve merkezi de İstanbul'da açılan (Hatay Erkinlik Cemiyeti) tarafından icra edilen faaliyetlerle ve Türk ordusunun Hatay'a girişine ve bir intikal devri olarak kurulan Hatay vilayetine ve nihayet müstakil (Hatay Devleti)

nin kuruluşuna ve daha sonra da Hatay Meclisinin son oturumunda verilen (Türkiye Cumhuriyetine iltihak) kararına kadar devam eder.

3 — Silahlı mücadele ise iki kısımda mütalaa edilir: A - 21 Kasım 1919'dan 23 Temmuz 1920 Halep'in Fransızlar tarafından işgaline kadar süren kısım. B — Bu tarihten başlayarak (Franklin Buillon Ankara İtilafnamesi) nin akdine kadar olan kısımdır ki: Maraş'ta teşekkül eden İkinci Mıntaka Kumandanlığına bağlı olarak devam eden kısımdır.

4 - (Fransız Mandası ve Türkler) başlığı altında kaleme alınan bir ilaveden ibarettir..».

Kitabın «Hatay'da Manda İdaresi ve Türkler» başlıklı son bölümü, Nafi Miskioğlu ile Veli Münir Karabay'ın mektupları temel tutularak yazılmış. Hatay savaşımında şehit olan 121 kişinin adları bir çizelge biçiminde verildiği gibi, savaşıma ait resimler kitabın sonunda yedi sayfalık bir albüm biçiminde sunulmuştur.

642

HATIRALAR (1973)

T.B.MM. birinci dönem milletvekillerinden Yasin Haşımoğlu'nun anıları, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü'ne bir armağan olarak, Ankara'da Ankara Basımevi'nde basıldı (40 s., 10 TL.).

Kitabı yayına hazırlayan Zile Kaymakamı Süreyya Şehidoğlu'nun; anı yazarının yaşamını, kitabın konusunu özetleyen kısa önsözü şudur:

«Yasin Haşımoğlu (Akdağ), I. Cihan Savaşı'nın sonu, Doğu'daki olaylar içine genç yaşta girmiş, Oltulu bir yurtseverdir.

Türk - İslam Komitesi, Baku İslam Hayır Cemiyeti'nde ödev almış, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin ve Oltu Şûralar Hükümeti'nin en çalışkan bir elemanı olmuş, Birinci Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak katılmıştır.

Hiçbir yerde yayımlanmamış, özellikle doğu bölgemizde dönen işlerin, bu konuda derinleşenleri de hayrette bırakan olaylar... Kars'ta Amerikalı, Oltu'da İngiliz subayları...

Ankara'nın o günleri Yaşantı ... Mustafa Kemal'le tanışma, muharebeler, Sakarya öncesi Ankara, Büyük Taarruz... Zaferin kazanılmasının Ankara'daki yaşantısı ... Mustafa Kemal'in karşılanışı...

Yazdığım bir konu için yardımım istediğimde ekli tomarı gönderdi.

Sonradan, sayın Prof. Nurettin Can Gülekli'nin ısrarı üzerine basılmasını istedi. Biz de bu isteği yerine getiriyoruz.

643

Anılar, parça parça doğudaki ilginç olayları içine almakta, Büyük Millet Meclisi çalışmalarına dokunmakta, o günkü olaylar zincirinde hafızasında kalan önemli izlenimleri taşımaktadır.

Dili; bugünkü anlayışa göre, kusurlu görünürse de çok samimi bir anlatışı olduğundan genellikle dokunulmamıştır.»

Anılar, şu başlıklar . altında sunulmaktadır: Hayat ve hatıralarımdan. — Ermeni meselesi. — Türk ordusu geliyor. — Kars'ta İngiliz askerleri. — Oltu'da bir Amerikalı. — İçteki huzursuzluk. — Ebülhindili Cafer Bey (!). — Oltu'da Rumlar. —

Yine bir iç burgusu. — Meclis-i Mebusan üyeliği. — Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret.
— Diğler anılar. — M. Kemal Paşa'nın gizli yolculuğu.

644

HATIRALARI VE SÖYLEMEDİKLERİ İLE RAUF ORBAY (1965)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896 - 1977) kitabı, Nejat Ağbaba'nın sahibi bulunduğu, İstanbul'da Yakın Tarihimiz Yayınları'nın dördüncüsü olarak, Sinan Basimevi'nde basıldı (208 s., resimli, tıpkı - basımlı, ciltli, 10 TL.).

Torpidobottan dretnota kadar komutanlık, Bahriye Nazırlığı, Başbakanlık yapmış olan Hüseyin Rauf Orbay'ın (1881 -1964) kimliği, hizmetleri, erdemleri ile bütün yaşamöyküsünü anlatan, her yönüyle tanıtan, belli - başlı anılarını yayımlayan bir kitap bu. «Tarihe göçen büyük vatansever ve biz» başlıklı önsözünde yazar, kitabının amacı ve. niteliği için şunları söylemektedir :

«... Büyük vatanseveri bütün cepheleri ile, her hali ile tanıtmak gereğini düşünerek, biz, Rauf Bey'in son zamanlarına kadar yakınında bulunmak mazhariyetine ermiş bir insan sıfatıyla, gücümüzün yettiği kadar bu ödevi başarmağa çalışacağız...

Rauf Bey'in, yalnız genç yaşında hayatına mal olacak dereceyi bulmuş olan Sultan Hamit istibdadına karşı mücadelesi, Trablusgarp ve Balkan ve Birinci Dünya Savaşları esnasındaki denizcilik faaliyetleri ve nihayet (Hamidiye) ile akınları ve İkinci Dünya Savaşı günlerindeki Londra Büyükelçiliği bile, ayrı ayrı ciltler dolduracak kadar birbirinden önemli olayları ihtiva etmektedir.

645

— Biz, bu kitabımızda, yerimizin sınırlılığını hesaba katarak, daha ziyade (Milli Mücadele, İstiklâl Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Rauf Bey) i tanıtmaya çalışacağız. Esasen, daha öncesinden bahşetmek yetkisini kendimizde bulmuyoruz...

Bu sebeple, ileride yayınlanmak üzere bana anlattıkları ve yayınlanmış olan hatıralarıyla, zaman zaman almış olduğum notlardan faydalanarak meydana getirdiğim bu eserin, bilhassa Türkiye'nin kurtarılmasında Atatürk'ün en yakın yardımcısı olan büyük vatansever Rauf Orbay'ı, gelecek kuşaklara örnek olacak bütün özellikleri ve cepheleriyle tanıtmaya yetecek nitelikte olacağını zannediyorum...».

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk ile Orbay'ın birbirlerinden ayrılışlarının sebebi neydi? Orbay ile Atatürk, bütün isteklerine karşın, neden yeniden birleşmemişlerdi? İşte, bu kitapta, bütün bunlarla, bunlardan sonra olup biten yakın tarihimizin şimdiye kadar karanlıkta kalmış önemli olaylarının içyüzü, Rauf Orbay'ın kendi ağzından öğrenilmektedir.

Rauf Orbay'ın anıları, «Yakın tarihimiz» dergisinde yayınlandı (4 cilt, İst., 1962 - 63, 230 s., İSO resim ve belge). Derginin yazı işleri müdürü de Feridun Kandemir idi. Orbay üzerine başka kitaplar da yazıldı: Rauf Bey (Erberk İnani, 1965) vb.

646

HATIRALARIM (1973)

Batı Cephesi Kurmaybaşkanı Orgeneral Asım Gündüz'ün (1880-1970) anıları, İhsan Ilgar tarafından yayma hazırlanarak, İstanbul'da Kervan Yayınları'nın (Tarih ve Tarih Romanları Serisi) nin beşincisi olarak, Kültür Yayınları Matbaası'nda basıldı (240 s., 20 TL.). Cumhuriyetin 50. Yılı'nda çıkan kitabın iç kapak başlığı, yanlış olarak, Hatıratlarım biçiminde yazılmıştır. Generalin anılarını İhsan Ilgar kendisinden dinleyip yazmıştır.

Orgeneralin Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki yaşamöyküsü kısaca şu: 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine Ankara'ya gitti. Batı Cephesi Kurmaybaşkanlığına getirildi. Kurtuluş Savaşı sonuna kadar bu görevde kaldı. Büyük saldırı planını hazırlayanlardan biridir. Cumhuriyet döneminde Genelkurmay 2. Başkanlığı görevine atandı. Emekli olduğu 1946'ya kadar bu görevde kaldı.

Kitabın nasıl hazırlandığını Orgeneral Gündüz şöyle anlatır: «Sevdiğim ve evladım telakki ettiğim Kurmay Albay Ilgar'a, yaşadığını devirlere ait hafızamda kalanları sohbet sırasında anlatırken, bunların fani şahıslarımızla beraber kaybolmasına gönlünün razı olmadığını ısrarla söyledi. Kıymetli İm-paratorluğumuzun çöküşü ve milletimizin, umutsuzluk içindeki buhran günlerinde yarattığı mucize ile bugünkü Cumhuriyetimize imkan veren şahlanış olarak tescil edilen vazife hayatımın sahne ve sahfalarını bu samimi arzuya uyarak satırlaştırmış bulunuyorum. Ben anlattım, Ilgar onlara elinizdeki şekli

647

verdi. Adları geçenlerden çoğu, bugün Allah'ın rahmetine intikal etmiştir. Hepsinin hatırasını tazimle anarım...».

İhsan Ilgar da «Önsöz»ünü şöyle bitirir: «... Asım Paşa, İstiklal mücadelesinin en kritik zamanında Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu'ya çağırılmış ve Garp Cephesi Kurmay Başkanlığı görevine verilmiştir. Savaşın bundan sonraki bütün saf-halarıyla Atatürk devrimlerinin gerçekleşmesinde daima Mustafa Kemal'in en yakını bir kaç kişi arasında bulunmuştur.

Kendilerinden parça parça dinlediğim hatıralarının gelecek nesillere intikali için yayınlanmasını rica ettiğim zaman bir hayli tereddüt geçirdiklerini hatırlıyorum. Daha sonra tuttuğum notları teker teker incelemiş ve yayınına müsaade etmiştir. Bizzat imzaladığı notlar elimizdedir ve bunlardan birkaçı örnek olarak bu esere alınmıştır.»

Orgeneral Asım Gündüz'ün anıları üç bölüme ayrılmaktadır:

I. Talebeliğim ve ilk subaylığım: Mustafa Kemal ile tanışmam. ~ Akademiyi bitiriyoruz.

II. Mondros Mütarekesinden sonra: Milli Mücadele doğuyor. — Mustafa Kemal'in bana verdiği ilk görev. — Anadolu'ya çağrılışım, Şehzade Ömer Faruk'un ısrarlı teklifi. — Bir garip olay.

III. Ölüm - kalım Sakaryası ve gizli kalmış bazı gerçekler: Mustafa Kemal'le karşı karşıya. — Durum çok buhranlı idi. — Yüz bin düşman kuvveti Ankara'ya ilerlemeye kararlı idi. — Yeni bir Ergenekon gibi. — Yunan ileri hareketi başlıyor. — Mustafa Kemal'in geçirdiği kaza. — Sakarya'ya çekiliş. — Me-

648

deni bir ordu değil, vahşiler sürüsü. — Kanlı boğuşmadan önceki sükûnet» — Yunan Karargahında ağır münakaşalar. — Üç ayrı taarruz istikameti. — Yunan taarruzu başlıyor. — İhanetlerin her çeşiti — Fevzi Çakmak'ın bir cevabı. — Bir destanın hikayesi. — Mustafa Kemal'in büyük görüşü. — Yenmeyen tavuk. — Yunan kuşatma zorlamaları. — Türbetepe kanlı savaşları. — Papulas'ın hayalleri. — «Asım! Gafletlerini ağır ödeteceğim onlara!». — Basirettepe ve Mülazım Ahmet. — Bini subay, yirmi beş bin mübarek şehit. — Sakarya'dan sonraki günler. — Megalo - idea'nın çabaları. — Tekalif -i milliye sistemi ve topyekun harp. — Âli İhsan Paşa misali. — Büyük Taarruzun kumanda kadrosu. — Akşehir'deki gizli toplantılar. — İsmet Paşa ile aramızdaki anlaşmazlık. — Trikopis'in çırpınmaları. — Büyük gün: 30 Ağustos 1922.

Anılar, bu biçimde sürüp gitmektedir. Üçüncü bölüm, yapıtın en büyük, en önemli bölümüdür. General, savaş sonrasını ayrı ve son bir bölümde anlatır. Lâife Hanım, Çakmak, Karabekir, Hatay sorunu, İkinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele arkadaşları en sonda anlatılır.

649

HATIRALARIM GENÇ SUBAYLIK YILLARI 1884- 1918 (1969)

İsmet İnönü'nün (1884 - 1973) anılarının ilk cildi, İstanbul'da Burçak Yayınları'nda basıldı (263 s., resimli, haritalı, ayrıca 4 levha, 20 TL.). Kitabın dış ve ara kapaklar ile sayfalardaki sürekli başlığı: İnönü'nün Hatıraları, Hazırlayan: Sabahattin Selek.

İlk kez olarak bu kitapla İsmet İnönü'nün yazdığı değil, söylediği anılar derli - toplu biçimde yayınlanmıştır. İnönü, yapıtın başına yazdığı Önsöz'de de belirttiği gibi, Selek ile sürekli bir çalışma düzeni kurmuş, Hatıralarım adının verilmesini kabul ettiği bu diziyi ona hazırlatmıştır. Bu anılar sekiz cilt olacak, İstibdat'tan Demokrasi'ye kadar, Türkiye'nin bütün tarihinin en yetkili ağızdan anlatılmış ilk, tam öyküsünü oluşturacaktı, ama sonu gelmedi. Genç subaylık yıllarından sonraki dönemlerin anıları, daha yayımlanmadı.

Önsözünde İnönü diyor ki: «...-Bu hatıralar, ilk defa olarak başka bir karakter taşımaktadır. Şüphesiz, klasik manasıyla bir hatıra değildirler. Özellikleri, sayın Sabahattin Selek'in bir intizam içinde beni anlatmaya sevketmesi ve söylediklerimi bir sıra dahilinde, yani kendi sırası içinde, hepsini ses bandına alarak bunları mümkün olduğu kadar tam yazmaya çalışmasındadır. Yakın ve devamlı temas ile hazırlanmış olan bu hatıraların toplanıp kamuoyuna arz edilecek hale gelmesi sayın Sabahattin Selek'in kendi gayreti neticesidir. Eser olarak meydana gelmesindeki sorumluluk, bu kayıtlar içinde

650

ona aittir. Hatıralar denecek hayat hikayem bu şartlarda da olsa sayın Sabahattin Selek'in emeğiyle meydana gelmiştir. Kendisine derin teşekkür borçluyum. Bir gün, bir türlü bitip tükenmeyen, sonu gelmeyen siyasi hayatıma daha etraflı yazmak icap ederse onu da yapmaya çalışacağım.

Başımdan, geçeli uzun zaman olmuş, bulunan olayların bu günkü anlatılışında aşırı duyguların hakim olmadığını aziz okuyucular farkedeceklerdir.

"Eserde, beğenildiği zaman çok cömert takdirler görmüş, beğenilmediği saman taşkın ölçüde yerilmiş olan bir sade politika insanı kendisine ve zamanın tesirine dayanarak tarih olaylarını hikâye etmeye çalışmıştır.»

Paşa, yaşam öyküsünün özetini baş tarafta, iki sayfada veriyor; bunu: «Beraber çalıştığımız zamanlarda bana daima rehber ve yardımcı olan Büyük Atatürk'e karşı yüreğim sevgiler ve minnetlerle doludur» diye bitiriyor.

Anılar, altı bölümde aktarılmaktadır: I. Tahsil hayatım, II. Orduda ilk çalışmalar, III. Devrim yılları, IV. Yemen seferi, V. Birinci Dünya Harbi, VI. Hadiselere toplu bakış.

Kitabın sonunda dört ek vardır: 1. Harp Akademisinden mezuniyet yılları ve sınıfları, 2. Türkiye'de görevle bulunmuş Alman subayları, 3. Atatürk'ün İnönü'ye verdiği sicil, 4. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği rapor. En sona konulan planşlarda sekiz resim vardır.

651

HATIRALARIM MİLLÎ MÜCADELE. ÇUKUROVA'DA FRANSIZ İŞGALİ VE KANLI SAVAŞLAR BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ YURTTA ÇEŞİTLİ İSYANLAR YUNANLILARIN DENİZE DÖKÜLMESİ ATATÜRK'TEN HATIRALAR, RESİMLER, VESİKALAR (1961)

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Adana Milletvekili olan Damar Arıkoğlu (1889 - 1969) tarafından yazılan Kurtuluş Savaşı anıları, İstanbul'da Tan Matbaası'nda kendi yayını olarak bastırıldı (VIII - 375 s., resimli, portreli, ayrıca 18 levha, bunlardan ikisi portre, 10 TL.).

Tamamlayıcı adından da anlaşılacağı üzere, yapıt, Milli Mücadele sırasında Çukurova bölgesinde Fransız işgali yıllarında olup biten kanlı olayları, Birinci Büyük Millet Meclisi çalışmalarını, o sıralarda yurttan patlak veren iç ayaklanmaları, Kurtuluş Savaşı sonunda saldırgan Yunanlıların nasıl denize döküldüklerini, bu arada Atatürk'le ilgili anıları, resimler ve belgelerle, bütün ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

General Ali Fuat Cebesoy'un bir mektubu, baş tarafta yer almıştır.

Doğruluğunda, gerçekliğinde kuşku olmayan bu sağlam anıların, Milli Mücadele tarihimize bakımından birinci derecede önemi vardır.

652

HEDEFİNİZ AKDENİZ (1972)

Aslan Tufan Yazman'ın (Doğ, 1913) yapıtı, Pamukbank Kültür Yayını olarak İstanbul'da Cömertiş Matbaasında 15.000 sayı bastırıldı (119 s., resimli, krokili, fiyatı yazılı değil). Sakarya'dan İzmir'e kadar Büyük Saldırının öyküsünü anlatan bu kitap, Kurtuluş Savaşı'nın 50. yıldönümü anısı olarak, 26 Ağustos 1972'de yayımlandı. Kapağı, İzmir'deki Atatürk anıtının renkli resmiyle süslüdür.

Emekli Orgeneral Fahrettin Altay, önsözünde diyor ki: «Kurtuluş savaşlarına ve Atatürk devrimlerine dair birkaç kitap yazmış olan Aslan Tufan Yazman, bu eserini de bana getirdi. Beraberce inceledik. Özellikle Eğret Baskını'na ait olan kısmını esere ekledik. Genel olarak doğruyu yansıtan bu kitaba, konmuş olan Hedefiniz Akdeniz adını çok beğendim...».

Yazman da kitabı üzerine yazdığı sunuş yazısında şunları söyler: «... 19'71'de devamlı olarak bir yıl kadar çalıştığını "İzmir'deki «Ekspres» gazetesi, 9 Eylül Bayramı yaklaşırken benden aynı konuda yeni bir yazı dizisi istedi. Yeni belgeler bulmak için Ankara'da Genelkurmay Harp Tarihi Arşivleri'nin içine daldım. Ve sonra Emekli Orgeneral Fahrettin Altay'la uzun konuşmalarda bulundum. Bu kitaba konu teşkil etmiş olan yeni yazı dizisi 26 Ağustos ile 10 Eylül 1971 tarihleri arasında ve Bir kahramanlık destanı başlığı altında yayınlandı. Bundan sonra yazıları sayın Fahrettin Altay'la bir daha beraberce okuduk. Karanlıkta kalmış bazı noktaları ve özellikle Kurtuluş Sa-

653

vaşının kaderini tayin eden olaylardan yeni ortaya çıkmış bilgilerle Eğret Baskını'nı yazıp kitaba ekledik...».

Kitabın ara başlıkları şunlardır: Sakarya'dan sonraki olaylar. — Yunan ordusunda disiplinsizlik. — İlgin ovasındaki uygulama. — Büyük Taarruz'da komutanlar. — 26 Ağustos'ta saldırı planı ve sessizce sokuluş. — Cehennem taarruz. — Süvarilerimizin akıl almaz çevirmesi. — Düşman ordusunun hali. — Karşı taraf ne diyor? — İntihar alayı. — Eğret baskını. — Galip Binbaşı'nın kahramanlığı — Yeni ve çok önemli bir belge. 30 Ağustos zaferi. — Kaplangı savaşı. — Düşman komutanları nasıl esir edildi? — Trikopis'i idamdan kurtaran belge. — «Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!». — Talihsiz bir gün. — Miln Hattı'nın önemi. — Düşmanın mütareke teklifi. — Alaşehir ve Salihli önünde. — Askerlik tarihine geçecek sözler. Manisa bağlarında savaş. — Şanlı Ordu İzmir'de. — Çok önemli bir olay. — Atatürk'ün verdiği- ders. — Hrisostomos'un linç edilmesi. — Urla ve Çeşme'deki olaylar.

Sonda yazarın yaşamoyküsü ve kaynakçası vardır. Resmi de konulmuştur.

654

HEMŞEHRİMİZ ATATÜRK (1972)

İstanbul'da Ankara Kulübü ile Naşit Hakkı Uluğ (1902 -1977) tarafından hazırlanan kitap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında, İstanbul'da Yenilik Basımevinde basıldı (400 s., resimli, belgeli, tıpkı basımlı, 75 lira). Kulüp Yönetim Kurulu'nun kararıyla bastırılmış olan kitabın baş tarafında, Kulüp Başkanı Bahri Kinacı'nın bir önsözü var. Burada deniliyor ki:

«Sevgili Atamızın Ankara'ya gelişlerinin her yıldönümünde Ankara ve İstanbul'da kulüplerimizde kutlama törenleri yapmaktayız...

Ankara'nın yeni hayatı, içinde ilk günlerden beri, belediye meclisi üyesi, milletvekili ve sonra da vilayet Genel Meclisi müntahap başkanı ve Ankara'nın türlü siyasi ve sosyal teşekküllerinin yönetiminde hemşehrilerimizle birlikte çalışmış olan, tarihi (Hakimiyet-i milliye) gazetesinin ilk Yazı İşleri Müdürlerinden yazar Naşit Uluğ'un, bizim de isteklerimize muvazi bir çalışma içinde olduğunu öğrendik. Büyük Atamızın hizmetinde, Ankaralı büyüklerimizle yakın teması olan Naşit Uluğ'un, Hemşehrimiz Atatürk için hazırladığı eserini, «Ankara ve Hemşehrimiz Atatürk» konusunda daha şümüllü bir eser halinde hazırlanmasını isabetli bulduk.

Ankara'nın Milli Mücadele içinde yer alışı anlatan, değer biçilmez derecede önemli Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin karar ve hesap defterleri gibi milli tarihe ışık tutan belgelerini aziz hemşehrilerimiz bize vermek gibi lütufkarlıkta bulundular...

655

Bu suretle, bize Millî Mücadele ve İstiklal Savaşından kalan başlıca kaynak tarihi Nutuk'tan sonra, Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarında, Faliş Rıfkı Atay'ın Çankaya'sında ve K. Karabekir'in anılan arasındaki pasajlarda yer yer raslanan anlatışlarla bu eser bağlantı kurmuş bulunmaktadır...».

Kitapta başlıca iki bölüm göze çarpıyor: «Yarım yüzyıl öncesinde» ve «Sivas Umumi Kongresi'ne doğru» başlıklarını taşıyan bu bölümler ve öbür bölümler, sık sık ara - başlıklar altında anlatılmaktadır. «M. Kemal Ankara'da» başlığından sonra, Atatürk'ün Ankara'ya gelip yerleşmesi ve daha sonraki olaylar, okuru sıkmayacak biçimde, bir gazeteci dili ve anlatımı ile anlatılır. Bu arada, Meclis'in açılması, Fevzi Paşa'nın Ankara'ya gelişi, iç ayaklanmalar, Çerkez Ethem'in küstahlıkları, Hükümet merkezinin Kayseri ve Sivas'a taşınmak istenmesi, utku sonrası, Ankara'nın T.C. merkezi oluşu ve başka olaylar ayrıntılı olarak anlatılır. Daha sonra, Ankara'nın tarihçesi kısaca özetlenir. Tanınmış birkaç yabancı'nın Ankara izlenimleri verilir.

«İş Bankası ve Ankara» başlıklı bölümde İş Bankası'nın yıllar, genel mevduat, net kâr yönlerinden gelişmesi belirtilmektedir.

«Atatürk'ün genç nesillere ışık tutan ölümsüz hayatı» bölümünde Ata'nın özgürlükçü genç subay, I. Cihan Savaşının kahramanı, Muzaffer Başkomutan, devrimci Mustafa Kemal olarak, doğumundan ölümüne kadar bütün yaşamı, bir süredizini çizelgesi biçiminde sunulmaktadır.

656

«Belgeler» bölümünde, Ankara halkının mali yardımı, Gazi'den 1930'da Rifat Börekçi'ye bir mektup, Atatürk'ün Ankara'nın devlet merkezi olduğunu 1923 başında kesinlikle açıklaması belirtilmektedir.

«İki değerli tarih belgesi» başlıklı son bölümde de Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin karar ve hesap defterleri yayımlanmaktadır. Karar defteri içinde ayrıca iki makbuzla bir tezkere bulunmaktadır. Karar defterindeki sözcüklerin öztürkçeleri de sona konulmuştur. Karar defterinin belirttiği başlıca olaylar da gösterilmiştir. Defterdeki kararların tamamı yeni harflerle «Belgeler» bölümünde yer aldığı gibi, önemli kimi sayfalarının tıpkı - basımı da konulmuştur. Bütün resim ve belgeler en sonda 70 sayfa kadar tutmaktadır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun ellinci yılına girerken, Ankara'nın Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı günlerine ait anı ve belgeleri, gözlerimiz önüne seren değerli bir yapıt, bu. Kâğıdı ve baskısı da iyi ve güzeldir.

657

HEYET-I TEMSİLİYE KARARLARI (1974)

Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal (Doğ. 1908) tarafından hazırlanan kitap, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI. dizinin 23 sayılı yayını olarak Kurum'un kendi basımevinde basıldı (XIV-84 s., 20 TL.).

Heyet-i Temsiliye ve kararları üzerine birkaç sözden sonra, derleyici, bu kararları yayınlamaktadır. Kişi ve yer adları dizini sondadır. Sonuç olarak söylenenler şunlardır:

«Büyük bir önemi bulunduğu açıkça görülen bu belgeleri yayınlamakla, milli mücadele tarihimizin araştırılması için faydalı bir iş yapmakta olduğum kanısındayım.»

658

----- **HİLAFET VE HAKİMİYET-İ MİLLİYE (1923)**

Eski Adliye bakanlarından Seyyid Bey'in (1870 - 1924) araştırması, Ankara'da basıldı (78 s., fiyatı yok). Önsöze şöyle giriliyor : «Hilafet mefhumunu tarif ve tavzihe girişmezden evvel şu mühim ciheti arzedeyim ki (Hilafet) meselesi hadd-i zatında mesail-i feriyeye ve fıkhiyeden, millete ait mesail-i itikadiyeden değildir. Vakıa itikadiyata dair olan asar-i İslamiyede dahi bu meseleden uzun uzadıya bahsolunuyor. Fakat bu, Hilafet meselesinin akaid-i İslamiyeden olduğu için değil, belki bu mesele etrafında bilahare toplanmış olan birtakım hurafat ve efkâr-i batılayı cerh ve iptal içindir» (1).

Bu önsöz şöyle sona eriyor: «Zamanımızda diğer birçok hakayık-i şeriyede olduğu gibi, bu Hilafet meselesi hakkında da pek yanlış fikirlere, ve lüzumsuz taassuba tesadüf edilmekte olduğundan, hem bu bapta ezharı ve efkârı tashih ve tenvir etmek, hem de bu meselenin mahiyet-i şeriyesini ve üzerine terettüp eden ahkâmı bildirmek maksadıyla işbu risale kaleme alınmıştır» (2).

- (1) «Hilafet kavramını tanımlamaya ve açıklamaya girişmezden önce, 311 önemli yanı sunayım ki, «Hilafet» sorunu, aslında hukuk sorunlarındandır. Ulusa özgü inanç sorunlarından değildir. Gerçi, inanla ilişkin İslam yapıtlarında da bu sorundan uzun uzun söz ediliyor. Fakat, bu hilafet sorununun İslam inançlarından olduğundan değil, belki bu sorun yöresinde sonradan toplanmış birtakım hurafeleri ve batıl düşünceleri ortadan kaldırmak içindir.»
- (2) Çağımızda birçok dinsel yasanın gerçeğinde olduğu gibi, bu hilafet sorunu hakkında da pek yanlış düşüncelere ve gereksiz bağnazlığa rastlanıldığından, hem bu konuda kamuyu düzeltmek ve aydınlatmak, hem de sorunun dinsel yasal içeriğini ve üzerine düşen yargıları bildirmek amacıyla bu kitapçık kaleme alındı.»

659

Kitap iki (kısım) (bölüm) bir (netice) (sonuç) bir de (hatime) den (son) oluşur. İlk bölümün ara başlıkları şunlardır: 1 — Hilafetin tarif ve izahı, 2 — Hilafeti taksimi: Hilafet-i hakikiye, Hilafet-i sûriye, 3 — Hilafetin şeraiti, Kureyşilik şartının tetkiki, 4 — Hilafetin suret-i iktisabı ve akd-i vekalet nevinden olduğu, 5 — Hilafetin gayesi ve Halifenin vazife ve mesuliyeti, 6 — Velayet-i amme, hakimiyet-i milliyet.

Son bölümün ara başlıkları da şunlardır: Hukuk-i Hilafetin takyidi yahut Saltanatın Hilafetten tefriki, Netice, Hatime.

En sağlam kaynaklar gösterilerek yapılan bu incelemeden şu sonuç çıkıyor: «Asırlardan beri Hilafet denilen şey, şeran mezmum ve merdut olan Saltanattan ve

kendilerine (Halife) namı verilen zatlar da, mülûk ve selatinden başka bir şey değildir.» (3)

«Hatime» de sorunu bir kat daha aydınlatmak için, peygamberin birkaç hadisi gösterilmektedir. «Hilafet» üzerine o sırada çıkan Türkçe bir broşürün yanıltıcı noktalar işaret ediliyor.

Dinsel yönden Hilafetin yerini saptayan bu kitapçıktan, Adliye Bakanı Seyyid Bey, bir yıl sonra (1924) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Hilafetin kaldırılması üzerine "yasanın görüşülmesi sırasında söylediği ünlü söylevini hazırlarken, yararlanmıştır. O söylev de basılmıştır (1924, 63 s.). O yıllarda (1923-25) bu sorun üzerine başkaca broşür ve kitaplar da yayımlanmıştır. Daha sonra da bu sorun üzerine kimi yayınlar yapıldı, Sey-

(3) «Yüzyıllardan beri (hilafet) denilen şey, dinsel yasa gereğince yerilmiş ve yadsınmış saltanattan ve kendilerine (halife) adı verilen kimselerden, meliklerden ve sultanlardan başka bir şey değildir.»

660

yid Beyin Türkiye Büyük Millet Meclisindeki açıklamaları, Suphi Menteş'in sadeleştirmesiyle, İstanbul'da Menteş kitabevinde yayımlandı: Hilafetin mahiyet-i şer'iyesi (4) (1969, Menteş basımevi, 62 s., 5 TL.).

Ayrıca, Hasan Adnan Önelçin'in bugünkü dile çevirisiyle de Tekirdağ Halkevi yayınlarının 5. kitabı olarak İstanbul'da Ekin basımevinde basıldı: Şeriat açısından Halifeliliğin iç yüzü (1970, 67 s., 5 TL.).

(4) Hilafetin dinsel yasalar açısından niteliği,

661

HİLAFET VE MİLLÎ HAKİMİYET (1923)

Halifelik ve ulusal egemenlik sorunları üzerine, «çeşitli yazarlarımızın düşünce ve görüşlerini kapsayan bu kitap, Ankara'da (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatından) 22 sayılı yayın olarak, Matbuat ve İstihbarat Matbaasında basıldı (240 s.).

5 bölümde 30 yazıyı içine alan kitabın bölüm ve ara başlıkları ile yazarlarını gösteriyoruz:

I. Bölüm: 1. Hilafetin hakiki mahiyeti (Ziya Gökalp). — 2. Tarihi celse (Ağaoğlu Ahmet). — 3. İslamda hakimiyet ve tesis-i hükümet (Hoca Rasih «Kaplan»), — 4. Hilafet-i sahiha (Hoca Abdullah)» — 5. Hilafetin istiklali (Ziya. Gökalp), — 6. Hilafetin vazifeleri (Ziya Gökalp).

II. Bölüm: 7.. Padişahlığın Türkiye'nin başına getirdiği felaketler (Ağaoğlu Ahmet). — 8. İki teşrinisani ihtilali. — 9. Hükümet ve Hilafet (Yunus Nadi «Abalıoğlu»). — 10. Canlı bir ölü (Ahmet Emin «Yalman»). — 11. Asıl bayram bu gündür (Falih Rıfkı «Atay»), — Korkarak kaçtı (Falih Rıfkı). — 13. Millet'in iradesi (Necmettin Sadık «Sadak»). — 14. Saltanat-i milliye ve ordu (M.N.). — 15. İki teşrinisani inkılabı (Ahmet Emin «Yalman»). — 16. Halife-i müslimin (Ahmet Emin), — 17. Hilafet ve Halife (Celâl Nuri «İleri»).

III. Bölüm: 18. Alem-i İslam ne diyecek? (Ağaoğlu Ahmet), — 19. İslam âlemi ne diyor? (Ağaoğlu Ahmet). — 20. Açık mektup (Ağaoğlu Ahmet). — 21. Hilafetin son şeklini Mısır'lılar

662

nasıl buldular? (Firari Mustafa Sabri'ye bir Mısır'lının mühim cevabı). Makam-i Hilafet hakkında âlem-i İslamın kanaat ve hissiyatı.

IV. Bölüm: 22. Hakimiyet ve mesuliyet (Ahmet Emin «Yalman»). — 23. Hükümdarlık karşısında milliyet (Necmettin Sadık «Sadak»). — 24. Hoca Şükrü Efendi'ye cevap (F.C.). — 25. İslam'da Hilafet (Hoca İlyas Sami), — 26. Muterizlerin itirazdan maksatları (Ağaoğlu Ahmet). — 27. Hilafet ve İslamiyet hakkında (Çankırı Mebusu Tevfik'in BMM.'ndeki beyanatı). — 28. Çankırı Mebusu Tevfik Efendi'ye açık mektup (Ağaoğlu Ahmet).

V. Bölüm: 29. Halife Hazretlerinin beyannameleri (Halife Abdülmecit bin Abdülaziz Han). — 30. Halife Hazretlerinin BMM'ne teşekkür telgrafları. Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin beyanatlarından bir parça (Meclis söylevinden bir parçadır), İsmet Paşa Hazretleriyle mülakat («Müslim Standard» dergisinden). Refet Paşa Hazretlerinin beyanatı («Akşam» gazetesinden, Ali Naci «Karacan»). Şeyh Sünusi Hazretlerinin beyanatları («Yenigün» gazetesinden).

Görüldüğü üzere, bu kitap, Saltanatın kaldırılmasından sonra, Hilafetin içyüzü ve son biçimi üzerine kimi inceleme ve tartışmaları bir araya getiriyor. Hilafetin görevleri, tarihçesi, geçirdiği dönemler ilk bölümde; Hilafetin Saltanattan ayrılması, Hilafetle Saltanatın birleşmesinden doğan sakıncalar ikinci bölümde; Hilafet ve İslam dünyası, Hilafetin son aldığı biçimin İslam dünyası üzerindeki etki ve tepkileri üçüncü bölümde; Hilafet sorunları üstüne tartışmalar dördüncü bölümde; Hilafetin son biçimi üzerine yetkili kişilerin söz ve yazılan da beşinci ve son bölümde açıklanmakta ve incelenmektedir.

663

HISTOIRE DE LA REPUBLIQUE TURQUE (1935)

Türk Tarih Kurumu'nca kaleme alınan Tarih kitabının 4. cildinin Fransızca çevirisi, İstanbul'da Devlet Basımevi'nde basıldı (XX-372-152 s., 5 tablo, 12 harita, 176 resim, ciltli, 325. krş.). Türkçe aslı Türkiye Cumhuriyeti başlığını taşıyan bu cildi Milli Eğitim Bakanlığı, 1931 ve 1934 yıllarında iki kez bastırmıştı. Fransızca çevirisi, Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu'nun 25.XI.1933 tarihli buyruğu ile ilkin 2.000 sayı basıldı,

Önsözde yapıtın Atatürk'ün büyük Nutuk ve öteki söylevlerine, resmi ve özel belgelere dayanılarak hazırlandığı; Fransızca, İngilizce ve Almanca çevirilerinin Cumhuriyetin 10. Yıldönümü dolayısıyla yapıldığı; Türkiye'de son yıllarda olup bitenler üzerine tam bilgi almak isteyenler için bunun yararlı görüldüğü belirtilmektedir.

Kitap iki bölümden oluşur: 1. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, II. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra devrim ve reformlar dönemi. İlk bölüm, iki bölüğü kapsar: I. Türk ulusu, bir kez daha, yeni bir devlet kuruyor, 2. Kurtuluş Savaşı. Birinci bölüğün ara başlıkları şunlardır. Yeni bir Türk devleti. — Büyük Savaşın sonunda Avrupa devletlerinin durumu. — Büyük Savaşın sonunda Osmanlı

İmparatorluğunun durumu., — Mustafa Kemal. — Milli Mücadele. — Milli Mücadele ve İstanbul Hükümeti. — Ankara'da yeni Türk devletinin kuruluşu. İkinci bölümün ara başlıkları da şöyledir: Yeni Türk devletinin ilk ulus-

664

lararası ilişkileri. — Sevres Antlaşması. — Yeni Türk devletinin ilk başarıları: Yurttaki anarşi öğelerinin ortadan kaldırılması. — Yeni Türk devletinin ilk Anayasası ve Meclis'teki siyasal gruplar. — Yeni Türk devleti, İtilaf devletleri ve Padişah hükümeti. — Sakarya utkusu ve ürünleri. — Son utku. — Yeni Türk devletinin örgütü tamamlanıyor.

Yapıtın ikinci bölümü de 9 bölüğe ayrılmıştır: 1. Lausanne antlaşmasından Cumhuriyetin ilanına kadar. — Cumhuriyet ilanı. — Halifeliğin kaldırılması. — Cumhuriyet rejiminde siyasal akımlar. — Devrim ve dinsel - adli reformlar: A) Dinle devletin birbirinden ayrılması (layik devlet), B) Yeni Türk devletinde adli gelişme, C) Kadın hakları, D) Yanlış olarak dinin temeli gibi gösterilmiş örf ve geleneklerin kaldırılması. — Eğitim ve öğretimde devrim ve reformlar: A) Osmanlı monarşisinde eğitim ve ıslahat, B) Türkiye Cumhuriyetinde ulusal eğitim ve öğretim, C) Cumhuriyetin eğitim - öğretim amaçları. — Devrim ve iktisadi - mali reform akımları: A) Devletin başlıca siyasal ögesi olarak ulusal ekonomi, B) Tarım, C) Endüstride, D) Ticarete, E) Maden işletmesi, ormancılık, hayvancılık, F) Bayındırlık işleri, G) İstatistik ve demografya. — Sağlık ve sosyal yardım işlerinde gerçekleştirilen yenilikler. — Türk ordusu ve ulusal savunma.

Sondaki Ek bölümde, Atatürk'ün 1919 yılında ulusal Hakların savunulması, Ulusal Kurtuluşun sağlanması konusunda kimi komutanlara ve kişilere gönderdiği 4 genelge ve yönergenin metinleri bulunmaktadır. Bunlara, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine, telgraf memuru Manastırlı Hamdi Efendi ile Mustafa Kemal arasında yapılan telgraf yazışmaları

665

da eklidir. Bu ciltte anılan belli - başlı olayların süredizinsel bir tablosu da (1880-21X.1933) en sonda sunulmuştur; bu, bir Atatürk süredizini de sayılabilir. Resimlerle haritalar, en sona, iki albüm biçiminde konulmuştur. İşte, Atatürk'ün gözden geçirdiği Türkiye Cumhuriyetinin resmi tarihi budur.

666

667

İKİ NESLİN TARİHİ MUSTAFA KEMAL NELER YAPTI? (1900)

Dil bilgini Ahmet Cevat Emre (1876 - 1961) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Hilmi Kitabevi'nce yayımlandı (375 s., 10 TL.).

Son yüzyılda yurdun geçirdiği en önemli tarihsel olayların canlı, doğru bir öykü ve tanımını veren bu yapıt, yazarın çocukluk yaşamıyla başlar. Özgür bir yurt yaratmak için Mustafa Kemal nasıl savaştı? Devrimler nasıl yapıldı? 27 Mayıs kansız devrimi nasıl oldu? Bütün bunları bize ayrıntılarıyla anlatır.

669

İLK MECLİS'DEN KALANLAR, 1920-1970 (1970)

Anadolu Ajansı Parlamento Muhabiri Nalân Seçkin'in T.B.M.M.'nin 50. yıldönümü dolayısıyla hazırladığı görüşümler dizisi, Ankara'da Divan Matbaasında kitap biçiminde basıldı (175 s., ayrıca 19 planş, 10 lira). Kapak düzeni Fikret Otyam'ındır.

Babasının anısına armağan ettiği yapıtında, yazar, T.B.M. Meclisindeki doğum tarihi kayıtlarına göre düzenlediği, sağ olan ilk dönem mebuslarıyla resimli görüşümler yapmış, bunları bir araya getiriyor.

Ferruh Bozbeyli (Millet Meclisi Başkanı), İbrahim Şevki Atasagun (Cumhuriyet Senatosu Başkanı), Ahmet Ferit Tek (İstanbul Mebusu), Fahrettin Altay (Mersin Mebusu), Tevfik Rüştü Aras (Menteşe Mebusu), İsmet İnönü (Edirne Mebusu), Mahmut Celâl Bayar (Saruhan Mebusu), Ahmet Fevzi Erdem (Batum Mebusu), Atif Tüzün (Kayseri Mebusu), Abdülgani Enseri (Siverek Mebusu), Refik Koraltan (Konya Mebusu), Yasin Kutluğ (Gaziantep Mebusu), Ali Kılıç (Gaziantep Mebusu), Halil İbrahim Özkaya (Antalya Mebusu), Hüseyin Aksu (Erzincan Mebusu), Yasin Haşimoglu Akdağ (Oltu Mebusu), o coşkulu *kuruluş* günlerini, yıllarını, bu günlere nasıl gelindiğini, o günleri yeniden yaşıyarak genç gazeteciye anlatıyorlar.

1981 yılından bu yana Ankara ve İstanbul gazetelerinde, TRTde çalışan, daha sonra A.A.'na geçen, çeşitli tarihlerde meslek örgütlerinin gazetecilik armağanlarını kazanan yazarın bu ilk kitabı, belgesel bir yazı dizisini içerdiğinden, o yıllara ışık tutan değerli bir yapıttır.

670

Önsözünde yazar amacını şöyle açıklamaktadır: «O'nun mesai arkadaşları, bu ülkenin kurtarılması için çalışanlardan bu ondört kişi, bugün ne durumdaydılar, yaşantıları nasıldı ve 50 yıl Öncesini nasıl hatırlıyorlardı?».

Bu konuşmalar, Anadolu Ajansı günlük teksir bültenlerinde, dolayısıyla abonesi olan gazetelerin kimisinde, 15 gün süreyle 1970'te 13'e indiler başlığıyla yer almıştı. Kimi bölümleri de Türkiye radyolarında yapılan özel programlarda yayımlandı.

Yazar diyor ki: «Kitabı hazırlarken, tarih sayfalarında yer almış gerçekleri tekrarlamaktan, elden geldiğince kaçındım. Amacım, yaşıyan ondört «Canlı Tarih» in hatırladıklarını bir araya toplayıp, tarih ve tarih türü eserler kaleme alan yazarlarla devlet arşivlerine ışık tutabilmek ve Kurtuluş Savaşımızın bilinmeyen yönlerini açıklığa kavuşturmak.»

Seçkin'in bunu yapabildiği söylenebilir. Olayları daha çok bir gazeteci» gözüyle eleştirmekten kendini alamamıştır.

671

İNGİLİZ BELGELERİNDE ATATÜRK 1919-1938. CİLT 1: NİSAN 1919-MART 1920 BRITISH DOCUMENTS ON ATATÜRK, 1919-1938 VOLUME 1 : APRIL 1919-MARCH 1920 (1973)

Bilâl N. Şimşir'in (Doğ. 1933) derleyip yayma hazırladığı bu belgelerin ilk cildi, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI. dizinin 15 sayılı kitabı olarak. Kurumun kendi basımevinde basıldı (XXVI -503 s., 150 TL.). Yapıt, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün anısına adanmış.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın sunuş yazısı ile derleyicinin önsözünden sonra, belgelerin çizelgesi ve özetleri verilir. 162 sayılı bulan belgeler, Nisan - Aralık 1919 ile Ocak - Mart 1920 tarihleri arasını kapsar; bu bölüm İngilizce'dir. Kaynaklar, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivleri ile İngiliz Dış Politikası Üzerine Belgeler Yayınları'ndan derlenmiştir. Kişi ve yer adları dizinleri sondadır.

Bu belgeler, Mondros Mütarekenamesinin imzalanmasıyla, İstanbul'a yerleşmiş olan İngiliz yetkilileriyle Anadolu'ya gönderdikleri ajanlarının, aralarında ve İngiltere Dışişleri Bakanlığı ile haberleşmeleri üzerinedir, yani diplomatik bir nitelik taşır. İngiliz belgelerinin hemen hemen tümü, geniş anlamda, Atatürk'le ilgili sayılabilir. Derleyici 1.000'den çok arşiv cildini inceleyip belgeleri seçmiş, düzenlemiş, Türkçe özetlerini de vermiştir.

672

Öteki ciltler, Atatürk'ün Samsun'a çıkmasından ölümüne değin süren 20 yıllık bir dönemi kapsayacaktır. Belgelerin tıpkı basımı yapılmamıştır. İkinci cildi 1975'te yayımlandı kapsamı : Nisan - Aralık 1920 (XXX - 550. s., planşlar 185 TL.).

673

İNGİLİZ BELGELERİYLE SAKARYA'DAN İZMİR'E, 1921-1922 (1972)

Bilâl N. Şimşir'in (Doğ. 1933) araştırması, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Dizisi) nin 21'incisi olarak Sıralar Matbaası'nda bastırıldı 548 s. 2 levha, içinde 10 karikatür, ciltli, 25 TL.). Kitabın sayfalarındaki sürekli başlığı: Sakarya'dan İzmir'e.

30 Ağustos utkusunun ellinci yıldönümü dolayısıyla yayımlanan kitabın 15 Haziran 1972'de Londra'da yazılan önsözünde içeriği üzerine bilgiler vardır:

«... Üzerinden elli yıl geçince arşivler açılır. Oralarda tarihi yapanlarla yaşayanların duyguları, düşünceleri yatar. Belki onlara az - çok yaklaşılabılır umuduyla belgelerin taranmasına girişildi. Türk Kurtuluş Savaşı üzerine İngiltere Dışişleri arşivlerinin yalnız bir dizisinde 723 cilt belge var.

Kitap, Kurtuluş Savaşı'nın son yılını kapsar. Ama bu pek dolu yılı tümüyle aydınlatmak iddiasında değildir. Askeri ve diplomatik gelişmelere azar azar yer verildi. Yunanistan ile İngiltere'nin tutumları biraz öne alındı. Bunlar, Türkiye'nin bağımsızlık yolunda başlıca iki engeldi. Sakarya, kitabın belkemiği gibidir. Olaylar sanki Sakarya'ya doğru akar ve Sakarya'dan çıkar. Kurtuluş Savaşı'nın önemli dönüm noktasıdır. Oradan Büyük Taarruz'a kadar geçen zaman uzundur; ama askeri hareket yönünden durgun, diplomatik gelişmeler bakımından cılız bir zamandır bu. Kısa geçildi. Büyük Taarruz, günü gününe izlenmeye çalışıldı.

Belgelerin elverdiği ölçüde. Büyük Zafer'in yankılarıyla sonuçlarına ancak son sayfalarda kısaca değinildi. Zafer sonrası apayrı bir alandır. Kitabın dışında kalır.

674

Burada İngiliz belgeleri kullanıldı. Belge derken, Öncelikle arşiv belgeleri kastediliyor. Yayınlanmış İngiliz belgeleri yetersiz. Bunların seçilmeleri de hazırlayana güven vermiyor. Şimdiye kadar belge yayımlarına öncelik verildi. Bu kitabın ise hem okunabilen hem de kaynak olarak kullanılabilecek bir kitap olmasına çalışıldı. Karşılaşılan güçlük bu noktada düğümleniyordu. Yayınlanmamış belgeler kullanılıyordu. Bunlardan parçalar, özetler verirken kılı kırk yararcasına dikkatli olmak gerekti. İngiliz arşivlerine kadar gidemeyecek araştırmacılar, verilen belgeleri güvenle kullanabilmeliydiler. Aynı zamanda kitap okunabilmeliydi. Dil güçlüğü çıkıyordu. Belgelerin dili, hazırlayıcının dili değildi. Çoğu, tumturaklı dille yazılmış resmi belgelerdi bunlar. Belgelerin dilini bozmadı. Yalnız belgeleri kırmakta, özetlemekte pek sakınca görülmedi. Yine de kitabın dilinde tutukluklar vardır. Okuyucu bunu anlayışla karşılayacaktır....».

Kitabın planı, süredizinsel sıraya göredir: 1... İnönü'nden Sakarya'ya doğru, II. Mustafa Kemal - Harington görüşmesi konusu, III. Sakarya, IV. Ve sonrası, V. Uzun bekleyiş, VI. Büyük Taarruz, Sonuç. Kaynaklar. Bölümler içinde, zaman bakımından, geriye - ileriye doğru taşmalar olmuş. Ara başlıkların kimisi, ilk bakışta, bilimsel ağırbaşlılıkla bağdaşmıyor gibidir. Dipnotları, daha çok, araştırmacılar için kullanılmış. Aynı belgenin birkaç yerdeki örnekleri, dipnotlarda ayrı ayrı belirtilmiş. Kitaba «Punch» dergisinden birkaç karikatür de eklenmiş, seçilen çizgiler olayları güldürü yönünden, İngiliz gözüyle özetlemektedir. Bunlar da bir çeşit belge'dir. Yayınlanmış -yayınlanmamış arşiv belgeleri, sonda ayrı ayrı gösterilmiştir.

675

İNKILABIMIZDA POSTA VE TELGRAFÇILAR (1940)

Ahmet Baha Gökoğlu'nun yazdığı broşür, (Türk Posta ve Telgraf Tarihine Ait Tetkikler) dizisinin 4. kitabı olarak, Ankara'da Ulusal Matbaa'da basıldı 16 s., resimli, 25 krş.). Broşürün ilk basımı, 1938'de İstanbul'da İkbâl Kitabevi'nce yapılmıştı (16 s.: 15 krş.).

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, en başa alınmış. (Türk Dili Tetkik Cemiyeti İstanbul Merkez Heyeti sabık azasından ve Şehremini Halkevi Dil - Tarih - Edebiyat Komitesi Başkanı) olan yazar, «Millî Şef ve Reisicumhur Büyük İsmet İnönü, bu naçiz eserimi takdir buyurmuşlardır» diyor. Bu dizide, daha önce, P.T.T, tarihi üstüne Telgrafçılıkta ana dilimiz ve Mustafa Efendi (1933), Batı ve Doğuda telgrafçılık nasıl doğdu? (1935), Telgraf tarihi, 1856 - 1938 (2 cilt) adlı üç yapıt daha yayımlamış olan yazar, bu yapıtların «Ebedî Şef Atatürk» tarafından da değerlendirildiklerini söyler. Önsözünde şunları kaydeder:

23 Nisan 1920'de Ankara'da Türk Posta ve Telgraf İdaresinin temeli atılmış, 11 Mayıs 1920'de ilk taazzuv vaki olmuş (kuruluş doğmuş) 12 Mayıs 1920'de de kuruluş fiiliyat sahasına inkılap etmişti.

Bu teşekkülün başında olanlardan Posta ve Telgraf Umuru Müdürü Salim'in hatıralarına dayanan bu küçük eseri (15 yıl sonra) Cumhuriyetimizin dönüm yıllarına ithaf en sunmuş, olmam; mahza (gerçi) inkılap tarihimizin mühim bir

köşesinin aydınlanmasına ve hem de bu arada yurda hizmet etmiş olan meslek kahramanlarını tarihin nisyanına (unutmasına) terket-

676

miyerek onları kıymetleriyle birlikte memleket gençliğine tanıtmak gibi bir düşüncenin mahsulü olarak kaleme alınmıştır.»

Konuya «Mütareke'de İstanbul Telgrafhanesi» nin durumunu anlatmakla giren yazar, baş tarafta, P.T.T. Müdür-i Umumisi Refik Halit (Karay), Memurin Müdürü Şeyh R... ve Casus Leon'un faaliyetlerini — P.T.T. şeflerinden Nuri'nin anılarından alarak — anlatır. Telgrafhanede, Türk telgrafçıların hangi koşullar altında çalıştıklarını, büyük Nutuk'tan ve Salim'in anılarından aktarmalar yaparak sunar. Kitapta, Ankara Başmüdürü olan Salim Beyin anıları, büyükçe bir yer tutar. Sonradan P.T.T. Genel Müdürü de olmuş olan rahmetli Salim Bey'in resmi, el yazısı, imza örneği de kitapta vardır. Bu zat, P.T.T. muamelat (işlemler) müfettişliği de yapmıştı. Anılarında, Kurtuluş Savaşı sırasında ne gibi güçlüklerle karşılaştığını, nerelerden nerelere yeni hatlar çekildiğini ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

Yazar, kitabına şöyle son veriyor: .«... Yarlığını şu satır» larıyla telgrafçılara her dem duyuracak olan Salim'i 7 Nisan 1927'de Kasımpaşa Kulaksız mezarlığının bir köşesine gömdük. O bugün orada Türk kahramanlık ve asaletini ifade eden bir tevazu içerisinde yatıyor. Aramızdan asla ayrılmayacak olan hatırasını daima saygı ile anmayı bir meslek borcu bilirim.»

677

İNKILAP PSYCHOLOGIE'Sİ (1934)

A. Refik Sıtkı'nın yapıtı, İstanbul'da Kader Matbaası'nda basıldı (11 s., 75 krş.). 8 Temmuz 1934 tarihini taşıyan Önsöz'de yazar diyor ki:

«... 1789 ihtilali eserinin kısa hatlarla çizmeğe çalıştığımız manzarası, Büyük Harp'ten sonra sebeplerini bu kitapta göreceğimiz şekilde bir inkişaf sadmesiyle sarsıldı.

Harp sonu başlayan Türk ve İtalyan ihtilalleriyle, yakın zamanda vaki olan Alman ihtilali, kendilerine mahsus tipik vasıflarla 1789'un mücerret sisteminden ayrılarak Devleti içtimai kuvvetin nüfuzu içinde umumi siyasi oluş'un kıymetine tabi tutmak suretiyle, ameli ve kendi bünyelerine göre hakikat hale uygun rejimlerini kurdular...

Her üç ihtilal de vakıa ve şeniyet dinamikliği'nin şevkiyle; eskinin fertçilik başlangıcından hareket ederek devlete tanıdığı bitarafılık yerine, bütün sahalarda fertçilik mefhumunun üstünde yürüyen umumi siyasi ve kültürel hayatı, Devlet marifetiyle tanzim eyleyen, ferdi milli cemiyet idealinin kayıtsız, şartsız tabii addeden bütün Devlet vakıasıyla, iktidar birliği'ni kurdu. Muayyen ahlak hakikati bakımından da, kıymet serbestisi yerine Rejim kanaatı'nı, tahakkuk ettirdi.

Çetin bir mevzuu kurcalamağa çalışan ve bazı umumi hükümleri de taşıyan bu kitaba hakim ülkü; büyük Türk ihtilalinin kurduğu ileri Rejim kanaatı'nı teşkil eden Rasyonel, Radikal Milli Birlik düşüncesidir.

678

Her şeyden üstün, her şeyden sevgili, dimdik ayakta duran Türkiye; milli kültürün ilerleme ve sağlamlığıyla Rasyonel, Radikal Milli Birlik temeli üstünde daima yükselecek, medeni âlemde nâzım rolünü yapanların en önünde yer alacaktır.

Büyük yol göstericinin Ne Mutlu Türküm Diyene düsturu bütün dünyada tekrarlanan şeref ve gıpta sesi olacaktır. Asil Türk milletinin beşer tarihine veçheler veren tarihi varlığı, dünyanın her tarafında kurduğu büyük devletleri, Şarktan Garba akan medeniyeti, milletlerin kültür inkişafındaki yüksek rolü, ebedi kuvvet ve milli ülkü kaynağımızdır. Türk milleti, geleceğin engin devirlerinde de bu düsturu tekrarlatmağa mutlak surette hak kazanacaktır.

Hepimizin işlediğimiz, ebediyete kadar işleyeceğimiz eser budur. Kitap, bu idealin umumi surette Felsefe, içtimaiyat ve Hukuk'un inkişaf verimlerinden alınmış ilmi anlatış taslağıdır. Ancak mevzuun derinliğine, nazaran, elemanter mahiyeti haizdir. Yazılış, sıralanış itibariyle de toplama yolu takip olunmamış, daha evvel bilhassa Almanca'dan okunan, hatırdaki kalan malumata kendi görüşlerimin, düşüncelerimin tatbiki suretiyle işlenerek yazılmıştır. Doğrudan doğruya müracaat olunan, nakiller yapılan kitap ve ansiklopediler ise sahife altlarına sırası geldikçe işaretlenmiştir.

Türk inkılabının gelecekteki inkişafını *gene* tetkik etmek, Rasyonel, Radikal Milli Birlik ülküsünü anlatmağa çalışmak hayatımın en zevkli ve milliyetçi vazifesi olacaktır...» (1).

(1) 1789 ihtilalinin kısaca çizmeye çalıştığımız görünümü, I. Dünya Savaşından sonra, nedenlerini bu kitapta göreceğimiz biçimde bir gelişmenin sarsıntısıyla sarsıldı.

679

Devrim ruhbilimine çözümsel bir bakış niteliğinde olan bu yapıt, üç «kitap» tan oluşur. İşlenen konular şöyledir :

Savaş sonu başlayan Türk ve İtalyan ihtilalleriyle, yakında gerçekleşen Alman İhtilali, kendilerine özgü tipik nitelikleriyle 1789'un soyut dizgesinden ayrılarak devlet'i toplumsal, baskının etkisinde, genel siyasal oluş'un değerine uydurmak suretiyle, pratik ve kendi yapılarına göre, gerçek durumlarına uyan rejimlerini kurdular...»

Her üç ihtilal de oldu ve gerçeklik dinamikliği'nin yönlendirmesiyle, eskinin bireycilik başlangıcından devinerek devlete tanıdığı yansızlık yerine, bütün aşamalarda bireycilik kavramının üstünde yürüyen genel siyasal ve kültürel yaşamı, devlet eliyle düzenleyen bireysel ulusal toplum ülküsünün bağımsız, koşulsuz, doğal sayan bütün devlet olgusuyla, iktidar birliği'ni kurdu. Belirli ahlak gerçeği, bakımından da, değer serbestliği yerine rejim Kanısı'nı gerçekleştirdi.

Çetin bir konuyu kurcalamağa çalışan ve bazı genel yargıları da taşıyan kitaba egemen ülkü, büyük Türk ihtilalinin kurduğu ileri rejim Kanısı'nı oluşturan Ussal, Köktenci Ulusal Birlik düşüncesidir.

Her şeyden üstün, her şeyden sevgili, dimdik ayakta duran Türkiye, ulusal kültürün ilerleme ve sağlamlığıyla Ussal, Köktenci Ulusal Birlik Kökeni üstünde sürekli yükselecek, uygar dünyada düzenleyici rolünü yapanların en önünde yer alacaktır.

Büyük yol göstericinin "Ne Mutlu Türküm Diyene" yasası bütün dünyada yinelenen onur ve imrenme sesi olacaktır. Asil Türk ulusunun insanlık tarihine yönler veren tarihsel varlığı, dünyanın her yanında kurduğu devletleri, Doğu'dan Batı'ya akan uygarlığı, ulusların kültürel gelişmelerindeki yüksek rolü, sonsuz güç ve ulusal ülkü kaynağımızdır. Türk ulusu, geleceğin engin dönemlerinde de bu yasayı yineletmeye kesinlikle, hak kazanacaktır.

Hepimizin işlediğimiz, sonuna değin, işleyeceğimiz eser budur. Kitap, bu ülkünün genellikle felsefenin, toplum bilimin ve hukukun elde ettiği verilerden alınmış bilimsel taslaktır. Ancak, Kanunun derinliğinden dolayı, ögesel bir içerik taşımaktadır. Yazılışında ve konuların sıralanışında toplama yolu bir içerik taşımaktadır. Yazılışında ve konuların sıralanışında toplama yolu izlenmemiş, daha önce, özellikle Almanca'dan okunan, bellenen bilgilere, kendi görüşlerimin, düşüncelerimin uygulanması yoluyla yazılmıştır. Doğrudan başvurulmuş, aktarmalar yapılan kitaplar ve ansiklopediler ise, sayfa altlarında sırası geldikçe gösterilmiştir.

Türk devriminin gelecekteki gelişmesini yine araştırmak, Uşçu, Köktenci Ulusal Birlik ülküsünü anlatmağa çalışmak, yaşamımın en zevkli ve ulusalcı ödevi olacaktır.»

680

Birinci kitap: Giriş ve umumi mebdeler: Fizik, biyolojik, sosyolojik bünyelerde tabii ahenk ve nizam (coordination). — Umumi mebdeler I. İçtimai teşekküllerin siyasi rejimlerden önceliği v/e onları doğurması.— II. Rejimde farika, — III. İktisadi görüş (maddiyeci şeniyet). Nokta-i nazarımız: Geniş bir Devlet sosyalizmi ile Kollektivist esaslardan mürekkep bir iktisat siyaseti. — IV. Politika.

İkinci kitap: I. İdeal. — II. ideoloji. — III. İdealci bünyesi.

Üçüncü kitap: I. Rejimi müdafaa esaslarının şekil, hudut ve derecesi. — II. Kendi kendini kritik. — III. Yeni milli terbiye. Netice: Bizim anladığımız milli terbiyenin Yaracağı hedef, Rasyonel, Radikal Milli Birlik.

Bu bilimsel yapıtın sonunda, 7. sayfalık, güzel bir dizin de vardır.

681

İNKILAP TARİHİNE GİRİŞ (1960)

Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın (1905 - 1967) yapıtı, Ankara'da Ajans - Türk Yayınları'nda, basıldı (74 s., 6 TL.). Kitabın yeni basımı !96¹2'de yapıldı (90 s.).

Türk devriminin çözüm ve açıklamasında, tarihsel gidişe bağlı kalarak, hukuksal görüşe ön planda yer verir. Öğrencilerin sınav hazırlıklarına yardımcı olmak üzere, ders notlarının. gözden geçirilip özetlenmesinden doğmuş. Yazar, belgelere, *zengin* kaynaklara dayanarak Türkiye'de inkılap hareketleri ve sonuçları başlıklı bir yapıt hazırlamakta olduğunu önsözünde bildiriyorsa da ölümüne kadar ve o günden bugüne değin böyle bir kitap basılmadı.

Eldeki kitapta, konuya bir girişten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda yenilik hareketleri, Büyük Millet Meclisi, Kurtuluş Savaşı, Mudanya Mütarekesi, Lausanne Antlaşması incelenmektedir.

Yazarın bu konularda başka yapıt ve incelemeleri de vardır.

682

İNKILAP ve KADRO (1968)

Şevket Süreyya Aydemir'in (1897 - 1976) incelemesinin yeni basımı, Ankara'da Bilgi Yayınevi'nce (Deneme, Anı, İnceleme Dizisi) nde çıkarıldı. (307 s., 10 lira). İlk basımı, 1932'de İstanbul'da A. Halit Kitabevi'nce yapılmıştı (173 s., 100 krş.).

Devrim felsefesini inceleyen, devrimleri gerçekleştirmekle görevli kadronun sorumluluğu üzerinde duran bu yapıtın, iki basımın önsözlerinden sonra, 17 bölümünün başlıkları, ara konulan şöyledir:

I.. Bir usul meselesi: Bir toplum felsefesi ve Milli Kurtuluş hareketleri. (Tarihi materyalizm ve marksizm vb.).

II. Dünya iktisat buhranı içinde bugünkü Türkiye: Buhran içinde Türkiye. (Sovyetler faktörü vb.).

III. İnkılap: İnkılap yürüyor. (Türk inkılabı, ıslahatçılık değildir.)

IV. İnkılabımızın ideolojisi: İnkılap ve ideoloji. (İnkılabımızın getirdiği bazı değerler.)

V. Türk inkılabının çağın akışında yeri: İnkılabımızın milletlerarası manası. (Kapitalizmin mezar kazıcıları. Kutsal isyan vb.)

VI. Milli Kurtuluş hareketlerini anlayış: Bize ve başkalarına göre Milli Kurtuluş hareketleri. (III. Enternasyonal de hata yolunda. Türkiye Milli Kurtuluş hareketini nasıl gördüler?)

683

VII. Milli Kurtuluş hareketleri arasında Türkiye: Türkiye ve Milli Kurtuluş hareketleri.

VIII. İnkılap kavramı: İnkılap kavramı ve Milli Kurtuluş hareketleri. (Bir inkılap nerde başlar, nerde biter?)

IX. İnkılabın nizamı.. (Dünya kapitalizmi de değişme halinde.)

X. Millet kavramı hakkında: Milletleşmek (Çağdaş anlamda millet, yeni bir varlıktır. Batıda milletleşme hareketi tamamlanamıyor. Sosyal milliyetçilik.)

XI. Devlet kavramını anlayış tarzı hakkında: İdeal devlet görünüşü altında gelişmeler nizamı. (Milli Kurtuluş hareketinin devlet nizamı. Faşizm. Devletçilik ve özel teşebbüs.)

XII. Milli sermayenin birikimi: Çağdaş kapitalizmin sermaye kaynakları. (Yeni Türkiye'nin durumu. Milli sanayi. Gümrük istiklali.)

Milli Kurtuluş hareketinin ana prensipleri; Eski bir dünya nizamından yeni bir dünya nizamına.

Kadro: Kadro kavramı hakkında. (İdeal işbirliğinden sınıf farklılığına. Kölelikten demokrasiye. Milli Kurtuluş hareketlerine gelince. Parti bir mücadele organı. Yeni akımlar. Memleketimize gelince. Hayal ve hakikat.)

XV. İnkılap heyecanı: İnkılabın sürükleyici gücü: Heyecan. (Kolektif ruh disiplini)

684

XVI. Otokritik. (Otokritik nedir? Dev kendi çocuklarını yiyor. Tek cephe. Halkın sesi ve kahraman. Büyük millet ve kendini kurtaran inkılap.)

XVII. İnkılapçılık sanatı: Kadro ve aksiyon: Slogan, taktik, strateji. (Yeniden doğuş.)

Son söz.

Yazar, yapıtının konusunu şöylece özetler: «Türk inkılabının fikir esaslarını, yani inkılabımızın ideolojisi'nin belirli bir görüş açısından değerlendirilmesidir.» Yani bu yapıt, Türk devriminin bir yorumunu, bir kuramını verir. Yazar, bir makalesinde şunları söyler: «Asıl fikir neşriyatımız, tabi, (Kadro) hareketi, İnkılap, ve Kadro isimli eserim ve (Kadro) dergisi neşriyatı ile genişledi. O İnkılap ve Kadro kitabı ki, rahmetli Ebedi Şefimizin, cihandeğer takdirlerine mazhar olmuştur. Ve o (Kadro) dergisi ki, Onuncu Cumhuriyet yılında, onun başarı dilediği, beyanat verdiği tek dergidir. Ama bugün Milli Kütüphane'de kilitli kitaplar arasındadır. Hâlâ izinsiz okunmaz, sanıyorum.» («Cumhuriyet», 12.VI.1972).

685

İNKILAP YOLUNDA (1) (1933)

Hilmi A. Malik (Evrenol)'un yapıtı, Ankara'da Hakîmiyet-i Milliye Matbaasında basıldı (50 s., resimli, 30 krş.). Yapıt, (Kitap Yazarlar Kooperatifi Neşriyatından Küçük Seri) nin 4 numaralı yayınıdır. Mart 1933 tarihli «Bir - iki söz» şudur:

«Bu yazıların bir kısmı Hakimiyet-i Milliye nüshalarında, Ülkü mecmuasının ikinci numarasında ve bir kısmı da Ankara Halkevi İctimai Yardım Şubesi'nin programında çıkmış ve basılmıştır.

Daha iyi bir hizmette bulunmak arzusu ile, birçok değişiklikler ve ilaveler yaparak bir araya topladığım bu yazılar, Kitap Yazarlar Kooperatifi tarafından basılarak böyle bir küçük kitap oldu.

Bu küçük eserde içtimai hayatımızı (toplumsal-yaşam) ve kültürümüzü yükseltecek ve kuvvetlendirecek bazı yolları göstermeğe çalıştık,

Bugün yeni ile eski neslin; yeni düşünce ile eski düşüncenin arasında açılmış uçurumları seziyoruz. Onlara çareler bulmakla beraber, eski nesli bağlı kaldığı zincirlerden ve karanlık zihniyetten kurtarmak inkılabın bizden bugün beklediği ve emrettiği en büyük işlerden biridir.

İnkılap bu işin başarılmasını istiyor, bekliyor... İnkılabı bu hedefinden ve ülküsünden ayıracak hiçbir kuvvet yoktur.»

(1) Devrim Yolunda,

686

1932 yılında Ankara gazete ve dergilerinde yayımlanmış oldukları görülen bu yazıların başlıkları şöyledir:

I. İnkılap yolunda birbirini tamamlayan 3 kuvvet. — II. Çocuğun bütün muhitini İnkılabıya akan bir hale getirmek (inkılap kaynaşmaları, aileye nüfus etme vasıtaları. Analar - Muallimler birlikleri, Çocuk kütüphaneleri, -mektebe gidemiyen çocuklar, şehir kıyılarında Çocuk evleri, çocuk evlerinin gayeleri). — III. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın prensipleri. —IV. İşin can alacak yeri köylerdir. Köyleri elli yılda ne yapmalıyız? — V. Kışla: Köylünün bilgi kaynağı. —VI. Fabrikalarda, hususi 'müesseselerde ve hapishanelerde gençlik. — VII. a) Kenar mahallerde Çocuk evlerinin hazırlanması, b) Hizmetçi ve kimsesiz genç kız ve erkek çocukları korumak, c) Fuhuş ve fuhuşla mücadele, d) Hapishanelerde mahkum çocuklar.

"Son söz» bölümünde Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden parçalar aktaran yazar, sonuç, olarak da şunları söyler :

«Gençlik teşkilatı (örgütü) kurtarıcımızın bu canlı sözlerini her fabrikada, her hususi müessesede; (özel kurumda) her yerde kazdırmalı, naksettirmelidir.

Bu sözler, tarih olmuş Gazimizin ve liderlerimizin göstermek istedikleri yolları gösterir, aydınlatır...

Türk inkılabı Gazi'dir, Gazi inkılaptır. Gazi'nin eserleri milli Türk tarihinden ve Türk dilinden Türk ideolojisinden çıkar. İnkılap bir disiplindir, kuvvetli bir terbiye sistemidir. Bu inkılabın çizgileri içinde yoğrulan, ona sadık kalacaktır, onun için ölecektir....».

687

Yazarın, ruh bilim ve toplum bilimle ilgili başkaca araştırmaları da var. En önemli yapıtı da Revolutionary Turkey (Devrimci Türkiye) adlı İngilizce kitaptır (1936, Ankara).

688

İNKILAPLARIN ÖĞRETTİKLERİ (1934)

Sivas Milletvekili Prof. Dr. Vasfi Raşit (Sevig)'in (1887-1971) yapıtı, İstanbul'da Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. Basımevi'nde 3.000 sayı basıldı (48 s., 50 krş.). CHP programının ikinci bölümünden alınan şu parça, en başa konulmuş: «Cumhuriyet Halk Fırkası (1) inkılapçıdır (2). Fırka, milletimizin birçok fedakarlıklarla yaptığı inkılaplardan doğan ve inkişaf eden prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeyi esas tutar.»

1933'te yazılan kitapta incelenen konular şunlardır: Lüzumsuz inkılaplar, hakiki inkılaplar, — İnkılap, İhtilal, Islâhat (3). —İnkılapta kan, terör. — Diktatörlük, kuvvetli icra reisleri (4). — Kuvvet ve hak. — 1324 (1908) inkılabı.— Hakiki inkılaplar saridir (05). — Muvaffak olmuş inkılaplar. — Zihniyet savaşları. — İnkılaplar birer ilerlemedir. — İrtica korkunç bir hatadır. — İnkılabı ve neticelerini korumak borçtur. — İnkılabı küsenler. — İnkılap bir bütündür. — Büyüklüğün hasası büyötmektir.

Bu son bölüm şöyle biter: «Gazi'nin büyüklüğü Türk'ü büyük tarihine layık kılmış ve Türk'ün tarihine liyakat kazanmış olmasındadır. O büyük inkılap kurucusuna bin bir minnet!».

- 1.Cumhuriyet Halk Partisi.
- 2.Devrimcidir.
- 3.İyileştirme. Reform.
- 4.Yürütme başkanları.
- 5.Bulaşıcı.

689

Kitabın sonunda olan ve olmuş başlıklı bir öykü de var.

Yazarın notuna göre, bu öykü, 14 Ağustos 1929 tarihli, 1891 sayılı «Cumhuriyet» gazetesinde, Mazi ve istikbal (6) başlığı altında bir başyazı olarak çıkmıştır.

(6) Geçmiş ve Gelecek.

690

İNÖNÜ ATATÜRK'Ü ANLATIYOR (1968)

«Milliyet» gazetesi başyazarı Abdi İpekçi (1929 -1979) tarafından hazırlanan bu yapıt, İstanbul'da Cem Yayınevi'nin (Kültür Dizisi) nden kitap biçiminde basıldı (112 s., ayrıca 4 levha, 750 krş.).

İnönü'nün konuşmalarının, evinde banda alınıp aktarılmasıyla yayma hazırlanan anılar, daha önce «Milliyet» te tefrika edilmişti. .

Atatürk'ün (İnönü) soyadını veriş, Cumhuriyet düşüncesi, ilanı ve karşıtçılar, Atatürk'ün Cebesoy ve Karabekir ile ilişkileri, Doğu ayaklanması, Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka, Milli Mücadele yılları ve sonrası gibi o dönemin önemli kimi olayları kitapta yer almıştır. Kimi tarihsel kişilerin sözleri de ekler bölümünde toplanmıştır. Ayrıca, İnönü'nün Ata'nın özellikleri, görüşleri, devrimler üzerine düşünceleri de verilmiştir.

Kâğıdı, baskısı, düzeni iyi bir kitaptır.

691

İNSANCIL ATATÜRK (1964)

Gazeteci M. Said Arif Terzioğlu'nun (Doğ. 1922) yapıtı, İstanbul'da Ak Kitabevi'nce Yeni Matbaa'da bastırıldı (144 s., resimli, 5 TL.).

Prof. Nihat Erim, önsözünde: «Atatürk'ün çocukluğu, gençliği, yetişme çağı ve olgunlaştıktan sonraki davranışlarında bugüne, kadar ortaya dökülmemiş bilgiler, olaylar ve sözler araştırmacılar için bereketli konulardır. Elimizdeki bu kitap bazı noktaları ısklıandırıyor» demektedir.

Kitapta derlenen başlıca anılar: X. yıl. söylevi niçin eksiktir? Mustafa Kemal'i Anadolu'ya götüren nedenler? Osmanlı Ordusu'ndan nasıl, niçin istifa etmişti? Anıtkabir'in yerini kendisi nasıl seçmişti? *Genç*, güzel bir Alman kadınına yazdığı mektuplarda neler var? vb.

Çeşitli kişilerin bu anıları, anlatanların sözlerine bağlı kalınarak hazırlanmış, herhangi bir ekleme, kısaltma yapılmamıştır.

Yazarın, Atatürk'le ilgili başkaca yapıtları da vardır.

692

İSLAM AHALİNİN DUÇAR OLDUKLARI MEZALİM HAKKINDA VESAIKA MÜSTENİT MALUMAT (1919)

Kimin tarafından hazırlandığı, nerede, hangi basımevinde basıldığı bilinmeyen bu büyük boy, resimli kitap, Şubat 1919'da ikinci kez basıldı (68 s., 1 harita). Ermenilerin Doğu illerimizde yaptıkları kıyıcılıkları, belgeler ve fotoğraflarla anlatır.

Bu sıralarda, Lenin devrimi nedeniyle, Rus askerlerinin subaylarını dinlemeksizin kendiliklerinden cepheden kaçarak yurtlarına gittikleri, cephede yalnızca kimi Gürcü ve Ermeni askerlerinin kaldığı anlaşıyor. Rus Ordusu'yla işbirliği eden Ermeni çetelerinin cephede Rus kuvvet ve nüfuzunun ortadan kalkmasından yararlanarak silahsız, savunmasız Türk halkını gizlice, açıkça öldürmeğe başlamaları üzerine Türklerden yazılı başvurular, bizim 3. Orduya geliyordu. İstila altındaki bölgelerden kaçarak orduya sığınan halktan kimi kimselerin kendi öyküleri, pek acıklı etkiler yapacak nitelikteydi.

Erzincan dolaylarında ünlü Ermeni sergerdelerinden olup Birinci Dünya Savaşı başında Şarkikarahisar'da Türklere yapılan, - katliamı düzenleten, daha sonra Ruslara kaçan Sivaslı Murad'ın, Erzurum dolaylarında Ermeni serdarı Antranik'in, Bayburt ile Muş dolaylarında katliamlar yapan, ordu menzillerine, menzil kollarına saldırılarda bulunan Bayburtlu Arşak'ın yanındakilerle birlikte gelip katliam yaptıkları anlaşıyordu.

Bu olaylar üzerine, Kafkas Ordularımız Komutanı, Rus Kafkas Orduları Başkomutanı General Perjevaliskiy'e Suşehri'nden gönderdiği yazılarında, İstanbul'dan aldığı emir üzerine

693

kendisine başvurduğunu bildirerek «Rus ordusunun işgali altında ve ordularımın cephesi karşısında bulunan topraklar bölgesinde oturan Osmanlı tebaasının gerek yerli ve gerek dışarıdan gelen Ermenilerce mal, can ve ırzları heder ve payımal edildiği vesikalara müstenit olarak anlaşıldığından, Rus ordusu kumanda heyetinin emrine tamamiyle aykırı olan bu halin men'ine himmet buyurulması» biçiminde ricada bulunuyor.

1917'in son ayları ile 1918'in ilk yarısında yapılan bu katliamlar; Trabzon, Erzurum, Bitlis, Kars illerine yayılmıştı. Ermeni ve Rum çeteleri, bir program içerisinde, Türklerin ırzına, canına, malına saldırıya başlamışlardı. Bu olayları, Türk ordusuna sığınan Rus subayları da doğruluyordu.

İşte, kitap, Türk - Rus orduları komutanları arasında bu konuda yapılan yazışmaların örneklerini vererek başlar. Kuşe kâğıda basılan kitaptaki resimler, Rumların, Ermenilerin Türklere yaptıkları kıyıcılıkları bütün çıplaklığıyla göstermektedir: Türk mezarlığında tiyatro kurmuşlar, türbeleri yıkmışlar, çocukları, kadınları, ihtiyarları öldürmüşler, kızların ırzına geçmişler, evleri ve insanları yakmışlar! Tarihçi Ahmet Refik (Altınay), Alman ve Avusturyalı yazarlar, Erzurum'da Ermenilerin yaktıkları binalarda inceleme yaparak gerçek durumu görmüşlerdir. Rus ordusu geri çekilir çekilmez yabanıllık olayları başlamıştır. Kafkasya'da da Ermeni kıtalarının kıyıcılık ve yabanıllığı sürüp gitmiştir. Yazışmalarda, Türklere yapılan kıyıcılıklar açıkça evetlenip doğrulanmıştır. Kıyıcılıklar düzenli kuvvetlerce geniş çapta yapılmıştır. Kitabın belgeleri, resimleri pek ilginçtir.

694

İSTİKLAL HARBİ GAZETESİ (1969)

Gazeteci Ömer Sami Coşar'ın (Doğ. 1919) hazırlayıp İstanbul'da çıkan «Yeni İstanbul» gazetesinde 121 gün tefrika ettirdiği bu büyük yapıtın ilk cildi, «Yeni İstanbul Yayınları» arasında kitap biçiminde de basılıp yayımlandı (15 Mayıs 30 Ey

lül 1969, büyük boy, sayfalar numaralanmamış, resimli, belgeli, gazete eki olarak parasız, cilt üzerinde fiyat kaydı yok). Dış kapakta adı Gün gününe... diye başlar.

Metin, 15 Mayıs - 30 Eylül 1919 tarihleri arasında gazetelerde çıkan haber, yorum, resim ve belgeleri kapsar. İzmir'in işgali haberiyle başlayan yapıt; Damat Ferit kabinesi birbirine girdi, Fransa İstanbul kumandanlığını istiyor, Türkiye ile barış Paris'te değil, Londra'da yapılacak haberleriyle sona eriyor. Arada, o yılın dört buçuk ayı içinde olup biten bütün öteki olaylar aktarılıyor. Ne yazık ki yapıtın öbür ciltleri çıkmadı. Çıkış olsaydı, 3 - 4 cilt içinde, günü gününe, bütün bir İstiklal Harbi Gazetesi kazanacaktık. Araştırmacılara çok büyük bir kolaylık sağlanmış olacaktı. Çünkü, o gazete koleksiyonlarını kitaplıklarımızda tam olarak bulmak olanağı yoktur. Kendi türünde tek ve yarım kalan bir yapıt!

Bu gazeteye ek olarak ayrıca Kurtuluş Savaşı'yla ilgili 9 kitap yayımlandı.

695

İSTİKLAL HARBİMİZ (1959 - 60)

General Kâzım Karabekir'in (1882-1948) en büyük yapıtı, İstanbul'da Türkiye - Yayınevi'nce çıkarıldı (XII-1.171 s., ayrıca 22 levha, ciltli, 40 lira). Generalin üç kızının imzalanın taşıyan önsözde, bunun bir anılar ve belgeler kitabı olduğu açıklanmaktadır : «Eser, vekayii cereyan ettiği tarihlerde günü gününe tutulmuş notlar halinde kaleme alınmıştır. Tamamen vesaike müstenittir. Bir zamanlar imhası için çok çalışılmış ve hatta İstiklâl Harbinin Esasları adlı küçük bir hulasa eseri de 1933 yıllarında neşrettirilmeden toplattırılıp yaktırılmıştır. Fakat önceden alınan tedbirler sayesinde bu hatıratın aslını teşkil eden bu eser ele geçirilememiş, bugüne kadar da muhafazası mümkün olabilmektedir... Hatıratta bir harf dahi değiştirilmemiştir. Eser, aynen basılmış, aslına tam bir sadakat gösterilmiştir. Hatıratın neşrinden sonra lehte veya aleyhte söylenecek ve yazılacakları tarihin hakemliğine bırakmak ve cevaplandırmak arzusundayız» (1).

Yayıncısı Tahsin Demiray da diyor ki: İstiklal Harbimizin ünlü Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa, Gazi

(1) «Yapıt, olayların olduğu tarihlerde günü gününe tutulmuş notlardan çıkarılarak yazılmıştır. Tümüyle belgelere dayanır. Bir zamanlar, yok edilmesine çalışılmış, hatta «İstiklal Harbi'nin Esasları» (Bağımsızlık Savaşı'nın Esasları) adlı küçük ve özet bir yapıtı da 1933'te yayımlanmadan toplattırılıp yaktırılmıştır. Fakat, önceden alman önlemlerle, bu anıların aslını oluşturan bu yapıt ele geçirilememiş, bugüne dek de saklanabilmektedir. Anılarda, bir harf bile değiştirilmemiştir. Yapıt, olduğu gibi basılmış, aslına saygı gösterilmiştir. Anıların yayımından sonra, lehte ya da aleyhte sözler söylenecek, yazılacak. Onları, tarihin hakimliğine bırakacağız, yanıtlamayacağız.»

696

Mustafa Kemal'in «Nutuk» unu bütün cephelerinden, bilhassa Şark Cephesi bakımından tamamlayıcı bir vesikalar hazinesi olan bu eserini vücuda getirip Türk milletine ve onun ordusuna armağan etmekle kılıcıyla gördüğü şerefli hizmetlerini kalemiyle tetviç etmiştir.

«... Kâzım Karabekir Paşa bu eseriyle tarih metoduna uygun olarak bir eser yazma iddiasında değildir. O sadece hatıralarını, ömrü boyunca topladığı vesikaları millete mal etmek istemiştir. Bunun zaman aşımı ile bir ilgisi yoktur... Vesikalar

arasındaki fikir ve notlarını o zamanın atmosferinin içinde mütalaa etmek icabeder...» (.2).

Paşa'nın yaşamı ve yapıtları anlatıldıktan sonra, «İstiklal Harbi yaptık. Amilleri (3) yazmazsa, tarihi masal olur» başlığını taşıyan şu kısa önsöze yer verilmektedir:

«İstiklal Harbi gibi uzun ve mühim fedakarlıklarla başarılan muvaffakiyetin tarihi vakaları çıkaran veya onların içinde çırpınanların vesaike müstenit hatıraları neşredilmedikçe doğru yazılamayacağı şüphesizdir (4).

2. «Kâzım Karabekir Paşa, bu yapıtıyla bilimsel tarih yöntemine uygun bir yapıt yazma savında değildir. O, yalnızca anılarını, yaşantısı boyunca topladığı belgeleri, ulusa mal etmek istemiştir. Bunun zaman aşımıyla bir ilgisi yoktur... Belgeler arasındaki düşüncelerini ve notlarını, o zamanki ortamda değerlendirmek gerekir..".

3. Etkenleri,

4. Bağımsızlık Savaşı gibi uzun ve önemli özverilerle başarılan başarının tarihsel olayları çıkaran ve onların içinde çırpınanların belgelere dayalı anıları yayımlanmadıkça, doğru yazılamayacağı kuşkusuzdur.

697

İstiklal Harbini dört zaman bölmesine ayırıyorum. Yazdıklarım, bildiğim ve yaptıklarımın mümkün mertebe tafsilatından sarf-i nazarla, tespitidir (5).

I — Mütareke aktinden İzmir işgaline kadar (31 Teşrin evvel 1334'ten 15 Mayıs 1335'e kadar). (15 Ekim 1918'den 15 Mayıs 1919'a dek).

II — İzmir işgalinden İstanbul işgaline kadar (15 Mayıs 1335'ten 16 Mart 1336'ya kadar). (15 Mayıs 1919'dan 16 Mart 1920'ye dek).

III — İstanbul işgalinden şark harekatı hitamına kadar (16 Mart 1336'dan 1 Kanunu evvel 1336'ya kadar), (16 Mart 1920'den 1 Aralık 1920'ye dek).

IV — Şark harekatı hitamından sulh aktine kadar (6) (1 Kanunu evvel 1336'dan 23 Ağustos 1339'a kadar). (1 Aralık 1920'den 23 Ağustos 1923'e dek).

Bundan sonraki ahval herkesçe görülmüş ve görülmektedir.»

Yapıt, Paşa'nın da işaret ettiği gibi, Mütareke yapılışı ve İzzet Paşa kabinesinin, iktidara gelişi ile başlayıp Yunan ordusuna saldırı ve son utku ile bitiyor. Kitabın sonunda (1. cilt) kaydı varsa da başkaca cildi çıkmadı. Paşa, şu özdeyi yineleyerek yapıtına son verir:

(5).... Olanaklar elverdiğince, ayrıntıdan sakınılarak saptanmasıdır.

(6) Doğu hareketinin sona ermesinde» barış sözleşmesine değin.

698

«Vatandaş! Yanlış bilgi felaket kaynağıdır. Her işin evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, ikincisi seciye, ve irfanına dayanır» (7).

(Vesikalar) bölümünün açıklanması: «Kitabın içinde geçen veya mevzu ile ilgili bahislere, ait bazı vesika numuneleri (örnekleri) tarih sırasıyla bu kısımda verilmiştir.» Bu belgelerden kimisi şunlardır: Mustafa Kemal Paşa'nın ordu müfettişliğine tayinine ait Harbiye Nazırlığının emri. — M. Kemal Paşa'nın ordu müfettişliğine ait talimatnamesinin baş tarafı. — Aynı talimatnamenin son tarafı. — Tayin emri ile Talimatname'nin yeni harflerle metni. — Damat Ferit'in M. Kemal'e yazdığı telgraf. — K. Karabekir Paşa'nın M. Kemal Paşa'ya telgrafı. — Birinci Cihan Savaşından önce Türkiye'nin taksimine ait olup Paris'te bastırılan harita. — Harbiye Nazırı Turgut Paşa'nın K. Karabekir Paşa'ya telgrafı. — Karabekir'in Turgut Paşa'ya telgrafı...

Kimi tarihsel resimler de en son bölümde verilmiştir.

(7) «Yurttaş! Yanlış bilgi felaket Kaynağıdır. Her işin öncelikle» gerçeğini ara, öğren! Sonra, tartışmasını istediğin gibi yap Birincisi vicdanına, ikincisi ırana (Karakter) ve kültürüne dayanır.»

699

İSTİKLAL HARBİMİZDE ENVER PAŞA VE İTTİHAT-TERAKKİ ERKÂNİ (1967)

General Kâzım Karabekir'in (1882 - 1948) yapıtı, İstanbul'da Menteş Kitabevi'nce, Menteş Matbaası'nda bastırıldı (886 s., 15 TL.).-

Rahmetli generalin kızları, yazdıkları Önsöz'de babalarının kitabı için şunları söylüyorlar: «... Bu defa yayınladığımız eserinde de (İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat - Terakki erkânının (1) yaptıkları) yine vesikalara istinaden anlatılmaktadır.

Bizler, onun yazmış olduğu satırlara bir tek kelime katmadan ve bir tek kelime çıkartmadan, hatıratının (2) olduğu gibi yayınlanmasını sağlarken, yakın tarihimizin bu çok ünlü ve mühim kişilerinin Kurtuluş Savaşı sırasındaki faaliyetlerini (3), tasavvur (4) ve teşebbüslerini (5) tarihçilerimizin ve umumi efkârın (6) bilgi ve istifadesine (7) sunmuş olmanın huzurunu duymaktayız...».

Kitapta birkaç bölüm var: İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki erkânının yaptıkları; Halk Şûralar Fır-

- 1.İleri gelenlerinin.
- 2.Anılarının.
- 3.Etkinliklerini, eylemlerini.
- 4.Tasarılarını.
- 5.Girişimlerini.
- 6.Kamuoyunun.
- 7.Yararlanmasına.

700

kası programı, İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı nizamnamesi, Enver Paşa: Batum Kongresinden Dervaz'da vefatına kadar vb. gibi. Kitap, baştan sona belgelerle doludur. Bunlardan kimisi Karabekir Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya, kimisi

de başkalarınca Karabekir Paşa'ya yazılmıştır. İlk belge, Cemal Paşa'nın Moskova'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 3 Haziran 1920 tarihli mektuptur. Son belge de, Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın İzmir'den Doğu Cephesi Komutan vekilinin bir şifresine gönderdiği 23 Mart 1339 (1923) tarihli yanittir.

Kurtuluş Savaşımızda Enver Paşa ve yandaşlarının yaptıkları üzerine General Kâzım Karabekir'in son düşüncesi şudur: «... Bu mufassal bahis (8), Enver Paşa ve taraftarlarının İstiklal Harbi'ndeki menfi (9) hizmetlerini ve buna bilmeyerek arkadaşlarımızın bile yardım ettiklerini anlatmış oluyor» (s. 362-363).

8.Ayrıntılı Konu.

9.Olumsuz.

701

İSTİKLAL HARBİMİZİN ESASLARI (1951)

General Kâzım Karabekir'in (1882 - 1948) kitabı, İstanbul'da Sinan Basım ve Yayınevi'nce çıkarıldı (192 s., 200 krş.). «Başlangıç» Şöyle sona eriyor; «Vatandaş! Yanlış bilgi felaket kaynağıdır, herşeyin evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, ikincisi seciye ve irfanına dayanır.» Paşa'nın basılmış ve basılacak yapıtlarının çizelgesi verildikten sonra, Bir ihtiyaç adlı daha basılmamış yapıtından iki şiir («Hakikat bir nurdur» ve «Uyandı mı Beşer?»), *gene* daha basılmamış Ermeniler adlı kitabından birkaç sayfa sunuluyor. Yazar, Kurtuluş Savaşımızın ana çizgilerini şöylece özetliyor:

— Milli istiklalimizin (1) tehlikeye gittiğini kimler ne zaman gördü ve ne gibi teşebbüslerde bulundu?

— İstiklalimizi kurtarmak için serdolan (2) muhtelif nokta-i nazarlar (3) nelerdir?

- Benim planım etrafında ilk evvel kimler toplandı ve bu planın tatbiki esnasında fikirler daima mutabık (4) kaldı mı? Erzurum, Sivas Kongreleri - Misak-ı Milli hudutları (5) Heyet-i Temsiliyenin (6) mesaisi — İstanbul Meclis-i Mebusanı — Milli Hükümetimizin tuluu.

- 1.Ulusal bağımsızlık.
- 2.İleri sürülen.
- 3.Görüşler.
- 4.Uyuşmuş.
- 5.Ulusal Ant'la belirlenmiş anılar.
- 6.Sivas Kongresi'nce Kurulan Ulusal Kurul.

702

4 — Harekat-i askeriye, dahili ve harici siyasetimizdeki muhtelif nokta-i nazarlar ne idi? Yeşil Ordu ne idi? İstiklal Harbi daha evvel bitebilir mi idi?

5 — İstiklal Harbi esnasında propaganda ve casusluk meseleleri.

6 — Şark muhalefeti nereden çıktı?

7 — İstiklalimizin temininden sonrası için fikirler ne idi? Netice ne oldu?

General, bütün, bunları açıklar ve anılarını anlatırken, bol bol belgelere dayanmaktadır. Sonda, yayımcının «Bu kitabı nasıl neşrettim, ve nasıl imha edildi?» başlıklı üç sayfalık bir açıklaması var. Buradan öğrenildiğine göre, kitap, 1933 yılında 15 forma (240 s.) olarak basılmış, ama Ali Kılıç'ın ricasıyla piyasaya çıkmayıp toplatılmış, Topkapı dışındaki çukurlarda yakılmıştır. Yayımcı, olayın ayrıntılarını 64 sayfalık bir kitap, biçiminde ayrıca yayımlıyacağını söylüyorsa da böyle bir kitap çıkmış değildir. Kitabın ön ve arka kapaklarında Generalin iki resmi vardır.

Kitabın 4. basımı, İstanbul'da Toker Matbaası'nda yapıldı (1972), 231 s., 12.50 Lira).

703

İSTİKLAL HARBİNDE DEMİRCİ AKINCILARI (1970)

Kurtuluş Savaşı'nda Demirci Kaymakamı İbrahim Etem'in geniş anılarından derlenmiş olan bu kitap, İstanbul'da çıkan «Yeni İstanbul» gazetesinin (Kültür Yayınları) nın sekizincisi olarak, Yeni İstanbul Matbaası'nda basıldı (128 s., fiyatı yok). «Günü gününe İstiklal Harbi Gazetesi» nin ek kitaplarından biri olan yapıtın dış kapağında, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nda orduyu teftişine ait bir resim var. Kitabın dış kapak başlığı:

Demirci Akıncıları.

Kısa «Önsöz» ü buraya aktarıyoruz :

«Bir buçuk yıl düşman içinde yoksul ve her taraftan çevrili kaldılar. Yalçın dağlar ve ormanlarda yalnız kendi güçlerine dayandılar, saldırdılar... Devam üzere hareket halinde olarak düşmanla 60 defa çarpıştılar. Düşmana 787 ölü, 151 yaralı insan, 137 hayvan, 2 hafif makinalı tüfek, 1 top, 191 tüfek, 190 esir bıraktırdılar. Birçok telefon, telgraf ve posta muvasalalarını kestiler. Eşya, mühimmat, erzak, mevaşi gibi ganimetler de caba! Birçok köyleri yağmadan, yakılmaktan kurtardılar. Bulundukları geniş mıntakada Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına kurdukları idare makinesiyle, akıncılar töresiyle halk üzerinde Yunanlılara hâkim bir Türk varlığını gösterdiler. Asayiş korudular. Şakiliğin kökünü kuruttular... Bir buçuk yıl yılmadılar, yıldırdılar... Yurdun kurtuluşuyla bütün acılarını dindirdiler. Bu boğuşmada kendileri 21 şehit, 2 esir, 22 ya-

704

ralı insan, 45 hayvan verdiler... Fakat bu zararlara binlerce karşı koyan yüce milletlerine ünlü ve temiz bir tarih bıraktılar.»

Bu anılar kitabı, üç bölüme ayrılıyor: 1. İnönü muharebeleri sonuna kadar Demirci akıncıları, 2. Sakarya muharebeleri sonuna kadar Demirci akıncıları, 3. Sakarya'dan Büyük Taarruza kadar olan, zaman içinde Demirci akıncıları.

1. Bölümün ara başlıkları: Demirci'de Milli Hükümet ve iki karar. —Çerkez Etem'in Yunanlılarla anlaşması. —Çerkez Etem'in Türk ordusuyla çarpışması. —Ordunun muzafferiyet haberi. — Kuva-yi Seyyare'nin Demirci'den kaçışı. —Türk ordusunun Demirci'ye girişi. —Gördes'te ilk akıncı teşkilleri. — Akıncılar iş başında.

Bölümün konu başlıkları: Yunanlıların umumi taarruzları. — Düşmanın Demirci mıntakasındaki hareketleri: Çıkrıkçı muharebesi. —Akıncılarda yeni seçim, Akıncılar

Andı, —Düşmanın, teslim teklifi ve Kırş baskını. —Bir düşman yordakçısıyla muharebe. — Demirci'nin akıncılar tarafından işğali. — İşğal altında Milli Hükümet ve düşmanın af beyannamesi,

Bölümün ara başlıkları da şöyle: Demirci'den ve Simav'dan ikinci çıkış. — Akdağ'da akıncılar türesi. —Müfrezelere verilen talimat. — Müfrezelerin yeni teşkilleri. — Düşman işğaline maruz kalan hakiki müslüman ve Türklere beyanname, —Akıncılar Divanında ilk hücum. — Çetni şakileri. —Bigadiç komutanına mektup. —Sındırgı'da düşman sıkıştırması, Sındırgı'lı münevverlerle görüşme. — Sındırgı Yunan İşğal Kumandanlığına. — Demirci'ye doğru hareket (Gördes kızı Makbule Hanım). —Düşman tarafından takip. —Akıncıların yurt

705

şarkısı (şiiir). — Güvem şakilerinin tedibi. —Sındırgı'nın Kınık pususu. — Düşman takibinde. —Ketil'de Yunan Kumandanlığına. — Aktaş pususu. —Umum müfrezelere. —Aybaşı tamimleri. Yaya akıncılar tipi altında. — Avcılık ve Balıkesir'le irtibat. — Şakilerin ilticası.. — Akıncıların 12 bin kişilik düşman tarafından takibi. — Bozbük müsademesi. —Düşman kuşatma hattının yarılması. —Ulus dağında. —Düşman baskını ve ayrılık - Söğütlü civarlarında geçen yalnız günler. — Seydan dağında. — Kocayayla muharebesinin neticeleri. —Rapor ve beyannameler. — Kınık muharebesi. — Silendinin Çardak müsademesi. —Düşmanın takip hareketinin neticesi. —Düşmanın vaziyeti ve mezalim. —Bilumum ahaliye. —Kula mıntakasında. - Pek yürekli Molla Mehmet ve hürriyete kavuşma. —Yeni raporlar. - Balıkesir Yunan Kumandanlığına mektup. — Çömlekçi muharebesi.....

706

İSTİKLAL HARBİNDE... 57. TÜMEN VE AYDIN MİLLİ CİDALİ (1) (1937)

Emekli Albay Mehmet Şefik (Aker)'in 2 ciltlik yapıtı, 104 ve 105 sayılı «Askeri Mecmua» nın (Tarih kısmı) ekleri olarak (11. yıl, sayı 44 ve 45), İstanbul'da Askeri Matbaa'da basıldı (büyük boy, 114 - 240 s., 9 harita, 20-51 krş.). Yapıtın tam başlığı şudur: İstiklal Harbinde (Büyük Harbin mütarekesinden 336 (920) senesi sonuna kadar) 57. Tümen ve Aydın milli cidali.

Baş tarafta, Doğu Sorununa, Kurtuluş Savaşma genel olarak bakan yazar, kitabın kapsamı üzerine kimi açıklamalarda bulunarak diyor ki:

«Bu kitap işte o İstiklal Harbi'nin ilk devresinin. 57. Tümen bölgesine (Aydın, Menteşe, Antalya, Denizli, Burdur, Isparta mıntikasına) düşen ve mütareke antlaşması gününden 1. Kanun - 920 günlerine kadar (yani İstiklal Harbi'nin doğurduğu kanun harici kuvvetlerin (milislerin) (kaldırıldığı zamana kadar) olan iki senelik parçasını bütün tafsilatıyla yazar.

57. Tümen ve onun silahlandırdığı ve sevk ve idare ettiği ulusal kuvvet (Milli kuvvet) yalnız Yunanlılarla vuruşmuş değildi.

O tümenin bölgesine ayak basan İtalyan kuvvetlerinin siyasal salgınlıklarıyla da uğraşmıştı. Hatta siyasal emeller peşinde çalışan İngiliz adamlarıyla da karşılaşmıştı. Hem bu kadarla değil; sebebi yukarda işaret edildiği üzere, son Padişahın ve hükümetinin muhalefet elleri ile de çarpışmıştı. Bazı şahsi

(1) Ulusal direniş.

güçenmelerin doğurduğu müşküllerle de karşılaşmıştı. Bu itibarla bu kitap; ibretle ve dikkatle okunmağa değer birçok hadiselerle doludur..».

Yazar, 57. Tümen Komutanı olarak, bu geniş bölgede olup biten olayların başında bulunmuştu. Kitaptaki anılar, olaylar, düşünceler belgelere dayanır.

Kitapta; ulusal değerlerimiz, erdemlerimiz yanında, kusurlarımız, aymazlıklarımız da sayılıp dökülmüştür.

Konularda açık ad vermekten sakınan yazar; «bununla beraber ters veya iğri yazıldığına kanaati olan ilgililerin itirazlarını, saygılarla ve ispatlarla karşılamaya da hazır bulunduğunu» söylüyor.

Kitapta, 57. Tümen Komutanlığının resmi belgelerle bilip tanıdığı adamlar ve olaylar yazılabılmış. Daha nice anılmağa değer adamlarla olaylar da varmış. «Fakat ya hatırdan kalmamış; yahut vesaika geçmemiş veyahut kitabı daha ziyade kabartmamak istenilmiş olmasındandır ki, bu kitaba hadisatın teferruatı ve kahramanları yazılamamıştır.»

O sırada biri Ordu, öteki Milis kuvvetler olmak üzere iki tür kuvvetin yanyana, elele vererek bir amaç uğruna savaşta rol oynadıklarını belirten yazar, bunun neden, böyle olduğunu, bu ikinci (resmi olmayan) ulusal kuvvetin neden «doğurtulduğunu», bir buçuk yıl süreyle niçin bu sıfat ve varlığı taşıdığını anlatmaktadır. Kitabın incelediği konuları temelinden kavrayabilmek için bu gibi notlar pek yararlıdır.

Özetleyelim : Bu kitap, karargahı Aydın'da bulunan 57. Tümenin Kasım 1918 - Mart 1920 tarihleri arasındaki çalışmalarını resmi olarak belgeleyen bir yapıttır.

İSTİKLÂL HARBİNDE SARIKLİ KAHRAMANLAR (1972)

Milis Generali Ahmet Cevat Rifat Atilhan (1892 - 1967) tarafından yazılan kitap, İstanbul'da (Aykurt Neşriyatı) arasında, 3. kez olarak, Yaylacık Matbaasında bastırıldı (144 s., resimli, 6 lira). İlk basımı, 1867'de İstanbul'da Uğur Yayınları'nın 3. kitabı olarak çıkmıştı.

Av. Daniş Esendal'ın, yazarın yaşamöyküsüyle ilgili yazısı baş tarafta. Bundan sonra, «Mağlubiyet ve hezimet» (1) başlığı altında, Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yenik düşüp dağılması anlatılır.

Asıl metin, Kurtuluş Savaşı'nda yiğitlik, yararlık gösteren «sarıklı kahramanlar» dan, özellikle Galip Hoca (Celâl Bayar); ilk ulusal birliklerden Çelik Alayı Komutanı, eski Afyon mebusu, ulemadan Hacı Şükrü Çelikalay; Bartın Müftüsü Hacı Rifat Efendi; din bilgini Süleyman Sırrı Kumbasar; Denizli Müftüsü Ahmed Hulusi Efendi; Ulusal Ordunun onursal müftüsü, Birinci Millet Meclisinde Aydın mebusu Hoca Esad Efendi; Bahçe Müftüsü Hacı Abdurrahman Efendi; Tarsus'ta Camii nur hatibi, mücahit Enis Alp Aytaç ve Başkalarının hizmetlerini dile getirir. Bu kişilerin portreleri de kitaba eklidir.

Sonda «Ve aradan elli yıl geçti!» başlığı ile (s. 113-141) son elli yılın olaylarına kısaca değinilir. Bu bölüm, daha çok, masonluk ile yahudilik aleyhindedir. O konularda yazılmış başkaca

(1) «Yenilgi ve bozgun».

709

kitapları da bulunan yazarın, masonluk - yahudilik konusu üstünde ısrarla durduğu bellidir.

«Feylesof Rıza Tevfik Bey» (Bölükbaşı) imzalı, başlıksız, 4 kıtalık bir şiir ise, en sona konulmuştur.

710

İSTİKLAL MAHKEMESİ HATIRALARI (1955)

Ali Kılıç'ın (1888 - 1971) anıları, İstanbul'da *Sel Yayınları*'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin dokuzuncu kitabı olarak Hisar Matbaası'nda bastırıldı (112 s., 1 TL-.)

İstiklal Mahkemeleri, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında, özel yasasında belirtilen suçlarla ilgili kovuşturma yapmak üzere kurulmuş olağanüstü yetkileri olan yargı organlarıydı. Kurtuluş Savaşı başlarında Ankara Hükümetinin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan biri de orduda görev sorumluluğunu sürdürürebilmek, askerden kaçma olaylarını önleyebilmektir. Bu amaçla, 11 Eylül 1920 günü 21 sayılı yasa çıkarıldı. Bu yasaya göre kurulacak İstiklal Mahkemeleri'nin asker kaçaklarını yargılaması öngörülüyordu. Çok geçmeden, yasanın yetersiz olduğu, İstiklal Mahkemeleri'nin yargı konuları arasına başkaca suçların da girmesi gerektiği kanısına varıldı. Bunun üzerine, 31 Ocak 1922'de 249 sayılı yasa yürürlüğe konuldu. Mahkemelerin idam cezaları dışında kalan kararları kesin, yerine getirilmesi zorunlu olacaktı, İdam cezaları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına bağlı tutulmuştu. Acele durumlarda Meclis'in onayı beklenmeden idam cezaları yerine getirilebilecekti

Gene 240 sayılı yasaya göre, İstiklal Mahkemeleri, Meclis üyeleri arasından, gizli oyla seçilecek bir başkan, iki üye bir savcı, bir yedek üye olmak üzere beş kişiden oluşacak, Mahkemeler gerekli görülecek yerlerde kurulacaktı. İstiklal Mahkemeleri değişik zamanlarda, çeşitli yerlerde kuruldu, belirli da-

711

valara bakarak karara bağladı. Bu davaların başında, Kurtuluş Savaşı döneminde asker kaçaklığı, vatan hainliği suçları gelir. Mahkemelerin daha sonraki dönemlerde ele aldığı başlıca konular ise, Yeşilordu sorumluları ile «Aydınlık» dergisi çevresinde toplanan kişiler, Şeyh Sait ayaklanması olayına katılanlar, İzmir suikastı sanıklarıdır. Bu olaylar nedeniyle Diyarbakır, Pozantı, Elcezire, İstanbul, Ankara, Yozgat'ta İstiklal Mahkemeleri kuruldu.

İstiklal Mahkemeleri, 1920'den başlayarak İzmir suikastı olayına (1926) kadar vakit vakit görev yaptı, bunların kuruluş ve yetkileriyle ilgili yasa ise, 4 Mayıs 1949'da çıkarılan 5384 sayılı yasayla kaldırıldı.

İşte, İstiklal Mahkemesi üyesi sıfatıyla olayların içinde yaşayan, Mahkemede geçen olayların hepsini yakından bilen Ali Kılıç'ın bu kitabında içyüzleri ayrıntılarıyla okunan başlıca olaylar: 1. İzmir suikastının gerçeği: Önde ve perde arkasındaki suikastçılar, 2. Ankara'da boğularak öldürülen Trabzon mebusu Ali Şükrü olayı, 3.

Topal Osman olayı, 4 Miralay Kasap Osman'ın idamı, 5. İngiliz casusu Mustafa Sagir olayı, 6. İstiklal Mahkemelerine gelen meraklı olaylardan birkaçı.

Kitabın bölüm başlıkları şunlardır: İstiklal Mahkemeleri ne maksatla ve nasıl kuruldu?, İzmir'de Atatürk'e karşı hazırlanan suikast teşebbüsünün içyüzü ve suikastçıların muhakemesi; Gazi'nin müdahale ettiği bir tevkif kararı; Miralay Kasap Osman vakası vb.

Yazarın öteki yapıtları da şunlardır: Atatürk'ün hususiyetleri (1955); Kılıç Ali hatıratını anlatıyor (1955) vb.

712

İSTİKLAL MARŞIMIZIN TARİHİ (1963- 71)

Muhiddin Nalbandoğlu'nun (Doğ. 1935) yapıtının ilk cildi, İstanbul'da (Cem yayınları) arasında, Yeni Matbaa'da basıldı (XVI - 208 s., resimli, notalı, 750 krş.). «Şairinin, bestekârının ve o devirde yaşayanların dilinden» İstiklal Marşımızın tarihi incelenmektedir. «İstiklal Marşımızın tahlili» bölümünü yazan Prof. Dr. Mehmed Kaplan'dır (s. 184 - 205). Kapak ve dekoratif yazılar Prof. Emin Barın ile Cemal Akyıldız'ın, notalar Ziya Akyiğit'indir.

Atatürk, 1924'te marş için şunları söylemiş: «Bu marşın İstiklal davamızı anlatışı cihetinden büyük bir manası vardır. Benim en beğendiğim parçası da şudur:

«Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet,

«Hakkıdır, Hakka tapan milletimin İstiklal»

«Benim bu milletten daima hatırlamasını istediğim vecizeler işte bunlardır.»

Marşı yazan Mehmet Akif Ersoy (1873 -1936), ölümünden altı ay önce, 16 Haziran 1936'da demiş ki: "İmanım olmasaydı, yazabilir miydim? Zaten ben başka türlü düşünüp başka türlü yazanlardan değilim... İçinde ne varsa, bütün duygularım yazılarımdadır.»

«... O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifadesidir. Bin-bir fecayi (facia) karşısında bunalan ruhların ıstıraplar içinde halas (kurtuluş dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o

713

marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz. Onu kimse yazamaz. Onu ben de yazamam. Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur, Allah bir daha bu millete bir İstiklal Marşı yazdırmasın!».

M. Nalbandoğlu, önsözünde, kitabın «Mehmed Akif İstiklal Savaşı'nda» genel başlığı altında toplanan yapıtının bir bölümü olduğunu söyleyip şunları ekler : «Nakledilen vakalar hakiki oluşlardır. Burada, İstiklal Marşımızın tarihi ile ilgili en ince farkları dahi kaydetmek ve bunları mukayeseli şekilde bir araya getirmek suretiyle bütün ayrıntılarıyla beraber anlatmaya çalıştık. Bu arada, marşın yazıldığı günlerde şairimizin psikolojik durumu, yakınlarının davranışları ile milli mücadelemizin, manevi cephesini aksettirmeye bilhassa, önem verdik. Konuşanlar bizzat tarihi yapanlar: Şairimizin kendisi, yakınları ve o günlerde onun yanında

bulunanlar ile marşımızın bestekarıdır. Denilebilir ki; bu eser o destanı hava içinde yaşamış ve o havayı teneffüs etmiş şahsiyetlerle tarih içinde yapılmış röportajlardan, bir hamaset destanının, tarihi hatıralarla yazılmış hikâyesinden ibarettir; bu şahsiyetlerin, adeta bir esatir efsanesi (1) gibi görünen Milli Mücadele yıllarının - yalnız anlatanları değil -yaşadığı, katıldığı ve bir parçası bulunduğu bu destan bölümleri içinden seslenişidir... Benim burada yaptığım iş, bilinenlere kendi araştırmalarım ve yaptığım mülakatların ışığında bir şekil vermeğe çalışmaktan ibarettir...».

(1) Yaratılış efsanesi.

714

İstiklal Marşı bestecileri: Osman Zeki Üngör (1922), İsmail Hakkı, Ahmed Yekta Madran, (1922), Mehmed Zâti Arca (1921), Ali Rifat Çağatay (1921), Kâzım Uz, Mustafa Sunar, Rauf Yekta, İsmail Zühtü (1921). Bunların besteleri ile kapak resimleri veriliyor.

Üç bölümden oluşan yapının giriş bölümü «Milli marşlarımız ve İstiklal Marşımız üzerine», ikinci bölüm «İstiklal Marşımızın tarihi», son bölüm de «İstiklal Marşımızın tahlili» başlıklarını taşımaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil'in (1907 - 1968) de bir «Türk Milli Marşı» yazdığını, dostu Yaşar Nabi Nayır'a Dijon'dan gönderdiği 6.V.1928 tarihli mektubundan öğreniyoruz :

«... Ve nihayet Türk Milli Marşı'nı iki aydan beri yazıyorum. Türk Milli Marşı'nı, İstiklal Marşı'nın yerine ikame etmek kabil olursa ne âla... 18 mısradan ibaret olan bu manzumeyi çok samimi, çok heyecanlı ve bilhassa çok sade ve çok veciz yazmak istiyorum. İki ay henüz ikmale kâfi gelmedi. Mütemediyen çalıştığım halde,,» (Yaşar Nabi: **Dost Mektuplar. Mektuplarıyla** Edebiyatçılarımız, İst., **1972, s.** 106).

715

İSTİKLAL SAVAŞI SÖZLÜK VE BİBLİYOGRAFYA (1941)

Mustafa Nihat Ozon (1896 - 1980), Baha Dürder (Doğ. 1912), Ramazan Gökalp Arkin (Doğ. 1914) tarafından hazırlanan kitapçık İstanbul'da (Yeni Mecmua Neşriyatı) ndan (Okul Antolojisi) dizisinin üçüncüsü olarak, A. Sait Matbaası'nda basıldı (s. 33-48, 10 krş.). Her hafta çıkan bu broşürlerden ancak dördü yayımlanabilmiştir. Diziye, okuma kitaplarında yazıları bulunanlar alınmıştır.

İçindeki yazı ve şiirlerle yazarları sırasıyla şunlardır: İstiklal Marşı (Mehmed Akif Ersoy, 12 Mart 1921'de BMM'nde milli marş olarak kabul olunmuştur). — İstiklal Savaşı. —İstiklal Savaşı kronolojisi (15 Mayıs 1919 - 22 Haziran 1941), - Düne ve bugüne ait yazılar: Kara bir gün (Süleyman Nazif). İnönü'nde bir hitabe (Samih Rifat, «Hakimiyet-i Milliye» gazetesi, haziran 1921). —Cumhuriyete inanıyorum (İsmail Hakkı Baltacıoğlu). —Dünü unutma, bugünü iyi anlırsın (Refik Halit Karay). —Acı ve tatlı günlerin şiirleri: Son mektup (Hikmet Recep,

«Hakimiyet-i Milliye» gazetesi, 1339). —Sensin (Yusuf Ziya Ortaç). —İnkılaba doğru (Kemalettin Kamu, 1922). Onyedinci yılda (Haşim Nezihi Okay).

Sonda, broşürde geçen yabancı sözcüklerin karşılıkları bir sözlükte gösterilmişse de (kaynakça) bölümü yoktur. Üzerinde basım tarihi kayıtlı değilse de 1941 yılı Aralık ayının son haftasında basıldığı sanılmaktadır. Bu dizide çıkan öteki broşürlerin başlıkları şunlardır: Atatürk; İnönü; Hasan Ali Yücel.

716

İSTİKLAL SAVAŞINDA ADANALILARIN KAHRAMANLIK DESTANLARI (1937)

Tarsus'un onursal hemşehrisi Cemal Efe'nin anıları, İstanbul'da Bürhanettin Basımevi'nde basıldı (84 s., resimli, ayrıca 6 planş). Yazar, bu kitabı niçin yazdığını, baş tarafta şöylece anlatmaktadır:

«... Adana -yiğitleri büyük Başbuğ; ulu Önder Atatürk'ün ilk işaretiyle silaha sarılarak Kurtuluş Savaşı'nı kazanmak için hepsi canla, başla çalışmışlardır.

Yad ve tespit edilmeğe, (anılmaya ve saptanmaya) tarihe yazılmağa layık birçok kahramanlar yetiştiren Adanalıların bu yiğitler menakıbını (öykülerini) toplayarak ahfada (gelenlere) yadigar bırakmalarını eli kalem tutanlardan bekliyordum.

Seneler geçti. Henüz ufak bir eser bile görülmedi Gözümden uzaklaşmayan şehitlerin hayali bu eseri yazmak cesaretini bana verdi...

İlk kurşunu atanın ilk eserciği yazması da mukaddermiş.

Bu eserde ne bir romancının muhayyelesinde canlandığı hayali kahramanlar, ne de bir edibin yazı sanatını göstermek için yazdığı yazılar vardır.

Bu eserde; İstiklal Savaşı'nda Adana cephesinde çalışan bütün kahramanların ve bilhassa şehit Molla Kerim, Mustafa Nail, Hacı İshak, Hacı Yoldaş, Veli Haşim, Karafakih'lı Yahya, mücahit Emin, mücahit Derviş, Baltalı Zeki, Genç İzzet, Te-

717

kelioğlu Mustafa, Bayramlı'lı Dede ağa, Bayramlı'lı Akış, Karahacı Çalışkan, Karaca Aslan, Mustafa, (Molla Nasuh, Aslan-yürek İbrahim, Efeler Rifat, Mülazım Besim, Nebi Çavuş, Damlama jandarma karakol kumandanı zabıta-i belediye çavuşu Selanikli Hamdi Çavuş, Esat Çavuş, Kemal Ekin, Yağız Ali, Doktor Aziz, Adanalı Kara Fatma gibi kahramanların menakıbı toplanarak sunulmağa çalışılacaktır...

Bu eserim Adana'nın eli kalem tutan büyüklerini, gençlerini bu milli borcu ifaya davet ederse ne mutlu!».

Yapıtın bölüm başlıkları: Hacı Yoldaş. — Tank manii. — Veli Haşim, —Bir casus. —Bir vecibe. —Birinci Kavaklıhan harbi (11 Nisan 336 - 920). —Şeyhli köylü Abdurrahman. —İstanbul'un işgali gecesini (16/17 Mart 336, Çifthan'da bir köprü yıkılması). — Türk'ün duası. —Milli kavgada Adana cephesi (halk ozanı Hasan Efendi'nin Tarsus'un kurtuluş gününü kutlamak için yazdığı destan).

Çukurova'nın yetiştirdiği kahramanların portreleri, ayrı bir albüm biçiminde, sona eklidir.

718

İSTİKLAL SAVAŞINDA BOZGUNCULAR VE CASUSLAR (1964)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896-1977) yapıtı, İstanbul'da Nejat Ağababa'nın sahibi bulunduğu Yakın Tarihimiz Yayınları'nın üçüncü kitabı olarak Ercan Matbaası'nda bastırıldı (200 s., resimli, ciltli, 10 TL.).

Yazar, Milli Mücadele başlangıcında İstanbul'dan Konya'ya hangi koşullar altında gittiğini, orada günlük gazete durumuna getirdiği «Öğüt» ün başına hangi amaçla geçtiğini, olanca olanaklarıyla Mustafa Kemal'in sesini köylere varıncaya kadar her yana duyurmak çabasına nasıl koyulduğunu anlatıyor, bu arada diyor ki: «... Bu kitapta, sizi, suçüstü yakalanıp veya herhangi bir şüphe ile tutulup İstiklal Mahkemelerine verilen, ... bozguncularla casusların belli başlılarıyla karşı karşıya bulunduracağız.

Bu arada, ilk bozgunculuk teşebbüslerinin tesiriyle akın akın askerlikten kaçarak, üstüne titrenen ordu saflarını boş bırakanlarla Türk vatandaşı oldukları halde Yunan ordusunda Türklere karşı silah kullanmak hıyanetini göstermiş olanlardan bazılarını tanıtmayı da ihmal etmeyeceğiz.

Bozguncularla casuslar gibi bunları da; İstiklal Mahkemeleri huzurunda hesap verişlerini tafsilatıyla anlatan — ve şimdiye kadar tek satırı dahi yayınlanmamış olan— günü gününe tutulmuş zabıtları okuyarak tanırken, aynı zamanda memleketin o günlerde içinde bulunduğu, cidden çok müşkül ve tarifi imkansız vaziyeti de, başka hiçbir eserin başaramıyaca-

719

ğından şüphe etmediğimiz bir sarahatle apaçık bir halde gözlerinizle görür gibi olunacağınızdan eminiz.»

Bu kitap, Kurtuluş Savaşı sırasındaki hemen hemen bütün bozgunculuk ve casusluk olaylarının canlı örneklerini oluşturan çeşitli bozguncu ve casus tiplerini karşımıza getiriyor; bize onların İstiklal Mahkemeleri huzurundaki, şimdiye değin hiç bir yerde yayınlanmayan sorgularına ilişkin dosyalara göre, birer birer nasıl hesap verdiklerini gösteriyor.

Kitapta yanıtları bulunan başlıca sorular şunlardır :

Düşmanlara karşı girdiğimiz Kurtuluş Savaşında karşımıza çıkan, düşmandan da beter bozguncularla casuslar kimlerdi? Hangi yollardan içimize sızıyorlar, özellikle henüz kurulmağa başlayan ordumuzu hedef edinerek neler yapmak istiyorlardı? Hiç birinin istediğini yapmasına olanak vermemek için ilk önlem olarak Türkiye Büyük Millet Meclisince yer yer kurulan İstiklal Mahkemeleri ilkin kimleri mahkûm etmişti?

Ankara'ya kadar gelerek Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve başka bakanlarla konuşacak ya da milletvekillerine kendini pek hatırı sayılır değerli iş adamı ya da değerli konuk diye tanıttak derecede içimize sokulabildikten sonra yakalanıp mahkeme önüne çıkarılan casusların hesap verirken ortaya attıkları gerçekler nelerdi?

Bu yurttan doğup büyümüş, iş - güç sahibi olarak refah içinde yaşamakta oldukları halde, Yunan ordusuna katılarak, Türklere karşı silah kullanırken yakalanan yerli Rumlar İstiklal Mahkemesinde bu hıyanetlerinin hesabını verirken neler söylediler, nasıl mahkûm oldular?

İstanbul'da, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile, Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı aleyhindeki sürekli iftiralarıyla, yayın yoluyla en büyük bozgunculuğunu yapan gazeteciler kimlerdi? Bunlar neler uydurup neler yazıyor, niçin böyle yapıyorlardı? Savaş sonuçlandıktan sonra, bütün bozguncular nasıl saptanıp bir kara çizelgeyle yurttan, bir daha geri dönmek üzere, atılıp koyulmuşlardı? Bu 150'lik çizelgede Sultan Vahdettin'in yakınlarından; başka daha kimler vardı? İşte, kitap bu soruları yanıtlamaktadır.

İSTİKLAL SAVAŞININ İÇ YÜZÜ (1958)

Emekli Süvari Albayı Şerif Güralp'ın kitabı,. İstanbul'da Dizerkonca Matbaası'nda basıldı (239 s., 1 portre, 5 TL.).

Türk Ordusu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin ve Suriye muharebeleri ile Kurtuluş Savaşı'na katılmış olan yazar, bu kitabında, Kurtuluş Savaşı anılarını anlatıyor, onun için kendinden çokça söz ediyor. Önsöz'de şunları söylüyor:

"... Bildiğim hakikatları olduğu gibi yazmağa çalıştım. Her madde ve vakaya da istenildiği kadar canlı şahit gösterebilirim. Bununla beraber, eserimi kendimi meth ü sena (övmek) için değil, daha ziyade o devri yaşayanların ıstıraplarını ve fedakârlıklarını iyice anlatabilmek için bu şekilde yazdım. Yoksa, bana nazaran belki on defa, yüz defa daha fazla kahramanlık göstermiş binlerle arkadaşımız o muharebelerde şehit düşmüşler, binlercesi de kendi ecelleriyle vefat etmişler, mühim bir kısmı da bugün şan ve şerefle yaşamaktadırlar.»

Kitabı yazabilmek için elindeki belgeleri de şöylece sıralar:

«1-20 Nisan 1920 günü yani ilk Meclisin açılmasından iki *gün* evvel 200 muntazam süvari, iki makineli tüfek ile Ankara'ya gelip asilerin Ayaş'a kadar geldiklerinden dolayı kendilerini tehlikede görerek titreşen mebusların yüreklerine su serpmiş olmak;»

«2-20 Nisan 1920 gecesini 21 Nisan'a bağlayan gece yarısı daracak cevizen mamul - bir kanapenin üzerinde Atatürk ile İnö-

nu'nün ortasında diz dize oturmak ve görüşmek şerefine nail olmak;»

«3 - 23 Nisan 1920 günü Meclisin açılışından evvel Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde, kemal-i huşu ve huzurla cuma namazını eda eden Atatürk ve Meclis üyelerini bir suikasta maruz kalmamaları için cami-i şerif ile Meclis arasında kılıçla selamlamak ve muhafaza etmek;»

4 — İlk Muhafız Birliği'nin kumandanı olmak selahiyeti;»

«5 — Savaşlar esnasında kumanda ettiğim Alay Harp Ceridesi'nin kısaltılmış şeklinin elimde bulunması;»

«6 — Harp Tarihi Dairesi'nde çalıştığım esnada birçok vesaikin tetkik fırsatını bulmaklığım.»

Giriş bölümünde: «Bu eserimde ilmelyakin (1) ve aynelyakin (2) olarak bildiklerimi yazdığım için esere de (iç yüzü) dedim» diyor. Türk Kurtuluş Savaşını dört döneme ayıran yazar, bunun en doğru olacağı kanısındadır:

«1 — Tereddüt devri (kararsızlık, şaşkınlık);»

«2 — Teşettut devri (dağılma, anlaşmazlık);»

<3 — Tebellür devri (durulma, anlaşma);»

«4 — Teşebbüs devri (duruma hakim olma).»

Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınının rolünü de belirten yazar, Anadolu Türk kadını üzerine Atatürk'ün sözlerini akta-

(1) Bir şeyi kendi gözüyle görüp içeriğini bilme.

(2) Kesin bilgi.

723

rır (s. 207 Mudanya Mütarekesi, Lozan Konferansı, Halifenin yurttan uzaklaştırılması, Cumhuriyetin ilanı vb. yazarın üzerinde durduğu son konulardır. Kurtuluş Savaşının özyapısı, bu savaşta PTT hizmetleri, İstanbul gümrük hamallarının hizmetlerini belirttikten sonra, yazar, Atatürk üzerine son yargısını verir.

724

İZMİR'DEN BORSAYA (1922)

Halide Edib (Adıvar, 1884 - 1984), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu, 1889 - 1974), Falih Rıfkı (Atay, 1894 - 1971), Mehmet Asım (Us, 1884 - 1967) tarafından ortaklaşa yazılan bu yapıt, İstanbul'da Halk kitaphanesince yayımlandı (155 s., 30 krş.). Öyküler, mektuplar ve Yunan Ordusu'nun sorumluluğu üzerine bir incelemeden oluşur. Kısa önsözü buraya aktarıyoruz:

«İzmir'den Bursa'ya kadar yanmış Türk topraklarında ve Yunan cinayetinin her türlüüne uğrayan yüzbinlerce Türk mazlumu arasında seyahat eden muharrirler (1) bu kitapta şahsi intibalarını (2) toplamak istemişlerdir. Binaenaleyh bu kitaba ne resmi bir vesaik mecmuası (3), ne de alelade bir propaganda eseri nazarıyla bakmamalıdır.

Eserin muharrirleri bu sayfalarda Yunan tahribat (4) ve zulmünü bütün şumulü (5) ile göstermek iddiasında da değildirler. Bu vazife, Sakarya vesaiki gibi, Garbi Anadolu faciasına dair neşredileceğinden şüphe etmediğimiz resmi raporlara aittir.

Kitabın muharrirleri, eğer mehip (6) ve kanlı hailenin (7) sönük bir aksini tespit edebilmişlerse kendilerini bahtiyar addederler. Zira bu haile burada tasavvur edilenden, bu kitapta

- 1.Yazarlar.
- 2.Kişisel izlenimlerini.
- 3.Belge toplamı.
4. Yıkımını.

5.Kapsamı.
6.Korkunç.
7.Trajedi, facia, dram.

725

yazılardan, hatta Garbi Anadolu harabelerinde bugün görülenden bin kat daha müthiştir.

Muharrirler İzmir'den Bursa'ya kadar, Manisa, Kasaba, Alaşehir, Salihli, Uşak, Afyonkarahisar ve Kütahya'dan geçen bir hat üzerinde dolaştılar. Bu hat Yunan cinayet sahasına nispet pek mahdut bir kısımdır. Yangın ve kıtal şekil itibarıyla her tarafta az çok aynı olmakla beraber, pek geniş olan zulüm mıntıkasının kitapta bahsedilen yerlere münhasır olmadığını göstermek için bu ihtara lüzum vardır.

Bu kitabın neşrinden maksat, ne aleyhimizdekileri lehimize çevirmeğe çalışmak, ne milletin kalbindeki gayz (8) ve kini yeniden tutuşturmadır, herkesten ziyade kendimizin bihaber olduğumuz Türk mazlumiyetinin derecesi hakkında bizzat kendimizi tenvir edebilmektir.» (9)

Kitabın içindeki öykülerin başlıkları: Vurma Fatma (Halide Edib, Bursa, 12 Ekim). —Emine'nin şahadeti, Kasaba intibaları (Halide Edib). — Bayrağımızın altında (Halide Edib, Bursa, 11 Ekim), —Küçük «Neron» (Yakup Kadri). —Dünya gözü ve ahret sesleri (Yakup Kadri). —«Teslim! Teslim!» (Yakup Kadri).

Falih Rıfkı imzasını taşıyan «İzmir'den Bursa'ya kadar» bölümünün ara - başlıkları: Bornova'da son gece- (Bornova, 25 Eylül). —Manisa harabelerinde (Manisa, 27 Eylül). —Kasaba harabelerinde (Kasaba, 28 Eylül). —Salihli harabelerinde (29

(8) Kin.

(9) Aydınlatabilmek.

726

Eylül). —Alaşehir harabelerinde (Alaşehir,. 30 Eylül). —Mesut bir kasaba (Uşak, 1 Ekim),

Yakup Kadri'nin «Yunan barbarlarının yaktığı köyler ahalisine» seslenen yazısından sonra, Falih Rıfkı'nın «Garbi Anadolu'dan Garbi Trakya'ya» başlıklı yazısı, daha sonra gene Yakup Kadri'nin «İssız köy ve dilsiz kız» başlıklı yazısı yer alıyor.

Mehmet Asım'ın «Yunan Ordusu'nun Hükümeti'nin mesuliyeti» başlıklı incelemesiyle kitap sona ermektedir.

Yazınsal bir dille yazılan yapıtın değer ve önemi ortadadır.

Kitabın yeni harflere çevirisi, (çevri yazıyla basımı) Hüseyin Fevzi Ayberk tarafından, Yunan Mesaimi , (1970) adıyla yayımlandığı gibi, İnci Enginün'ün sadeleştirmesiyle de İzmir'den Bursa'ya adıyla yeniden yayımlandı (1974, İst., Atlas kitabevi, 144 s., 10 TL.).

727

İZMİR'İN ROMANI (1931)

Romancı Burhan Cahit (Morkaya'nın (1892 - 1949) yapıtı, İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nce çıkarılan (İnkılap Kütüphanesi) dizisinin ikinci kitabı olarak yayımlandı (79 s., resimli, 50 krs.). İç kapakta Ata'nın, daha sonra Kâzım Özalp'in resimleri var, Büyük Millet Meclisi Başkanı Özalp'tan «İstila ve ihanete karşı kurulan kin siperlerinin tedbirli kumandanı» diye söz ediliyor. Başlığında «roman» sözcüğü bulunmakla birlikte, bu bir roman değil, İzmir'in işgali ve kurtarılması olayının tarihsel bir öyküsüdür. Yazarın kısacık önsözü şu:

«Bu küçük kitap, büyük zaferle nihayet bulan İzmir muharebesinin bütün heyecanlı levhalarını ifade edecektir.

Yarınki Türk gençliğinin hayret ve haşyetle okuyacağı bu kanlı destan, büyük bir cihan harbinden sonra istilaya uğrayan Türk vatanının ne acı ve ne ümitsiz günlerde dirilip ayağa kalktığını bütün hakikatiyle anlatırsa, benim için haklı bir şeref olur.»

Yazarın «not aldığı» yerler: «1 — Gazi Hazretleri'nin hatıratı, 2 — Kâzım (Özalp) Paşa Hazretlerinin hatıratı, 3 — İzmir Mebusu Celâl (Bayar) Beyin hatıratı, 4 — Afyon Mebusu Ali (Çetinkaya) Beyin hatıratı.»

«Resimler, Kâzım Paşa Hazretleriyle Celâl Beyefendi'den toplanmıştır.»

İzmir'in genel bir görünümünden sonra, metin başında (Bi-

728

rinci kısım) deyimini kullanılmışsa da başkaca bölümler bulunmamaktadır. Konu başlıkları şöyledir:

'Tehlikeli bir gece. —Türk'e taze iman geldi» —İşgalin ilk akşamı. —Kan ve ateş başlıyor, —istila dalgaları. —Kin siperleri. — Yedi düşman. —Ateş gibi bir cevap. «Mustafa Kemal» yola çıkıyor. —Bütün Anadolu. —Yalnız Millet. — Anzavur - Gavur imam. —Saray ve millet. —Kan ve ateş. —Kâzım Paşa'nın bir planı, —Hınc. — İhanet. —Cehalet ve inkılap.

Yapıtın son bölümcesi şudur: «Türk vatanının 918'den 922'ye kadar geçirdiği bu çok kanlı maceranın başka cephelerine ait canlı sahnelerini milli tarihimize bir vesika olmak üzere Gazi Mustafa Kemal ve Gazi'nin dört süvarisi isimli eserlerimde yazmışım. İzmir misakını asıl kahramanlarının lisanından alıp vatan gençliğine şu satırlarımla anlatmak yirmi yıllık tahrir hayatımın en mesut bir hadisesini teşkil ediyor. Türk genci, bu bir macera romanı değil, kendi milletinin hakiki bir macerasıdır. Oku!».

Kitapta İzmir işgali ve kurtarılmasının «asıl kahramanları» olarak, yazarın anılarından not aldığı General Kâzım Özalp, Celâl Bayar ve Ali Çetinkaya gösterilmekte ve anlatılmaktadır!.

Kitap, motif ve desenlerden başka, 22 resimle de süslüdür.

729

J Ü P İ T E R (1929)

Hasan Cemil (Canibel, 1879 - 1967) tarafından yazılan bu kitapçık, İstanbul'da Hamit Matbaası'nda basıldı (46 s., 50 krş.). Belkis Cevad'a armağan edilmiş.

Baş tarafta Friedrich Gundolf'un iki sayfalık bir yazısı var. Bunun son iki bölümcesi şöyledir:

Büyük insan en yüksek bir timsaldir, onunla biz ilahiyi idrak ederiz; Fikri ve tarihi dünya, seni insanların haricinde hiçbir yerde mevcut değildir. İsa'sız bir isevilik, Sezarsız bir Roma tasavvur edilemez, Shakespeare'siz, onun muhalledeleri (oyunları) olamıyaeağı gibi.

«Seni (gerçekliliği olan) insan daima fikirden evveldir. Onun için her sağlam, devir, tekrar tekrar, daima coşkun sellerle akarı hayat kaynaklarına, büyük insanlara rücu eder... Ve bunlar, bize, şualarını ve tohumlarını kabul edenlere yeni şekil vererek, kendileri de şekillerini tebdil ederler... Onlar değiştirerek değişen haliklardır.»

Bu kitapçık, başlıksız iki bölümden oluşun Bu, Atatürk üzerine yazınsal bir hitabe sayılabilir. Burada Atatürk, Tanrılar babası Jüpiter'e benzetilmiştir.

Yazar, baş tarafta şunları söyler: «... Ben burada size ne rivayet, ne menkule, ne masal, ne efsane anlatacağım. Benim bugün size anlatmak istediğim, menşei Türkün asil ırkından alan büyük ve necip bir kadının millete ihda ettiği o dünyanın ve asırların bir tanesi, o. İnsan Jüpiter ve onun yarattığı büyük

 seni hayattır. Bugün içinde yaşadığımız büyük ebedi devir ki, orada tarih tarihin fevkine yükselmiş, hadiseler mecralarını değiştirmiş, tabiat ve mukadderat beşeri iradeye ramolmuştur...»(1).

Bu, bir konferans metni de olabilir.

 (1) «Ben, burada, size ne söylenti., ne' aktarma, ne masal, ve efsane anlatacağım. Benim, bugün", size anlatmak istediğim, Kaynağını Türkün soylu ırkından alan büyük ve asil bir kadının ulusa armağan ettiği o dünyanın ve yüzyılların bir tanesi, o (insan Jüpiter) ve onun yarattığı büyük gerçek yaşamdır. Bugün içinde yaşadığımız büyük sonsuz dönem ki, orada tarih, tarihin üstüne çıkmış, olaylar yataklarını (niteliklerini) değiştirmiş, doğa ve alın yazgısı insan istencine boyun eğmiştir.»

K. ATATÜRK (1978)

İktisat Profesörü Dr. Feridun Ergin'in (Doğ. 1917) yapıtı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları'nın beşincisi olarak, İstanbul'da Duran Ofset Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii A.Ş. tesislerinde basıldı (253 s., 100 TL.).

İçindekiler sırasıyla şöyle: 1 — On beş yıl sonra, II — Aile çatısı, III — «O» ve İttihatçılar, IV — Osmanlı ordusunda, V — Mustafa Kemal ve Vahidettin, VI — Bizans surlarından Ankara kalesine, VII — Lider ve Başkumandan, VIII — 29 Ekim'e doğru, IX — Tek kişinin egemenliği, X — Devrimler ve Batılama hareketi, XI — Atatürk zamanında Türk ekonomisi, XII — «Yurtta barış, cihanda barış», XIII — Ölümsüzlüğe geçiş.

Yazarın Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi (1977) adlı 67 sayfalık kitapçığı, özet biçiminde, bu yapıta aktarılmıştır (s. 183 - 199). Sonda süredizini (1881 - 1938), kaynakça dizin vardır.

İlk bölümde, 1938 - 1953 yılları arasında geçen 15 yıllık dönemin olayları özetlenirken, öteki bölümlerde Atatürk'ün tüm yaşamöyküsü anlatılır. Yazarın dili, öztürkçeye yakın bir sadeliktedir. Kâğıdı ve baskısı güzel olan kitap, karton bir gömlek içinde sunulmuştur.

737

KAMAL ATATÜRK (GAZİ MUSTAFA KEMAL) FEL EVSZAZAD TÖRÖRKORSZAG TOR TENELMELÖL (1937)

Alman yazarı Dagobert Von Mikusch'tan Dr. Bela Horvâth'ın Macarca'ya çevirdiği ünlü yapıt, Budapeşte'de Dr. B. Horvâth Yayınevi'nce bastırıldı (201 s., 1 harita). Kitabın Almanca aslı Gazi Mustafa Kemal. Zwischen Europa und Asien (1929) adını taşır.

Birçok dile çevrilmiş bulunan bu önemli yapıtın Macarca'sı na Dr. Ferenc Jozsef bir önsöz yazmış, yapıtı sunuyor. Çeviren de bir başlangıçtan başka, kitabın sonuna, Türk - Macar tarihsel ilişkileri üzerine, 30 sayfalık bir inceleme eklemiştir.

Kitap 13 bölüme ayrılıyor:

I. Tören. II. Harp Okulu öğrencisi Mustafa, III. Amacı olmayan bir ceza, IV. Eylem ve tepki, V. Eleştirmen, VI. Triumvira, VII. Bir gezi ve bir hükümdar değişmesi, VIII. İki çıkarma. IX. İktidar savaşını ve bir Devletin doğuşu, X. Stepte bir kent (Ankara), XI. Sakarya, XII. Avrupa ve Asya, XIII. Paşa'nın hükümeti, Sonsöz: Gazi'nin görevi sona ermiştir.

Büyük adamın yaşamını incelemiş olan yazarın, birçok yaşam öyküsel anıları yanlış kaydetmekle birlikte, Atatürk'ün tarihsel değerini anlatabilen bu kitabı, iyi bir görüş yapıtıdır. Yazar, kitabının son basımına eklediği sonsözde, Türkiye'nin kaydettiği yeni gelişmelerden söz ederken, çağdaş Türk devletinin, Yirminci Yüzyıl Avrupası'nın geleneksel devlet biçimlerini geride bırakan bir yaşam ve canlılık gösterdiğini söyler.

738

KAMAL ATATÜRK SOLDAT UND FÜHRER (1935)

Alman yazarı Hanns Froembgen'in yapıtı, Stuttgart'ta Franckh Yayınevinde 2. kez bastırıldı (224 s., ayrıca 14 resim, R. Öffinger tarafından çizilen Türkiye ve Komşuları haritası, ciltli, fiyatı yazılı değil). Adı; Türkçeye Kemal Atatürk, Asker ve Önder diye çevrilebilecek olan yapıt, (Rote - kreis - Bücher/Kırmızı-Çember Kitapları) dizisinde yayımlandı.

Baş taraftaki notta; (Gazi) sıfatıyla (Kamal Atatürk) adlarının Türkçedeki anlamları açıklanmıştır. Kitabın gömleğini süsleyen, baş tarafta ayrı bir levhaya da basılan Atatürk büstünü heykeltıraş Joseph Thorak yapmıştır.

Kitap, dış ve iç kapaklarda (Asker ve Önder) alt başlığını taşımakla birlikte, metin üç ana bölüme ayrılmıştır: Asker, Asi, Muzaffer

İlk bölümde şu ara bölükler yer almaktadır: Gelibolu, Selanik, Suriye. Bu bölümde Atatürk'ün askerlik yaşamı anlatılır.

İkinci bölümde şu ara başlıklara rastlanmaktadır: İstanbul, Erzurum, Anadolu, Paris, Sivas, Ankara, Sevres. Bu bölümde, Mütareke döneminde savaş sonu barış görüşmelerinin Atatürk üzerinde bıraktığı izler gözden geçirilerek, büyük kurta-rıcının başkaldırmasına yol açan politik ve toplumsal olaylar anlatılır. Özellikle, padişahın ve hükümetinin tutumları ve Batı devletleri koşutundaki çalışmaları ayrıntılarıyla belirtilir.

739

Üçüncü ve son bölümde, Kurtuluş Savaşının başlıca noktaları saptanmaktadır. Burada şu ara başlıklar görülüyor: Sakarya, Dumlupınar, Lausanne, Elhamra (burada Kurtuluş Savaşı sonunda utku ile birlikte ulaşılan mutluluk günleriyle zor ve çetin anlara dokunulur), Türklerin atası.

Sonuç: Bu kitap, Atatürk'ün göz kamaştırıcı başarısının, çökmüş ve çürümüş bir toplumu bilim ve akıl yolu ile bağımsızlığa ve özgürlüğe nasıl kavuşturduğunun öyküsüdür. Yayımcısı da gömleğe yazdığı sunuş yazısında bu görüşü paylaşmaktadır.

740

KAMAL ATATÜRK TVORATS NOVE TURSKE (1939)

Dr. Zoran Sv. Tomić'in Sırpça yapıtı, Belgrad'da Planeta Basımevi'nde basıldı (CV-294 s., ayrıca 16 levha, ciltli). İkinci başlığın Türkçesi: Yeni Türkiye'nin Yaratıcısı.

Baş tarafta Atatürk'ün, İnönü'nün, Bayar'ın ve Tanrıöver'in portreleri yer alıyor. Yazarın önsözünden sonra, İstanbul Darülfünunu eski profesörlerinden, Türkiye'nin Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in önemli bir «Başlangıç»ı var. 95 sayfa tutan bu bölümde, Tanrıöver, Türk, özellikle Osmanlı tarihinin bir özetini verir. Türk Ordusu'nun Balkanlara girmesi. Balkanlar'daki Türk mimarlığı, ıslahat hareketleri, yazın, özellikle ulusal yazın, üç düşüncü (Panislamizm, Osmanlılık, Türkçülük), Mustafa Kemal üzerine geniş bilgiler vermekte, sonuç olarak da Sırp - Osmanlı ilişkileriyle yazısını bitirmektedir.

Yazar, yapıtını, temelde iki bölüme ayırmıştır: I. Osmanlı İmparatorluğu, II. Türk Cumhuriyeti.

Birinci bölümün incelediği konular şunlardır: 1. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan (13. yüzyıl) Türkiye'nin Avrupa savaşıma katılmasına (13 Kasım 1914) kadar, 2. Türkiye'nin Avrupa savaşına katılmasından Mondros mütarekesine (30 Ekim 1918) kadar, 3.. Mondros mütarekesinden Sevres barışına (10 Ağustos 1920) kadar, 4 Osmanlı İmparatorluğuna genel bir bakış.

741

İkinci bölümde incelenen konular da şöyledir: 1. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya çıkışından Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar, 2. Yunanlıların Anadolu'daki ilk saldırısından (22 Haziran (1920) Mudanya mütarekesine (10 Ekim 1922) kadar, 3. Mudanya mütarekesinden Saltanatın kaldırılmasına (1 Kasım 1922) kadar, 4. Saltanatın kaldırılması, 5. Lausanne barışı (24 Temmuz 1923), 6. Ankara'nın yeni Türk devletinin başkenti oluşu. (13 Kasım 1923), 7. Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923), 8. Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924), 9. Devrimler, 10. Tepkiler, 11. Cumhuriyetin geleceği.

Sonda bir sonsöz ile kaynakça var.

Bu kitap, özellikle Cumhuriyet tarihimiz için önemli sayılabilecek bir belge niteliği taşımaktadır.

Yapıtın Fransızca «çevirisi şu adla, gene Yugoslavya'da yayımlandı : Kamal Atatürk. Le Createur de la nouvelle Turquie (Belgrad, Planeta Basımevi, 1939).

742

KAMAL ATATÜRK UNTERGANG UND AUFSTIEG DER TURKEI (1937)

Prof. Herbert Melzig'in Almanca yapıtı, Frankfurt am Hain'da Societäts - Verlag tarafından yayımlandı (304 s., ayrıca 8 levha, ciltli, fiyatı yazılı değil). Tamamlayıcı başlığı Türkiye'nin Çöküşü ve Yükselişi olarak dilimize çevrilebilecek olan kitap, 14 bölümden oluşur.

İlk bölüm, «Özgürlük ve Yurt» başlığını taşır. 1906 yılının özgürlük düşüncelerinin geliştiği Selanik'te Mustafa Kemal ve arkadaşlarının özgürlük için giriştikleri çalışmaları belirten bu bölüm, Abdülhamid'in tahttan indirilişi, Atatürk'ün çeşitli yerlerde aldığı görevleri, Enver Paşa ve arkadaşlarının hükümete egemen oluşları ile Birinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girişi ve savaşın ilk yıllarını anlatır.

İkinci bölüm, «Arıburnu Kahramanı» adını taşır. Mustafa Kemal'in yönettiği bu savunma ayrıntılarıyla anlatılır.

Üçüncü bölüm, «Topyekun Savaş» Giriş» in öyküsüdür.

«Ulusun Sesi» başlığını alan dördüncü bölümde, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı, Yunanlıların Anadolu'ya girişi, Adalardaki taşkınlıkları, Erzurum'dan başlayarak Mustafa Kemal'in giriştiği ulusu uyandırma hareketi kısaca anlatılır.

«İstanbul mu, Ankara mı?» başlığı altındaki beşinci bölümde, Anadolu Milli Mücadelesi'ne karşılık İstanbul Hükümeti'nin politik, diplomatik faaliyetlerinden söz edilir.

743

«Kurtuluş Savaşı» adını taşıyan altıncı bölümde, savaş hareketlerinden çok siyasal etkinliklere yer verilmiştir.

«Sakarya Meydan Savaşı» başlıklı yedinci bölümde Kurtuluş Savaşı anlatılırken, yoksul Türk ulusunun ordusuyla birlikte kadını - erkeğinin bir tek cephe biçiminde vuruşmasının öyküsü verilir. Savaşın gelişmesini haritada da gösteren yazar, Türk - Yunan cephelerinin gelişme biçimini ve Türk kuşatma hareketini de anlatmaktadır. Bu bölüm, Sakarya marşından yapılmış Almanca çeviriyle son bulur.

Sekizinci bölüm «Diplomatik Aralık» adını alır. Burada, Sakarya utkusu sonunda, yabancı devletlerin birden nasıl yön değiştirdikleri anlatılırken, ilk örnek olarak, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri'nin Kars Anlaşması'nı imza etmelerine değinilmektedir. *Gene* bu utku sonunda Sovyet - Mustafa Kemal yakınlaşması Müttefikler safında da bir yarma etkisi göstermiştir. Nitekim, Aristide Briand, Fransız Parlamentosu'nda «Mustafa Kemal bir asi değil, yurtseverdir» demiştir; bu sözler de bu bölümde nakledilir. Daha sonra Franklin - Bouillon ile görüşmeler, Fransızların böylece Milli Mücadele önünde boyun eğmeleri, yakın gelecekte Güney topraklarımızı boşaltacakları konularına değinilir, "Gene bu bölümde, yapılan diplomatik görüşmelere yer verilmektedir.

«Kesin utku» adını taşıyan dokuzuncu bölümde, Yunanlıların anayurttan atılışı dile getirilir. Yüce sözlerle utku övülmek» te, bu arada İstiklâl Marşı'nın ilk, bölümünün Almanca çevirisi de sunulmaktadır.

744

"Zamanı Döndürme» diye Türkçeye çevrilebilecek bir ad taşıyan onuncu bölümde, Türkiye'nin gerilemesinin baş nedeni olarak, Halifelik yolu ile dışa bağıllık konusunun Mustafa Kemal'ce nasıl düşünüldüğü anlatılır. Bu konuya getirilen çözüm, yani Saltanatın ve Halifeliğin kaldırılışının öyküsü anlatılmaktadır.

«Lausanne Antlaşması ve Cumhuriyetin İlanı» adını alan on birinci bölümde, bu iki önemli olayla ilgili içte ve dıştaki görüşme, tartışma ve kararlar anlatılır.

«Halifeliğin Can Çekişmesi» başlığını taşıyan on ikinci bölümde, Halifeliğin kaldırılışının gerekçesi, Halifenin yurttan ailesiyle birlikte ayrılışı özetlenir.

«Engelin Kaldırılması» adını almış olan on üçüncü bölüm» de, Cumhuriyetin ilanını engelliyen sosyo - politik nedenlerin ortadan kaldırılmasına değinilir. Gelecek devrimleri haber veren düşünce girişimlerinin Atatürk ve arkadaşları arasındaki tartışmalar gözden geçirilir.

Son bölüm «Geleceğin tasarımı» adını taşır. Burada, başta Harf devrimi olmak üzere, tüm devrimlerin öyküsü vardır. Sonda bir kaynakça bulunmaktadır.

745

KAMAL: MAKER OF MODERN TURKEY (1934)

Afganlı yazar Serdar İkbâl Ali Şah'ın İngilizce yapıtı, Londra'da H. Joseph Yayınevi'nce çıkarıldı. (297 s., ayrıca 1 Atatürk portresi, ciltli).

Başlığı, Türkçe'ye Kamal: Çağdaş Türkiye'nin Yaratıcısı olarak çevrilebilir. Yazarın bundan önce yayımlanmış Turkey adlı İngilizce bir yapıtı daha vardır.

Sir Mohamed İqbal'e armağan edilen yapıtın önsözünde, Seyid İkbâl, kitabında Gazi Mustafa Kamal'ın bir portresini çizmek istediğini, onun yaşamöyküsünün yalnız Türkler için değil, bütün Asya için bir örnek olduğunu, hazırlıklar sırasında kendisine yardım eden Mehmet Münir Beyle Ankara'daki öteki dostlarına teşekkür ettiğini belirler.

16 bölüme ayrılan kitabın bölüm başlıklarını veriyoruz:

1. Asya'nın değişen yüzü, 2. Gizemli sarayda, 3. Sakin, suskun Kamal, 4. Tarihsel dörtlüğe gidiş, 5. Mustafa Kamal'ın sürgün edilişi, 6. Babilî'ye meydan okuma, 7. İtilaf devletlerinin aldatıcı ilerlemesi, 8. İstanbul'un işgali, 9. Devrim, 10. İstanbul'dan gelen öneriler, 11. İstanbul'un ikiye bölünmesi, 12. Yunan saldırısı, 13. Kamal alınyazısını gerçekleştiriyor, 14. Hanedanın sonu, 15. Cumhuriyet, 16. Rakamlarla bugünkü Türkiye.

Sonda, Türk Kurtuluş Savaşı'nın ve Anadolu Devrimi'nin 7 sayfalık bir süredizini var (19 Mayıs 1919'dan 29 Ekim 1933'e, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü'ne kadar).

746

KAMAL, ROOSEVELT, MUSSOLINI (1936)

Amerika B. D.eski Türkiye Büyükelçisi General Charles H. Sherrill'den İtalyanca'ya çevrilen yapıt, Bologna'da N. Zanichelli Yayınevi'nce çıkarıldı (311 s., ayrıca 3 portre). Kitabın özelliği, bu üç tarihsel kişiyi ayrı ayrı incelemeyip karşılaştırarak, gerek insanlar olarak, gerekse yapıtlarıyla tanıtmaya sidir. 24 bölümden oluşur.

13 sayfalık bir girişten ve yazarın kitabı niçin yazdığını anlatan iki sayfalık yazısından sonra, şu bölümler gelir:

Üç devlet başkanının resmi tanımı, —Üç devletli ile özel konuşmalar. —Üç kişinin karşılıklı birbirlerini yargıları. —Yüzücülük. —Çocukluk ve gençlikleri. —İlk olgunluk: Bir asker, bir hukukçu, bir gazeteci. —Üç politik bağımsızlık demeci. —Dünya Savaşında : Bir subay, bir bahriye müsteşarı, bir onbaşı. —29 ve 30 rakamları. —39'uncu yılda. —İlimli çelik çubuklar. —Cehenneme iniş. —Üç insan : İkisi kendi kendini yetiştirmiş, biri sonradan olgunlaşmış. —Üç büyük psikolog, bir ulusal bunalımın karşısında. —Halk Partisi, Faşizm, New-Deal (Yeni Düzen). —Çalışma temeldir «uçan birlikler». —Üç devlet adamının bayındırlık merakı. —Üç devletlinin ağaç merakı. —Din işleri. —Üç devlet adamını tanımlamak için üç yol. —Kadınların siyasal yaşama girişleri. —İç denizler. —Hangi yolu tutacağız? —Eylül sonuna kadar dayanacak mı?

Kitabın özelliği, gerçekçi oluşudur. Şöyle, ki yazar her üç devlet adamını da yakından tanımış, kendileriyle uzun görüşmeler yapmış, her birinin ruhbilimsel portresini çizdikten

747

sonra, üçü arasındaki yakınlık ya da uzaklıkları ortaya koymuştur. Böylesine canlı işlenmiş kıyaslı bir incelemeye sık sık rastlamak olanağı yoktur. Yapıt, yabancılar için hazırlanmış olmakla birlikte, biz Türkler için de Atatürk üzerine yeni görüşleri kapsamaktadır. Bunda Atatürk'ün yasara özel olarak kendisi için verdiği bilgilerin de rolü vardır. Bununla birlikte, yazar, Ankara'ya büyükelçi gönderilmeden önce,

Atatürk'ün yaşamı ve yapıtı ile ilgilenmiş, bir kitap yazmağa karar vermişti. Büyükelçilik önerisi yapıldığında «sevincim çok büyük olmuştur» diyor. Daha önce İstanbul'a gelip Türk çinilerini incelemiş olan yazar, ertesı yıl Türkiye'ye büyükelçi olarak geldiğinde Atatürk üzerine yazdığı kitabın bir bölümünü Fransızcaya çevirip Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüşdü Aras'a sunmuş, bir büyükelçinin Atatürk üzerine böyle bir kitap yazmasının doğru olup olmadığını Aras'tan sormuş, Aras da «yapıtı inceledikten sonra yanıt vereyim» demiş; ertesı gün de Atatürk'ün kendisini kabul edeceği ve yazdıkları üzerine bilgi alacağı bildirilmiştir. İlk buluşma iki saat sürmüş, sonraki buluşmaların bu, en kısası olmuştur.

Kitabın üçüncü bölümünde üç devlet adamının karşılıklı yargılarını incelerken, yazar, şu olayı aktarır: Roosevelt kendisinden Türk ve İtalyan devlet adamlarıyla kendisi arasındaki benzerliklerin neler olduğunu sormuştu. «Buna yanıtım kolay oldu, diyor yazar. İtalyan devlet adamının aileden gelen bir *gelenekle* sol düşünceleri vardı. Mustafa Kemal ise, Osmanlı geleneksel düşünceleri içinde yetişmiş, ama İmparatorluğun çöküş nedenlerini bu düşüncelerde bulduğu için bir devrimci olmuş, geleneklerden tiksiniştir. Kısaca, Mussolini soldan sağa, Mustafa Kemal ise, sağdan sola geçmiştir. Bu karşılaştırma

748

üzerine, Roosevelt kendisine «Peki, beni nerede görüyorsun?» diye sormuş, yazar da kendisine «Büyük bir devletin başkanı için en iyi yer Orta'dır» demesi üzerine, Roosevelt aynıyla şöyle yanıt vermiştir: «Biraz Ortanın solunda, lütfen!».

Kitapta her üç devlet adamının da yazara armağan ettikleri imzalı resimler var. Atatürk'ün portresinde kendi elyazısıyla İngilizce olarak şunlar yazılıdır «Çok aziz dostum doğanın erdemlerine derinden nüfuz eden Charles H. Sherrill'e, K. Atatürk, 12 Temmuz 1935.»

Yapıt, Cemal Bükerman tarafından, 1937'de üç adam: Kemal Atatürk, Roosevelt, Mussolini adıyla dilimize çevrilmiş; bu kitap, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basılmıştır.

749

KEMAL ATATÜRK EL CONSTRUCTOR DE LA NUEVA TURQUIA (1945)

Blanco Villalta'nın İspanyolca yapıtı, Arjantin'de Buenos Aires'te Claridad Yayınevi'nin (Biblioteca) ete Grandes Biografias/Büyük Yaşamöyküleri Kitaplığı) dizisinin B bölümünün 10. kitabı olarak, ikinci kez basıldı (479 s., ayrıca 1 Türkiye haritası, ciltli, 5 dolar).

Başlığı Türkçeye Yeni Türkiye'nin Kurucusu Kemal Atatürk olarak çevrilebilecek olan yapıt, ilkin Temmuz 1939'da, son kez de 1966'da basıldı.

Yazar, baş taraftaki notunda, Atatürk konusuyla neden ilgilendiğini açıkladıktan sonra, Onun demokratik bir diktatör olduğunu, devrimleriyle yurdunu baştan aşağı değiştirmeyi gerçekleştirdiğini, Osmanlı otokrasisini ilerici bir Türk demokrasisine çevirdiğini, büyük bir demokrasi ustası olduğunu belirtir.

Yapıt, beş bölüme ayrılır: I. Kemal'in kişiliği: Politikaya yönelişi, ülküleri; II. Yurdun savunması : Trablusgarp, Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Gelibolu, Kafkasya, Almanya'da, Suriye'de, Mondros; III. Yeni devlet: İmparatorluğun çökmesi, Yunan yayılması, halk ve Kemal, savunma, Ankara, İstanbul'un işgali; IV. Topyekûn savaş : İç savaş, Ermenistan eylemcesi, konferanslar ile savaşlar, tutsak

İstanbul, Sakarya, büyük savunma, «Akdeniz'e», monarşinin kaldırılması, son utku, Lausanne; V. Cumhuriyet ve toplumsal devrimler: Cumhuriyet, Halifeliğin kaldırılması, kıyafet devrimi, tekkelerin kapatıl-

750

ması, adli devrimler, abc, toplumsal ilkeler, kültür, ekonomi politikası, sağlık, dış politika, Atatürk'ün Ankara'sı, ölümü.

Sonda "bir süredizini çizelgesi, abcsel dizin, Osmanlı, Atatürk ve yeni Türkiye tarihi üzerine kaynakça var.

Türkler, Türkiye, Türk yazını üzerine yayınlarıyla tanınmış olan yazarın bizimle ilgili öteki yapıtları da şunlardır : El Pueblo Turco/Türk Halkı (1936); Guadros de la Estambul Actual (1937); Literatura Turca /Türk Yazını (1939), ayrınbasım); Literatura Turca Contemporanea / Çağdaş Türk Yazını (1940) vb. Bütün bu yapıtlar, Buenos Aires'te basılmıştır.

751

KEMAL ATATÜRK HAYAT VE ESERİME AİT RESİMLER LEBEN UND VVERK IN BILDERN (1939)

Otto Lachs'in Türkçe - Almanca albümü, İstanbul'da «Türkische Post» Gazetesi Matbaasında basıldı, İstanbul ve Leipzig'de Erich Kalis Kitabevi'nce yayımlandı (sayfalar numaralanmamış, 112 s., 114 resim, ciltli, fiyatı yazılı değil). Kitabın Türkçe - Almanca metni ve düzeni, Dr. Eduard Schaefer tarafından hazırlanmış.

Önsöz yerine geçen baş taraftaki bir sayfalık yazı, şöyle sona eriyor: «Bu resimlerle tebarüz ettirmek (1) istenilen şey, dünyamıza gelmiş büyüklerin tarihinde yer alan Atatürk'ün şahsiyetidir (2) ve bu eser Atatürk ile kahraman Türk milletine ithaf olunmuştur» (3).

Baş tarafta Atatürk'ün yaşamı kısaca anlatılır. Yapıtın bölümleri şunlardır: Asker ve kurtarıcı. — Harici ve dahili kalkınmada büyük devlet adamı. —Kemalist Türkiye'nin milli kuvvet membaı olan Anadolu'nun çehresi. —Atatürk halk arasında. Arasına bütün bir hayatı sığdıran dört resim —Batan güneş. Ankara'ya dönüş. —Atatürk'ün vasiyeti (Gençliğe Hitabe'si).

-
1. Belirtilmek.
 2. Kişiliği
 3. Armağan edilmiştir.

752

KEMAL ATATÜRK O DEMİÜRGOS TES NEAS TÜRKİAS (1936)

Yunanlı tarihçi Thomas Ath. Vaidis'in Rumca yapıtı, Atina'da Akropol Yayınları'nın (Büyük Adamlar) dizisinde bastırıldı (XII - 192 s., resimli).

En başta Atatürk'ün bir portresi var.

Bu kitap, Ahmet Angin tarafından 1967'de Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin Kurucusu» adıyla dilimize çevrildi (İst., Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. Yayınları, 175 s., resimli, 10 lira). Özgün başlığın Türkçe anlamı da budur.

Bir önsöz, bir de sonsözden başka, yapıt, altı bölüme ayrılıyor, Bölüm başlıkları şöyledir :

I. Mustafa Kemal'in tarihsel kişiliğine giriş. — II. Kemal Atatürk'ün ilk yılları. — III. İslamiyetin gün batımı. — IV. Erzurum'dan İzmir'e. — V. Devrim ve devrimci. — VI. Yeni Türkiye.

Yazarın da önsözünde belirttiği üzere, bu kitap, bir yaşamöyküsü değil, bir tarih yapıtıdır. Yazar, eleştirmeler de yapmaktadır. Kitap Anadolu eylemcesi ile Yeni Türkiye'nin kuruluşu konularında daha çok bilgi vermiştir.

753

KEMAL ATATÜRK VE ÇAĞDAŞ TÜRKİYE (1976)

Alman yazarı Jonannes Glasneck'in Kemal Atatürk und die Moderne Türkei (1971) adlı yapıtını Almanca aslından Arif Gelen dilimize çevirmiş, kitap Ankara'da Onur Yayınları'nda, Çağ Matbaası'nda dizdirilip bastırılmıştır (336 s., 25 TL.).

Bir önsözle üç bölümden oluşan yapıtın bölüm ve ara başlıkları şöyle :

I. Padişahın bir generali : Sultan Abdülhamid'e başkaldırma; Jön Türklerle çatışma; Alman komutası altında.

Ulusal Kurtuluş Savaşında önder: İstanbul'dan Erzurum'a; Ulusal devrimin başlangıcı; Gericilik ve ilerililik arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi; Her yerde düşman var; Türk - Sovyet dostluğu yolunda; Sakarya'da dönüm noktası; Zafer ve barış.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk başkanı: Türkiye çehresini değiştiriyor; İktisadi bağımsızlık için; Barışçı bir dış politika; Kemal Atatürk'ün ölümü ve vasiyeti. Günleme; Kaynakça; Adlar dizini.

Önsözden yapılacak alıntılar, kitap için okura, gerekli bilgileri verebilecektir :

«... O'nun için çok kişi yazdı, kişiliği konusunda çok yorumlar yapıldı. Ancak burjuva basını bir noktada görüş birliğindeydi: Bu Türk generali ve devlet adamı, tarihi yapan ki-

754

şilerdendi' Onlar için bu, daha çok yalnız bir seçkin grupun, yalnız birkaç sivrilmiş büyük kişinin dünya olaylarını belirlediği savı konusunda bir kanıttı... Hangi koşullar onun böyle üstün bir rol oynamasını sağlamış, hangi kişisel deneyimler ona bu rolü yerine getirme olanağını vermişti?

Mustafa Kemal'in yaşamının ve yapıtının yorumlanış biçimi, yazarın siyasal görüşüne ve çoğu zaman milliyetine bile bağlıydı... 1933'ten sonra Goebbels'in propagandacıları ayrıca, 'iki büyük ulusal kahraman arasında benzerlikler', yani Hitler ile Kemal arasında benzerlikler bulup çıkarma konusunda büyük çaba gösteriyorlardı. Batılı ülkelerde bu konu değişik bir duruma getirilmiş ve getirilmekte; Hitler, Mussolini ve Lenin'in yanına Atatürk de konularak, bütün bu kişiler, 'otoriter' ya da 'totaliter' rejimlerin benzer temsilcileri olarak nitelenmektedir...

Coşku verici yazılar ve biyografiler de Kemal Atatürk'ü bir 'bozkurt', 'at üstündeki hayalet', hatta bir İkinci Cengiz Han, yapıyordu. Bunlara göre, bu kişi, Türk soyunun gerçek temsilcisidir...

Avrupa ve Amerika'daki bir burjuvanın, böyle öyküleri okurken sırtından soğuk terler dökülmüş olması gerekir. İngilizlere göre, Mustafa Kemal gibi emperyalist barış buyrultusuna karşı dikilmiş birisi, ancak bir 'haydut', 'çete başı' ya da 'Moskova ajanı' olabilirdi.

Halifeliği, fesi ve peçeyi kaldıran adam, tutucu yazarlar için dinsiz, neredeyse bolşevik bir yıkıcı, liberaller için ise, halkın gerçek babası sayılırdı, Mustafa Kemal'e karşı anlayış, en çok

755

Fransız burjuva biyografi yazarları arasında görülür. Onu Vercingetorix, Napolyan Bonaparte, hatta ünlü, Paris komüncüleri ile karşılaştırdılar...».

Yazar, bütün bunların Atatürk olayını açıklamaktan uzak olduğunu söyler. Tarihsel koşulların araştırılmasını ister. Sovyet tarih bilimi araştırma sonuçlarına, kendi çalışmasını dayandırmıştır. Kitapta, Atatürk'ün yaşamöyküsünde, tarihsel ve güncel öğeye hakkını verme girişiminde bulunulmuştur. Sonda, 1876 -1970 yıllarını içeren bir süredizini vardır.

756

KEMAL ATATÜRK VE MİLLÎ MÜCADELE TARİHİ (1944)

Ankara Gazi Lisesi ve Maliye Mektebi Tarih Öğretmeni Enver Behnan Şapolyo'nun (1900-1972) yapıtı, Ankara'da Berkalp Kitabevi'nce İstanbul'da Güven Basımevi'nde bastırıldı (421 s., ayrıca 6 levha, 350 krş., ciltlisi 450 krş.). Kitabın 3. basımı 1958 yılında İstanbul'da Rafet Zaimler Yayınevi'nce yapıldı (824 s., 15 TL.).

«Mustafa Kemal ve Milli Mücadele ve Kemalizm» başlıklı önsözde yazar şunları söylüyor :

«...Bu eserimde Milli Mücadele nasıl başladı ve Türkiye Cumhuriyeti binası nasıl kuruldu? Onu manevi' varlığını yettiği kadar sosyolojik metotlarla, bir tarihçi gözüyle izaha çalışacağım. Bu eserde esas mihver, yeni binanın mimarı olan Atatürk'ün hayatını da sizlere, bütün hislerimden uzak, hasbi (çıkarsız) bir şekilde ve objektif bir tarzda anlatmağa çalışacağım. Bütün hayatım müddetince fertlere hizmeti ideal edinmedim, millet hadimi (hizmetçisi) olmayı gaye edindiğimden, bu sebeptendir ki, Türk Devletinin banisi (kurucusu) ve Türk milletinin hadimi Atatürk'ü de, Türk milli vicdanının bir mihrakı olarak tetkik edip, millet yolunda çalışanlara bir örnek vermek için uzun çalışmalardan sonra bu eseri hazırladım.

Atatürk'ün hayatını bana yazdıran birinci amil, (etken) Atatürk, bütün hayatı müddetince bir (Türk) gibi düşündüğü için, onun manevi varlığını tebarüz ettirmeyi bir vazife edindim...

757

Ben kendi nefsimde, Milli Mücadele'ye henüz bir talebe iken yirmi yaşında iştirak ettim. Bir gönüllü milis, olarak, Kuva-yi Milliye çeteleri arasına katıldım. Milli ordu

teşekkül edince Ankara'ya gelerek, bütün İstiklal Savaşı esnasında yeni devletin kuruluşunun bütün tekâmülünü de bir tarihçi olarak bizzat görerek içinde yaşadım ve notlar aldım. Sizlere sunuyorum.

Atatürk'ün Kemalizm mefkuresine (öğretisi'ne, idealine) ilk katılanlardan birisi de ben oldum. Niçin onu sevdim, onun ideallerinden ayrılmadım? ...Milliyetçi olduğu için, Türk tarihine bir kıymet verdi. Türk'ün öz diliyle konuşmasını arzu etti. Bütün inkılapları öz benliğimize doğru idi. Medeniyette garpcı, (uygarlıkta batıcı) kültürde milliyetçi (kültürde ulusalcı) idi. Devlet idaresinde ise müstakil bir Türk siyaseti vardı....

Gençliği dinamik bir ruhla yetiştirmek için geceli gündüzlü çalıştı. İşte Kemalizm bir dinamizmdir. Ne sağa, ne sola değil, ileriye gidiştir. İşte bu sebeptendir ki ben Ankara'dan, onun manevi merkezinden ayrılmadım. ...Ve onun mazlum milletlere bir örnek inkılabını, büyük adam olmak isteyenlere bir rehber olacak hayatını objektif bir şekilde yazmayı gaye edinerek, Atatürk'ün hayatını, Milli Mücadele'yi ve Cumhuriyet'in nasıl kurulduğunu sizlerin önüne sayfalar halinde koydum...».

Kitabın baş tarafında, Atatürk'ün onuncu yıl söylevi ile İnönü'nün Ata'nın ölümü üzerine «Türk milletine beyannamesi» verilmiştir. Kitap, altı bölüme ayrılmıştır: I. Çocukluğu, II. Umumi Harp, III. Samsun'a çıkışı, .IV. Ankara'da Meclisin açılışı, V. İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin ilânı, VI. Atatürk ve Kemalizm, Atatürk'ün ölümü, cenaze töreni, Gençliğe hita-

758

besi, eserleri ve Meclisteki diğer nutukları, Atatürk'ün baba ve ana soyu şeceresi. Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı üzerine anıları, İstanbul'da çıkan «Milliyet» gazetesinden (1926) aynen alınarak kitaba aktarılmıştır (s. 125-178). Atatürk'ün Enver ve Talât Paşalara tarihsel raporu da bunu izlemektedir.

759

KEMAL ATATÜRK YENİ TÜRKİYE'NİN KURUCUSU (1967)

Yunanlı yazar Thomas A. Vaidis'in yapıtı, Ahmet Angın'ın çevirisiyle, İstanbul'da Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. Yayınları'nın («Akşam» Kitap Kulübü Serisi)nin 54 - 55 sayılı kitabı olarak, Bahar Matbaası'nda basıldı (175 .s., resimli, 10 TL.). Kitabın aslı, 1936'da Atina'da Akropol Yayınevi'nin (Büyük Adamlar) dizisinde yayımlanmıştı (192 s.).

Yazar, önsözünde : «Ben yaşamöyküsü yazmıyor, tarih anlatıyor ve eleştirme yapıyorum. Ben bir tarih öyküsü kuracağıma, Kemal'in yaşamı ile yapıtının tarihsel bir açıklamasını ve eleştirisini vermeği yeğledim» diyor:

Kurtuluş Savaşımız üzerine Yunan görüşünü iyice belirten bir yapıttır, bu.

760

KEMAL PASCHA (1934)

Alman yazarı Fritz Rössler'in Almanca yapıtı, Berlin'de R. Kittlers Yayınevi'nce (Manner und Machte) dizisinde çıkarıldı (128 s., resimli, haritalı, ciltli).

Kitap, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e armağan edilmiş. Baş tarafta, Şansöyle Yardımcısı (daha sonra Şansölye ve Türkiye Büyükelçisi) olan von Papen'in tek sayfalık bir önsözü var. Kitabın başlıca bölümleri şöyledir:

Mustafa Kemal'in gençliği. —Devrimci Mustafa Kemal. — Genç Türkler hareketi. — Trablusgarp seferi. — Balkan savaşı. (Birinci) Dünya Savaşı; Çanakkale Savaşları, Güney cephesi. Mustafa Kemal ulusal hareketi örgütlüyor. — İzmir, Erzurum, Sivas. — Köprülü'lü Hamdi Bey. - Ankara'da Büyük Millet Meclisi. — Türk Vesaillesi Sevres. — Batı cephesi, İnönü savaşları. — Ermeni sorunu. — Londra Konferansı. — Parlamentarizm: — Sakarya meydan savaşı. Ankara'da Türk - Fransız antlaşması. — Karşıtçılık ve Ordu. — Başkomutanlık Meydan Savaşı. — Lausanne. — Karşıtçılığın alçaklığı. — Büyük Millet Meclisi için yeni seçim. Yeni Türkiye. — Yeni Devletin yapısı. Ekim 1918'deki Türk kabinesi. — Haritalar.

Kitabın sonunda, Alman yazarı Hanns Froemberg'in, aynı yayınevince yayımlandığı bildirilen, Yeni Türkiye'yi konu edinmiş Auf Befehl des Gazi adlı romanının ilanı var.

761

----- **K E M A L İ S M (1969)**

Robert College Siyasal Bilimler Profesörü Dr. Suna Kili'nin İngilizce yapıtı, İstanbul'da Robert College Yayınları arasında, Menteş Matbaası'nda bastırıldı (239 s., I Atatürk portresi, fiyatı yazılı değil).

Yazar, «Bu çalışmamı, 50. yıldönümü vesilesiyle Türk Kurtuluş Savaşının yüce hatırasına armağan ediyorum» diyor. Atatürk'ün şu sözünü kitabın baş tarafında buluruz : «İnkılabın hedefini kavramış olanlar, daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır.».

Önsözün çevirisi, aşağı - yukarı şöyledir: «Robert College'in İş Yönetimi ve Ekonomi Bölümünce yayınlanan bu yapıt, iki amaca yöneliktir : 'Talep bölümünde bu, yararlanma ya da eleştiri için okulda önerilen kimi düşünce ve araştırmalar açısından gerekli ortamı sağlar. 'Arz' bölümünde umulur ki, yayın için böyle bir fırsatın doğuşu, toplumsal bilimler ve iş yönetimi alanlarında pek gerekli olan inceleme ve yazıları özendirecektir...».

Yapıtta izlenen konular, şöyle bir sıra gösteriyor : I. Giriş; II. Milli Mücadele dönemi; III. Atatürk devrimleri ve Kemalizm düşüngüsü (ideolojisi) : 1923 -1938; IV. Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayları ve Kemalizm düşüngüsü: 1923 -1945 : Kemalizm'in ilkeleri, Kemalizm düşüngüsü ve Türk ordusu, Kemalist dış politika, Tek partili dizge., (sistem) ve Kemalizm düşüngüsü, Kemalizm düşüngüsünün genel değerlendirmesi, İkinci Dünya Savaşı ve Kemalizm düşüngüsü; V. Çok partili

762

dizge ve Kemalizm düşüngüsü: 1945 -1960; VI. 27 Mayıs 1960 devrimi, sonuçları ve Kemalizm düşüngüsü; VII. Sonuç.

Kiitabın iki eki var : Sivas Kongresi Beyannamesi (9 Eylül 1919); Misak-ı Milli. Birincisi, Eliot Grinnel Mears'ın Modern Turkey (New York, Mac Millan Co., 1924, s. 627-828) adlı yapıtından, ikincisi de Ahmet Emin Yalman'ın Turkey in the World WAR (NEW HAVEN, YALE University Press, 1930, s. 276 - 277) adlı kitabından alınmıştır.)

Sonda bulunan 13 sayfalık seçme kaynakçada, Türkçe ve yabancı dillerdeki belli - başlı kitap, broşür ve makaleler gösterilmiştir.

Sonuç bölümünde söylenenler, aşağı yukarı, şunlardır: "Türkiye'nin karşılaştığı önemli sorunlardan biri, yani geleneksel sosyo-ekonomik yapıda olması gereken yenilik, özellikle 1930'lardan sonra Atatürk'ün dikkatini çekmeğe başladı. Bu konuda büyük çabalar harcanmasına karşın, sosyo-ekonomik yapıda önemli değişimler elde edilemedi, Bunun en önemli nedenleri şunlardır : Atatürk ne sosyo-ekonomik olaylardan tümünden haberi vardı, ne de kendisine bu konularda yardımcı olacak, yeterli eğitim görmüş bir kadrosu vardı; ülke de bu alanda deneyimden yoksundu. Ancak, en önemli nokta şudur: Atatürk, Türk modernleşmesi için sosyo-ekonomik değişimin gerekliliğine inanıyordu. Bu yüzden, bugün Türk siyasal gelişiminin en tartışmalı durumlarının sosyo-ekonomik sorunlarla ilgili oluşu rasgele değildir.

«Kemalizm düşüncüsü, kapalı modern bir Türk toplumunun oluşumuna değil, açık bir modern Türk toplumuna yöneliktir.

763

Atatürk devrimlerinin hem doğası, hem Kemalizm düşüncüsü bu amaca doğrultusundadır. Türk Ulusal Bağımsızlık Hareketi, dünyada daha sonra görülen ulusal bağımsızlık hareketleri için bir anlam taşır. Türkiye gerekli sosyo-ekonomik değişiklikleri, kendi Anayasasının öngördüğü gibi, anayasal bir rejim-de gerçekleştirebilirse, dünyaya, özellikle gelişen öteki ülkelere iyi bir örnek olacaktır; o zaman siyasal özgürlüğü elden çıkarmadan, hızlı bir ekonomik gelişim başlayabilir...»

764

KEMALISME (LE) (1937)

Asıl adı M. Kohen (Cohen) olan M. Tekinalp'ın Fransızca yapıtı, Paris'te F. Alcan Kitabevi'nce yayımlandı (VIII - 299 s.).

Fransız Parlamentosu Başkanı Edouard Herriot, önsözünde diyor ki: «Bay Tekinalp'ın bu güzel eseri, duygu hararetiyle (sıcaklığı) bilgi sekinetinin (dinlenme) uzlaşabileceğini ispat ediyor. Yazardan, ilkin yurtseverlik duyguları emrine ayırdığı geniş kültürü övmeme izin vermesini dileyeceğim. Yazar, Kemalist eseri önümüze, sermek için, Türk devrimini, insan ruhlarını, kurumların karakterini değiştiren o evrensel hareketler arasına sokuyor; o devrimin bu hareketler arasına nasıl girdiğini, bu hareketler arasında nasıl sevildiğini gösteriyor... İçten gelen bir sevgi ve dostça merak duyguları ile bizi çeken bu *genç* Cumhuriyeti, Bay Tekinalp'ın kitabı sayesinde daha iyi tanıyacağız...».

Kitabın Türkçesi Kemalizm adıyla 1936'da İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basılmıştı (V - 347 - X s., ayrıca 13 levha, 150 krş.).

Yazar, «Başlangıç»ta diyor ki: «Ben ne profesyonel bir kalem sahibiyim, ne de siyasi bir adamım. Sadece vazifesini müdrik (bilen) bir yurttaşım ve bu sıfatla, yurdumu, daima hakiki manasıyla tanıtmaya çalışmışımdır. Herhangi bir siyasi gaye ile, hiçbir zaman gayertkeşlik etmedim ve hadısı, daima, içinde yaşadığım ve pek tabii olarak her türlü heyecanlarım ve aksülamellerini (yansımalarını) muhitte müşahede (gözlem) ettiğim, gibi, aynen göstermekle iktifa ettim (yetindim)...

Türk milli ruhunun uyanışına taalluk *eden* (İlişkin) her safha hakkında şimdiye kadar neşrettiğini eserlerde olduğu gibi bu eserde de, esaslı hadiseleri ve hâkim fikirleri, sadece hakikati müşahade etmek ve ondan mülhem olmakla, (esinlenmekle) o hakikatleri tahlil ederek, en doğru addettiğim neticeleri çıkarmakla, iktifa ettim. Bunda bir dereceye kadar muvaffak olursam, kendimi bahtiyar sayacağım.

Bu eserde, inkılabımızı canlandıran ruhun hakiki vasfını, bugünkü ve yarınki mukadderatımıza hekim olan rejimin asıl mânâsını açıkça izah etmeği faydalı buldum.

...Kemalizm'in yükselme hareketinin müteveccih (yönelik) bulunduğu istikamete doğru (doğrultuya) bir bakış atfetmek daima faydalı olur. Mesele sadece ileriye doğru bir *göz* atmak, Kemalizm'in, şan ü şerefle (şanla şerefle) ve azimle ilerlediği yola biraz ışık serpmekten ibarettir.»

Bundan sonra, kitap, üç bölüm içinde otuz bölüğe -ayrılmaktadır. Bölüm ve bölük başlıklarını veriyoruz :

I. Bölüm: KEMALİZMİN YARADILIŞI : 1. Kemalsi devrimi, 2. Kemalizm ruhu, 3. Kemalizm den önce ıslahat hareketleri, 4. Muammanın anahtarı, 5. Kurtuluş savaşı, ilk merhale, 8. Kemalist ruhun bazı özellikleri, 7. Yenilesen bir yurt ve yeni bir ulus, 8. Kadroların düzenlenmesi, 9. Halk Partisi

II. Bölüm: KEMALİZM YOLU: 10. Geriye doğru bir bakış, 11. «Kahrolsun şeriat hükümeti», 12. Layık yasalar, 13. Harf devrimi, 14. Kadının özgürlüğü. 15. Türk tarihinin yeniden kuruluşu, 16. Sümer ve Hitit uygarlığı, 17. Dilin Türkçeleştirilmesi, 18. Soyadı devrimi, 19. Humanitarisme ve ba-

rışseverlik, 20. Kemalizm ve güzel sanatlar, 21. Kemalist rejimin ileride yapacağı işler.

III. Bölüm : KEMALİZM DOKTRİNİ VE İDEOLOJİSİ. : 22. Gerçeklerin ışığı altında, 23. Demokrasi, 24. . Devletçilik, 25. Milliyetçilik, 26. Türk milliyetçiliği, 27. Kemalizm ve ulus kavramı, 28. Kemalizmin inşiaı (rayonnement) , 29. Devrimcilik, 30. Kemalizmin geleceği, Türkçe metindeki resimlerin hiçbirisi, Fransızca, metinde yoktur. Herhangi bir kaynakça ve dizin de bulunmamaktadır. Köprülü'nün önsözü de alınmamıştır. Yapıt, bu Fransızca metinden Çekçe'ye çevrildi: Kemalismus (Prag, Orbis Yayınevi, 1938, 271 s.).

KEMALISME (LE) DEVANT LES ALLIES (1922)

Fransız gazetecisi Michel Paillares'in Fransızca yapıtı, İstanbul'da (Beyoğlu'nda) ve Paris'te «Bosphore» Yayınları'nda çıktı (X - 494 s., ciltli). Paris'te P. Thevoz basımevinde basılmış olan kitap, başlıca dört bölümden oluşur: Kemalizm'in sahneye çıkışı; Sevres Antaşması; Ankara Anlaşması; Doğu barışına doğru.

Ekim 1921 tarihli önsözde belirtildiğine göre, yazar, birkaç kez Türkiye'ye gelip gitmiş, hatta ilk gelişinde (1894 - 98) uzun süre yurdumuzda kalıp görev yapmış. Bu yapıtını da 23 Ocak 1922'de Nice'te tamamlamış. Böylece, yapıt, Büyük Saldırı'dan önce yazılıp yayımlanmıştır. Kitabın bölüm ve konu başlıklarını veriyoruz :

Birinci bölüm: Kemalizm'in sahneye çıkışı, 1919: I. Bir Amerikan anketi: Amerika Birleşik Devletleri Türkiye üzerine bir mandayı kabul edecek mi?. — Ermenistan mezardan çıkacak mı? — Bu konuda Türkler ne diyor?. — Yunanlıların yanıtı nedir?. — Gayri müslimler ne diyor?. - Türk gazetelerinin dedikleri, — «Jön Türkler» (Kemalistler) hiçbir yabancı korumayı kabul etmiyor.

Yüksek Konsey önünde: Türk savunması. — Müttefiklerin yanıtı.

Milli Mücadele : Enverizm'in ardından Kemalizm. — Erzurum ve Sivas Kongreleri.

768

IV. Müttefikler tarafında: Fransız politikası. — Fransız subayları Mustafa Kemal'i destekleyip İngiltere'ye sataşüyor.

V. Damat Ferit Paşa iktidardan düşüyor: Kemalizm yeni bir güç kazanıyor.

İkinci bölüm: Sevres Antlaşması, 1920: I. Kilikya'da: Maraş dramı, —Mustafa Kemal Fransa'da destek buluyor, — İngiltere hristiyanların talihıyla uğraşılıyor.

II. İstanbul Türklerin elinde kalıyor: Geçici bir işgal. —İngiliz ve İtalyan Yüksek Komiserlerinin bildirisi. —İstanbul halkına bildirge. —Müttefikler ile Türkler Barış antlaşmasını tartışmaya hazırlanıyor. —Bay Milerand Tevfik Paşa'ya barış koşullarını sunuyor.

III. Sevres Antlaşması: Türkiye yazgısını öğreniyor, — Kemalistlerle Türkmenler Sevres Antlaşmasını yırtmak istiyorlar. — Venizelos'un düşmesi.

Üçüncü bölüm: Ankara Anlaşması. Yunan sorunu: Londra Konferansı, — Müttefiklerin önerileri. — Saldırıya geçen Yunanlılar başarısızlığa uğruyor. — Müttefikler tasarılarını sunuyorlar, —Yunanlılar yeniden saldırıya geçiyorlar. — Yunanlılar iyi askerdir. —Yunanlıların yalnız kusurları yok... —Fransız halkı ile Yunan halkı arasında tehlikeli bir yanlış - anlaşılma yaratıldı. — Yunanlılar Fransa'ya sever ve bunu ispat ederler.

II. Ermeni sorunu: Çağdaş tarihin en kara sayfası. — Bir İngiliz mavi kitabından özet. —Türklerin Ermeni katliamı üzerine Alman haberleri» —Bay Morgenthau'nun tanıklığı. —Aynı Almanlar Ermeni cellatlarını damgalıyor. —Talât'ın (Paşa) bütün bir halkın öldürülmesini haklı göstermek için ileri sürdüğü

769

nedenler. —Fransız protestoları. — Ermenilere verilen güzel vaatlar.

III. Fransız - İngiliz anlaşmazlığı: Ermeniler nerede?— Londra Anlaşması, —Ankara Bekir Sami Bey'i yadsıyor. — Ankara Anlaşması metni. — Fransa herşeyi unuttu. —Ermenilerin yeni göçleri. — Fransa bir çıkmazda. — 1920'de, Bay Briand... ak diyor. — 1921'de, Bay Briand... kara diyor. —Fransa Cumhuriyeti, Müttefiklere verdiği sözden dönüyor. —Ankara Anlaşması'nın gerçek içyüzü nedir?. —Fransa Cumhuriyeti, Doğu Hristiyanlarını yüzüstü bırakıyor.

Dördüncü bölüm : Doğu barışına doğru : I. Türkiye'nin uzun bir «nekahet» dönemine gereksinmesi var: Türk var, Türkçük var. — Kemalistler katliamları kinamıyor. — Kemalistlerin; reaya ve yabancıların kişisel statüsüne el sürmelerine izin vermemeliyiz. — Türkiye'nin bir yabancı vasiliğine salt gereksinimi vardır.

II. Samimi Antant (Entente Cordiale) ve Doğu Sorunu: Yalnız Fransızlarla İngilizler Türkiye'yi savunabilir. —Düşmanımız kim? Almanya mı, İngiltere mi?. — Anlaşmalara daha sıkı sarılalım, sözlerimize daha bağlı olalım!.

III. Türkiye'de Fransa: Bizim bir dış politikamız var mı?. Basınımız iyi haber veremiyor. —Fransa'nın Doğu'daki rolü, Haşiye...

Görüldüğü üzere, bu kitap, bütünü bakımından, Türklerin ve Kemalizm'in aleyhindedir. Yazar, açık olarak, Yunanlıların ve Ermenilerin yanındadır. Ankara Anlaşmasını hazmedememiştir. Türkiye'nin bir mandaya ya da başka çeşit bir «vasiliğe» gereksinimi olduğu düşüncesindedir. Ancak, daha sonraki olaylar, onun bu düşüncesinde ne kadar yanıldığını göstermiştir.

770

----- **KEMALİST DEVRİM ÜZERİNE DENEMELER. TEORİ – UYGULAMA (1971)**

Ortaklaşa bir yapıt olan bu kitap, Ankara'da (Halkevleri ve Kemalist Devrimciler Birliği Ortak Yayınları)nın ikincisi olarak, Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basıldı (48 s., 250 krş.). Bir elkitabı niteliği gösteren yapıtta, beş deneme var: 1. — Kemalist devrimciler ve güçbirliği (Kadri Kaplan), 2. —Kemalist devrim üzerine (Sahir Koçak), 3. —Kemalist devrimde milliyetçilik ve halkçılık (Suphi Karaman), 4. — Kemalist devrimin diyalektiği ve devrimin strateji ve taktiği (Kadri Kaplan), 5, — Kemalist halkçılık (Anıl Çeçen).

Bu beş denemeden ikisini yazan, Halkevleri Genel Başkanı Kadri Kaplan, kitaptaki yazıların niteliğini de belirten önsözünde şöyle diyor :

«Türk Devrimcileri, yüzyılımızın en tipik ve etkin olaylarından birisi olduğunda hiç kuşku bulunmayan ve etkisi yarım yüzyıldır duyulup, anlamı gittikçe daha belirgin hale gelen büyük Türk Devrimini, 'Atatürk Devrimi'ni, toplumumuzun tarihsel doğrultusunda geliştirip hedefine ulaştırmak sorumluluğuyla karşı karşıyadırlar.

Atatürk döneminden sonra girilen çeşitli rejim denemeleri ve bu denemeler sırasında meydana çıkan gerçekler göstermiştir ki, kesin bir devrim düşüncesine sahip olmamızı ve bunu, inançla benimsenebilecek bir düşünce temeline oturtup sistemleştirmemiz gerekmektedir. Aksi halde, bu boşluk kendi-

771

sini şiddetle duyuracak, özellikle genç kuşaklar, bu boşluğu dolduracak akımlara kapılmaktan kaçınmayacaklardır.

Türk gençliğinin yürekten bağlı olması gereken fikir akımı ise, hiç kuşkusuz ki, Cumhuriyeti kendilerine güvenle emanet eden Büyük önderlerinin düşüncelerine dayalı olmalıdır. Türk halkı için de, aynı şeyi söylemek mümkündür. Atatürkçü düşünce, halkımızın kafasında, gönlünde ve çıkarlarında en sağlam dayanağını ve güvencesini bulmalıdır.

Bu küçük broşür, Atatürk'ü düşünceye dayalı olarak, Atatürk Devrimi'nin genel niteliğini saptamak ve Kemalist Devrimin temel yapısını ve ilkelerini meydana çıkartmak amacıyla girilen bir teori - uygulama denemesidir.

Sıkı kalıplarıyla örülmüş bir doktrin yapma iddiasında bulunmadığı ve böyle bir tartışma da gereksiz görüldüğü için, KEMALİZM terimi kullanılmamış, bunun, ancak uzun çalışmalar sonucu ilerde yapılabileceği düşünülmüştür. Bu, yüzdendir ki, broşürdeki yazılarda, birbirleriyle çelişir gibi gözükken bazı hususlar ve değişik nitelendirmeler, olduğu gibi bırakılmıştır. Böylece okuyuculara, temel düşünceyi bozmadan, değişik tasnifleri görmek ve konuyu değişik yönlerden incelemek olanağının verilmesi gözönünde tutulmuştur.

Bu tür tartışmalar ve denemelerle Millî Devrimimizin en doğru temele oturtulacağına ve dondurulmadan ve sürekli gelişmeye açık bir şekilde sistemleştirileceğine inanıyorum.»

772

KEMALİST İHTİLAL VE BULGARİSTAN, 1918-1922 BULGAR GÖZÜYLE ATATÜRK (1969)

Bulgar tarihçisi Stefan Velikov'dan (Doğ. 1924) Naime Yılmaer'in dilimize çevirdiği kitap, İstanbul'da Kıtış Yayınları'nın (Dünya Gözüyle Atatürk Dizisi) nin ilki olarak, Hüsnütabiat Matbaası'nda bastırıldı (163 s., portreli, levhalı, 750 krş.).

Bulgarca başlığı Kemaliskata revolütsiya i bulgarskata obştestvenost, 1918 - 1922, Fransızca başlığı La Revolution Kemaliste et l'Opinion Publique Bulgare, 1918-1922 olan kitap, ilkin, Sofya'da Bulgar Bilimler Akademisi'ne bağlı Balkan Araştırmaları Enstitüsü'nce yayımlanmıştı (1966, 129 s., ciltli, resimli, tıpkı - basımlı, 0.96 leva).

Prof. Nikolay Todorov'un sorumlu redaktörlüğü altında yayımlanan kitap, Atatürk devriminde Bulgarların özdeksel - tinsel yardımları gibi, Kurtuluş Savaşımızın şimdiye kadar hiç bilinmeyen, üzerinde durulmamış bir yönünü iyice aydınlatma çıkarmaktadır.

Yazara göre, Atatürk devrimi, Türk balkının çağdaş tarihinin en parlak sayfalarından biridir.

Bir çok etken, Türk devriminin başarıya ulaşmasına, Türkiye'nin yayılımcı (emperyalist) nüfuzu ve egemenliği ortadan kaldırmasına yardım etmiştir. Bunlar arasında, Türk ulusunun en ünlü evlatlarından biri olan Mustafa Kemal'in önderliğinde yaptığı yiğitçe savaş ile Sovyetler Birliğinin özdeksel - tinsel

773

bakımından önemli yardımı ön tasarı (planı) tutmaktadır. Kemalist devrimin başarısında doğrudan ya da dolaylı olarak yardımı dokunan etkenler arasında, Bulgaristan'ın ilerici kamuoyunun desteği de unutulamaz.

Bulgar kamuoyunun davranışıyla Kemalist devrimi desteklemesi, bugüne değin Türk - Bulgar ve yabancı tarihçilere haksız olarak önemsenmemiş, hiç hesaba katılmamıştır. Bu incelemede yazar, bu önemli soruna bir açıklık vermek istemektedir.

«Yayılmacı Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, 1914-1918» başlığını taşıyan yapının ilk, bölümünde, kısaca, Osmanlı İmparatorluğunun Almanya yanında savaşa nasıl girdiği, o yıllarda Türk halkının durumunun nice olduğu, askersel eylemcenin (harekât) seyri ile İmparatorluğun teslim koşulları bildirimliği (şartname) belirtilmektedir. Gene burada, acıklı ve çekilmez bir duruma düşmüş olan köylüler ve asker kaçaklarının oluşturulan Kuvay-i Milliye hareketinin doğuşu gözden geçirilmektedir. Bu açıdan bakılınca, Kuvay-i Milliye hareketinin başlangıcı ile Türk köylülerinin kendiliğinden oluşan ilk direnişlerinin anti - feodal bir özyapısı vardı.

«Türkiye'de Ulusal Kurtuluş Hareketinin Başlangıcı ve Gelişmesi, 1918 -1922» başlığı altındaki ikinci bölüm, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Bırakışması'ndan sonra, Türk halkının ulusal kurtuluşunu sağlayan antiemperyalist savaşımının başlayıp gelişmesini, Rusya'daki Ekim devriminin bu savaşıma etkisini, Mustafa Kemal Paşa yönetiminde anti - feodal özyapıdaki bu içten savaşımın anti - emperyalist bir savaşın durumuna geçişini göstermektedir. Yazar, Türkiye'nin savunması: için ulusal «cemiyet» lerin çeşitli kurultaylarını, tüm ulusça

774

bir direniş hareketinin yaratılmasını, Türk - Yunan savaşını, yurdu paylaşan yayılmacıların kovulmasını gözden geçirir. Öte yandan, Türk halkının utkuyu kazanmasında olduğu kadar, yurdu köleleştiren Sevres Antlaşmasının yırtılıp atılmasında da kesin bir etki yapmış olan Sovyet yardımını gösterir.

«Bulgar Halkçı - Çiftçi Birliği Hükümeti ve Kemalist Devrim» başlığını taşıyan üçüncü bölümde yazar, Aleksandr Stamboliyski Hükümeti'nin Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle diplomatik ilişkiler kurmağa çalışan dış politikasını dikkatle gözden geçirir. Böyle bir konu, ilk kez ele alınmaktadır. Burada Çiftçi Hükümetinin Kemalist devrime karşı tutumu, Kemal Paşa Hükümeti'yle görüşmek için Ankara'ya gizlice bir diplomatik kurul göndermesi, Türk halkının savaşımına desteği belirtiyor.

Yazarın özel ilgisini çeken şey, asıl Anadolu olayları karşısındaki Bulgar kamuoyunun durumu ve tutumudur. «Trakya Olayları ve Bulgar Kamuoyu» başlıklı son bölümde, Bulgar halkının davranışı incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuç bölümünde de yazar, Bulgarların Kemalist devrimin başarısında, Türk ulusunun sömürgeci - yayılmacı dizgeden (sistem) kurtuluşunda yaptıkları alçak gönüllü (mütevazı), ama kesin yardım payı üzerinde bir kez daha durmaktadır.

Bu çeviri, için yazar, Sofya'dan gönderdiği önsözde diyor ki: «Son iki kısımda ise, Bulgar halkının olduğu kadar, Türk milletinin de bilmediği ve belgelere dayanan olaylar ve bilgiler bulacaktır, okuyucular.»

775

KEMALİST YENİ DÜZEN (1970)

ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği Eğitim ve Araştırma Kurulu'nun 1969 yılı çalışmalarında hazırlanmış olan bu kitabın ikinci basımı, ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları'nın 3 üncüsü olarak, Ankara'da Ulusal Basımevi'nde bastırıldı (108

s., 5 lira), Bir bilini kurulunca hazırlandığı anlaşılan kitabın baş tarafına Atatürk'ün şu sözü aktarılmış: «Türk uygarlığı, en kısa zamanda çağdaş uygarlık düzeyinin üstünde yeni bir güneş gibi doğacaktır.»

İlk basımı Kasım 1969'da yapılmış olan kitabın önsözünde deniliyor ki: «... Düşünce ve anlatım özgürlüğünün Anayasa teminatı (güvencesi) altında olduğu Türk demokrasisinde düşünceleri anlatma ve inandırma yoluyla topluma benimsetmeye çalışacak yerde, zorlayıcı nitelik ve ölçüde eylemlere başvurmak yanlıştır, geçersizdir...

Mustafa Kemal devrimi ve Kemalizm, Türk ulusunun tek devleti Türkiye Cumhuriyeti'nin, yükselerek ebediyete kadar özgürlük, demokrasi ve bağımsızlık içinde yaşayışının felsefesidir...

Kemalizm'in ekonomik ve sosyal yönlerini gerçekleştirmek için çalışanların, bizim görüşümüzü paylaşanların, saflarımızda birleşeceğine inanıyoruz.»

Kitabı oluşturan dört bölümün başlıklarını ve ara - başlıklarını veriyoruz:

776

I. Bozuk düzen: Eski Türk uygarlığı. —Türk ekonomisinin genel görünümü, — özet.

II. Yeni düzen ne olabilir? : Kapitalizm. — Komünizm. — Sosyal demokrasi.

III. Düzen değişikliği ne getirecek?: Eğitimde. —Tarımda.- — Sanayide.

IV. Düzen değişikliğinin yolu.

Kemalist yeni düzen ve alt yapı devrimlerini kısaca anlatmağa çalışan bu kitabın sonunda, okurlara bu konuda daha yararlı olabilecek - Türkçe ve İngilizce —27 kitabın çizelgesi sunulmuştur.

777

KEMALİZM (1936)

Asıl adı M. Cohen olan M. Tekinalp'in yapıtı, İstanbul'da Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi'nce, Cumhuriyet Matbaası'nda bastırıldı (V-347-X s., ayrıca 13 levha, 150 kuruş). Baş tarafta, Fransız Parlamentosu Başkanı Edouard Herriot ile Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün iki önsözü var. Herriot diyor ki :

«Bay Tekinalp'in bu güzel eseri, hissiyat hararetiyle bilgi sekinetinin uzlaşabildiğini ispat ediyor.

Müelliften, evvela yurtseverlik duyguları emrine tahsis ettiği geniş kültürü övmeme müsaade etmesini dileyeceğim. Müellif, Kemalist eseri tebarüz ettirmek için, Türk inkılabını, insan ruhunu ve müesseselerin mahiyetini değiştiren o cihanşümül hareketler meyanına ithal ediyor, o inkılabın bu hareketler arasında nasıl girdiğini ve bu hareketler arasında nasıl teferrüt ettiğini gösteriyor.

Dağ tepelerinde tutuşup ufku baştan başa aydınlatan ateşler gibi, gece karanlığında, Anadolu yaylasında parlayan bu teceddüdün büyüklüğü ve kendine has başkalığı, bu suretle belirmektedir...

İçten gelen bir muhabbet ve dostane tecessüs hisleriyle müncezibi olduğumuz bu genç Cumhuriyeti, Bay Tekin Alp'in kitabı sayesinde daha iyi tanıyacağız.....

Köprülü de önsözünde şunları söylüyor :

778

«Eski arkadaşım Tekinalp'ın bu güzel eseri, Kemalizm'in inkişaf safhaları ve ideologie'si hakkında objectif bir araştırma mahsulüdür. Bugünkü Türkiye'nin maddi ve manevi bünyesini, psychologie'sini anlamak ve öğrenmek isteyenler için, bu eserin kıymetli bir rehber olacağını memnuniyetle söyleyebilirim. Yalnız yeni Türkiye'yi öğrenmek isteyenler değil, umumiyetle milletlerin uyanış ve yükseliş tarihiyle uğraşan sociologue'lar ve tarihçiler de bu eseri büyük istifade ile okuyacaklardır, kanaatındayım. Kahramanların tarihteki rolü hakkında Carlyle'den beri ileri sürülen nazariyeler de, Türk inkılabında kendilerine çok kuvvetli bir istinatgah bulacaktır. Çünkü Türkiye'nin, tarihte eşi olmıyan bu kurtuluş, uyanış, yükseliş hareketi, yine tarihte eşi olmayan büyük bir kahraman'ın, Atatürk'ün eseridir; ve tarihi reait'e sadık kalmak için. Türk inkılabı tarihinin tetkikinde mutlaka bu esastan başlamak, bu görüş zaviyesinden bakmak, araştırmaları bu merkez etrafında toplamak lazımdır. Çünkü Atatürk, hadiselerin yarattığı bir şef değil, hadiseleri yaratan bir baştır. Kurtuluş savaşının ilk günlerinden başlayarak Başkumandan meydan muharebesine kadar geçen bütün hadiseleri, Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar bütün siyasi, içtimai, kültürel büyük inkılapları tetkik ediniz, göreceksiniz ki, bütün bunlar, aynı dimağın, aynı İradenin, aynı imanın yarattığı, muazzam, ahenktar bir inkılap silsilesidir; bir sistemdir. İşte Tekinalp'ın bu kitabı, bize bu sistemi, bütün büyüklüğü ve original'liği ile gösterdiği için, Kemalizm edebiyatı mahsulleri arasında her zaman ehemmiyetini muhafaza edecektir.»

Bir Başlangıçtan sonra, üç bölüm içinde otuz bölükten oluşan yapıtın konu başlıklarını veriyoruz :

779

I. Bölüm : Kemalizmin yaradılışı: 1. Kemalizm inkılabı, 2. Kemalizm ruhu, 3. Kemalizmden evvel ıslahat hareketleri, 4. Muammanın anahtarı, 5. İstiklal Harbi - ilk merhale, 6. Kemalist ruhun bazı hususiyetleri, 7. Yenileşen bir vatan ve yeni bir millet, 8. Kadroların tanzimi, 9. Halk Partisi;

II. Bölüm : Kemalizm yolu : 10. Geriye doğru bir nazar, 11. Kahrolsun şeriat hükümeti, 12. Layık kanunlar, 13. Harf inkılabı, 14. Kadının serbestisi, 15. Türk tarihînin yeniden kuruluşu, 16. Sümer ve Hitit medeniyeti; 17. Dilin Türkçeleştirilmesi, 18. Soyadı inkılabı, 19. Humanitarisme ve sulhseverlik, 20. Kemalizm vs güzel sanatlar, 21. Kemalist rejiminin ileride yapacağı işler;

III. Bölüm: Kemalist doktrini ve ideolojisi: 22. Şeniyetlerin ışığı altında, 23. Demokrasi, 24. Devletçilik, 25. Millicilik, 26. Türk milliciliği, 27. Kemalizm ve millet mefhumu, 28. Kemalizmin inşiaı (rayonnement), 29. İnkılapçılık, 30. Kemalizmin atisi.

780

KEMALİZM (1970)

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden Dr. İsmet Giritli'nin (Doğ. 1924) yapıtı, İstanbul'da Birlik Matbaası'nda basıldı (72 s., 5 lira). «Kemalizm'in (bizini kurtuluş, kuruluş ve yeniden doğuş kaynağımız) olduğuna ömür boyunca inanmış, gerçek Kemalist Behçet Kemal Çağlar'ın aziz hatırasına» armağan edilen kitap, üç bölüme ayrılmış : 1 — Batılılaşma ve Kemalizm, II — Kemalizm'in Marksizm ile Uyuşmazlığı, III — Türkiye'nin Düzeni Kemalizm'dir. Her bölümün de kendi arasında ara bölükleri var.

İlk bölümde, yazar, Kemalizmi en kısa biçimde «Batılılaşma» olarak kabul eder. Batılılaşmayı da «Türk ulusunu maddesel ve anlamsal çağdaş koşullara uygun biçimde (insanca) yaşama eğilimi» olarak tanımlar. Sözlerine şunları da ekler : «Gerçekten Atatürk'ün Batılılaşmadan anladığı şey, uygarlaşmadan ibarettir. Uygarlığın maddesel yönü olan (teknik) ve anlamsal yönü olan (kültür) bir bütün teşkil eder. Bu bakımdan da Atatürk uygarlık ve kültürün kesin olarak birbirinden ayrılmıyacağı fikrindedir.» Daha sonra, tarihsel anlamı yönünden Kemalizmi inceler. 1961 Anayasası açısından layiklik üzerinde durur. Türkiye'nin Atatürk dönemindeki dış politikasını anımsatır. Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesiyle ilgili kimi düşünce ve görüşler ileri sürer.

İkinci bölümde, Kemalizmin Marksizmle uyuşmayacağı tezi geliştirilmektedir. Tarihsel görevi bakımından Marksizm, kapitalizmin temeli olan liberalizme dayanan düzene bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Roger Garaudy «Sosyalizmin büyük

781

dönemeci» adlı — Türkçeye de çevrilen — yapıtında: «Uluslararası komünist eylem, bir bunalım içindedir» demektedir. 1981 Anayasası, Kemalizm gereklerini izleyerek ekonomik liberalizm, komünizm, faşizm, teokrazi gibi. Batıda yer almalarına karşın, gerçek anlamda akılcı, özgürlükçü batılılığı temsil etmekten uzak düşen akımlara değer vermemiştir. Atatürkçü devrimciliğin yönü, anlamı, «devrimci eylem»in içeriği, sınırı, çağdaş Batılı,yani özgürlükçü sosyal demokrasiye göre titizlikle saptanmalı, En kısa tanımı ile «Atatürkçülük ya da Kemalizm, modern Türk devletinin kuruluşunda temel olan fikir ve ilkelerin bütünüdür.»

Son bölüm, bugünkü Türkiye düzeninin ancak Kemalizm olabileceği düşüncesinin ispatına ayrılmıştır. Doğan Avcıoğlu ile Bülent Ecevit'in son eserleri (Türkiye'nin düzeni ile Atatürk ve devrimcilik) «çok faydalı bir bilgi ve etüd için malzeme deposu» oluşturmaktadır. İnönü'nün geçen yıl Meclis'te yaptığı bir konuşma, «tarihi olmağa namzet» tir. Japon modeli batılılaşma ya da «Japon efsanesi» bizde İslamcı gelenekçilerin kendi görüşlerine kanıt gösterdikleri bir olaydır. 1961 Anayasası, Atatürk'ten sonra, «milli devlet, ve ülke» ve «milletin bütünlük ve bölünmezliği» ilkelerini benimsemiştir. Bu bakımdan, Türkiye, «sivil ve asker olarak, bütün milletin tedirgin olduğu bu halden memleketi çıkarma yollarını, bugünkü Anayasa düzeni içinde Kemalist ilkeler etrafında toplanarak ve Atatürk kuşaklarına yaraşır bir şekilde bulmalıdır. Zira, Atatürk şairi rahmetli Behçet Kemal Çağlar'ın söylediği gibi, Kemalizm, bizim kurtuluş, kuruluş ve yeniden doğuş kaynağımızdır. Bu itibarla biz Mustafa Kemal'den sonra Türk milletinin yeni bir bekleyiş hasreti içinde, olmasına ihtimal vermiyoruz [Yazar burada, Cemal Kutay'ın

782

«Beklenen adam: Atatürk'ün yarıda bıraktıklarını tamamlayacak olanın not defteri», İst. 1970 adlı yapıtına gönderme yapmaktadır]. Vermiyoruz, zira Mustafa Kemal

Türk tarihinin gelmiş - geçmiş ve «beklenen adamı» olarak madalyonu ebediyen süsleyecek, rakipsiz ve biricik kimsedir. Bu nedenle Atatürk'ün yarıda bıraktıklarını tamamlayacak «olan» dan değil, «olanlar» dan bahsedilebilir. Bu ekibin fikriyatı, yani izleyeceği isabetli yön ise ancak «Kemalizm» olabilir.»

783

KEMALİZMİN DRAMI (1980)

Vedat Nedim Tör'ün (Doğ. 1897) kitabı, İstanbul'da Çağdaş Yayınları arasında, Erdini Basım ve Yayınevi'nde basıldı (159 s., 1 resim, 50 lira).

Kemalizm üstüne yorumlar, denemeler ve çizgileri içeren bu kitap, gazete ve dergilerde çıkan bu tür yazılardan bir seçmedir. Yazar, önsözde, kitabı için diyor ki : «...Elimde ne kalmışsa, onlardan bazılarını seçtim, Atatürk'ün altın çağında, Ankara'da Matbuat Umum Müdürü, Turizm Müdürü, Radyo Müdürü, görevlerini yapmış olan bir yazarın geçmişteki özlemlerini ve son yıllardaki acı burukluğunu yansıtan bu kitapçığın adını da Kemalizm'in Dramı koydum. 10 Ekim 1979.»

Yazılar üç bölümde toplanmış : İnancımız ve Ülkemiz; Güzel Sevgisi; Çirkinleştirilen Dünyamız,

Birinci bölümde yer alan yazıların başlıkları şöyle: Devletin yapıcılık gücüne inanmak gerek («Kadro» dergisinden, 1933); «Kadro» hareketi; İtalyan Türkoloğu profesöre yanıt (10 Haziran 1976); İdeolojik yoksulluğumuz: Yeni bir Türk imajı yaratma zorunluğu; Kemalizmin dramı; Bilinmeyen yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir; İdeolojisiz Türkiye; Yakup Kadri'siz de, kaldık; Yunus'tan Atatürk'e; Filozofsuz kalan Avrupa ve Yunus; Bir anı: Baba Laini'nin sağduyusu; Potsdam'da Atatürk olsaydı; Eğitim devrimi gerek; Az gelişmişlik ayıbı; Kalkınmamıza hizmet eden üç Türk dostu (Prof. Dr. Fritz Baade, Prof. Dr. Fritz Christiansen Weniger, Prof. Dr. Haris Wilbrant); Barbar değil, uygar Türkiye; Sanat saldırısı gerek; Bir kongrenin

784

düşündürdükleri (Beşinci Türk Sanatı Kongresi, 21 - 2/ Eylül 1978, Budapeşte); Güzel eğitimi; Benim televizyonum yok; Bir Muhsin Ertuğrul vardı; Sanat kozlarımızı kullanalım; Günah çıkarma yılı (1979 Dünya Çocuk Yılı).

İkinci bölümü oluşturan makalelerin başlıkları: Güzel, ölmez değerler dünyası (1942); Güzele övgü; Büyük sır; Büyük eğitici: Tiyatro; Halk türküleri; Dokuzuncu senfoni; Bir ölümün anlamı (Neyyire'nin ruhuna, 1943, Ulus); Her il'e bir tiyatro; Eyüboğlu'ların sergisi (1945, Ulus, Ankara); Barışa yaklaşırken: I-X (1942); Güzel sevgisi (1966, Varlık); Çocuk resimleri (1936, Ulus); Neden gelişmiyor yaratıcı gücümüz? Oyalar dünyası; Kumaşlar dünyası; Çoraplar dünyası; Acep mutluluk ne ola ki? (1947, Aile); Temizlik ve güzellik ihtiyacı; Bak, cami, sana ne getirdim?! (1948, Aile); Oyun; Cemal Nadirin ardından (Nisan 1947, Aile); Yeni insan - yeni okul.

Son. bölümdeki yazıların başlıkları da şunlardır: İnsan düşmanı çağımız (1978); Saldırganlık salgını; Ört ki ölem; Hayvanlaşan insanlık.

Bu yazılarda ileri sürülen kimi düşüncelerin bir çok kez yenilendiği görülmektedir. Yazar, «Kadro» dergisinden günümüze değin Kemalizm

ideolojisiinden hiç ayrılmamış, onu en akılcı ve çağdaş biçimde işlemiştir. Anılarını da Yıllar böyle geçti (1976) adlı kitabında derledi.

785

KILIÇ ALİ HATIRALARINI ANLATIYOR (1965)

Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Ali Kılıç'ın (1888-1971) anıları, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin beşinci kitabı olarak, Hisar Matbaası'nda basıldı (132 s., 1..TL.).

Kitabın ayrıldığı 15 bölümün başlıklarını sunuyoruz: 1 — Mustafa Kemal'i nasıl tanıdım?, 2 — Mustafa Kemal'i Sivas'ta Heyet-i Temsiliye karargâhında ilk defa tanıyorum, 3 — «Heyet-i Temsiliye» Reisi Mustafa Kemal,- 4 — Heyet-i Temsiliye Ankara'ya gidiyor, 5 — Birinci Büyük Millet Meclisi, 6 — Çerkeş Ethem hadisesi, 7 — Eskişehir bozgunu ve Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesi, 8 — Birinci Büyük Millet Meclisi garip bir halita idi, 9 — Gazi Mustafa Kemal zaferi nasıl kazandı?, 10 — İsmet Paşa'nın Heyet-i Murahhasa Reisliği ve Mecliste başlayan muhalefet hareketleri, 11 — Birinci Meclisin feshine nasıl gidildi?, 12 — Ali Kemal'in İzmit'te linç edilmesi hadisesi, 13 — İstanbul'un istirdadı (geri alınması) ve saltanatın ilgası, (kaldırılması) 14 — Birinci Meclisin feshi kararının sebepleri ve yeni intihabat, (seçimleri) 15 — İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Ali Kılıç'ın bu anıları, görüldüğü gibi, 28 Ekim 1919'da Sivas'ta Temsil Heyeti karargâhında, başlayıp 22 Ağustos 1923'te (kitapta bu tarih, yanlış olarak 1922'dir, s. 130) Ankara'da İkinci Büyük Millet Meclisi'nde Lausanne Antlaşması'nın onaylanmasıyla son bulmaktadır. Yazar, öteki anılarını şu kitaplarında topladı: İstiklal Mahkemesi Hatıraları (1955); Atatürk'ün Hususiyetleri (1955); Atatürk'ün Son Günleri (1955).

786

KURTULUŞ SAVAŞI ANILARI (1978)

«Cumhuriyet» gazetesi kurucusu, başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu)'nın (1880-1945) anılarının yeni basımı, İstanbul'da Çağdaş Yayınlarının (Tarih - Anı - Gezi - Olay Dizisi) nin 20, kitabı olarak, Erdini Basımevi'nde yapıldı (398 s., 50 TL.).

Baş taraftaki, anılar üstüne açıklamalardan kimi bölümleri buraya aktarıyoruz :

«...Siyasa adamı, düşünür, gazeteci ve usta yazar rahmetli Yunus Nadi'nin bu anıları Cumhuriyet gazetesinin ilk çıkış günü olan 7 Mayıs 1924'te 'Yenigün'den Cumhuriyet'e' başlığı altında yayımlanmaya başlamış, zaman zaman ara verilerek 31 Ekim 1925'e değin sürmüştü, 290. tefrikada bitmiştir. O, günlerde Kurtuluş Savaşı'nın gizli kalmış en ince noktalarının bilinmesine karşı kamuoyunda büyük bir istek vardır. Atatürk'ün büyük «Nutuk» adıyla beklenen Söylevi daha henüz hazırlanmamıştı. İşte o zaman Yunus Nadi'nin bu anıları, Söylev'in işlevini yerine getirmiştir. Bu işlev, göreceksiniz ki, bugün de sürmektedir. Yunus Nadi'nin öz kendisinin (bizzat) yaşadığı olaylar, içine katıldığı savaşım ve büyük kurtarıcı Mustafa Kemalle o zamanki çeşitli görüşmeleri, özelliğini ve özgünlüğünü hâlâ korumaktadır. Söylev'de bulunmayan kimi gözlem ve belgeleri de ayrıca bu anılarda bulabileceksiniz.

...Biçemi (üslûbu) bozmamak amacıyla anlaşılması güç Osmanlıca sözcükler ve deyimler, o günün anlaşılır diline geçirilmiş, eğer arı Türkçesi ile karşılamak zorunlu ise, Osmanlıca; deyim ve sözcükler aynen alıkonularak yanlarına bugünkü

787

Türkçesi ayraç (parantez) içinde açıklama olarak konmuştur. Tamamlayıcı çeşitli tarih ve bilgiler de ya ayraç içinde ya da dipnot olarak eklenmiştir. Belgeler'deki dil ise, çok gerekli yerler dışında, hemen hiç dokunulmamıştır.

Cumhuriyet gazetesinde bu anılar tarih sırasına göre tefrika edilmiştir. Gazetecilik kurallarına göre ilginç bir noktadan başlatılıp, bölüm bölüm daha gerilere ya da daha ilerilere geçilerek anlatılmıştır. Biz, bu anıları kitap haline getirip yayımlarken, bölümleri tarih sıralarına göre yerleştirip düzenledik. O günler için gerekli görülen, bugünse değerini yitirmiş olan kimi ayrıntıları da bu kitaba almadık. Bu anıların önemli kısmı 1955 yılında tarih sırasına uygun olmayan biçimde Sel Yayınları tarafından üç cilt olarak "Birinci Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve İsyânlar", "Ankara'nın ilk günleri" ve "Mustafa Kemal Samsun'da" adlarıyla yayımlanmıştır. Şimdiki biçimiyle ilk kez yayımlanmaktadır...».

Oysa, yazarın Sel Yayınları'na 1955 yılında çıkarılmış iki kitabı daha vardır: «Bab-i Ali'nin Milli Hareketi Dağıtmak ve Mustafa Kemal'i Tevkif Etmek Teşebbüsü, Ali Galip Hadisesi», «Çerkeş Ethem Kuvvetlerinin İhaneti». Her nedense, Kurtuluş Savaşı'yla ilgili bu anılar kitaba alınmamıştır.

Kitap, beş bölümü ayrılmış: Mütarekenin kara günleri. — Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da — Mustafa Kemal arkadaşlarını Anadolu'ya çağırıyor. — Türkiye, Büyük Millet Meclisinin açılışı. — Yunan kuvvetleri taarruza geçiyor. Böylece, anılar, 1918-20 yıllarını, kapsamaktadır, tamamlanmış değildir.

788

KURTULUŞ SAVAŞI DEVRİMLER MUSTAFA KEMAL VE MAHATMA GANDİ, 1919 -1928 (1972)

Hintli yazar Dr. R. K. Sinha'nın Türkçe olarak yazdığı bu kitap, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi) nin 22'ncisi olarak, Latin Matbaası'nda bastırıldı (.287 s., ciltli, 20 lira). Kitabın ara kapağında ve sayfa üzerlerindeki başlığı: Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi'dir. Atatürk'ün ve Gandhi'nin renkli portreleriyle süslü kapak düzenini Etem Çalışkan hazırlamış.

Önsöz, şu sözlerle sona erer: «Toplumsal ve politik devrimciler olarak hem Mustafa Kemal Atatürk, hem de Mahatma Gandhi —iki büyük çağdaş önder — Asya'da siyasal ve toplumsal devrimin en büyük meşalesiydiler. Üzerlerine, büyük Asya kıtasını, sömürgeci entrikaların çatışma alanı olmaktan kurtarmak ve toplumların ilerleme ve uyanışlarını önleyen tutucu doğmalardan temizlemek görevini almışlardı.»

Sekiz bölüme ayrılan yapıt, şöylece özetlenebilir.: İlk bölümde, Türkiye ile Hindistan arasındaki tarihsel ilişkiler, Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar, gözden geçirilir. İkinci bölümde: Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye, Mondros mütarekesi, İtilaf Devletlerinin Türkiye üzerine düşünceleri, Mustafa Kemal'in önderliğinde ilk ulusal direnme hareketi (Mayıs 1919-Ağustos 1920) anlatılır. Üçüncü bölümde: Birinci Dünya Savaşı sonrası Hindistan'ın Türkiye'ye karşı tutumu üzerinde durulurken, Türk davasına katkıda bulunmak üzere Mahatma Gandhi'nin

Hindu - Müslüman birliğin kurucusu olarak ortaya çıkışı (Mayıs 1919-13 Mayıs 1920) özetlenir. Dördüncü bö-

789

lümde: 14 Mayıs 1920'de Sevr antlaşmasının Hindistan'daki yankıları, Gandhi'nin İngiltere'ye olan bütün inancını yitirmesi, Türklere yapılan haksızlığın düzeltilmesi için harekete geçişi (1 Ağustos 1920 - Aralık 1920) incelenir. Beşinci bölümde: Türkiye sorununa Hindistan'ın katkısı, Gandhi'nin Hükümete karşı boykot çağrısı, Ankara'ya yardım kampanyası açması, bunun halk üzerindeki etkisi, 30.000 kişinin bu davaya ilişkin olarak tutuklanması, Türklerin Yunanlıları Sakarya savaşında yenmeleri, bu olayın Hindistan'daki yankıları (1921) anlatılır. Altıncı bölümde : Gandhi'nin tutuklanması, kaynağını Türk davasından alan hareketin sonu, İngiliz hükümetine baskı, Türklerin Afyon ve Dumlupınar'da Yunanlılara karşı giriştikleri savaş ve kesin utku (Ağustos 1922), bu olayın Hindistan'daki yankıları, padişahlığın sona ermesi, Hint müslümanlarının bu olay karşısındaki tutumları (1922 - 1923 Lozan antlaşmasına, kadar) özetlenir. Yedinci bölümde: Türkiye'de cumhuriyetin ilanı ve Halifeliğin sona ermesinin Hintli müslümanlar üzerindeki etkisi (1923 - 24) gözden geçirilir. En uzun bölüm olan son. Bölümde de Türkiye'deki devrim (reform) hareketleri üzerinde durularak, Atatürk devrimlerinin başlangıcı (1924 - 28) tek tek anlatılır, bu devrimlere karşı tepkiler, Gandhi'nin bu devrimler üzerine görüşleri ayrıntılarıyla verilir.

Sonuç'ta, Türk ulusunun Ata'sı ile Hint ulusunun Atası (Rasthapita) arasında genel bir karşılaştırma yapılır. Yapıt, şöyle sona erer:

-«Onlar öyle büyük kurtarıcıydılar ki, kendi ulusları için vücut ve kanlarını feda etmekten çekinmediler. İşte bu nedenle, unutulmaz insanlar oldular. Benzerlerini dünya daha çok uzun

790

bir süre göremeyecektir ve insanlık tarihindeki izleri, asla silinmeyecektir.»

En sonda (Hintçe terimler sözlüğü) bulunmaktadır.

Kısa bir özeti «Milliyet» gazetesinde tefrika edilmiş olan bu yapıtın yazarı, Sinha, Hindistan'ın Bihar Üniversitesi Tarih kürsüsü öğretim görevlisidir, yüksek eğitimini Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde tamamlamıştır. Kitap, Atatürk ile Gandhi'yi ustaca incelemekte, özellikle Atatürk devrimlerini, Hindistan'da Gandhi'nin yapmak istedikleriyle karşılaştırarak, bunlarda ortak yanlar aramaktadır.

791

KURTULUŞ SAVAŞI İLE İLGİLİ İNGİLİZ BELGELERİ (1971)

Ünlü Alman tarihçisi Gotthard Jaeschke'den Cemal Köprülü'nün dilimize çevirdiği bu yapıt, Türk Tarih Kurumu yayınlarından olup (XVI. serinin 11. sayısı) olarak Ankara'da Kurum Basımevi'nde basıldı (XIV-316" s., belgeli, 45 lira); Yazarın dostları rahmetli Tefik Bıyıklıoğlu ile Faik Reşit Unat'ın aziz anılarına armağan edilmiş olan kitap, M. Tayyip Gökbilgin'in bir önsözü ile başlamaktadır. T.B.M. Meclisi'nin 50. Yıldönümü'nde Prof. Jaeschke'nin bu önemli yapıtının yayımlanmasını, «bize birçok bakımlardan ışı tutmak niteliğinde bulunması ile», Prof. Gökbilgin, mutlu bir rastlantı sayarak, özetle diyor ki:

«Gerçekten, bu konuda büyük ve değerli bir otorite olan Profesör Jaeschke'nin, son yıllarda araştırmacılar açılan İngiliz arşivlerindeki uzun çalışma ve araştırmaları sonucunda ilim dünyasına sunulan bu tarihi gerçekler, milli mücadele tarihi edebiyatımıza önemli bir katkı mahiyetindedir. Meselâ, meşhur 16 Mart faciası arefesinde İngiliz makamlarınca alınan tedbirleri ve bunun gerekçesini bu eserde en yetkili şahsiyetlerin ağızlarından öğrenebilmemizi bir Örnek olarak burada zikretmek isterim..,

Milli Mücadele tarihimizin daha bir çok önemli olaylarının bilinmeyen belgelerini öğrenmek, bazılarının içyüzüne vakıf olmak, bir çok konularda vuzuha kavuşmak mümkün olabiliyor: Sevres barış anlaşmasının hazırlanması, Malta mevküfları ile ilgili vesikalar, Londra Konferansı müzakerelerinin gizli kalmış

792

belgeleri bu eserde gün ışığına çıkmaktadır. Sayın Profesör Jaesehke, şimdiye kadar olduğu gibi, bu defa da Milli Mücadele tarihimizin aydınlanmasına büyük bir hizmet ifa etmiş bulunmakla bugünkü ve yarınki Milli Mücadele tarihi araştırmacılarının şükranını kazanmıştır.»

23 Nisan 1970 günü yazılan giriş bölümünde yazar, Milli Mücadele tarihine yeni bir ışık getirebilmek için yapılan bu denemede, Foreign Office'in dosyalarında üzücü bir eksikliğin varlığını saptamış olduğunu belirttikten sonra diyor ki: «Fakat bunun dışında Milli Mücadele'ye ait birçok, meseleler tarihan tam bir aydınlığa kavuşmuştur. Britanya politikasının temayülünün ve bilhassa Londra, Paris ve Roma'da kaleme alınan taksim planlarına karşı Türk savunma savaşının haklılığını erkenden kabul eden Yüksek Komiserliğin, Türkiye'ye karşı, o zamana kadar sanılmakta olandan çok daha az düşmanca olduğu da aynı zamanda meydana çıkmıştır.»

11 bölüme ayrılan eserin «Türk - İngiliz dostluğuna doğru?» başlığını taşıyan ilk bölümü; Altıncı Sultan Mehmet Vahideddin ile son Osmanlı hükümetlerinin İngiliz dostluğunu kazanmak için yalvarıp yakarması, Veliahd Abdülmecid, İngilizlerin çekilmesi konularını incelemektedir.

İkinci bölüm, Mondros Mütarekesi'nin uygulanması ve yorumunu içermektedir. Ermeni ve Yunan amaçlarını gözden geçiren üçüncü bölümde, «İngilizler onları ne dereceye kadar desteklemişlerdir?» diye sorulduktan sonra, İstanbul - Trakya ve Pontus sorunları araştırılmaktadır. Dördüncü bölümde, Yunanlıların İzmir'de karaya çıkmaları, Anadolu içerisine girmeleri, Ankara'ya ilerleyip İzmir'e çekilmeleri anlatılır.

793

Mustafa Kemal Paşa» başlıklı beşinci bölümde altı ara - bölüm var: «1. — Sultan Mehmet Vahideddin'in Ona güvenmesi, 2. — Adana'dan İstanbul'a kadar, 3 — Yakup Şevki Paşa ve Samsun bölgesindeki asayişsizlik, 4 — Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine tayini, 5 — Mustafa Kemal Anadolu'da a) Samsun, b) Havza, c) Amasya, d) Erzurum, e) Sivas, f) Ankara; 6 — Ankara ve İstanbul hükümetleri arasında İngilizlerin artan kararsızlığı.»

Öteki bölümlerin başlıkları da şöyle : «Harp canileri», Sevres, Üç taraflı anlaşma, İstanbul Boğazı'nda «Centilmen Anlaşması», İngilizlerin bitarafılığından dostluğuna giden yol. Sonda, Babiâli arşivlerinden. tam yararlanmanın önemine işaret edilmektedir.

KURTULUŞ SAVAŞIMIZ, 1919-1922 (1973)

Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü'nce, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla Ankara'da yayımlanan Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl adlı çok ciltli yapının ilk cildi bu başlığı taşır (XL - 212 s., fiyatı yazılı değil).

Dışişleri Bakanı Ümit Halûk Bayülken, önsözünün başında şunları söyler: «Cumhuriyetimizin 50'nci Yıldönümü'nün kutlanmasına bir katkı olmak üzere Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl konusunda yapılan bu yayınların, diğer görevlerle kısıtlanmış çalışmaların sonucu olarak yetersiz görünebilecek yanlarına rağmen, ana amaç ve meselelerinde milletçe ortak bir anlayışa sahip olduğumuz ve kamuoyumuzun sevindirici ilgisini daima uyanık bulundurduğu Dış politikamız ve bunun 50 yıllık uygulamaları hakkında, bazı yararlı aydınlatmalarda bulunmuş olabileceklerini ümit ediyorum...».

Kitap, iki bölümden oluşur. Baştafta 25 sayfa tutan ilk bölüm «Birinci Dünya Savaşının sonunda Osmanlı İmparatorluğunun durumu» başlığını taşır. Polat Erol tarafından derlenen bu bölümde, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Sevres Antlaşması'na kadar yer alan gelişmeler özetlenir. Bu arada, Paris Barış Konferansı ile İstanbul'un işgali söz konusu edilmektedir.

Emine Örs tarafından hazırlanan «Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikamız» başlıklı ikinci bölümde: Milli Mücadele'nin başlaması, Türk - Sovyet ilişkileri, I. İnönü Savaşı'ndan Sakarya'ya kadar. (1921 yılında siyasal durum, Milli Mücadelede cepheler,

I. İnönü Savaşı ve diplomatik sonuçları, Londra Konferansı, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Beyin Londra'da imzaladığı anlaşmalar, Moskova Antlaşması, Türk -Afgan Antlaşması, II. İnönü Savaşı ve savaş sonunda yer alan siyasal gelişmeler), Sakarya zaferine doğru (Sakarya zaferinden sonraki siyasal gelişmeler : Kars, Ankara, Türkiye - Ukrayna Dostluk Antlaşmaları, 1922 yılı başında siyasal durum, Paris Konferansı), Büyük Taarruz ve sonrası, Mudanya Mütarekesi konuları incelenmektedir.

Bu çalışma, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi gözetiminde yapılmıştır. Kitapta, temel bakımından, belgeler ve olaylar çerçevesinde kalınmıştır. Bu cildin hazırlanmasında, 19 Mayıs 1919 tarihinden Mudanya Mütarekesine kadarki döneme ait dış ilişkiler ve diplomatik çalışmalar üzerine şimdiye kadar bu konuda yapılmış olan çalışmalardan yararlanılarak toplu bilgi verilmesi amacı güdülmüştür.

Giriş bölümünde, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaşın ortaya çıkardığı koşullar, barış antlaşmaları ve sonuçları, İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonu olayları üstünde durulmaktadır.

KURTULUŞ SAVAŞINDA DENİZ KAHRAMANLARI (1943)

Üsteğmen Nahit Z. Çapaner'in yazdığı yapıt, 368 sayılı «Deniz Mecmuası» nın tarihsel eki olarak, Genelkurmay Başkanlığı IX. Şubesi'nce, İstanbul'da Deniz Matbaası'nda bastırıldı (44 s., ayrıca 1 harita, 21 krş.).

Lisede okurken, Kurtuluş Savaşı'nda deniz kuvvetlerimizin çalışmaları konusunda bir konferans vermiş olan yazar, 1936'da, subaylığının ilk döneminde, savaşta bulunup da sağ olanlarla teker teker konuşarak, tam yedi yılda bu küçük yapıtını hazırlayabilmiş.

Kitapta, Kurtuluş tarihimizdeki deniz çalışmalarının genel çerçevesi içinde neler yapılabildiği gösterilmeğe çalışılıyor. Yokluklar içinde Türk denizcisinin büyük gücü belirtilmektedir.

Baş taraftaki «Birkaç Söz»ünde yazar diyor ki: «Sayın Tuğamiral Cevat Ülmen'in Kurtuluş Savaşı'nda Karadeniz adlı kıymetli eserleri, bu mevzuun hareket ve ana hattını teşkil etmekte ve naçiz yazım da bunu; şahısların hizmetlerini çerçeveleyerek, bütünlemektedir...».

Kitabın iki bölümü var. İlk bölüm başlığı: «Denizde iki-taraf kuvvetleri arasındaki nispetler, teşkilatımız ve kara hareketinin genel çerçevesi». Son bölüm başlığı da şudur: «Nakli» yat (1), hareket (2) ve vekayi (3) Pontusçularla mücadele».

1.Taşıma.
2.Eylem.
3.Olaylar,

797

KURTULUŞ SAVAŞINDA KAHRAMAN ÇUKUROVA'LILAR ADANA, TARSUS, 'MERSİN'LİLER, HATIRA (1936)

Emekli Albay İsmail Ferahim Şalvuz'un yazdığı bu anılar, İstanbul'da Aydınlık Basımevi'nde basıldı (172 s., resimli, ayrıca 1 levha,- 75 krş.). Anı yazarı Kurtuluş Savaşı'nda, Tarsus Grup Kuva-yi Milliye Komutanı olan Topçu sınıfından bir binbaşısıdır. Mütarekede Konya'da 41. Fırka Topçu Alayı 1. Tabur Komutanı iken, annesinin ölümü üzerine, İstanbul'a gelir. İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal edince, İngilizlerin ve Fransızların Türk Ordusu'nun erlerine ve subaylarına yaptıkları aşağılama ve kıyıcılıkları gözleriyle görüp hazmedemediğinden, ailesini İstanbul'da bırakıp hemen Konya'daki birliğine dönüyor.

O sırada, M. Kemal'in emriyle, ordumuz yeniden canlanmağa başlar. Antep ve Adana bölgesini İşgal eden Fransızlardan bir tabur, Toroslar'da Pozantı'ya kadar gelip yerleşir. Çukurovalılar Fransız kuvvetlerine karşı canla- başla direnişe geçerler. Pozantı'daki tabur, Kuva-yi Milliyecilerce kuşatılır. Yardım gönderme denemeleri de boşa çıkar. Fransız taburu pusuya düşürülüp tutsak edilir, silahları ellerinden alınır. Fransızları buna zorlayan, Gülek'li 44 kişilik yiğit bir müfrezedir. Kitapta, Fransız tabur komutanının askerlerine söylevinin çevirisi de bulunmaktadır.

Tarsus Grup Komutanlığına atanan (16.VI.1336) yazar, grup merkezi olan Melemez köyüne gidip göreve başlar. İlk işi, ciddi bir teftiş yapmaktır. Hacı Talip çiftliğindeki Fransız birliğine saldırılır. Fransızlar ilkin topçu ateşi karşısında kalıyorlardı.

798

Tarsus bağları saldırısı yapıldı. (Bölge Komutanı Kaymakam Şemsettin tarafından yazılan emrin tıpkıbasımı kitabın sonuna eklidir). Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine yazılan yazıların örnekleri de verilmiştir. Fransızlar, dağınık bir durumda, bağlardan Tarsus'a kaçtılar. Bizden şehit ve yaralılar vardı. Ama, Fransızlar daha büyük yitikler verdi. Onlardan 200 tüfek, 7 makineli tüfek, 5 otomatik tüfek alınmıştı.

Tarsus'ta kuşatılan Fransızlar, Adana'dan gelen Fransız kuvvetince kurtarıldı. Godebes denilen yerin doğusundaki Küçük Ziyaret tepesinin elde edilmesiyle demiryolunun daha yıkılmamış bölümlerinin de kırılıp dökülmesiyle Kuva-yi Milliye'nin hareketleri serbestleştirildi.

Konya ve Karaman ayaklanması üzerine, yazar, Tarsus Grup Komutanlığından ayrılır. Fransızlar Fadıl sırtlarına yürüyünce, yazar, Karaman'dan dönüp merkez bölgesine gider.

Fransızların Hükümetimizle imzaladıkları anlaşmaya göre silah bırakıldığı üzerine Kürt - Musa'daki Fransız Birliği Komutanından gelen mektubun aslı ile Türkçe çevirisi verilmiştir.

Bay Franklin - Bouillon ile Binbaşı Sarrault anlaşma görüşmeleri için gelirler. Görüşmeler bir sonuca varınca, Fransızlar Adana ve dolaylarından çekilip giderler.

İşte, Milli Mücadele'de Tarsus cephesinde Tarsus'luların başında bulunarak, pek değerli yararlıklar göstermiş olan yazara, bir şükran borcu olmak üzere, Tarsus Belediye Meclisi, onursal hemşehrlik payesi verir (1933). Kurtuluş Savaşına katılan Adana, Tarsus ve Mersinlilerden çoğunun portreleri kitap-

799

ta vardır. Bu belgelerden başkasının yitmiş olduğu bildirilmektedir.

Aynı döneme ait olarak, Taha Toros'un da İstanbul'da çıkan «Milliyet» gazetesinde 19 gün tefrika edilmiş önemli bir incelemesi vardır : Kurtuluş Savaşı'nda Toroslar'da esir düşen Fransız Kumandanı Mesnil'in Türkiye anıları (5 - 23 Ocak 1972).

800

KURTULUŞ SAVAŞINDA KARADENİZ (1943)

Tuğamiral Cevat Ülmen'in yapıtı, 367 sayılı «Deniz Mecmuası» nın tarihsel eki olarak, Genelkurmay Başkanlığı IX. Deniz Şubesi'nce, İstanbul'da Deniz Matbaası'nda bastırıldı (Ocak 1943, 20 s., 11 krş.). Kitapçığın bölümleri ve incelenen konular şunlardır:

I — Kurtuluş Savaşı'nda Karadeniz: Kurtuluş Savaşımıza katılan gemiler ve deniz kuvvetlerimizin düşmanları, deniz kuvvetlerimizce cephane ve malzemenin Anadolu'ya kaçırılış biçimleri, gemilerin sağlanması, ikmal durumları, aldıkları görevler, başarılar, üslerimiz, personel ve materyal, liman örgütü.

II — Alemdar: Kaçırılışı, Pontoslularla savaşımı.

III — Rüsumat 4 numaranın serüveni: Ordu olayı ve batışı.

IV — Kurtuluş Savaşı'nda Şahin: Cephane ve uçak taşımacılığı.

V — Karadeniz'de taarruzi deniz hareketlerimiz: Enosis Vapuru ve motorgambotlar Oranya ile Gazal.

VI — Cumhuriyet'in ilk deniz kuvveti: Dün ve bugün.

Kitap, binbir yiğitlik ve yüreklilik dolu devrim tarihimizden Karadeniz ile ilgili kimi olayları anlatmaktadır.

Tuğamiralin yanında çalışmış Üsteğmen Nahit Z. Çapaner'in de Kurtuluş Savaşı'nda Deniz Kahramanları adlı bir yapıtı vardır (İst., 1943, 44s.).

801

KURTULUŞ SAVAŞINDA MUĞLA (1973)

Muğlalı gazeteci ve toplum araştırmacısı Ünal Türkeş'in yazdığı bu yapıt, (Muğla İli Toplum Yapısı Araştırmaları) dizisinin ikinci kitabı olarak, İstanbul'da Yelken Matbaası'nda 5.000 sayı basıldı (463 s., resimli, portreli, belgeli, 20 TL.). Cumhuriyetin 50. yılına Muğla'nın armağanı olarak iki cildi birarada yayımlanan yapıt, Kurtuluş Savaşı'nın 1.444 Muğlalı şehidiyle gazilerine ve malûllerine armağan olunmuş.

Muğla Valisi Özer Türk, «Önsöz» ünde yapıt için diyor ki: «... Bu eserde bu soruların eski Menteşe Livası'na ait olanları cevaplanmaktadır. Fethiye'den Bodrum'a, Çine'ye, Aydın'a kadar, hiç işlenmemiş, değerlendirilmemiş veya bulunmamış belgelerle zeybek, teğmen ve köylü ittifakının Muğla topraklarındaki örgüleri bir bir açılmakta, bölgenin İtalyan ve Yunan işgal politikasına karşı gütmüş olduğu soylu Milli Mücadele aşkı esas perspektifi içinde günümüze getirilmektedir...».

Yazar da «Önsöz» ünde yapıtını şöyle tanıtır: «Eserimiz okuyucuya iki cilt bir arada verilmektedir. Birinci ciltte Kurtuluş Savaşı öncesinin Muğlası, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle işlenmektedir» Konuların ve kahramanların Kurtuluş Savaşıyla harman olduğu ve henüz tazeliğini koruduğu bu yakın çağ araştırması, öyle sanılır, hiç işlenmiyen Muğla yakın tarihinin unsurlarından bazılarını yaşantımızın günlük ve 'ilginç konuları durumuna getirecektir. İkinci cilt bütünüyle Kurtuluş Savaşını ve Muğla Kuva-yi Milliyesini kapsar.» İkinci ciltte

802

özellikle bu konular, kongre, dernek ve gerilla hareketleri halinde ayrıntılarına kadar işlenmiştir...»..

Girişte tarih araştırmacısı Zekâi Eroğlu'nun İzmir'deki kendi arşivinden alınan «Koca Han söylevi» ne yer verilmiş. Dr. Cemil Şerif (Baydur) tarafından okunan söylev de buradadır.

Kurtuluş Savaşı öncesinde Muğla'nın toplumsal, kültürel, ekonomik yapısı anlatılırken ilginç noktalara değinilmektedir. O sırada Muğla'da Türklerden başka Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, hatta Zenciler de yaşarmış. Alevi Türkler (Tahtacılar), Girit, Rumeli, Doğu Anadolu göçmenleri, nüfus kaynaklarını oluşturmuş. Osmanlılar efe ve zeybek ruhu taşıyan bir toplum olarak gözükmektedir, bu yörede.

Toplum yaşamı deyince belediyeler, partiler, dernekler, seçimler, sosyal hizmetler ve kurumlar akla gelir. Kültür yaşamında ise, medreseler, tekke ve

dergahlar; okullar yayınlar, yüksek öğrenimli Muğla seçkinleri tanıtılmaktadır. Ekonomik yapı da tarım, ticaret ve endüstri yaşamından oluşur.

İkinci cilt üç bölüme ayrılmaktadır: I. Mondros Mütarekesinden sonraki durum (30 Ekim 1918 - 11 Mayıs 1919), II. Muğla'da İtalyan işgali (11 Mayıs 1919 - 5 Temmuz 1921), III. Zafere doğru Muğla'da Kuvay-i Milliye (11 Mayıs 1919 - 8 Kasım 1920).

İlk bölümde galiplerin ve İtalya'nın tutumları, İstanbul'un güçsüz durumu, Ege direnme örgütleri anlatılır, Enosisçi Muğlalı Rumlar teşhir edilir. Güney - batı Anadolu'daki İtalyan işgal hareketleri, ilçeler olarak tek tek incelenmiştir. O sıra-

803

larda büyük asker kaçakları olmuş, 57. tümen çökmüştü. Muğla ve Çine komut anlarının işine son verildi. Muğla'da Türk - İtalyan ilişkileri de bu bölümde ele alınır.

Muğla'nın Kurtuluş Savaşındaki yeri, şu başlıklar altında belirtilir: Kurtuluş Savaşının ilk halk hareketleri, — Muğla'da Kuvay-i Milliye ruhunun parlayışı. — İlçeler ve bucaklarda Kuvay-i Milliye hareketleri, —Gerilla savaşları ve Muğla (Yörük, Ali Efe çetesi vb.).—Aydın savaşları ve Muğla, kongre hareketleri — Basın - yayın hareketleri —İç çekişmeler (Yörük Ali Efe ve Demirci Efe baskınları vb.). — B.M.M. dönemi — 23 Nisan sonrası ve kurtuluş. — Ulusal cepheye yansıyan Muğlalılar. — Jön Türkler. — Kuvay-i Milliyeciler: Ülke ve bölge çapındaki askeri - siyasal unsurlar (Mustafa Muğlalı, Yunus Nadi, Zihni Derin, Hilmi Uran vb.).

Muğla Kuvay-i Milliyesi'yle ilgili fotoğraflar, ayrı bir bölümde, iyi kâğıda basılmış. Kaynakça ile önemli kaynak kişilerin çizelgesi sona eklenmiştir.

Yazarın bundan önce yayımladığı Muğla ile ilgili bir toplumsal araştırması daha vardır

804

KURTULUŞUN VE CUMHURİYETİN MANEVİ MİMARLARI (1973)

Cemal Kutay'ın (Doğ. 1912) yapıtı, Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'nın 159 sayılı kitabı olarak yayımlandı (399 s., resimli, 35 TL.).

Yazar, sunuş yazısında : «Ben elinizdeki derlemede daha çok, kronolojik akışlar içinde ferdi tespitlere (1) çalıştım» diyor. Daha önce çıkan Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler (1963) adlı yapıtının ikinci cildindeki (Din Adamları) bölümü, şimdi bu adla yayımlanmıştır. Bunu Büyük gerçek diye adlandırmayı da düşünmüş. Kurtuluş Savaşında din adamlarının hizmetlerini anlatan yapıtın incelediği konuların ve bölümlerin başlıkları:

1. Acı bir gün, 2. Kara günler içinde ak ümitleri bulma çabaları, dağınık kıpırdamalar, 3. İlk karar, ilk cephe, ilk fetva ve şahlanan iman seli, 4. Bir şehir, bir olay, bir şehit ve ebedi hakikat, 5. Milli Mücadele başlarken Türk manevi veraseti (2), 6. Bir gaflet (3), bir irşad (4), yolun ayrıldığı an, 7. Tanıyanlarla tanımayanların «fetva» kavgası, 8. Bir elde namaz seccadesi, bir elde silâh ümit ve haysiyet bayrağını açan maneviyat erleri, 9. Zafer; irşad (aydınlatma) kavgasını kazananı bekliyordu, 10. Din adamlarımız İslam dünyasına Türk'e

- 1.Bireysel saptamalar.
- 2.Kalıtı.
- 3.Dalgınlık, dalma.
- 4.Uyandırma, uyandırma.

805

manevi vecibesini (5) ödeme kapılarını açıyor, 11.- Varı - yoğun zafer emrine veriş hareketi: Tekalif-i Milliye'de (6) köy imamı, 12. Misilsiz himmet deryasından elli üç yıl sonra hafızalarda kalabilen damlacıklar;

Himmet denizinden damlacıklar: 1. Beldesini, Mustafa Kemal'in safına ilk veren din adamı: Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi'nin cesaret destanı, 2. Erzurum Kongresi'ndeki açılış ve kapanış dualarının sahibi: Şiran Müftüsü Hasan Fahri Polat Hoca Efendi, 3. İki istiklal madalyalı müftü ve bir ilçeye çevrili dikkatin sıraladığı maneviyat erleri: Çal Müftüsü Ahmet İzzet Çalgüner, 4. Şehit iki müftü ve tek bir cephede maneviyat erleri: İvrindi'nin Yağlılar köyünden dersiam Ali Rıza Efendi ile Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi, 5. Ankara çevresinde üç müftü efendi: Ahmet Müfit Kurutluoğlu, Hayrullah Efendi, İsmail Hakkı Efendi, 6. Garp Cephesi fahri vaizi Alay Müftüsü Kurdoğlu Hacı Hafız Mustafa Zeki Hoca ve arkadaşları, 7. Akıncı kolları müftüsü ve İngiliz kumandanı: Mustafa Işık Hoca, 8. Müftüler, efeler, öncü arayanlar, 9. Düşman önünde bayrağını çeken müftü: Keşan Müftüsü Raşit Efendi, 10. Köylerde - kentlerde maneviyat erlerinin istiklal uğrunda hizmet destanlarından hafızalarda kalabilenler.

Kitabın sonunda bir (Açık sesleniş) var: Ey eli kalem tutanlar, gönlü ve kafası şu dönüm noktası eşiğinde ülkesinin mutluluğunu arzulayan erkeği - kadını - askeri - sivil - her türlü mesleğin sahibi olanlar!... İşte daha son şahit'ler fani nefeslerini tamamlamadan, izler tamamen yok olmadan bu emeği lütfen harcamanızı, köy - köy dolaşp himmet destanla-

- 5.Ödevini, boynunun borcunu.
- 6.Ulusal yükümlülükte.

806

rını tespit etmenizi, o karanlık günlerden aydınlığa çıkışın hakiki öncülerini tarihimizdeki layık yerlerine oturtmanızı istiyorum...».

Kitabın bir dizini bulunmayışı belki de tek eksiğidir.

807

L

809

LAYİKLİK İLKESİ SANIK SANDALYESİNDE (1966)

Toplumbilim: Öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın (...-1978) savunması, İstanbul'da (Barış Yayınları) nın ilki olarak, Büyük Matbaa'da basıldı (32 s., 2 TL.). Kapak düzeni: Kemal İncesu. Kitap, (Fikir Savaşları Dizisi) nde yayımlandı.

1947-48 ders yılında Diyarbakır Lisesi Toplumbilim Öğretmeni bulunduğu sırada, F.M. Amaç, «Öğrencilerin din duygularına dokunur sözler söylemek suretiyle görevini kötüye kullanmaktan sanık» olarak Diyarbakır İl Yönetim Kurulu'nun 3 Ağustos 1948 tarihli kararıyla mahkemeye verilmişti. Son sınıf öğrencilerine toplumbilim dersinde bir yazılı ödev vermiş. Bu ödevde, hukukta layiklik ilkesini savunan Prof. Mahmut Esat Bozkurt'un bir parçasını öğrencilerin yazılı olarak açıklamalarını istemiş. Parça, 1926 yılında Adalet Bakanı bulunan Bozkurt'un, şeri, hükümlerin kaldırılması, onun yerine layik Medeni Kanun'un kabul edilmesi gerektiği tezini savunan Türk Medeni Kanunu'nun gerekçesinden alınmış.

İlginç bir nokta olarak, öğrencilerin, büyük bir çoğunluğu, Bozkurt'un düşüncelerini açıklayacak yerde, layiklik ilkesini kötülemişler. Ödev kâğıtlarında, seri yargılar yerine layik Medeni Kanun'un, layik Ceza Kanunu'nun kabul edilmelerini hoş görmediklerini belirtmişler. Son sınıf fen bölümü öğrencilerinden biri, resim yapmanın günah olduğunu ileri sürenleri haklı çıkarmaya bile kalkmış. Öğretmen bunlara (pek zayıf) notu vermiş. Öğrenciler bu ödevi Diyarbakır Müftüsü Halil'in etkisiyle bu biçimde yazdıklarını söylemişler. Müftü, öğretmene

811

düşman olmuş. Müftü ve onun etkisindeki birkaç tüccar öğretmeni Milli Eğitim Bakanlığı'na şikayet etmişler. Lise Müdürü Ahmet Özbey de bu kişileri desteklemekten çekinmemiş. Hazırlık soruşturmasını yapan Bakanlık Müfettişi Mesut Erginsav'ın özet yazısı ile Savcılık'ın esas hakkındaki mütalaasında öğretmenin görevini kötüye kullandığı kaydedilmiş.

Davalı, savunmasında, layik bir devletin din karşısındaki durumunu inceler. Layikliğin Türkiye'de 9 Nisan 1928 tarihli, 1222 Sayılı Yasayla kabul edildiğini anımsatır. Bundan şu sonucu çıkarır : «Kanunları yürütmekle görevli olan Hükümet, *din* karşısında tam bir bağımsızlığa sahip bulunmaktadır.»

Lise programında felsefe öğretmenin görevleri belirtilmiştir. Sanık Atatürk'ün 1924 yılında Samsun'da İstiklal Okulu'nda öğretmenlere şöyle seslendiğini anımsatmaktadır:

«Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir» (1).

Sanık, yargıç önünde yineler: «Dinin esasları, devletin sosyal düzenine, iktisadi düzenine, siyasal düzenine, hukuk düzenine aykırıdır.» Sanık, kendisini suçlandırmak isteyenlere şunu salık veriyor: Türk Ceza Kanunu'nun 10 Haziran 1949 günlü, 5435 Sayılı Yasayla değişen 163. maddesine baksınlar. Sanık, yargıca seslenerek şöyle, diyor :

(1) «Dünyada her şey için, özdeksel kazanımlar için:, tinsel değerler için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak uymazlıktır, bilgisizliktir, sapkınlıktır.»

812

«Ben, Öğrencilerime, Kuran'ın dünya hayatına ilişkin buyrukları eskimiştir; artık bununla iş görülemez, dedim. Çünkü, Atatürk devrimine ve bu devrimin temeli olan layiklik ilkesine bağlı yurttaşlar yetiştirmekle görevli bulunan bir felsefe öğretmenin bu fikrin tersini kabul etmesini ve söylemesini imkânsız bulanlardanım.»

Şimdiye kadar söylediklerini de şöylece özetler: «Ben, derslerimde öğrencilerime, Atatürk devriminin ilkelerini kavratmak ve onlara bilim görüşünü aşlamak için bütün gücümle çalıştım.. Bu çalışmam sonucunda öğrencilerin din duygulan incinmişse, bunun birinci nedenini dinsel inançlarla bilim görüşü arasındaki aykırılıklarda aramak gerekir. Bunun ikinci nedenini de on dört yüzyıl önce konmuş olan dinsel hukuk kuralları ile layik Türkiye Cumhuriyeti'nin layik hukuku arasındaki derin ve kesin ayrılıklarda aramak gerekir.»

Sanık sözlerine şöyle son verir: «Bu davada cezalandırılması istenen Faik Muzaffer değildir. Bu davada layiklik ilkesinin ta kendisi sanık sandalyesindedir... Layiklik ilkesinin cezalandırılacağı yer, layik Türk mahkemesi değildir ve olamaz.»

Dava, yargıç Seyfettin Tokbey'in verdiği aklanma kararıyla sonuçlanmıştır.

813

----- **LENİN, BENITO MUSSOLINI MUSTAFA KEMAL (1930)**

Romen yazarı Th. Martinescu - Asâu'nun Romence yapıtı, Bükreş'te Universala Yayınevi'nce bastırıldı (136 s., 14. ley). Lenin, Mussolini ve Atatürk'ün yaşamöykülerini, etkinliklerini, başarılarını anlatan küçük boyutlu bir kitaptır.

Kısa önsözü, aşağı - yukarı şu : «Bu kitap, bir eğitim yapıtı değildir. Nesnel olarak olayların bir anlatımıdır. Kimi tümceler biraz daha ayırtılı ve duygusal ise, bu yalnızca gerçeği dana iyi duyurabilmek içindir.

«Ancak, Lenin için bir sözüm var. Onu, Mussolini ile Kemal'in yanına koyuşumun nedeni, Georges Sorel'in düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışmış olmasıdır. Faşizm ve Bolşevizmin ortak temeli şudur: Sorel'in öğretisi: «Bir düzenin değiştirilmesi ancak şiddetle, Tufan gibi yıkıcı olması gereken güç politikasıyla olanaklıdır. Ancak Devrim, uluslar için bir kılavuz belirtisinden başka bir şey olmayan bir efsanenin (mithos) desteğine gereksinme duyar.»

"Bu kuramlar, iki aşırı uç olan Bolşevizmle Faşizmi birleştirir. Bunlardan birincisi başarısızlığa, öbürü utkuya ulaşmıştır.

Ancak Lenin yapıtını sürdürebilmiş olsaydı, yani NEP (Noviy Ekonomiçeskaya Politika - Yeni Ekonomi Politikası) ile yaptığı gibi, Mars'ın öğretisini tümüyle bıraksaydı, kentsoylu ekonomisine dönseydi, sonuç kim bilir nasıl olurdu?

814

Bununla birlikte, komünizm üzerindeki bütün ön yargılarımızdan sıyrıldım.»

Lenin'e 26 sayfa, Mussolini'ye 45 sayfa ayırmış olan yazar, Atatürk'e 62 sayfa gibi yapıtının en büyük bölümünü verir. İzlediği yöntem, incelenen kişilerin önce yaşam öykülerini, sonra etkinliklerini ve başarılarını vermekten oluşur. Bu arada, her üç inceleme sırasında, kişiye göre, düşün tarihinin başlıca yazarlarından alıntılar yapmaktadır.

Atatürk'ün yaşamöyküsüne giriş olarak, şu sözler göze çarpmaktadır: «Onun yaşamı mı? Çevresine karşı bitmeyen bir savaş. Sınırsız bir kararlılık. Bükülmeyen bir istenç.»

Atatürk'e ayrılan inceleme on bölümden oluşur. Bunun ilk bölümünde, Atatürk'ün çocukluğundan Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne değin gelen dönem anlatılır. İkinci bölüm, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşına karar verip savaşa girdiği dönemi kapsar. Utkuyla sonuçlanan bu dönemi, üçüncü bölümde anlatılan Lausanne Antlaşması sonuçları izler. Dördüncü bölümde, Yeni Türkiye'nin doğuşu, eskiden yeniye geçişin aşamaları anlatılır. Beşinci bölüm, devrimlere ayrılmıştır. Sırayla Halifeliğin kaldırılması, layikliğın getirilişı anlatılırken, yazar, Atatürk'ün yapıtı için şöyle demektedir:

«Onun yaptıkları, tarihçiler ve toplumbilimciler için çok ilginç bir toplumbilim çözümlemesi ortaya koyar. Gericiliğin karşısında kendilerini güçsüz sayan, nice toplumsal rahatsızlıklar içinde kıvranan ülkelere örnek olacaktır. Unutmayalım: Uluslar örneklerle canlanır, öykünmeyle eğitilirler.»

815

Altıncı bölüm, Atatürk'ün Türk ulusunu eskiden yeniye geçirişı sırasında karşılaştığı kimi zaman şaşılması, ama anlamlı olayları —örnekleriyle— anlatır. Örneğin, bir karşılama sırasında bir köy imanımın okuduğu Arapça duaya Atatürk, şöyle karşılık verir: «Tanrı, beni de, seni de kendi dilimizle anlar.»

Yedinci bölümde, Türk ulusunun geçmişte kakılıp kaldığı kusurlar ve bunlardan sıyrılışı anlatılır, Sekizinci bölümde devrimler, layikliğın uygulanışında karşılaşılan kimi küçüklü - büyüklü direnişlerin öyküsü verilir. Ama Atatürk kararlıdır. Dokuzuncu bölüm, bu kararlılığın öyküsüdür. Onuncu (son) bölüm ise, direnişlerin ayaklanma ve suikast biçimini alması karşısında Cumhuriyetin ve devrimlerin kurtarılması ve korunması için alınan önlemleri aktarmaktadır. Sonuç olarak, Atatürk'ün başarılı yapıtı, övgüyle birlikte başka uluslara örnek olacak bir yol olarak gösterilir. Yazar, Türk ulusuna seslenerek: «Ey Tanrı'nın kulu, ölümün sisli, göz korkutucu etkisine girmişken, varlığının acılı gün batınımda kıvranırken, şimdi mutlu ol: Kemal'de yeni yalvacını buldun!» der.

Bu kitabın geniş bir özeti için bak: Mustafa Kemal, Eseri ve Memleketi (Gen. Charles H. Sherrill'den çev. Enver Esenkova, 1955, s., 90-96).

816

LOUP (LE) ET LE LEOPARD MUSTAPHA KEMAL OU LA MORT D'UN EMPIRE (1958)

Fransız yazarı Jaegues Benoist - Mechin'in yapıtı, Paris'te A. Michel Yayınları'nda 41,000 sayı olarak yeniden basıldı (464 s., 900 fr.). Yazarın Bozkurt ve Pars adlı iki ciltlik yapıtından ilki Mustafa Kemal ya da Bir İmparatorluğun Ölümü başlığını taşır. (Ötekisi: İbn Seoud ou la Naissance d'un Royaume / İbn Suud ya da Bir Krallığın Doğuşu'dur.)

1949 -1953 yılları arasında Clairvauz'da yazılmış olan bu yapıtın beş bölümü var: İ.Ö. 6.000 yılından İ. S. 1880 yılına kadar Türkler ve Osmanlı İmparatorluğu.

—İmparatorluğun çökmesi (1881 - 1918). —İmparatorluğun ölümü (1918--22).

— Mustafa Kemal'in Türkiye'yi İslamlıktan uzaklaştırması (1922 - 24). —Kemalist Türkiye (1924 -38).

Sondaki ekte, 1922 yılında Kemalist Türk ordusunun İzmir'i geri alışı sırasında Fransa'nın Doğu Deniz Kuvvetleri Bölümü Komutanı Amiral Dumesnil'in Kurmay Başkanı Yardımcısı Amiral Moreau'nun tuttuğu notlar verilir. İlk yayımlanan bu anılar, İzmir'in alınışı tarihçesi için pek önemlidir. İzmir yangını, Türk - Yunan yarışması, Ermeni sorunu, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin durumu, Trakya, İstanbul, Boğazlar sorunları, Mudanya Mütarekesi gibi önemli konular kapsamaktadır.

Kaynakça bölümünde kitaplar, raporlar, söylevler, belgeleme fonları, dergiler, gazeteler gösterilmiştir.

Kitap, dilimize Zahir Güvemli ile M. Râsim Özgen tarafından Kaplan ve Pars Mustafa Kemal adıyla çevrilmiş, bu çeviri

817

İstanbul'da (Yabancı gözüyle Atatürk) dizisinin ilk kitabı olarak yayımlanmıştır (1955). Kitabın ikinci cildi basılmadı. Bu çeviride Mustafa Kemal'e yakıştırılan (Kaplan ve Pars) sıfatlarının gerçekte İbn Suud'a ait olduğunu yukarıda belirtmiştik! Kaldı, ki kitabın dış kapağında (Kurt ve Pars Mustafa Kemal) yazılıdır.

818

L O Z A N (1933)

Ord. Prof. Mehmet Cemil (Bilsel) in (1879 - 1949) 2 ciltlik yapıtı, İstanbul'da A. İhsan (Tokgöz) Matbaası'nda basıldı; (464 -705 s., 300 - 400 krş.). İsmet Paşa'nın «Lozan, büyük bir eserin, ancak bir sayfasıdır. Eseri yaratana bağlılığımız ebedidir» sözü iç kapağa alınmış. Bir devletler hukuku profesörü olan yazar, yapıtının ilk cildinin giriş bölümünde, Birinci Dünya Savaşı'nı Osmanlı İmparatorluğu'nun bu savaşa katılışını 193 sayfada incelemektedir.

Yapıtın ilk cildi, iki bölümden oluşuyor: Mondros ve Sevr: Ölüm. —Sevr'in yırtılışı: Kurtuluş. Birinci bölümün kapsadığı konular şöyle: Mondros mütarekesi. — Paris barış konferansı. — İzmir'in işgali. —Barış konferansı önünde heyetimiz.— Barış konferansında Yunan istekleri. — Sevr antlaşması nasıl hazırlandı? —Sevr'in esasları. —Sevr nasıl imza edildi?

İlk cildin ikinci bölümünün incelediği konular da şunlar: Kurtuluş yolu. — Erzurum, Sivas, Ankara. — İnönü'nden Sakarya'ya. — Gümüş, Moskova, Kars antlaşmaları. Ankara itilafı.

— Barış girişimleri. —Büyük zafer ve Mudanya. —Kurtuluş savaşı ve Devletler hukuku.

İkinci cilt, salt Lozan'dır. 10 bölümle bir son sözden oluşan bu cildin bölüm başlıkları da şöyledir:

I. Konferansın açılması: Lozan'a doğru. —Konferansın açılışı, —Konferansın nizamnamesi.

819

II. Kapitülasyonların kaldırılması: İstiklal —Kapitülasyonların mahiyeti. — Kapitülasyonlar niçin verilmiştir? —Kaldırma teşebbüsleri. —Lozan'da Türk ve Frenk tezleri. —Tezlerin değeri (İsmet Paşa'nın delilleri daha doğrudur). —Konferansın kesilmesi. —Kesilmeden sonra.

III. İstiklal rejimi: İkamet ve adli selahiyet (Lotus meselesi). — Yabancı mektepler ve müesseseler. —Posta işi — Sağlık işi (bu da bir kapitülasyondur). — .Muahedeler rejimi. —Ticaret mukavelesi.

IV. Türkiye devletinin sınırları: Trakya sınırları. — Sınırlardan çıkan meseleler (Karaağaç meselesi). —Asya sınırları (Suriye sınırları). —Irak sınırları (Musul meselesi). —Deniz sınırları (Adalar ve Meis adası meselesi). —Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesi (Adakale, Mısır, Sudan, Trablusgarp, Kıbrıs adası, Fas ve Tunus).

V. Azınlıklar işi: Azınlıklar iş ve önemi. —Lozan'da azınlıklar işi. — 42'nci madde. —Yurt meselesi (Ermeni yurdu). — Genel af. —Ahalî değişmesi (mecburi değişme). —Patrikhane (Rum Patrikhanesi).

VI. Boğazlar rejimi: Devletler hukukunda boğazlar. —Boğazlar meselesinin önemi. — Renöven ve Bazili'nin yazıları. — Boğazların kapalılığı rejimi. —Lozan'da genel konuşma (İsmet Paşa hakim kalmak istiyor). —Mahdut açıklık rejimi (İsmet Paşa tahdit ediyor). — Askersizlik. —Boğazlar Komisyonu Kontrol yoktur). — Milletlerarası teminat (İsmet Paşa yeterli görmüyor). — Başka geçitlerle kıyas ve mülahaza (Macellan, Cebelitarık, Süveyş kanalı, Panama ve Kiyel. Mahdut açıklık kaidedir). — Anzak, Aruburnu.

820

VII. Esirleri bırakma ve boşaltma (nasıl gittiler?).

VIII. Tabiiyete dair hükümler: Lozan sistemi (Etablı ihtilafı. Türk - Yunan tezleri. Kıbrıs ahalisi hakkındaki hükümler. Mısır, Cezayir, Fas, Trablusgarp hakkındaki hükümler).

IX. İktisadi hükümler: Bunların doğuşu. —Mallar, haklar, çıkarlar. —Mukavele ve zaman aşımaları. —Borçlar (Düyun-i Umumiye. —Sınai ve edebi mülkiyetler. — Müteferrik hükümler. — İltihak beyannameleri. —Muhtelit hakem mahkemeleri.

X. Konferansın kapanması: Konferansın bilançosu. — Zabıtları. Son oturumları (Murahhasların nutukları, İsmet Paşa'nın nutku). —Muahedenin imzası (İsviçre Reisicumhurunun nutku). —Muahedenin âkit olmıyanlara tesiri (Belçika, Portekiz, Polonya, Çekoslovakya). —Muahedenin tasdiki (B.M.Meclisi Hariciye Encümeni reisi Yusuf Kemal Beye göre, raportör Tefvik Rüştü Beye göre). Devletlerin tasdiki. Son söz: Kurtuluş Savaşı dünya tarihinin en güzel parçasıdır. —Lozan'da müzakere niçin uzun sürdü? İsmet Paşa'nın rolü.

Lozan barış antlaşmasının Türkçe metni ikinci cildin sonuna eklidir.

821

L O Z A N (1971)

Rahmetli gazeteci Ali Naci Karacan'ın (1896 - 1955) yapıtının yeni basımı, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi) nin 11. kitabı olarak çıktı (672 s., 7 levha, ciltli, 35 lira). Kitabın ilk basımı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları arasında Lozan Konferansı ve İsmet Faşa (1943) adıyla yayımlanmıştı.

İsmet İnönü, baş tarafta «Rahmetli Ali Naci Karacan'ın **Lozan** eserinin yeni baskısı bana sevinç verdi ve bende çok sevgili hatıralar uyandırdı» diyor.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Ankara'dan 7 Temmuz 1943 tarihinde yazara gönderdiği mektubunda, «... Lozan Konferansı'nın etraflı bir tarihini yazmakla, siz, hadiseler içinde yaşayan neslin borçlu olduğu bir vazifeyi yapmış oluyorsunuz. Eseriniz, Türk inkılabı edebiyatına esaslı bir hizmettir» demektedir.

Milli Eğitim Bakam Hasan - Ali Yücel de 30 Haziran 1943'te şunları söylemektedir: "İnkılap Enstitüsü, İstiklal Mücadelesi'nin neticesini aldırın Lozan için Karacan'ın kaleminden çıkmış bir hatıra albümünü neşretmekle vazifesinin ikinci kısmında kıymetli bir başlangıç yapmış oluyor. Lozan bizim için aziz bir hatıra, tarih için ehemmiyetli bir olaydır. Ebedi Şefin büyük ve isabetli bir takdirle harp gibi sulhü de yüksek zeka ve iradesine emniyet ettiği Milli Şefimiz İnönü'nün şahsiyetini, Karacan'ın bu kitabında, Lozan'da birbiri arkasına ve çok ke-

822

reler fırtınalı geçen olaylar arasından çizgi çizgi belirir ve canlanır görüyoruz.»

Lozan Konferansı'nda baş delegenin emrinde ve yakınında bulunan Sivas Milletvekili Atıf Esenbel, bu kitabın yazı taslaklarını okuyup incelemiş, Enstitü'ye basım raporunu vermiş, Yücel de bu raporu yazısının içine almıştır.

Esenbel, altı noktada topladığı düşüncelerini, kitabın basımını salık vermekle sonuçlandırmaktadır.

Karacan, önsözünde, kitapta üç noktaya dikkat edildiğini belirtir:

- Olayları ve insanları o tarihte oldukları gibi yazmak,
- Sorunları, geçirdikleri görüşme aşamalarının gelişmelerini izleyerek eksiksiz ve değişiksiz anlatmak,
- Konferansı bütün havasıyla yaşatmak,

Esenbel'inde dediği gibi, kitap, Lozan barışının süregelen biçim ve anlamda yazılmış bir tarihi değildir. Daha çok, konuşmaların bütün evreleri, konuşmacıların güç ve güçsüzlükleri üzerine düzenlenmiş bir rapordun Buna, çok geniş anlamda, siyasal - tarihsel bir görüşüm de denilebilir.

823

LOZAN BARIŞ KONFERANSI TUTANAKLAR, BELGELER (1969-73)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Devletler Hukuku Profesörü Ali Sena Lütfü Meray'ın (1921 -1977). çevirisi 2 takım, 6 cilt, 8 kitap biçiminde, Ankara Üniversitesi Basım-evi'nde basıldı (hepsi 172 50 lira). Fakülte Yayınları arasına alınan yapıtın başında,

İsmet İnönü'nün 30 Eylül 1969 tarihli, 5 sayfalık bir önsözü var,. Burada, İnönü, Lozan Antlaşması'nın yapısı ve tamamlanma öyküsünü anlattıktan sonra, sözüne şöyle son verir:

«Son fasıl olarak, Lozan Muahedesi'nin özelliğini anlatacağım. I'inci Cihan Harbi'nden kalan muahedelerin hiçbirisi yaşamaz. Yalnız Lozan Muahedesi ayaktadır. II'inci Cihan Harbi'nden sonra yeni muahedeler dünyaya yeni meseleler ve yeni ihtilaflar çıkarmıştır. Lozan Muahedesi, Türkiye için esaslı değerini ve uluslararası münasebetlerde kılavuz olacak ilkeleri taşımakta devam etmektedir. Denilebilir ki, Lozan Muahedesi, imzasından 26 sene sonra, tazeliğini muhafaza etmektedir».

Meray da sunuş yazısında, bu çeviriyi nasıl yaptığını anlatır. Bilindiği üzere, Lozan Antlaşması'nın Türkçe metni «Düstur» da yayımlanmıştı (3. tertip, 2. basım, cilt 5, s., 7). Bu, Antlaşma'nın yalnız metnidir. Konferans tutanaklarının resmi metni ise, Fransızcadır: Conference de Lausanne sur les affaires du Proche - Orient, 1922 - 1923. Recueil des actes de la Conference (Paris, Imprimerie Nationale, -1923). Bunun İngilizce çevirisi de aynı yıl yayımlandı: Lausanne Conference on Near Eastern affairs, 1922 -1923. Records of proceedings and draft terms of

824

Peace (London, His Majesty's Stationery- Office, 1923). Üç kişilik bir kurulca [Prof. M, Cemil Bilsel - Orhan Şemsettin - Ahmet Reşit] Türkçeye çevrilen Konferans tutanakları 1924'te bastırıldı : Şark-i Karib umuru hakkında Lozan Konferansı, 1922 -1923. Konferansta tezekkür olunan senedat mecmuası (İst., İkdam matbaası, 1340/1924). Eski yazıyla basılmış olan bu çevirinin dili ağırdır.

Prof. Meray, çevirisi için bilgi verirken diyor ki: «Tutanakları ve belgeleri Türkçeye yeniden çevirirken, başta Fransızca resmi metni gözönünde tuttum. Bununla birlikte, hem 1924 Türkçe çevirisinden, hem de —özellikle İngilizce yapılmış konuşmalar için— İngilizce çeviriden yararlandım; karşılaştırmalar yaptım.

Fransızca tutanaklarda, Konferansın açılış töreni söylevleri yoktur. İngilizce çeviride, bu tören ve söylevler, İngilizce verilmektedir. İsviçre Konfederasyonu Başkanının söylevini, İngilizce metinle, Prof. Cemil Bilsel'in ve Ali Naci Karacan'ın kitaplarındaki [Lozan; Lozan Konferansı ve İsmet Paşa] Türkçe metinden yararlanarak, yeniden çevirdim; Lord Curzon'un söylevini, tam olarak, yalnız Tutanakların İngilizcesinde buldum. İsmet Paşa'nın söylevine gelince, özellikle sayın İnönü'nün Ulus gazetesinde (27 Ağustos 1968) çıkan anılarındaki metinle, Bilsel'in ve Karacan'ın kitaplarındaki Türkçe metni ve İngilizce çevirisini gözönünde tuttum; bu söylevin Fransızcasını göremedim».

Çeviride «doğru kapsamlı, açık bir Türkçe'ye» yer verilmiş. Kişi adları, Türkçe ve İngilizce yazılanlar dışında, resmi tutanaklardaki gibi —Fransızca— yazılmış. Baskının ve say-

825

fa düzeninin, teknik olanaklar elverdiği ölçüde, resmi tutanakilara benzetilmesine çalışılmış. Her kitabın sonlarına birer Dizin eklenmiş. Prof. Dr. İlhan Unat, ilk üç oturumun tutanaklarını çevirmede işbirliği de yaparak, çevirinin gerçekleşmesini desteklemiş.

1973 yılında, Lozan Antlaşması'nın 50. yıldönümü büyük törenlerle kutlanmıştır.

Bu konuda Şu kitaba da bakınız: Conference de Lausanne sur les affaires du Proche-Orient, 1922-1923. Actes signes ā Lausanne, 1e 30 janvier et le 24 juillet 1923, Lettres et accords en date du 24 juillet 1923 relatifs ā divers clauses de ces actes (Paris, Imprimerie Nationale, 1923).

826

LOZAN'IN İZLERİNDE 10 YIL 10 ANS SUR LES TRACES DE LAUSANNE (1935)

Dışışleri Bakanı Dr. Tevfik Rüstü Aras'ın (1883-1972) çeşitli söylevleri, Türkçe ve Fransızca olarak, İstanbul'da Akşam Matbaası'nda iki cilt biçiminde yayımlandı (246 - 284 s.). Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, yazdığı kısa önsözde, bu derleme kitabın, Aras'ın, bakanlıktaki ilk 10 yıl içinde, T.B.M.Meclisi'nde, Milletler Cemiyeti'nde, resmi şölenlerde söylemiş olduğu söylevlerin metnini kapsadığını açıklar. Kitabın başlığının da belirttiği üzere, kitap, Lausanne'in izlerinde 10 yıldır Hükümetin siyasal alanda başarı ile yerine getirdiği görev üzerine açık, özlü bir düşünce vermektedir. Bakanlığının 10. yıldönümünde kitap Aras'a armağan edilmiştir.

İlk söylev, 1923 Ağustosunda, Lausanne Antlaşması'nın kabulü dolayısıyla, T. B. M. Meclisi'ndeki görüşmeler sırasında Dışışleri Komisyonu Raportörü olarak okunmuştur. Son demeç de 8 Aralık 1934'te Milletler Cemiyeti'nde, Yugoslavya Kralı Aleksandr ile Fransa Başbakanı Barthou'nun Marsilya'da öldürölmeleri üzerine açılan görüşmelerde verilmiştir. Musul sorunu üzerine üç söylev var. Türk - Sovyet, Türkiye - İran Türkiye - İtalya, Türk - Yunan, Türk - Bulgar ilişkileri, Balkan Paktı, Türk - Romen ilişkileri vb. ile ilgili pek çok söylev ve demeç bulunmaktadır. Bütün bu söylev ve demeçlerin sayısı 70'i bulur.

1925 -35 yılları arasındaki Türk dış politikası, bu kitapta pek güzel biçimde yansımaktadır.

827

829

M. KEMAL ATATÜRK'TEN YAZDIKLARIM (1971)

Prof. Dr. A. Âfetinan'ın (Doğ, 1903) yapıtı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (1000 temel eser) dizisinin 55. kitabı olarak, İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nde 50.000 sayı bastırıldı (XII -123 s., ayrıca 18 levhada resimler, Atatürk'ün elyazısından örnekler, 5 TL.).

Bir önsözden sonra, kitap üç bölüme ayrılmış: I. M. Kemal Atatürk'ün biyografisi; II. M. Kemal Atatürk'ün fikri hayatı : 1) Not ettiğim kısa cümleler, 2) M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım, 3) M. Kemal Atatürk'ün elyazıları ile çeşitli konular; III. M. Kemal Atatürk'ün muvaffakiyet sırları. Sonuç. M. Kemal Atatürk'ün elyazısından örnekler (Atatürk ilkeleri).

Önsözün son bölümü şöyledir: «Benim şahit olduğuma göre, Atatürk resmi nutuklarını, bilgileri topladıktan sonra bizzat sentezini kendisi yapardı.

Esasen bütün yazdıklarında kendine has üslûbu daima kolaylıkla anlaşılabilir. Hatta son Meclis açış - nutkunu (1 Kasım 1938) dahi hasta yatağında yazmış olduğunu biliyorum.

Atatürk çok kitap okur ve bu okuduklarını etrafına yayarken çeşitli konular üzerinde tartışmalar yapmayı severdi. Çevresinde bulunanların bilgilerinden de istifade eden Atatürk'ün, fikirlere açıklık ve yön vermede büyük başarı sağladığı görüldü.

831

Bu kitapta, M. Kemal Atatürk'ün biyografisi ile çeşitli vesilelerle not ettiğim sözlerini topladım. Bunlardan bir kısmını sonradan kendisine gösterdiğim vakit düzeltmeler yapmıştır. Bazıları da doğrudan doğruya kendi elyazılarıyla olanlardır.

Bu sözler pek tabiidir ki herhangi bir konuşma mevzuu içinde bazı olayların açıklanması için söylenmiştir. Bütün bunları Atatürk'ün entellektüel yaşantısının birer belgesi olarak veriyorum.»

Atatürk'ün elyazısıyla verilen sözlerinden bir bölümü, özgürlüğün çeşitli biçimleriyle ilgilidir (1930). Resimlerin çoğu, Türk Dil ve Tarih Kurumları'na ilişkindir; bu arada, annesi ve babasının portreleri de verilmiştir.

832

MARTYRE (LE) D'UN PEUPLE LES TURCS DEMANDENT UNE PAIX JUSTE PROMTE ET DURABLE (1919)

Eski Mütareke Komisyonu. Başkanı Ortaelçi Galip Kemali (Söylemezoğlu) tarafından Fransızca yazılan bu kitap, İtalya'da, Roma'da ikinci kez — gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak — basıldı (56 s., fiyatı yok).

Türklerin haktanır, tez ve sürekli bir barış istediklerini belirten bu yapıt üç bölümle bir sonuçtan oluşur: 1) Yunan yönetimince Makedonya'daki müslüman halka yapılan baskı ve kıyıcılıklar üstüne resmi belgeler (1913 - 14), 2) Makedonya, Trakya ve Aydın ilindeki Müslümanlarla Rumların değişimi için 1914'te yapılan Türk - Yunan anlaşması, 3) 30 Ekim 1918 tarihli Mütareke, uygulaması ve sonuçları. Sonuç: Dünya barışı, Osmanlı İmparatorluğunun konfedere devletler biçiminde hemen yeniden kurulmasına bağlıdır.

İlkin 3 Temmuz 1919'da basılmış olan bu kitap, üç ay sonra, 1 Ekim 1919'da yeniden basılırken, yazar buna birkaç söz eklemektedir : «Son aylarda Doğu'da durum oldukça değişti. İzmir'in Yunanlılarca işgali tarihinden —15 Mayıs 1919— beri Anadolu'da Milli Hareket başladı. Bu savaşım bütün Anadolu'ya yayıldı, genişledi, büyüdü. Arap illerinin kimi öğeleri, ulusal emellerini gerçekleştirme çağı geldiğine inandılar. Doğu'da özellikle Arap sorununun, çözümünde, İngiliz - Fransız politikasını oluşturan çıkarlar ve görüş açılarındaki ayrılıklar görüldüğü, kimsenin gözünden kaçmadı.

833

"Bu broşürü yeniden bastırmakla, Dünya Savaşı karayıkımından yeni çıkmış bütün evren halklarına, Doğu işleri üzerine bir şeyler söylemek, Osmanlı halkının çektiği acıları daha iyi tanıtmak, onun ulusal ülküsünü, yasal haklarını, Milli Mücadele'sini göstermek istedim.»

«Kitabın sonunda, 30 Ekim 1918 tarihinde, Limnos adasının Modros limanında, İngiliz «Agamemnon» zırhlısında, Akdeniz İngiliz Kuvvetleri Komutanı, Visamiral Sir Somersot Arthur Gough - Calthorpe (İngiltere ve Müttefikleri adına) ile Bahriye Nazım Rauf Bey (Orbay), Hariciye Nazırlığı Müsteşarı Reşad Hikmet Bey, Osmanlı Genelkurmayından Sadullah Bey (Osmanlı Hükümeti adına) imzalanan Mütareke koşulları (25 madde) verilmiştir.

834

MENEMEN İRTİCA HADİSESİ (1931)

Hariciye Vekaleti Matbuat Umumi Müdürlüğü'nün 13 sayılı yayını olan bu broşür, Ankara'da Hariciye Vekaleti Matbaasında (29 numaralı basma olarak) basıldı (13 s., fiyatı yazılı değil).

Bu resmi belgede olay şöyle anlatılır: «23.12.1930 salı günü kendisine Mehdi süsü veren Derviş Mehmet namında bir mürteci, yanında beş müsella arkadaş olduğu halde Manisa tarafından Menemen'e gelerek halk arasında Şariat isteriz diye tahrikat (kışkırtma) yapmağa çalışmış ve halkı kendilerine iltihaka davet etmişse de halk bu teklifi nefretle reddetmiştir. Bu hadise üzerine Zabıt Vekili (Yedeksubay) Kubilay Bey'in kumandasındaki müfreze mürtecileri teslim olmağa davet etmişse de bu teklife ateşle mukabele görmüştür.

Müsademede mürtecilerden üçü öldürülmüş, birisi ağır yaralı olarak istisal edilmiştir (Yakalanmıştır).

Zabıt Vekili Kubilay ile mahalle bekçisi şehit olmuştur,

«Vakada şehit düşenlerin cenazesi her taraftan gelen heyetlerin iştirakiyle ve büyük merasimle kaldırılmıştır. Memleketimizin her tarafında bu irtica hadisesini telin edici mitingler yapılmıştır.

İdare ve adliye makamatı (makamları) büyük bir sürat ve şiddetle tahkikata girişmiş, son vakte kadar irtica, şekavet (eşkiyalık) ve gizli tekkelerle alakadar bazı adamları celp (çağır)-

835

lup) ve isticvap (sorgusu yapılmış) ve tevkif etmiş, bu işle alakası görülen bazı maznunlar (sanıklar) Menemen'e sevk edilmişlerdir.

Vicdan işlerini politika vasıtası olarak kullananlar aleyhinde esaslı takibat başlamıştır.»

Olayın bu özetinden sonra broşürde, şu belgeler yer almıştır: Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Menemen hadisesi esnasında mürteciler tarafından vahşiyane bir surette şehit edilen İhtiyat Zabıt Vekili Kubilay Beyin şehadeti mü-nasebetiyle orduya gönderdikleri taziyetname. —Büyük Erkan-i Harbiye Reisi Müşür Fevzi Paşa Hazretleri, şu tamimle mektubu orduya tebliğ etmiştir... -Başvekil İsmet Paşa Hazretleri, Menemen hadise-i irticaıyesı ile bunun icap ettirdiği tedbirler hakkında Büyük Milet Meclisi'nin 1 kânunusani 1931 tarihli içtimaında atideki beyanatta bulunmuşlardır... —Kararnameler: İcra Vekilleri Heyeti'nin 31.12.1930

tarıhli, 10388 sayılı kararları; T.B.M.M. Umumi Heyeti'nin 1.1.1931 tarihli 17. inika-
dının 1. celsesinde, Menemen hadisesi üzerine kabul ettiği (Menemen kazası ile
Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında örfi idare [sıkı - yönetim] ilanı hakkında
594 sayılı kararı.

Broşür şu haberlerle sona erer: «Örfi Divân-i Harp 15.1.1931 Perşembe günü
saat 14.30'da muhakemelerine başlamıştır. Maznunların adedi 122 kişidir.»

Menemen'deki gerıcılık olayıyla ilgili resmi belgeleri biraraya getiren bu broşür,
bir kaynak değeri taşımaktadır.

836

MİLLÎ MÜCADELE ANADOLU İHTİLALİ (1903-65)

Sabahattin Selek'in (Doğ. 1921) iki ciltlik yapıtı, İstanbul'da Sıralar ve İstanbul
Matbaalarında basıldı (320-368 s., 25 lira). İkinci cildin tamamlayıcı adı: Yeni Türk
Devletinin Kuruluşu.

Her iki cilt de birer önsözden sonra, dörder bölüme ayrılıyor.

1. Cildin İçindeler :

1.Bölüm : A. Yenilgiye doğru. - B. Bozgun, —C. Mütareke.

2.Bölüm: A. Zat-i Şahane. — B. İstanbul hükümetleri. —C. Halk. —D.
Din ve din adamları. —E. Siyasi teşekküller. — F. Ordu. — K. Kuvay-i
Milliye. — L. Maddi ve manevi kaynaklar. —M. Liderler.

3. Bölüm: A. Ordunun terhisi, kumandanların tasfiyesi. — B.
İşgaller, azınlıkların davranışı ve Türklerin tepkisi —C. M.
Kemal Paşa İstanbul'da. —D. M. Kemal Paşa'nın Anadolu'ya
gönderilmesi

4. Bölüm: Anadolu İhtilali : A. İzmir'in işgalinden Sivas Kongresine. — B.
Sivas Kongresinden Büyük Millet Meclisine. — C. Büyük Millet Meclisi —
D. İhtilalin zaferi.

2. Cildin İçindekiler :

Giriş-: İstiklal Harbine genel bir bakış.

1. Bölüm: 1. Yunanistan: A. Tarihçe, B. Yunanistan'ın Anadolu seferi. —.2.
İstiklal Harbinde dış politika: A. Türkiye

837

ile Rusya, B. Türkiye ile İngiltere, C. Türkiye ile Fransa, D. Türkiye ile
İtalya, E. Türkiye ile Amerika.

2. Bölüm: 1. Birinci İnönü muharebesi. — 2. Yeni Türk Devletinin kuruluşu: A.
Temel görüş: Halkçılık, B. Anayasa, C. Saltanatçıların tepkisi, D. Saltanatçılar
direniyor, E. Yeni bir devlet merkezi aranıyor, F. İlk bütçe. —3. Siyasal gelişmeler
(barış ümidi) : A. Londra Konferansı, B. Reddedilen anlaşmalar, C. Moskova
antlaşmaları. —4. İkinci İnönü muharebesi.

3. Bölüm: 1. İç çekişmeler ve gruplaşma: A. İttihatçılar, B. Solcu teşekküller,
C. Birinci Grup, D. İkinci Grup. — 2. Yunan büyük taarruzu: A. Kütahya - Eskişehir
muharebeleri, B. Sakarya Meydan Muharebesi. — 3. Yeni siyasi gelişmeler: A. Kars

Antlaşması, B. Ankara Antlaşması, C. Barış teklifi, — 4. Büyük Türk taarruzu. —5. Harbin sona erişi.

4. Bölüm: Yeni Türkiye: A. Yeni Türk Devletinin fikri temelleri. B. Yeni rejim ve rejim kadrosu, C. Rejim ordusu.

Hazırlanması tam dokuz yıl süren kitapta yer yer adları geçen kimselerden, geniş bir kaynakçadan yararlanılmıştır. Yapıt, Milli Mücadeleyi değişik özyapıda iki ayrı dönem olarak ele alıp incelemektedir.

Milli Mücadele döneminin olaylarını, insanlarını gerçek yüzleriyle tanıtmaya çalışan yazar, bunların eleştirisini yaparken, kendi düşüncelerini de söyler. Bu konuda var olan bilgileri, belli bir toplumsal açıdan, çağımızın koşullarını, gereksinmelerini gözönünde tutarak, yeniden değerlendirmek istiyor. Yeni bilgilerin ışığında, önceden beri bilinen kimi konuların eleştiri-

838

risini yapmaktadır. Atatürkçülük anlayışının duruk (statik) düzenden çıkarılması yolunda son zamanda gösterilen çabalara yardımcı olmak amacını da gütmektedir.

Yapıtın ikinci basımı 1965te yapıldı (336 - 440 s., ciltli, 30 TL.). Üçüncü basımı 1966, dördüncü basımı (Anadolu İhtilali adıyla) 1968 tarihlidir (tek cilt, 739 s.). 1969 - 1970 yıllarında Millî Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı başlığı altında Ağaoğlu Yayınevi'nce 20 fasikül biçiminde yeniden bastırıldı (400 s., resimli).

839

MİLLÎ MÜCADELE BAŞLANGICINDA MUSTAFA KEMAL ARKADAŞLARI VE KARŞISINDAKİLER (1964)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896 - 1977) yapıtı, İstanbul'da Ağababa'nın sahibi bulunduğu Yakın Tarihimiz Yayınları arasında, Ercan Matbaası'nda 4.000 sayı basıldı (200 s., resimli, 10 lira). Dizinin ilk kitabı olan yapıtın dış kapak başlığı: Mustafa Kemal, Arkadaşları ve Karşısındakiler'dir.

Yapıtına «Başlarken» yazar, yakın tarih yazarlarının kimi dalgınlık ve savsaklıklarını belirten örnekleri sayıyor. Milli Mücadele başında Atatürk'ün en yakın arkadaşları, özellikle Rauf Orbay, Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy'un hiçbir yerde yayımlanmamış değerli anılarından, notlarından yararlanmayı başaramadığını söylüyor. Kitabın konu ve bölüm başlıkları şöyledir :

İstanbul'dan ayrılış. —Mustafa Kemal Paşa ile nasıl anlaştık? (Karabekir Paşa anlatıyor). —Padişahla son görüşme, — İsmet Bey ne fikirde? —Nasıl anlaştık? (Ali Fuat Paşa anlatıyor). — Mitinglerle protestolar. —Ali Fethi Bey der ki. — Wilson'a çekilen telgraf. —Aynı (zaman) ve (şartlar) içinde bunlar ve O. — Hüseyin Gerede ne diyor? —Samsun'a çıkar çıkmaz. — Milletine güvenen adam nasıl konuşur?. — Onun verdiği işaretle hep sabahladık. —O buralardan gittikten sonra. —Mustafa Kemal Paşa'nın seçtiği çalışma arkadaşları. —İstanbul kendini bir türlü bulamıyor. Yabancı bir devletin himayesi isteniyor, —Kadere boyun eğmek gerektir. —İlk tepkinin neticesi. — «Biz, her şeyi yapmaya karar vermiştik» (Refet Paşa

840

anlatıyor), —Mustafa Kemal Paşa ne yapıyor? — Mustafa Kemal İstanbul'a dönmüyor. —İstanbul hükümeti adına Ali Kemal ne diyor? —Amasya toplantısı. —

Amasya kararları. —Amasya'dan Trakya'ya direktif. — «Ben haydutbaşı değilim» (M. Kemal'in Harbiye Nezaretine dilekçesi). — İstanbul'un haince tedbirleri. — Sivas'ta Mustafa Kemal aleyhine kendini gösteren hareket, —İsmet Bey'den Kâzım Karabekir Paşa'ya (I.VI.1919). Erzurum'da önemli kararlar. —Karabekir niçin O'nu başa geçirmişti? — Yenibahçe'li Şükrü anlatıyor. — Mustafa Kemal askerlikten çekilince. — M. Kemal askerlikten nasıl çekildi? — O'nunla anlaşmazlıklar ve anlaşmalar. —Erzurum Kongresi. — Hürriyet ve İtilaf'çılarla Nigeban'cılar. — Ali Kemal'le Damat Ferit ve ötekiler. — «Muvaffak olmamaya imkan yoktur» (M. Kemal anlatıyor). —Sivas Kongresi ne yaptı? —İsmet Bey (Paşa) de manda istiyordu. — Çelebi Efendi'yi istikbal (24.VI.1919). Son milli karar. — Ordular da Hükümeti tanımıyor. — Güneyin Kurtuluş Savaşı. —Karşı taraf ne düşünüyor, ne diyor? Filozof Rıza Tevfik ne diyor? — Karşıdakilere göre Anzavur (4.XIX.1919). —Yeni durumda yeni kararlar. —Bir baltalama teşebbüsü daha, —Padişahın İngilizlerle gizli anlaşması. —Batı Anadolu'da neler olup bitiyordu? —Türkün sözü (Karabekir anlatıyor). —Kâzım Karabekir İstanbul'u istiyor. —Rauf Bey'in fedakarlığı. —Sivas Kongresi beyannamesi. —Mustafa Kemal'in ilk nutku ve tepkileri. — «Alemdar» dan sonra «Peyam». — İmansızları şaşırtan seçimler. —Meclis ve Padişah. —Görevini yapan Meclis basılıyor. —Son defa Vahdettin'le karşı karşıya. —Düşmanlarla yine karşı karşıya. — Milli harekete uymayan kumandanlar. — Fevzi Paşa'ya gelince... —Fevzi Paşa ne yapıyordu? Aksi düşünüş ve hareketin sebebi ne imiş? —Ankara'ya başlayan aydınlar akını. — O zamanki Ankara'dan iki görünüş.

841

Fevzi Paşa da Ankara'ya iltihak ediyor. —Saltanat ve Hilafet (Ali Kemal, 171.1920). —Padişah ve damadının son marifetleri. Şu Anadolu (Rıza Tevfik, Mayıs 1920, «Peyam»). —Bir elinde fetva, bir elinde kılıç. —Bilinmesi mutlaka lâzım olan, gerçek. — Vahdettin aklı (General İhsan Aksoley anlatıyor). — Netice.

Bir gazeteci dil ve biçimiyle yazılmış olan bu yapıt, ilgi ve merakla okunmaktadır.

842

MONDROS MÜTAREKESİNDEN SİVAS KONGRESİNE MİLLİ MÜCADELE BAŞLARKEN (1959)

Prof. M. Tayyib Gökbilgin'in (Doğ, 1907) yapıtı, Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın (Atatürk ve Devrim Serisi) nin beşinci kitabı olarak yayımlandı (VIII - 195 s., ayrıca 9 planş, 6 lira). Bu birinci kitap, Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne kadar olan olayların öyküsüdür. İkinci kitap da Sivas Kongresinden Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına (4 Eylül 1913 - 23 Nisan 1920) kadar geçen dönemi anlatır (Ankara, Türkiye İş Bankası, Atatürk ve Devrim Serisi No. 13, 1965. XV-440 s., 30 lira).

İlk kitap, bir önsözden sonra, yedi bölüme ayrılmaktadır: I. Mondros Mütarekesinin, memlekette yarattığı tepkiler (Kasım - Aralık 1918), —II. İşgaller ve müdahaleler karşısında Tevfik Paşa Hükümeti güç durumda (Ocak - Şubat 1919). — III. Damat Ferit Paşa Hükümeti iş başında (Mart - Mayıs 1919). —IV. Milli hareketler ve Mustafa Kemal. — V. İzmir'in işgali ve bunun vatan sathında yarattığı akisler (Amasya tamimine «22 Haziran» kadar). —VI. Mustafa Kemal Paşa milli hakların ve mücadelenin başında: Amasya tamimi (Haziran -Temmuz 1919), —VII. Erzurum Kongresi ve tesirleri, umumi vaziyet (Sivas Kongresine kadar).

Temmuz 1957 tarihli önsözünde yazar yapıtını nasıl hazırladığını şöyle anlatır: «... Türk Kurtuluş Savaşı gibi bir ölümdürim mücadelesi üzerinde ve dolayısıyla Atatürk, ve inkılaplar hakkında yazılacak, tahlil ve izah edilecek, mütalaalar yürütülebilecek ve bilhassa tekrar tekrar hatırlanacak birçok nokta-

843

lar mevcuttur. Zaten, üniversitelerle yüksek okullardaki Türk İnkılabı Tarihi derslerinin başlıca hedeflerinden birisi de budur.

Bu arzu ve ihtiyaç iledir ki, bundan bir müddet evvel, Türk Tarih Kurumu, bu yakın ve aynı zamanda çok mühim tarihi devir üzerinde yeni tetkikat yapılmasını, vesikalar toplanmasını ve bunları tahlil veya terkip eserleri olarak neşretmeyi kararlaştırmış ve bu hususta, bu sahada çalışan ve üniversitelerle yüksek okullarda Türk İnkılabı Tarihi derslerini veren üyelerine bir takım vazifeler vermişti. O zamanlarda alman bir kararla da Başbakanlık Arşiv Dairesinde mahfuz ve bu senelere ait vesaik üzerinde tetkikat yapmak ve çalışmak müsaade ve salahiyetini bu üyelerine tanımıştı. İşte Millî Mücadele başlarken adını taşıyan bu naçiz eser, bu arzu ve ihtiyaçtan mülhem ve o vesikalar üzerinde yapılan tetkiklerin mühassılası olarak ortaya çıkmaktadır. 10 sene kadar Yüksek Denizcilik Okulunda ve kısmen de Güzel Sanatlar Akademisi ile Teknik Okulda İnkılap Tarihi derslerini takrire ve milli mücadele ruhunu gençliğe telkine çalışan bir tarihçi sıfatıyla ve «Meclis-i Vükelâ Mazbataları» 1335 (1919) senesine ait dosyalarını dikkatle inceledikten ve o zamana ait gazeteleri, neşriyatı da gözden geçirdikten sonra o çok müşkül ve karanlık günlerin bir panoramasını Türk umumi efkarına sunmak istedik» Halen üniversitelerarası bir faaliyete de mevzu olan ve yakın bir istikbalde tahakkukunu dilediğimiz bu sahadaki büyük ve şümüllü eserlerin neşrine intizaren şimdi bu hulasayı, sadece, o zor şartlar içinden sıyrılmak isteyen Türk milletin gayret ve hamlelerine umumi bir bakış olarak, birçok ders ve ibret alınacak noktaları bulunan ve bilhassa o zamanki merkezi hükümetin ve icra

844

organının muhtelif hadiseler karşısındaki tepkisi ortaya koyan bir küçük monografi mahiyetinde neşir sahasına vaz ediyoruz. Hiçbir iddiası olmıyan ve ancak 1919 senesinin bir kısmını, Sivas Kongresine (4 Eylül) kadarki milli mücadele tarihini ihtiva eden bu eserin müteakip devirlerini, şartlar müsait olur ve imkan bulunursa, tamamlama ve Türk şehamet ve celadetinin bütün güçlükleri yenerek nasıl aydın bir istikbale yöneldiğinin, kendi görüşümüze göre, bir tahlil ve hulasasını yapmak arzu-sundayız.,»..

845

MİLLÎ MÜCADELE 1919-1922 (1971-72)

Orgeneral Kâzım Özalp'in (1882 -1968) anılan iki cilt biçiminde, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'nın XVI. dizisinin 13 sayılı kitabı olarak Kurumu'n kendi basımevinde basıldı (XXIII - 269 - 211 s., ayrıca 29 resim, 60 lira). Altı bölüme ayrılan yapıtın bölüm başlıkları şöyledir:

I. Bölüm : İzmir işgalinden İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın toplantısına kadar (s. 3 -84),

II. Bölüm: İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın toplantısından Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuna kadar (s. 85 -120),

III. Bölüm: Büyük Millet Meclisi toplantısından «Ertuğrul Grubu» nun kuruluşuna kadar (s. 121.-147),

IV. Bölüm: Ertuğrul Grubu'nun kurulmasından Sakarya muharebesine kadar (s. 149-187),

V. Bölüm: Sakarya muharebesinden 14 Ocak 1922 tarihine kadar. (s. 189 - 223),

VI. Bölüm: 15 Ocak 1922'den Aralık 1922'ye kadar (s. 225-239).

Yazarın oğlu Prof. Teoman Özalp'in 1970'te yazdığı önsözden sonra, «Orgeneral. Kâzım Özalp kimdir?» başlıklı, imzasız, 11 sayfalık incelemede yazarın yaşamı, çalışmaların hizmetleri anlatılır.

Kısa «Giriş» bölümünün son bölümcesinde, Orgeneral, anıları için şunları yazmıştır: «Ben, Milli Mücadele'nin ilk gü-

846

nünden itibaren hadiseleri takibe müsait ve selahiyetli vaziyet ve makamlarda bulunmuş olduğumdan, gördüklerimi ve bildiklerimi yazmayı ve bu arada bazı belgeleri yayınlamayı milli bir vazife saydım. Bilhassa, kaydedilmemiş veya belgelerin kaybolmuş olması sebebiyle meçhul kalması muhtemel öyle mühim hadiseler vukubulmuş ve milletin emsalsiz ve çok büyük fedakarlıkları olmuştur ki, bunlardan gördüklerimi ve bildiklerimi yazmakla milletime faydalı bir hizmette bulunduğumu zannediyorum.»

Sonda 24 sayfalık bir dizin var. En sondaki ek bölüme, «Sulh Konferansının cevabı» başlığı altında, 18 Temmuz 1920 tarihli San Remo Barış Konferansı'nın şiddetli yanıtı, T. B. M. M. Zabıt Ceridesi'nin 3. cildinden (1941 basımlı) alınarak konulmuştur.

Rahmetli Orgeneralin bu ayrıntılı, belgeli anıları, gerçekten değerlidir. Oğlu, önsözünde, babasının yapıtı için şunları söylüyor:

İzmir'in işgal edildiği 15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan Milli Mücadele, hemen hemen her gün tutulan notlar ve muhafaza edilen belgelere dayanılarak, 1929 - 1931 yıllarında bir «Milli Mücadele hatıratı» olarak yazılmıştır. Bu kitap 15.5.1919 gününden başlayıp 1922 yılı sonlarına kadar geçen 3.5 yıllık bir devreyi kapsamaktadır 1955. - 57 yılları arasında 1931'de yazdığı hatıratı gözden geçirerek bir redaksiyon yaptı. Buna rağmen baskıya verilebilecek durumda değildi. Başlangıçta yayınlamayı düşünmüyor ve ileride, yayınlarsınız, diyordu.

...Onun İsteklerini mümkün olduğu kadar yerine getirerek, hatıratı baskıya verilebilecek bir şekilde düzenledim.

847

Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan ve askeri hareketin daha düzenli bir şekle girmesinden sonra, olaylar üzerinde Meclis tutanakları tutulmuş ve askeri hareket hakkındaki belgeler daha düzenli bir hale sokulmuş olduğundan, bu zamandan sonra belgelerin toplanmasının üzerinde fazla durmadığı anlaşılmaktadır. Milli Mücadele'nin ilk yılını ve özellikle İzmir ve yakınlarında yapılmış olan ilk mücadeleyi kapsayan Birinci ve İkinci Bölüme ait 107 belge

mevcuttur. Toplam belge sayısı 118'dir. Bu belgelerden, kendisinin hatıratı yazarken aynen alarak koymuş olduklarını, hatırat içerisinde, birer belge olmaları nedeniyle, hiç Türkçeleştirilmeden aynen bıraktım. Bunların sayısı 58'dir. Diğer 60 belge, tarih sırasına ve kendisinin de hatıratı yaptığı şekle uyularak, yalnız konusu belirtilerek yerlerine yerleştirilmiş, bütün belgeler ikinci ciltte bir liste ile birlikte tıpkıbasım olarak yer almıştır.

Elimizde belgesi bulunmayan, fakat hatıratı yazmış olduğu bazı yazışmalar da kitaba alınmıştır. Ayrıca Atatürk'le yapılan yazışmaların hemen hepsi hatıratı geçirilmiş olup, bunlar Büyük Nutuk'un 3'üncü cildinde de mevcuttur...

Bölüm ve diğer konu başlıkları da, hatıratı kendisinin aynen koyduğu başlıklardır.

Elimizde mevcut resimler, ilgisine uyularak yerlerine yerleştirilmiştir. ..

Bu hatıratın sonunda, «bazı olayları kısım kısım yazacağım» diyor. Daha mektep sıralarından başlayarak ilgi çekici gördüğü ve özellikle Atatürk'le her geçen bazı olayları, ayrı ayrı başlıklarla 1955 yılında yazdı...

Yapıtın, 2. cildi, «Belgeler» e ayrılmıştır.

848

MİLLÎ MÜCADELE HATIRALARI (1953)

General Ali Fuat Cebesoy'un (1882 -1968) anılarının ilk cildi, İstanbul'da («Vatan» Neşriyatı) arasında yayımlandı (528 s., krokili, yazarın 1 portresiyle, 5 lira). Yazarın armağan yazısı şöyle:

«Milli Mücadele Hatıraları'nı, Türk istiklal ve inkılabının başı olan rahmetli arkadaşım Mustafa Kemal Atatürk'e mukaddes mücadelemizde feragatle hizmet edenlere ve vatanın kurtuluşu uğrunda kanlarını döken aziz şehitlerimize ithaf ediyorum.»

1914-1920 yılları olaylarıyla ilgili oları bu anılar; Birinci Dünya Savaşı, Mütareke ve Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcını kapsar. Başlıca bölümlerinin başlıkları şunlardır :

Cepheler yıkılırken. —Cenup cephesi. — İstanbul'daki temaslarımız. — Milli Mücadele hakkında neler düşünüyorlardı? — Konya'dan Ankara'ya. — Ankara'daki icraatımız. —İzmir'in işgali —Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkıyor, —Hüseyin Rauf Bey Anadolu'ya geçiyor. —Amasya mukarreratı. —Ankara'da bir Amerikalı (Mr. Bravn). — İstanbul'dan gelen mektuplar. — Erzurum'la temasımız. —Mustafa Kemal Paşa'nın istifası. — Paris sulh konferansı. —Veliht Abdülmecit Efendi vaziyeti nasıl görüyordu? —Erzurum Kongresi arifesinde. — Erzurum Kongresi. — İzmir cephesi nasıl kurulmuştu? —İstanbul - Anadolu. —Ankara'nın ehemmiyeti. — Yeni Harbiye Nazırının (Süleyman Şefik Paşa) icraatı. —Sivas Kongresi. — Manda meselesi. —İzmir cephesine bir bakış. —Birinci Eski-

849

şehir hareketi —Bilecik mülakatı, —tamir cephesine bir bakış.—İzmir cephesi meselesi. —Ankaralılar ile Hükümet arasındaki ihtilaf, —Sivas içtimai, —Cenup cephesi. —Sivas'tan ayrılırken, —Kilikya'nın kurtuluş mücadelesi, başlıyor.—Kayseri'den Ankara'ya. — Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişi. Mustafa Kemal Paşa - Mösyö Picot mülakatı. — Meclis-i Mebusan toplanmadan evvel. — İsmet

Beyin (İnönü) Ankara'ya birinci gelişi. —Memleketin müdafaası için. — Kilikya kurtuluş mücadelesi. —İrtica hareketleri. —Ali Rıza Paşa kabinesine dair. — İstanbul Meclisinde Felah-i Vatan grubu. —İstanbul işgal olunurken. — İstanbul'un işgalinden sonra. —23 Nisana doğru. —Büyük Millet Meclisi'nin küşadı. —Hendek ve Düzce isyanları. —Mareşal Fevzi Çakmak'ın Anadolu'ya gelişi. İstanbul'un milli teşkilata yaptığı yardım. —Karakol Cemiyeti. —Kocaeli mıntıkası. —Dahili isyanlar karşısında. —İzmit hareketi ve sebepleri. —Cenup cephesi. —Yunan taarruzu. — Meclis müzakereleri. —Yeşil ordu. — Uşak'ın ziyarı. —Umumi müdafa planı. —Garp cephesindeki yeni vaziyeti —Siyasi cereyanlar. —Meclisin ve hükümetin Sivas'a nakli meselesi. — Garp cephesinin takviyesi ve Şark cephesi. —Garp cephesi. — Gediz taarruzu ve sebepleri. —Türkiye Komünist Fırkası. — Garp Cephesi Kumandanlığından neden ayrıldım? — Moskova elçiliğini neden kabul ettim? Moskova elçiliğine daha evvel tayin edildiğim anlaşılmıştı (1920 Kasım sonları).

Kitabın sonunda, 80 - 82. sayfalarda bir bölümü yayımlanmış olan, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in bildirgesine karşı bildirimin tam metni bulunmaktadır. 27 Haziran 1935 (1919) tarihli bu gizli bildiri, Yirminci Kolordu Komutanlığından Erkan-i Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat. (Paşa'ya, ordu müfettişlikleri-

850

ne, kolordu komutanlıklarına, illere mutasarrıflıklara, askerlik şube başkanlıklarına şifreli telgraf ve gizli yazı biçiminde yayınlanmıştır.

General Cebesoy'un anıları, Kurtuluş Savaşımızın en değerli, en güvenilir belgeleri arasında sayılmaktadır. Yazık, ki yapıtın başka cildi basılmadı. Yazarın öteki yapıtları şunlardır:

Birüssebi - Gazze Meydan Muharebesi ve Yirminci Kolordu (1938, 80 s., 19 kroki); Moskova Hatıraları, 21.XI.1920 -2.VI.1922 (1955, 350-IX s., 1 levha, harita); Gen. Ali Fuat Cebesoy'un siyasi Hatıraları (2 cilt, 1957 - 60, 344-VI-254-s.); Sınıf Arkadaşım Atatürk, Okul ve Genç Subaylık Hatıraları (1967, 174 s.).

851

MİLLÎ MÜCADELE HATIRALARIM (1957)

Milis Yüzbaşısı İlyas Sami Kalkavanoğlu'nun anıları, İstanbul'da Ekicigil Yayınevi Matbaası'nda basıldı (143 s., resimli, 10 TL.).

«Önsöz» ünde yazar şunları söyler:

«... Ben de, bu ideale gönül verenlerle birlikte, iptidadan sonuna, yani Büyük Zafere kadar, gerek teşkilatlanma hareketlerinde, gerekse cephe hizmetlerinde fiilen çalıştım. Takdire mazhar olan acizane hizmetlerimden dolayı da, milis yüzbaşılık rütbesi ve İstiklal madalyası ile taltif edildim...

Şimdi: aradan otuzbeş yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra, bugünkü varlığımızı sağlamış olan Milli Mücadele'ye ve ondan sonrasına ait bazı hadiselere temas eden hatıralarımı yazmağa kalkışımı, nefsim bir iftihar payı ayırmak isteyişim gibi, bir maksada atfedecekler bulunabilir. Ruhumda böyle bir arzu meyli olsaydı, otuzbeş yıllık bir zamanın geçmesini bekliyecek kadar sabırlı olabilirdim miydim?

Hayır. Beni bu hatıraları yazmağa sevkeden saik; mahrumiyetler içinde oluşuna rağmen, Türk milletini, bütün bir husumet cihanına karşı emsalsiz bir zafere ulaştıran Milli Mücadele ruhunu doğuran, birlik idealini yaşatan veya söndüren ve

netice itibariyle, memleketi saadet veya felakete götüren ruhi ve siyasi amilleri tebarüz ettirecek hadiseleri, gençliğin. gözleri önüne sererek, onlardan ibret almalarını sağlamaktır,..».

Kitabın başlıca konu başlıklarını veriyoruz: Bizim Mücadelemiz nasıl başladı? — Trabzon mukavemete hazırdı. — İs-

852

tanbul'da ilk faaliyet. —Silah ve cephane nakliyatını temin eden grup. —Karadeniz boğazının Anadolukavağı'ndan cephane sevkiyatı. —Ankara ile ilk temas. — Anadolu'ya geçerken başıma gelenler. —Fırkacılık ihtirasının hazin bir tezahürü. — Milli kuvvetlerin orduya iltihakı. —Milli Mücadele'nin doğuşu. —Kâzım Karabekir Paşa'nın Anadolu'ya geçişi. —Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi. —Mustafa Kemal Paşa şikayet ediyor. — Salahiyet hudutları genişletiliyor.—Mustafa Kemal Paşa Anadolu yolunda. —İngilizler diyorlar. —Mustafa Kemal Paşa dayatıyor.— Mustafa Kemal Paşa'nın istifası, —içimizdeki düşmanların melanetleri. — Kamelya gazinosu hadisesi: Kırk palikaryaya karşı üç yiğit. —Trabzon bombardımanı. — Alemdar vapurunun gazası. —Vicdan sahibi yabancılardan biri. Kalkavanzade İbrahim Kaptan. —Milli Mücadele'de İbrahim Kaptan. —İbrahim Kaptan Yunan Divan-i Harbi huzurunda. Atina üsera kampında. —Beklenmedik bir hadise. — İstiklal Mahkemesinin beyannamesi. —Gazetecilerin tevkifi. —Ben de tevkif ediliyorum. —İstiklâl Mahkemesinde yeni bir dava. — Suikast tertibatı var mı? — İlyas Sami Efendi'nin sorgusu. — Komünist Mehmet Efendi'nin İsticvabı. —Osman Kâhyanın müdafaası. — İsmail Hakkı Bey'in şahadeti, -Üçüncü muhakeme. — Suikast davası nihayet hitam buldu. —Osman Kâhya bir seneye mahkûm oldu. — Verilen karar.

Sonda «Milli Mücadele'de grupumuza vapurlarıyla fiilen ve nakden yardımda bulunanlar» başlığı altında kimi kişilerin portreleri var. 13 sayfa tutan bu albüm bölümünden başka, metinde de resim ve belgeler bulunmaktadır.

853

MİLLÎ MÜCADELEDE ERZURUM (1946)

Milli Mücadele kahramanlarından Cevat Dursunoğlu'nun (1892 - 1970) biricik yapıtı, Ankara'da Ziraat Bankası Matbaası'nda basıldı (1171 s., 1 levha, 2 lira). Büyük «Nutuk» tan alınan (s. 45) Atatürk'ün Erzurumlulara teşekkürüyle başlayan kitap; Milli Hareketin niçin ilkönce Erzurum'da geliştiğini açıklayan bir Önsöz, Mondros Mütarekesi'nin ilk günlerini anlatan bir Giriş, İstanbul'da Vilayet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti'nin kurulmasıyla başlayıp Kongre'den sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurumlu oluşu ile sona eren bir metin ve 8 belgelik bir ek bölümü kapsamaktadır.

Önsözde yazar, Erzurum'da kurulan ilk savunma örgütünde görev aldığını, o günlerde birçok önemli olaya tanık olduğunu, Yeni Türk Devletinin kuruluşunu, yerleşmesini görmek gibi bir armağana da eriştiğini belirtir. Daha sonra şunları yazar :

«O büyük günlerin, birçok olaylarına şahit olduğumu bilen bazı tarihçi dostlarım öteden beri bana bu günlerin hatıralarını yazmamı tavsiye ediyorlar, hususiyle gençliğe, inkılap tarihi okutan arkadaşlarım Milli Mücadele tarihinin Doğu illerini ilgi-

lendiren kısmının ilk zamanlarını aydınlatmak bakımından bunların yazılmasının ve elimdeki vesikaların basılmasının bir vazife olduğunda ısrar ediyorlardı.»

Yazar, ilkin bu görevi başkalarının daha iyi başaracaklarını düşünmüş, son zamanda gerçeğe uygun olmayan kimi yazılar görmüş, olayların üstünden 25 yıl geçtiğinden artık bun-

854

lara nesnel bir gözle bakılabileceği düşüncesiyle anılarını yazmağa başlamıştır. «Bu bakımdan, şimdi yazılacak şey yalnızca bir tarih olacaktır» diyor. Olayları belgelere bağlayan yazar, «Şahsi hatıralarıma ve o zamanki görüşlerime mümkün mertebe az yer vermeğe çalıştım. Yalnız herhangi bir hatıranın yazılmamasının olayların açıklanmasını eksik bırakacağı yerlerde bunlardan ve görüşlerimden bahsettim» diye eklemektedir.

Kitap; yalnız Mondros Mütarekesi'nden Erzurum Kongresi sonuna kadar geçen olayları kapsar. «Bu Kongre'nin kararlarıyla Milli Hareket memleket - şümul bir devreye girmiş ve bir dönüm noktası olmuştur.»

Giriş bölümünde, Mondros Mütarekesinin (30 Ekim 1918) ilk günlerindeki olaylar anlatılır. Erzurum gibi düşman elinden yeni kurtulmuş yerlerde köylünün ot yediği bildiriliyor. Yurdun iç ve dış güvenliğini sağlayacak hiçbir örgüt kalmamış, Babiâli'de türeyen karşıtçı basın dört bir yana zehir saçıyordu. Daha savaşın başında yedeksubay olarak orduya katılan aydın gençlerden biri olan yazar, Trakya'da terhis olunarak İstanbul'a gelir (4 Aralık 1918). İlk işi Maarif Nezareti'ne başvurarak, Mütarekeden dört ay önce kendisine önerilen Erzurum Darülmuallimin Müdürlüğünü istemek olur. Nazıra göre, «Erzurum'un mukadderatı, yani hudutlarımızın içinde kalıp kalmıyacağı henüz belli olmadığından, orada yeniden bir Darülmuallimin açmaya lüzum kalmamış» tır. Yazar, bir daha uğramamak üzere, bu Nezaret'ten ayrılır.

Süleyman. Nazif'in İstanbul'da kurduğu Vilayet-i. Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti'ne başvurur. Cemiyetin Erzu-

855

rum'da bir şubesini açmak için yetki ister, Cemiyet'in bir Ni-zamname'sini alıp ayrılır.

1918 Aralık ayı sonlarında, on günlük fırtınalı bir yolculuktan sonra, Trabzon'a çıkar. Yollarda ve Erzurum'da durum yürekler acısıdır. Erzurum örgütlenmeye başlar. Cemiyet'in bir şubesini açarlar {10 Mart 1335/1919}. Başkanlığa «Marifetname» yazarı İbrahim Hakkı torunlarından Hacı Emin Efendi, yazmanlığa da Dursunoğlu getirilir. Bir bildiri kaleme alınarak bütün doğu illerine yazılır.

Cemiyet güçlendirilir. Yönetim Kuruluna yeni bir biçim verilir. Ordu ile ilk ilişkiler başlar. Oradaki Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'dır. Paşa işin başına geçmek önerisini kabul etmez. Çevredeki illere ilk taşma girişimleri yapılır. Erzurum Kongresi'ne doğru gidiliyordu. Bir toplantı yapıldı, tartışmalar çok sert oldu. Toplantıya gelen Erzurumluların bir çizelgesi kitaba eklidir. Ulemadan, askerlerden, aydınlardan, memurlardan, kentin ileri gelenlerinden pek çok kişi toplantıya katıldı. Bu toplantılar sonunda Cemiyet'e Önemli görevler verildi. Yazar, bunları beş noktada toplamaktadır.

Bu günlerde Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığına Kâzım Karabekir Paşa getirilir. Paşa'ya çıkarlar. Paşa, yollarının hak olduğunu, savunmadan başka çıkar yol bulunmadığını söyler, yardım edeceğine söz verir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti dışında gizlice bir de İstihlas-i Vatan Cemiyeti kurulur. Bu bölümü, arkadaşı Necati'nin anı defterinden alarak nakleder. Kentte bu Cemiyet'e yeminle üye yazılır.

856

Mustafa Kemal Paşa artık Samsun'a çıkmıştır. Karabekir Paşa Cemiyetle açıktan açığa işbirliği yaptığı gibi, Mustafa Kemal Paşa da harekete geçmiş, telgrafla Cemiyetin desteklenmesini rica ediyordu.

Erzurum İl Kongresi toplandı (17 Haziran 1919). Başkan Raif Efendi'nin söylevinden sonra, yazman, olarak Dursunoğlu, hazırlanmış olan raporu okur. Kongreye sunulan esasları 6 madde, alınan kararları 7 madde biçiminde toplar yazar. Kongre, beş gün sürdükten sonra, dağılır, iki sorun üzerinde durulur : Ermenilere karşı savunma, «Osmanlı camiasi» ndan ayrılmama.

İki kongre arasında iki küçük olay olur: Erzurum'a. Yarbay A. Rawlinson ile General James G. Harbord başkanlığında iki kurul gelir. Bunlardan ilki İngiliz, ikincisi Amerikalıdır. Kitabın 16 sayfası, bu kurulların Erzurum'da yaptıklarıyla ilgilidir. Bunlar, Mütareke koşullarının uygulanmasını denetlemek için geliyorlardı. Uzun süre Erzurum'da kalıp hükümetlerine rapor verdiler.

Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1335/1919'da Erzurum'a vardı. Ilıca'da karşılandı. Bu karşılamayı 4 sayılı «Ülkü» dergi» sinde «Mevlût Ağa» başlıklı bir yazısında saptamış olan yazar, Erzurum halkının o zamanki düşüncesini gösterdiğinden, bu anıyı kitabına alır.

23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi açılır. Kongreye katılan Doğu illeri üyelerinin bir çizelgesini kitapta buluruz. Kongrenin tartışıp benimsediği esaslar, genel çizgiler üzerine Atatürk'ün «Nutuk» unda ayrıntılar var. Dursunoğlu burada yalnız haklarında ayrıntı verilmeyen bölümler üzerinde aydınlatmalarda bulunur, kendi görüşlerini yazar.

857

Nizamname'nin görüşülmesi uzun sürer. Burada yazar, Mustafa Kemal'in düşüncesini gösteren bir olayı anlatır, Erzurum Valiliğine atanan Reşit Paşa'nın Kop dağında «temizlenmesi» düşüncesine karşı: «Bu memlekette hükümsüz vatandaş öldürülemez, vatandaş ancak mahkeme kararıyla cezalandırılır» demiştir.

Bildiri'nin görüşülüp kabul edilmesiyle Kongrenin işi biter. Genel merkezle bağını kesen Cemiyet, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adım alır.

Kongre kararlarının çözümünü yaparken yazar, üç temel üstünde durur, iki önemli kararı açıklar: Göçlerin yasak edilmesi, insancıl ve çağdaş amaçların gerçekleştirilmesi. Kongre sıralarında ve Kongreden sonra Erzurum'da olup bitenler, özellikle Mustafa Kemal'i ilgilendiren bir olay. (hiç olmazsa, 1.000 lira sağlanması işi) meraklı bir dille anlatılır. Paşa'ya Erzurumlu olması önerilir, o da bunu memnunkla kabul eder. Daha sonra, 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi toplanır.

Kitabın sonunda, 8 belge, ek bir bölüm biçiminde, sunulmaktadır.

Bu özgün yapının önemini ayrıca belirtmeğe gerek var mı?

----- MİLLÎ MÜCADELEDE İÇ AYAKLANMALAR (1975)

Emekli General Kenarı Esengin'in (Doğ. 1910) kitabı, İstanbul'da Ağrı Yayınları arasında ikinci kez basıldı (251 s., 20 TL.).

Kitabın 1969'da yayınlanan ilk basımının adı Millî Mücadele'de Hiyanet Yarışı idi (Ankara, Ulusal Basımevi, VII - 252 s., portreli, 12 TL.). Konusu, Kurtuluş Savaşı ya da Milli Mücadele sırasında iç ayaklanmaları, onu boğmak isteyenlerin hiyanetlerini ortaya koymak, bugünkü ve yarınki kuşaklara kimi ibret verici olayları belgelerle göstermekti. Zincirleme sürdürülen hiyanetlerden ötürü, kitaba o ad verilmişti.

Ancak, işlenen konuyu daha iyi belirtmiş olacağına inanılarak, kitabın düzeltilmiş yeni basımına bu adın konulması, daha uygun bulunmuştur. Yazar, Milli Mücadelecın çok yanlı olaylarından bir parçasını, iç ayaklanmalar ve hiyanetler bölümünü, şimdiye kadar yapılan çeşitli yayınlardan çıkarmak, arşivlerde bulunduğu önemli belgeleri toplamak, herkesin okuyup yararlanabileceği bir duruma getirmek istemiş.

Önsözünde diyor ki: «... Milli. Mücadeleye karşı olanları, bunların nedenlerini, nasıl hazırlandıklarını, hiyanet yarışlarının nasıl sürdürüldüklerini ve bastırıldıklarını; hangi yönlerden bugünkü gidişe benzediklerini, bunlardan nasıl ibret dersi alınmasının gerekli olduğunu anlatmaya çalıştık.

Hiyanetlerin kaynaklarını, kimler tarafından beslendiklerini, zayıf düşen bir ülke içinde ne gibi hain emellerin doğabileceğini ve ne gibi düşüncelerin hortlamak İsteyeceğini meydana koymak istedik.

Ayaklanmaların hangilerinin, hangi amaçlarla hazırlandı-

ğını, en kalın çizgileriyle ve vesikalarla bu küçük kitapta toplamayı yararlı bulduk..»

«Her yanı ile ibret dolu olan bu iç ayaklanmalar, bu hiyanet yarışları, Milli Mücadele tarihimizin en acı, en üzücü yanıdır.

Olayları günümüzde ölçerek, yabancı, emperyalist devletlerin kimler ile nasıl işbirliği yaptıklarını ve burada taassup, irtica ve yobazlığın, siyasi ihtirasların, satılmışlığın ve içimizde yaşadığı halde yabancı emeller taşıyan kişi ve zümrelerin en karanlık ve bunalımlı günlerde örnekleri görülecektir...».

Sayıları yirmiyi bulan bu iç ayaklanma ve hiyanetler şunlardır : I. Şeyh Eşref ayaklanması, bu sırada Doğu Anadolu'nun durumu; II. İngilizlerin oyuncağı Ali Batı ayaklanması; III. Haçın ayaklanması, Ermeni Cumhuriyeti hayali; IV. Birinci Bozkır ayaklanması, Konya bölgesinde durum; V. İkinci Bozkır ayaklanması; VI. Birinci Anzavur ayaklanması, Ahmet Anzavur kimdir? Demirkapı çarpışması; VII. Ahmet Anzavur'un ikinci ayaklanması; VIII. Birinci Düzce ayaklanması; IX. Yarbay Arif'in öldürülmesi, Ali Fuat Paşa'nın el koyması; X. Milli güçlere karşı Kuva-yi İnzibatiye kuvvetleri; XI. Anzavur'un yeniden meydana çıkışı; XII. Kuva-yi İnzibatiye'nin saldırı ve bozgunu; XIII. İstanbul Hükümetinin Anadolu Genel Müfettişliği; XIV. Birinci Yozgat ve Zile ayaklanmaları, Yıldızeli olayı; XV. İkinci Düzce Ayaklanması; XVI. Konya ayaklanması, Delibaş'ın Konya'ya girişi; XVII. Koçkırı ayaklanması, Sivas valisinin anlaşma teklifi; XVII. Koçkırı ayaklanması, Sivas valisinin anlaşma teklifi; XVIII. Pontus Cumhuriyeti, bölge Rumlarının ayaklanması, tarihte Pontus; XIX. Demirci Mehmet Efe'nin başkaldırması; XX. Çerkez Ethem ayaklanması, Çerkez Ethem kimdir? Yunanlılara neden sığındı? Alınacak dersler.

MİLLÎ MÜCADELEDE TÜRK AKINCILARI (1970)

Akıncı Süvari Vardar Müfreze Komutanı Abdurrahman Özgen Doğ. 1895) Yapıtı, İstanbul'da Dizerkonca Matbaasında basıldı, İnsel Kitabevi'nce dağıtıldı (71 s., resimli, 750 krş.). Yazar, en başta: «İstiklâl Harbi devamınca bu isimle anıldım. Bundan böyle benden, konuşacakların da bu isimle anmalarını rica ederim» diyor.

15 Mayıs 1919'da 17. Kolordudan ayrılıp İzmir'in işgali üzerine teslim olmayarak Millî Mücadeleye gönüllü katılan yedek teğmen Özgenin kısacık Önsözü şudur;

«Bu küçük çalışmada, mevcut bütün noksanlıklar için peşin af dilerim. İstiklâl Harbi'nin acılı günlerini yaşamış, çok genç yaşta vatan müdafaası için Millî Mücadeleye gönüllü katılmış bir kişi olarak, o günlerin acı, tatlı anılarını dilimin döndüğü kadar arkadaşlarımla yazdım. Yeni nesil yakın tarihini çok iyi bilsin. Günü geldiğinde vatan müdafaasına o günlerin ruhuyla girsin. Bizleri de gözlerinin önünden eksik etmesin. Başarıya ulaşsın. Ve hiçbir zaman aklından çıkarmasın ki, Yunan milleti, tarihte Türk milleti ile rastlaştığı günden beri kötü emeller içindedir. Düşmanlığını beslemekte ve geliştirmektedir.»

1334 Maltepe Atış Okulunu bitirenlerden, 1334-418 sicil numaralı Yedeksubay Özgen'in anılarının ara başlıkları şöyledir :

861

İstiklâl Harbine başlangıç. — İzmir'den ayrılış. — Salihli cephesi.— Anzavur ile ilk müsademe. — Demirci Mehmet Efe. — İlk baskın. — İkinci baskın. Üçüncü baskın. — Aydın muharebesine katılan milis kuvvetlerinin kumandanları. — Aydın taarruzu. — Balıkesir'e doğru. — Kâzım Beyin ilk emri. —14. Süvari Alayına iltihak. — Lefke katliamı. — Lefke katliamını örtbas etmek için İngilizlerin İstanbul Erkanıharbiyesi'ni protestosu. — İstanbul'daki Erkanıharbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın 14. Kolordu Kumandanlığına yaptığı tebligat.. — 14. Kolordu Kumandanının 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafname. — Ali Fuat Paşa'nın telgrafları. — Ali Fuat Paşa'nın takdir mektubu. — Burçin muharebesi (Bursa, Yenişehir ovasında). — Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmam. — Yunanlılar Bursa'yı kuşatıyorlar. — Çerkez Ethem isyanı. — İnönü muharebeleri. — İkinci İnönü muharebesi. — Fahri Bingazi ile karşılaşma (Fahri Özdilek). — Elvanlar baskını (Uşak). — Sakarya muharebesine doğru. — Eskişehir'e taarruz. — Son büyük taarruz. Başkumandan Meydan Muharebesi. — Son taarruzda orduların başındaki kumandanlar. — Fahreddin Paşa'nın kendi ağzından. — Çok dikkatli olunacaktır (26 Ağustos, taarruz emri verildi). Son büyük taarruz hakkında Gazi'nin takibettiği hareket. — Kesin olarak verilen emir, — 31 Ağustos 338, ordularımızın tam muzafferiyetiyle devam eden hücumları ve düşmanın çil yavrusu gibi kaçması. — İzmir'i işgal için verilen talimat (9 Eylül 1922 : İzmir'e giriş). — İzmir'e girmek için verilen talimat.

Yazar, kitabının sonuna şu notu eklemiş: «Maddî imkânların darlığı sebebiyle hatıralarımla tamamını yazamadım. Özür dilerim.»

862

Yazarın, silâh arkadaşlarının, komutanların portreleri, Kurtuluş Savaşına ait başkaca resimlerle değerlendirilmiş bir yapıttır bu; yeni basımları yapıldı (İst., Tekin Yayınevi, 1971, 1973 Ağustos, 239s., resimli,- 15 TL.)

863

MİRALAY ARİF'İN HATIRATI 1919-1923 (1970)

Eski Kolordu komutanlarından, Eskişehir Mebusu Miralay Mehmet Arif'in anıları, Hüseyin Fevzi Ayberk'in bugünkü dile çevirisiyle, İstanbul'da çıkan «Yeni İstanbul» gazetesinin (Kültür Yayınları) nın yedincisi olarak, Yeni İstanbul Matbaası'nda basıldı (59 s., fiyatı yok). «Günü Gününe İstiklâl Harbi Gazetesinin ek kitaplarından biri olan yapının dış kapağında, Kurtuluş Savaşında namaz kılıp dua eden bir cemaate ait bir resim var.

İşin ilginç ve şaşılacak yanı şu: Bir yıl önce, aynı gazete, (Kültür Yayınları)nın ikincisi olarak, aynı yapıtı şu başlık altın da yayımlamış bulunuyordu: Millî Mücadele Hatıratı. Anadolu inkılabı. Yalnız, bunun kim tarafından bugünkü dile çevrildiği belirtilmemişti (İst., Yeni İstanbul Matbaası, 1969., 61 s., fiyatı yok).

Kitabın asıl başlığı ise şudur: Anadolu İnkılabı, Mücahedeat-ı Milliye Hatıratı, (I) 1335-1339/1919-1923 (İst., İkdâm Matbaası, 1924. 90 s., 40 krş.).

Ayberk'in çevirisinde kitap kısaltılmıştır. –

(1) Ulusal Mücahitlerin Anıları.

864

MODERN TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU (1970)

İngiliz tarihçisi, Prof. Bernard Lewis'den Doç. Dr. Metin Kırıatlı'nın dilimize çevirdiği yapıt, Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nun Yayınları'nın IV. serisinin 8 sayılı kitabı olarak basıldı (XVI-541 s., ayrıca 3 harita, 55 lira). Ocak 1960'ta Londra'da yayımlanan İngilizce aslı, Mayıs 1967'de yeniden basılmıştır.

İlk basımın önsözünde yazar, kendi yapıtını şöyle sunup özetler: «Bu kitabın konusu, eskinin yıkıntısından yeni bir Türkiye'nin doğuşudur. Kitap, Türk uygarlığının kaynakları ve tabiatı hakkında giriş mahiyetinde bir incelemeden sonra, iki kısma ayrılır. Birinci kısımda ana olaylar ve süreçler, Türkiye tarihinin basit bir hikâyesi olarak değil, daha ziyade, değişimin başlıca evrelerini izlemek ve tanımlamak çabası olarak, kronolojik sırayla ortaya konmuştur. İnceleme, Atatürk'ün partisinin, bizzat kendisinin örgütlediği hür bir seçimle iktidardan uzaklaştığı ve ülkenin, tarihinin yeni bir evresine girdiği 19'50'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. Kitabın ikinci kısmında, değişimin dört veçhesi daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. Türkler arasında yekvücut özdeşlik ve bağlılık duygusunun, devlet teori ve uygulamasının ve onun hâkim olduğu dini ve kültürel hayatın ve en son ekonomik ve toplumsal düzenin değişmesi» Son bölümde, Türk devriminin mahiyeti ve onun başarı derecesi üzerinde bazı genel sonuçlara ulaşma çabasında bulunulmuştur.

Yeni basımının kısa önsözü de şudur: «Bu kitabın ilk baskısı 1960'ta yapıldı. O zamandan beri birçok yeni materyel gün ışığına çıkmıştır. Önemli belgeler ve hatıralar yayınlanmış veya incelenmiş, gerek Türkiye'de, gerek diğer ülkelerde, modern

865

Türk tarihi ve düşüncesi üzerinde pek çok inceleme ve monografiler çıkmıştır. Bu kitabın birbirini izliyen yayımlarında küçük değişiklikler yapılmıştı; yeni bir baskı'nın yayımı, daha geniş gözden geçirmelerde bulunmak fırsatını vermektedir. Bunlar, hem yapısal, hem de pratik nedenlerle, kaçınılmaz olarak, yine biraz sınırlı olmuştur. Bu sınırlar içinde, hem tarih, hem tarih yazıcılığı bakımından daha sonraki gelişmelerin sağladığı daha geniş perspektiflerden ve daha derine giden görüşlerden yararlanmaya çalıştım; bazı olgu ve yargı yanlışlarını düzelttim, bazı ihmalleri giderdim, ve bir çok sorunların ve olayların takdimini değiştirdim veya genişlettim. Seçilmiş bibliyografya da yenileştirilerek bugüne ulaştırılmıştır.»

Yapıtın bölüm başlıklarını veriyoruz: I. Giriş : Türk uygarlığının kaynakları, II. Doğu evreleri: Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı, III. Batının etkisi, IV. Osmanlı reformu, V. Devrim tohumları. VI. İstibdat ve aydınlanma, VII. İttihat ve Terakki, VIII. Kemalist Cumhuriyet, IX. Atatürk'ten sonra Cumhuriyet, X. Değişme evreleri: Ümmet ve millet, XI. Devlet ve hükümet, XII. Din ve kültür, XIII. Elit ve sınıf, XIV. Sonuçlar: Türk devrimi, seçilmiş bibliyografya, Dizin, Haritalar: I. 179'2'de Osmanlı İmparatorluğu, II. 1908'de Osmanlı İmparatorluğu, III. Türkiye Cumhuriyeti.

Yapıtın aslı resimli olduğu halde, Türkçe çevirisinde fotoğraflar yoktur. Böylece, «fotoğrafların çekilmesi», «resimlerin röprodüksiyonu» için kimi kişilere yazarın teşekkürleri boşlukta kalmaktadır. Kitabın hazırlanmasında yararlanan yabancı dillerdeki kaynaklar, Türkçe yapıtlardan daha çoktur; bu seçme kaynakça tam 25 sayfa tutmaktadır. Sonraki abcdel dizin de 34 say-

866

fa kaplamaktadır. Kitap, Türk Tarih Kurumu basımevinde, iyi kâğıda, büyük bir özenle basılmıştır.

Yapıt, Türk devrim tarihinin en iyi kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilir.

867

MONDROS'TAN MUDANYA YA KADAR (1973)

Dr. Selâhattin Tansel'in dört ciltlik yapıtı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca çıkarılan (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) dizisinin 6/1-2 sayılı kitapları olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde basıldı (324 - 251 s., iki cildi birden 20 TL.).

Yazar, önsözünde yapıtı için şunları söyler: «...Mondros'tan Mudanya'ya kadar adını taşıyan bu kitapta, bugüne kadar eksik bırakılmış olan konuların tamamlanması tecrübesine, daha sonra yapılacak olan araştırmaların hizmet edeceği düşünülerek, cesaretle girilmiş, mevcut belgeler ve gerekli eserler incelendikten ve yüzde yüze yakın bir kanaata varıldıktan sonra bile, daha ele geçmemiş birçok belgelerin bulunabileceği dikkate alınarak, kesin hükümlere gidilememiştir, sadece aşağıdaki soruların cevapları verilmeğe çalışılmıştır:

1 — Kurtuluş için mücadele ne zaman ve nerede başlamıştır?

2 — Kurtuluş Savaşının başlamasında ve milli teşkilâtın kurulmasında kimlerin payı vardır?

3 — Yunanlılara karşı duyulan nefret İstanbul ve Ankara'dakiler arasında aynı değil midir?

4 — Mustafa Kemal Paşa, yalnız Pontus meselesi için mi Anadolu'ya gönderilmiştir?

868

5 — Osmanlı devlet adamlarından bazılarının, Milli Mücadele hareketini idare edenlere karşı cephe almalarının sebepleri nelerdir? Eğer bu kitapta yukardaki soruları cevaplayabilen bilgiler verilebilmişse ve şimdiye kadar yazılan eserlerin değinmedikleri veya noksan bıraktıkları konular biraz daha incelenebilmişse, kitabın yazarı, kendini mutlu sayacaktır..».

Yapıtın ilk cildinde ele alınan konular şunlardır:

I. Bölüm: 1 — Birinci Dünya Savaşının son aylarında Osmanlı İmparatorluğu ve Mondros Mütarekenamesinin imzalanması, 2 — Mondros Mütarekesi'nin uygulanması ve bu uygulamanın Türkiye'de meydana getirdiği huzursuzluk, 3 — Mondros Mütarekesi'nin uygulanması ve Türkiye'deki azınlıklar, 4 — Mondros Mütarekesi'nin uygulanması karşısında Türk milleti;

II. Bölüm: İtilaf devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki kötü niyetleri ve bu niyetlerini uygulamaları;

III. Bölüm: İşgallerin yurt içindeki yankıları, ilk tepkiler ve ilk direnmeler. İndeks.

Kitabın ikinci cildinde, Mustafa Kemal Paşa'nın 1919 yılı Haziranı'ndan o yılın sonuna kadar yaptığı çalışmalar, bu arada geçen önemli olaylar incelenir.

Birinci bölümün başlıkları şöyledir: I. Havza'dan Erzurum Kongresi'ne kadar Mustafa Kemal Paşa ve onunla ilgili önemli olaylar, II. Erzurum, Balıkesir, Alaşehir kongreleri, Bu kongrelerin toplandığı sıralarda ve daha sonra meydana gelen olaylar, III. Sivas Kongresi ve bu kongre sırasında Damat Ferit Paşa Hükümeti, Kuva-yi Milliyecilerin aldığı tedbir

869

ve kararlara karşı bazı şehir ve kasabalardaki tepkiler. Damat Ferit Paşa'nın son teşebbüsleri ve istifası. — İkinci bölümün ara başlıkları da şunlardır: I. Ali Rıza Paşa Hükümetinin, Kuva-yi Milliye ile bozulmuş olan ilişkileri düzeltme teşebbüsleri sırasında hareketler ve bu arada İtilaf devletlerinin Türkler ve Türkiye hakkında verdikleri bazı kararlar, II. Kilikya, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da önemli olaylar. İndeks.

1920 yılı olayları, üçüncü ciltte toplanmıştır. Dördüncü cilt ise, 1921 yılı olayları ile 11 Ekim 1922'ye kadar geçen olayları kapsamaktadır.

870

MONTREUX VE SAVAŞ ÖNCESİ YILLARI, 1935- 1939 (1973)

Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü'nce Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla yayımlanan çok ciltli Türkiye Dış Politikasında 50. Yıl adlı yapıtın dördüncü cildi bu başlığı taşır (XII - 247 s., fiyatı yazılı değil), Kitabın I. Montreux Konferansı öncesinde Akdeniz'in durumu ve İtalya, II. Montreux Konferansı'nın hazırlık safhası, III. Montreux görüşmeleri başlıklarını taşıyan ilk üç bölümünü Süha Umar; IV. Montreux müzakereleri esnasında ve sonrasında Türk - Sovyet ittifak antlaşması görüşmeleri bölümünü Ali Hikmet Alp ile Üstün Dinçmen; V. Sadabad Paketi, VI. Hatay meselesi bölümlerini Emine Örs; VII. Türk - İngiliz - Fransız beyannamesi ve üçlü ittifak antlaşması, VIII. 1939 Türk - Sovyet Antlaşması teşebbüsü başlıklı bölümlerini de Ali H. Alp ve Üstün Dinçmen hazırlamışlardır.

Kitap, temel bakımdan belgelere, dayanır.

Konuların düzenini olayların tarihsel öneminden çok, o tarihlerde gerektirdiği diplomatik çalışmanın yoğunluğu geniş ölçüde etkilemiştir. Kimi durumlarda diplomatik çalışmaların günü gününe izlenmesi gerekmiştir.

Belgeler ve metinlerdeki kimi yanlışlar, yabancı sözcükler vb. aynen bırakılmış, uzun metinler biçimindeki belgelerin içeriği üstüne açıklamalarda bulunulmuştur.

871

MOUSTAPHA KEMAL ATATÜRK, 1882-1938 (1958)

Willy Sperco'nun Fransızca yapıtı, Paris'de Nouvelles Editions Latines Yayınları arasında basıldı (205 s., fiyatı yazılı değil). Dış kapak başlığı değişik: Moustapha Kemal Atatürk, Createur de la Turquie Moderne, 1882 - 1938 (Mustafa Kemal Atatürk, Modern Türkiye'nin Yarattıcısı, 1882- 1938). Dış kapak Atatürk'ün güzel bir portresiyle süslüdür, kitapta başkaca resim yoktur. «Gözünle gördüklerin, içten bir tanık olmalı» diye çevrilebilecek bir özdeyiş başa alınmış.

31 bölüme ayrılan kitabın bölüm başlıkları şöyle: Çocukluk. — Harp Okulunda. —Jön Türk devrimi. —Trablusgarp Savaşı. —Sofya'da Ataşemiliter. —1914-1918 Savaşı.—Veliaht ile Almanya'da. — Çözülme. — İzmir'in işgali. — Sivas ve Erzurum kongreleri. —İşgal altındaki İstanbul'da. —Anadolu'da. Kurtuluş Savaşı. — Utku — Mütareke. —Sultanın kaçı. — Halife. — Lausanne Konferansı. —Barış. —Batı Anadolu gezisi. Başkent Ankara. Gazi Orman. Çiftliği. —Halifeliliğin kaldırılması. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. -Avrupai kıyafetin kabulü. İsyen ve suikast. —Layik yasalar. —Mustafa Kemal İstanbul'da. — Latin harfleri Batı müziği. — Yüz yıllık bir düşmanlığın sonu. —Zoraki diktatör. —Toplumsal reformlar. — Gazetecilere ve diplomatlara göre Mustafa Kemal. —Mustafa Kemal'in modern yaşamı. — İkinci Büyük Savaş öncesinde. — Hastalık, ölüm.

Sondaki ek bölümde, Atatürk'ün vasiyetnamesinin Fransızca çevirisi var. Kaynaklar arasında 79 yapıt gösterilmiştir.

872

Yazar, Atatürk'ün doğum yılını Hicri 1296 (Milâdi 1882) olarak gösterirse de bu Hicri tarih 1878 - 79 yıllarına karşılık olduğundan, doğrusu, 1880 - 81 yıllarını karşılayan 1296 Mali yılı olmak gerekir (s, 8).

Yazarın Türkiyeli olduğu ya da uzun süre Türkiye'de kaldığı anlaşılıyor. Çünkü, örneğin, Atatürk'ün manevi evladı Rukiye Hanımla Jandarma Teğmeni Hüsnü Beyin Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan düşünlerinde hazır bulunduğunu, Gazi Mustafa Kemali birçok kez balolarda, kabul törenlerinde, şöenlerde, Ankara ve İstanbul dansinglerinde görmek fırsatını bulduğunu kaydeder.

Büyük bir Türk dostu olduğu anlaşılan yazarın Paris'te üç, İstanbul'da dört — bizimle ilgili— Fransızca yapıtı yayımlanmıştır. Paris'te basılanlar: L'Orient qui s'eteint (Paris, P. Geuthner, 1935. 213 s.); Le Domaine de Lamartine en Turquie (Paris, Editions «Revue de France»); İstanbul, paysage lîttéraire (La Nef de Paris - Editions). İstanbul'da basılanlar: Les Tresors du Vieux Serail (İst., Rizzo yayınları); Nötre Dam d'Ephese (İst., Basın - Yayın Md.); Sur les pas ele Saint Nicolas (İst., Basın-Yayın Md.); Les Anciennes familles italiennes de Turquie (İst., L. Zelliç basımevi, 1959). Çıkacak kitapları arasında da --ikisi bizimle ilgili— üç yapıtı gösterilmiştir: Turcs d'hier et d'aujourd'hui; Amours Levantines; "Un Agent maritime. Yazarın şimdi Türkiye'de oturmadığı öğrenilmiştir.

873

MOUVEMENT (LE) NATIONAL TURC ET MUSTAPHA KEMAL PACHA (1922)

Ankara'da eski Matbuat Umum Müdürü olan Hüseyin Ragıp (Baydur)'un Fransızca yapıtı, Paris'te Etudes Sociales et Politiques Basımevi'nde basıldı (63 s., fiyatı yazılı değil). Bir önsözden sonra, yedi bölüme ayrılmış: İstanbul'un askeri işgali. — Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışı. —Mustafa Kemal Paşa. —Ankara Hükümeti. —Azınlıkların hakları. — Pontus sorunu. — Türk Ortodoks Kilisesi.

Anadolu'daki Büyük Utku'dan az önce yazılmış olan bu yapıt, Milli Mücadele'nin bir tarihçesidir. Yazar, bu utkunun Türkler için kutsal bir görevden başka şey olmadığını kaydeder.

874

MUDANYA, LOZAN, ANKARA (1933)

Romancı Burhan Cahit (Morkaya)'nın (1892 - 1949) eseri, İstanbul'da Kanaat Kitabevi'nce (İnkılap Serisi) nin 4. kitabı olarak yayımlandı (88 s., resimli, 50 krş.). Dış kapağı, altı okla süslüdür. Yazılışı Emirgan'da 20 Ağustos 1933'te sona eren yapıtın, resimli, iyi kâğıtlı, güzel baskılı, ansiklopedik bir kitap olduğu görülüyor. Buna, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü dolayısıyla yazılmış, on yıllık Cumhuriyet tarihi de denebilir. Yazar, önsözünü şöyle sona erdirir :

«Türkiye Cumhuriyeti, bu inkılap geçiren milletin layık olduğu bir idare şekli idi. Cumhuriyet tarihi, bugün on yaşına basıyor»

Bu günün genç Türk evlatları bu küçük, fakat tehlike, heyecan, mahrumiyet ve nihayet mücadelenin mahsulü olan cumhuriyetin on yıllık tarihini iliklerine kadar ezberliyeceklerdir. Fakat yalnız düne değil, dünden bugüne geçen inkılap nesli de yarını hazırlamak için daima onun bu mücadelesini tahattur etmelidir. Çünkü ileriye atacağımız her adımda dünkü cesur ve kuvvetli hamlelerin imanı olmadıkça dünyanın giriştiği yeni mücadeleye mutabakat edemeyiz.

Bu kitabı, Türk gençliğine, bugünkü Türk nesline, dünü yaşamayan bugünkü Türk çocuklarına inkılabın on yıllık bir macerası, Cumhuriyetin canlı bir tarihi olmak üzere yazdım.

Umarım ki hatırladığım, topladığım, kaydettiğim bu notlar büyük inkılaptan bir damla çıkarabilmiş olsun.»

875

Kitabın bölüm başlıkları şöyledir: Türk Devleti nasıl kuruldu? — Lozan yolunda. —Türkiye Cumhuriyeti. —Türk kadını. —Medeni Kanun, —Tekkeler, tarikatlar nasıl yıkıldı? — Yeni Türkiye yürüyor. — Sarayburnu'nda bir gece. —Yeni harflerden sonra. —Yeni maarif, yeni bilgi. —Türk vatanında yenilik. — İsmet Paşa'nın bir sözü: «Ne yapacağız, kendi yaşımla kavrulacağız!» —Fikir hareketlerinden sonra. —Yeni iktisat ve milli sanayi. —«-Dil ve fikir hareketleri, —Harp sonu nesli ve spor.

Kitapta 72 resim vardır.

876

MUSTAFA KEMAL BALKANLARDA (1959)

Rahmetli gazeteci Mahmut Necmettin Deliorman'ın oğlu Al-tan Deliorman'ın kitabı, İstanbul'da Türkiye Yayınevi'nce çıkarıldı (60 s., ayrıca 4 levha, 3 TL.).

Atatürk'ün 1913 - 1914 yıllarındaki Sofya Ataşemiliterliği yaşamını, tarihsel belgelere dayanarak anlatıyor. Baş taraftaki birkaç sözde yazar diyor ki;

«...Bu kitabımız, Mustafa Kemal'in ataşemiliterlik hayatını, bilinen en küçük teferruatına kadar ortaya koymakla kalmıyor, aynı zamanda ele aldığı hadiselerin doğruluk derecesini de araştırıyor. Muhtelif kaynaklardan teyit edilmeyen ve doğruluğu hakkında şüphe uyandırabilecek hadiseler, onun için, kitabın çerçevesi dışında bırakılmıştır.

Okuyucular da görecektir ki, kitabın ikinci özelliği, hissi endişelerle verilmiş hükümlerden mümkün olduğu kadar uzak kalmak olmuştur. Hadiselerin sebep ve sonuçları arlatılmış, verilecek hüküm okuyucuya bırakılmıştır. Basit de olsa, tarih metodlarına sadık kalmak gayesiyle şahıslar yaşadıkları zamana ve içinde bulundukları muhite göre ele alınmışlardır.

Kitabın tertibi ise, imkan nispetinde kronolojik bir sıra takip edilerek yapılmıştır. Bu arada bazı konuları diğer konularla ele almak zarureti, mecburi bazı atlamalar hasıl etmiştir. Esasen kitap ilmi bir iddia taşımadığı için bu mecburiyet her halde hoş görülür. Olayları bir tarih ve vaka dizisi halinde sıralamak yerine, Mustafa Kemal'in ruhi durumunu ele alarak; O'nu, ihtirasları, arzuları, başarıları, yani kısaca beşeri

877

taraflarıyla canlandırmak dileğimiz de hiç bir zaman bir iddia halini almamıştır.

Atatürk'ün hayatından bir sayfayı aydınlatacak bu kitabın hazırlanmasında yardımı vazife telakki eden Şakir Zümre, Hüsrev Gere de Necmettin Deliorman'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim...».

Kitap, Atatürk'ün yalnızca Sofya'daki ataşemiliterlik yıllarını anlattığı halde, buna Mustafa Kemal Balkanlarda gibi geniş kapsamlı bir ad takılması, epey şaşırtıcı ve abartmalıdır. 21 bölüme ayrılan kitabın kimi ara başlıklarını veriyoruz:

Sofya yolunda sarışın bir zabıt. — M. Kemal'in komşusu: «Çamyarması» denilen Adliye Nazırı Popov. —İnkılabın ilk şimşeklerinden biri, M. Kemal'in

gözlerinde, «çoban» ların operasını seyrederken çıktı. —M. Kemal, Bulgaristan'daki Türkçe gazeteleri kontrolü altına alıyor. — M. Kemal... Makedonyalı ihtilalcilerle dost olmaya çalışıyordu. —M. Kemal'i öldürmek isteyen Bulgarin kafası koparılıyor. —Bulgar Sadık, M. Kemal'e suikast tertipleyen teşkilatın liderlerini öldürüyor. — Sarışın bir Yeniçeri, kıyafet balosunda büyük mükafatı kazandı. Bu Yeniçeri, M. Kemal'dir. —Bulgar Milli Meclisinin mebuslardan daha titiz bir müdavimi: M. Kemal. — Bulgar Milli Meclisinde 17 Türk mebus. —Matmazel Mara, Balkanlarda bir Mata Hari'nin müjdesidir. — M. Kemal son merhaleyi de aşıyor: Bulgaristan müttefikler safında savaşa giriyor. —Cepheleri özleyen askerin ardından bir gönüllü akımdır başladı. —Mustafa Kemal'le müşterek kader: İzmir şehidi Hasan Tahsin (Nevres). — Tuna, sanki Mustafa Kemal'in kalbinde çağılıyordu.

878

Kitabın sonuna konulan planşlarda Çamkoru, Sofya, Boris parkı, Ulusal Tiyatro yapısı, Sofya'daki Banyobaşı camisi, Türk Büyükelçiliği binası, Sobranya (Millet Meclisi), Filibe, Jekov, Malinov, Llyapçev, Mihailov, Açkov, Radev, Kojuharov ve Gen. Daskalov'un resim ve portreleri vardır.

879

MUSTAFA KEMAL BEGRUNDER DER NEUEN TURKEI (1955)

Fransız yazarı Jacques Benoist - Mecirin'den Güther Vulpis tarafından Almanca'ya çevrilen yapıt, Düsseldorf - Köln'de Eugen Diederichs Yayınevi'nce çıkarıldı (384 s., 7 harita, ciltli, fiyatı yazılı değil). Özgün başlığı: Mustapha Kema on la Mort d'un Empire. Almanca başlığı Mustafa Kemal, Yeni Türkiye'nin Kurucusu olarak dilimize çevrilebilir.

Çevirinin herhangi bir önsözü yoktur. Yalnız gömleğin ön kırımında tek sütun üzerine yazılan sunuş yazısında, Atatürk yeni çağların en ilginç kişisi olarak sunulmakta, kitabın yazarı devlet adamı, tarihçi ve yazar olarak nitelendirildikten sonra, yaşamöyküsü alanındaki ilk ve başarılı denemesinin bu kitap olduğu kaydedilmektedir.

Bu kitapta Türkiye'nin kurucusu tarafından yeni çağlara getirilişi anlatıldıktan sonra, gelecek çağlarda Türkiye'nin oynayacağı etkin role de işaret edilmektedir.

Kitabın içinde bir katalog niteliğinde sunulan 8 sayfalık. küçük broşür, 1955'in yeni yayınları arasında söz konusu kitabımızı da kısa bir sunuş yazısıyla vermektedir. Burada kitabın fiyatı 15.80 D. M. olarak gösterilir.

Kitap beş bölüm ve 117 bölüğe ayrılmıştır, ilk bölüm, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunu; ikinci bölüm, imparatorluğun ölüm - kalım savaşımını (1881.- 1918); üçüncü bölüm, İmparatorluğun, çöküş (1918 - 1922) dönemini; dördüncü bölüm, Mustafa Kemal Türkiye'yi İslam'dan koparıyor (1922 - 1924) ko-

880

nusunu; beşinci ve son bölüm de Kemalist Türkiye'yi (1924 -1938) anlatıyor.

Yapıt, Türkiye'de Yasak yayınlar (1965) kitabına alındı. Nedeni tam olarak bilinmiyorsa da Türkiye'nin kendi olanaklarıyla kendine yetebileceği düşüncesini

Atatürk'ün yerleştirmiş olması, son 10 yıllarda toplumsal ve ekonomik hükümet görüşlerinin bu düşünceye pek uymaması gösterilmektedir.

881

MUSTAFA KEMAL ESERİ VE MEMLEKETİ (1955)

Amerika Birleşik Devletlerinin eski Ankara Büyükelçisi General Charles H. Sherriin İngilizce yapıtından Pierre Carolet'nin Fransızca'ya Mustafa Kemal; l'homme, l'euvre, le pays adıyla çevirdiği kitaptan Enver Esenkova'nın Türkçesiyle dilimize

aktarıldı, Niyazi Ahmed Banoğlu'nun sahibi bulunduğu (Yabancı Gözü İle Atatürk) yayın dizisinin 4. kitabı olarak İstanbul'da Türkiye Ticaret Matbaası'nda basıldı (96 s., 100 krş.). Dış kapakta. kitap başlığı şöyle: Dâhi ve yaratıcı Mustafa Kemal; insan ve eseri,

Bir girişten sonra, kitap şu ara başlıklar altında sunulur : İstanbul'a muvasalat. — Ankara. — İlk otuzbeş yılı. — Çanakkale faciası. —Osmanlılığın batışı. —Şarkta yeni bir güneş doğuyor, uyanan bir millet. —Başşehir memleket içinde kuruluyor : Mustafa Kemal ve George Washington. — Kadınlar cephanesi ikmalini temin ediyorlar; millet hazırlanıyor. —Sakarya Savaşı, Yunan istilasının durdurulması ve tardı. — Dumlupınar Savaşı, Yunanlıların Türk topraklarından kovuluşu. —Halk Partisi — Lozan ve Paris civarı. — Cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal cumhurreisi seçiliyor. —Mustafa Kemal ve VIII. Henry; din ve devlet işlerinin ayrılışı, Halifeliğin ilgası. —Osmanlı vesayetinden kurtulan Türkler; fes yasak ediliyor. —Üç inkılap daha. —Beynelmilel takvimin kabulü. — Yeni medeni, ceza ve ticaret hukukları. — Beynelmilel rakamların kabulü. — Latin alfabesi Arap harflerinin yerini alıyor. — Kuran Türkçe'ye tercüme ediliyor; Mustafa Kemal ve Martin Luther. —Türk inki-

882

labı tarihin verdiği hükmü haksız çıkardı. —Dünyaya yapılan Noel hediyesi: Milli bir şef, milletler şefi haline geliyor. — Türkiye inzivadan kurtuluyor. — İthaf.

Yapıt, bundan önce Ahmet Ekrem tarafından Gazi Mustafa Hz. nezdinde bir yıl elçilik (1934) adıyla dilimize çevrilip A.H. Yaşaroğlu kitabevince yayımlanmıştı (96 s., ayrıca 4 kroki). Bu çeviride (İstanbul) bölümü atılmışken, Esenkova çevirisine alınmıştır. Esenkova çevirisinin son tümcesi şöyledir: «Yakın Şarkta sulhun Gazi Mustafa Kemal'den daha ateşin bir müdafii olamaz.»

Esenkova çevirisinin bir. özelliği de, Romen yazarı Th. Martinescu - Asâu'nun Lenin, Benito Mussolini, Mustafa Kemal (1930) adlı yapıtının —kitabın sonunda 3 sayfalık— geniş bir özetini vermesidir.

883

MUSTAFA KEMAL VE BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TARİHÇESİ (1969)

Tarih Öğretmeni Enver Behnan Şapolyo (1900 - 1972) tarafından yazılan bu kitap, Ankara'da (Ülkemiz Yayınları) nın ilki olarak, Ülkemiz Matbaası'nda basıldı (61 s., ayrıca 26 planş ve portre, 12.5 lira). Metin başlığı: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarihçesi. Yapıt, bir önsözden sonra, 24 bölüme ayrılmış. Yayınevinin önsözünden kimi parçaları buraya aktarıyoruz:

«... Büyük kurtarıcı Atatürk bütün yönleri ile incelenmiş ve artık (kurtuluş) fikrinin sembolü haline gelmiştir.

Bu bakımdan Türk kurtuluş hareketini inceleyenler derin ayrıntılarına kadar bu emsalsiz savaşı ele almışlar, ciltler dolusu eserler meydana getirmişlerdir.

Fakat, demokratik gelişmemizin ilk ışığı ve kurtuluş mücadelemizin beşiği ve karargahı olan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi nedense kısmen bu ayrıntılı incelemelerin dışında bırakılmıştır.

Katlanılan fedakarlıkların, yaratılan mucizenin büyüklüğü ve bu gün üzerinde maalesef bazı münakaşalar yaratılmak istenen parlamenter zihniyetin temeli üzerinde hatıralara dayanan objektif görüşlerini yansıtmış olan değerli tarihçimiz Enver Behnan Şapolyo'nun Mustafa Kemal Atatürk ve Birinci B.M. Meclisi adlı bu kitabı, işaret ettiğimiz hususu kısmen olsun kapatabilmek için Ülkemiz Yayınları'nın birincisi olarak neşretmekte fayda gördük.

884

Bu eserin Kuva-i Milliye destanının yaratılma sebeplerini gözler önüne sereceğine inanıyoruz. Çünkü kurtuluş mücadelesini yürüten bir kadronun yaşadığı hayatı genç nesillere aksettirmek, müzakerelerin seyri hakkında onlara fikir vermek bakımından büyük faydalar temin edeceği açıktır. Eseri bazı vesika ve fotoğraflarla daha olumlu bir hale getirmiş olduğumuza inanıyoruz...».

Yapıtın bölüm başlıkları şöyle: Türkiye'nin paylaşılması. Ankara'nın işgali. — Birinci Büyük Millet Meclisi binası. — Binayı yıkmaya gelen bir grup. —Ankara'da milli faaliyetMustafa Kemal Paşa geliyor. —Anadolu'da seçim yapılıyor. — Yeni Meclisin adı konuyor. —Meclis binasının hazırlığı. —Bayrak meselesi. — Toplantı salonu hazırlanıyor. — Millet Meclisinin açılışı. —Mustafa Kemal Paşa kürsüde. — ilk kabinenin kuruluşu. —İlk mebuslar, —Padişaha arıza. -Gizli bir toplantı. — Atatürk'ün bir takriri. —Meclis bünyesi, tevhid-i kuva. Mesli'in siyasi prensipi. — İstanbul'un anlaşma teklifi. — T. B. M. M.'ne karşı isyanlar. —Teşkilât-i Esasiye Kanunu. — Millet Meclisi'inde siyasi cereyanlar.

Planşlarda Meclisin iç ve dış resimleri bulunmakla birlikte, Atatürk'ten başka, ilk Meclis'e katılan milletvekillerinden şunların portreleri de var : Mustafa Ağa (Dersim), Diyaş Ağa (Dersim), Dr. Rıza Nur, Kara Vasıf, Refik İnce (Adliye Vekili), Kazım Paşa (Özalp), Rauf Bey (Merkez Komutanı), Hacı Bekir (Konya), Fethi Bey (Okyar), Yunus Nadi, Müftü Hoca (Kırşehir), Esat Hoca (Denizli), Rasih Hoca (Antalya), Şemsettin Hoca (Ankara) vb.

885

MUSTAFA KEMAL'LERİN KİTABI (1925)

Habil Adem (Pelister)'in yapıtı, İstanbul'da Cihan Kitaphanesi'nce Mahmut Bey Matbaası'nda bastırıldı, (171 s., 50 krş.).

Dış kapakta kitabın basım yılı 1926'dır. Atatürk'ün pek ünlü bir sözü, dış ve iç kapağa alınmış: «İki Mustafa Kemal vardır. Birisi ben, fani Mustafa Kemal. Diğeri, milletin arasında mevcut ebedi Mustafa Kemallerdir ki, ben, onların hayallerini tahakkuk ettiriyorum.»

Yapıtın kapsamına giren iki konunun başlıkları: «Asya zihniyetinin hutut-i umumiyesi»'(I) ile «Türkiye'deki medrese zihniyeti.»

Kitap, şöyle sona erer: Türkiye'nin vazifesi, bu aileye (Avrupa ailesine girerek seri bir surette Türk hukuku, Türk harsı, «sanayi-i medeniyeye müstenit Türk iktisadiyatı müesseselerini tesis etmektir» (2) Hayatı mantıkî (3), hailevidir (4), fakat sarihtir (5) :

«To be, or not to be That is the question.» (8)

Kitabın dış arka kapağında, yazarın basılmış öteki kitapları da gösterilmektedir: Ankara ve Avrupa siyaseti (1923);

-
- (1) Genel çizgileri.
 - (2) «Sanayi uygarlığına dayanan Türk ekonomisi Kurumlarını Kurmaktır.»
 - (3) Mantıksal.
 - (4) Trajik, dramatik.
 - (5) Açık.
 - (6) «Ölmek ya da olmamak, işte bütün sorun bu.»

886

Pancermanizm - Panislavizm (1322/1906); Türklük siyaseti - Hilafet siyaseti; Anadolu'da Türkiye; Mağlup milletler; Rusya'nın vilayet-i şarkîye siyaseti; Faal Türkiye; Şarkta İngiliz - Alman rekabeti; İlahî hukuk - dünyevî hukuk; Türkmen aşiretleri; Kürt aşiretleri; Beynelmîlîl usul-i temsil; Türk cihangirliği.

887

MUSTAPHA KEMAL DICTATEUR (1936)

Fransız yazarı ve romancısı Philippe de Zara'nın araştırması, Paris'te F. Sorlot Yayımevinde, Mayenne'de Folch Basımevi'nde bastırıldı (373 s.). Başlığı dilimize Diktatör Mustafa Kemal olarak-çevrilebilir.

Konu başlıkları şöyledir:

- I. —23 Temmuz 1908 ve Eski Rejimin düşmesi,
- II. —Kendi kendine el koyan İhtilal. — Türk - İtalyan savaşı,
- III. —Kendi kendine el koyan İhtilal. —Balkan savaşları,
- IV. —Büyük Bayram (Edirne'nin geri alınışı), V.. —1914 -1918. — Alman sömürgesi Türkiye,
- VI. Hasta adam'ın ölümü. —Sevres Antlaşması,
- VII. —Mustafa Kemal'in saati geldi,
- VIII. —Çöldeki Başkent, — Lausanne Antlaşması,
- IX. —Asya'ya veda. —Türk Cumhuriyeti,
- X. —Ankara 1935.

Kaynaklar arasında yalnız Fransızca yapıtlar gösterilmiş, yazarın 1916 - 28 yılları arasında çeşitli gazete ve dergilerde (bunlar arasında Revue de Smyrne/İzmir dergisi de var) yayımlanmış makaleleri, yayımlanmamış rapor, not ve anıları da anılmıştır.

888

Bu yapıt için, genel olarak, 1908 - 1936 yılları arasındaki Türkiye'yi siyasal - toplumsal bakımdan anlatır, denilebilir, Atatürk'ün diktatörlüğü üzerinde özellikle durulmaktadır.

Yapıt, Henry Rollin'e armağan edilmiştir.

«Padişahım! suiistimallere karşı tek çare, kılıçtır!» sözü iç kapağa alınmıştır.

Yazarın Autour de la mer latine adlı, Akdeniz çevresinde (Doğu, Türkiye, İtalya, Tunus) yaptığı gezilerin notlarını kapsayan yapıtına Fransız Akademisince ödül verildi.

889

MUSTAPHA- KEMAL OU LA RENOVATION DE LA TURQUIE (1929)

Fransız tarihçisi Jean Melia'nın ünlü yapıtı, Paris'te Bibliotheque - Charpentier Yayınevi'nce bastırıldı (240 s., bir Atatürk portresi, 12 frank). Romanları, yazınsal ve tarihsel incelemeleriyle tanınan yazarın bu yapıtı, üç bölüme ayrılıyor: I. Bölüm : Savaşçı ve devlet adamı Mustafa Kemal, II. Bölüm: Devrimci Mustafa Kemal, III. Bölüm: Türkiye ile Fransa.

İlk bölümde Milli Mücadele, T. B. M. Meclisi, Yunana karşı utku, yeni Türk ulusu ve yurdu, cumhuriyet, Kürt ayaklanması, Musul sorunu, Türkiye'nin dostluk anlaşmaları anlatılır.

İkinci bölümde devrimler sırasıyla sayılır : Fesin yerini alan şapka, kadın hakları, Medeni Kanunun kabulü, öteki devrimler, layiklik, Türk dili, yeni takvim, Latin abcsinin kabulü, toplumsal reformlar, reform anlayışına karşı tepkici komplolar anlatılır. Yazara göre, «Çağdaşlaşma, Türkiye'ye yeni bir ulusal ruh vermiştir.»

Son bölümde de Fransa ile yeni Türkiye arasındaki ilişkiler gözden geçirilir. Fransa Türkiye'nin yüzyıllık dostudur. 1914 -1918 savaşından sonra, Fransa, Türkiye tarafını tutmuştur. Ankara anlaşması ile Lausanne antlaşması, Türkiye - Suriye sınırı sorunu, Fransız kültürü ile Fransız - Türk birliği ve 1789 ruhu gibi konularla yapıt sona ermektedir.

890

MÜTAREKEDE İZMİR OLAYLARI (1973)

Nail Morali'nin Mütareke dönemiyle ilgili anıları, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan XVI. seri 18. sayılı küçük bir kitap biçiminde Kurum'un kendi basımevinde basıldı (küçük boy, 83. s., ayrıca 1 levha, 5 TL.).

Yazar, önsözünde, «Bu yazılarım hiç bir polemige meydan vermemek niyet ve temennisi ile ele alındı. Filhakika şimdiye kadar ne ben, ne de ağabeyim Halit Morali, İzmir için çalışmalarımız hakkında bir şey yazmadık» diyor.

Kitapçığın bölüm başlıkları şunlardır: Nureddin Paşa'ya verilen memorandum. — Harpten evvel Londra ve İngilizler. Harbe gireceğimizi seziş. — Harp içinde. — Harbin son günlerinde İzmir. — Mütareke başlarında. — Bekirağa bölüğünde. İşgal arifesinde. — Müdafaa-i Hukuk İstanbul'da. — Arapyan Hanına mevkufen götürülmem. — Anadolu'ya gidişim. — Rodos'ta. İzmir'e kavuşuş. — İstanbul'da İtilaf devletlerinin mümessillerine tevdi edilen 12 Mart 1919 tarihli muhtıra tercümesi.

Sayfa altlarında dipnotlar verilmiştir. Anılar oldukça eski bir dille yazılmıştır. Metin dışı tek levha, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye'nin Mart 1919'da İzmir'de yaptığı Büyük Kongre'nin grup fotoğrafıdır.

891

MÜTAREKEDE YERLİ VE YABANCI BASIN (1973)

Emekli Kurmay Albay İhsan Ilgar'ın (Doğ, 1912) derlediği bu kitap, İstanbul'da Kervan Yayınları'nın (Tarih ve Tarih Romanları Serisi) nin yedincisi olarak, Toker Matbaası'nda basıldı (180 s., 12:50 TL.). Cumhuriyetin 50. Yılı'nda çıkan kitabın önsözünde yazar şu noktaları Belirtir:

«..Bu kitapta., Mütareke basınını üç grup halinde topladık. Birinci grubu Milli Mücadele karşısındakiler, ikinci grubu Milli Mücadelenin yanındakiler, üçüncü grubu da yabancı basın teşkil etmektedir.

Birinci ve üçüncü grup, Mustafa "Kemal'in Milli Kurtuluşu, kimlere ve nelere rağmen başardığını göstermesi bakımından çok dikkate değerdir. İbret doludur. Yeni nesillerin bu gerçeği, o büyük adamın nasıl adice, bayağıca kösteklendiğini de bilmesi lazımdır. O'nun davasını, yani milletin davasını engellemek için ne büyük yalan ve dolana tenezzül edildiğinin, yine yeni nesillerimizce anlaşılmasında yarar görmekteyiz.

Bu yazılar, elbette o devirde yazılanların tamamı değildir, Bunlar sadece örnekler olarak sunulmuştur.

Ayrıca yazılarda bazı anlamsız boşluklar, kopukluklar görülecektir. Bunların, o devrin sansürü tarafından çıkarılmış bölümler olduğunu hatırlatmak isteriz.»

Milli Mücadeleye karşı olan basın'da yazı yazan gazeteciler şunlardır: Refi Cevat Ulunay, Oğuz Tekin, Kirpi «Refik Halit

892

Karay» (Alemdar), Tarık Mümtaz Göztepe (Ümit), Aydede «R. H. Karay» (Alemdar), Mesut zade, Refik Halit Karay, Dr. Selâhattin, Sat. Ayın. Hafız İsmail, Muammer Asaf, Mustafa Sabri, Ayın. Elif, Kal, Nasrettin Hoca «Ahmet Refik Altınay» (Alemdar), Âli Kemal (Peyam-i sabah).

Milli Mücadelenin yanında olan basın'da yazı yazan gazeteciler de şunlardır: Velid Ebüzziye (Tasvir-i efkâr), İsmail Hakkı (Doğru söz, Balıkesir), Karagöz (Karagöz), Ferit Celâl Güven (Yeni Adana), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (İkdam), Altın İğne (Karagöz), Arif Oruç (Yeni dünya), Lütfü Arif, Ahmet Emin Yalman (Vakit), Mehmet Behçet (Ahali, Edirne), Suphi Nuri İleri (İleri).

Milli Mücadelede yabancı basın da şudur: Astio (Atina), Birmingham post (İngiltere), Tribuna (İtalya), Times (İngiltere), Debats (Fransa), Chicago tribune (Amerika B.D.), Morning post (İngiltere), Jo gorti sayn (Ermenice, İstanbul), İl Tempo (İtalya), Mir (Sofya), Daily telegraph (İngiltere), Journal d'Orient (Fransızca, İst.), Bosphore (Fransızca, İst.).

Kitap, yalnız Mütareke döneminde değil, Kurtuluş Savaşı yıllarında çıkan yerli ve yabancı, lehte ve aleyhte gazete yazılarını da kapsamaktadır. Bu konu çok daha derinliğine incelenebilir, bize daha büyük bir yapıt verilebilirdi. Kitabın, yeni basımında genişletilmesini dileriz.

NATIONALISME (LE) TURC (1921)

Fransız yazarı Bn. Berthe Georges - Gaulis'in yapıtı, Paris'te Pion Yayınevi'nin (Les Problemes d'aujourd'hui) dizisinde üçüncü kez bastırıldı (147 s., 9 frank). Bir yılda üç kez basılan bu kısa yapıt, Bay Alfred de Tarde'in yönettiği «Bugünün sorunları» başlıklı ekonomik ve siyasal incelemeler koleksiyonunda yer almıştır. Bir girişten sonra, kitabın üç bölümü var : Mütareke ertesi — Ulusal hareket. — Ankara. — Sonuç.

Kurtuluş Savaşı ortalarında yazılmış olan bu küçük kitap, Eylül 1919 - Ağustos 1921 tarihleri arasında Türk milliyetçiliğini incelemektedir. Bu iki yılın olaylarının bir özetini veren kitabını hazırlamak için, yazar, Anadolu'ya iki kez, İstanbul'a üç kez gezi yapmış. İngiliz emperyalizmine karşı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının yürütüp gittikleri savaşımı yerinde araştırmıştır. Girişte diyor ki: «1919'dan beri Şefin çevresinde gruplanmış bulunan Milli Mücadele'nin asker ve sivil büyük simaları, ona itaat etmek, yetenek ve bilgilerini pazarlık etmeden ortaya sürmekle, ender görülen bir fedakarlıkta bulunmuşlardır. Türk milliyetçiliğinin öz yapısı, son amaç için tam bir özgecilik, tüm kendinden göçme olarak nitelenebilir. Acaba bununla, er ya da geç, başarıya ulaşmıyacaklar mı, dersiniz?»

İlk bölüm üç bölüğü kapsamaktadır: Eski Türkiye can çekiyor. —İstanbul'da tarihsel bir gün. —Yunanlılar İzmir'de. Bu bölümde, İngiltere'nin gerçek Türkiye'ye karşı olduğu, Doğu'da Fransa'ya karşı Savaşım verdiği, Türk milliyetçilerinin kendilerini belli etmeden her yana sokulduğu, Fransızlara «Neden sağır ve dilsizsiniz?» diye sordukları, İstanbul'un «ebedi

entrika» kenti olduğu, Paris duraksamalar içindeyken Türkiye'nin bir şeyler beklediği belirtilir»

16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'da bir darbe yapması, tarihsel bir gün olmuştur. Meclis-i Mebusan'ın kapatılıp mebusların Malta'ya sürgüne gönderilmesi ile Anadolu, gitgide, yaşıyan Türkiye'nin kalbi olmağa başladı. İngilizler: «İşler kötü giderse, daha iyi» diyorlardı. Damat Ferit, İngiliz mandasının adamıydı. «Times» gazetesinin muhabiri, Kasım 19'19'da «Kürtler doğuda, Yunanlılar - batıda, İzmir'de» diye yazıyordu. Londra ne istiyordu? İngilizler yanılıyor, çıkar yolu bulunmaz yanlışlar yapıyordu. Türk bağımsızlık hareketi, bütün Asya'nın gönlünü kazandı. Fransa, Türk milliyetçiliğini anlamağa başladı.

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e girişi ile gözler Fransa'ya çevrildi. İstanbul'daki basın «Biz İngilizleri isteriz» diye yazıyordu» Oysa, İzmir ili bir savaş alanı durumuna gelmişti bile. Menemen, Bergama, Aydın'daki yerli Rumlar «Zito Venizelos!» diye bağırıyordu. İzmir ve yöresinin etnik bakımdan Rum olduğunu

söyliyen Yunanlıları, rakamlar yalanlıyordu; müslüman Türkler çoğunlukta idi. Yangınlar, yayılıyor, yıkıntılar çoğalıyordu.

Yapıtın ikinci bölümünün başında Türk milliyetçiliğinin ilk belirtileri anlatılarak, Mustafa Kemal'e geçilir. Ondan bir «kahin - uzgören» diye söz edilir. Ulusal savaş başlamıştır. «Başı kesile» denilen «asi» iyi bir örgütçüydü. «Türkiye Türklerindir» diyordu. «Hangi manda?» diye soruyordu. Babıâli iki yanlı bir oyun peşindeydi: Açıkça muhalefet, gizlice teşvik! İngiliz birlikleri Van - Sivas - Adana çizgisini tutmuştu.

898

Kasım 1919'da İngilizler Anadolu'da Bağdat demiryolunu denetimlerine almıştı. Eskişehir garını ellerinde tutuyorlarsa da kente girme tehlikesini göze alamıyorlardı. Anadolu üstünde bir bunalım dolaşıyordu. Yazar burada Eskişehir'de gördüklerini anlatırken, kentin modernleşmekte olduğunu söyler. Oradan Konya'ya geçer. Mevlana tekkesini anlatır. Türkler «Biz yabancı insanlar değiliz» derler. Bölüm sonunda, yazar, Asya milliyetçiliğini anlatır. Baku Kongresi'nde (1920) Lenin'in Doğu'ya yeni formül getirdiğini belirtir, İslam Devletleri Konfederasyonu kurulabilir mi? Türkiye İslam'ın manevi merkezidir, Müttefikler, Asya uyanışının gücünden habersizdirler.

Son bölümde yazar, Ankara'ya «Modern Mekke» der, Türk utkusunun kesin olduğunu bildirir.

899

NEUE (DIE) TÜRKEİ POLITISCHE ENTWICKLUNG, 1914-1929 (1930)

Alman yazar Dr. Kurt Ziemke'nin yapıtı, Almanya'da Stuttgart, Berlin ve Leipzig kenlerinde yayın yapan Deutsche Verlags -Anstalt Yayınevi'nce bastırıldı. (550 s., ayrıca 5 harita, ciltli, fiyatı yazılı değil).

Yapıtın başlığı dilimize Yeni Türkiye, Siyasal Gelişme, 1914 -1929 diye çevrilebilir. Beş bölüme ayrılan kitabın ilk bölümünde Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşındaki politikası ve Türk - Alman ilişkileri incelenir. İkinci bölümde İtilaf Devletlerinin Doğu sorunu politikası, Sevres Antlaşması ve Osmanlı Hükümeti, Mustafa Kemal'in ortaya çıkışı anlatılır. Üçüncü bölümde: Sevres Antlaşması karşısında İngilizlerle Yunanlılar, 1921 Londra Konferansı; Briand, Sforza ve Bekir Sami; Franklin Bouillon (Ekim 1921), 1922- Paris Konferansı, Mudanya, Lausanne Konferansı ve Antlaşması, Almanya ve Lausanne Antlaşması konuları üzerinde durulur. Dördüncü bölümde: Ermeni, Kürt, Musul sorunları, Almanya ile Yeni Türkiye, Rusya ile Yeni Türkiye ilişkileri söz konusu edilir. Son bölümdeyse, Sultanlık ve Halifeliğin kaldırılması, Türk - İran - Afgan ilişkileri, Türkiye ile Arap İslam ülkeleri arasındaki ilişkiler, Balkan ülkeleriyle ilişkiler gözden geçirilir.

Belgeler kitabın sonunda ayrı bir ek biçiminde verilir (s., 447 - 469). Kaynaklar: Lausanne Konferansı, Musul sorunu, Ermeni sorunu vb. gibi ayrı bölümler biçiminde sunulur (s., 529 - 535). Adlar dizini sondadır. Bir de konular dizini düzenlenmiştir.

900

NOUVELLE (LA) TURQUIE ET LA QUESTION D'ORIENT (?)

Başlığı Yeni Türkiye ve Doğu Sorunu diye dilimize çevrilebilecek olan bu Fransızca broşürün ne zaman, nerede hangi basımevinde basıldığı ya da hangi yayınevinde çıkarıldığı belli değildir (20 s., fiyatı yazılı değil). Fransa ya da İsveç'te basılmış olabilir. Üç yazarlı üç bölümü var :

- Avant - propos par M. Fouate,
- La Question d'Orient et la Paix generale par Mahamoud Maan,
- Veut - on condamner â mort la Turquie? par Habib Edib (Törehan).

Bay Fuat, önsözünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun korunması, hatta mevcut değilse yeniden yaratılması, yalnız bunun için kimi reformların yapılması gerektiği tezini savunur: kapitülasyonların kaldırılması, Batı ulusları modelinde yeni bir Medeni Kanunun kabulü, yönetim ve adliye reformları, özel yönetimler için yeni bir yasa çıkarılarak yerel yaşamın düzeltilmesi vb, gibi reformlar öne sürer. Doğu sorununun çözümü için kimi yollar önerir:

- a — Savaş öncesi Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının korunması,
- b — Taşraya geniş hakların tanınması; Türk olmayan taşra eyaletleri, Wilson ilkelerinin 12.'sine, Lloyd George'un 5 Ocak

901

1918 tarihli söylevine uygun olarak, *geniş* bir özerklikten yararlanırlar.

c — Şimdiki Düyun-u umumiye'nin yetkilerinin genişletilmesi; onun danışmanları çeşitli nezaretlere atanır, ülkenin ekonomik ve uygar gelişmesini sağlamak için uluslararası büyük sermayeler bu kurumun emrine verilir.

d — Hilafet, Saltanat gibi, bağımsız bir dinsel kurum haline getirilmeli; Din ile Devlet birbirinden ayrılmalı. Doğal olarak, Şeyhülislam, doğrudan doğruya Halife'nin emrine verilmelidir.

e — Osmanlı sınırları dışında kalan Türk azınlıklarının bütün haklarının korunması için gereken önlemlerin alınması; Yunanistan'da olduğu gibi, Türk azınlıklarının haklarının ellerinden alınmasına, ezilmesine, yok edilmesine izin verilmemelidir. (Azınlık hakları, Hristiyan azınlıklarından başkasına verilemez, demek insanlıkla alay olur.) Bu, Türklerle Türk olmayanları aynı zamanda memnun edecek bir çözüm biçimi olur.

Yazar, Versailles'daki Müttefiklerin Dörtlü Konseyinden söz ettiğine göre, bu satırlar 1919 yılında yazılmış olmalıdır. Manda yönetimini ya da Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını geri çevirmektedir.

Mahmud Maan'ın on sayfalık incelemesi, Doğu sorunu ve Genel barış adını taşır. Yazar, Doğu sorununun kökenini Deli Petro ve II. Katerina'ya kadar çıkarır. Bu sorunun içine İsveç, Polonya, Kafkasya, İran'ı da sokar. Wilson ilkelerinden 1, 11 ve 12.'ncisine uygun olarak Doğu sorununa bir çözü getirmek isteniyorsa, ayrıca insanlığın geleceğinin tehlikelerden uzaklaş-

902

ması dleniyorsa, şu 6 noktanın göz önünde bulundurulması gerekir: 1) Osmanlı imparatorluğunun tamamının yönetimi, 2) Hilafet, 3) Balkan yarımadasının yönetimi, 4) Kafkasların yönetimi, 5) İran'ın yönetimi, 6) Uluslararası sermaye ve

bayındırlık işleri. Beşinci bölümde, Belüciistan ile Afganistan'ın yönetiminden de söz edilmektedir. Yazar, bu çözüm biçimi kabul edilmezse, Doğu sorununun ileride büyük yıkım getireceğine işaret eder.

Habib Edip Törehan'ın Türkiye ölümüne mahkûm edilebilir mi? sorusunun yanıtı, 4 sayfa tutmaktadır. Müttefiklerin Türkiye'nin son iki yüzyılda dünya barışını tehlikeye sokacak hiçbir davranışta bulunmadığını belirtir. Son 75 yılda Türkiye hep iç reformlarını gerçekleştirmeğe çalışmıştır. O yüzden, dünya barışını tehdit etmemiştir. Müttefiklerin Versailles'deki Dörtlü Konseyi, bir yandan yüzyıllardan beri bağımsızlıklarını yitirmiş bir takım küçük devletlere bağımsızlık vermeğe çalışırken, öte yandan yedi yüzyıldan beri bağımsız yaşayan Türkiye'yi tamamiyle ortadan kaldırmak için ne mümkünse yapmaktadırlar. Böyle bir sapıklık nasıl açıklanabilir? Balkan savaşından aslan payını almış olan Yunanistan, Batı Anadolu'yu teknik bakımdan yönetecek durumda değildir. Bir Ermeni Cumhuriyeti düşüncesi, Ermeni ruhunda değil, Amerikan misyonerlerinin fantezisinde doğmuştur. Kürtlerin bağımsız bir devlet kurma düşüncesinden kimsenin haberi yoktur. Antalya, Konya, Adana'nın İtalyanlar'ca İşgali mantıksızdır. Türkiye, Savaşta, Halifeliliğin yetkilerinden yararlanmayı düşünmemiştir. Barış Konferansı tehlikeli bir sorun üzerinde çalışmaktadır. Versailles'daki Barış Konferansı yıkıcı değil, yapıcı olmalıdır.

903

N U T U K (1927)

Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 15 - 20 Ekini 1927 tarihinde Ankara'da toplanan İkinci Büyük Kongresi'nde okuduğu büyük söylevin eski harflerle ilk (lüks) basımı, Ankara'da Türk Ocakları Heyet-i Merkeziyesi Matbaası'nda basıldı (627 s., 1 levha, 3, harita 5 TL.). 1.000 sayı basılan kitabın kapak ve sayfa kıyıları süsleri İstanbul'da Cumhuriyet Basımevi'nde, harita ve levhalar Viyana'da basılmıştır. Ayrıca, olağan basım, 50.000 sayı basılmıştır. Bunun dışında, *gene* aynı yılda, eski harflerle, iki cilt biçiminde, 50.000 sayı daha basılmıştır (543 - '303 s. '3 harita, 7 levha, 750 krş.). Atatürk'ün portresini kapsayan planş ile harita ve krokiler Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından Viyana'da bastırılmıştır.

1919- 1927 yılları arasında Türkiye'de olup bitenleri anlatan bu büyük söylevin değeri üzerine ne söylene azdır. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanıp yayımlanan, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ni kapsayan Tarih ders kitabının 4. cildinde şöyle denilmektedir: «...Nutuk'ta Büyük Gazi ülkenin Genel Savaş sonunda Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonraki vaziyetini anlatarak söze başlamış, ancak Türk milletinin ve ondan doğacak irade gücünün başarabileceği ağır koşullar altında geçen Ulusal Savaş safhalarını, bunların içyüzündeki gerçekleri, 1927 yılına kadar olan inkılap hareketlerini bütün belgeleriyle konuşan bir tarih halinde anlatmıştır. «Ben Türküm, Türk vatandaşım! diyen herkes Büyük Nutuk'u bir değil, birçok defalar dikkatle, duyarlıkla, saygı ve tazimle okumak zorundadır.»

904

Cumhuriyet'in 15. yıldönümüne rastlayan 1938 Ekiminde C. H. P. İstanbul örgütünce hazırlanıp yayımlanmış olan Onbeşinci Yıl Kitabı'nda da Nutuk, şu satırlarla değerlendirilir: «İkinci Parti Kongresinin en temelli amacını, ulusal

başkanın kurtuluş ve ulusal devrimin her cepheden tahlil ve hikayesini yapan büyük Nutuk'ları teşkil eder. Bu Nutuk, hadiselerin doğuşunu ve her vakanın oluş koşullarını canlı ve gerçek bir belagatle anlatır. Kongre, sabah ve akşam devam eden toplantılarla altı gün süren bu nutku, derin vecd ve takdir duygularıyla ve candan tasvip, tezahürleri içinde dinledi. Nutuk'un tasvibi ile Parti'nin büyük başkanına teşekkür edilmesi teklifi, ittifakla kabul olundu. Bu kararın önemi, dokuz yıl önce toplanmış olan Sivas Kongresinden bugüne kadar Devlet ve Parti hayatında yapılmış olan işlerin yeni Parti Kongresi tarafından kabul ve takdir edilmiş olmasıdır. Türk devrim tarihinin en değerli bir eseri olan Nutuk'un büyük bir emek mahsulü olarak bizzat Şefin elyazısıyla yazılmış olması, ona ayrıca değer vermektedir.»

Nutuk'un gerek bizde, gerekse yabancı ülkelerde çok çeşitli basımları ve çevirileri vardır. Bunların hepsini şuracıkta göstermek olanağı bulunamaz. Yeni harfli ilk basımı, Milli Eğitim Bakanlığınca 1934 yılında üç cilt biçiminde yapıldı: Cilt I: 1919 - 1920 (317 s., ayrıca 1 planş); Cilt II: 1920-1927 (345 s., ayrıca 3 harita, 18 planş); Cilt III: Belgeler (348 s., ayrıca 7. harita). Yalnız metin bölümü, Cumhuriyetin 15. yıldönümü dolayısıyla, Kültür Bakanlığı'nca tek cilt olarak 1938'de bastırıldı (658 s., ayrıca 1 planş, 2 harita, 50 krş.). Türk Devrim Tarihi Enstitüsünce şu yıllarda yeni basımları Milli Eğitim Bakanlığı eliyle yapıldı: 1950 - 59 (3 cilt, 1280 s., ayrıca 1 planş,

905

12 TL.); 1959 - 60 (10.50 TL.); 1960; 1961 (12 TL.); 1962; 1963; 1967 (24 TL.). Türk Dil Kurumunca 1963. - 64 yıllarında M. Tuğrul, S. Bilsel, C. Öztelli, M. S. Arsoy tarafından bugünkü dile çevirisi, 2 cilt biçiminde Ankara'da Söylev. Nutuk adıyla yayımlandı (623 s., ayrıca 1 planş, 25 TL.). Son yıllarda daha başka basımları da yapıldı: 1973 - 75 (2 cilt, Kültür Bakanlığı «1000 temel eser» dizisi: 67, 68) vb. gibi. Ahmet Köklügiller, Nutuk'u çocuklar için özetledi (İst., Milliyet yayınları, Ekim 1973, küçük boy, 272 s., ciltli, 12.50 TL.).

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, herkesin kolayca okuyup anlayabileceği biçimde bölümlere ayırıp yer yer özetleyerek Söylev adıyla yayına hazırladı (İst., Çağdaş yayınları, 4. basım, 1979, 448 s., 75 .TL.).

Nutuk'un yabancı dillerdeki çevirilerine gelince, Fransızca çevirisi Discours du Ghazi Moustafa Kemal, President de la Republique Turgue, Octobre 1927 adıyla 1929'da Leipzig'de K. P. Koehler yayınevinde bastırıldı (678 s., ayrıca 1 portre, 3 harita, 9 kroki); bunun belgeleri de Documents relatifs au Discours du Ghazi Moustafa Kemal Pacha adıyla aynı yılda, aynı yayınevinde çıkarıldı (279 s., 123 Fr.). İngilizce çevirisi de aynı yılda, aynı yayınevinde A Speech delivered by Ghazi Mustapha Kemal, President of the Turkish Republic, October 1927 başlığı altında yayımlandı (724 s., ayrıca 7 levha, 3 harita); Aynı çeviri 1963'te Milli Eğitim Bakanlığınca A Speech delivered by Mustafa Kemal Atatürk, 1927 adıyla İstanbul'da Milli Eğitim basımevinde bastırıldı (VII - 744 s., ayrıca 1 planş, 10 kroki ve harita 47 TL.). Rusça çevirisi, Put Novoy Turtsii, 1919-1927 adıyla Moskova'da 1934'te 4 cilt biçiminde basılıp yayımlandı (453 - 440 - 460 - 570 -s.) Dr. Paul Rotti tarafından yapılan

906

Almanca çevirisi, Die neue Türkei. Der Weg zur Freiheit Die nationale Revolution, 1919 - 1927 adıyla 1928'de Leipzig'de K. P. Koehler yayınevinde iki cilt biçiminde bastırıldı (480-424 s.), E. Rossi tarafından yapılan İtalyanca çevirisi de İl Discorso

di Mustafa Kemal, sulle vicende della Turchia del 1919 al 1927 adıyla Roma'da 1927'de özet biçiminde yayımlandı (Oriente moderno; VII, s., 529 - 558).

Atatürk'ün söylev ve demeçleri'nin de Rusça (1966), Bulgarca (1968) vb. gibi çeşitli dillerde çevirileri vardır.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu iki kaynağa başvurulabilir: «Cumhuriyet» gazetesinin Atatürk'ün büyük Söylev'inin 50. yılı özel eki (İst., 15.X.1977, 4 s., resimli, özellikle Arslan Kaynardağ'ın «Atatürk'ün büyük Söylev'i ve basımları» yazısı); «Türk dili» dergisinin, okunuşunun 50. yılında Söylev özel sayısı (Ankara, Kasım 1977, sayı 314, portreli ve resimli, tıpkıbasımlı, s., 273 - 576, özellikle Türker Acaroğlu'nun, Türkçe basımları, yabancı dillere çevirileri, Söylev üzerine yayınları ve bir Sonuç'u içeren «Söylev kaynakçası» adlı araştırması).

907

NÜKTE VE FIKRALARLA ATATÜRK (1907)

Tarihçi Niyazi Ahmet Banoğlu (Doğ. 1913) tarafından derlenen 3 ciltlik yapıt, İstanbul'da Tekin Yayınevi'nce 4. kez bastırıldı (239 - 271 - 257 s., üçü birden 30 TL.).

Atatürk'ün en yakınlarınca anlatılmış 200'ü aşkın fıkrayı kapsar. Anılarını anlatanlar arasında Makbule Atadan, Sabiha Gökçen, Prof. Dr. A. Âfetinan, Hasan Rıza Soyak, Salih Bozok, Ali Kılıç da var.

Yapıtın ilk basımı Nükte, fıkra ve çizgilerle Atatürk adıyla — gene 3 cilt biçiminde — 1954 - 55 yıllarında «Yeni tarih dünyası» dergisinin Atatürk özel sayısı olarak yayımlanmıştı (her cilt 96 s., üçü birden 450 krş.). Yapıt bir ayda üç kez basılmış, 60.000 nüsha satılmış, rekor kırmıştı. Milli Eğitim Bakanlığınca okullara, kitaplıklara salık verildi.

908

O

909

O ZAMANLAR, 1920-1923 (1937)

Yazın tarihçi ve yazar İsmail Habib (Sevük)'ün (1892 -1954) yapıtı, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basıldı (322 - VIII s., 100 krş.). Çeşitli gazetelerde çıkmış makaleleri kapsayan kitabın önsözü yerine geçen baş taraftaki yazıda deniliyor ki:

«Bu kitapta toplanan yazılara O zamanlar denmesi kıymetin yazılarda değil, yazılan zamanlarda görülmesindendir.

Milli Mücadele, İstiklal Savaşı gibi adlar verilen o üç - dört yıllık zaman bütün mazide yoktu; çünkü Türk milleti bütün mazisinde felaketin o kadar sonsuzuna düşmemiştir ki o kadar sonsuz bir şahlanış fırsatı eline geçmişti, diyebilelim.

O zamanlar bundan sonraki bütün atide dahi yoktur. Çünkü Türk milleti bir daha öyle bir felakete düşmeyecek; çünkü o zamanlarla yalnız ölümden kurtulmuş

değil, ölmemeğe, de ermişiz. O zamanlar hem kendini, hem kendinden sonrayı kurtardı.

Üç - dört yıllık bir zaman; bir taraftan «hal» derin bir gayya içinden çelik bir çengelle kancalayıp çıkarış; bir taraftan tarihin mukadderat nehri halindeki önüne geçilmez akışını durduruş; ve bir taraftan da atiyi nereye gideceği belli bir şose gibi uzatış; o üç - dört yılda üç zaman var...

Bu yazıları beni o zamanlara erdirmiş ve o zamanların içinde yaşatmış olan talime şükrederek topladım...

911

On yedi yıla on dört yıl evveli arasında yazılan bu gençlik yazılarını şimdi hiçbir tarafına dokunmaksızın olduğu gibi neşrediyorum; yazılar yazandan çok yazılan zamanın olduğu için. Onları değiştirmek hakkı yasana da verilemez...

O zamanların bir *de* yazı şekline girmemiş hatıraları var. Bunlar ışıklı ışıklı dolaşıp duruyorlar... Zaman geçtikçe daha şiirleşen o hatıralar varsın öyle dolaşıp dursunlar: Eğer yazmak denen ihtirasın pençesi bir gün onlara da uzanmazsa.»

Kitaptaki yazılar dört bölümde sunuluyor :

I. Bölüm: Sakarya'dan önce [«İzmir'e doğru» (Balıkesir) ile «Açık söz» (Kastamonu) gazetelerindeki yazılar, 1920 - 21] : Güzel belde.—İmamın nuru. — Kılış'ın hüneri. On ikincisi. Büyük lokma. — Son koz. —Fakat mümkün müydü? —İçteki harp. — Yakup Kadri Bey'e. —Adaletin kuvveti. —Bilet alırken. — Kral hasta olmuş. —Nöbet Hamza'nın. —Zafer yolu. Ruhun kudreti. —Cehenneme kadar.

II. Bölüm: Büyük Zafer'e kadar [«Açık söz» (Balıkesir), «Yeni gün» (Ankara) ve «İzmir yurdu» (nüsha-i mahsusa) gazetelerindeki yazılar, 1921 - 22] : Kardeş hükümetin sefiri — Azerbeycan marşı, — Sönmiyen ateş. —Buhara heyetine verilen ziyafet, —İttihatçılık mı, vehim mi? —Bir cevap. —Habbeden kubbe. — Meclisin yıldönümü. — İki Ankara. —Ankara'nın panoraması. — Gazeteciler sohbeti. — İki bahar ve iki Gazi. —Esir melike. —Paşa'nın köşkünde. —Edirne'nin manası. —Bayramı selamlarken, —Akdeniz'e, —Büyük Za'fer'in nutku.

912

III. Bölüm: Zafer'den sonra. [«Yeni gün» deki (Her gün bir düşünceler, 1922 - 23] : Yeni gün, eski gün. —Kuvvetsizliğin kuvveti —Güneş ve arz. —Bir teşbih münasebetiyle. — İki çember. —En büyük gayemiz, —Ordunun dersi. —Desteksiz millet. —Kafalar değişmeli. —Bir hatıra. —Mukaddes ateş. — Milliyetin manası. —Din ve milliyet. —Mazinin mevkii. —Kavuştuk, fakat kaynaşmadık. —Kazancımızın en büyüğü. — Şairenin yaptığı. — Çürük noktası. — Bükülemiyen bilek. — Bizim «New - York»umuz. —Küflü silah. — Şemun'un sağı. —Paşa'nın methinden hoşlanmıyanlar. —İkiz umde.—Çifte mikrop. — Meclisin kıymeti.

IV. Gazi ile Adana seyahati [«Hakimiyet-i milliye» (Ankara) gazetesinde çıkan intibalar ve Gazi'nin nutuklarından parçalar, 1923] : Serlevahsız mukaddeme. — Dönerken başlayan seyahat. — Adana'ya gidiş. — Adana'nın sevinci. —Altın yurt. Halk gecesi. — Gazi'nin Adana'daki nutuklarından birkaç parça. — Mersin'de dört gün. —Gazi'nin Mersin'deki nutkundan. Tarsus'un kıymeti. —Gazi'nin

Tarsus'taki nutuklarından parçalar. — Selçukilerin İstanbul'unda. —Gazi'nin Konya'daki nutuklarından parçalar. —Zaferin başladığı belde. —Gazi'nin Afyon'daki nutuklarından parçalar. —Çiniler beldesinden Ankara'ya..—Gazi'nin Kütahya'da muallimlere nutkundan.

Özetle denilebilir ki Sevük'ün gazete yazıları ile gezi notlarını içeren bu kitap, 1920 - 23 Türkiye'sinin genel havasını verebilmesi bakımından tarihsel olduğu kadar duygusal bir değer taşır.

913

10 KASIM-31 ARALIK 1938 GÜNLERİNDE TÜRK BASININDA ATATÜRK İÇİN YAZILMIŞ YAZILARIN BİBLİYOGRAFYASI (1958)

Sami Nabi Özerdim'in (Doğ. 1913) hazırladığı yapıt, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XII. dizinin 3 sayılı kitabı olarak çıktı (XV-239 s., 21 TL.).

Atatürk için yayınlanan yazı ve yapıtların artık büyük bir toplama vardıği bilinmektedir. Bunların tam ve bilimsel kaynakçalarının hazırlanması gerekir. Şimdiye değin bu yolda kimi yapıtlar çıkmıştır. İşte, bu da onlardan biridir.

Yapıt, bir metinle üç ekten, bir süreli yayınlar kaynakçasıyla dokuz dizinden oluşmuştur. Önsözde Özerdim amacını, çalışma alanını, Atatürk'ün ölüm gününden 1938 yılının son gününe değin dergi ve gazetelerde bulduğı yazıları, kaynakçasının düzenini, yazını ve öz - adlar sorununu açıklayıp belirtiyor.

Büyük emeklerin verimi olan kaynakça hazırlanırken, 21 Haziran 1934 tarihli, 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yasası gereğince yurttan basılan bütün yapıtlardan Derleme Müdürlüğünce toplanan beş nüshadan birinin gönderildiğı, Ankara Ulusal Kitaplığındaki dergi ve gazete koleksiyonlarından yararlanmış. Bütün süreli yayınlar taranmış. Kitabın sonunda, bunların bir çizelgesi de var. Bir seçme yapılmayarak, yazılan her şey gösterilmiş : Makale, fıkra, düzyazı, şiir, söylev, görüşüm, görüşme, gülenek, soruşturma, yazarının imzasını taşıyan haberler, ayrıca karikatür, resim, kabartma, büst özdeşbaskı-

914

ları vb. gibi. Haberler, asıl metinde değil, bir seçme yapılarak ek II. ve III. denilen bölümde verilmektedir. Dünya basınından yazılar ve özetler de toplanmıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra geçen 51 günde yazılan yazılardaki duygu üstünlüğünü, Özerdim de belirtiyor. Bu yüzden, bir konular dizini yapmayı olanak dışında gördüğünü söylüyorsa da, bizce bu, pek olanaksız bir şey değildi.

143 sayfa tutan asıl metin, yazarların soyadlarına göre düzenlenmiş. Burada, bütün yazıların tam kimlikleri verilmektedir. I. ekte Atatürk'ün söylevleriyle konuşmaları gösterilmiş, II. ekte gazete haberleri verilmiş, III. ekte de yabancı basın özetleri sunulmuştur.

Dizinlere gelince, kitap, bu bakımdan pek varsıl. Dokuz dizin düzenlenerek, her türlü arayıp bulma kolaylığı sağlanmış; özellikle bu yönüyle yararlı olan yapıt, övgülere değır.

Uzun ve sabırlı bir takım çalışmalara gereksinme gösteren böyle bir yapıt pek güzelce sunan Özerdim'in, ileriki çalışmalarında, Atatürk için öteki yıllarda yazılıp Türk basınında çıkmış olan yazıların kaynakçasını da hep aynı düzen ve özenle

hazırlanması beklenirdi, ama bunu — çeşitli engellemelerle — şimdiye değin bir türlü gerçekleştiremedi.

915

10 YIL SAVAŞ (1912-1922) VE SONRASİ (1970)

Emekli Orgeneral Fahrettin Altay'ın (1880 - 1974) anıları, İstanbul'da İnsel Yayınları arasında basıldı (544 s., resimli, portreli, belgeli, 20 TL.).

Kitabın dış kapağında, ayrıca «Görüp geçirdiklerim» deyişi var. Kapak resmi, Altay'ın Atatürk'le 1924'te çektiği bir resimle süslüdür; Atatürk'ün «son kalpaklı», askerlerin de «son sipersiz şapka» resmi budur.

Önsözde yazar gördüklerini, bildiklerini, içinde yaşadığı olayları tarih sırasıyla bu kitapta topladığını belirtir, gerçeklerin dışına çıkmadığını söyler. Bu görevi yaparken de olayları belgeler ve fotoğraflarla değerlendirmeye çalışır, bu bakımdan yapıt çok varsıldır.

Generalin kitabında aktardığı olaylar, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Enver Paşa ile olan sınıf ve silah arkadaşlığı ile başlamakta, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyetin kuruluşundan devrim yıllarının sonuna dek sürüp gitmektedir.

94 yaşında iken ölmüş olan yazar, «En yüce idealim ancak YATAN olmuştur» diyor. Kitabının önsözünü genç Türk kuşaklarına bir öğütle sonuçlandırıyor: «Bu Vatan binlerce mihnet, binlerce şehit ve sayısız savaşların neticesinde elde edilmiş bir idealdir. Sevgili yeni yetişen Türk nesilleri, onu seviniz. Hem de pek çok seviniz. Çünkü o, insanları ve en çorak

916

toprağı ile bile bu sevgiye gerçekten layıktır. En büyük idealiniz vatan olmalıdır.»

Bu anıların dağınık noktalardan toplanarak kitap biçimine getirilmesinde, gazeteci Taylan Sorgun çok çalışarak yardımda bulunmuş olduğundan, general ona teşekkür etmektedir.

Ne yazık, ki kitapta bir içindikiler çizelgesiyle bir adlar ve olaylar dizini bulunmadığından, yararlanmak çok güçleşmektedir!

Yazar, ilkönce, kendi kimliğini belirtmekle söze başlar. Birinci bölüm «Hatıralarım» başlığını taşımaktadır. Enver Paşa'dan 1904 yılında aldığı bir mektubun tıpkıbasımını da verir. 1906'da Bitlis'e sürgün edilmiş, 31 Mart (1909) olayını Erzincan ve Erzurum'da yaşar. Tunceli - Dersim «tedip» hareketlerine katılır. Hamidiye Süvari Alayına girer. Balkan savaşlarında ateş hattını ilkin görür. Çanakkale savaşında, Anafartalarda savaşır. Filistin cephesine hareket emrini alır. Kudüs savaşına katılır.

Mütareke günlerinde Konya'dadır. Yunanlılar İzmir'i, İtalyanlar Antalya ve Konya'yı işgal etmiştir. 1919 sonlarında M. Kemal'den tarihsel bir mektup alır.

Kitabın ikinci bölümü «Milli Mücadele»yi anlatmaktadır. Konya'da 12. Kolordu Komutanıdır. 1920'de karargahıyla Afyon'a varır. Denizli olayını anlatır. Demirci Mehmet Efe'nin M. Kemal'e yazdığı telgraf örneği kitaptadır. Uşak düşer. Yeşil ordu haberleri gelir. Çerkez Ethem «tedip» edilir. Eskişehir -Kütahya savaşı olur.

Sakarya savařına katılır, dūřmana bir gece baskını yapan Būyūk Saldırı bařlar. Ordu İzmir'e doęru

917

yūrūmektir. 9 Eylūl'de İzmir'e girilir. İzmir'in alınıřından sonra da yazar anılarını sūrdūrūr. Urla yarımadasını dūřmandan temizler.

Cumhuriyet yıllarına iliřkin anılar da ilginçtir. İzmir suikastı, Menemen olayı, Cumhuriyetin onuncu yılında Mareřal Voroiřilov'a refakat, İnönū'nūn bařbakanlıktan çekilmesi vb. gibi olaylar ūzerine anılar, yakın tarihimize katkıda bulunmaktadır.

918

10. (YIL REHBERİ), 1923 -1933 (1933)

Cumhuriyet Halk Partisi'nce hazırlanan bu kılavuz, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye Matbaası'nda bastırıldı (VII - 255 s., fiyatı yok),

«Bu rehber niçin çıkarıldı?» bařlıklı ūnsözde, Cumhuriyetin Onuncu Yildönümü'nū Kutlama Komisyonu'nun çalıřmaları anlatılmaktadır» Komisyon,,. Hūkūmetin, ulusal kuruluř ve ortaklıkların derledikleri on yıllık iř yazanaklarını ūzetleyerek bayram için çalıřacaklara yetiřtirmeyi iř saymıř. Bakanlıklarda, illerde yardımcı komiteler kurulmuř. Gazete ve dergilerde yayın yapacak, konferans ve söylev verecek, bayram için řiir ve resim hazırlayacak olanlara, Komisyon, vaktinde bu kılavuzu ellerinde ve emirlerinde bulundurmakla, her yerde bayram gūnlerinin anlamlı yönūnū gūçlendirecek araç ve gereci hazırlamıř olmaktadır.

Bu kılavuzda, ayrı parçalarda yazı, rakam ve grafiklerle gōsterilmiř olan açıklamalarla Tūrkiye'de on yılda neler yapılmış olduğunun maddesel hesabı verilmektedir.

Kılavuzda hūkūmet merkezi ve devlet merkezine baęlı ya da ilgili kuruluř ve kurumlar için açıklamalar var. Őzel idare ve belediyelerin çalıřmaları toplam olarak ūzetlenmiřtir.

Kılavuz, C. H. P.'nin ve Halkevlerinin kısa tarihiyle bařlıyor, ondan sonra Atatürk'ūn tarihsel söylevinden, Ulusal Kurtuluř hareketinin bařladıęı zamanki Tūrkiye'nin durumunu ūzetleyen kısa bir parça konulmuř. Bundan amaç: On yıllık cumhuriyetin iřlerini gōzden devireceklere yeni devletin temeli olan

919

durumu ve siyasal kavramları kısaca gōstererek, cumhuriyet dönemi çalışmalarının sonuçları ūzerinde karşılaştırma yapmalarına hizmet etmek.

Bundan sonra, hemen, yeni devletin kurulmasından 1933'e deęin yapılmıř iřlerin ūzetlerine geçilmektedir.

Komisyon, çalışmalarının sonuçlarını, bu çalışmalar dolayısıyla edindiği geniş dosyaları, ūzel yasaya gōre, Başbakanlığa sunmuştur.

Cumhuriyetin ilk on yılındaki durumları açıklanan iřler řunlardır: Adliye, Milli Savunma, Dıřıřleri, İçiřleri, Emniyet, Jandarma, Maliye Gūmrūk ve Tekel, Sanayi, Madenler, Ticaret, ulusal bankalar, Tarım, Orman, Veteriner, Bayındırlık, Devlet Demiryolları, P. T. T., Saęlık ve Sosyal Yardım, Milli Eęitim (kısa bir tarih, ana, ilk, orta okullarla liseler, ūęretmen okulları, yūksek okullar ve ūniversite, kitaplıklar,

eski eserler, harf devrimi, millet mektepleri, izcilik, eğitimin ulusal, layık, bilimsel, halkçı nitelikleri), Danıştay, Vakıflar, İstatistik, dernekler, Ankara, yürüyen devrimin büyük işleri: Şapka ve kıyafette devrim, uluslararası takvim ve saat, Cumhuriyetle kadın, Türk dili ve tarihi araştırmaları, yetim, dul, emekli ve memurları koruma işleri, ticaret ve ödeme dengeleri.

Türk kurtuluşunun ve devriminin yüksek kavramlarını belirten kısa sözler sona konulmuştur. En sonda çeşitli grafikler vardır (s., 209 - 255).

920

1-2 YILIN KÜLTÜRÜ, 1923-1935 (1935)

Ömer Kemal Ağar'ın broşürü, Adana'da Türk Sözü Basımevi'nde basıldı (16 s., fiyatı yazılı değil). Adana Halkevi'nin 3 sayılı yayını olan kitapçık, «Cumhuriyet devrinde kültür alanında yapılan ilerlemeyi halkımıza anlatmak için» yazılmıştır.

Cumhuriyet eğitimi ve kültürüne genel bir bakıştan sonra; ilk ve orta okullarda, liselerde, öğretmen okullarında, meslek okullarında, üniversite ve yüksek okullardaki ilerleyiş, yıllara göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları verilerek gösterilmektedir. Ulus okullarının çalışmaları, eğitim ve kültüre harcanan paralar da belirtildikten sonra, Seyhan (Adana) ilinde ilk ve orta öğretim işleri (ortaokul, kız ve erkek liseleri öğretmen okulu, tecim okulu, tarım okulu), Adana'daki orta öğretim okullarının yıllık bütçeleri açıklanır.

Daha sonra Halkevi, Türk Tarihi Araştırma Kurumu (Türk Tarih Kurumu) Türk Dili Araştırma Kurumu (Türk Dil Kurumu) üzerine bilgi verilmiştir. Broşürün, kültürden çok, eğitim işleri üzerinde durduğu görülüyor. Ama, o sıralarda, Milli Eğitim Bakanlığının adı da Kültür Bakanlığı idi; bunu unutmamak gerek.

Yazarın, Elâzığ Halkevi yayınlarından küçük bir İnkılap tarihi de var (İst., 1937, 32 s.).

921

19 MAYIS (1944)

Falih Rıfki Atay'ın (1894 - 1971) kitabı, Ankara'da Ulus Basımevi'nde basıldı (48 s., 50 krş.). 23 Şubat 1944'te yazılan başlıksız ilk yazıda, bu anı notlarının nasıl tutulduğu anlatılır.

1926'da Siirt Mebusu Mahmut Soydan ile Falih Rıfki Atay, Ankara'da çıkan «Hakimiyet-i Milliye» ile İstanbul'da yayınlanan «Milliyet» gazeteleri için, Atatürk'ün anılarının bir bölümünü kendi ağzından dinleyip yazmışlar. Bu anılar, her iki gazetede, 13 Mart 1926 tarihinden başlayarak tefrika edildiği gibi, İstanbul'da çıkan «Vakit» gazetesinin okurlarına bir armağanı olarak da basılıp verildi (32 s.).

«Hatıralar üç kısım olacaktı: Dünya Harbi'ne ait olanlar, Mütareke sırasında İstanbul'daki faaliyetlerine ait olanlar, nihayet Kuva-yi Milliye devrine ait olanlar!».

32 parçalık ilk yazı dizisinde, Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı anılarını anlatır. «Hatıralarda birçok isimler geçtiği için ve bu isimler arasında yabancı devlet reisleri de bulunduğu için» bu yazıların içeride ve dışarda yankılar uyandırmamasına ihtimal yoktu. Hükümetin ricası üzerine Mustafa Kemal birinci kısmın sonunda hatıralarını kesti. Fakat biz Samsun'a çıkıncaya kadar geçen hadiseler hakkında notlarımızı tamamlamıştık...».

Ünlü «Nutuk», bilindiği üzere, Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasıyla başlar. Bu kitaptaki notlar ise, Mütareke'de- Adana'dan İstanbul'a gelişi ile Samsun'a çıkışı arasındaki dönemin anılarıdır, «Mustafa Kemali İstanbul'dan ayrılarak Ana-

922

dolu'ya gelmeğe ve Türk tarihinin başlıca büyük hareketlerinden birine başlamağa sevkeden sebepler, bu hatıralardan anlaşılmaktadır.

«19 Mayıs'ın yirmi beşinci yıldönümünde, kurtuluş kahramanının biyografyasındaki bu boşluğu kapamak için eseri neşrediyorum...».

Atay; «dedikoduya meydan verecek ve tarih bakımından ciddi bir değeri olmıyan» parçaları ayırmış, özel adların bir bölümü yerine işaretler kullanmış.

Kitabın üçte ikisini kapsayan anılar, 12 bölükte sunuluyor, Daha sonra Atatürk'e yazılar başlığı altında, yazarın kimi yazılarından örnekler verilmektedir:

Zafer sabahı (1.XI.1943). —Öldüğü gün (11.XI.1938). —Son gelişi (21.XI.1938). —İnkılapçı Atatürk (10.XI.1939). —19 Mayıs'ta düşünceler (19.V.1942). —Zafer nedir? (10.XI.1943). —Unutmamak (10.XI.1943).

Zafer sabahı (I.IX.1943). — Öldüğü gün (11.XI.1938). — Son la İstanbul'da Sel yayınlarının (Atatürk kütüphanesi) dizisinde basıldığı gibi (128 s., 1 TL.), son olarak Atatürk'ün hatıraları, 1914 - 1919 (1965) adıyla da Ankara'da Türkiye İş Bankası kültür yayınları arasında, Ajans - Türk matbaasında bastırıldı (IV-125 s., 1 planş, 15 TL.). En son olarak da İsmet Bozdağ'ın sadeleştirmesiyle Atatürk'ün anıları başlığı altında, İstanbul'da çıkan «Milliyet» gazetesinde 15. Mayıs 1978 gününden başlayarak tefrika edildi (XXIX/11147).

923

19. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE TÜRK BASININDA ATATÜRK (1958)

Akpınar İlköğretmen Okulu Yazın Öğretmeni Mustafa Şahin ile Lâdik Ortaokulu Müzik Öğretmeni Osman Işık'ın hazırladıkları bu kitap, 1957 Kasım ayında dergi ve gazetelerimizde çıkan Atatürk'le ilgili yazı ve şiirleri bir araya getirmektedir (159 s., 250 krş.). Kitabın nerede basıldığı ya da yayımlandığı kayıtlı değilse de (Ata'ya Armağan) dizisinin ilkidir. 25 Kasım 1975'de yazılan önsözden kimi bölümleri alıyoruz:

«Atatürk'ün ve devrimlerinin çeşitli yönlerini açıklayan eserlerin, yetişmekte olanlara çok faydalı olacağı inancındayız.

Aziz Atatürk öleli 19 yıl olduğu halde, belirttiğimiz vasıfta kitapların sayısı çok azdır. Yetkililer, bu konuda nedense biraz ihmalkar davranıyorlar.

Her 10 Kasım'da basınımda Atatürk ve devrimleriyle, ilgili çok değerli yazılar çıkar. Fakat bu yazılar, günlük haber muamelesi görür ve gazete - dergi sayfalarında kalır, gider. Zaten her dergi ve gazeteyi herkesin okumasına imkan da yoktur.

Biz bu yazıları derleyip toplu bir halde okuyucuya sunmayı faydalı bulduk.

Her gazete veya dergi Atatürk'e ve devrimlerine kendi siyasi eğiliminin çerçevesi açısında baktığından bu kitap, aynı zamanda devrinin de, az - çok bir görüntüsü olacaktır.

Bulunduğumuz yurt köşesi, ülkemizde çıkan bütün yayın organlarını elde etmemize imkan vermedi. Bunca uğraşmamıza

924

rağmen, bazı önemli dergi ve gazeteleri bulamadık. Bunların eksikliği kitabımız için büyük bir kayıptır. Gelecek yıllarda daha esaslı çalışarak bu eksiklerimizi tamamlamak kararındayız.

Kitabımızı tertiplerken, yazılarını aldığımız gazete ve dergilerin isimleri, abtsel sıraya konmuş ve yazılar bu esasa göre yerleştirilmiştir.

Yaptığımız iş, —toplama yoluyla da olsa— bilhassa dokümanları bir arada bulundurması bakımından, Atatürk'e karşı bir «Gençlik vazifesi» olarak kabul edilirse, kendimizi mutlu sayacağız.»

Kitapta «Akis» dergisinden «Zafer» gazetesine kadar, çeşitli süreli yayınlarda çıkan makale ve şiirlere yer verilmiştir. Hazırlayanların 10 Şubat 1958'de yazdıkları «Son söz»e , göre: «... Bu kitabın kusurları çok üzümlere söyliyelim ki gönlümüzle imkanlarımızı uyuşturamadık. Mesela iyi kâğıt bulamadık, resim koyamadık vs. Atatürk hakkında yazılanları bir kitap halinde toplayıp okuyucularımıza sunmayı önemli bir vazife bildik. Bu işi ölünceye kadar her yıl devam ettireceğiz. Gelecek yıllarda daha olgun, daha güzel, Atatürk'e daha layık bir kitapla karşınıza çıkmaya söz veriyoruz.»

Ne yazık, ki kitabı hazırlayanlar bu sözlerini tutmak olanağını bulamamışlardır.

925

O'NUN İÇİN YAZILANLAR, SÖYLENENLER (1938)

C. H. P. Fatih Halkevi, Dil Tarih, Edebiyat Şubesi tarafından hazırlanan kitap, İstanbul'da Başarı Basımevi'nde basıldı (480 s., ayrıca 6 planş). Kitabın dış kapağı, Atatürk'ün bir portresiyle süslü. Basım tarihi kayıtlı değilse de Aralık 1936'de basıldığı kestirilebilir. (Yazılar süredizimsel ve abtsel bir temele göre sınıflandırılmıştır). Yıldızlı basılmış planşlarda, Atatürk'ün gençliğe hitabesi, İsmet İnönü ile Celâl Bayar'ın ulusa bildirileri yer almış. İnönü'nün «Kadir bilen ve büyük evlat yetiştiren milletimizin yüreğinde 'Kemal Atatürk' adı sevgi ve hürmet içinde ebedi olarak yaşayacaktır» sözü, ayrı bir sayfaya konulmuş. O'nun için yazarlar ve söyliylenlerin adları, soyadı sırasıyla, başa ve sona iki dizin biçiminde yerleştirilmiş (Fikret Âdil'den Hasan - Ali Yücel'e kadar). 10 - 23 Kasım 1938 tarihleri arasında gazete ve dergilerde çıkan makaleleri tarih sırasıyla ve günler arasında süreli yayının abc düzeniyle veriyor. Sonda ayrıca yazı başlıklarına göre bir dizin de var. Metinde şiirlere hiç yer verilmemiştir.

926

O R I E N T (1934)

Fransız devlet adamı ve yazarı Edouard Herrtot'un (1872-1957) gezi notları, 36. kez olarak, Paris'te Hachette Kitabevi'nce bastırıldı. (420 s., fiyatı kayıtlı değil). «Gaziye çağrı» başlıklı bir girişten sonra, yapıt, 14 bölüme ayrılıyor. Bölüm başlıkları şöyledir :

I. Yunanistan örneği, II. Rodop dağlarından Varna'ya, III. Köylü bir demokrasi, IV. Bir Cumhuriyetin baharı, V. Yeni Türk rejiminin eseri, VI. Geçmişe saygı, VII. Ukrayna'da, VIII. Kuban'dan Moskova'ya, IX. Devrim Müzesi'nde, X. Genel yapı, XI. Maddesel örgüt, XII. Düşün yaşamı, XIII. Sovyet rejiminin sonuçları ve evrimi, XIV. Letonya'da.

Mart 1934 tarihli giriş bölümünde belirtildiği gibi, bu yapıt, Doğu ülkelerine yapılmış bir gezinin sormacası, gözlemi, yazanağıdır. Çok geniş sınırlı bu ülkelerde yapılan gezide, öznel izlenimler yanında, nesnel belgeler de toplanmıştır. Beyaz ırkla sarı ırkın birleşmeden karıştığı bu pek geniş alanı yakından tanımak olanağı bulunabilir mi? Bu yüzden, yazarın gözlemleri, pek doğal olarak, sınırlı kalmıştır. Yer yer izlenimler, yer yer de belgeler konuşturulmaktadır. Bilgiler, gözlemler ve haberlere dayalı bir eleştiri düşüncesi sürdürülmektedir. Yazara, yargılamadan önce, bilip anlamak düşüncesi egemen olmuş. Bunca olayların, bunca kişilerin hakları birbirinden ayırdığı bir dünyada, onları birbirine yaklaştırmak, barış için gereklidir. Bu konuda Fransa, pek az şey bilir.

927

Özellikle gençler, yeni kuşak üzerine uygulanan bir sormaca sırasında yazara kılavuzluk eden ilkeler, işte bunlardır. Herriot, gençleri çok sevmektedir (tıpkı Atatürk gibi).

1933 yılının Ağustos ayında yapılmış olan bu gezinin notlarında ilkin Yunanistan, sonraki iki bölümde Bulgaristan, daha sonraki üç bölümde de (s. 65-158) Türkiye izlenimleri anlatılır. Yazar, bu ilginç yapıtının dörtte birini Türkiye'ye ayırmıştır. «Bir Cumhuriyetin baharı» bölümünde Türkiye'nin — Kurtuluş Savaşıyla birlikte — en son, en yakın çağ tarihini, «Yeni Türk rejiminin yapıtı» bölümünde, Atatürk ve devrimlerini, bu arada 21 Ağustos 1933'te Dolmabahçe sarayında Gazi Mustafa Kemal'le geçirdiği iki buçuk saatin izlenimlerini, «Geçmişe saygı» bölümünde de yeni Türkiye'de tarihe karşı saygıyı, son kazıları, Türk Tarih Kurumu'nu anlatır. Bu anlatımı sırasında, resmi ve özel belgeleri kullandığı gibi, Atatürk'ün «Nutuk»undan da aktarmalar yapar,

Daha sonra Sovyetler Birliğine ve Letonya'ya geçer.

Bu önemli yapıt ne yazık ki, dilimize çevrilmemiştir. Ancak, Herriot'dan, dilimize çevrilen iki yapıt var: Nüfus meselesi ve ırkın korunması (çev. Enis Behiç Koryürek, İst. Aydınlik Basımevi, 1936. 72 s.); Beethoven (çev. Atiye Eymur ile Zeynep Mustafa, İst., Batı yayını, 1947. 275 s., 3 resim, 300 krş. Hayat serisi: 2).

Herriot, değerli yapıtlar yazmıştır. Anıları Jadis - Eskiden adı altında yayımlandı. Hachette kitabevinde yayımlanan öteki yapıtlarından birkaçı şunlardır : Dans la foret normanda; Esquisses; Sous olivier; Le Porte Oceane; La France dans le Monde- Dünyada Fransa (5 cilt).

928

ORTA ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ (1921)

Garp Cephesi Erkan-ı Harbiyesi 2'nci Şubesi Neşriyatı'ndan olan bu üç cüzlük (ciltlik) yapıt, İstanbul'da Teşrinievvel 1337 (Ekim 1921) tarihinde Orhaniye Matbaası'nda bastırıldı. (63-86-96 s., resimli, ayrıca 1 kroki, 2 harita, yıkılan köylere ait 1 cetvel, fiyatı yazılı değil).

Mukaddeme'de (1) şunlar yazılıdır:

«.... Bilhassa İzmir'e, ayak bastıkları, günden beri sakin ve masum Anadolu köylerinde yaptıkları mezalim (2) ve şenaat (3) tarihin kaydetmediği bir şekildedir...

Yunanlılar ve onlarla nankörçesine teşrik-i harekât (4) eden yerli Rumların bu cinayetleri Yunan kumandanlarının emir ve terviciyle (5) olmuştur. Mezalime ait kitaplara dere ve ilâve olunan vesaik suretleriyle bizzat Yunan esirlerinin ifadatı (6) bunu müeyyettir.. (7)

<<Garp Ordusunca teşkil edilen bir heyet, tahlis olunan (8) köylerde Yunan mezalimini peyderpey tahkik ve tesbit etmekte olduğundan işbu mezalim ve tahribat birer kitap halinde cem olunarak enzar-i medeniyete (9) arz edilecekti...»

-
- (1) Önsöz.
 - (2) İşkence, zulümler»
 - (3) Alçaklık.
 - (4) Eylem ortaklığı.
 - (9) Hoşgörüsüyle, desteğiyle.-
 - (6) İfadeleri.
 - (7) Doğrular»
 - (8) Kurtarılan»
 - (9) Uygarlığın gözleri önüne.

929

Kitaba geçirilen olaylar, özellikle şu biçimde belgelendirilmeğe çalışılmış: 1 — Yerde çekilen resimler, 2 — Mezalim Heyeti'nin resmi raporu, 3 — Yunan er ve subaylarının tanık önünde alınan ifadeleri, 4 — Amerika Yakın Doğu Yardım Heyeti'nin huzur ve tanıklığı (Bu Heyet, mezalime ait özel raporunu çeşitli yabancı makamlara sunmuştur)...

İlk cildin bölüm başlıkları şunlardır: Yaralı Türk esirlerine Yunanlılar tarafından beynelmilel hukuka ve insani kavaide muhalif olarak yapılan mezalim. — Gayrimuharip ahaliye yapılan mezalim silsilesi. — Yunan esirlerinin ifadesi. — Yunanlıların işgal ettikleri sahalarda ika eyledikleri gasp ve garat. — ... Köy, kasaba ve şehir tahribatı, ihrakı.

İkinci cildin konusu, ancak Sivrihisar bölgesinde saptanan yabanılık ve kıyıcılık zinciridir. Bölüm başlıkları şöyle: En çok mezalime maruz kalan köyler. — Nispeten az zulüm gören köyler. Sondaki kroki, tamamıyla ve kısmen yıkılan, yıkılan köyleri göstermektedir.

Üçüncü cilt de Sivrihisar bölgesinde yakılıp yıkılan köylerin devamı verir.

İkinci cildin başındaki «Bir-iki söz»de: «Bundan başka Haymana havalisinin bir kısmı ile Mihaliççık havalisi kalıyor ki bunlar da taakup edecek cüzlerde tesbit olunmak üzere» deniliyorsa da bu bölgelerdeki Yunan kıyıcılıklarıyla ilgili başka broşürler çıkıp çıkmadığı bizce bilinmemektedir. Yalnız, Garp Cephesi Erkanıharbiyesi yayınlarından 4 sayılı bir cüz var ki, «İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greskoviç'in İzmir büyük yangın hakkındaki raporudur» başlığını taşır. Rapor, 1923'te İstanbul'da Hüsnütabiat matbaası'nda basılmıştır (23 s., ayrıca 11 I planş, 2 levha).

930

**30 AĞUSTOS 1922 DUMLUPINAR BAŞKUMANDAN MEYDAN MUHAREBESİ
VE İNKILAPLARIMIZ (1933)**

Yazarı bilinmeyen bu büyük boy kitap, 30 Ağustos'ta yazılmış, Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü Bayramı'nda, Ankara'da İdeal Matbaa'da basılmıştır (43 s., 50 krş). Ankara'da haftalık olarak yayımlanan «Ankara Haftası» adlı siyasal halk gazetesinin (Halk Kitapları), dizisinin ilkidir. Üç bölümü var :

I. — Gazi anlatıyor: 30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi nasıl kazanıldı ve hedefi nedir?

II. — 30 Ağustos Zafer Bayramı hakkında kanun ve kararnamesi

III. — Onbir yılın inkılap tarihçesi: bir-iki söz, onbir yılın inkılapları, Gazi'nin Gençliğe hitabesi,

İlk bölümde, Atatürk'ün iki söylevi veriliyor: 1-30 Ağustos 1924'te Dumlupınar'da, Muharebe'nin ikinci yıldönümünde yerinde yapılan büyük törende söylenen söylevin metni (7 sayfa), 2-1927'deki büyük «Nutuk»undan (s. 482-486).

İkinci bölümde, Zafer bayramı hakkındaki 1 Nisan 1926 tarihli, 795 sayılı 4 maddelik yasa metni ile bunun Bakanlar Kurulunca 25 Ağustos 1926 tarihinde kabul edilen kararname örneği sunuluyor.

Son bölümde, Lausanne Barış Antlaşmasından (24 Temmuz 1923) Onuncu Yıl Bayramına (29 Ekim 1933) kadar 11 yılda yapılan bütün devrimler süredizin sırasıyla gösterilmektedir. Ki-

931

tabın son yarısı bu devrimlere ayrılmıştır. Biz, bu ilk Atatürk devrimlerinin burada yalnız başlıklarını verebileceğiz. Kitapta, bunların tarihleri, başta Atatürk ve İnönü olmak üzere, çeşitli kişilerin bunlar üzerine düşünceleri de vardır:

Lozan Sulh Muahedesi. — Ankara, devlet merkezî. — İzale-i Şekavet Kanunu. — Cumhuriyetin ilanı. — Halifeliğin kalkması. — Tedrisatın birleştirilmesi. — Köy Kanunu, — Hakimlerin kıyafeti. — Şeriye mahkemelerinin kaldırılması. — Aşarın kaldırılması. — Ankara Hukuk Fakültesi. — Tekkelerin kapatılması. — Şapka giyilmesi. — Zaman ölçüleri. — Türk Ceza Kanunu, — Türk Kanun-i Medenisi. — Kabotaj hakkı. — Borçlar Kanunu. — Türk Ticaret Kanunu. — Milli sanayi. — Şark vilayetlerimiz. — Yüksek İktisat Meclisi — Beynelmilel rakamlar. — Ankara şehri. — Türk harfleri. — Tam teşekküllü nahiyeleler. — Millet Mektepleri. — İcra ve İflas Kanunu. — Devlet ve din işlerinin ayrılığı. — Çiftçiye kredi kooperatifleri. — Gümrük Tarife Kanunu. — Çiftçiye toprak. — Türk tarihi. — Vilayetlerin idaresi ve hususi idareler. — Milli paranın kıymeti. — Belediye Kanunu. — Milli tahsil ve terbiye. — Ölçüler. — Halkevleri. — Buğday Kanunu. — İstanbul Üniversitesi. — Demiryollarımız. — Türk kadınlığı. — Tasarruf ve iktisat. — Türk gücü. — Sağlık işleri. — Siyasi düşünce birliği. — Türk dili. — Türk inkılabı. — Gazi diyor ki (büyük «Nutuk»tan, Gençliğe hitabesi).

Bu devrimler ve konular üzerine düşünceleri verilenler: Gazi Mustafa Kemal, İsmet (İnönü), Şükrü.Kaya, Sadri Maksudi (Arsal), Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Recep (Peker), Dr. Reşit Galip.

Sonuçta Türk inkılabı için söylenenler:

932

«Bütün bu sayılanları en az bir zamanda, çevresine almış olan harekete kısaca Türk inkılabı denir. Türk inkılabı, hiç şüphe yok, en çetin şartlar içinde yaratılmasına rağmen, cihan inkılapların en büyüğü, en kudretlisidir. Büyük Türk milletinin, cihan içinde ve cihan milletlerine karşı, bugünkü yüksek görünüşü, bu en büyük inkılabın neticesi'dir.

«Bu netice, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan tek neferli ordudan, ordulaşmış bir millet; ordulaşan milletten, dünyayı yenmiş milletleri yenen bir zafer; ve sonra, asırlık «hasta adam»a, bütün şarkı uyandıran ve yerinden oynatan, önüne durulmaz bir güç; medeniyet gücü, yaratanın; Gazi Mustafa Kemal'ın büyük milletine kazandırdığı netice'dir.

«Bu netice, bugün yaratıcısının işaret ettiği hedefe; yeni yoldan eski hedefe; eski ve tarihi hedefe; dünya milletlerine üstünlük hedefine; dev adımlarıyla ilerliyen netice'dir».

Bu büyük boy kitabın boyu kadar bir değeri olduğu söylenebilir.

NOT: Namık Edip'in 1932'de Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye basımevi'nde basılmış, aynı adı taşıyan bir yapıtı, vardır (83 s., Ankara Halkevi yayını).

933

30 AĞUSTOS HATIRALARI (1955)

İstanbul'da Sel yayınlarının (Atatürk kütüphanesi, dizinde basılan kitap, çeşitli anıları kapsamaktadır 96 s., 100 krş.)

Zafer Bayramının 33. yıldönümünde çıkan anılar kitabı, Ata'nın büyük utkunun kısa bir öyküsünü anlatan Dumlupınar söyleviyle başlıyor; Mareşal F. Çakmak, Ata'nın yaverlerinden Salih Bozok, Muzaffer Kılıç ve Cevat Abbas Gürer, General Trikupis ve onu tutsak eden Ahmet Çavuş'un anılarıyla sürüp giderek Ata'nın cepheden gönderdiği 5 rapor. O'nunla görüşen gazetecilerden Ali Naci Karacan ve Ercüment Ekrem Talû, İzmir'e ilk giren komutan ve subaylarımızdan General Zeki, Albay Reşat ve Binbaşı Şerafettin'in anılarından sonra İzmir kapılarında Falih Rıfkı Atay, Y.K. Karaosmanoğlu ve C.N. İleri'nin Başkomutanla ayrı ayrı yaptıkları görüşmelerle sona eriyor. Kitabın hazırlanmasında yararlanılan başlıca kaynaklar da gösterilmiştir. Yapıt, tarihçilere değerli belgeler vermesi bakımından önemlidir.

934

Ö

935

ÖL, ESİR OLMA İSTİKLÂL SAVAŞINDA EREĞLİ ALEMDAR KURTARMA GEMİSİNİN KAHRAMANLIĞI VE SİYASİ NETİCELER! (1966)

Nurettin Peker'in (Doğ. 1893) yazdığı yapıt, İstanbul'da Çınar Matbaası'nda basıldı (176 s., resimli, belgeli, 10 lira). Alemdar Gemisi'nin bu kahramanlık öyküsü, daha önce, İstanbul'da aylık olarak çıkan «Tarih Konuşuyor» dergisinde (cilt 3, sayı 14, 15, 18'de) özetlenmişti. 85 belge ile 34 tarihsel fotoğrafı da

kapsayan kitabı, İstanbul'da Okat Yayınevi dağıttı. Yazar, önsözünde şu açıklamaları yapıyor:

«Kurtuluş Savaşı'nın topluca tarihini yazacaklara kaynak ve okuyanlara yararlı olması için 1950'de yayınladığım İstiklâl Savaşı. İnebolu - Kastamonu ve havalisi deniz ve kara harekâtı resim ve vesikalarla adındaki eserin 300-304'üncü sayfelerinde açıkladığım, Alemdar'ın destanını bu kez tam olarak resim ve vesikalarıyla okuyucularıma sundum...

Kurtuluş Savaşımızın biricik deniz savaşını yapan kahraman Alemdar gemisi de, denizcilere ölüp esir olmamanın, taşıdığı bayrağın şerefini korumanın parlak örneğini vermiştir.

Zaferle biten bu tek deniz savaşında denizcilerimizden üçü yaralanmış, biri şehit düşmüştür...

Bu kahramanlık sayesinde ki, Fransızlar, Mustafa Kemal'le anlaşarak denizlerimizde Türk bayrağının egemenliğini ve milli hükümetimizin varlığını tanımışlardır.

937

Şimdiye dek, bu önemli olayın vesikalarını elde edemiyenler, bu parlak destanı birbirinden eksik ve yanlış yazarak ancak üç-dört sayfeye sıkıştırmışlardır. Halbuki, 1921 yılındaki bu olayı başından sonuna kadar idare eden Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanı Muhittin Paşa'nın (Atatürk'ün Harbiye öğretmeni) özellikle birleştirdiği altmış küsur şifreli vesikaları içine alan — Alemdar dosyasını — o zaman Paşa'nın Karargâh Muhafız Takım Kumandanı ve özel kâtabi bulunduğum sırada, naçiz yazara vermiş olmasından dolayıdır ki, bu orijinal vesikalara dayanarak yaptığım incelemeler sonunda bu olayın tümünü yazmak mümkün olmuştur. Resmi ve maddi imkânsızlık yüzünden geç kalmıştır.

Şimdiye kadar her nedense, geniş kavramıyla işlenmemiş ve moral bakımından bir filmi çevrilmemiş olan bu olayın, yaşayan kahramanlarından dinlediğim senaryoyu ve geminin seyir jurnallerindeki bilgileri aynen yazdım...»

Yazarın kanısınca, Kurtuluş Savaşı'nda deniz kuvvetlerimiz kara kuvvetlerimizi desteklemiş; deniz yolları da, kara yolları gibi, Milli Mücadele'nin damarları olmuştur. Kitabın ana konusu: «Öl, esir olma, esir al»dır. Alemdar gemisini, çarkçı Osman Efendi İstanbul'dan kaçırmıştır. Gemi Ereğli'ye gelip Kuva-yı Milliye'ye katılır. Ama düşman tarafından yakalanıp Zonguldak'a getirilir. Ulusal çeteler tam zamanında gelip yardım ederler. Fransız C-27 gemisiyle savaşan Alemdar, yaralı olarak utku, kazanır. Tutsaklar alır, içeri gönderir, Fransız savaş gemileri Ereğli'ye gelir. Fransızlara göre, Alemdar, bir korsan gemisiydi. Verilen nota ve ultimatoların Türkçe örnekleri eklidir. Milli Hükümet direniyordu. Ankara ile Paris hükümetleri anlaştı. Tut-

938

saklar geri verildi. Alemdar batmıştı.. Ama ulusal, siyasal varlığımız ilk olarak tanınmıştı. Alemdar yüzdürülerek çift demirle güven altına alındı. Trabzon'a gitti.

Kurtuluş Savaşından sonra Ereğli'deki kalkınma hareketleri de kitapta anlatılır. Yakın tarihimizin serüvenlerini yaşamış olan yazarın yaşamöyküsü sonda verilmiştir. Belgelerle resimler, en sonda ayrı bir albüm biçiminde sunulmaktadır.

939

P

941

PAYS (LE) DE KAMAL ATATÜRK FORMATION ET EVOLUTION DE LA NOUVELLE TURQUIE (1938)

Avusturya'nın Ankara'ya gönderdiği ilk elçi olan August Rittenvon Kral'ın Almanca yapıtından, Viyana üniversitesi'nde Prof. Dr. Andre Robert tarafından Fransızca'ya yapılan çeviri, yeniden gözden geçirilmiş ve çok genişletilmiş 2. basım olarak, Viyana ve Leipzig'de W. Braümüller'in Üniversite Yayınları arasında çıktı (IX-304 s., ayrıca renkli 1 Türkiye haritası, fiyatı yazılı değil).

Yeni Türkiye'yi daha iyi tanıtmak, ön-yargıları gidermek, yanlışları çürütmek amacıyla hazırlanan yapıtın yazarı, Balkanlarda ve Anadolu'da olduğu gibi, eski ve yeni Türkiye'de de birçok yıl geçirmiş, illerimizi, halkımızı, dilimizi öğrenmiş, belgelemesini yerinde toplamıştır.

Das Land Kamâl Atatürk's. Der Werdegang der modernen Türkei/Kamâl Atatürk'ün İlkesi Yeni Türkiye'nin oluşum ve gelişimi başlığını taşıyan yapıtın Almanca aslı, 1935'te aynı yayınevince bastırılmıştı. Bunun önsözünde, yazar, bu incelemenin, yalnız Türkiye'nin kültürel ve ekonomik sorunlarıyla ilgilenen meslek adamlarına değil, Yakın-Doğu'yu daha iyi tanımak, bu ülkelerin durumunu tam olarak öğrenmek isteyen geniş bir okuyucu topluluğuna da seslendiğini kaydeder.

Tam nesnel olmağa çalışan yazar, fıkralardan, kişisel izlenimlerden alabildiği ölçüde kaçınmış. Kemalist Türkiye'nin nasıl oluştuğunu, her alanda gerçekleştirilen, dünyada şaşkınlık

943

Uyandıran sayısız ve büyük devrimlerin ana çizgilerinin neler olduğunu, tükel bir tarihsel araştırma içinde göstermeğe çalışmıştır.

Gerçi yapıtın her bölümü eşit ölçüde derin sayılamazsa da bir bütün olarak, yeni Türkiye ve onun esinlendiği ülkü üzerine tam bir düşünce vermektedir.

Türkçe adlar Türkçe yazımı ile gösterilmiş, bunların okunuş biçimleri üstüne örneklerle açıklama yapılmıştır. Türk basını ve kaynakçası gözden geçirilmiştir.

Ekim 1937'de yazılan ikinci basımın önsözünde, yapıtın baştan başa yenileştirildiği, yeni olayların ve yemliklerin eklenmesiyle tamamlandığı belirtilir. Tarihsel bölümler dışında kalan kültürel, yönetsel, ekonomik sorunların özellikle geliştirildiği kaydedilir. Tarımsal üretim ve küçük sanayi yanında, yer-altı kaynaklarına da bir yer verilmiştir. Askeri ve siyasal sorunlara - özel bir dikkat ve özen gösterilmiştir. Bu, ne yeni Türkiye'nin oluşumunun yalın bir tarihçesi, ne bir izlenimler dergisi, ne de Atatürk'ün bir yaşamöyküsüdür. Yapıt, yeni Türkiye'nin durumunun özenli bir incelemesi, o zamana kadar yurdumuzda gerçekleştirilenlerin bir dengelemidir.

Yazar, on beş yılda yapılan bütün devrimlerin Türk halkınca candan benimsendiğine, bunların bütün Avrupalılarca da sevgiyle karşılandığına işaret eder.

Din, eğitim-öğretim, müzik yazın vb. gibi bölümlerin yazımında Türkçe yayınlar gözönüne alınmıştır.

23 bölüme ayrılan yapıt, Anadolu'da Millî Mücadele Şefi Mustafa Kemal Paşa ile başlayıp sonuçlarla sona ermektedir,

944

Öteki bölümlerden kiminin başlıkları şunlardır: Osmanlı İmparatorluğunun sonu. — Lausanne Barışı. — Gazi Mustafa Kemal Türk Cumhuriyeti Başkanı. — Halifeliğin kaldırılması. — 1924 Anayasası. — 1925 Kürt ayaklanması, — Gazi Mustafa Kemal'e suikast (1926). — Partiler örgütü. — 1929 Kürt ayaklanması. — Türk - İran anlaşması, Devlette kültür yeniliği. — Layiklik ve demokrasi. — Yeni hukuk örgütü (1926). Kadın haklarında eşitlik. — Yönetim reformları. Maliye ve vergi örgütünün çağdaşlaşması. — Millî Eğitim. Latin akçesi. — Dilin ulusallaşması. — Tarih araştırmaları. — Tarım ve orman örgütünün yenilenmesi. — Ticaret ve endüstri örgütü Para ve ticaret politikası. — Ulusal endüstrinin gelişmesi. — Banka ve sigortalar. — Demir, deniz ve hava yolları. — Turizm. — Güzel sanatlar, yazın, basın. — Yeni Başkent, bayındırlık işleri» — Sağlık ve sosyal yardım. — İstatistik. — Ordu.

Kitabın Almanca aslı 1937'de yeniden basıldığı gibi, Kenneth Benton tarafından yapılan İngilizce çevirisi de Kemal Atatürk's land. The Evolution of modern Turkey adıyla 1938'de aynı yayınevinde bastırıldı.

945

PONTUS MESELESİ TEŞKİLAT, RUM ŞEKAVET VE FECAYİİ HÜKÜMETİN İSTİTLAAT VE TEDABİRİ AVRUPA HÜKÜMETLERİYLE MUHABERAT (1922)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce resmen hazırlanan bu kitap, Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Matbaası'nda basıldı (52-124-159-15-18-8 s., ayrıca 24 planş, I levha, parasız dağıtıldı).

Dış ve iç kapaklarda, şöyle iki not var :

«Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi'nin teşebbüsüyle bitaraf bir heyet tarafından Karadeniz sahilindeki Rum teşkilât merkezleriyle Metropolithanelerinde elde edilen evrak ve vesaike istinaden kaleme alınmıştır.

Rum Metropolithaneleri ile ecnebi müessesatında elde edilen evrak ve vesaikin birer suretleri ile Rumlar tarafından Türklere karşı tatbik olunan mezalim-i vahşiyänenin mahallerinde alınmış fotoğrafleri kitaba leffedilmiştir.»

52 sayfalık «mukaddime» değerli bir tarih araştırmasıdır : 1 — Anadolu Türktür: Irak'ta Sümerler, Filistin ve Anadolu'da Hititler, Hititler den sonra Anadolu, Trakya ve Anadolu, 2 — Türk idaresinde Hristiyanlar. 3 — Haricin entrikaları. 4 — Türkiye'de Yunan ve Rum ihtilal cemiyetleri. 5 — Fener Patrikhanesi ve Yunanistan. 6 — İstanbul'da Yunan teşkilâtı ve cemiyetler, 1 — Pontus teşkilâtı ve safhaları, gibi bölümleri var, bu önsözün öteki beş bölümünün başlıkları da şöyledir :

946

Teşkilât. — Rumların Türklere mezalim ve itisafatı. —Hükümetin istitlâatı. — İttihaz olunan tedabir. — Düve'l-i ecnebiye ile muhaberat, harici propagandalar ve tesirâtı.

Önemli belgeleri kapsayan bu kitaptaki resimler, kuşe kâğıdına basılmıştır.

947

Q

949

QUESTION (LA) TUROUE (1923)

Ünlü Fransız gazetecisi Maurice Pernot'nun yapıtı, Paris'te B. Grasset Yayınevi'nin Rene Gillouin yönetiminde yayımladığı (Politeia) adlı politik düşünce ve eylem dizisinin 3. kitabı olarak 4. kez basıldı (X-322 s., 6.75 frank). Yazar, bundan on yıl önce de İstanbul'a ve Anadolu'ya yaptığı bir gezinin notlarını Rapport sur un voyage d'etude â Constantinople, en Egypte et en Turquied' Asie (Paris, P. Didot, 1913) adlı yapıtında toplamıştı. Başlığı Türk sorunu diye Türkçeye çevrilebilecek olan kitaptan ilk 10 nüsha numaralanıp lüks olarak basılmış.

Kitap, beş bölüme ayrılmaktadır: I. — İstanbul Müttefiklerin denetiminde, II, — Ankara, Batı ile Doğu arasında Türkler, III. — Türkler ile İslamlık, IV. — Türkiye'deki gayri-müslim azınlıklar, V. — Türkiye ile Büyük Devletler:

Kitap, mütareke'den sonraki Türk tarihinin güncel olaylarını anlatır. Rene Gillouin imzasını taşıyan Giriş bölümünde, Türk sorununun İslamlığın geniş ve uzun bir sorunu olduğu kaydedilir. Verilen bilgiye göre, yazar, Yüksek Öğretmen Okulu ile Roma Fransız Okulunu bitirmiş, geziyi severmiş, dış sorunlar, yabancı ulusların tarihi konularında birinci derecede uzmanmış.

Önsöz yazarı, bu yapıtı okuduktan sonra, bir İslam uygarlığı bulunduğuna inandığını, dostları Anglo-saksonların «son haçlı seferi» dedikleri, Hristiyanlığın Kâfirliğe, Uygarlığın Barbarlığına — İslâmlığa — karşı bir savaşa kendilerini zorladığını söyler» Bay Louis Massignon'un «Revue hebdomadalre»de (3 hazi-

951

ran 1022 tarihli, s. 12) çıkan bir makalesini anımsatır; burada Massignon, İslamlığın İsa ile annesini tanıdığını, uzun samandan beri İslamlığın Hristiyanlığa artık gözdağı yemediğini söylemektedir.

Türk «barbarlığı» suçlamasına yanıtı Bay Pernot'nun yapıtında bulmaktayız. Türk konukseverliği, Türklerin öksüz, yetim ve yoksullara acıması üzerinde özellikle durulmuştur. Batı uygarlığı karşısında Türkiye'nin, genellikle İslamlığın bugünkü durumu, XIX. yüzyılın son yarısında Japonya'nın durumuna benzer. İslam dünyasının Batı'dan öğreneceği çok şey varsa, Batı'nın da ondan öğreneceği bir şeyler vardır. İslamlık, bir uygarlıktır, Tinsel değerleri, Devlet anlayışını korumasını bilmıştır.

Kitabın ilk bölümünde Mütareke İstanbul'u tanımlanır: İstanbul'da yönetim, maliye, Rus göçmenleri, yoksulluk, ulusal duygu, Türk milliyetçiliği, Türkçülük, İstanbul ile Ankara arasındaki ayrım.

İkinci bölümde Anadolu hareketinin kökenleri, Erzurum ve Sivas kongreleri, Doğucular ile Batıcılar, Ankara ile Moskova, Mustafa Kemal, Ankara ile Berlin: Asya'da Alman oyunları. Panislamizm ile Müttefikler politikası anlatılır.

Üçüncü bölümde Türkiye ile reformlar, Türk halkının öz-yapısı, İslamlık ile Türkiye'deki uygarlık, İslam hukuku, kadınların durumu, örf, âdet, gelenek, kültür vb. açıklanır.

Dördüncü bölümde Yahudiler, Rumlar, Ermeniler gibi gayr-i müslimlerin durumu gözden geçirilir.

Son bölümde de Almanya, Rusya, İngiltere, Fransa, Amerika B.D. ve Japonya gibi büyük devletlerin Türkiye politikaları,

952

Sevres antlaşması ile Türkiye'nin parçalanması İstanbul sorunu, ulusal haklar incelenir.

Kasım 1921 — Şubat 1922 tarihleri arasında Roma'da yazılmış olan yapıtın sonunda, Milli Mücadele hareketinin tarihini aydınlatacak 10 belgenin Fransızca çevirileri toplanmıştır. Yapıt hazırlanırken, bu belgelerin metinlerinden yararlanılmışı 1. —Ankara Müftüsünün Fetva-ı Şerifi II. — Erzurum Kongresi kararları, III. — Erzurum Kongresi Beyannamesi, IV. — Balıkesir Milli Teşkilatı nizamnamesi; V, VI, VII. — Balıkesir Milli Kongresinin yayımladığı protestolar, VIII. — Sivas Kongresinin Sultana gönderdiği telgraf, IX. - Mustafa Kemal'in söylevi, X. Cenap Şahabeddin Beyin yazara demeci.

Görüldüğü üzere, bu yapıt, epey ilginç konuları kapsamaktadır.

953

R

955

REGIME (LE) D'OCCUPATION HELLENIQUE EN TURQUIE (1921)

Lausanne'daki Türkiye BM. Meclisi Daimi Bürosu (Le Bureau Permanent du Congres Turc de Lausanne) tarafından yayımlanan bu kitap, Lausanne'da Dr. A. Bovard-Giddey Basımevi'nde bastırıldı (48 s., fiyatı yazılı değil). Başlığı Türkiye'de Yunan işgal Rejimi diye dilimize çevrilebilecek olan kitap, bu işgale ait resmi belgelerle çürütülemez kanıt ve tanıtları kapsamaktadır.

Bir girişten sonra kitap, Babiâli'nin İstanbul'daki Müttefikler Yüksek Komiserlerine gönderdiği notalarla başkaca belgeleri içermektedir. Bunlar: 1 — İstanbul ve dolaylarında, 2 -Trakya'da, 3 — İzmir ve dolaylarında, 4 — Anadolu'da, diye dört bölüme ayrılmıştır. Son bölümde, ayrıca, Bursa Genel Hükümetinin (Gouvernement General de Brousse) raporu, Yunan tethiş ve vahşeti üzerine bir

tanıklık, söz götürmez kimi olaylar, Yunan işgali rejimi üstüne kısa bir özet ve buna yapılan dört sayfalık bir ek de vardır. Yapıt, Yunan işgalinin karayazılı Türk halkına yaptığı tethiş ve zulmü bütün ayrıntılarıyla ispatlamaktadır.

Kitabın arka kapağında, Türk sorunu ile ilgili yeni yayınların şöyle bir çizelgesi de bulunmaktadır: 1 — La Turquie moderne (Cenevre'deki Türk Yurdu yayınlarından), 2 — L'Asie Mineure et ses populations (Türk Yurdu), 3 — La Civilisation Turque en Asie-Mineure (Lausanne, Türk Yurdu), 4 — Memoire sur les nationalites etablies en Asie-Mineure (Cenevre, Türk

957

Yurdu), 5 — Smyrne au point de vue geographique, economique etc. (Lausanne, Türk Yurdu), 6 — Un Appel à la Justice (İstanbul, publie par la Ligue de def ense des droits ottomans et approuve par le Congres national reuni a Smyrne, le 17 Mars 1919), 7. — Atrocites greques dans le vilayet de Smyrne, documents (Cenevre, Ligue de defense des droits ottomans), 8 - Atrocites greques (ikinci dizi, Lausanne, Bureau permanent du Congres Turc), 9 — Atrocites commises par les Armeniens (İstanbul, Congres National) 10 — La Turquie devant le tribunal morplial (İst. Congres National) 11 — Les Turcs d'apres le auteurs celebres (İst. Congres National), 12 — Les Allies qu'il nous faudrait (Pierre Loti), 13 — Les Massacres d'Armenie (Pierre Lotti), 14 — Les Turcs et la question d'Armenie (Kara Şemsi), 15 — Le Proletariat Turc au Congres socialiste international de Berne, 1919 (Kara Şemsi), 16 — L'Islam, les Turcs et. la Societe des Nations (Kara Şemsi), 17— Turcs et Armeniens devant L'histoire (re-. futations du memoire de delegation armenienne, Kara Şemsi), 18 — La Question Turco-armenienne (Rüstem Bey), 19 — Les Turcs et les revendications greques (Paris, A, - G. L'Hoir basimevi), 20 — Le Martyre d'un peuple (Galip Kemali Bey, İtalya, Salsomaggiore),. 21 — Les Grecs a Smyrne (Dr. N. Reşad Bey, Paris), 22 — Le Traite Turc (Lausanne, Bureau permanent du Congres Turc).

1919-21 yılları arasında yayımlandıkları anlaşılan bu Fransızca yapıtların önemi, başlıklarından bile belli olmaktadır.

958

REİSİCUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN SONBAHAR SEYAHATLERİ (1925)

Kimin tarafından hazırlandığı, nerede basılıp yayımlandığı belli olmayan bu kitap, Atatürk'ün 1924 Sonbaharı'nda Batı ve Kuzey-Doğu Anadolu'ya yaptığı büyük gezinin izlenimleriyle resimlerini kapsar (160 s., resimli, ayrıca 1 Atatürk portresi).

Kitapta 6 bölüm var : 1. Dumlupınar, 29-30 Ağustos 1924. — 2. Bursa'da, 16 Ağustos -11 Eylül. — 3. Karadeniz kıyılarında, 11 Eylül - 23 Eylül. — 4. Samsun'dan Erzurum'a, 24 - 29 Eylül 1924. — 5. Felâket mıntakasında, 30 Eylül - 9 Ekim 1924. — 6. Ankara'ya avdet, 10 -18 Ekim 1924.

Atatürk'ün ünlü Dumlupınar söylevi ilk bölümde yer alıyor. Başlangıç'ta bunun için deniliyor ki:

«Büyük Reisimiz Ağustos sonlarında Ankara'dan Dumlupınar'a azimet buyurdular ve Yunan istila ordularının inhidam ve imhasına şahit olan Çalköy civarındaki şehamet meydanında Şehitler Abidesi'nin esasını vaz'ettiler. Reis Hazretlerinin, şehit askerin başı ucunda, on binlerce halk muvacehesinde irat bu-

yurdukları nutuk tarihimize unutulmaz bir şaheser olarak kalacaktır. Başkumandan Muharebesi'nin ferdasında muzaffer Türk ordularına Akdeniz hedefini gösteren Büyük Gazi 1340 (1924) yılının 30 Ağustosunda aynı tepeden Türk milletine istikbal ve itila yollarını işaret buyurdular.»

Dumlupınar töreninden sonra, Atatürk, Eskişehir'den Kara-köy yolu ile Bursa'ya geçmiş, Bursa'nın kurtuluş bayramında

959

hazır bulunmuştur. Daha sonra-Hamidiye-zırhlısıyla Mudanya'dan hareket ederek Karadeniz limanlarından Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun'u ziyaret etti. Erzurum dolaylarındaki deprem yıkımı üzerine gezi programını değiştirerek Amasya-Sivas-Erzincan üzerinden felaketzedeleri teselliye koştu.

Paşa, beş yıl önce ayın yollardan geçerken, yurdun her yanı işgal ve istila edilmişti. Bunun için, Paşa'nın gezileri sırasında ulus her yerde büyük bir coşkunlukla minnet ve şükranlarını belirtmeye çalıştı. Halkın coşkulu karşılama ve uğurlama gösterileri bunu gösterir.

Paşa halkla pek içten ilişkilerde bulundu. Onun dertlerini gereksinmelerini dinledi. Felaketzedelerin acılarıyla kendisi uğraştı. Musul statükosuna ait anlaşmazlık üzerine, gezilerine son vererek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni hemen toplantıya çağırıp Ankara'ya döndü.

Cumhurbaşkanı her fırsatta belediyelerde, Halk Fırkası (Partisi) merkezlerinde Türk ocaklarında, öğretmen derneklerinde, okullarda çeşitli söylevler verdi. Gazi'nin ruhundan kopan birer genel kural niteliğinde olan bu uyarıcı hitabeler, kendisine verilen yanıtlar, bütün geçilen yerlerde, en uzak köşelerde bile halkın o etkili coşkunluğu, o sohbet havası, cumhuriyet ve devrim düşüncesi çevresinde kurtarıcının ve Türk toplumunun karşılıklı bir anlaşma tablosu olarak gelecek kuşaklara geçmeye değer. «Bu itibarla bu kıymettar tezahürlerin yevmi gazete sayfalarında unutulmayıp gelecek zamanlara toplu bir vesika halinde tevdi bizim için tarihi bir vazifedir.» (1)

(1) «Bu yüzden, bu değerli belirtilerin günlük gazete sayfalarında unutulmayıp geleceğe toplu bir belge olarak sunulması bizim için tarihsel bir ödevdir.»

960

Bu gezinin bir özelliği de şu: Yalnız Anadolu içindeki bölümü 3.000 kilometreden çok bir uzaklığa ulaşan bu gezi sırasında, «Lâtife Gazi Mustafa Kemal hanımefendinin de bütün yol ve merasim yorgunluklarına rağmen daima büyük bir zindeği ve şevk ile Büyük Reise refakat buyurmalarıdır. Muhtelif yerlerde merasim esnasında kendilerinin de hazır bulunması kıymettar Reisimizin etrafını bir muhabbet ve tebci halesi şeklinde kuşatan kitleye kadınlarımızın da iştirakini temin etmiştir...» (2)

Bol resimli oluşu, bu gezi kitabını büsbütün değerlendirmiştir.

(2) «Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi'nin de bütün yol ve tören yorgunluklarına karşın sürekli bir dinçlik ve coşkuyla Büyük Başkan'a arkadaşlık

etmeleridir. Türlü yerlerde, tören sırasında, kendilerinin de hazır bulunması,- değerli Başkanımızın çevresini bir sevgi ve kutlama oylası biçiminde kuşatan kitleye kadınlarımızın da katılmasını sağlamıştır.»

961

REVEIL (LE) D'UNE RACE DANS LA TURQUIE DE MUSTAPHA KEMAL (1927)

Fransız yazarı Rene Marchand'ın yapıtı, Paris'te Nouvelle Societe d'Edition yayınlarında basıldı (232 s., I portre, 1 harita, 12 frank). 1927 yılının Mayıs-Haziran aylarında Türkiye'ye yaptığı bir gezinin notlarını veren yazar yapıtın Türkiye-Fransa Cumhuriyetleri arasındaki dostluğun temellerini atmış olan Bay Albert Sarraut'ya armağan ediyor. Kitabın ayrıldığı 12 bölümün başlıkları ile ikisinin ara başlıklarını sunuyoruz :

I. Türk Cumhuriyetinin başkenti Ankara.

II. Mustafa Kemal.

III. Büyük Millet Meclisi.

IV. Halk Partisi.

V. Cumhuriyetin yapıtları: Bayındırlık işleri. — PTT. — Tarım. — Dışarıdan gelen göçmenler.— Ticaret ve endüstri. —Sağlık ve sosyal yardım. — Çocuk esirgeme. — Milli eğitim. —Adalet. — Milli savunma. — Maliye.

VI. Kültür çabası: Türk-Ocakları. — Basın. — Güzel sanatlar. — Yazın. — Latin harflerinin kabulü.

VII. Kadının özgürlüğü.

VIII. Köy, din, ahlâk ve törelerin gelişimi.

IX. Dünyada Türkiye.

X. Fransa karşısında Türkiye.

962

XI. Dinlenme kenti istanbul.

XII. Simplon-Orient-Express'te.

Başlığı «Bir ırkın uyanışı. Mustafa Kemal'in Türkiye'sinde» diye dilimize çevrilebilecek olan yapıt, anlaşıldığı üzere, yabancı bir yazarın yurdumuzda geçirdiği iki ayın izlenimlerini taşımaktadır.

Bundan altı yıl sonra yazar, değerli türkolog Jean Deny ile birlikte Petit manuel de la Turquie nouvelle (Yeni Türkiye'nin küçük elkitabı, 1933) adlı büyük yapıtını (318 s.) hazırlayıp yayımladı, Bay Sarraut buna güzel bir önsöz yazdı.

963

S

965

SERBEST FIRKA HATIRALARI (1949)

Ahmet Ağaoğlu'nun (1869 — 1939) ölümünden sonra yayımlanan yapıtlarından biri, İstanbul'da Nebioğlu Yayınevi'nce (Nebioğlu Yayınevinin Siyasi Yayınları'nın onuncusu olarak çıkarıldı (168 s., 250 krş.). Bundan 20 yirmi yıl sonra da kitabın yeni basımı yapıldı (1969).

Atatürk'ün 1930 yılında arkadaşı Fethi Okyar'a kurdurduğu serbest Cumhuriyet Fırkası ancak 100 gün yaşayabilmiş, kimi olaylardan sonra kapatılmıştır. Bu Parti'nin ne gibi düşüncelerin etkisi altında doğduğunu, ancak 100 günlük bir yaşamdan sonra niçin çarçabuk dağılıp tarihe karıştığını, bu acıklı serüvenin tam öyküsü ve tarihini işte bu kitap bize anlatır.

Kuruluşunun gerçek nedenlerini açıkça anlattığı gibi, dolayında çevrilen gizli oyunları, dolapları, dedikoduları, özellikle Atatürk, İnönü, Ali Fethi Okyar ve daha bir çok önemli kişilerin oynadıkları olumlu-olumsuz rolleri bütün açıklık ve çiplaklığıyla, özgün belgelere dayanarak açıklamaktadır.

Yayınevinin ve Samet Ağaoğlu'nun önsözleri ile Ahmet Ağaoğlu'nun yapıtlarının çizelgesinden sonra, kitap, üç bölüme ayrılıyor: Serbest Fırka'nın kuruluşu. — İzmir hadiseleri ve Fırka'nın feshi. — Fırka'nın feshinden sonra.

Yayınevi, yazarın yaşamı ve yapıtlarını anlattığı Önsözünün başında şunları söyler: «Bu eser, Türk siyaset tarihinin en mühim hadiselerinden biri olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş ve dağılışını, bu fırkanın en mühim uzuvlarından Ahmet Ağaoğlu'nun müşahedeleriyle anlatmaktadır...»

967

Yazarın oğlu Samet Ağaoğlu da önsözünde babası ve yapıtı üzerine diyor ki: «Babam merhum Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu kısa ve heyecanlı hayatı ve sonu hakkındaki hatıralarım iki düşünce ile neşretmeğe karar verdim.

Bunlardan birisi memlekette yerleşip inkişaf etmesine çalıştığımız gerçek demokrasinin ve samimi demokratların karşısına her zaman çıkan ve çıkacak olan zihniyeti ve o zihniyetin hareket tarzını çok canlı misallerle meydana koymaktır.

İkinci fikir, milli hayatımızın dikkate şayan bir hadisesi olarak vukubulan bu teşebbüsün çok karanlık, aşağı-yukarı dedikodulardan ileri gitmiyen tarihini biraz aydınlatmak ve bu suretle bir hizmette bulunmaktır...

Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ait hatıraları şüphesizki milli hayatımızın bu safhasına bir taraflı bir bakışın mahsulüdür, Ahmet Ağaoğlu bu macerada rol almış, Fırkanın doğuşundan saadet, batışından elem duymuş ve hatıralarını da bu insani hislerin tesiri içinde yazmıştır. Onun bu hatıralarında anlattıklarının hakikat bakımlarından kontrol edilebilmesi için bu tecrübeye rol almış diğer kimselerin veya bu hadisenin içinde yaşayanların kendi hatıralarını anlatmaları icap edecektir.

Bugün Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kuranlar, başta Atatürk olmak üzere, hepsi Allah'ın rahmetine kavuşmuşlardır. Bunlar arasında yalnız Fırka Lideri merhum Fethi Okyar'ın muharrir Ziya Şakirt (Soko) anlattığı anlaşılan bazı noktalar vardır. Binaenaleyh Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ait ve bu fırka kurucuları tarafından Ahmet Ağaoğlu'nun bu hatıralarından başka

yazılmış hatıralar yoktur, denilebilir ve bu itibarla bu hatıralara «Serbest Cumhuriyet Fırkası»nın bu fırkanın kurucuları için hakiki sayılan tarihi diye bakılabilir:

Buna mukabil bu partinin kuruluş ve hayat safhalarında müşahit ve Cumhuriyet Halk Partisi mensubu sıfatıyla bulunanların kendi bilgilerini meydana koymaları imkânı vardır ki bu da hatıraların doğruluğu hakkında bir ölçü olabilir!

Nihayet Serbest Cumhuriyet Fırkası'na birinci planda bulunmadan mensup olan ve halen hayatta olan zevat vardır, Üçüncü Büyük Millet Meclisi azasından Galip ve Naki beyler gibi! Bu zevat da kendi bilgilerini meydana koymak suretiyle hakikatin aydınlanmasına yardım edebilirler.

Merhum babamın 'Serbest Cumhuriyet Fırkası' hatıralarını neşrederken takip ettiğim hedefler, beni bu hatıralarda şahıslara ait olan bazı kısımları çıkarmağa sevketti...

SEVRES VE LAUSANNE (SEVR VE LOZAN) MUAHEDELERİNİN TARİHÇESİ VE HÜKÜMLERİ (1934)

Kooperatifçilik Hukuku Profesörü Suphi Nuri (İleri)nin (1887 - 1945) konferansı, İstanbul'da Arkadaş Basımevi'nde kitap biçiminde basıldı (48 .s., 25 krş.). Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Yayınları'nın 62. kitabı olan yapıt, Gazi Mustafa Kemal'e) armağan edilmiş. Konu. 1932 -1933 yıllarında İst. Hukuk Fakültesi ikinci sınıfında, Devletler Hususî Hukuku dersinde öğrencilere konferans olarak verilmiş.

Konferansçıya göre, Sevres ile Lausanne Antlaşmaları'nın tarihçeleri ve hükümlerinden söz ederek bir karşılaştırma yaparken, akla gelen önemli iki soru şudur:

- 1 — Sevres Antlaşması'nı imzaya nasıl zorlandık?
- 2 — Niçin, Lausanne Antlaşmasını düşmanlarımıza imza ettirebildik?

Bu soruların yapıtını verebilmek için, konferansçı bütün Türk-Osmanlı tarihine eleştirci bir gözle bakıp kısaca anımsatır. Bu incelemede, olumlu belgeden çok - kişisel düşünce ve inançlarını. sunmakla yetindiğini söylüyor. Ancak, her şeyden önce, Tarih kavramı üstüne F. Challaye'in kitabından kısa bir bilgi aktarıyor.

Konferansın ara-başlıkları şunlardır: I — Başlangıç. II — Tarih, a) tarihin metodu, b) tarihin kurduğu mazi, c) hulasa. III — Sevres Muahedesini imzaya nasıl mecbur olduk? IV — Ni-

çin Lausanne Muahedesini düşmanlarımıza imza ettirmeğe muvaffak olduk? V — Sevres'e sürüklenirken. VI — Sevres Muahedesi, ölen Osmanlılar, yaşayan Türkler, 1. — Mondros Mütarekesi, 2 — Şerves Muahedesine doğru. VII — Lausanne Muahedesi, inkılap, cumhuriyet, gaye. Son bölümde; Misak-i Milli, Mudanya Mütarekesi,

Lausanne ve öteki antlaşmalar, Antlaşmanın metni ve ekleri, hükümleri, sonuçları gözden geçirilmiştir.

Konferansçı, sözlerine şöyle son verir: «Bizi Mustafa Kemal ümmetlikten çıkarıp millet yaptı. Tebaalıktan kurtarıp yurttaş yaptı. Esirlikten alıp efendi yaptı. Fakat biz bütün bu iyiliklere layık olmaklığımız için büyük bir feragat ve seciye sahibi olmalıyız... Lausanne'ın verdiği istiklâlimize layık bir seciye, Mustafa Kemal ordusunun askerine layık bir seciye, Türkün hukuk-i ammesinden istifade edebilecek bir seciye. Binaenaleyh, yaşasın Lausanne Muahedesi!»

971

SINIF ARKADAŞIM ATATÜRK OKUL VE GENÇ SUBAYLIK HATIRALARI (1967)

General Ali Fuad Cebesoy'un (1882—1968) anıları, İstanbul'da İnkılap ve Aka Kitabevlerince Baha Matbaası'nda bastırıldı (174-S., 8 levha, 15 TL.).

Bir bölümü «Cumhuriyet» gazetesinde tefrika edilmiş olan bu anılarında, General, Harp Okulu'ndan sonra Harp Akademisi'nde de sınıf arkadaşı olan Atatürk'ü gençlik yıllarında anlatıyor.

Altı bölümlük kitaptan öğrendiklerimizin birkaçı şunlardır: Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'i kendi oğlu gibi severmiş. «M. Kemal, hakiki bir Türk milliyetçisi idi.» Topçu stajına M. Kemal Şam'da başlamış. Manastır, o zamanlar, devrimin en ileri merkeziymiş. Ata'nın kanısı: orduyu politikadan kurtarmak gerek! Enver Paşa, Mustafa Kemal'i kıskanmış...

Anılar, 1916 yılında Çapakçur boğazı savunmasında Ruslarla yapılan, kanlı savaşların son döneminde Cebesoy-Atatürk karşılaşmasıyla sona ermektedir. Yapıtın, Atatürk konusundaki bilgilerimize katkılarda bulunduğu söylenebilir.

Generalin Kurtuluş Savaşı ile ilgili öteki yapıtları da şunlardır : Milli Mücadele hatıraları (1. cilt, 1953); Moskova hatıraları, 1920-1922 (1955); Gen. Ali Fuad Cebesoy'un siyasi-hatıraları (2. cilt, 1957-60); Mustafa Semai - Milli lider (1956, «Belleten»den ayrışım).

972

SİVAS KONGRESİ (1963)

Yazın öğretmeni Vehbi Cem Aşkun'un (1909 —1979) yapıtı, yeni belgeler eklenmesiyle ikinci kez olarak İstanbul'da İnkılap ve Aka Kitabevlerince Tan Matbaası'nda bastırıldı (191 s., resimli, portreli, 5 TL.). İlk basımı 1945'te Sivas'ta Kâmil Matbaasında yapılmıştı 208 s., 3 TL.).

Yeni baştan yazılmışçasına genişletilmiş olan yapıt, bu son durumu ile -aha da değerlendirilmiştir. Rauf Orbay, yazara gönderdiği mektupta: "Yazılarınızla benim bildiklerim arasında mühim ayrılıklar vardır. Fakat bugün bunları, yazmak zamanı değildir" diyor. Orbay, bir yıl sonra (1964) öldüğüne göre, bu konuda bildiklerini söyleyip yazamamış, demektir. Bununla birlikte, Feridun Kandemir'in 1965'te yayımlanan hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay adlı kitabında kimi açıklamalar ve anılar bulunabilir.

973

SİVAS KONGRESİ (1969)

Mahmut Goloğlu'nun (doğ. 1915) Milli Mücadele Tarihi adlı yapıtının ikinci kitabı, Ankara'da Başnur Matbaası'nda basıldı (XVI — 261 s., 20 TL.) Birinci kitap, Erzurum Kongresi (1968) adını taşır.

Atatürk'ün Erzurum ve Sivas Kongrelerine ilişkin bir düşüncesini kitabının dış kapağına alan yazar; Ali Fuat Cebesoy, Vehbi Cem Aşkun, Alfred Rüstem ve Atatürk'ün bu kongreyle ilgili ve başkaca düşüncelerini aktardıktan sonra, Önsöz olarak da Atatürk, Lord Kinross ve Genelkurmay Başkanlığının kimi düşüncelerini sunar. «Erzurum Kongresi adını taşıyan birinci kitabın önsözü, bu kitabın da önsözüdür» der.

İkinci kitap, tıpkı birincisi gibi, dört bölüme ayrılmıştır :

I — Kongre öncesi: A) Karar, B) Başarısızlık, C) Zorlukların yenilmesi, D) Kongre hazırlıkları, E) Batı illerinin durumu;

II — Kongre: A) Sivas Kongresinin niteliği, B) Açılış, C) Görüşmeler, D) Manda meselesi, E) Sivas Kongresi ve İstanbul Hükümeti, P) Heyet-i Temsiliye;

III — Kongre sonrası: A) Tepkiler, B) Diyarbakır'ın durumu, C) Trabzondaki muhalefet, D) Sivas-İstanbul, E) Anadolu Büyük Kongresi, F) Amasya buluşması, G) Komutanlar toplantısı, H) Bir «Çiftlik kurma» hikâyesi, İ) Rumeli;

974

IV — Ekler: 18 tanedir: İlkeler, tüzükler, anılar, delege çizelgesi, Sivas Kongresi Beyannamesi, telgraflar, yaşamöyküleri, Mustafa Kemal Paşa'nın resmi zarflar içinde İstanbul'a gönderilen bildirisi, İrade-i Milliye'den bir örnek.

Bu dizinin üçüncü kitabı, Birinci Büyük Millet Meclisi adını taşır.

975

SİVAS KONGRESİ TUTANAKLARI (1969)

Uluğ İğdemir'in yapıtı, Ankara'da Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XVI. dizinin 10. kitabı olarak Kurum basımevinde basıldı (XII -120 s., ayrıca 2 planş, 20 TL.) Sivas Kongresi'nin 50. yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün anısına armağan edilen kitap, 4 - 11 Eylül 1919 tarihlerinde Sivas'ta toplanmış olan Kongre'nin sekiz genel toplantısına ait tutanaklarla, Atatürk'ün açış söylevi ve Genel Kongre Beyannamesi'ni kapsamaktadır. Sonda bir dizin vardır. Kongre tutanaklarının dört sayfası, tıpkı-basım olarak da verilmiştir.

Önsöz şöyle başlar: «Türk Tarih Kurumu kitaplığında F 65 sayıda kayıtlı fotokopisinden Türk harflerine çevirerek yayınladığımız Sivas Kongresi tutanakları'nın aslı Cumhurbaşkanlığı kitaplığında Sivas Kongresine ait bir dosya içinde öteki belgelerle birlikte ve iki defter halinde bulunmaktadır. Birinci defter 20 X 24.2 boyutunda I-79'uncu sahifeleri içine almaktadır, Her sahifede 23 satır vardır. İkinci defter 20 X 28.8 boyutundadır ve 80-107'nci sahifelerden ibarettir. Her sahifede 33 satır vardır. İkinci defter çizgili tek tek sahifelere yazılmıştır. Arkaları boştur, sonradan bir araya getirilmiştir. Her iki defter kurşunkalemle

yazılmıştır. Sahifelerden bazılarının kenarları kırmızı kurşunkalemle yukarıdan aşağı çizildiği gibi, bazı cümlelerin altları da yine kırmızı kalemle çizilmiştir. Bu çizgilerin Atatürk tarafından yapıldığını sanmaktayım. Bunlardan bazı önemli olanlarını bu baskıda gösterdik».

976

İğdemir'in belirttiğine göre, Atatürk, büyük "Nutku"nın Sivas Kongresiyle ilgili bölümünü yazarken, bu defterden yararlanmış (Nutuk, 1927 basımı, s. 68).

Önsözün son bölümcesi de şöyledir: «Sivas Kongresi sırasında Atatürk'ün güttüğü amaç, Kongrede herhangi bir ayrılığa meydan vermemek ve ileride izliyeceği yol için gerekli yetkileri almaktır. Bunun için konuşmalar sırasında daima yumuşak davranmakta ve uzlaştırmacı bir tutum bulunmaktadır».

Kongre tutanaklarının önemini belirtmeğe gerek görmüyoruz.

977

SİYASİ DARGINLIKLAR (1955-56)

Gazeteci Feridun Kandemir'in (1896-1977) altı ciltlik yapıtı, İstanbul'da (Ekicigil Tarih Yayınlarının 6-11. kitapları olarak yayınlandı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Atatürk dönemi siyasal yaşamındaki siyasal kişiler arasında baş gösteren kimi anlaşmazlıkların içyüzünü anlatmaktadır. Her cildin kapsadığı konular şöyle:

1. cilt: Konuya genel bir bakış niteliğindedir (112 s.).
2. cilt: Birbirlerinden ebediyen ayrılışları (120 s.).
3. cilt: Cumhuriyetin ilk muhalefet partisi nasıl kuruldu? İsmet Paşa iş başından çekiliyor» Kâzım Karabekir Paşa muhalefet lideri vb. (120 s.).
4. cilt: Serbest Fırka nasıl kuruldu, nasıl kapatıldı? (128 s.).
5. cilt : Karabekir'in kitabı niçin ve nasıl yakıldı? Yakılan kitabın aslı (1.12 s.).
6. cilt: Atatürk - İnönü, İnönü - Mareşal dargınlığı (96 s.).

Resim ve portrelerle süslü bu ciltlerin her biri, zamanında, 100 kuruş fiyatla satılmış, bir kaç kez basılmıştır.

978

SİYASİ YÖNLERİYLE KURTULUŞ SAVAŞI (1978)

Naşit Hakkı Uluğ'un (1902-1977) yapıtı, İstanbul'da Milliyet Yayınlarının (Tarih Dizisi)'nin 27. kitabı olarak, Sümer Matbaası'nda basıldı (440 s., ayrıca 4 planş, ciltli, 25 lira). Kapak resmi : Etem Çalışkan.

Elli yıl önce Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılırken Atatürk ve arkadaşlarının yaptığı toplantıların, Hilafetin kaldırılışına kadar geçen olayların bütün açıklamaları, bu kitapta bir araya getirilmiştir.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerinde, büyük önderle birlikte bulunmuş bir gazeteci olan yazar, olayları daha derinden ve ayrıntılarıyla inceleyebilmiştir.

1919'dan 1924'e kadarki olayların siyasal yönleri, ilkin bu kitapta kamuoyuna açıklanmaktadır, denilebilir.

Padişah ordudan korkuyor, Kâzım Karabekir Paşa Anadolu'da görev almaya çalışıyor, Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen sırlar, onun Vahdettin'le ilişkileri, Vahdettin'e vedaı, Boğaz'dan çıkışı; Karabekir'e ilk şifresi konularındaki açıklamalarla başlayan bu kitap, şu genel başlıkları taşıyan yedi bölüme ayrılmıştır :

Anadolu ihtilali ve millî kongreler Erzurum, Sivas, İstanbul kongreleri). — Millet, mukadderatını eline alıyor (T.B.M.M. ve Hükümeti kuruluyor). — Millî Mücadele günlerinden Büyük Zafere (Doğu'da Kurtuluş Savaşı, Yeşil Ordu,. T.B.M.M.'nin be-

979

yannamesi vb.). — İrtica ile karşı karşıya (Meclis ve Halifelik karşı karşıya). — Cumhuriyet'e doğru, (İsmet Paşa ve 14 arkadaşının teklifi). — Cumhuriyet'in ilanından sonra (İstanbul basınından destek, Rauf Orbay Grup önünde, Hüseyin Cahit Yalçın'ın duruşması). — Hilafetin sonu: Yargı, Eğitim Birliği, Layık Türkiye (Halifelik kaldırılıyor. Doğu ve Batı bu karar karşısında hayran kalmıştı).

Yazar, Cumhuriyet Türkiye için şunları söylüyor:

«Yaşlanmış ve çökmüş büyük bir İmparatorluktan 1923 yılında genç, dinamik ve inkılapçı bir cumhuriyet, Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. Akdeniz'i, Karadeniz'i, Orta Doğu'yu, Kuzey Afrika'yı, Arap Yarımadasını ve Balkanları kapsayan bir okyanusun sulan çekilerek Anadolu'da yeni bir kaynak, yeni bir güç fışkırmıştı. Kurumlarıyla, güttüğü düşüncelerle, yaşayış ve davranışıyla yepyeni bir varlık; modern bir kimlikle uluslar topluluğu için de yer almış, kendisini kabul ettirmiştir.

Bu yeni varlık, genç Türkiye Cumhuriyeti, yüzyıllarca etkisinde kaldığı yaşayışına biçim veren her şeyi değiştirmiş, bu gün bile bütün dünyanın hayran kaldığı gözü pek devrimlere girişmiştir; kıyafeti değiştirmiş, harf inkılabı yapmış, şehir ve kasabalarda yüzyıllarca çarşaf altında kalan kadına toplumdaki yerini vermiş, onları bugün ileri bazı ulusların bile erişemediği ölçüde devlet hayatına, her türlü çalışmaya ortak ettirmiştir. Yüzyıllardır özel hayata egemen olan teolojik ve gelenekçi esasların ve uygulamanın yerini İsviçre Medenî Kanunu almıştır ve bütün bu yeniliklerle birlikte layık devlet kabul edilmiştir.

Bu yeni Cumhuriyetin, reform ve kurumları yalnız biçimde kalmamış, köklü atılımlara başlangıç olmuştur Binlerce Türk

980

genci Batı üniversitelerinde yetişmiş, sayıları her yıl artan Türk üniversite ve yüksek okulları on binlerce eleman hazırlamış, her alanda yeterli bir kadro oluşturmuştur. Türk'ün toplumsal hayatında büyük değişme ve gelişmeler, yakın zamanlara kadar ilkel tarım, şartlarını yaşamaktayken bugün Türk ekonomisi hızlı bir endüstrileşmeye yönelmiştir.

Bütün tarihi boyunca fetihten fethetme giden, ordularıyla Orta Asya'dan kalkıp Viyana kapılarına dayanan Türkler, dünya barışının en önemli ilkesini, Yurtta sulh, cihanda sulh'u dış politikasına ilke yapmış ve yarım yüzyıllık bir barış dönemiyle dünyaya yeni bir örnek vermiştir...»

Yapıtın baştarafında, ulusal kongrelerden önceki günlerin umutsuz, inançsız savaşımını, mandacılığı okuruz. Padişaha bir manda muhtırası verilir.

Hiyanetlere karşın, Sivas Kongresi, başarıyla sona erer. 16 Mart 1920'nin kanlı sabahı, tam 27 sayfada anlatılır. İngilizlerin sığıntı Vahdettin nasıl kaçırdıkları, Cumhuriyetin ilanından sonraki kışkırtıcı yayınlar, Hilâfet kaldırılırken Meclis'ten şefkat ve acıma dilekleri, sanırım, bu kitabın en çok ilgi ve merak uyandıracak konularını oluşturur.

981

SON NÖBET DEFTERİ (1955)

Cumhurbaşkanlığı kitaplıkçısı Bn. Özel Şahingiray'ın hazırladığı kitap, Türkiye İş-Bankası tarafından Ankara'da yayımlandı (183 s., fiyatı yazılı değil). Baştaraftaki kayıt şudur : «Atatürk'ün hastalığından vefatına kadar tutulan, hastalık seyrini ve tedavi metodunu tesbit eden jurnaller, 1.X.1938 — 10.XI.1938». Kitap, iki defteri kapsamaktadır.

Altı sayfalık önsözünde Şahingiray'ın açıkladığına göre, Cumhurbaşkanlığı arşivinde bulunan bu iki defterin yayımlanmasını Bayar istemiş. Kitap, Atatürk'ün son 40 gün içindeki hastalık seyrini saptamaktadır. Günü gününe tutulmuş olan bu notlar, son 40 günün nasıl bir savaşım içinde geçmiş olduğunu gösterir. Defterler, birtakım rakamlar ve kısa anlatımlardan oluşur.

Defterlerden biri, 1.X.1938 cumartesi gününden 8.XI.1938 salı gününe kadar sürer; Atatürk'e verilen besin maddelerinin cins ve miktarlarını gösterir. Ötekisi de 1.X.1938 cumartesi gününden 10.XI.1938 perşembe günü saat 9, u 5 geçene kadar sürüp gider; Atatürk'ün nabız, derece, tansiyon, idrar doktorların müdahalesi ve ziyaretleri kapsar. Bu rakamlar ve kısa sözlerin neye yarayacağını, derleyici madde madde saymaktadır: Hekimler, tarihçiler, anı yazarları, felsefeciler, yurttaşlar bu notlara gereken değeri vereceklerdir.

Gene Şahingiray'ın topladığı Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931 -1938 (1955. VIII-750 s., 20 lira), Ankara'da Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları'nda basıldı.

982

SOSYAL VE KÜLTÜREL DÜŞÜNCELERİYLE ATATÜRK (1962)

Ünsal Oskay, Erdoğan S. Bozdoğan ve İsmet Umarusman'ın ortaklaşa hazırladıkları bu kitap, Ankara'da Atatürkçüler Derneği Yayınları'nın ilki olarak, İstiklal Matbaası'nda bastırıldı (102 s., 4 TL.)

Önsöz şöyle sona eriyor: «Türk genci! Kurtuluş Savaşı bir sonuç değildir. Gerçek savaş ondan sonra başlayandır. Bu kitap senin yolunu çiziyor. Ata'nın düşüncelerini bir parça sana iletebildikse ne mutlu bize!»

Atatürk'ün Bursa'da gençlikle yaptığı konuşmayla başlayan kitap, şu konulardaki düşünceleriyle sürüp gidiyor:

Kurtuluş Savaşı başlangıcı, «Nutuk»tan bir parça, Osmanlı İmparatorluğu hakkında, düşünceleri, Dinde arınma, Milletin iradesi karşısında saltanat ve halifelik, güzel sanatlar ve kültür alanında Atatürk, Eğitim, Dil, İnsanlık, savaş çalışması ve Atatürk; Dünya barışı — Türkiye, «Yurtta sulh, cihanda sulh» ne demektir?; Gerçek bağımsızlık hakkında Atatürk ne diyordu?, Uygarlık, Atatürk'ün halkçı bir hükümetten ne anladığı, Devlet adamı, Dünyanın geleceği hakkında ön görüşü, İnönü Savaşında, Afyon Meydan Savaşında, Gençler, Onuncu yıl söylevi vb.

Atatürk'ün bütün bu toplumsal ve kültürel düşünceleri, başlıca şu kaynaklardan derlenmiştir: Söylev ve demeçler, Nutuk.» Fransız yazarı M. Pirnot ile konuşması anekdotlar, «Yücel» dergisi, TBMM konuşmaları, Tarsus'ta çiftçilerle konuşması (1923) «Atatürk'ten düşünceler» kitabı, Ruşen Eşref Ünaydın'la konuşması (1937). «Atatürk'le konuşmalar» kitabı, «Atatürk diyor ki» kitabı, Dumlupınar konuşması. (30.VIII.1924). vb.

983

----- **SÖMÜRÜLEN ATATÜRK (1973)**

Ankara maiyet memuru (stajyer kaymakam) Asım Aslan'ın kitabı, Ankara'da Şark Matbaası'nda basıldı. (64 s.' 5 lira). Atatürk'ün 1926-27 yıllarında «gerçek» üzerine söylediği iki özdeyişi baş tarafa alınmış. Yazar, yapıtını gerçek Atatürk'çülere adanmış :

«Sömürülen Atatürk'ü, Atatürk'ü sömürmeyen ve O'nun en gerçek yol gösterici saydığı bilimin gösterdiği yoldan giderek büyük kurtarıcının ilkelerini, ülkelerini ve sosyal adaleti en iyi şekilde gerçekleştirmeğe ve Türkiye'yi bir an önce çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmağa çalışan gerçek Atatürkçülere adıyorum.»

Bir önsözden sonra, konu, şu başlıklar altında incelenmektedir :

Her yerde Atatürk. — Herkes Atatürkçü. — Papağan Atatürkçüleri. — Maske yapılmak istenen Atatürk. — Atatürk'ü istediğiniz gibi gösterebilirsiniz. — Çelişkilerin nedeni. — Atatürk neydi? — Ne yapmalıyız? — Bilim, Atatürk'ten daha büyüktür. — Bilim ne diyor? — Türkiye'nin durumu. — Türk modeli kalkınma yolu. — İnsan Atatürk. — Ben de Atatürkçüyüm. — Bize Atatürk gibi bir adam lâzım. — Atatürk'ün yaptıkları ve yapamadıkları. — Atatürkçü kimdir — Atatürk, komünizm, faşizm ve gericilik, — Asgarî müşterekler. — Atatürk ve Atatürkçülük hakkındaki tavrımız ne olmalıdır? — İşte budur gerçek Atatürkçülük. — Kaynaklar (24 kaynaktan oluşan bir kaynakça).

984

Kitabın, önemli gördüğümüz önsözünü de buraya aktarıyoruz :

«Bir ülke düşünün: Orada yaşayan bütün insanlar her fırsatta Atatürk'ten söz etsinler.

Bir ülke düşünün: Orada yaşayan bütün insanlar her fırsatta Atatürkçüyüz desinler.

Bir ülke düşünün: Orada iktidara gelen bütün hükümetler her fırsatta Atatürkçüyüz. Atatürk ilkelerinin uygulayıcısınız. Türkiye'yi ancak Atatürkçülük kurtarabilir diye nutuk çeksinler.

Bir ülke düşünün: Orada yaşayan bütün insanlar her zaman — gece, gündüz, sabah, akşam, ilkbahar, yaz, sonbahar, kış — İzindeyiz Ataaam! Kalbimizdesin Ataaam! Sen. ölmedin, yaşıyorsun Ataaam!... Atam, sen kalk, ben yataaam! diye bas bas bağırdıkları halde o ülke, dünyanın en geri ülkelerinden biri durumunda kalsın.

İşte o ülkenin adı Türkiye, o ülkede yaşayan insanlar da 'Türk insanları' dır.

Bu durum karşısında insan, ister istemez, kendi kendine şöyle bir soru sormaktan edemiyor: Peki, ama herkesin her fırsatta Atatürk'ten söz ettiği ve yine hemen herkesin her fırsatta 'Atatürkçüyüm' dediği bir Türkiye, neden hâlâ dünyanın en geri ülkelerinden biri durumundadır? 'Türkiye'yi ancak Atatürkçülük kurtarabilir' deniliyor, fakat herkes Atatürkçülük'ü kendi eğilimine göre yorumladığı için herkesin üzerinde birleştiği belli bir Atatürkçülük yok. Bu durumda ne yapmak lazımdır? Atatürk ve Atatürkçülük hakkındaki tavrımız ne olmalıdır?

985

İşte biz, bu kitapta bu tür sorunların cevaplarını araştırmağa ve bulmağa çalıştık. Ancak, şunu hemen belirtmek istiyoruz: Bu kitap bizim istediğimiz gibi olmadı. Aslında Sömürülen Atatürk şimdikinden daha hacimli ve daha doyurucu olacaktı, ama olanaksızlıklar yüzünden kitaba almayı düşündüğümüz birçok konuları kitap dışı bıraktık. Dileğimiz, bu eseri ileride daha hacimli, daha doyurucu ve daha iyi bir şekilde çıkarabilmektir.»

Türkiye'de Atatürk konusunun ne biçimlerde sömürüldüğünü anlatan, bunlara çıkar yollar öneren bu yapıt, ilgi ve merakla okunmaktadır.

986

SUS A L'ENVAHISSEUR DE L'OCCUPATION A LA LIBERATION DE SMYRNE MAI 1919-SEPTEMBRE 1922 (1922)

İtalyan yazarı Gilberto Primi'nin Fransızca yapıtı, İstanbul'da Fransızca olarak çıkan «Presse du Soir» gazetesi yayınları arasında basıldı (11 - 60 s., ayrıca 4 levha, 2 harita, fiyatı yazılı değil). «Presse du Soir» Müdürü Bay Eugene Maximoff, önsözünde, Yunan yenilgisinin 450 km. boyunca tam iki hafta sürdüğünü, düşmanın sayıca üstün olduğu kadar iyi silahlanmış olduğunu, yapıtta Türk utkusunun tam bir incelemesinin bulunduğunu kaydeder. Uzun yıllar Türkiye'de yaşadığı için Türk halkını çok iyi tanıdığını, Türk utkusunun büyük ölçüde Türk savaşçıların moral üstünlüğüne borçlu olduğunu, Kemalist hareketin sıradan bir serüven olmayıp halkın gönlünde derin kaynaklara dayanan ulusal bir hareket sayılacağını yazar. Şefin ve askerlerinin parolası: "Yurdun kurtuluşu"dur. Bütün İslam dünyasında Mustafa Kemal Paşa adı övünçle anılmakta, çünkü o «hasta adamı» canlandırmak için tansıklar yaratmıştır. Türkiye dünyaya parlak bir ders vermiş bulunmaktadır.

Kitabın asıl metni, Türk ulusal hareketinin oluşumunu anlatan genel düşüncelerle başlar. Yazar bunu, 1912-13 Balkan savaşına kadar götürür. Daha sonra, Hareketin başında bulunan yöneticileri tanıtır: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Ulusal Ordu Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı Liman von Sanders'in 20 Nisan 1922 tarihli bir yazısıyla değerlendirir. Bakanlar Kurulu Başkanı Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'i 2 Aralık 1921 tarihli bir yazıda «güzel bir denizci sima» olarak betimler,

987

Ege'deki savaşlarıyla ünlü «Hamidiye» kruvazörünün resmini de verir. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'i 9 Şubat 1922 tarihli bir yazıda tanıtır. Ankara Hükümetinin İstanbul'daki diplomatik temsilcisi Hamid Bey'i de tanıtırken,

Fransa ile yapılan barış antlaşmasının bilimsel olarak onun yapıtı olduğunu belirtir. Bütün bu kişilerin portreleri de sunulur.

Bundan sonra, (Mayıs 1919 - Eylül 1922) tarihleri arasında üç buçuk yıla yakın süren Türk Kurtuluş Savaşının Yunanlıların İzmir'e çıkarma yapmasıyla başladığı, Erzurum kongresi, Bursa'nın düşmesi, İnönü savaşları, Müttefiklerin arabuluculuğu, İzmit İn boşaltılması, Sakarya savaşı, Yunan donanmasının Marmara'daki etkinliği, abluka hareketi, Anadolu'daki iç örgüt, gerilla hareketleri, Büyük utku saldırısı, — bu başlıklar altında bir bir anlatılır. En sonda «Kundakçılar!» başlığı altında, Yunanlıların Batı Anadolu'yu yangına vererek baştan başa yakıp kül ettikleri, kargaşa ve bozgun yarattıkları belirtilerek, bunlar «Yeni Anabasis'in zavallı kahramanları» diye nitelenir. O günlerde, kralcı ve resmi Yunan gazetesi «Patris», Yunan Hükümetinin Büyük Devletlerce kendisine verilen «Anadolu mandası»ndan vazgeçtiğini yazıyormuş. Primi buna «garip bir manda» diyor ve yapıtını şu tümceyle bitiriyor: «Heyhat, canı mandacıların ellerinde, uygarlık meşaleleri, birer yangın meşalesi olmaktan ileri gidemedi...»

Beyoğlu, Asmalı Mescid sokağı 35 numaralı «Presse du Soir» gazetesi basımevinde basılmış olan bu değerli yapıtın, İzmir'in kurtuluşunun ilk günlerinde, 1922 Eylül'ünde yazılıp basıldığı anlaşılmaktadır.

988

T

989

TANIKLAR VE BELGELERLE ATA'NIN BURSA NUTKU (1967)

İstanbul Milletvekili Reşit Ülker'in hazırladığı bu kitap, İstanbul'da Okat Yayınevi'nce Yeni Savaş Matbaası'nda bastırıldı. (151 s., 4 TL.).

Türk kamuoyunu — parlamentosu, üniversitesi, gençliği, polisi, adliyesi ve basınıyla — yıllarca tartışmaya sürüklemiş «Bursa nutku» sorunu, bu kitapla çözümlendi.

Yazar, sekiz yılda yaptığı araştırmaların sonucu olarak Atanın "Bursa nutku"nun Atatürk'ün kendisince söylenmiş olduğunu açıklayıp ispatladı. Ekteki belgeler arasında, Türk Tarih Kurumunun «Bursa nutku» üzerine bilimsel, kesin kararı da vardır.

Bilindiği üzere, bu «nutuk», ilkin 1947'de Bursalı gazeteci Rıza Ruşen Yücer'in Atatürk'e Alt Birkaç Fıkra ve Hatıra adlı kitabında yayımlanmıştı (24 s.).

991

TARİH AÇISINDAN TÜRK DEVRİMİNİN TEMELLERİ VE GELİŞİMİ (1973)

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Kürsüsü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ahmet Mumcu'nun yapıtının gözden geçirilmiş ikinci basımı, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları'nın 322 sayılı kitabı olarak, Ankara'da Sevinç

Matbaası'nda yapıldı (XVI - 234 s., ayrıca 1 tablo, 14 lira). Kitabın sırt başlığı şudur : Türk devriminin temelleri ve gelişimi. 1971'de aynı matbaada yapılan ilk basımı, Ankara Hukuk Fakültesi yayınlarının 298 sayılı kitabıydı (19 lira),

Yazar, kardeşi Mehmet Mumcu'ya adadığı yapıtının ikinci basımı için: «İkinci baskıda, bazı ufak hatalar düzeltilmiş, fakat kitap tümüyle aynı kalmıştır» diyor. Nasıl ki kitabın sayfa sayısı hiç değişmemiştir.

Kitabın amacı üzerinde kısa bir açıklamada demliyor ki: Bu kitap, tüm Türk üniversitelerinin ve yüksek okullarının -son sınıflarında okutulması zorunlu bulunan Türk devrim tarihî dersinde öğrencilere yardımcı olmak üzere hazırlanmıştır. Bunun dışında hiçbir iddiası yoktur. Türk Devriminin sağlam bir ideolojisini kurmak bu kitapta ele alınmamış, yalnız öğrencilere Devrimin gelişmesinin tarih açısından önemli safhalarını göstermek yolu tutulmuştur.

«Kitabın yazılmasında pek çok kaynak kullanılmakla birlikte ilk planda Genelkurmay Harp, Tarihi Başkanlığınca yayınlanan Türk devrim tarihi ve Atatürk devrinde Türk Tarihî Tetkik Cemiyeti'nce hazırlanıp bastırılan Tarih IV. Türkiye Cum-

992

huriyeti adlı ders kitaplarıyla Sabahattin Selek'in Anadolu İhtilali adlı eserinde ve Mahmut Goloğlu'nun değerli araştırmalarından, son çıkan ders kitaplarından ve bazı belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca Nutuk vazgeçilmez baş kaynağımız olmuştur. Bu kısa yardımcı ders kitabının öğrencilere yol gösterici olmasını dilemek tek amacımızdır.»

Baş taraftaki 4 sayfalık kaynakça bölümünde, kitabın yazılmasında yararlanılan yapıtların bir bölümü gösterilmiştir.

«Giriş» bölümünde; Devrim tarihinin anlamı belirtilmektedir.

Asıl metin, şu başlıkları taşıyan dört bölüme ayrılmıştır: I. Türk devrimini doğuran şartlar, II. Türk devriminin başlaması : Osmanlı Devletine karşı ihtilal ve Ulusal Kurtuluş Savaşı. III. Kurtuluş Savaşının bitmesinden Atatürk'ün hayattan ayrılmasına kadar devrimin gelişimi, IV. Atatürk'ten sonra Türk devriminin gelişme yönü.

Kitabın ağırlık noktası, ikinci bölüm üzerinde toplanmış, 160 sayfa tutan bu bölümde Kurtuluş Savaşı ve sonuçları, özellikle Lausanne barışı üstünde durulmuştur. 75 sayfa kaplayan üçüncü bölümde, bütün devrimler ile Atatürk döneminde dış siyaset konuları işlenmiştir. Atatürk'ten sonraki gelişmeler, kitabın sonunda bir formada özetlenmiştir.

Sonuç bölümünde yazar, kitabı için : «Burada, Türk Devriminin en kaba çizgileri ile gelişim hikayesi verilmiştir» diyor.

Sonda iki ek verilmektedir. Bunlardan ilkinde, Cumhuriyetin kuruluş yılları, Atatürk'ün ölümü ve son zamanlarla ilgili kimi rakamlar var. Böylece, 50 yıllık kalkınmanın kapsamı üze-

993

rinde —kaba da olsa— bir fikir belirlemektedir. İkinci ekte, 1881 -1971 yılları arasındaki son 90 yıl içinde Türk devriminin kısa bir süredizini bulmaktadır (8 sayfa). Yapıtın en son forması; kişi, yer ve kavram adlarıyla ilgili bir dizindir.

Kitabın 5. basımı, İstanbul'da İnkılap ve Aka yayınlarında çıktı (1979, 224 s., 100 TL.).

994

TARİH ADAM : ATATÜRK (1969-70)

Adil Yılmazoğlu'nun yazdığı bu 2 ciltlik yapıt, İstanbul'da Milliyetçi Yayınlar arasında, Turan ve Öz - gör Basımevlerinde 2.000 sayı basıldı (348-416 s., ayrıca 1. cilt sonunda «Fotoğraflarla Atatürk» bölümünde 13 resmi kapsayan 13 planş, iki cildi birden 100 lira). İkinci cildi hazırlayan yetkili araştırma kurulu üyeleri şunlardır: Barbaros Baykara, Hulusi Yavaşlar, M. Ziya Tütüncü, M. Tevfik Başkan.

Yayınevi sahibi M. Ziya Tütüncü yapıtı sunarken yazdığı önsözde şunları söyler :

«Elinizdeki bu kitap, uzun ve çileli bir çalışma sonunda hazırlanmıştır. Mustafa Kemal'i anlatabilmek için yüze yakın kitap okumak, çok sayıda vesika ve rivayetleri incelemek, sonra bunların sentezini yapmak, elbette kısa süreli ve kolay bir çalışma ile mümkün olmazdı.

Yazar arkadaşımız, bunca çalışmalarını da yeterli bulmamaktadır. Konu büyük olunca, o konunun işlenmesi de elbette ki, güç ve çileli olacaktır.

Ele alınan konu gayet büyük ve önemliydi. Atatürk hakkında yazılan yerli ve, yabancı kitapların sayısı üçbinin çok üstündedir. Bunların hepsinin okunmasına, şüphesiz, imkan yoktu. Bu bakımdan yazarımız, özellikle, doğruluğundan şüphe edilmeyen kitapları, haber ve biyografi kaynaklarını, gerçek vesikaları, inanılır rivayetleri tercih etmiştir.

995

Bunun da yeterli olmadığını biliyoruz. Atatürk hakkında yazılacak bir kitaba, en azından bu kitabın bütünü kadar bir giriş yapılması gerekirdi. Dört yüz küsur sayfalık bir kitapta O'nun doğuşundan başlayarak, ölümüne kadar süren 58 yıllık bir 'Destan - Yaşantı'nın özetini yapmak çok zordu. Fakat bundan dana genişine ne maddi, ne de manevi imkan yoktu....»

Tütüncü, önsözünün sonunu şöyle bağlar:

«Verdiğimiz bu izahatın ışığı altında, yazar, önce 19. yüzyılın komanterini yapmaktadır.

Mustafa Kemal, doğmadan önce Osmanlı İmparatorluğunun durumu nasıldı? üç kita üzerine yayılmış olan Devlet, hangi şartlar içindeydi, ne gibi bunalımları, meseleleri vardı?

Bu bakımdan, kitaba (Eski bir konak) başlığı altında Osmanlı İmparatorluğunun o günlerdeki durumunu ve küçük Mustafa'nın dünyaya gözlerini açtığı zaman yurdun içinde bulunduğu düzen ve yaşama şartlarını anlatmakla başladı.

Kısa bir ömrün uzun ve dalgalı yaşantısını bütün ayrıntılarıyla sizlere sunarken, üstümüze düşen görevlerden en önemlisini yaptığımıza inanıyoruz.»

Birinci cildin ilk bölümünde, Atatürk'ün doğumundan Samsun'a çıkışına kadar, ikinci bölümünde Samsun'a çıkışından sonra (Atatürk'ün gerçek doğuşu) anlatılır. Bu arada; Kuvay-i Milliye, Büyük Millet Meclisi, Çerkez Ethem olayı üzerinde durulur. Olaylar, tarihin akışına göre sıralanır. Ama bu yöntemden yazarın zaman zaman ayrıldığı görülmektedir : Ali Galip ile Çerkez Ethem olaylarında olduğu gibi.

996

İkinci cilt, bir girişten sonra, Millet Meclisi'nin açılışından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen olayları anlatmaktadır. Kurtuluş Savaşı, Mudanya mütarekesi,. Saltanatın kaldırılması, Lozan antlaşması, Atatürk'ün evlenmesi, Ankara'nın başkent oluşu, Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması, Layiklik, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, devrimler: Kıyafet, şapka, hukuk, kadın hakları, harf devrimleri, Serbest Fırka, Menemen olayı, Soyadı Yasası, Bayar'ın başbakanlığı, Hatay sorunu, vasiyeti, ölümü konuları daha ayrıntılı olarak - anlatılır. Atatürk'e ait kimi notlar sondadır. Atatürk için yazılan şiirlerden üçü (Dağlarca - Tarancı - Hanhan'ın şiirleri) de sona konulmuş, Atatürk'ün yaşam süredizini en sondadır.

997

TARİH IŞIĞINDA DEVRİMLERİMİZ (1970)

General Fahri Belenin (1892-1975) incelemesi, İstanbul'da Mentesh Kitabe'vi'nce yayınladı (VI - 209 s., 25 TL.).

Yayınlanışından beş yıl önce yazılan önsözde, kitabın «geçmişi yücelikleri ve eksikleriyle inceleyeceği» belirtilmektedir. «Tarih ışığında Türk devrimlerini incelerken, her biri ayrı bilim kolu olan sekiz konu üzerinde duracağız ki, küçük bir kitapta bunların derinliklerine kadar girmek mümkün olamayacağına şüphe yoktur.»

Bu önsöz şöyle ediyor : «Devrimlerimizi tarih ışığında incelememizin bir sebebi de devrimler hakkında bir çok kitaplar yazıldığı halde, onların tarih açısından incelenmemiş olmalarıdır...».

Üç bölüme ayrılan kitabın bölüm ve bölük başlıkları şöyledir :

I — Tarihte din ve devlet ilişkileri ve layik devletin doğuşu: 1. İlk çağda din ve devlet, 2. Orta çağda din ve devlet, 3. Yeni çağda dünva devlet, 4. Türkiye'de layiklik;

II — Türk devriminin kaldırdığı kurumlar: 1. İslam bilim kurumları, 2. İslamda tarikatlar: Türkiye'de tarikatların kaldırılması, 3. İslamda Hilafet geleneği: Saltanat ve Hilafetin kaldırılması;

III — Sosyal devrimler: 1. Batılılaşma hareketleri (çağdaşlaşma), 2. Türkiye'de hukuk devrimi, şariat hukukundan layik

998

hukuka geçiş, kadın hakları Türklerde ve İslamda kadın, 3. Dil devrimi, Türk dilinin tarihine bir bakış, Osmanlıcada evrim hareketleri, Atatürk ve dil devrimi, Harf devrimi, ibadet dili, 4. Ümmetçilikten milliyetçiliğe geçiş, İslamlık ve Türkler, İs-

lamcılık ve ümmetçilik, Türkçülük akımları, Turancılık, milliyetçilik, 5. Tarih devrimi.

Kitabın sonunda dört sayfalık bir kaynaklar çizelgesi vardır.

Yazarın öteki yapıtları arasında şunlar daha önemli sayılabilir: Çanakkale savaşı (1935); Büyük Türk zaferi (1962); Atatürk'ün askerî kişiliği (1983); Birinci, Cihan Harbinde Türk harbi (5 cilt, 1964-67 Genelkurmay Başkanlığı yayını, en önemli yapıtıdır).

999

TARİHÇİ GÖZÜYLE ATATÜRK (1959)

Tarihçi Halûk Y. Şehsuvaroğlu'nun (1912 - 1963) yapıtı, İstanbul'da Varlık Yayınevi'nce (Büyük Cep Kitapları) dizisinde bastırıldı (77 s., resimli, portreli, 2 TL.). Kitabın ikinci basımı 1963, üçüncü basımı 1967 yılında yapıldı.

Yazar, bu kitabında, Atatürk'ün yaşam ve anılarından türlü aşamaları, dikkatle incelenmiş belgelere dayanarak, anlatmaktadır» Atatürk'ün bilinmeyen yanlarından kimisi, buradan öğrenilebilir. İncelenen konuların başlıkları şöyledir :

Atatürk'ün doğduğu ev; Mustafa Kemal'in dershanesi; Atatürk'e ait hatıralar; Çanakkale'de Mustafa Kemal; Mustafa Kemal Paşa'nın VI. Mehmet Vahdetin'le konuştuğu oda; Çankaya köşkü; Başkumandan Meydan Muharebesi; İzmir'e girdiği gün; Cumhuriyetin ilanı; Atatürk'ün hatıraları; Atatürk'ün istikbale ait görüşleri; Atatürk ve saatler; Atatürk'ün son senesi; Atatürk bibliyografyası (Prof. Dr. Herbert Melzig'in yapıtı üzerine).

Yazarın ilkin makaleler biçiminde yazıp yayınladığı bu incelemelerin kaynakları, dipnotlarda, gösterilmiştir.

1000

—

TARİHTEN... BUGÜN'E (1970)

Prof. Dr. A. Âfetinan'ın (Doğ. 1908) yapıtı, Ankara'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda çıktı (VII - 248 s., ayrıca metin dışı 12 s. el yazısı ile 9 resim, 20 TL.). Kitap, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ellinci yıldönümü anısına adanmıştır.

Bu kitapta toplanan yazılar, 1950 - 1989 yılları arasında üç temel konu üzerinde konferans ve makalelerden oluşmaktadır : I. Türkiye ve medeniyet tarihi üzerine, II. Kadın hakları ve görevleri üzerine, III. Türkiye Cumhuriyeti devri, Atatürk ve Türk inkılabı. Hepsinin toplamı, 80 yazıdır. Bunlar birbirleriyle ilgili sorunlar olmakla birlikte, yazar, bölüm ayrımı yapılmasını gerekli görmüştür. Bu yazı ve konferansların hangi vesilelerle nerelerde yayınlandığı, nerelerde konferans olarak verildiği de altlarında belirtilmiştir. Bunlar çeşitli yerlerde söylenmiş, kimileri de yayınlanmıştır.

Bu kitaba niçin Tarih'ten... bugüne adını verdiğini, yazar, önsözünde şöyle açıklamaktadır: «Yazılarımda geçmiş olaylar ve medeniyet eserlerinden örnekler yer almaktadır. Ancak, bütün bunları yurt ve Türk tarihimizin meseleleri olarak incelerken, bugüne olan tesirlerini düşünmekteyim, Özellikle Cumhuriyet devrimizin inkılap hareketleri, bugünkü milli hayatımıza olan tesiri ve faydaları bakımından önemlidir. Milli tarihin temeli üzerinde kurulan millet birliğimiz, çağdaş medeniyetin içinde yerini almak mecburiyetindedir. Bu itibarla tarihin bugüne müspet tesirlerini bilerek, günümüzü değerlendirmek gerektiğine inanıyorum.»

Yazar, «Geçen günlerim» adını verdiği anılarından orman ve ağaçla ilgili iki yazısını da kitabının sonuna koymuştur.

Yazarın ele aldığı konular, tarihsel belgelere ve anılarına dayanarak, belirli düşünlerin işlenmesinden oluşur. Üzerinde duyarlılıkla durduğu kimi sorunlar, bu kitabında yinelenmektedir : Türkiye birliğini sağlayan tarihsel belgelerin Atatürk tarafından ortaya atılması, uygulanması; Atatürk'ün başarılı olması için güttüğü ilkeler; uygarlık kavramı üzerindeki tanım ve tasar vb. gibi.

Yine bu yazılarında bütün yaşamı boyunca üzerinde çalıştığı belirli konuları, kitabın sonunda, bir sıraya göre özetlemektedir : 1. Türk kadın hakları, 2. Arkeolojik kazılar, 3. Kurtuluş Savaşımızın anıtları ve müzeleri, 4. Kayseri'nin Gevher Nesibe Hatun şifaiyesi (hastanesi), 5. Piri Reis ve yapıtları, 6. Mimar Koca Sinan ve yapıtları, 7. Her bölgedeki kent ve kasabalarda etnografik eşyanın müzelerde toplanıp sergilenmesi, 8. Az gelişmiş ya da iktisaden gelişmekte olan ülkeler deyimini reddetmek, 9. Uygarlık tarihinin işlenmesi.

Belgeler arasında bulunan, Atatürk'ün Balkan Antantının ilk çalışmalarında Fransızca olarak okuduğu söylevin kendi elyazısıyla Türkçe müsveddesi (10 sayfa) bize pek ilginç göründü.

TEK ADAM (1963-65)

Eski bir ekonomi uzmanı olan Şevket Süreyya Aydemir'in (1897 - 1976) üç ciltlik yapıtı, İstanbul'da Remzi Kitabevi'nce yayımlandı (415-608-580 s., 45 lira). İlk cilt Mustafa Kemal'in 1881 -1919 yılları arasındaki yaşamını, ikinci-cilt 1919-1922 yılları arasını, yani Kurtuluş Savaşı dönemini, son cilt de 1922'den Cumhuriyete, 10 Kasım 1938'deki ölümsüz yolculuğuna varan yaşamöyküsünü anlatmaktadır.

Atatürk'ü «talihinin örgüsünü, mantığının ve zaruretlerin düğümleri ile dokuyan bir hesap adamı, bir düzen sanatçısı, bir determinist» olarak ele alan yazara göre, Mustafa Kemal, bir tek adam idi. Tarihte özel görevi olan, bu görevini benimseyen, onu gerçekleştirme alanına çıkarabilen adam...

İşte, bu kitap, o dönemin, o insanın öyküsünü verir. Yapıtı, Atatürk'ü hem Türk toplumunun, çağının bir ürünü, hem de topluma, çağına etki yapan tarihsel bir kişi olarak inceler, Mustafa Kemal'in daha çok insancıl yönünü araştırır. Bilimsel, belgesel bir yapıt olmaktan çok bir yaşamöyküsü romanı sayılır.

Kitabın ikinci basımı 1965 - 66, üçüncü basımı 1966 - 69, dördüncü basımı 1971 - 73, beşinci basımı 1974 yılında yapıldı.

Yazar, Ankara'dan 5 Nisan 1960 tarihinde romancı Mehmet Şeyda'ya gönderdiği bir mektupta, kitap için şunları söyler: «Tek Adam» çetin bir iş Ama ruhu sürükleyici bir iş. Zaten biri lazımdı. Atatürk'ü bütün ariyet libaslarından tecrit edip

yalnız başına bir insan, bir veya bir kaç kompleksin insanı olarak ele alacak kadar cesur olsun. Yani bir büyük insanın hayat hikâyesini, etrafındaki kalabalığın değil, bu kalabalığı etrafında toplayan asıl insanın macerası olarak anlatsın. Bilmem, ifade edebildim mi? Ama şu da var ki kitap çok zaman alacak.» (Milliyet Sanat Dergisi, 312, 26.11.1979, s. 14).

Çok değil, kitap, üç yıl sonra gün yüzü gördü.

1004

TURCHIA (LA) DI KEMAL (1926)

Cornelio di Marzio'nun İtalyanca yapıtı, Milano'da Alpes Yayınevi'nce bastırıldı (328 s., 17 planş, 1650 liret). Yapıtın bölüm başlıkları şunlardır: Eski Osmanlı İmparatorluğu, Türk bunalımı. Kemal'in Türkiyesi. Siyasal sınırlar. Siyasal partiler, C.H.P., Terakkiperver Parti ve muhalefet. Gayri müslüm din ve mezhepler, Türk basını, Sonuç. Son bir bölüm (Şeyh Sait ayaklanmasından, Musul sorunundan, Şapka devriminden vb. söz eder). Ek: 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-i Esasiye Kanununun (1) İtalyanca çevirisini verir.

Kitabın yazılışı İstanbul'da 1925 Nisan'ında bitirildiği halde son bölüm 1926 Ocak ayı tarihini taşımaktadır. (Türk basını, s., 257-281) bölümünde, o çağın Türk gazete ve dergileri, yabancı ve azınlık dillerindeki basın üzerine ilginç bilgi ve gözlemler vardır.

(1) Anayasa.

1005

TURCS (LES) ET L'EUROPE (1920)

Fransız yazarı Gaston Gaillard'ın yapıtı, Paris'te Chapelot Kitabevi'nce yayımlandı (384 s., 8 frank). İki bin sayı bastırılan kitabın başlığı Türkçeye Türkler ve Avrupa diye çevrilebilir, Ağustos 1920'de yazılan bu kitap, 1921'de Londra'da İngilizceye çevrildi: Turks and Europe (London, Thomas Murby and Co., VI - 408., haritalı). Dokuz bölümden oluşan yapıtın başlıkları ile kapsadıkları konuları aşağıda gösteriyoruz :

I. —Türkler:

II. — Türk İmparatorluğu : Tarihçe. — Kapitülasyonlar. —Oryantalizm ve «Turqueries». —Türk İmparatorluğu ve savaş.

III. —Savaşta. Türkiye.

IV. Konferanstan önce Türkiye: Eski Mütareke anlaşmaları. — Yunanistan'ın İzmir'i işgali. —İlk Osmanlı delegasyonu. —İlk delegasyonun geri dönüşü. — Osmanlı Hükümetinin durumu ile Milli Mukavemet. — Türkiye'deki yabancı çıkarları. —Türkiye'nin kaynakları. —Damat Ferit hükümetinin düşmesi. — Ali Rıza kabinesi. —Maraş olayı. — Urfa ve Antep olayları. — Amerika Birleşik Devletlerinin suskunluğu. —Türk sorununun yeniden ele alması. — İngiliz - Amerikan protesto kampanyası. — Halifeliğin savunması için Hint delegasyonu, — İslamlığın değeri. — Kiliseler Birliği. —Ortodoksluk karşısında İslamlık. — İran ulusal hareketi.

V. — İstanbul'un işgali: Londra ve Paris Meclisleri önünde barış antlaşması. — Kabinenin çekilmesi. —Yeni Damat Ferit kabinesi.

1006

VI. — Türkiye ile barış antlaşması: Mustafa Kemal'in protestosu. — Ahmet Rıza'nın, Galip Kemal'inin protestoları. —Halifeliliğin savunması için Hint Delegasyonunun protestosu. —Antlaşmanın incelenmesi. — Türk basını ve antlaşma. — Cafer Tayyar Edirne'de. —Hükümet kuvvetlerinin Milli kuvvetlere karşı eylemcesi. — Kilikya'da Fransız mütarekesi. — Mustafa Kemal'in sına Osmanlı delegasyonunun sunduğu gözlemler. —Müttefiklerin yanıtı. — Trakya'daki Yunan eylemcisi. —Osmanlı hükümeti antlaşmayı imzaya karar veriyor. — .Saltanat ailesinden üç üyenin antlaşmanın imzasını protestosu, — İtalyan – Yunan olayı ve Ermenistan, Yugoslavya ile Kral Hüseyin'in protestoları. — Antlaşmanın imzalanması.

VII. —Türk İmparatorluğunun parçalanması: 1. Türk-Ermeni sorunu. 2. Turan ve Arap Birliği .hareketi: Pantürkizmin kökeni. —Türkler ile Araplar. —Hicaz. —Emir Faysal. —Suriye sorunu. — Suriye'deki Fransız eylemcesi. —Büyük Lübnan'ın yeniden kuruluşu. —Arap dünyası. —İslamliğin oynadığı rol.

VIII. —Eski Rus İmparatorluğundaki müslüman Türkler ile Türkiye : Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti. — Gürcistan ile Azerbaycan. — Kafkasya ve Hazar Denizi ötesi cumhuriyetlerinde bolşevikler. —Ermeniler ile Müslümanlar.

IX. —Türkiye ile Slavlar: Türklere karşı Slavlar. —İstanbul ve Rusya.

Bu yapının 1918 -1920 yılları, yani Mütareke döneminde iç ve dış olaylar ve gelişmeler için ne kadar önemli olduğu görülüyor.

1007

Yazarın, hep Birinci Dünya Savaşı ile ilgili öteki yapıtları da şunlardır: Culture et Kultur (242 s., Paris, Berger - Levrault, 3 frank); Judaisme et Kultur (38 s., Paris, Giard et Briere, 1 frank); Le Germanisme et les Cultures antiques (Revue des Nations latines, Floransa, Aralık 1917); Les Jesuites et le Germanisme (29 s., Paris, Giard et Briere, 1918, 1 frank); Amerique latine et Europe occidentale (301 s., Paris, Berger - Levrault, 1913, 3.50 frank); L'Allemagne et le Baltikum (279 s., 7 harita, Paris Chalepot, 1919, 6 franks); Le Mouvement panrusse et les Allogenes (79 s., Paris, Chapelot, 1919, 2.75 frank); La Collusion Germano - Russe vb.

1008

TURQUIE (LA) ACTUELLE (1924)

Kemal Bey'in Paris'te verdiği bir konferans, Paris'te Comite National d'Etudes Sociales et Politiques tarafından kendi basımevinde 246 sayılı fasikül olarak bastırıldı (29 s., fiyatı yazılı değil). Oturuma başkanlık eden M. Larison'dur. Konferans 18 Şubat. 1924²te verilmiştir. Başlığı Bugünkü Türkiye diye dilimize çevrilebilecek olan konferansta, 1924 Türkiye'sinin kurumları ve eğilimleri açıkça, kısaca anlatılmağa çalışılmıştır.

Konuşmacı, ilkin, Bugünkü Türkiye deyiminden ne anladığını, Yeni Türkiye ile Osmanlı İmparatorluğu arasında küçük bir karşılaştırma yaparak belirtir. «Biz artık çeşitli ırklardan, çeşitli dinlerden insanların meydana getirdiği geniş bir federasyon değil, homogen bir varlıız, aynı ölküye, aynı dile, aynı költüre sahip insanların bir topluluğuyuz. Bu yeni bir Devlet, yeni bir gerçektir. Yeni Türkiye eskisinden insanların kavramları ile ayrılır... Burada, egemen düşünce Türkçölüktür. Türkçölüğün Turancılıkla hiçbir ilişkisi yoktur. Bilirsiniz, baylar, Turancılık Asya'da,

Rusya Tataristan'ında doğdu. Amacı, Azerbaycan İran, Türkiye Türklerini, birbirine yakın bu Türk halklarını ulusal bir birlik içinde birleştirmektir. Aynı kökten gelen bu halkların birliğine «Oğuz-Birliği» denebilir. Bu sosyal bir rüyadır, Türkçülüğün bu köken birliği ile manevi bir bağ kurmaktan başka ilişkisi olamaz.»

Bu girişten sonra, konuşmacı, Türkiye'nin kurumlarını şöylece sıralar: Türk dili ve yazını, Müzik, Ahlak alanı, Adliye ala-

1009

nı Ekonomi alanı, Politika alanı. Konuşmanın sonunda Türkiye-Fransa ilişkilerine de değinilir.

7 sayfa tutan bu konuşmadan sonra, tartışmalara geçilir. Söz alanlar arasında, Manuel historique de la Question d'Orient/Doğu Sorununun tarihsel elkitabı yazarı Ancel de vardır. Bu adam, Ankara'nın önemli gazetesi «Yeni gün» ün 16 Mayıs 1923 tarihli sayısında yayımlanmış bir makaleden parçalar okuyup konuşmacıya karşı çıkar. «Siz Fransızcanın Türkiye'de ikinci dil olduğunu söylediniz, ama İstanbul Vilayet Meclisi'nin aldığı bir karara göre Fransızca, eğitim İstanbul'da yasaklanmıştır» der. Söz alan Jean Deny bunun doğru olmadığını söyler. Ancel, bu kez «Hakimiyet-i milliye» gazetesinin 15. Ekim 1923 tarihli sayısında çıkan — Galatasaray Lisesi'nin yeni ders programıyla ilgili— bir yazıdan parçalar okuyarak takışır. Kemal Bey bunları yanıtlar, ama Ancel herşeye karşı çıkar. Deny yeniden söz alır. Başkan, Türkiye maslahatgüzarı Ragıp Beye söz verir. Sonra, Fransa Dışişleri Bakanlığı Anadolu Servisi-eski müdürü Gout konuşur; Kemal Beye birtakım sorular sorar. İlk sorusu ahlakla ilgili olup eski Türklerde kadın - erkek eşitliği üzerinedir. Bugünkü Türkiye'de bu durumu göremediğini söyler. İkinci sorusu kapitülasyonlar, Hilafet ve dinle ilgilidir. Bu noktada Gout şöyle konuşur:

«Sizin Batı modelini alabileceğinize inanmam ben; sizin için endişe ettiğim nokta da budur. Batının en iyi yanlarını kopya ediniz. Ama unutmayın, ki siz İslam dininden uzaklaşamazsınız; çünkü onu kendiniz benimsemişsiniz. Türk devletinin dini İslamlıktır...».

1010

Kemal Bey, Gout'nun tarih ve felsefe türünden kanıtlarına karşılık verir. «Ben Türk ırkında var olan ahlak erdemlerini yeni bir biçimde uyarlamaktan söz ediyorum» der.

Daha sonra Bougle söz alarak «Siz Batı ile Doğu'yu evlendirmek istiyorsunuz» der. Birkaç ay önce Türkiye'yi dolaştığını, bir Fransız gözü ile kimi izlenimler edindiğini, Kemal Bey'le ayın düşüncede olmadığını söyleyerek ona birtakım sorular yöneltir. Kemal Bey bu ilginç sorulara teşekkürle yanıt verir. Azınlıklar konusuna değinir. Kapitülasyonlardan söz eder. Yeni Türkiye'nin yabancı sermayeye gereksinme duyacağını, sözlerine ekler.

Dr. Mardus söz alarak tarafsız kimi gözlemlerini anlatır. Oğul, baba ve dede olarak Asyalı olduğunu, ama tümüyle Fransız kültürü, Fransız ruhu ile yetiştiğini, bu yüzden kendisini örnek göstererek, bir Asyalının kendi derin kökenini unutmada da pekâlâ Batı anlamında bir insana dönüşebileceğini söyler. En sonunda, Türkiye üzerine birçok kitap yazmış olan Mme. Gaulis söz alarak Anadolu'yu gezerken

gözüne çarpan bir olayı anlatır. «Biz Türklere çok zarar - ziyan verdik, büyük hatalar işledik» der.

1011

TURQOIE (LA) D'ATATÜRK (1935)

Fransız kadın yazarı-Marguerite Bourgoïn'ın kitabı, Paris'te E. Rey Yayınevi'nce, Bordeaux'da J. Biere Basımevi'nde bastırıldı (XIII - 271 s., resimli, incelediğimiz nüshanın fiyat kaydı silinmiş). Yazarı tarafından resimlendirildiği kaydını taşıyan yapıtın iç kapağı «Yepyeni bir dünyanın sabahında uyanan bir halk...» deyişini taşıyor. Kitaptan üç nüsha Japon kâğıdına (A B-C) diye numaralanmış, elli nüsha Hollanda kâğıdına 1'den 50'ye kadar numaralanmış olarak basılmıştır. Kitabın Copyright tarihi 1936'dır. Kitap Atatürk'e şöyle armağan olunmuş : «Eski Galatların başkenti Ankara'dan 1923'te Lausanne antlaşması ile utku kazanan Kemal Atatürk'e» «Kuvvete karşı hak». «Büyük Gaul'lü Vercingetorix'in bir torun kızından derin saygılarla».

1935 Ekiminden Fontainebleau'da yazılmış, olan önsöz şöyle başlar: «Bir Bay bana dedi ki: «Türkiye üzerine bir kitaba ne dersiniz? Gautier'yi okudunuz mu? Onu okuyunuz. O, Doğu üstüne herşeyi görüp söylemiştir.»

14 bölüme ayrılan yapıtın bölüm başlıklarını sunuyoruz:

1. Bu bir masaldı...
2. Ve bu artık masal olmaktan çıktı.
3. İstanbul'un fethi
4. İstanbul'da ... Châteaubriand ile birlikte. 5. İstanbul'da yada
İslam'ın can çekişmesi:

1012

- a) Beyoğlu ve takvim devrimi.
- b) Galata.
- c) Fes ile kasketin savaşı.
- e) İstanbul ve dil devrimi.
- d) Rakam çağı.
6. Camiler ve eski öyküler. 7. Türklere ait sanat

yapıtları:

- a) Topkapı Sarayı,
- b) Kapalı Çarşı.
8. İstanbul dolayları:
 - a) Fener.
 - b) Eyüp.

- c) Üsküdar.
- ç) Bizans surları.
- d) Boğaziçi,

9. Gaza ve Ben.

10. Eski Anadolu :

- a) Bursa. 11. Yeni Türkiye.

1013

- 12. Bahçelerdeki çiçekler.
- 13. Peçeyi kaldıran kadınlar.
- 14. Ankara ya da bir Dünyanın sabahı.

(Gazi ve Ben) başlıklı bölümde, yazar, Türkiye'de Cumhuriyetin pek yeni olduğunu, Atatürk'ün sarışın olmasına pek şaşırdığını, o yüzden Gazi'nin belki de kendi ırkından bir kardeş olabileceğini, nitekim Türklerin Fransa'ya varması gibi, Gaul'lülerin de Türkiye'ye geldiklerinin tarihçe tanıtlanmış olduğunu, hattâ O'nu kendi atası Vercingetorix ile akraba saymanın pek yanlış olmayacağını ve hattâ tıpkı Jenne d'Arc gibi, O da İngilizleri kendi ülkesinden kovduğu için onunla bile akraba sayılabileceğini kaydeder! Ancak, bütün bunların yazınsal birer hayalden ileri gidemeyeceğini de sözlerine ekler. Bununla birlikte, Vercingetorix ile hısımlığın aşağı - yukarı tarihsel bir temele dayandığında ayak diretir.

(Yeni Türkiye) bölümünde Kemalettin Kamu ile yaptığı görüşmeyi anlatır. Bunu izleyen (Bahçelerdeki çiçekler) bölümünde, belki de ilk kez olarak, Yunus Emre'nin iki şiiriyle Kemalettin Kamu'nun birkaç şiirinin Fransızca çevirileri verilmektedir. Son bölümde de Namık Kemal'in (Hürriyet) kasidesinden bir parça vardır.

1014

TÜRK DEVRİMİ VE SONRASİ 1919-1946 (1971)

Doç. Taner Timur'un yapıtı, Ankara'da Doğan Yayınları'nın (Bilimsel Araştırmalar Dizisi) nin 13 sayılı kitabı olarak basıldı (VIII - 294 s., 15 lira). Kuram ve yöntem üzerine bir girişten sonra sekiz bölüme ayrılan yapıtta ilkin Milli Kurtuluş Savaşı anlatılıyor. Bu bölümün ara başlıkları ve konuları şunlar: Milli Kurtuluş Savaşı ve sınıflar; Dış ilişkiler; İdeoloji; Batıyla uzlaşma çabaları; Lozan ve İzmir İktisat Kongresi; Sömürgecilik ve emperyalizm; Siyasi rejim : C. H. P. kuruluyor; Lozan: Yeni Türkiye.

Daha sonra, Türk devrimi ve devrim düşüncüsü incelenmektedir. İktidar savaşında sınıflar ve aşamaları gözden geçirildikten sonra 1923-1929 yılları arasındaki iktisat politikası, tarımda gelişmeler ve kapitalizmi özendirim konuları ele alınmıştır. Bu arada kimi vergiler ve eğitim, sanayi ve tekeller, yabancı sermaye konuları da araştırılmıştır.

(İdeoloji) bölümünde pozitivizm ve Türkiye, Atatürk ve pozitivizm, layiklik konularına değinilmektedir.

(Buhran yılları) nda devlet karışmacılığı ve kapitalizmi, devletleştirmeler, sanayileşme programı ve sınıflar incelenmiştir.

(Siyasi rejim ve ideoloji gelişmeleri) nde Serbest Fırka denemesi ve «Kadro» hareketi'ne değinildikten sonra, (Savaş yılları) nda 1939 -1945 döneminde Milli Korunma Yasası, Varlık Vergisi ve Toprak Ürünleri Vergisi, Köy Enstitüleri ve Çiftçiyi Topraklandırma Yasası vesilesiyle küçük burjuva iktidarı, ikti-

1015

sat politikası ve sınıflar konuları ele alınarak, sonuçta bütün bunların bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Görüldüğü üzere, yazarın bu çalışması, 1919 - 1946 döneminin sosyo - politik gelişmesini konu edinerek incelemiştir. «Çalışmanın özelliği, dönemin çoğu kez muhtevasına eğilmeden incelenen ideolojisini somutlaştırma ve sınıfsal bir analize dayandırma çabasıdır. Böylece, bu dönemde sanayileşme sorununun neden çözülemediği de ortaya konulmaktadır.» Yapıt, Yeni ve özgün birtakım görüşleri kapsamaktadır.

1016

TÜRK DEVRİMİNİN MİLLİ DEĞERİ (1973)

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğretili üyesi Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun kitabı, (Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu Yayınlar-.) nın ikincisi olarak, Ankara'da Emel Matbaası'nda basıldı (32 s., 4 TL..).

Yazara göre, Türk ya da. Atatürk devriminin ulusal değeri, «milli sınırlar içinde etkileri ile devlet ve toplum hayatında yapılan kökten değişikliklerdir. Kökten yapılan bu değişiklikler politik, hukuki ve sosyal yönden inceleme konusudur...»,

Böylece, kitap, üç bölüme ayrılır : I. Siyasi yönüyle Türk devriminin değeri, II» Hukuki yönüyle Türk devriminin değeri: Yeni devletin kuruluşu ve siyasi düzeni; devletin layık bir nitelik kazanması ve hukukun layikleştirilmesi, III. Sosyal yönüyle Türk devrimi: Sosyal yönüyle Türk devriminin. kapsamı ve niteliği; sosyal yönüyle Türk devriminin muhtevasına ve niceliğine karşı itirazlar ve bunların cevaplandırılması.

Sonuç: «Açıklamalarımızda Türk Devriminin Türk toplumunda hukuki, siyasi ve sosyal açıdan yaptığı kökten değişiklikler nedenleri ile birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Toplumda değeri yargısı olarak yapılan kıymetlendirmeler, Türk devriminin bütünlüğünü, radikal niteliğini ve güçlülüğünü ortaya koymaktadır. Ekonomik yönden değerlendirmeler ise Türk ekonomisinin gelişmeleri de dikkate alınarak ayrı bir inceleme konusu olacaktır.

1017

Türk Devrimi'nin milli bünyesinin dışındaki değeri ise etkileri, diğer toplumlara fikir ve ideal olarak yol gösterici, ışıık tutucu gücü de keza ayrı bir incelemenin konusu olacaktır,

Türk Devrimi'nin bilimsel araştırmalara dayanarak daha iyi tanımlanması, Türk Devrimi'nin Türk insanına güvenini arttıracak, huzurlu- yaşayışına dayanak olacaktır.»

Kitapta 53 dipnot bulunmaktadır.

TÜRK DİLİ ATATÜRK VE BİZ (1973)

Hekim Rüştü Ergun'un (Doğ. 1917) Cumhuriyetin 50. Yılına armağan ettiği yapıtı, İstanbul'da kendi yayını olarak, Fatih Yayınevi Matbaası'nda basıldı (110 s., 10 TL.).

Yazar, önsözünün başında şunları söylüyor: «Türk diline dost olanların etkisi ile, onlar gibi ben de öz dilime ilgi duymaya başladım. Bu konuda çok yapıt okudum. Öğrendiklerimin kendimde saklı kalmasını istemedim. Bu değerli yapıtlardan ayırdığım gereçlerle, bir betik (kitap) yazmak isteğine kapıldım. Sizleri, hiç olmazsa benim gördüğüm kaynaklara götürebilirim, kendimi mutlu sayarım..»

Giriş'te amacını, yapıtını şöyle açıklar : «Ben bu yalın çalışmamla, önce Türklerin, yüzyıllar ötesinde, dillerine olan bağlılıklarını, İslamlığı benimseme yıllarında dillerini korumak için harcadıkları çabaları, sonraları devlet katlarında Türkçenin kullanılmamış olmasına gösterilen büyük tepkiyi, giderek, sarayda ve yönetim bölümlerinde Arapça, Farsça, Fransızcanın üstün, Türkçenin kaba ve yetersiz görülüşünü, düzenlemeler (tanzimat) dönemindeki dil tartışmalarının kısa özetini anlatacak, daha sonra da, imparatorlukları yıkılmakla birlikte, içlerinden çıkan bir kahramanın, Atatürk'ün, canlandığı Türk ruhu ve Türk dili bilincinin olumlu sonuçlarını göstereceğim. Bu büyük Devrimin önemini kavrayamamış olanlara yanıt (cevap) lar vererek kişilerin ve kuruluşların neler yapabileceklerini anlatmaya çalışacağım...».

Değişik yapıtlardan aldığı bölümlerdeki sözcükleri elden geldiğince Türkçeleştiren yazar, hekim olduğu için, daha çok hekimlik dalma ilişkin dilden örnekler vermiş.

Kitapta yer alan 13 incelemenin başlıkları şöyle.: Dil ve bir ulusun yücelişi; Türk dilinin tarih özeti; Türk adı üzerine; Türklerin dillerine bağlılıkları; Üzüntüden doğan mutluluk; Osmanlılık dönemi; Üzücü bir davranış; Düzenlemeler (tanzimat) döneminde dil; Dilimizin 20. yüzyıldaki ve Cumhuriyet dönemindeki durumu; Dil sevgisi kimlere neler, yaptırmıştır?; Dil devriminin amacını bütünüyle kavramamış olanların verdiği bir örneğin aslı ve bu düşünüşte olanlara yanıtlar; Türk dilinin güzelliği; Güzel Türkçemiz için neler yapabiliriz?

Sonuç'ta yazar, «Bu durumda bize düşen görev ne olacaktır?» sorusuna şu yanıtı verir: «Biz, dil sorununu her şeyin üstünde tutacağız. Atatürk'ün kalıtı (mirası) olan Dil Kurumunun çalışmalarına ilgi ve bağlılık göstereceğiz. Bilgimize göre, gerektiğinde onu uyaracağız. Üniversitelerimizdeki bölümlerin dil çalışmalarına da saygılı olacağız. Dil konusunda tartışmaktan yılmayacağız. Bu tartışmalarda birbirimizi kırmayacağız. Başka ulusların dilinde de yabancı sözcüklerin bulunduğunu söyleyenlerin savlarına bakarak, dilimizi yabancı sözcüklerden temizleme çabasından dönmeyeceğiz...».

Kaynakçada konuyla ilgili 72 yapıt yazar adları, başlıkları, basım yerleri, yılları ve sayfalarıyla gösterilmiştir.

TÜRK GAZETECİLİĞİNİN 100'ÜNCÜ YILI İÇİN BASIN TARİHİMİZİN KARA VE AK GÜNLERİ ATATÜRK'ÜN HÜRRİYET FİKRİ VE KENDİ KALEMİYLE BAŞMAKALELERİ (1980)

Gazeteci ve tarihçi Niyazi Ahmet Banoğlu'nun (Doğ. 1913) yazdığı bu kitap, İstanbul'da M. Sıralar Matbaasında basıldı (111 s., 500 krş.).

Yazar, baş tarafta şunları söyler : «...Biz, bu yazı serimizde, Abdülhamit devri basınına dair, bugüne kadar hiçbir yerde neşredilmemiş öyle vakaları okuyucularımıza sunacağız ki, bunlar gelecek nesiller için cidden birer doküman olacaktır. Yalnız bilhassa şuna işaret etmek isteriz : Bu eserde okuyacağınız vakaların çoğu, inanılamıyacak kadar gülünç, hattâ istibdat kelimesinin manasına sığamıyacak kadar hayret ve dehşet verici olacaktır. Bunun da sebebi, Abdülhamid'in basın mevzuunda hususi metodları bulunmasıdır...»

Baş tarafta, (Kara günler) de Abdülhamit dönemindeki basını, sonda, (Ak günler) de, «Atatürk ve gazetecilik» anlatılır (s., 93-109). Bu bölümün ara başlıkları şöyledir :

Atatürk ve gazetecilik. — İkinci makale : Bugün kendisi pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir, —Heyecanlı günler. —Hükümetten soruyoruz. —Asım Us ne diyor? —Atatürk'ün baş makaleleri: 22 - 28 Ekim 1937. — Üçüncü makale : Üzerinde haklı olarak durduğumuz bir nokta. —Dördüncü makale: Hükümete hitap ediyoruz. Günü biten intizar. — Beşinci makale: Hâlâ intizar, Türkiye aldatılamaz.

Bu başyazılar, Hatay sorunu dolayısıyla yazılmıştır. Kitap, belgelere dayanmaktadır.

1021

TÜRK İNKILABINA BAKIŞLAR (1959)

Peyami Safa'nın (1899-1961) bu ünlü yapıtının ikinci basımı, İstanbul'da İnkılap Kitabevi Yayınları'nda çıktı (202 s., 5 TL.). İlk basımı 1938 yılında yapılmıştı.

Kitabın başında, yazarın iki önsözünden başka, rahmetli Prof. Mustafa Şekip Tunç'un yapıt üzerine değerli bir yazısı da var. «Dokuzuncu Hariciye Koğuşu» romanından sonra, yazarın en çok tanınan bu düşün yapıtında; devrimden önceki akımlar (Türkçülerin, Garpçıların, İslamcılarının Programları) başlıkları altında gözden geçirilmektedir. Büyük Haçlı dönemi, Birinci Dünya Savaşı sonrası incelenmektedir. Türk sorununa girmeden önce, Avrupa nedir? Doğu nedir? soruları yanıtlanmaktadır. Türk, Arap ve Yunan düşüncesi araştırıldıktan sonra, iki ayrı gidiş belirtiliyor. Çaprazlama bir gelişimin gizi: step ve site, riyazileşmek ve siteleşmek olarak çözümleniyor. Elde bulundurduğumuz büyük olanaktan söz açılıyor. Devrim, yaşam ve ideal demektir. Türk milliyetçiliğinin Avrupa milliyetçiliğinden ayrıldığı noktaları gösteren yazar, yeni tarih ve dil anlayışımızı da belirterek, hukuk ve iktisat konularındaki açıklamalarla yapıtını sonuçlandırır. Bu kitap, devrimlerimizi, tarihsel gelişimleri içerisinde, derinlemesine, genişlemesine çözümlmeye çalışan ilk ve son yapıt sayılabilir.

1022

TÜRK İSTİKLAL HARBİ II'NCİ CİLT : BATI CEPHESİ 5'İNCİ KISIM, 2'NCİ KİTAP : SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ 23 AĞUSTOS -13 EYLÜL 1921 VE SONRAKİ HAREKAT, 14 EYLÜL 10 EKİM 1921 (1973)

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi resmi yayınlarının 1 numaralı serisinde çıkan bu çok ciltli yapıtın bu bölümü, Ankara'da Gnkur. Basımevi'nde basıldı (VIII-508 s., ayrıca 96 kroki, 2 kuruluş, 6 ek, 10 TL.).

Harp Tarihi Başkanı Korgeneral Atıf Erçikan'ın önsözde verdiği bilgilere göre, yapıtın bu bölümü, Em. Kur. Alb. Ahmet Timural tarafından, Em. Alb. Rauf Atakan ve Em. Alb. Alişan Berktaş'ın yardımlarıyla yazılmış, Em. Gen. Cevdet Timur tarafından tamamlanarak, Harp Tarihi Başkanlığının yetkili komisyonunca incelenmiştir.

Yapıt, 23 Ağustos 1921'den 13 Eylül 1921'e kadar 22 gün geceli-gündüzlü aralıksız sürüp giden Sakarya Meydan Muharebesini, bundan sonra 10 Ekim 1921 tarihine kadar süren harekâtı kapsar.

Sakarya savaşının başladığı 23 Ağustos 1921 tarihine kadar, hazırlık dönemindeki dış ve iç siyasal durum, tarafların savaş güçleri ve harekât alanının incelenmesi, II. cilt-5. kısım-I'inci kitapta ayrıntılı olarak yazıldığından, bu kitapta aynı konulara yeniden yer verilmemiş.

1023

Yapıtın yazılmasında, Harp Tarihi Arşivi ile Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki belgelerden, konuyla ilgili resmî ve özel yayınlardan, yararlanılmıştır.

İlk bölümde Sakarya Meydan Muharebesi, ikinci bölümde Yunanlıların çekilme ve Türklerin takip harekâtı, son bölümde de lojistik ve idari faaliyetler incelenmektedir. Sonda kronoloji ile kaynakça da vardır. Yapıt bol bol krokiler, kuruluşlar ve eklerle zenginleştirilmiştir; Ekler arasında, özellikle Korg. Papulas'ın son askeri durum üzerine Yunan başbakanına yazdığı rapor, T.B.M. Meclisinin takdirnamesi ile taltif hakkındaki yasanın metni, Yunan ordusunun Sakarya batısına çekilerek savunma düzeni aldığı ve daha geriye çekilmemesi üstüne yazılar dikkati çekmektedir.

1962 yılından beri sürdürülen bu dizideki belgelere dayalı yapıtlar, ilk elden birer kaynak değeri ve niteliğini taşır.

1024

TÜRK İSTİKLAL HARBİ II'NCİ CİLT: BATI CEPHESİ 6'NCİ KISIM, 1'İNCİ KİTAP: BÜYÜK TAARRUZA HAZIRLIK VE BÜYÜK TAARRUZ 10 EKİM 1921—31 TEMMUZ 1922 (1967)

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi resmi yayınları dizisinin ilk kitabı olan bu yapıt, Şükrü Erkal tarafından hazırlandı, Ankara'da Gnkur. Basımevi'nde basıldı (IX-386 s., ayrıca 38 kroki, 11 kuruluş, 280 krş.).

Kitap, 10 Ekim 1921-31-Temmuz 1922 tarihleri arasındaki savaş hazırlıklarını kapsamaktadır. Siyasal, coğrafi, askeri durum; «Sad Taarruz Planı» tartışmaları ve Yunan ordusunca alınan düzenler; Türk ordusunda savunma plan tartışmaları ve öteki faaliyetler; Büyük Taarruza başlama tartışmaları, taarruzdan önce Yunanlıların umulan çeşitli harekâtına karşı alınan önlemler, lojistik ve idari faaliyetler beş bölüm biçiminde anlatılmaktadır.

Türk İstiklal Harbi'nin tamamı, 16 kitaplık bir diziden oluşur.

1025

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ (1902-75)

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinin 1 numaralı resmi yayınları dizisinin 7 ciltlik (16 kitaplık) büyük, yapıtı, Ankara'da Gnkur. Basımevi'nde basılıp yayımlandı. İkinci, cilt dışındaki bütün ciltler tek kitaptan oluşur; yalnız ikinci cilt on kitaptan oluşmaktadır. Ciltlerin (ve kitapların) sırası, yazarları ve konuları aşağıda gösterilmiştir:

Cilt I.. BIYIKOĞLU, Tefvik. — Mondros Mütarekesi ve tatbikatı (1962). 8°, XIV -- .233 s., 22 ek, 8 kroki, 10 kuruluş, 570 krş.

Cilt II/ 1. GÜVENDİK, Hakkı. — Batı-cephesi (1963). 8°, X-229 s., 4 ek, 36 kroki, 5 kuruluş, 455 krş. (Yunanlıların Batı Anadolu'da istilâ hareketine başlamaları. — İzmir'in işgali, — Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması. — Milli mukavemetin kurulması: 15 Mayıs - 4 Eylül 1919).

Cilt 11/2. APAK, Rahmi; HALLİ, Reşat; COŞKUNER, Kadri. — Batı-cephesi (1965). .8° XI - 407 s., 27 kroki, 9 kuruluş, 16 ek, 430 krş. (Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliye devri. — İstanbul'un İtilâf devletleri tarafından resmen işgali. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kurulması. — Batı Anadolu ve Trakya cephelerinde Yunan ileri harekâtı: 4 Eylül 1919 - 9 Kasım 1920.)

Cilt II/3. APAK, Rahmi; ÖNALP, Kâmil. — Batı cephesi (1966). 8°, XI - 608 s., 69 kroki, 5 kuruluş, 6 ek, 770 krş. (Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar muharebeleri: 9 Kasım 1920 -15 Nisan 1921).

1026

Cilt II / 4. ÖNALP, Kâmil. — Batı cephesi (1974). 8°, VI-607 s., 36 kroki, 1 kuruluş, 9 ek, 950 krş. (Kütahya, Eskişehir muharebeleri 15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921)

Cilt II / 54. ÖNALP, Kâmil. — Batı cephesi (1972) 8°, IV-316 s., 37 kroki, 4 kuruluş, 3 ek, 525 krş. (Sakarya Meydan Muharebesinden önceki olaylar ve mevzi ilerisindeki harekât: 25 Temmuz 22 Ağustos 1921).

Cilt II / 15-2. TİMURAL, Ahmet. — Batı cephesi (1973). 8°, VIII - 508, s., 96 kroki, 2 kuruluş, 6 ek, 10 TL. (Sakarya Meydan Muharebesi «23 Ağustos -13 Eylül 1921» ve sonraki harekât «14 Eylül- 10 Ekim 1921».)

Cilt II / 6-1. ERKAL, Şükrü. — Batı cephesi (1967). 8°, IX-386 s., 38 kroki, 8 kuruluş, 25 ek, 280 krş. (Büyük Taarruza hazırlık ve Büyük Taarruz.)

Cilt II / 6-2. NİŞ, Kemal. — Batı cephesi (1968). 8°, IX-337s., 57 kroki, 4 kuruluş, 7 ek, 430 krş. (Büyük Taarruz : 1-31 Ağustos 1922).

Cilt II / 6-3. NİŞ, Kemal; SÖKER, Reşat. — Batı cephesi (1969). 8°, VI-282 s., 5 ek, 45 kroki, 350 krş. (Büyük Taarruzda takip harekâtı: 31 Ağustos -18 Eylül 1922).

Cilt II/6-4. TÜZEL, Abidin. — Batı cephesi (1969). 8°, V-280 s., 3 ek, 7 kroki, 1 kuruluş, 275 krş. (İstiklâl Harbinin son safhası : 18 Eylül 1922 -1 Kasım 1923. Boğazlara karşı harekât. — Mudanya Mütarekesi, — Mütarekeyi izleyen olaylar ve harekât, .— Lozan Antlaşması. — Türk Silahlı kuvvetlerinin barışa dönüşü.)

Cilt III. TUGAC, Hüsamettin. — Doğu cephesi, 1919-1921 (1965). 8°, XII-330 s., 43 kroki, 4 kuruluş, 16 ek, 430 krş.

Cilt IV. SARAL, Ahmet- Hulki. — Güney cephesi (1966), 8°, VI-295 s., 37 kroki, 2 kuruluş, 415 krş, (İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu'yu işgal etmeleri, Milli Mücadele hareketleri, bu bölgede yapılan muharebeler ve Revandiz harekâtı: 15 Mayıs 1919-20 Ekim 1921)

Cilt V. BESBELLİ, Saim; GÖYMEN, İhsan. — Deniz cephesi ve Hava harekâtı (1964). 8°, XV- 262 s., deniz cephesine ait: ek, 2 kuruluş, 6 kroki; hava harekâtına ait: 10 ek, 2 kuruluş, kroki, 345 .krş. (I. bölüm: Deniz cephesi; II. bölüm: Hava harekâtı.)

Cilt VI. APAK, Rahmi. — İç ayaklanmalar: 1919-1921 (1964). 8°, V-172 s., 16 kroki, 3 kuruluş, 1 grafik, 225 krş. (I. bölüm : 1919 yılındaki ayaklanmalar; II. bölüm: 1920 yılındaki ayaklanmalar; III. bölüm: Pontus ve Koçkiri harekâtı, 1921).

Cilt VII. TİMUR, Cevdet ve üç arkadaşı. — İdarî faaliyetler, 15 Mayıs 1919 - 2 Kasım 1923 (1975). 8°, XII - 465 s., 5 harita, 12 kroki, 4 kuruluş, 4 grafik, 8 çizelge, 14 resim, 15.60 TL.

Önsözlerde verilen bilgilere göre, bütün bu cilt ve kitaplar (bölümler), Harp Tarihi Dairesi Başkanlığınca yetkili komisyonlara incelenilerek yayımlanmıştır. Olaylar ve hareketler çok ayrıntılı olarak yazılmıştır. Bu büyük yapıtın hazırlanmasında, Harp Tarihi Arşivi ile Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki belgelerden, konularla ilgili resmi ve özel yayınlardan yararlanılmıştır. Cilt ve kitap (bölüm) sonlarında süredizin (kronoloji), kaynakça (bibliyografya) ve çeşitli dizinler vardır. Yapıt bol bol verilen krokiler, kuruluşlar, eklerle varsıllaştırılmıştır. Tam 14 yılda tamamlanabilen bu belgelere dayalı 16 kitaplık dizi, ilk elden büyük bir kaynak değeri ve niteliği taşır.

----- **TÜRK İSTİKLÂL HARBİNİN BAŞINDA MİLLÎ MÜCADELE (1928)**

Süvari Yüzbaşı Midillili Ahmet (Atman)'ın yapıtı, Büyük Erkanıharbiye Reisliği X. Şubesi tarafından Reisliğin Ankara Matbaası'nda eski harflerle bastırıldı (büyük boy, 3-126's., ayrıca 6 planş, 11 kroki, 19.krş.). Yazar, önsözünde diyor ki:

«... Milli Mücadele'nin bidayette, (başlangıçta) isyankâr bir ruhun dağınık ve perişan tezahüratı şeklinde başlamış olan safahatı vardır ki bu safahatın iptidaen karanlıklarda kalmaktan kurtulması o safahatı bizzat yaşamış olanların kendi malumatlarını, velev ki en naçiz ve ehemmiyetsiz dahi olsa, tespit etmiş olmaları ile mümkündür. İşte bu kanaatlerdir ki ben, bu safhaya ait malumatımı, maiyet-i devletlerinde bulunmakla müftehir olduğum muhterem Erkan-i Harbiye-i Umumiye Reisimiz (Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa Hazretlerinden aldığım ilham ve kuvvete ve beraberce harbettığımız silah arkadaşlarımla malumatlarına ve bizzat kendi hatıralarınla istinat ederek neşrediyorum...»

İzmir'in Yunanlılarca işgalinden önceki kimi önemli olayların anlatımı ile başlayan yapıt, İzmir'in işgaliyle Yunan yabanılığının gördüğü karşılığı, Urla-Seferihisar - Çeşme - Menemen -Manisa - Ayvalık - Akhisar - Bergama'nın işgallerini, Menemen katliamını anlatır. Akhisar'daki ulusal örgüt, Redd-i işgal Cemiyeti, ilk Milli Alay Komutam Halit Paşa olayı, ilk Papaslı saldırılarımız, Balıkesir

Kongresi, örgütün genişletilmesi, daha sonra Aydın yönündeki işgaller : Bayındır-Tire-Ödemiş-Nazilli'nin işga-

1029

li, Aydın dolayındaki milis örgütü, Malkoç köprüsü, öteki baskınlar (Erikli baskını gibi) anlatılır. Salihli Cephesi buradaki Kuvay-i Milliye örgütü; Bozdağdaki Kuvay-i Milliye, Ahmetli'nin iki kez işgali ve boşaltılması, Uluslararası Tahkikat Komisyonu'nun raporu verilir. Soma-Akhisar - Alaşehir - Balyanbolu yönündeki Yunan işgalleri, cephelerdeki savaşlar, bu cephelerden resmi makamlara yazılan raporlar bütün ayrıntılarıyla sunulur.

Daha sonra, Batı Cephesi Komutanlığı kurulup emir ve komutayı eline alır. Yazar, tarihsel olayları, Milli Hareket'in dönüm noktası olan burada keser.

Kurtuluş Savaşımızın başındaki Milli Mücadele'yi anlatan yapıtın önem derecesi pek güzel anlaşılmaktadır. .

Savaşta çeşitli sahneleri gösteren resimler, renkli krokiler İstanbul'da askeri matbaada basılmış. Yazarın portresi de kitaba eklidir.

1030

TÜRK İSTİKLÂL MÜCADELESİ KONFERANSLARI (1927)

Türk Subayı ve Devlet Adamı Cevdet Kerim (İncedayı)'nın (1893-1951) konferansları, T.C. Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi Halk Terbiyesi Şubesi'nin (Halk Konferansları) dizisi yayınlarından, biri olarak, İstanbul'da Devlet Matbaasında basıldı .(V-230 s., ayrıca 4 harita, 44 krş.) Dış ve iç kapaktaki açıklama :

«1927 senesi, Ankara Türkocağında, İstanbul Darülfünun konferans salonunda ve Ankara Muallimler Kursunda verilmiştir.»

Bu beş konferansın başındaki önsözde konuşmacı ilkin şunları söyler : «Türk milletinin iman ve mefkure kaynağı, en samimî ifadesiyle ata ocaklarından biri olan Ankara Türkocağında, Maarif Vekaletinin tartip ettiği mühim ve kıymetli konferanslar meyânında İstiklal Harbine ait vezaif de bendenize tevdi edildi. Hiç şüphe yok ki Maarif Vekil-i muhteremi Necati Beyefendi, bu yüksek teşebbüsleriyle memlekette inkılap terbiyesi için pek layık ve lazım bir çığır açmış oldular. Necati Beyefendinin Halk konferanslarını muntazam bir teşkilatla ve tanın her tarafında tatbiki geçmiş olmaları, bendenizi, bu kutsi vazifeyi İstanbul Darülfünun salonunda da tekrar şerefine mazhar kıldı..»

Önsöz şöyle sürüp gider : «İstiklal Harbi; bütün bir âleme değin Türkün, ölümden hayat, fenadan beka, ademden vücut yarattığı bir harikadır. İtiraf edeyim ki her ferdimizin teker teker kahramanı olduğu bu büyük hadiseyi layık olduğu kutsiyet ve azametini vererek tespit ve takrir edememek korkusu

1031

içindeyim. Ne de olsa böyle şerefli ve kutsi bir vazifeyi ifa fırsat ve müsaadesini bendenize bahş buyuran Maarif Vekalet-i Celilesine ve Erkan-i Harbiye-i Umumiye Riyaset-i Celilesine şükranlarımı arz ederim. Bendeniz, elde edebildiğim vesaiye göre bu vazifeyi bu kadar yapabildim. Salahiyettar ve daha fazla sahib-i malumat olanlar, milletin öz malı olan bu hadiseyi ikmal ve itmam etmek mecburiyeti altındadırlar.

«Evvelce İstiklal Harbi hakkında Türk İstiklal Harbi namıyla yazdığım kitabın Mondros'tan İnönü muharebesine kadar olan aksamının ikinci bir kitap halinde mufassallan neşrini sonraya bırakmıştım. Konferansların tab'ı bu noksanı kısmen ikmal etmiş oldu...

Muhterem Köprülüzade Mehmet Fuat Beyefendinin İnkılap terbiyesi hakkında yazdıkları çok kıymetli makalelerini, bu hakayiki pek vakıfhaneye ve âlimane teşrih etmesi itibarıyla maruzatıma ilâve ettim.»

Önsözden sonra verilen Köprülü'nün bu yazısı da İncedayı'nın yapıtı ve konferansları üzerinedir.

Bu konferansların konuları sırasıyla şöyledir:

Birinci konferans: 1 — Mukaddime, 2 — İstiklal Harbine takaddüm eden siyasi vaziyet, 3 — Mondros Mütarekenamesinin akdi ve mütareke mevaddı, 4 — İstiklal mücadelesi nasıl başlıyor?, 5 — Düvel-i İtilafiye tarafından Mütareke mevaddının tatbiki, 6 — Bu zaman zarfında İstanbul'daki vaziyet.

İkinci konferans : 1 — Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi, 2 — İstanbul'da Meclisin yeniden küşadı, Misak-i Milli'nin tespit ve ilanı, 3 — Garpta General Milen hattının tespiti,

1032

4 — Bu vaziyet karşısında Anadolu'da vaziyet-i siyasiyenin münakaşa ve tetkiki ve verilen karar, 5 — İstanbul'un 16 Mart 366'da Düvel-i İtilafiye tarafından işgali, 6 — Padişah ve hükümetinin bu vaziyet karşısında hiyanetkârane hareketleri, 7 — Milletın kıyımı, 8 — Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin suret-i küşadı, 9 — Anadolu Hükümetini ilk tasdik eden devlet, 10 — Bu hadisattan sonra İstanbul'un, düşmanların ve Anadolu'nun vaziyeti, 11 — Garpta Yunan ordusunun Milen hattından umumî taarruza geçmesi, 12 — Sevr muahdenamesinin İstanbul Hükümeti tarafından kabulü.

Üçüncü konferans : 1 — Orduyu takviye ve teşkil zarureti, 2 — Anadolu ordusunun emir ve kumanda şekli, 3 — Birinci İnönü muharebesi ve Çerkez Ethem'in isyanı, 4 — Öz yurdumuz Ardahan ve Artvin livalarının Anavatana ilhakı, 5 — Gaziantep'in facia-i sukutu, 6 — İkinci İnönü ve Dumlupınar muharebesi.

Dördüncü konferans: 1 — Adapazarı ve İzmit havalisinin suret-i istirdadı, 2 — Zonguldak ve Antalya havalisinin suret-i istirdadı, 3 — Kütahya - Eskişehir muharebesi, 4 — Sakarya Meydan Muharebesi, 5 — Gaziantep ve Adana havalisinin istirdadı, 6 — Pontus meselesi.

Beşinci konferans: 1 — Ağustos 338 hareket-i taarruziyesi nasıl ve ne maksatla ihzar edildi? 2 — Taarruz-i hakiki mintakasının tespiti, 3 — Başkumandanlığın taarruz planındaki esasat, 4-26 Ağustos günü taarruzun icrası, 5 — Başkumandan Meydan Muharebesi ve Başkumandanın 1 Eylül 338'de Dumlupınar'dan Millete ve Orduya yazdığı beyannameler, 6 — Esir Yunan generallerinin Başkumandanın huzuruna şevki, 7 — Bursa ve İzmir'in işgali ve Anadolu'dan düşmanın kamilen tardı, 8 — Mu-

zaffer orduların Boğazlara teveccühü, 9 — Mudanya Mütarekesi ve İstanbul'un son fethi, 10— Bu muzafferiyetin temin eylediği netayiç, 11 — Anadolu'da Yunan mezalimi, 12 — Üç mühim kıyas : Millî kıyamın başladığı gün vatanın manzara-i umumiyesi, Sevr muahedenamesi ile hâsıl olan vaziyet ve Lozan muahedesiyle memleketin aldığı şekil (kıyaslı üç harita üzerinde), 13 —Netice.

Konuşmacının eski bir kurmay subay olması, Birinci Dünya Savaşında Kafkas cephesinde savaşmış, Kurtuluş Savaşına katılmış bulunması bu konferanslarına ayrı bir değer ve önem katmaktadır. İncedayı, Kurtuluş Savaşından sonra, kurmay binbaşı rütbesindeyken ordudan ayrıldı, Politikaya atıldı. CHP. Sinop milletvekili oldu (1937). Ulaştırma (1940-41) ve Bayındırlık (1946-47) bakanlıklarında bulundu. ikinci Dünya Savaşı yıllarında yurdun dört bucağında moral konferansları verdi.

C. K. İncedayı, Kurtuluş Savaşından sonra, kendi anılarından, savaşlara katılan komutan ve kurmayların bilgilerinden, Yunan komutanlarının Türkçeye çevrilen raporlarından yararlanarak Türk İstiklal Harbi, Garp Cephesi (1925) adıyla toplu bir kitap yazmıştı (222 s., 31 kroki). Bu kitap, Genelkurmay Başkanlığı Talim ve Terbiye Dairesi yayınlarındandır. Kitap yazıldığında iki tarafın belgeleri daha yayınlanmamış, tarihe tarihçi gözüyle bakılacak bir zaman geçmemiş olduğu halde, başarı kazandı, bir çok dile çevrildi, devrimler ve Atatürk üzerine yazılan kitaplara da kaynak oldu.

Yazarın, çok sonraları, Zonguldak Halkevinde verdiği bir konferans da orada İnkılap ve İstiklal adıyla bastırıldı (1936, 33 s.).

TÜRK İSTİKLÂL SAVAŞI, YUNAN CEPHESİ (1944)

Yedek Subay Okulu Savaş Tarihi Öğretmenimiz Emekli Kurmay Yarbay İsmail, Hakkı Tümerdem'in ders notları, Ankara'da Yd. Sb. Okulu Basımevi'nde 9. kez basıldı (170-11 s., ayrıca savaş durumlarını gösterir üçer renkli beş büyük levhada 9 kroki, 65 kuruş). Türk-Yunan savaşını operatif ve tabiye bakımından incelemektedir.

Yazar, bu basım için yazdığı, kitabın en sonuna konulan önsözde : «Türk İstiklal Savaşı türlü operatif (sevkülceş) ve tabiye durum ve olaylarıyla doludur. Bu kadar türlü durum ve olayları, hiçbir yabancı savaş tarihinde bulamayız» diyor.

İlk yazılan asıl önsözde ise, şu açıklamayı yapıyor: «... Ben bu küçük kitabımda Atatürk ve İsmet İnönü, Türk ulusu ile birlikte: düşmanla nasıl vuruştular? Acı mukadderi nasıl değiştirdiler ve sonra nasıl keskin vurdular ve yardılar?... Nasıl ez-diler ve yok ettiler? Bunları, savaş usullerine göre inceleyerek anlatmağa çalıştım.

«İnanımca, Türk İstiklal Savaşı dünya savaş tarihinde en iyi güdenmiş (sevk ve idare edilmiş) ve tam siyasal sonucu alınmış biricik bir savaştır. Gelecek savaşların güdeminde örnek alacak bir Türk deha eseridir.» .

Kitap, bu deha yapının okunup anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Savaşın genel nedenleri sıralandıktan sonra, Birinci İnönü savaşından Büyük saldırıya kadar, bütün Türk-Yunan muharebelerinin nasıl olduğu ayrıntılarıyla anlatılıyor. Bunlar

için birer inceleme ödevi de veriliyor. Yunanlıların yaptığı yanlışlar gösteriliyor. Savaşlarla ilgili birtakım genel bilgiler sunuluyor. İki tarafın kuvvetlerinin sayı ve durumu krokilerle belirtiliyor. Öğrenciler için özetler de yapılmaktadır.

Kitabın ilk basımı Yunanlılarla İstiklal Harbi başlığını taşıyordu (1931). Harbiye Mektebi 1931 yılı ders notları olarak Okulun basımevinde basılmıştı (121 s., ayrıca 1 harita, 5 kroki, 60 kuruş). İkinci basımı Devletçe derlenemediğinden, yılı bilinmemektedir. Ancak, öteki basım yılları şunlardır: 1935, 1938, 1939, 1940, 1941. Yedek Subay Okulu Ankara'ya taşındıktan sonraki basımlar, başkentte yapılmıştır.

Yapıt, bir ders kitabı olmakla birlikte, büyüklerce de zevkle okunabilir.

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI (1988)

İstanbul'da çıkan «Belgelerle Türk Tarihi Dergisi»nin özel yayınlarının ilki olan, bu kitap, Menteş Matbaası'nda bastırıldı (256 s., resimli, portreli, haritalı, 20 TL.).

Başaraktaki teşekkür yazısından, kitabın hazırlanmasında emekleri ve yardımları geçenlerin adlarını öğreniyoruz: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ordu Film Merkezi, İsmet İnönü, Metin Toker, Cemal Yıldırım, İhsan İlgar, H.V. Saltıkgil, Suphi Menteş, Ertuğrul Zekâi Ökte vb.

Av. E.Z. Ökte imzasını taşıyan önsözde, kitabın konusu ile ödevi şöyle belirtilmektedir:

... İlk hedefin elde edilmesini sağlayan ve tarihimize, «Büyük Taarruz» veya «Başkumandanlık Meydan Muharebesi» adı ile geçen muharebeler ve hemen sonrası Zafer, kitabın konusu olarak seçilmiştir.

«Konuyu, okuyucularına savaşın sorumluluğunu yüklenen komutanların kaleminden tetkik etmek ve saati saatine o günleri yaşamak imkânını vermek, bu kitabın görevidir.

Başkumandanından erine kadar, tek bir düşüncenin, kurtuluşun, hâkim olduğu ve eyleme geçirdiği Onbeşgün Savaşının (26.VIII. — 9.IX.1922) belirtilen şekilde yayma hazırlanmasını sağlayan ve yardımcı olanlara minnet ve şükran borcumuzdur.»

Sekiz bölüme ayrılmış, olan kitabın bölüm başlıklarıyla yazarları şöyledir:

Büyük Taarruz ve Zafer (Başkumandan Gazi Mustafa Kemal); Birinci, İkinci İnönü savaşları ve sonrası (Mareşal Fevzi Çakmak); Sakarya'dan İzmir'e (Garp Cephesi Orduları Komutanı İsmet İnönü); Büyük Taarruz nasıl hazırlandı? (Garp Cephesi Kurmay Başkanı Orgeneral Asım Gündüz); Büyük Taarruzda Süvari Kolordumuz (Süvari Kolordusu Komutanı Orgeneral Fahrettin Altay); Kurtuluş Savaşımız (Korgeneral Fahri Belen); Kurtuluş Savaşı anıları (Korgeneral Nuri Berköz); Mütareke'den Büyük Taarruz'a kadar (İhsan İlgar).

Görüldüğü üzere, kitabın yazarları, Kurtuluş Savaşını yapanlardır. Onun için, bu. yazı ve anıların birincil bir önemi vardır. Orta boyutlu kitap o denli bol resimlidir

ki, bunu konunun bir albümü de saymak olanaklıdır. Kurtuluş Savaşımızın kaynak kitaplarından biri de budur.

1038

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI KRONOLOJİSİ MONDROS'TAN MUDANYA'YA KADAR 30 EKİM 1918-11 EKİM 1922 (1970)

Alman bilgini Prof» Gotthard Jaeschke'nin (Doğ. 1894) yapıtı, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan olup (XVI. seri — sayı 12) Kurum basımevi'nde basıldı (XIX — 239 s., 30 lira). Eser, ilkin Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün yayın programı içine alınmış, memurlarından Nimet Arsan'a Almancadan dilimize çevirtilmiştir. Enstitü, mali olanaksızlıklarından dolayı, kitabın basılmasının gecikmemesi için, yayın hakkını Türk Tarih Kurumu'na vermiştir.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne armağan edilen yapıtın nasıl hazırlandığını, yazar, giriş bölümünde anlatmaktadır. Bu kısa yazıyı buraya aktarıyoruz :

«1929 yılında Berlin'de Deutsche Gesellschaft für Islamkunde (Alman İslam Birliği Cemiyeti) tarafından «Die Türkei seit dem Weltkrieg» (Dünya Harbinden bu yana -Türkiye) adı altında bir «Geschichtskalender 1918-1928 (1918-1928 Kronolojisi) basılmıştı. Bu tarihten sonra 1961 yılı sonuna kadar, takvimi tamamlamak üzere yayınlanan ciltler şunlardır :

II ve III: 1929 ve 1930 yıllarına aittir (Berlin 1930-1931),

IV : 1931 - 1932'ye aittir, «Die Welt des Islams,» Cilt: 15

V : «Die Türkei in den Jahren 1933 und 1934,» «Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin, «Cilt: XXXVIII, kısım: II (Berlin 1935).

1039

VI: «Die Türkei in den Jahren 1935 -1941» (Leipzig 1945),

VII ve VIII: Aynı ad ile 1942-1951 ve 1952-1961 (Wiesbaden 1955 ve 1965), son üç kısım Otto Harrassowitz yayınevince neşredilmiştir.

İlk beş kısma ait şahıs ve konu dizinini Siegfried Rzeppa «Mitteilungen der Ausland-Hochschule an der Universität Berlin,» Cilt: XLI, 1938, kısım : II'de tertip etmiştir (Berlin, Verlag Walter'de Gruyter, 1939).

İstanbul Üniversitesi tarafından ilk iki kısmın Türkçeye çevrilmesi fikrinin ortaya atılması üzerine hasırlanan tercüme o zaman Edebiyat Fakültesi'ne bağlı bulunan Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü araştırmalarının II. ve IV. sayıları olarak neşredilmişti (İstanbul 1939 ve 1941 - Çeviren: Niyazi Recep Aksu) : Cilt: I 1913 - 1923, Cilt: II_29.X.1923 - 1.1.1930.

40 seneden beri Türk Devrimi üzerine neşredilen kitap, yazı ve makalelerin ihtiva ettiği olaylarla çoğalan malzeme, kronolojiyi yeniden ele almayı gerektirmiştir. Bilhassa Türk Devriminin diğerlerine nazaran en önemli devri olan Millî Mücadele zamanı için böyle esaslı bir tetkik yapmak zaruri olmuştur. Yazarın 1965 ve 1966 yıllarında Ankara ve İstanbul kütüphanelerinde mütareke zamanına ait Türk basını ve Londra'da British Museum'un gazete arşivinde bulunan İngiliz basını tetkik etmek hususundaki arzusu ilgililerce yerine getirilmiş; fakat daha da önemlisi, Başvekil Harold Wilson'un, tarih araştırmaları için, 1922 yılı sonuna kadar olan kısmını serbest bıraktığı Foreign Office dosyalarını gözden geçirmesi mümkün

olmuştur. Bu suretle «Documents on British Foreign Policy 1919-1939, First Series»nin ciltlerine geç-

1040

memiş oları 30.X.1918 ~ 27.VI.1919 ve 1922 yılı devrileri hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur.

Bu eserimin hazırlanmasında değerli yardımlarından dolayı Bayan Nimet Arsan ve Sayın Sami N. Özerdim'e samimi teşekkürlerimi sunmak isterim.»

5 sayfalık bir kaynakçadan sonra yapıtın metni verilmektedir. Sondaki dizinde Türk tarihi için önemi az olan adlar anılmamış, yabancı ülke çizelgelerine yalnız başlıca olaylar konulmuş. Nazır ve İcra Vekillerinden yalnız en önemli olanları, dizinin sonundaki ektedir.

1041

TÜRK KURTULUŞ SAVASI VE DIŞ POLİTİKA (1973)

Dr. Salâhi R. Sonyel'in yapıtının ilk cildi; Türk Tarih Kurumu Yayınlarının XVI. dizisinin 19 sayılı kitabı olarak, Ankara'da T. T. Kurumu Basımevi'nde basıldı (XIX - 255 s., ayrıca 14 plânşta 18 belgenin tıpkı-basımı, 60 TL,).

Yazarın Ağustos 1972¹'de Londra'da yazdığı önsözde bildirdiğine, göre, bu yapıtın büyük bir bölümü, Türk milliyetçilerinin dış politikası, 1919-1923 (The Foreign policy of the Turkish nationalists, 1919-1923) başlığı altında, 1967-71 yılları arasında İngilizce doktora tezi olarak hazırlanmış, tez 1971 Ağustosunda Londra Üniversitesine sunulmuş, 25 kasım 1971'de yazarına Felsefe Doktoru payesi verilmiştir. Yapıttaki İngiliz belgeleri, İngiliz Devlet Arşivi Genel Müdürünün izniyle yayımlanmıştır.

Bu ilk cilt, «Mondros bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar» olan dönemi inceler. Türk, İngiliz ve Yunan kaynaklarına dayanan yapıt, beş bölümden oluşur: I. Mondros bırakışması, II. Türkiye'nin bölünmesi, III. Türk ulusal akımının doğuşu, IV. Ulusal dış politikanın temelleri: A) Amasya bildirisi ve Erzurum Kongresi, B) Sivas Kongresi ve sonrası, V. Heyet-i Temsiliye'nin dış ilişkileri. Belgeler, kaynakça, dizin.

18 belgenin tıpkı - basımları sonda ayrı bir albüm biçiminde verilmiştir.

1042

TÜRK MUCİZESİ (1969)

Fransız kadın yazarı Berthe Georges - Gaulis'den . Reyhan Enünlü'nün çevirisi, İstanbul'da yayımlanan «Yeni İstanbul» gazetesinin (Kültür Yayınları) nın beşincisi olarak, Yeni İstanbul Matbaası'nda basıldı (61 s., fiyatı yok). «Gün Gününe İstiklal Harbi Gazetesi» nin ek kitaplarından biri olan yapıtın dış kapağında, Atatürk'ün Fransız yazarı Claude Farrere ile İzmit istasyonundaki karşılaşmasını gösteren bir resim var.

Sekiz bölüme ayrılan kitabın bölüm başlıkları şöyledir:

I. Yıkıntılar arasında;

II. Savaş : Afyonkarahisar;

III. Paşalar ve İstanbul, Ses, Hiç konuşmuyordum;

IV. Paris;

V. Birinci Lozan Konferansı;

VI. İstanbul ve Ankara arasında;

VII. İkinci Lozan Konferansı;

VIII. Türkiye.

Kitapta yapıtın özgün başlığı verilmediği için, bunun, yazarın Yeni Türkiye ile ilgili yapıtlarından hangisinin özeti ya da bütünü olduğu anlaşılamamaktadır.

1043

TÜRK ROMANINDA MİLLÎ MÜCADELE (1973)

Dr. Aytekin Yakar'ın incelemesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları arasında, (Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü Yayınları) nın 20. kitabı olarak, Ankara Üniversitesi Basımevi'nde basılıp yayımlandı (130 s., 10 lira).

1963 tarihli önsözde, şu açıklama görölmektedir:

«Toplumumuzun son yüz elli yıllık değişme ve gelişmesinde bazan öncü, bazan izleyici olarak hayatımıza karışan edebiyatımız, Milli Mücadele ile bu değişme ve gelişmelerin en yoğun ortamına girmiş olur...

Böylece her manada kurtuluşumuzun ifadesi olan ve tarihi akışımızda bir köşebaşı durumu gösteren Milli Mücadele, romanlarımızda hangi açılardan ele alınmış ve ne ölçüde yansıtılabiliştir?

Bu çalışmamızda, milletçe mücadelemizi bu geniş anlamıyla ele aldık ve romanlarımızı bu görüş açısından incelemeye çalıştık...».

Giriş bölümünde, Milli Mücadele'ye kadar Türkiye'de milliyet düşüncesinin gelişmesi ile Cumhuriyet'ten sonra Türk romanının gelişme yönleri belirtilmektedir.

Daha sonra, yapıt, beş bölüme ayrılır: I. Türk romanı ve Milli Mücadele, II. Yunanlıların ve yerli Rumların mezalimi,

1044

III. Karakterler, IV. Milli Mücadele ile sathi ilgisi bulunan romanlar, V. Sonuç.

İlk bölümün geniş planı şudur :

A) Cephedeki mücadeleler: Yunan işgali, II. İnönü savaşı, Eskişehir - Kütahya savaşı, Sakarya savaşı, Dumlupınar ve Başkumandanlık meydan savaşı. — L. Çete savaşı: a) Dış düşmana karşı: Vurun kahpeye, Yorgun savaşçı, Küçük fedailer, Kalpaklılar; b) İç düşmana karşı: Ateşten gömlek. 2, Ordu harekatı: a) Dış düşmana karşı; Ateşten gömlek, Doludizgin; b) İç düşmana karşı: Kalpaklılar.

B) Cephe gerisindeki mücadeleler: a) Köylerin olumsuz tutumu: Yaban, Kalpaklılar; b) Kasabaların olumlu tutumu: Kalpaklılar - Doludizgin; c) Kasabaların olumsuz tutumu: Vurun kahpeye, Kalpaklılar; ç) Şehirlerin olumlu tutumu: 1. Basın : Esir şehrin insanları, 2. Gizli teşkilat faaliyetleri: Kalpaklılar - Doludizgin, Yorgun savaşçı, Esir şehrin insanları, 3. Miting : Ateşten gömlek, d) Şehirlerin olumsuz

tutumu: 1. Kozmopolit unsur: Ateşten gömlek, Sodom ve Gomore, 2. Basın: Esir şehrin insanları.

İkinci bölümde incelenen romanlar: Vurun kahpeye, Yaban, Hep bu topraklar için, Kalpaklılar, Doludizgin.

Üçüncü bölümün konu başlıkları : Karakter bolluğu, cinsiyet, erkekler, kadınlar, meslek ve sosyal durum, psikolojik özellikler,

Dördüncü bölümde incelenmiş olan. romanlar da şöyledir: Dikmen yıldızı, Halas, Nişanlılar, Esir şehrin insanları - Esir şehrin mahpusu, Yeşil gece, Yüzbaşı Celâl.

1045

Sonuç bölümünde ise, incelenen bütün bu romanların değerlendirmeleri ve yorumları yapılır : «İnceleme konumuz olan romanlar genel olarak yansıttıkları çeşitli cephe ve cephe gerisi faaliyetlerde, mücadelenin ana yapısına ve ilkelerine aykırı bir değerlendirme göstermiyorlar. Hattâ bazıları bir hadiseyi gerçek ölçülerini hemen hiç bozmadan, olaya almışlardır...».

İnceleme şu satırlarla son bulur: «Şair, romancı birçok genç sanatçıların son yıllarda özel bir ilgi ile Milli Mücadele ve Atatürk'e eğilmiş olduklarını görüyoruz. Bu durum, Milli Mücadele'den bu yana, hadiseyi sanat konusu yapabilmek için, gerekli mesafenin yeni yeni teşekkül etmekte olduğunu gösterir. Bu itibarla, bu arada eserleri bir erken doğum mahsulü saymak ve bunlarda görülen bir takım aksaklık ve kusurları bu sebebe bağlamak gerçeğe aykırı bir yorum olmayacaktır.»

Sona konulan kaynakçada inceleme konusu olan yapıtlarla çalışma sırasında yararlanılan yapıtlar gösterilmiştir.

Milli Mücadele'yi konu edinmiş romanların yalnız bu yapıtta incelenenlerden oluşmadığı, bu konuda daha birçok romanın bulunduğu bilinmektedir: H. İ. Dinamo'nun romanları vb. gibi.

1046

TÜRK RUHU (1944)

M. Tekinalp'ın yapıtı, İstanbul'da Remzi Kitabevi'nce yayımlandı (XXIV-287 s., ciltli, 2 lira). Yabancı dildeki yapıtlardan kimisine (M. Cohen) diye imza atmış olan yazarın Kemalizm üzerine Türkçe, Fransızca, Almanca bir yapıtı daha vardır. Fransızcası da bulunan bu yapıtın önsözünde, Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Şemseddin Günaltay'ın Ankara'dan yazara gönderdiği 20.II.1944 tarihli mektup da açıklanmaktadır. Mektubunda Günaltay, «Yalnız Türk tipleri arasına Cengiz'i de katmanızı tarihi hakikate uygun bulmadığımı söylemek isterim» diyor. Buna karşı yazar şu yanıtı vermektedir: «Evveleminde şurasını belirtmek isterim ki kitabın hiçbir yerinde Cengiz'in Türk olduğu ve Türklerle Moğolların aynı ırka mensup oldukları gibi iddialar, mevcut değildir. Esasen kitapta muhtelif vesilelerle izah ettiğim gibi, Türk ruhu bakımından antropolojik ve etnolojik bahisler mevzuumuzun dışında bırakılmıştır...» Fransızca baskı için yazılan, Türkçesine de alınan önsözde ise, yazar, yapıtını şöylece özetler :

«Bu kitap birbirini tamamlayan dört kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, (Atalar ruhu) bahsine tahsis edilmiştir. Fikrimizce, milli ruhun esas unsuru budur. Bir milletin manevi şahsiyetinde ölmez ve değişmez olan şey bu unsurdur...

Fakat, bu kitabın ikinci kısmını teşkil eden ve (Sentetik ruh) adını verdiğimiz şey için bu mülahaza varit değildir. On asır kadar Türk hayatına hâkim olmuş bulunan sentetik ruhta ne ölmezlik vardır, ne de bu ruh Türkün öz ruhudur. Sentetik

1047

ruhun tezahürleri sosyoloji dilinde muhit ve zaman adları verilen tesirlere göre değişir.

Bu kitabın üçüncü kısmı, Tanzimattan Kemalist inkılaba kadar giden gebelik devresine tahsis edilmiştir. Bu devir, sentetik ruhun asırlık tezahürlerinin maziye doğru itildiği devirdir. 19'uncu asrın bir hususiyetini teşkil eden milli şuur, o devirde kökleşmiş ve İslami milletlerarası kültürün asırlarca boyunduruk vurduğu atalar ruhunun hususiyetleri o milli şuurun tesiriyle muhite çıkararak yeni Türkiye'yi doğurmuştur.

Eserin dördüncü kısmını teşkil eden (Yeni Türkiye), demek oluyor ki, Eski Türklerin, yani bin yıldan daha fazla bir zaman evvel, anayurttan; yüksek Ural - Altay steplerinden, bodur Tatar atlarına binerekten dışarı taşan insanların dirilişinden başka bir şey değildir. Bu eski fatihlerin ahfadı artık, kültür sahasında fütuhât kazanmak için tabii beygir değil, buhar beygirini kullanıyorlar. Bu kültür fütuhâtı, Ebedi Şef Atatürk'ün, de müjdelediği gibi, onlara, modern milletlerin seviyesi üstüne çıkmak imkanını verecektir.»

4 bölüm ve 31 bölüğe ayrılan, kitabın bölük başlıklarını sunuyoruz : I. — Türk ruhu ve milli kahramanlar. II — Türk deyince ne anlıyoruz? III — Milli ruh deyince ne anlıyoruz? IV — Irkların müsavatsızlığı. V — Türk ruhunun yapısı nedir? VI — İradeli meyil ve hareketler, şuursuz görenekler, insiyaklar. VII — Irk, muhit, zaman. VIII — İrsiyet ve ataya çekme (atavizm). IX — Atalar hayatı. X — Türe ve yasa. XI — Yasanın yükselişi ve alçalışı. XII — Göçebelik ve dinamizm. XIII — Civanmertlik hasletleri. XIV — Mete ve Attilâ. XV — Sentetik ruh. XVI — Türkçülük ve İslamcılık. XVII — Osmanlı İmparatorluğunun uzun

1048

sürmesi. XVIII — İslam medeniyeti. XIX — İlk darbeler. XX— Bizans tesiri. XXI — Şark tevekkülü. XXII — Türk Birliği. XXIII — Tanzimat ıslahatı. XXIV Namık Kemal (İslamiyet devrinin şahıslanışı). XXV — Meşrutiyet. XXVI — Ziya Gökalp. XXVII — Diriliş (Kemalist inkılap devamlı bir inkılaptır. Yeni Türkiye ile atalar Türkiye arasındaki yakınlıklar. Türk kadınının serbestliğe kavuşması), XXVIII — Armazol ve Ahriman. XXIX — Yeni Türkiye ve atalar ruhu (Cengiz'in imparatorluk merkezini Karakurum stepinin göbeğinde kurması ve Atatürk'ün Ankara'yı yeni Türkiye'nin merkezi edinmesi. Yeni Türkiye'nin yasası, Cengizler ve Attilâ'lar yasasının istinat ettiği aynı esaslara dayanır. Atalar ruhu ve Halk Partisi'nin altı oku). XXX — Atatürk ve İnönü. XXXI — İnhitat ve satvet (Kemalist rejim başka hiçbir demokrasi veya otokrasi rejimiyle kıyas edilemez).

1049

TÜRK TARİHİ SİLÂHLİ KUVVETLERİ VE ATATÜRKÇÜLÜK (1974)

Genelkurmay Başkanlığı'nca Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla yayımlanan bu kitap, Ankara'da Ajans - Türk Matbaası'nda bastırıldı (402 ş., renkli ve siyah - beyaz resimli, ayrıca 3 planş, bunlardan biri renkli Atatürk portresi, fiyatı yazılı değil).

Atatürk'ün Türk ordusuna 29.X.1938 tarihli son bildirisi ile başlayan yapıt, Atatürk'ün ruhuna ve ulusa armağan edilmiştir.

Yedi bölüme ayrılmış olan yapıtın ilk bölümünde Türk ulusu ve kültürü, başlangıcından günümüze kadar Türk ordusu; ikinci bölümünde dünyadaki Türk siyasal birlikleri ve yeni yurt kurma olayları; üçüncü bölümünde Anadolu'nun eski ve yeni tarihi; dördüncü bölümünde Osmanlı devletinin kuruluşu, duraklama ve gerileme dönemleri, devleti kurtarma çabaları; beşinci bölümünde Türk yurdunun ve ulusunun kurtarılması çabaları, T.B.M.M'nin Ankara'da toplanması, Milli Mücadele; altıncı bölümünde kurtarılan yurdun bayındırılması, ulusun kalkındırılması, Cumhuriyetten sonraki gelişmemiz; yedinci bölümünde de Atatürkçülük konuları incelenmektedir. Son bölümün ara başlıkları şöyledir: Atatürk'ün hedef ilkeleri, Atatürk'ün siyasal sistem ilkeleri, Türk inkılapları, Atatürk'ün dünya görüşü, Türk ulusunun Atatürk'e şükran duyguları, diğer dünya milletlerinin Atatürk hakkındaki görüşleri, Türklük dünyasının önemli olay kronolojisi.

Doğrudan doğruya yararlanılan kaynakların dört sayfalık çizelgesi ile yapıt sona ermektedir, Kitap, iyi kâğıda güzelce basılmıştır.

1050

TÜRKİYE BİR DEVLETİN YENİDEN DOĞUŞU (1971)

Tanınmış İngiliz tarihçisi Arnold J. Toynbee'nin (Doğ-14.IV.1889) yapıtı, Kasım Yargıcı'nın çevirisiyle, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi)'nin 12. kitabı olarak Baha Matbaası'nda basıldı (320 s., ayrıca 4 levha, ciltli, 20 lira). Önsözde, «Eserin üstünlüğü, bir tarihçinin bilimsel metodu ile yazılmış olmasından geliyor» denilmektedir. Babası gibi tarihçi olan yazar üzerine verilen bilgiler arasında şunlar da var : Londra Üniversitesine tarih profesörü oldu (1919). Türk - Yunan savaşını Avrupa'daki ve Yakın - Doğu'daki birçok önemli olayı yerinde izledi Bizans uygarlığı uzmanı olarak yetişti. Daha sonra kendisini tarih felsefesine verdi Yapıtlarından başka gazete ve dergilerde yayımlanmış yüzlerce yazı, görüşüm ve dizi görüşüm de vardır. Bunlar arasında Turancılık akımı üzerine yayımlanmış çok önemli yazıları da bulunmaktadır. Birkaç kez Türkiye'yi gezip gördü.

Haziran 1926'da yazılan kitabın önsözünde yazar şunları söylüyor : «Türkiye üzerine böyle bir kitap yazmamı yayınevi 1923 yazında teklif etmişti. O tarihte Ankara'dan henüz dönmüştüm. Daha önce 1921 yılının büyük bir kısmını, Türk - Yunan savaşını, bir bu yandan, bir öbür yandan inceleyerek geçirmiştim. İngiltere'de bulunduğumda da çoğu zaman Yakın - Doğu tarihini incelemek ve bu konuda dersler vermekle uğraşıyordum.»

19 bölüme ayrılan yapıtın bölüm başlıklarını sunuyoruz: Türkiye ve Batı — Eski Osmanlı İmparatorluğu (1299 -1774) — Batının etkisi (1774 - 1919) —1908-18 bilançosu ve Müttefik-

1051

lerin barış şartları —Mustafa Kemal —Türk - Yunan savaşı (1919-22) —Lozan konferansı ve barış antlaşması — «1789 fikirleri» — Kapitülasyonlar ve kavim sisteminin kaldırılması — Saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı —Halifeliğin kaldırılması — Cumhuriyet ve diktatörlük —Nüfus, tarım, demiryolları — Ticaret, sanayi ve maliye —Sosyal ve kültürel sorunlar —Türkiye'nin uluslararası durumu - Musul sorunu —Sovyet Rusya, Boğazlar ve İslam dünyası —Sonuç.

Mustafa Kemal bölümünde yazar, Atatürk'le XVII. yüzyılda İngiltere'de krala karşı başkaldıran Cromwell'i karşılaştırmaktadır. Toynbee, bir Sonuçla yapıtını kapamaktadır.

Denilebilir ki, yapıtta, çağımızın en büyük tarihçisi, genç Türkiye Cumhuriyeti üzerine bu araştırmasını yazarken, pek çok yazarın ve tarihçinin tersine, duygular ve önyargılardan uzak kalmayı, gerçekleri bir bilim adamının yansız gözleriyle görmeyi bilmiştir. Bu yapıt, her bakımdan gerçek Türkiye'yi öğrenmek isteyen yabancılar kadar, duygulardan arınıp Türk devrimini bilimsel açıdan görmek isteyen bizler için de yararlıdır, sanırım.

1052

TÜRKİYE BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ 50. YILDÖNÜMÜ, 1920-1970 (1973)

Nurettin Can Gülekli ile Rıza Onaran'ın ortaklaşa hazırladıkları bu kitap, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca yayımlanan (Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları) nın sekizincisi olarak, İstanbul'da Milli Eğitim Basımevi'nde 3.000 sayı bastırıldı (XI - 317 s., ayrıca 25 planş, 20 TL,).

Sunuş yazısında, «Bu dizide, Atatürk, Kurtuluş Savaşımız, Cumhuriyet Türkiye'si ve inkılaplarla ilgili konuları işleyen eser» ler yayınlanacaktır» deniliyor.

Yazarlar da, «Giriş» te şunları belirtiyorlar:

«Sayın okuyucularımız, bu kitapta şu bölümleri bulacaklardır :

- 1.— Tarihçe,
- 2 — Anılar,
- 3 - 50. yıl töreni,
- 4 — Mesajlar.

Tarihçe bölümü, Mondros Mütarekesinden başlamakta ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin ve Milli Hükümetin kurulmasıyla sona ermektedir...

Meclisin açılmasından sonraki bölümde, objektif olabilme endişesiyle zor bir yöntem uyguladık. Olayların gelişmesini ve örgütlerin kurulmasını, Birinci Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceri-

1053

delerindeki müzakerelerden oluşturduk. Bunun için Zabıt Ceridelerini eleedik ve onların içinden tarihin akışını olduğu gibi veren önergeleri, tartışmaları, kanun ve kararları aldık; sadeleştirdik ve özetledik. Atatürk'ün Nutuk'undan da aynı biçimde faydalandık...

Bu kitabın hazırlanmasından maksat, 50. yıldönümünü kutlamak için yapılmış olan töreni anlatmak, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde çalışanlardan bugün hayatta

bulunanların anılarını değerlendirmek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin anılmasıyla olduğu kadar, kuruluşu ve ilk faaliyetleri ile ilgisi bulunanları dinledikten sonra vesika değerinde' izlenimler tespit etmektir.

Törene ait bölüm daha kısadır; fakat, 50 yıl sonra bu açılışı kutlama, anlam bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Mesajlar bölümünde, 50. yıl dönümü töreni dolayısıyla yayımlanmış yazılar var.. Bu kitap, Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunun birinci yıl dönümünde yaptığı bir bildiri ile sona eriyor. Biz, böylece, Omun yüce eserini başlatmasına ve sona erdirmesine sembolik olarak sadık kaldık.»

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devletinin durumunu, Bağımsızlık Savaşının başlamasını anlatan ilk bölümün sonunda, T. B. M. M. birinci dönem milletvekillerinin çizelgesi var.

Anılar bölümünde, mebusların (Fahrettin Altay, Dr. Tevfik Rüstü Aras, Ahmet Fevzi Erdem, Refik Koraltan, Yasin Kutluğ, Ali Kılıç, Hüseyin Aksu, Yasin Haşimoğlu, İsmet İnönü, Ahmet Ferit Tek; memurların (Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Eflâatun Cem Güney, Tahsin Şerifsoy, Hasbi Sargın, Cevat Duru, Mehmet Hüsnü Ünsal, İhsan Kaftangil, Vehbi Koç, Tayip

1054

Başer, İhsan Yalçın, Refet Sezen, Feridun Kandemir, Ramiz İmre, Rıza Erdim, Mahir İz, Nihat Dinçmen, Kâzım Tolun, Prof. Avni Refik Bekma); gazetecilerin (Ahmet Hidayet Reel, Kemal Salih Sel, Enver Behnan Şapolyo, Süreyya Kalabay, Münir Müeyyet Bekman, Naşit Uluğ) anıları bulunmaktadır.

Ellinci yıl töreninin anlatıldığı üçüncü bölümde; Anıtkabir, Meclis ve Birinci Meclis binasındaki törenler, Millet Meclisi, ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarının ve Hüseyin Aksu'nun konuşmaları verilmiştir.

Son bölümdeki bildiriler arasında, Birinci yıldönümünde Mustafa Kemal'in ağzından 23 Nisan bildirisi de vardır.

Kitabın metni resimli olduğu gibi, ayrıca sona bir resim albümü ile bir de kaynakça eklenmiştir.

1055

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET VE HALİKİ GAZİ MUSTAFA KEMAL (1933)

Av. Suat Tahsin (Türk) (Doğ, 1906) tarafından, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü (29 Ekim 1933) dolayısıyla yazılan kitap, İstanbul'da Akşam Matbaası'nda basıldı (XVI -424 s., ayrıca 1 planş, 250 krş.).

İki cildi bir arada kapsayan kitabın ilk cildi bir giriş niteliğini taşır. Burada Birinci Dünya Savaşı, Mondros silah bırakışması, Sevr antlaşması, Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin çöküşü anlatılır.

Kitabın asıl konusu, ikinci ciltte incelenir: Kurtuluş Savaşı, Mudanya silah bırakışması, Lozan antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu.

Her iki cilt için kaynakça, ayrı bölümlerde gösterilmiştir. Buralarda, Türkçe ve yabancı dillerdeki yayınlar işaretlidir.

Baş taraftaki «Cumhuriyet gençliğinin amentü'sü» nde, yasarın Atatürk'ün Türk gençliğine hitabesine verdiği yanıt var. Burada yazar, Atatürk'ün hitabe metnini almış, ancak birinci konuşan kişi olarak bir parça değiştirerek yazmıştır.

Bu «Amentü» den sonra gelen önsözde yazar, özetle, diyor ki: «...Biz bu eserimizde yeni tarihi hakikatlerden mülhem olarak Mustafa Kemal tarafından halkolunan yeni ve son Türk devletinin, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundaki tarihi ve hukuki azameti tasvire çalışacağız. Bilhassa hukuk-i düvel ve hukuk-i esasiye cephesinden yeni devletin kurulduğu sıralarda

1056

tahakkuk etmiş olan siyasi şartların muğlak terribini ve Osmanlı devletinin inkırazındaki buhran ve mudiliyeti ve garplılar tarafından asırlarca Osmanlı devletiyle birlikte Hasta Adam telakkî edilen ve Sevr suikastıyla harita-i âlemden silinip süpürölmek istenen Türk milletinin hayatiyet ve asaletini ve bu büyük milletin halkettiğı Mustafa Kemal ve Mustafa Kemal'in halkettiğı yeni büyük devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin cihana karşı Lozan zaferiyle iktisap ettiğı âlemşümöl mevkiini göstermeğe çalışacağız...» (1)..

Bu önsöz şöylece sona erer: «Muhammet büyük bir mürşit, Aristo âlemşümöl bir filozof, İskender muhteşem bir asker, Bismark yaman bir siyasi, Lenin dehşat bir inkılapçı, Danton sehhar bir hatip ve fakat Mustafa Kemal bir fevkedehâdır.

Çünkü O Muhammet'ten ve Aristo'dan, İskender'den ve Bismark'tan, Lenin ve Danton'dan vücut bulmuş ve bütün bunlardan başka da kadim ve mucizekâr Türk milletinin sulbünden halkolunmuş bir varlıktır»

O, dâhiler gibi tek bir zirveden ibaret değil; Türk ırkını asırlarca kucağında emzirip cihana medeniyet getirmiş büyük ül-

(1) «Bir bu yapıtımızda yeni tarihsel gerçeklerden esinlenerek Mustafa Kemal'ce yaratılan yeni ve son Türk devletinin, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşundaki tarihsel ve hukuksal görkemi anlatacağız. Özellikle devletler hukuku ve anayasa hukuku yönlerinden yeni devletin kurulduğu sıvalarda oluşmuş siyasal koşulların anlaşılmasız bileşimini ve Osmanlı'nın yıkılışındaki bunalımı ve çıkmazı ve Batılılarca Hasta Adam diye nitelenen Türk Ulusunun yaşam ve soyluluğunu, bu ulusun yarattığı Mustafa Kemal'i, Mustafa Kemal'in yarattığı yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyaya karşı, Lozan. Antlaşmasıyla kazandığı evrensel yeri- göstereceğiz.

1057

keyi çeviren semalara hâkim zirvelerden müteşekkîr bir silsiledir.» (2)

Sonda, 1924 tarihli Teşkilat -i Esasiye Kanunu metni verildikten sonra, yasar, yapıtını şu bölümcelerle sona erdirir:

...Kanaatimce; Türk inkılabı, Türk Hukuk-i Esasiyesindeki hareket-i azime, dünyanın hiçbir millete nasip olmuş değildir. Bu inkılap, ilk defa kendini gösteren bir seyrü hareketle ehl-i iz'ana dehşet ve hayret vermiş bir inkılaptır.

Beşeriyet tarihi bu kadar kısa bir zamanda bu kadar azametli ve bu kadar şümüllü bir hadisenin vukuunu henüz sahifelerine kaydetmemiştir.

Bu sebeptendir ki, Mustafa Kemal medeniyet ve insanlık hayatının müstakbel nesilleri için, bütün dehalat, silsilesinin çok yukarılarında, FEVKADDEHÂ tanınacak bir varlık olarak ebediyen taşıyacaktır.»

(2) «Muhammet bir yolgösterici, Aristo evrensel bir filozof, İskender görkemli bir asker, Bismark yaman bir siyasetçi, Lenin dahi bir devrimci, Danton büyüleyici bir hatip ve fakat Mustafa Kemal, bir olağanüstü bilgedir. Çünkü O, Muhammet'ten ve Aristo'dan, İskender'den ve Bismark'tan, Lenin ve Danton'dan olmuş, bunlardan başka da eski ve mucize yaratan Türk ulusunun Sulbünden olmuş bir varlıktır» O, dahiler gibi tek boyutlu bir doruktan gelmedi. Türk soyunu, yüzyıllarca kucağında emzirip dünyaya uygarlık getirmiş bir ülkeyi çeviren göklere egemen doruklardan oluşmuş bir silsiledir."

1058

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE TÜRK DEVRİMİ (1973)

Prof. Dr. A. Âfetinan'ın (Doğ. 1908) yapıtı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca çıkarılan (Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları) dizisinin onuncusu olarak, Ankara'da Başbakanlık Basımevi'nde basıldı (180 s., ayrıca 25 planş, 1- harita, 10 TL.). Kitabın tamamlayıcı adı: «M. Kemal Atatürk, kurtuluş, istiklal, Cumhuriyet ve Türk devrimi.»

Bir önsözden sonra üç bölüme ayrılan eserin konu başlıkları şöyle:

I. — 1) XIX. ve XX. yüzyıllarda dünya olayları. 2) XIX. Ve XX. yüzyıllarda Osmanlı Devleti, 3) M. Kemal Atatürk'ün meslek ve fikir hayatı -(1881-1918);

II. —1) 1918-1919 memleketin genel durumu, yurt birliği fikri ve uygulanması, milli kongreler, 2) 1920 T.B.M.Meclisi Hükümeti, Sevr Antlaşması, Kuzeydoğu Savaşı ve Gümrü Antlaşması, 3) 1921 Anayasa, İnönü savaşları, Ankara itilafname si, Kars Antlaşması, 4) 1922 Büyük taarruz ve zafer, Mudanya mütarekesi, saltanatın kaldırılması, 5) 1923 Lozan Antlaşması, İkinci T. B. M. Meclisi'nin seçimi, İzmir İktisat Kongresi, Ankara başkent, Cumhuriyetin ilanı, 6) 1923 -. 1939 devresinde Türkiye;

III. Türk devrimi ve çağdaş medeniyet yolunda Atatürk ilkeleri: 1) Türk devrimi, 2) Türkiye Cumhuriyeti halkçı, layık, 3) Ekonomide devletçilik, 4) Fikri ve sosyal hayat, 5) Eği-

1059

tim ve öğretim, harf devrimi, 6) Milliyetçilik prensiplerinin dayandığı esaslar, 7) Devrimcilik ilkesi.

Yazarın kaynakları yerli ve yabancı yayınlardır. Bunların bir kaynakçasını göstermemiş: «Bunlar bibliyografya kitaplarında toplanmıştır. Onun için ayrı ayrı kitap ismi yazmadım» diyor. Ancak, kaynakça ve süredizini kitaplarının kısa bir çizelgesi ile yurtbilgisi ve tarih konularında çıkan kendi yapıtlarının tam bir çizelgesini düzenlemiştir. Bir dizinden başka, Atatürk'e ait 32 resimlik bir albüm ile Sevr Antlaşmasına göre Türkiye'nin bölüşülmesini ve Lozan'da çizilen Türk ulusal sınırlarını gösterir bir harita sona konulmuştur.

Yapıtı için yasar şunu da söyler : «Ancak bir de bizzat K. Atatürk'ten dinlediğim, not ettiğim ve bazen de kendi el yazılarıyla olan bölümleri ekledim. Böylece belgelerim arasında doğrudan doğruya işittiğim, gördüğüm kısımlara da yer vermiş oldum.»

1060

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE LAYİKLİK (1955)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Devlet Kuramları ve Siyasal Hukuk Asistanı Dr. Bülent Dâver'in (Doğ. 1928) doktora tezi, Fakülte yayınları arasında bastırıldı (VII - 260 s., 5 TL.). Kitabın içindeki başlığı: Türkiye Cumhuriyeti'nde Layiklik Prensipleri'dir.

Bir Giriş ile beş bölümden oluşan yapıtın bölüm başlıkları şöyledir: I. Layik devletin tarihi gelişmesi, II. Devletin layikliği, III. Hukukun layikliği, IV. Öğretimin layikliği, V. Din hürriyetinin sınırları ve layiklik prensibinin müeyyideleri.

Giriş'te konunun saptanıp sınırlanması, (layik) sözcüğüyle ilgili terimlerin tanımı yapılmaktadır.

İlk bölümde, batıda ve Türkiye'de layik devletin tarihsel gelişimi ele alınır. Bu arada, İslamıktan önceki Türk devletleri, İslamda devlet ve hukukun dincierkil (teokratik) özyapısı, Osmanlı İmparatorluğunda devlet ve hukuk dizgesi, Cumhuriyet dönemi incelenmektedir.

İkinci bölüm devletin layikliğinin ana temelleri, Türkiye'de layik devlet dizgesi (bu arada Atatürk'ün layik devlet görüşü) gibi konuları ele alır.

Üçüncü bölümde Cumhuriyet döneminde layik hukuk hareketinin aşamaları (bu arada Atatürk'ün layik hukuk anlayışı), layik hukuk dizgemizin temel görüşleri, azınlıklar ve layik hu-

1061

kukumuz, layik devlet dizgesine yapılan karşı -çıkışlar, layik kaza dizgemiz araştırılmaktadır.

Öğretimin layikliği konusunun incelendiği dördüncü bölümde layik eğitim - öğretimin genel esasları, Türkiye'de layik eğitim - öğretim ele alınırken, Danıştay'da rahmetli Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'in din derslerinin devlet okullarında okutulamayacağı üzerine açtığı davaya eğilinmekte, soruna toplumsal - siyasal yönden bakılmaktadır.

Son bölümde de din özgürlüğü ve sınırları, dinsel dernek kurma özgürlüğü ve sınırları, dinsel propaganda özgürlüğü ve sınırları (bu arada Atatürk aleyhine işlenen suçlarla ilgili yasa), dinsel eğitim ve öğretim özgürlüğü ve sınırları (özel dinsel eğitim - öğretim yönetim biçimimiz, azınlıkların ve yabancıların dinsel eğitim - öğretim hakları), Türk pozitif hukukunda dinsel eğitim - öğretim özgürlüğünün sınırları, buna aykırı davranışların yaptırımları (müeyyideleri), bu arada izinsiz dersane açma ve Arap harfleriyle eğitim - öğretim yapma yasakları üzerinde durulmaktadır.,

Layiklik ilkesinde ısrar etmenin anlamını belirtmeğe çalışan genel sonuçta yazar diyor ki:

«Bu etüdde daha ziyade nazari ve mevzu bir hukuk kaidesi olarak ele aldığımız layiklik prensipini dört noktadan, Devletin, Hukukun, Öğretimin layikliği ile Din hürriyetinin sınırları ve layiklik prensipinin müeyyideleri bakımından inceledik.

Türkiye'de devletin layikliği, dinin devlet hayatında siyasi bir fonksiyon ifa etmesine kesin olarak son verme şeklinde tecelli etmiştir. Buna mukabil devlet, inkılapların icap ettirdiği

1062

fevkalade bir zabıta tedbiri olarak din işlerini bir kamu hizmeti saymakta devam etmiştir, yani devlet sistemimiz, bu hali ile, tam layik değil, yarı layik bir mahiyet arz etmektedir.

Hukukun layikliğine gelince, Türk kanun vazı kanun yaparken artık şeriatın vizesine tabi değildir. Hayatı dini kurallara göre tanzim etmek arzusu beşeriyeti bir adım bile atmaktan alıkoyacak çok tehlikeli bir yoldur...

Öğretimin layikliği bakımından, Türkiye'de Cumhuriyet devriyle birlikte tam layik milli terbiye sistemine gidilmiştir. Türk kültürünün layikleştirilmesi hurafelerden, batıl itikatlardan uzak, hür bir zeka disiplini kurma gayesini güder. Medrese zihniyetinden ve skolastik düşüncenin dar kalıplarından uzak, hayatçı bir terbiye sistemi Cumhuriyet maarifinin temel amacı olmuştur.

.. .Etüdümüzün son bölümünü teşkil eden din hürriyetinin sınırları ve layiklik prensipinin müeyyideleri konusu ise, bir kaç bakımdan özellik taşımaktadır. Bu hususta birbirine tamamiyle zıt iddialar ortaya atıldığı görülmektedir.»

Yazar, bu savları da özetleyerek yanıtlamaktadır. Ona göre, Türk devrimi din özgürlüğünün sınırlarının çizilmesinde çok titiz davranmıştır. «Türk inkılabı böylece dine hücum etmekten ziyade, dinle alakası bulunmayan tereddidi etmiş müesseselere karşı çevrilmiş bir silah olmuştur...».

Araştırmalarda yararlanılan kaynakların bir bölümü dipnotlarda gösterildiği gibi, ayrıca sondaki kaynakçada da ötekiler gösterilmiştir. Adlara ve kavramlara göre dizinler en sonda bulunmaktadır.

1063

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE MİLLİ EĞİTİM VE. ATATÜRK (1968)

Amerikalı Prof. Howard S. Wilson ile Dr. İlhan Başgöz'ün ortak yapıtları, Ankara'da Dost Yayınları'nın (Eğitim Dizisi) nin ilk kitabı olarak, Ajans - Türk Matbaası'nda bastırıldı (263 s., ayrıca 1 çizelge, 10 TL.). Kitabın dış kapağında (Milli) sözcüğü yoktur. Baş tarafta Başgöz'ün notuna göre, «iyi insan» H. E. Wilson, kitabın yayınlandığını göremeden ölmüştür.

Kitapta, Osmanlı geçmişinden Türk eğitimine gelen soranların neler olduklarını, bunların Cumhuriyet' döneminde nasıl geliştiğini, güçlüklerle karşı gösterilen çözüm yollarını, bu alandaki başarı ve başarısızlığın nedenlerini buluyoruz. Şimdiye değin eğitimcilerin konu dışı sayıp değinmedikleri, aslında eğitime yön veren toplumsal - ekonomik nedenlere bu kitapta değinilmekte, acı da olsa, kimi gerçekler ortaya konulmaktadır.

Altı bolüme ayrılan kitabın bölüm ve bölüm başlıkları şöyledir :

I. Yakın çağda Osmanlı İmparatorluğu eğitimine kısa bir bakış : A) Osmanlı eğitim kurumları, B) Reform yılları ve eğitim, C) İkinci Meşrutiyet ve eğitim;

II. Kurtuluş Savaşı yılları ve eğitim;

III. Türkiye Cumhuriyeti;

IV. Cumhuriyet devrinde modern eğitimin kurulması : 1.= Eğitimin birleştirilmesi (Tevhid-i tedrisat) ve dini etkilerin okullardan uzaklaştırılması, 2. Eşrafın ve Dışişleri Bakanlığının

1064

etkileri ve eğitim, 3. Mali güçlükler, 4. İdare örgütünün yenileştirilmesi, 5... Karma eğitim, 6, Okul programları ve ders kitapları, 7. Alfabe değişikliği, 8. Ulus okulları ve halk eğitimi, 9. Yeni eğitim sistemi armağanları, 10. Bir değerlendirme denemesi;

V. Modern eğitimin geliştirilmesi 1. Yeni ilerleyişler ve Resit Galip, 2. Arkan - Tonguç ve eğitimci denemesi, 3. Üniversite reformu, 4. Halkevleri — C.H.P. ve eğitim, 5. Ziraat eğitimi, 6. Mesleki ve teknik öğretim, 7. Köy Enstitülerine doğru;

VI. Mustafa Kemal'in yetişmesi ve eğitimle ilgili fikirleri: Atatürk'ün eğitimle ilgili fikirleri, son söz.

Bu kitap, Amerika'da yazılmış. Prof. Wilson, California Üniversitesinde Eğitim Fakültesi dekanlığı yapmış. Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde hazırlanan Eğitim Komisyonu Raporu'nun yazılmasına Amerikalı temsilci olarak katılmıştır.

Kitapta, özel bir araştırmadan çok, genel bir özet niteliği bulunmaktadır. Her hangi bir konu üzerinde derinlemesine bir çalışma yok. Kitapta belki gereğinden çok, kaynaklardan alınan metinlere rastlanmaktadır. Sonuç olarak, yazarlar, Türkiye'nin toplumsal - ekonomik sorunlarına verdikleri geniş yerle, eğitimin bir ülkenin toplumsal yapısıyla nasıl özdeş ve bağlı olduğunu göstermeğe çalışmışlardır.

Kitabın, Atatürk'ün yetişmesiyle ilgili bölümü, bilinenlere yeni bir şey katmıyor, denilebilir. 1940'larda kesilen konu, eğitimimizin en önemli dönemini kitabın planı dışında bırakmıştır.

1065

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN ELLİNCİ YILI DOLAYISIYLA ATATÜRK VE ÇEVRESİ (1974)

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın (Doğ. 1904) yapıtı, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları'nın ilki olarak, İstanbul'da Sermet Matbaası'nda bastırıldı (155 s., fiyatı yazılı değil).

Kitaba «Başlarken» yazar şunları söyler: «Bu araştırmada 50 yıllık Cumhuriyetimizin bir biyografik panoramasını, başka bir deyimle milli hayatın nirengi noktalarını çizmeyi deneyeceğiz. Bu dönemdeki bütün olayları elbette toplumumuz yaratmıştır. Ama, topluma yön veren düşünceler ve onların temsilcileri, yani liderler vardır. Bir de içinde olayların geçtiği milli ortam vardır Biz bu seride başta Atatürk olmak üzere 50 yılın düşünce ve eylem temsilcilerinin kişiliğini belirtmeğe çabalarken, milli ortamın koşullarını da inceleyeceğiz.

«Bu kitap bir tarih olmadığı gibi, bir sosyolojik inceleme de değildir. Sadece 50 yılın nirengi noktalarındaki kişileri ve ortam koşullarını görüntüler halinde yansıtmaya çalışacağız. Böylece bu denemenin az - çok sübjektif olmak gibi bir zaafı olacağını kabullenmeğe mecburum...»

Baş tarafta «Mustafa Kemal'in tarihe doğuşu» ile «Atatürk devrimleri» başlıklı iki inceleme var (s., 3-63). Atatürk'ü böylece anlatan yazar, daha sonra onun «çevresi» ne geçer. Bu çevrede bulunan kişiler şunlardır:

1066

İsmet İnönü, General Kâzım Karabekir, General Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Rauf Orbay, Mareşal Fevzi Çakmak, General Refet Bele, Ali Fethi Okyar, Mahmut Celâl Bayar, Recep Peker, Dr. Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Hasan Hüsnü Saka, Hüseyin Avni Ulaş, Şemseddin Günaltay, Mahmut Esat Bozkurt, Mehmet Akif Ersoy, Falih Rıfkı Atay, Halide Edib - Adivar, Yunus Nadi Abaloğlu, Ahmet Ağaoğlu, Samih Rifat, Mustafa Necati, Hamdullah Suphi Tanrıöver.

Neye göre sıralandıkları pek belli olmayan bu kimseler için, yazar: «Biografik bilgiler hususunda rahmetli İbrahim Alâeddin'in Türk meşhurları kitabından faydalandım» der. Oysa, o küçük kitabın pek çok eksikliği ve yanlışlığı bulunduğu artık anlaşılmıştır. Daha sonra, yazar, adlarını verdiği kişilerle ilgili kendi bilgilerini ve anılarını anlatır. Her nedense, Recep Peker'e başkalarına yaptığı gibi davranmamış, adının altına yalnız doğum tarihini yazmış, ölüm tarihini ise kendi anıları içinde geçirmiştir.

Kitabın son 10 sayfası, yukarıda adları anılanların dışında kalanları birtakım «kategori» lere ayırarak anar: Askerler, Atatürk'ün yakın çevresinde bulunanlar, idareciler, din adamları, samimi muhalifler, hatipler, kadınlar, bilim adamları, yazarlar, Milli Mücadele örgütçüleri, Meclis için faaliyetleriyle tanınanlar, 19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün yanında Samsun'a çıkanlar, Erzurum Kongresince seçilen Temsil Heyeti üyeleri, Sivas Kongre» since seçilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Temsil Heyeti üyeleri, Mütarekede Atatürk'ün emrinde İstanbul'da çalışmış olan gizli heyet üyeleri.

En sonda, «Atatürk'ün personel politikası ve bazı karakter özellikleri» başlıca şu noktalarda belirtilmektedir: «İnsanların

1067

ruh yapısına teşhis koyma gücü, insanları en çok yararlı olacakları yerde çalıştırma yeteneği, gerçekçiliği, eğitimciliği, vefası, insanları ruhi etkisi altına alma gücü, kinci olmayıp affedici oluşu.»

Son bölümcede yazar kitabım hazırlarken yararlandığı kaynakların adını kısaca anar.

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ 1923 İZMİR HABERLER-BELGELER-YORUMLAR (1968)

Gündüz Ökçün'ün yapıtı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasında basıldı (XXIV - 469 s., 25 lira). Kurtuluş Savaşı Türkiye'si'nin ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde önemli bir bilimsel araştırma olan bu kitapta dört bölüm var: I — 1923 Türkiye İktisat Kongresi'nin amacı ve niteliği, II — 1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne varan hazırlıklar, III — 1923 Türkiye İktisat Kongresinin açılışı ve yaptığı çalışmalar, IV — 1923 Türkiye İktisat Kongresi'nde kabul edilen esaslar. Kitabın en önemli bölümü sonucudur. Bu konuda şimdiye kadar ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştı.

Yazar, sunuş yazısında amacını şöyle açıklamaktadır : «Bu kitabın amacı Kurtuluş Savaşı Türkiye'si'nin iktisadi ve toplumsal yapısını yansıtan olaylardan biri olan 1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne ilişkin haber, belge ve yorumları derleyerek araştırmacılara ve öğrencilerimize toplu şekilde sunmaktır.»

İkinci bölümde, İktisat Vekaletince seçilen Heyet-i Faale'nin hazırladığı rapora, İstanbul'da Milli Türk Ticaret Birliği ile İstanbul Umum Amele Birliği'nin yaptığı hazırlıklara özel bir yer verilmiş. Ayrıca, bu bölümde, Kongre'ye katılan delegelerin adlarının saptanmasına da çalışılmış.

Kongre'nin Ercümen çalışmaları ile Genel Kurul görüşmelerinin tutanakları, bütün aramalara karşın, bulunamamış. Bu eksiklik, Anadolu Ajansı'nın ve kimi gazetelerin görüşmelerle ilgili

olarak verdikleri haberlerle giderilmeğe çalışılmış. Gazetelerde yayımlanan izlenim ve yorumlara da yer verilmiş.

Son bölümde, Kongrece kabul edilen Misak-i İktisadi Esasları ile Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve işçi Gruplarının İktisadi Esasları ve Kongre'nin yabancı sermaye üzerine Hükûmete sunduğu esaslar yer almaktadır. Sonda bir ad ve konu dizini var.

TÜRKİYE MAARİFİ HAKKINDA RAPOR (1939)

Amerika'daki Columbia Üniversitesi profesörlerinden, çağımızın en büyük eğitim filozoflarından John Dewey (1859-1952) tarafından hazırlanan bu rapor, İstanbul'da Devlet Basımevi'nde basıldı (VI - 30 s., fiyatı yazılı değil). Baştarafa kısa bir dizin ile Millî Eğitim Bakanı Hasarî Âli Yücel'in iki sayfalık bir önsözü eklenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığının çağrısı üzerine, 1924 yılında Türkiye'ye gelerek bir-iki ay kadar incelemelerde bulunan Prof. John Dewey, Bakanlığa, inceleme ve düşüncelerinin sonuçlarını kapsayan iki rapor vermişti. Bunlardan biri, bir rapor olmaktan çok, bütçeye acele konulması gereken kimi ödenekleri, bunların nerelere harcanacağını gösteren bir «muhtıra» niteliğindedir. Profesör, bunu daha

yurdumuzdayken vermişti. Öteki, büyük boy 30 sayfa tutan asıl rapordur. Bunu Dewey, Amerika Birleşik Devletlerine döndükten sonra yazıp göndermiştir.

Bu raporlar Bakanlıkça dilimize çevirtilerek 1925 tarihli, 1-2 sayılı «Maarif Vekaleti mecmuası»nda yayımlanmıştı. İşte, bu kitapçık, o raporların yeni harflerle basılmış biçimidir. (Maarif Vekilliği ana programa hazırlıklar serisi)nin ilk kitabıdır.

«Bütçeye konulması muktezi tahsisat hakkında muhtıra» ile «İptidai rapor»dan sonra gelen bu kitapçığın 23 sayfasını kaplıyan «Esas rapor»da şu konulara değinilmektedir:

1071

1 — Program, 2 — Mâarif Vekilliği teşkilatı, 3 — Muallimlerin yetiştirilmesi ve terfihi, 4 — Mektep sistemi, 5 — Sıhhat ve hıfzıssıhha, 6 — Mektep inzibatı, 7 — Muhtelif maddeler.

Bu rapor pek ünlüdür. Değerli bir eğitimci ve kaynakçacı olan sayın hocam Fuat Gündüzalp, Öğretmen meslek kitapları kılavuzu adlı yapıtında bu rapor için şunları söyler: «Şu kanaatımı kaydedeyim, kî memleketimizin realitelerine çok uygun ve çok da makul olan bu tavsiyelerin hepsinin derhal ve ısrarla tatbikine geçilseydi, o zamandan beri Türkiye'nin kültürel ve belki de dolayısıyla ekonomik çehresi bugünkünden başka türlü olurdu» Bu rapordaki tavsiyelerden birçoğu bugün bile tazeliğini muhafaza etmektedir. Mesela, Köy Enstitülerinin kurulmasını — bu raporunda — ilk defa tavsiye edenlerden biri de John Dewey'dir.» (Cilt II: 1939-1948, s, 30).

1072

TÜRKİYE'DE BEŞ SENE (1921)

Alman Mareşali Liman von Sanders'in (1855-1929) Türkiye'ye ait Birinci Dünya Savaşı anıları ile Tarih-i Askeri Encümeni'nin belgeli ve ayrıntılı düşüncelerini kapsayan yapıt, İstanbul'da Matbaa-i Askeriye'de basıldı (XII - 331 s., ayrıca. 2 harita, metinde 12 kroki, 60 krş.). (Erkan-i Harbiye-i Umumiye tarih-i harp neşriyat-i hususiye külliyesi)nin 2 sayılı kitabı olan yapıt, Genelkurmay Başkanlığı 3. Şube Müdürü ve Tarih-i Askeri Encümeni Reisi Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet)'in yazarı ve kitabını tanıtıcı nitelikte bir yazısıyla başlar.

Bir Türk paşası olarak Osmanlı ordusuna giren (1913), beş yıl Türkiye'de önemli roller oynayan, Kolordu Komutanlığı, Ordu Müfettişliği, Ordu Komutanlığı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı yaparak Çanakkale, Filistin ve Suriye'de yazgımızı yöneten yazarın Türkiye üzerine olan bu yapıtı çok önemli sayılmaktadır.

Yapıtta, Türkiye'de beş yıl yaşayan, ordularımıza barış ve savaşta komuta eden bir yabancı generalin Türkler üzerine görüşleri, anlayışları, düşünceleri okunur. Hizmetimizdeki bir yabancı'nın üniformamızı giymekle, kontratlar imzalamakla, geçici de olsa, düşünüş ve milliyetini değiştirmesi olanağı bulunmadığını öğretir. Birinci Dünya Savaşı tarihimizi kısaca özetler.

Kanal seferleriniz, Sarıkamış serüvenlerimiz, Romanya ve Makedonya gösterişlerimiz, Kafkasya ve İran fetihlerimiz üstüne, generalin acı eleştirileri birer gerçektir. Generalin kendi bilgi ve gözlemlerine dayanan sözleri çokluk doğrudur. Bütün ya-

zılannda derin bir Almanlık duygusunun ve tarafgirliğinin egemen olmasına gelince, buna da katlanmamız gerekir.

Albay Naci Beyin başkanlığındaki 11 kişilik çeviri kurulu, kimi yararlı notlarıyla düzeltmeler yaptığı gibi Askeri Tarih Encümeni de kitabın sonuna eklediği düşünceleriyle, birtakım gerçekleri aydınlatır. Böylece, okur, önemli noktalar üzerine yanlış bilgi ve kanı edinmekten kurtulabiliyor.

Von Sanders'in anıları, kendisinin Türkiye'de pek mutlu bir yaşam sürmediğini göstermektedir. Çetin özyapısı, hemen anlaşmazlıklara meydan verirdi. Türkiye'deki Almanların çoğunluğu, generalde sevimli saygıya değer bir kişilik bulamamışlardı. Bunlar ondan yalnız tiksiniyorlar, sızlanıyorlardı. Enver Paşa, onca bir rakipti.

Türklere gelince, onu iyi tanıyanlar arasında lehinde-aleyhinde olanlar vardı. Bir noktada birleşmişlerdi: Liman orta derecede bilgili ve yetenekli, sert, kırıcı bir Alman generalidir.

Çanakkale'de, Türk silahları ve yiğitler, onu pek zorlu düşmanlara karşı utkuya ulaştırdılar. Onun ordugüdümü, sağlam ve açık sayılmaz, İlk günlerde düşmanın Arıburnu bölgesinde, Conk bayırından kıyıya atılmasını, 19. Fırka Komutanı Mustafa Kemal Bey'e, Seddülbahir bölgesinde düşmanın durdurulmasını, 26. Alay Komutanı Binbaşı Kadri Bey'e borçluyuz.

General, Çanakkale'de tel örgü engelleri gerisinde toprağa yerleşmiş üstün bir düşmana karşı gereksiz saldırılar yaptırarak boş yere ölümlere neden olmakla suçlanır.

Yıldırım Ordular Grubunun başındayken ne salt bir savunma yaptı, ne de Falkenhayn'ın savunma biçimini izledi, Kuvvet-

leri pek güçsüzdü. Bütün varını-yoğunu ilk hatta soktu, hiçbir yedek kuvvet bırakmadı; böylece şanssızlığını çoğalttı.

24 bölüme ayrılmış olan yapıtına, yazar Türkiye'ye nasıl geldiğini anlatmakla başlar. Kimi bölümlerin başlıkları şunlardır:

Umumi Harbin başlangıcına kadar Almanya Askeri Heyeti. — Türkiye'nin tarafsızlığı. — Türkiye'nin Umumi Harbe girişi, Kafkasya'da, Süveyş kanalında ilk savaşlar. — Çanakkale seferine başlamadan önceki zaman. — Çanakkale seferinin birinci ve ikinci bölümü. — O sırada öteki Türk cephelerindeki hadiseler : Kafkasya, Irak, Mısır.. — 1916 senesinde çeşitli cephelerdeki hadiseler: Anadolu, Avrupa'ya Türk kıtaları gönderiliyor. — 1917hadiseleri. — Yıldırım teşkilatı.— 1918 hadiseleri. — Filistin cephesinde, birinci ve ikinci Şeria muharebeleri. — Filistin cephesinde Mart-Ekim ayları: Nasıra baskını, Şam'a çekilme Son söz.

Görüldüğü üzere, generalin Türkiye'de görev aldığı 1913-1918 yıllarına ait anıları, özellikle Birinci Dünya Savaşındaki Türkiye olaylarını, Türk cephelerini, sonlardaki en büyük bölümü de 1918 olaylarını ayrıntılarıyla anlatır.

Yapıt, yazarın tutuklu olarak bulunduğu 1919 Ekiminde Malta adasında Almanca olarak yazılmış, Almanya'ya dönüşünde belgelerle tamamlanmış, ilkin 1920 Ağustosunda Fünf Jahre in Türkei adıyla Berlin'de yayımlanmıştı (408 s., 11

harita). Yazar, .kısacık önsözünde, Türkiye'de geçen beş yıllık hizmet yaşamının, yalnız Birinci Dünya Savaşma ait düşmanlarla karşı değil, «Heyet-i İslahiye» denilen askeri kurulun «nüfuz» ve etkisi-

1075

ni kısımağa durmadan çalışan kişilere karşı da bir «cidal» ile geçmiş olduğunu hatırlatır.

Yapıtın Almanca metni birkaç kez basıldı.

Yazar, son sözünde Birinci Dünya Savaşında Almanya'nın Türkiye'den istediklerini şöylece özetler: «Almanya'nın askerlik zemininde dahi Türkiye'nin iştirak ve faaliyetinden beklediği şeyler ifrat derecede olduğundan huzur bulmak imkânsızdı. Türkiye yalnız Boğazları müdafa etmek, uzaklarda bulunan hudud-i vasiyasını himaye ve muhafaza eylemekle kalmayacak, Mısır'ı zaptedecek, Acemistar'ı müstakil edecek, Maveray-i Kafkas'ta müstakil hükümetlerin esasını ihzar eyleyecek, mümkün olursa neticede Afganistan- üzerinden, Hindistan'ı tehdit edecek ve nihayet Avrupa sahne-i harplerinde muavenet-i fiiliyede bulunacak idi...»

Generalin yararlı görülerek dilimize çevrilen bu anılarında, kimi esaslar ve ayrıntılara ilişkin birçok yanlış göze çarpmaktadır. Ayrıca, eski Osmanlı mareşali, tarafsızlığını da koruyamamıştır. Askeri Tarih Encümeni, yanlış birtakım noktaları kitabın sonunda düzeltmektedir (s. 309-331). Bu düzeltmeler: Alman askeri kurulu,. Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşındaki hizmetlerinin değerlendirilmesi gibi genel sorunlarla olduğu kadar; Çanakkale, Filistin, Suriye, Batı Arabistan, Irak cepheleriyle de ilgili bulunmaktadır.

Yapıt, Kumandan Mabilie'in Fransızca çevirisiyle, Paris'te Cinq ans de Turquie adıyla yayımlandı (1923, Payot kitabevi, 384 s., 16 harita 120 frank). Yapıtın İngilizce çevirisi de vardır.

Türkçeye, ikinci kez, Mehmet Şevki Yazman tarafından Türkiye'de beş yıl adıyla çevrilerek, İstanbul'da Baha matbaasında basıldı (1968, Burçak Yayın Ltd. Şti, 360 s., 15 lira).

1076

TÜRKİYE'DE GERİCİ EYLEMLER (1972)

Prof. Dr. Neşet Çağatay'ın (doğ. 1918) yapıtı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları arasında bastırıldı (X— 102, s., 5 lira). Cep kitapları boyundaki yapıt, 1923'ten bu yana, yurdumuzdaki gerici eylemleri inceler. Önsöz'ün sonlarında deniliyor ki:

«Bu kitabımızda, dini duygular sömürücüsü çıkarcıların kişilere ve topluma yaptıkları, sürdürmeyi planladıkları baskılardan, fırsat buldukça uyguladıkları eylemlerden örnekler verdik. Yurdumuzda dinin doğru ve gerçek anlamı ile anlaşılması ve anlatılması için neler yapılmak gerektiğini kendi düşüncelerimize göre yazdık»

İncelenen konular şöyle sıralanmaktadır:

Genel olarak Türklerde din kavramı ve anlayışı: 1923'ten önce Osmanlılarda durumu düzeltme çabaları. — 1923'te ilan edilen Cumhuriyet rejiminin getirdikleri.

Türkiye'de taassubun nedenleri: 1. Sosyo-ekonomik nedenler, 2. Kişisel nedenler: A) Dini vakıflardan faydalanmış olanlar, B) Tekkelerden faydalananlar, C)

Prestijlerini kaybedenler; 3. Dış entrika ve müdahaleler: A) Türk hükümetinin ilerlemesinde sakınca görenler, B) Uzun yüzyıllar Türk idaresinde kalıp yeni özgürlüğe kavuşan komşu müslüman devletlerin kıskançlık hisleri, C) Hristiyan gayreti.

Bu genel girişten sonra, Prof. Çağatay, Atatürk'ten bugüne, gericiilik eylemlerini, süredizinsel sıraya göre, şöyle özetler:

1077

Gazi Mustafa Kemal Atatürk devri: Cumhuriyet rejimine ve onun getirdiği yeniliklere karşı ilk tepkiler. — Menemen olayı. — Bursa'da Arapça ezan olayı. — Siirt'te Şeyh Halit ve oğlunun tertipleri. — İskilip olayı.

İsmet İnönü devri: Saldırgan bir gerici akım olarak Ticanilik.

Demokrat Parti iktidarı: Nurculuk.

Milli Birlik Komitesi idaresi.

Adalet Partisi iktidarı: Rabitat'ül-Âlem-il-İslami. — İlahiyat Fakültesi olayları. — Kuvvet Komutanlarının bildirisi.

Bu olayların ışığında, yazar, asıl amacını sonuç bölümünde anlatır. Bu bölümde, Diyanet İşleri örgütü özlenen duruma nasıl gelir? Milli Eğitim politikası nasıl olmalıdır? sorularını yanıtlar. Burada, bu iki kuruluşa düşen görevler gibi, bunların savsaklamaları da dile getirilir.

Kitaba, yararlanılan yapıtlar çizelgesi ile bir dizin de eklidir.

Kitap, bugün için çok gerekli bir uyarma amacını taşımaktadır. Yazar gericiiliğin kaynakları, nedenleri, dönemler boyunca gösterdiği nitelikleri bilimsel bir açıdan incelemiştir. Ancak, bu küçük kitabın kimi eksikleri olduğu bellidir. Yazarın, ileride bu konuda daha geniş bir araştırma hazırlayacağı umulabilir.

Kitabın tanıtma yazısı için, Sami N. Özerdim'in «Bibliyografya» bülteninde (Ankara, 1/6, Kasım 1972, s. 269-270) çıkan eleştirisine bakınız.

1078

TÜRKİYE'DE YUNAN FECAYİİ (1921)

(Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdiriyyet-i Umumiyesi Neşriyatından) olan bu 2 ciltlik kitap, İstanbul'da Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekası'nda basıldı (12-134-1-2-287 s., ayrıca 12 planş, 5 harita). Yayın dizisinde 4 ve 5 sıra sayısını almış bulunan yapıtın ilk cildinin kapağında (Süngü ve bıçakla katledilmiş Yarımca'lı 12 yaşında Muharrem'in resmi var. Bu ilk cilt, üç bölümden oluşur:

1 — Mukaddeme,

2 — Vekayi,

3 — Rapor ve resimler.

İlk cildin dizimi 12 sayfa tutar. Dokuz sayfalık önsözde deniliyor ki:

«... Ve biçare ahali ile hanelerini mahv ve tahrip eyleyen ve işbu kitabın tahrir ve tabı esnasında sesleri İstanbul'dan bile işitilen topların böyle açık şehir ve köylere ve bigünah ahaliye tevcih edilmemesi için Düvel-i Mutelife-i Muazzama gemilerinden bir kısmının Marmara sevhiline izamı kararlaştırılmıştır.

... Yukarıda bahsolunan İzmir işgal-i fecimden itibaren henüz iki sene kadar kısa bir müddet mürur etmediği halde hanelerini, temin-i maiyetlerine hadim bağlarını, dükkanlarını, hasılı bütün mameleklerini terkederek içerilere, dağlara iltica ve hicret eden müslümanların miktarı 325.000'dir.

1079

... Şarki Trakya'nın dahi İzmir gibi Yunan ordularına bahş ve ihdasından sonra cereyan eden vekayi İslamlar için yeni bir elem ve matem safhası açmıştır:

İşbu safha iki suretle tezahür etmektedir:

- 1 — Nüfus siyaseti,
- 2 — İmha ve zulüm ve tecavüz politikası.»

Kitap, bundan sonra, bu iki dönemi ayrıntılarıyla anlatır. Daha sonra, konu Batı Anadolu'ya döner:

«Bursa vilayeti, Balıkesir, İzmit ve Çanakkale livalarıyla İstanbul havalisinin de Yunan asakiri tarafından işgalinden sonra 21.0.00 müslüman meskenlerini terkle hicret ve ilticaya mecbur olmuştur. İşbu kitabın kısm-i mahsusunda görüleceği veçhile, payitahta uzak mahallerde yapılan, mezalimden kat-i nazar, İstanbul'un sayfiyesi mesabesinde bulunan Karamürsel, Gebze ve Şile'de ve Boğaziçinin Beykoz, Paşabahçesi mahallerindeki fecayı pek ziyade tahammülsüz bir raddeye varmış olduğu kanaati husul bulmuş olmalıdır ki; Şile'ye giden bir kısım İngiliz asakiri kumandanı serian Dersaadet'ten müsella polis ve jandarma celbi lüzumunu kaza kaymakamına teklif etmiş ve bunun üzerine bir miktar müsella jandarma ve polis gönderilebilmiştir.»

Bunun ardından, Yunan askerlerinin zorla mal alma, ırza geçme, insan öldürme için izledikleri yola genel bir bakış yapılır. Yunan askerleri bu iğrenç amaçlarına varmak için iki biçimde hareket etmektedirler :

1080

«1 — Müslüman erkeklerini bir yere toplayarak silahların teslimi teklifi,

2 — Erkekleri bu suretle bazı mevakide cem ve tevkif edilen aileler nezdinde taharriyat.

Birinci şık: Erkeklerin üzerlerinin taharrisi vesilesiyle nakidden başka, saat, yüzük, hasılı zikiymet ne varsa alınır;

İkinci şık : Bu şık iki veçhile tatbik olunur; evvela Yunan askeri, bade Rum çeteler tarafından...

İşbu kitaba dercolunabilen ve yakılan köylerin, yıkılan yuvaların dumanlarını; anasız, babasız kalan yetimlerin figanlarını; ismeti yerlerde sürünen kızların hicırıklarının gözönüne getirerek kalpleri parçalayan, kulakları yırtan vekayi Yunan

askerlerinin taht-i işgalinde bulunan ve zabıta memurlarıyla ahali-i müslimesi tamamen silahtan tecrit ve işbu silahlarla yerli Rumlar teslih olunduğu mahallerde cereyan edip (Neron)ları bile titretecek dereceye varan mezalimin ika olunduğu yerlerdeki ahval ve şerait-i müthişe dahilinde cemedilebilmiş ve bu husustaki raporlarla muharrerat-i resmiyenin hemen kısm-i azamı gelen giden yolcular vasıtasıyla ve gizli gönderilmek suretiyle elde edilmiştir. Binaenaleyh; henüz tahkik-i hüviyetlerine bile imkan görülemeyen binlerce maktulleri muhtevi kuyularda, su mahzenlerinde, hendeklerde, köylerin enkazı altında basılıp boğulan vekayiin miktarı, bu kitaba geçmek suretiyle hüzur-i beşeriyete ibret ve intibah numuneleri olarak çıkabilen vekayie nispetle, pek çoktur. Mahaza gerek mütebaki vekayiin, gerek İzmir ve civarında cereyan eden hadisatın dahi yakın ve münasip bir zamanda neşri mukarrerdir.»

1081

Önsözün son sayfa altında şöyle bir not görülüyor: «Gerek işbu kitapta, gerek ikinci ve üçüncü kitaplarda görülecek vekayi mateessüf tarih sırasıyla tasnif edilemeyecektir. Zira malum bulunan ahval ve şerait-i fevkalade dolayısıyla vekayiin tahkik ve tesbiti muhtelif zamanlarda mümkün olabiliyor.»

Biz, yapının ikinci cildini göremediğimiz için, bunun kapsadığı konuları saptayacak durumda değiliz.

1082

TÜRKİYE'DEKİ HUZURSUZLUĞUN HAKİKİ SEBEPLERİ VE KEMALİZM (1971)

Y. Müh. Hüseyin Remzi Tekgüç'ün (doğ. 1927) kitabı, Adananda Canvarol Matbaasında basıldı (51 s., 3 lira). Yazar, bugün Türkiye'deki huzursuzluğun gerçek nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

I — İlk ana sebep olan, kötü ve yanlış zihniyetlerimiz (düşünme tarzımız) ile, Batı'dan taklit ile alınan müesseselerin uyuşamaması;

II — Ana sebepler olan şu üç ana ve yedi önemli olmak üzere, ceman şu on problemler :

1 — Millî şahsiyetimizin tam tarifi;

2 — Milli doktrinimizin yaratılması;

3 — Milli din ihtiyacımıza cevap verilmesi; Önemli problemler

4— Köylülerimiz ve kasabalılarımız ile, aydınlarımız ve tahsili

şehirlilerimizin arasındaki derin uçurumun kapatılması;

5— Her sahada adamlar (liderler) yetiştirilmesi;

6— Sosyal - ekonomik - politik yapımızın ortamını ve bu ortamdaki güçlerin dengesini ve mahiyetlerini iyi anlamak ve iyi değerlendirmek;

7— Bürokratlarımızın yanlış tutumları;

1083

8 — Müesseselerin değil, fakat, herşeyde ve her yerde partizanlığın hâkim olması;

9 — Gayr -i millî cereyanların mevcudiyeti;

10 — Sevk - idare ve iş-çalışma zihniyetlerimizin, modern ve İlmi değil, fakat, eskimiş, köhneleşmiş ve karakuşu olmaları.

Bu sorunları etraflıca açıklayan yazar, Kemalizmi kısaca incelemektedir. Kitabın sonlarına doğru, bir de öneri ortaya atıyor: Kemalizm, bir «Milli Kalkınma Kongresi» toplayarak; milletimizin her sahadaki fikir, ilim, fen, sanat ve pratik eleman adamlarını bir araya getirip, ana, önemli, büyük ve küçük bütün problemlerimizi, ilmin, fennin ve sanatın ışığı altında partizanlıktan uzak tutarak onlara tetkik ettirecektir. Sonuç olarak yazar, bugünkü huzursuzluktan kurtulmak için, Atatürk devrimlerine, yani Kemalizme dönüşten başka çıkar yol göremediğini belirtmektedir.

1084

TÜRKİYE'NİN İKTİSADİ BAKIMDAN UMUMİ BİR TETKİKİ, 1933-1934

(1936) Amerikan uzmanlarınca hazırlanmış olan bu inceleme, 3 kitap içinde 7 cilt biçiminde Ankara'da Köyöğretmeni ve M. İhsan Bakımevlerinde basıldı (475 - 594 - 598 s., grafikli, haritalı, fiyatı yazılı değil).

Washington Büyükelçiliğimiz aracılığı ile hazırlatılan bu incelemeyi yapan uzmanlar kurulunda Walker D. Hines, B. Somervell, O. F. Gardner, E.W. Kemmerer, C.R. Whittlesey, W. L. VYright Jr., B. Wadsted, G.H. Dorr, H. Alexander Smith ve V. Trivanovitch var. Çoğunluğunu Princeton Üniversitesi profesörlerinin oluşturduğu bu kurul, Amerikalı uzmanlarla Türk yardımcılarının ortak çalışmasıyla hazırladıkları raporu, 1934 Mayısında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine sunmuştur.

Atatürk'ün 1923'te Alaşehir'de söylediği: «Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım; yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım» sözüyle başlayan rapor, Türk ekonomisinin hemen hemen bütün sorunlarına eğilmektedir. Raporun I. kitap, II. cildi olan «Ziraat kısmı», 1939'da Ankara'da «Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi raporları» arasında Tarım Bakanlığınca yeniden bastırıldı. Raporun kapsamı üzerine bilgi edinmek için, ciltlerin ana başlıklarını veriyoruz :

I. cilt: Umumi mütalaalar. — Konklüzyon ve tavsiyeler;

II. cilt: I. Ziraat. — II. Orman servetleri. — III. Maden servetleri. — IV. Su servetleri;

1085

III. cilt: : V. Mahrukat ve muharrik kuvvet, — VI. Sanayi;

IV. cilt: VII. Münakalat, — VIII. Dahili ticaret, — IX. Harici ticaret;

V. cilt: X. Malî işler, — XI. Evkaf;

VI. cilt: XII. Mesai işleri, — XIII. Sıhhat ve maarif. — XIV. idare, lahikalar 1, 2, 3;

VII. cilt: Para ve bankacılık hakkında müzeyyel rapor.

"Bu önemli rapor, bütünüyle 1,667 sayfa tutmaktadır. Türkiye'de kalkınma için elverişli bir ortamın varlığından söz edilen raporda, «Hariçten sermaye tedariği» konusu üzerinde de durulur (kitap I). Herşeyin para ile çözümlenemeyeceği anımsatıldıktan sonra eğitim, yönetim, çalışma konularının önemi belirtilmektedir. Afyon için rapor önemli sayılabilecek öneriler getirir. Bunlar arasında, «iyi bir gelir kaynağının sağlanması için» Sümerbankça bir fabrikanın kurulması da var (kitap II). Milli eğitim sorunu üzerinde derinlemesine duruluyor (kitap III).

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Bir Amerikan raporu başlıklı yazısı («Cumhuriyet», 13.X.1972, s. 2), bu raporu inceler. Sayın Tütengil diyor ki:

«... Bizim amacımız, bir yandan önemli bir rapora ilgililerin dikkatini çekmek, bir yandan da günümüzde tartışılan bazı konular için 38 yıl önce ileri sürülen bazı önerileri hatırlatmaktır. Bu hatırlatmanın hâlâ ilginç yanları varsa, büyük külfetler pahasına sağlanan raporların «yararı» sorunu üzerinde durulabilir.

1086

... Amerikalı öğretim üyeleri ve uzmanlar kurulunca hazırlanan bu rapor, Cumhuriyetin ilk 10 yılında ulaşılan başarılarla geleceğe dönük kalkınma azmini ortaya koymaktadır. Belli bir noktadan «dün»e ve «yarın»a bakılan bu tür çalışmaların birlikte getirdiği bir takım sorunlar da eksik değildir; ileri sürülen öneriler ne ölçüde değerlendirilmiş ve uygulanmıştır? Dikkat çekilen sakıncalara rağmen bazı konularda kendimizi esirgemeyişimizin kökeninde ne vardır? Değişen koşullara rağmen «geçerli» olan, değerini koruyan öneriler hangileridir?..»

1087

TÜRKİYE'NİN PAYLAŞILMASI, 1914-1924 (1972)

Amerika'nın Baltimore kentindeki John Hopkins Üniversitesinde Tarih Profesörü olan Laurence Evans'ın siyasal incelemesi, Tefik Alanay'ın çevirisiyle, İstanbul'da Milliyet Yayınları'nın (Tarih Kitapları Dizisi)'nin yirmincisi olarak, Baha Matbaası'nda bastırıldı (424 s., ciltli, 25 lira).

Özgün başlığı United States policy and the partition of Turkey/Amerika Birleşik Devletleri politikası ve Türkiye'nin paylaşılması olan yapıtta, yazar, 1914 - 24 yılları arasına büyük bir ışık tutan belgesel bir çalışma ile yeni gerçekleri ortaya koyuyor.

Osmanlı - Türk İmparatorluğunun parçalanıp Avrupa devletleri arasında paylaşılması, 1774 yılından Birinci Dünya -Savaşındaki hesaplaşmaya kadar olan dönemde, Orta-Doğu'nun ana siyasal olayı idi. Kitabın amacı, bir yandan savaş dönemi boyunca, Amerikan dış politikası yönünden, bir siyasal olayın anlamını, bu olaylar içinde Amerika'nın tutumunu, öte yandan, yine Amerika'nın, Doğu sorununun çözümünde islediği yolu açıklamaktır.

Kitabın bölüm başlıkları şöyle : 1 — Almanya'ya karşı savaş ve Türkiye, 2 — Savaş - barış amaçları, gizli anlaşmalar ve 14 nokta, 3 — Barış konferansı - Manda sisteminin kurulması, 4 — Kendi kendini yönetme hakkı isteyenler, 5 — Faysal ve devletler, King-Cränge Komisyonu, 6 — Devletler ve Türkiye, İzmir'e çıkarma, 7 — Wilson'un konferans politikasının iflası, 8 — Suriye'nin Fransızlar tarafından işgali, 9 — Amerika'nın çekilmesi, kendi kendini yönetme ilkesinin sonu, 10 — Karar, A.B.D. ve Sevr ant-

 laşması, 11 — A.BJD. ve Mandalar, petrol ve Amerika'nın hakları, 12 — Amerika'nın Türkiye ile ilişkileri, 13 — Yeni Türkiye'nin doğuşu, 14 — Lozan.

Yazar, konuyu işlerken, Amerikan dış politika görüşlerinden hareket ediyor. Kitap, Osmanlı İmparatorluğu ile A.B.D. arasındaki diplomatik, ekonomik, sosyal ilişkileri, bunların politikayı etkilemesi ya da onun tamamlanmasına hizmeti yönünden inceler. Kitabın Amerikan politikası üzerine bir inceleme olması bakımından, olaylar, bu politikanın gereçleri olarak işlenmiştir.

Belgelerin kaynakları, önsözden sonra, ayrı bir açıklama biçiminde gösterilmiş. Araştırmalar ürünü olan bu kitap, başlıca beş kaynaktan elde edilen gerçeklere dayanmaktadır: Amerikan, Ulusal Arşivindeki Dışişleri dosyaları ile Paris Barış Konferansı'ndaki Amerikan Misyonu dosyaları; Washington'daki Kongre Kitaplığındaki Başkan Wilson ve Dışişleri Bakanı Robert Lansing'in ve Yale Üniversitesindeki Sterlin Kitaplığında bulunan Edward House'un belgeleri. Bunlara ek olarak, A.B.D. ve İngiltere'ye ait resmi yayınlardan yararlanılmış. 1919 - 39 yıllarına ait İngiltere Dışişleri belgeleri, İngiliz yayınları olarak gösterilmiştir.

----- **TÜRKLER VE ATATÜRK (1955)**

Mısırlı yazar Aziz Hanki'nin yapıtı, Faruk Mirgün'ün çevirisiyle, İstanbul'da (Ekicigil Tarih Yayınları) arasında, Ekicigil Matbaası'nda basıldı (96 s., 100 krş.). Kitabın sonunda (birinci kitabın sonu) kaydı bulunduğu halde, bugüne kadar, bu kitabın başka cildi yayımlanmadı.

Almanya Dışişleri Bakanı Dietrich'in şu sözü, iç kapak arkasına konulmuş: «Dünya tarihi birkaç şahsın tarihidir» Bu şahıslar askerdirler: Yaşayışlarında asker, tavır ve hareketlerinde asker, iş ve faaliyetlerinde asker. Onların muvaffakiyetlerini sağlayan asker ahlak ve faziletidir, nefislerine "inanış, mücadele cesareti, iş ve faaliyetlerinde 'karar, galebe ve zafer azim ve iradesi.»

Kitabın bu ilk cildi, beş bölüme ayrılıyor: I. Yeni Türkiye, II. -Siyasi ihtilal, III. İstiklal Harbinin efsaneleri, IV. Sosyal ihtilal, V. Atatürk.

Önsoz'ünü buraya aktarıyoruz:

«Bu eser intişar ettiği zaman artık Atatürk mevcut değildi. Hiçbir kuvvet önünde mağlup olmamayı başaran Türkiye'nin Büyük Kurucusu 10 Kasım 1938 sabahı amansız bir hastalığa zebun olarak hayata gözlerini kapamıştır. Bütün bir milletin gözyaşları, dünyanın her köşesindeki muhtelif milletlerin izhar ettikleri sonsuz ve heyecanlı sempati ile ebedi uykusunu, yorulmaz yaratıcısı olmaktan bir an fariğ olmadığı parlak eserinin gölgesinde uyumaktadır.

 Atatürk tarihin bir dönümünü beraberinde götürerek gitmiştir. Hareketli ve ateşli hayatının romanı memleketin parlak tarihine nur katmıştır. Birinci Dünya Harbi sonrası diktatörlerinin kıdemlisi elli sekiz yaşında, Türkiye Cumhuriyetinin on-beşinci sene-i devriyesinden (yıldönümü) iki gün sonra ebediyete, intikal etmiştir.

Asırlarca kendini körü körüne ümitsizliğe kaptırmış bir milleti uyuşukluk ve ihmâl karanlıklarından kurtardıktan sonra ona sarsılmaz heyecan ve imanını

benimsetmiş, onbeş senede Türkiye'yi beş - altı asır ileri koşturmuş, eski bir memleket ve milleti birkaç sene içinde, her türlü normal tekamül için lüzumlu merhaleleri çiğneyerek modern bir memleket ve millet haline getirmek mucizesini başarmıştır. Bu kadar parlak bir başarı ile tarihin nadiren kaydettiği bir milli destanın, kahramanı, nurunu yalnız bütün hayatını vakf ve hasrettiği milletin takdîrkar hürmetine mazhar olmakla kalmamış, aynı hürmet ve hayranlığı, hudutları dışında, ta uzaklarda da kazanmağa muvaffak olmuştur.

Bu eserin eşiğinden; millet tarihinde nadiren tekerrür eden mut ad dışı, tarihin ve talihin seyrini değiştiren Büyük Ölünün hatırasını hürmetle selamlarız."

Ne yazık, ki bu güzel kitabın çevirisi yarım kalmış, ikinci ve son cildi çıkmamıştır. Arapça aslı 1939'da Kahire'de basılmış, Gamil Hanki tarafından yapılan Fransızca çevirisi aynı yılda Turcs et Atatürk adıyla Kahire'de F. E. Nuri ve oğlunun basımevinde basılmıştır (11-189 s., 1 portre, 1 harita). Türkçe çevirisi bulunmayan bölümlerin başlıkları şöyledir: VI — İnsan, VII —Atatürk'ün ölümü, VIII — Atatürk'ün cenaze töreni, IX —

1091

Atatürk'ün vasiyetnamesi, X — İsmet İnönü, XI — Rumeli, XII — Anadolu, XIII — Osmanlı sülalesi Kaynakça. Yeni Türkiye haritası.

Kahire Büyükelçimiz S. Alhan'ın yazara gönderdiği 30 Eylül 1938 tarihli Fransızca mektubu, baş tarafa konulmuş. Gamil Hanki'nin önsözde açıkladığına göre, bu Fransızca çeviri çıktığında, Atatürk henüz ölmüş yerine İnönü geçmiş bulunuyordu.

1092

TÜRKLERİN MANEVİ GÜCÜ (1973)

Türk dostu olarak tanınan Fransız yazarı Claude Farrere (1876-1957) tarafından yazılan bu yapıt, Orhan Bahaeddin'in çevirisinden sadeleştirilerek» İstanbul'da (Tercüman 1001 Temel Eser) dizisinin 10. kitabı olarak, Kervan Ofset Tesislerinde bastırıldı (230 s., 10 -TL.). Kapak düzeni: Necati Onat.

Baş tarafta «Eser ve yazarı hakkında» bilgi verilirken, şu noktalar belirtiliyor: «Tercüman 1001 temel eser serisinin bu kitabıyla, ünlü Fransız yazarı Claude Farrere'in iki ayrı eserini birden okuyucularımıza sunuyoruz. Birincisi: Türk şuuru, Türklük ve Türklerle ilgili hikayeler külliyyatı; ikincisi: Türkiye'nin manevî kuvvetleri ise bir fikir eseridir.

«...Bu satırları yazan, bir yabancı olduğuna göre, eser, apayrı bir kıymet, dikkatle üzerinde durulmaya değer bir hususiyet kazanıyor..»

Yazar birkaç defa Türkiye'ye gelmiştir, sonuncu gelişi ölümünden birkaç yıl öncesine rastlar. 1935 yılında Fransız Akademisi üyeliğine seçilmiştir.

Türkiye ve Türklere karşı çok büyük manevi yakınlığı olan Claude Farrere'in bu eserini okuyunca, yazarın gerçekten inanılmaz derecede ileri görüşlü bir kimse olduğunu anlıyoruz. I. Dünya Savaşında ve daha sonra, Fransa'nın Türklere karşı cephe, almasını tenkid eden yazar, bunun, Ortadoğu'ya hâkim olan Fransız kültür ve medeniyetinin sonu demek olacağını açıkça belirtmektedir. Yazarın bu kehaneti onbeş, yirmi yıl içinde

gerçekleşmiş, Türkiye imparatorluğunun yıkılmasıyla Fransız kültürü de Ortadoğu'dan silinip gitmiştir.

Eserin dikkati çeken, bir hususiyeti, yazarın, cahil bulduğu Fransız okuyucusunu, Türkiye - Fransa dostluğunun temellerine indirebilmek, iki ülkenin ne kadar eski dost olduğunu anlatma gayretidir. Nitekim Ahmet Cemaleddin Paşa'nın maceraları adlı hikayesiyle, iki ülkenin Kanuni zamanındaki dostluğunu ustaca işlemiş, daha sonra XX. yüzyıla dönmüştür.

Elinizdeki eserin Türk şuuru kısmında, Türkiye'nin, 1903'den sonraki siyasi ve içtimai hayatının acıklı durumu dile getirilmektedir.

İhtilal dediği 1908 II. Meşrutiyet hareketleridir. 1937'de ilk defa yayınlanan Türkiye'nin manevi kuvvetleri adlı eserde ise umumi Türk tarihi, bir fikir adamı gözüyle incelenmekte, daha sonra Cumhuriyet Türkiye'si üzerinde durulmaktadır.»

Kitabın içindekiler şunlardır: Başlarken: Türkler. — Evvel zaman içinde: Çerkez Beyi, korsan, amiral, vali, İspanya Asalet-meabı, Fransa Markisi ve birçok hükümdarların dostu Ahmed Cemaleddin Paşa'nın harikulade maceraları. —Ve günümüzde: Prenses Seniha'nın yedi mektubu. —Bütün çağlar içinde: Türk şuuru. —Kedi hikayesi. —Köpek hikayesi —Üç Türk şehidi, — Ölenin ardından, — Türkiye'nin manevi kuvvetleri.

Bu son bölüm, Cumhuriyet Türkiye'siyle, özellikle yeni Ankara ile ilgilidir.

TÜRK'ÜN ALTIN KİTABI GAZİ'NİN HAYATI VE BÜYÜK HALASKARIMIZ HAKKINDA MÜNEVVERLERİMİZİN VE MEŞAHİRİMİZİN İNTİBAAT VE MÜLAHAZATI (1928)

İstanbul'da Türk Neşriyat Yurdu'nca hazırlanıp yayımlanan bu kitap, Cumhuriyet Matbaası'nda basıldı (187-128 s», resimli, ayrıca 1 Atatürk portresi, ciltli, 500 krş.).

Kitapta iki bölüm var: İlk bölüm, büyük Gazi'nin çocukluğundan 1928 yılına kadar ki yaşamının —birçok resimle birlikte— bütün aşamalarını kapsar. Son bölüm, düşünürlerimizin ve seçkinlerimizin Kurtarıcımız üzerine manzum ve düzyazı olarak düşüncelerini, gözlemlerini, izlenimlerini içermektedir.

Bu yapının hazırlanıp yayımlanmasının nedeni olarak, önsözde şöyle denilmektedir : «Bugüne kadar, aldığımız her nefesi kendisine borçlu olduğumuz bu büyük insan için birçok resimler, yazılar, besteler, heykeller, abideler yapılmış olmakla beraber, henüz onun bütün hayatını ihtiva eden derli - toplu muntazam, büyük bir eser vücuda getirilmedi.

Türk'ün altın kitabı elbette bu büyük boşluğu tamamiyle doldurabilmek kanaatıyla intişar sahasına çıkmıyor. Onun gayesi böyle büyük bir iddiayı taşımaktan uzaktır. Fakat, Gazi'nin serapa muhteşem bir tarih olan hayatının bütün an ânatıyla ve bütün vesikalarıyla neşredileceği güne kadar —şimdilik kaydıyla — elde mevcut vesaika ve bilhassa kendi hatıratıyla nutuklarına istinat ederek mümkün mertebe mazbut bir eser vücuda getirildi.

Türk Neşriyat Yurdu, birkaç seneden beri, Halaskarımız hakkında bütün münevverlerimizin ve meşahirimizin mütalaalarını da biriktirmeğe ve toplamaya çalışarak Türk'ün altın kitabı'na ikinci bir kısım halinde ilave etti.

Türk Neşriyat Yurdu, Türkiye'yi - kurtaran en büyük adam hakkında ilk eseri vücuda getirmekle iftihar ve Türk tarihinin bu altın varaklarını onun yüksek namına ithaf eder.»

Her ne kadar, Önsözde, Atatürk üzerine ilk yazılan Türkçe yapıtın bu olduğu kayıtlıysa da, biliyoruz ki, bundan birkaç yıl önce Peyami Safa'nın Kurtuluş Savaşı komutanları ve büyükleri üzerine yazıp eski harflerle tarihsiz olarak (1922?) yayımlanan yaşamöyküsel nitelikteki broşürleri arasında, Büyük Halaskarımız (Mustafa Kemal Paşa; çocukluğu ve gençliği, siyasî ve askeri hayatı adlı, İstanbul'da Orhaniye matbaasında basılmış, ilk Türkçe yapıt bu olsa gerekir.

Türk'ün altın kitabı'nın ilk bölümü üç bölümü kapsamaktadır : 1. — Çocukluğu, mektep hayatı — Siyasi ve askeri hayatının ilk safhaları. — Meşrutiyetken sonra. 2. — Umumi Harbe girerken. —Umumi Harpten çıkarken. — Mütareke'yi takibeden tarihi günler. 3. — Milli Mücadeleden başlangıcından zamanımıza kadar Zaferi ve İnkılabı tenvir eden bütün vekayi. Bu son bölük de üçe ayrılır: 1. — Milli Mücadeleden ilk safhası: Gazi'nin Samsun'a çıkışı. —Erzurum'da. —Erzurum Kongresi mukarreratı. —Amerikan mandası, —İstanbul ile kat-i münasebet. — Mustafa Kemal'in şartları. —Salih Paşa ile temas. —İstanbul baskını. —Sait Molla kahpesi. —Yalancı peygamber. —Tarihi bir karar. 2. — Gazi Meclis Reisi olduktan sonra: Düşman taarruzu. — Yeşil Ordu ve mahiyeti. — Ermeni tehlikesinin, iza-

1096

leş — Trakya'dakiler. — İsmet Paşa cephe kumandanı. Birinci İnönü zaferi. — Ethem'in tenkili. —Londra Konferansına davet. —İkinci İnönü zaferi. —Mühim bir dönüm noktası. —Gazi Paşa kumandan. —Sakarya zaferi. —Taarruz hazırlıkları. — İlk büyük zaferimiz. — Lozan Konferansı. — Ankara makarr-i hükümet. — Cumhuriyet ilanına hazırlıklar. 3. — Cumhuriyet devrinde: Cumhuriyet ilanı. — Gazi'miz Reisicumhur. —Cumhuriyet ve halkın sevinci. — Hilafet lehinde tahrikat. — Hilafetin ilgası. — Terakkiperverler. — İzmir suikastı. — Gazi Hazretlerinin Gençliğe iradettikleri Hitabe. Türk Neşriyat Yurdu kurucuları rahmetli Naci Kasım ile rahmetli M. Hüseyin Tutya'nın bir notuna göre, iki yılda hazırlanan bu yapıtın ikinci bölümündeki yazınsal yazılar, geliş tarihleri dikkate alınarak düzenlenmiş. Bu bölümde parçaları bulunan yazar ve ozanlardan kimisi şunlardır : Naci Kasım (Gazi'nin zuhuru), Abdülhak Hamit Tarhan, Samipaşazade Sezayi, Yunus Nadi Abaloğlu (Gazi üzerinde etüd), Sivas Mebusu Rasim, Mithat Cemal Kuntay, Fatma Aliyye, Vasfı Raşid Sevük, Celâl Sahir Erozan, Halil Nihat Boztepe, Raif Necdet Kestelli, M. Fuad Köprülü, H. P. Ozansoy, Necip Asım Yazıksız, İsmail Hakkı, Ahmet Refik Altınay, vb. yapıtın Gazinin hayatı başlığını taşıyan ilk bölümü, yeni harflerle, üç kez basıldı (Türk Neşriyat Yurdu: 1930; İstanbul Maarif Kitaphanesi: 1961, 1963).

1097

TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI İSTİKLAL SAVAŞI ANILARI (1962)

Romancı ve öykücü Halide-Edip Adıvar'ın(1884-1964) anı kitabı, İstanbul'da Can Yayınları arasında basıldı (312 s., 10 TL.). Yazar diyor ki:

«Anlatacaklarını basit şeylerdir. Türk'ün ateşle imtihanı esnasında, o mücadelede yer almış olan Türklerin ve düşmanlarının gençliği gelecekte bunu okudukları zaman, birbirlerinin kanına girdiren düşmanlık perdesini yırtacak, göz göze gelecek, o eski kin ve nefret harabesinin üstünde bir insanlık ve barış dünyası kuracaklardır.»

Tıpkı Sinekli - Bakkal (1936) romanı gibi, bu anılarda önce İngilizce, sonra Türkçe yazılmış. 1918'den 1923 sonralarına kadar Kurtuluş Savaşını içine alan bu kitap, «İstiklal Savaşını hazırlayan zihniyetin, başka başka yönlerden, lehte ve aleyhte olan bütün fertlerin, en fazla, bir ruh tahlilinden ibarettir. Gerçi, başlıca vakaları da içine almışsa da, bu hatıralar asıl, bütün bir memleketin, üç yıl sonunda İzmir'e nasıl önüne geçilmez bir sel gibi beraberce aktığını gösterir.»

18 Ekim 1918'den 19 Mayıs 1919'a kadar Milli Mücadele'yi hazırlayan olaylarla anılarına başlayan yazar, İzmir'in işgali sırasındaki iç kargaşalığı da anlatıyor. İkinci bölüm, Ankara'da olup bitenlere ayrılmış: Mustafa Kemal, iç savaşın önemli dönemleri, yeni ordu. Üçüncü bölüm, cephe ile ilgili: Sakarya, Halide Onbaşı (Eylül 1921 Ağustos 1922), ateşle imtihan ve bu

1098

imtihandan sonra 9 Eylülde İzmir'e varış, İzmir'den Bursa'ya geçiş, savaşın sonu.

Yazarın son sözleri de pek ilginç: «Mensup olduğum millet, istiklalini tarihin en asil ve sor bir ateş imtihanından sonra kazanmıştı. Fakat, diğer bir ideale de kavuşması gerekti... Bu, tek başına kazanılmak için mücadele edilen gaye, Hürriyet imtihanıdır. — İstiklâl savaşının imtihanında en başta telakki edilen ve sembol olan Mustafa Kemal Paşa vardı. İşte bundan dolayı onun devrinde eziyet çekmişlerin bile, kalplerinde daima bir yeri vardır. O, sonu gelmiyen hürriyet alanındaki çabalamaların bir sembolüdür. Türk milleti de diğer hür dünya milletleri gibi hür olacaktır. Burada Henry W. Nevinston'un şu sözlerini alıyorum:

Hürriyet denilen şey, biliyorum ki, tıpkı aşk gibi her *gün* yeniden kazanılması gereken bir şeydir. Nasıl her gün aşk istersek ve aşkı kaybedersek, hürriyeti de öyle ister ve kaybederiz. Hürriyet kavgası hiç bir zaman bitmez, alanı hiç bir zaman bitmez alanı hiç bir zaman sükûn bulmaz.»

Kitap, o döneme ait birtakım resimlerle de süslüdür. Ateşten gömlek (1928) yazarının anıları okunmağa değer.

Kitabın 2. ve 3. basımları, İstanbul'da Atlas kitabevinde Hilal basımevinde yapıldı (1971, 1973, 274 s., 272 s., 1 portre, 10'ar lira : Türk'ün ateşle imtihanı, Kurtuluş Savaşı anıları adıyla.

1099

1101

UNUTULMUŞ GÜNLER (1980)

Gazeteci, yazar, çevirmen Süreyya Sami Berkem'in Mütareke ve Kurtuluş Savaşı anıları, İstanbul'da Hilmi Kitabevi'nce yayınlandı (175 s., 6 TL.).

(Çığıracan tarih kitapları serisi) nin 9. kitabı olarak çıkan yapıt, Şevket Rado'ya armağan edilmiş. Yazar, önsözünün sonlarında diyor ki:

«...Bir millette karakterli insan sayısının çokluğudur, ki o milletin en karanlık günlerde bile desteğini teşkil eder ve yıkılmasının önüne geçer. Yıkılış günlerimizde eğer Sultan Vahidettin başta olmak üzere Damat Ferit ve şürekası meydanı boş bul-salardı, karşılarına bir Mustafa Kemal ile arkadaşları çıkmasaydı ve bu kurtuluş binasının harcına bizler gibi feragatle kum taşıyanlar bulunmasaydı «Türkiye Cumhuriyeti» diye gençlerimizin şimdi iftihar duydukları müessese acaba kurulabilir, miydi? Hiç zannetmiyorum ve buna ihtimal vermiyorum.»

Kitap, Mütareke ve Anadolu olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır :

1. Mütareke: 1. Tezatlar, 2. Yüzbaşı Kâmil Bey, 3. Bir karganın marifetleri, 4. Hacı Veli Efendi, 5. Baba jurnalcısı, 8. Yılanlı ayazma hadisesi, 7. Sakarya kahramanı, 8. Nabluslu Yasin Ağa, 9. Nemrud'un huzurunda, 10. Hacı Ammara, 11. Halil Nuri Yurdakul, 12. İdam locasında, 13. Nusrat'ın idamı, 14. Tevkiflere dair, 15. Amiral Bristol, 16. General Harbord, 17. Rayan'la bir görüşme, 18. Kızkulesi önünde, 19. Camide bir vaaz, 20. Kurtuluş, 21. Atamıza dair bir hatıra;

1103

I. Anadolu: I. Ankara yolunda, Mustafa Sagir meselesi, 2. Konya'ya gidiyorum, Ata'nın huzurunda, 3. Konya'daki çalışmalarım, Nuri Tahsin ve akıbeti, 4. İzmir yolunda, İzmir'e giriş, İzmir yangını, Bornova'ya yerleşiyoruz, gazete işi suya düşüyor, Konya'ya dönüş, 5. Ali İhsan (Sabis) Paşa hadisesi, «Halk» gazetesini çıkarıyorum, seçimler başlıyor, adaylar belli oluyor, faziletin manası, 6. Konya'dan ayrılış, 7. Gazeteciliğe veda.

Serüvenlerle dolu olan yaşamının ancak bir bölümüne ilişkin olayları ve anıları, pek kısa çizgileriyle, bu kitaba sığdıran yazarın bundan sonraki yaşamı şu çizgileri izlemiştir: Dışişlerinde konsolos, başkonsolos, büyükelçilik başkâtibi, büyükelçilik müsteşarı, maslahatgüzar olarak 30 yıla yakın bir süre hizmet ettikten sonra, ayrılıyor (1954). Ayvalık'ın karşısında, eskiden Rumların (Moşkonış), yani Misk Kokulu adını verdikleri ve Türklerce Alibey adası denilen yere giderek, kasabanın güneybatısında, denize, denizin ötesindeki Ayvalık kasabasına bakan «şairane» bir yerde bir evceğiz yaptırıyor. Kitap basılana dek orada oturuyor. Düşünüyor, okuyor, yazıyor. Yaz mevsimlerinde de motoruyla balığa çıkıyor. Olayları uzaktan seyretmeğe karar veriyor. Kimi zaman dayanamayıp kaleme sarılıyor, acı acı haykırıyor. İşte yaşamı böyle gelip geçiyor! Yaşamı üzerine hiç bir kaynaktan bir bilgi bulunmadığından, doğduğu ve öldüğü tarihi saptayamadık.

Japonya gezisiyle ilgili anıları «Diyar-i ezhar» adıyla eski harflerle, Puşkin, Turgenev, Çehov, Sienkleviç, Oscar Wilde, Collins, Smiles, Pemberton vb. yabancı yazarlardan çevirileri yeni harflerle basılmıştır.

1104

URFA SAVAŞINDAN YAPRAKLAR (1940)

Gaziantep Ahmet Çelebi İlkokulu Öğretmeni Kerim Fırat'ın yazdığı kitap, Gaziantep'te C. H. P. Basımevi'nde basıldı (99 s., resimli, ayrıca 1 kroki, 50 krş.).

Kitabın baş tarafında, Atatürk ile İnönü'nün birer portresi var. 6 Şubat 1939 tarihli «İlk söz» ünde yazar şöyle diyor:

«...Bu kitap: o acı ve karanlık günlerin ıstırapıdır. Titrek, canlanan yaprakları mesut Cumhuriyetimizin faziletkar havasında hayata kavuşmuştur.»

«Korkarak yazdım,.. Çünkü: Bilmediklerimin yanında, bildiklerim bir zerre teşkil eder...».

Yapıtın bölüm başlıklarını sunuyoruz: I. Giriş. — II. Urfa'nın işgal günleri. — III. Urfa Milli Kuvveti nasıl hazırlandı? — IV. Villi, Siverek'te. —V. Norman, Siverek'te. —VI. Siverek'te Milli Kuvvet'in teşekkülü. —VII. Ali Saip (Ursavaş) Siverek'te. — VIII. Halep'ten Urfa'ya getirilen Ermeniler. —IX. Siverek'te Milli Kuvvet'in toplanması. — X. Milli Kuvvet'in Urfa'ya hareketi. — XI. Urfa'ya nasıl girdik? —XII. İlk ateş nasıl patladı?

— XIII. Şakloz'un evi... —XIV. Soğukkanlılık muvaffakiyetin esasıdır. — XV. Bediüzzaman karakolunun zaptı.—XVI. Türk'ün yarasını ancak Türk sarar. —XVII. Külüplü tepesine gece baskını. — XVIII. Top nasıl geldi? XIX. Mahmut Nedim'in konağına taarruz. — XX. Suruç'a hareket. — XXI. Uzun süren elemli günler. —XXII. Akçakale'ye hareket. —XXIII. «At koşar, atlı öğrenür». —XXIV. Keşiş'in başına taarruz. —XXV. Urfa savaşında bulunanlar,—XXVI. 11 Nisan 1336. —XXVII. Fırat'ın

1105

iki saihlinde düşman hazırlığı — XXVIII. Suruç hareketi. — XXIX. İntikam hareketi.

Bu kitap üzerine yazılan iki yazı, sona eklidir. Öğretmen Şakir Sabri Yener ile öğretmen Ziya Güner'in yazıları, «Gaziantep» gazetesinin 19 Nisan 1940 tarihli ve 603 sayılı, 10 Mayıs 1940 tarihli ve 606 sayılı nüshalarında yayımlanmış. Son yazıdan kimi bölümleri — ilginç bulduğumuz için — buraya aktarıyoruz :

«Urfa kurtuluşu hakkında bugüne kadar iki kitap yazıldı: birincisi Ali Saip Ursavaş tarafından yazılan Urfa'nın kurtuluş mücadelesi (1924), ikincisi Kaymakam Ali Rıza tarafından kaleme alınan Urfa savaşı idi...

«Birinci kitapta rahmetli Bay Ali Saip hemen hemen yalnız kendisinden bahsetmiş; Urfa'nın sayısız, fakat meçhul kalmış kahramanlarına hiç yer vermemişti. Epeyce kabarık sahifeli (276 s.), olan bu kitabın birkaç yaprağı istisna edilirse, geriye kalan kısım bir Fransız subayının muhtıraları ile doldurulmuştur. Yani, eserin kısm-i azami müellife ait değil, küçük bir parçası kendisine, büyük bir bölümü başkasına ait bulunan bu kitaba bitaraf gözüyle bakılamaz ve bir methiyedir, demek daha caiz olur.

«İkinci kitap da güya bu işte hizmeti görülüp adı meskût geçilen kimselere şeref hissesi ayırmak ve bu eksiği tamamlamak kastıyla yazıldı. Mücadeleye takaddüm eden zamanlar, mutasarrıf Şehit Nusrat Bey'in celadeti, merhum Hacı Mustafa'nın çeteciliği ve Yarbey Ali Rıza'nın başlangıçtaki yararlığı, bu kitapta anlatılmaya çalışılmıştı. Fakat bu da adeta kronolojiden başka bir şey değildi. Gayet kısa yazılmıştı. Mücadelenin asıl ruhu-

1106

na ve ne gibi ahval ve şerait altında yapıldığına temas edilmeden hazırlanmış bir eserdi.

«Bu mevzuda yazılmış olan üçüncü kitaba gelince : Bu, adı *geçen* diğer iki kitaba nazaran mükemmeldir. Yukarıda bahsettiğimiz eksiklikler burada telafi edilmeğe çalışılmıştır.

Kitabı yazan Siverekli öğretmen Kerim Fırat mücadele sırasında bir ihtiyat subayı ve bir yakın hemşehri sıfatıyla bizzat çalışmış ve bu yüksek heyecanı tatmış bir arkadaşdır. Bu itibarla kitap edebi bir kıymet de taşımakta ve hakikatı olduğu gibi anlatmaktadır...».

Kitapta yazarın ve Urfa savaşına katılan belli - başlı kahramanların portreleri bulunmaktadır. Yazarın Urfa kahramanları (1944) adlı bir yapıtı daha vardır (111 s., 150 krş.).

1107

1109

ÜÇ ADAM KEMAL ATATÜRK ROOSEVELT, MUSSOLİNİ (1937)

Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Ankara Büyükelçisi General Charles H. Sherrü'den Cemal Bükerman'ın dilimize çevirdiği yapıt, İstanbul'da Cumhuriyet Matbaası'nda basıldı (302 s., ayrıca 3 gravür, 100 krş.). Aslı İngilizce olan kitap, bir yıl önce, Luce Clarence'ın Fransızca çevirisiyle, Paris'te Plon Kitabevi'nce Trois hommes : Kamal, Roosevelt, Mussolini adıyla bastırılmıştı (1936, XII - 265 s., ayrıca metin dışı 3 gravür). Aynı yılda, İtalya'da da Hamal, Roosevelt, Mussolini adıyla bir basımı daha vardır (Bologna, N. Zanichelli Yayınevi, 1936, 307 s.).

Bölüm başlıkları şöyledir:

Başlangıç. —Bir özür. —I. Üç devlet şefinin resmi olarak sunuluşu. — II. Üçlerle özel görüşmeler, — III. Üç devlet adamı birbirlerini nasıl görüyorlar? --IV. Yüzme. —V. Çocuklukları. —VI. Gençlik: Bir asker, bir avukat, bir gazeteci. —VII. Üç politik istiklal beyannamesi. — VIII. Dünya Savaşında: Bir subay, bir bahriye müsteşarı, bir onbaşı. — IX. Yirmidokuzuncu ve otuzuncu günler. —X. Otuzdokuzuncu yaş sırasında. —XI. Karakterlerin döğülmesi. — XII. Cehenneme iniş. — XIII. Birisi yeniden doğan, ikisi kendi kendilerini yetiştirmiş olan üç adam. —XIV. Üç uzman psikolog ulusal bir bunalım karşısında. — XV. Türk Halk Partisi, Faşizm, New Deal Party. —XVI. Grevler: Emek ve sermaye. —XVII. Üç adamın bayındırlık işlerine karşı gösterdikleri ilgi ve merak. —XVIII. Üç devlet adamının ağaçlara karşı besledikleri sevgi. —XIX. Din. — XX. Bi-

1111

reylerin tanımı için üç metod. —XXI. Kadınların siyasal ilerlemesi. — XXII. Orta deniz (Akdeniz). —XXIII. Nereye gidiyorlar? XXIV. Eylül'e kadar sürecek mi?

Görüldüğü üzere, yazar, üç devlet adamını tek tek değil, her konuda bir bütün olarak incelemektedir. Gravürler, üç devlet adamının imzalayıp yasara verdikleri resimleri (portreleri) göstermektedir.

İlk Atatürk kaynakçasını hazırlayıp yayımlamakla ünlü Alman tarihçisi Prof. Dr. Herbert Melzig, yazar ve yapıtları için, 1944'te şunları söyler :

«Mukayeseli biyografiye geçerken, buna dair çıkan kitapların ekserisinde, yukarıda işaret olunan hataların daha çok göze battığını söyleyebiliriz. Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Atatürk'e karşı duyduğu hayranlığın çok candan ve samimi olduğuna şüphe yoktur. Ancak, A year's embassy to Mustafa Kemal ve Three men: Roosevelt, Mussolini, Mustafa Kemal isimindeki eserlerinde yaptığı tarihî mukayeselerde büyük hataya düşmüştür.» (Atatürk bibliyografyası. Yeni Türkiye'nin, siyasi bibliyografyası, 2. basım, İst., 1944, s., 218).

Prof. Melzig, daha sonra, sözlerini şöyle sürdürür: «Dünyanın en sağlam görüşlü muharrirlerinden biri olan eski İtalyan ricalinden Kont Carlo Sforza, Atatürk'ün ölümü münasebetiyle «Neue Zürcher Zeitung»da çıkan bir yazısında, onun; ne Bismarck, ne Cromwell ve ne de Büyük Petro ile kıyas olunamayacağını açık bir lisanla anlatmıştı. Halbuki, Sherrill, A year's embassy to Mustafa Kemal kitabında Atatürk'ü din ve devlet işlerini ayırmak bakımından İngiltere Kralı Sekizinci Hanri'ye; Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettirmesi yönünden de Büyük Alman

1112

inkılapçısı Luther'e benzetiyor. Fakat bütün bu mukayeselerde, bilhassa tarihi olanlarda, aksaklık vardır. Çünkü Atatürk, Müesseseler lağvıyla kalmamış, bir milleti, bir kültür durumundan diğerine nakletmeğe çalışmıştır. Mussolini İtalya'da liberal sistemi kaldırıp yerine Faşizmi koymak ve iktidar mevkiinde tutunabilmek için evvela Monarşi ile, sonra Papalıkla uzlaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Halbuki Kemal Atatürk, Osmanlı İmparatorluğunu ve Hilafeti olduğu gibi tarihin derinliklerine gömmüş ve onun yerine hiçbir Avrupa sistemine, ideolojisine uymayan ve fikir yönünden kendine has kıymete malik bulunan modern bir milli devlet kurmuştur. Atatürk biyografıları arasında bunu ilk olarak gören, Kont Carlo Sforza olmuştur.» (adı geçen yapıt, s.,219).

1113

ÜÇ BÜYÜK DEVRİM : EĞİTİMİN BİRLEŞTİRİLMESİ ŞAPKA VE GİYİMİN DEĞİŞTİRİLMESİ TÜRK HARFLERİNİN KABULÜ (1973)

Gazeteci Naşit Hakkı Uluğ'un (1902 -1977) (Ak Yayınları Limited Şirketi Neşriyatı) nın 30. kitabı olarak, İstanbul'da Baha Matbaası'nda bastırıldı (214 s., resimli, 15 TL.). Cumhuriyetin 50. yılı için hazırlanmış olan kitap, başlıkta anılan üç büyük devrimi, üç bölümde anlatır.

Gazi Mustafa Kemal'in «Verilmiş bir kararım varken» başlıklı bir sözü, en başa alınmış. Bunun sonunda, Atatürk diyor ki: «... Tasavvurlarımı tatbik edebilmek için, hazırlıklara devam ediyorum. Fikir hazırlıkları, seferberlikte, davul - zurna ile asker toplamağa benzemez! Bu işte çok mütevazı, uysal ve fakat muhatabına samimiyet telkin ederek, sabırla çalışmak lazımdır.»

Yazar, «Eğitimin birleştirilmesi» konusunda özetle şöyle söyler: «Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim birliği kurulduktan sonra, muhtelif kanunlar ile batıl

hurafelerin ve zararlı fikirlerin kaynakları da kurutulmuş, bu suretle Türkiye'de yüzyıllardan beri insanın hür düşüncesine engel olan etkiler, birer birer kaldırılarak, memleketin ve milletin manevi havası temizlenmişti. Olayın azametini kıyaslamak için düşünelim: Fransız ihtilal-i kebiri —Büyük Fransız devrimi— 1789'da başladığı halde, okullar 1882'de, yani o devrimden ancak 93 yıl sonra layikleştirilebildiği halde, memleketimizde, cumhuriyetin ilân ve kabulünden dört ay sonra, eğitim birliğinin başarılmaması, büyük Türk devriminin yüceliğini gösteren parlak bir örnek ve bir

1114

3 Mart 1924'te gerçekleştirilen bu devrim, kitabın ilk yarısını oluşturur.

25 Kasım 1925 tarihli yasayla halkın şapka giymesi yükümlülüğü konmuştur. Kitabın 50 sayfasını kaplayan bu bölümde, Atatürk'ün ilk şapka giyişine ait anılar da var.

3 Kasım 1928 günü yeni Türk harflerinin kabulü yasası çıkmıştı. Gazeteci Hakkı Tarık Us, büyük harflere gerek görmüyordu. Gazi açıklamalar yaptı. 9 Ağustos 1928 gecesi Sarayburnu'nda ulusa açıklama yaptı. Dolmabahçe'de çalışmalar oldu. Okullarda öğretim yeni harflerle olacak, orduda harf öğretimi yapılacak, millet mektepleri açılacaktı. Bu devrim, Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki ayrık Arap harfleriyle yaptığı girişime benzemezdi. Kurslar çalışmaya başladı. İlk hareket Tekir dağı'nda oldu. Gazi, milletvekillerini seferber etti. Büyük harf seferberliği başladı. Gazi yeni bir geziye çıktı. Meclis'te tarihsel bir konuşma yaptı. 1 Kasım sabahı herşey hazır. İsmet Paşa baş uygulayıcı idi. Gazi'ye altın bir abc sunuldu. Yasa kısa bir geçiş dönemi kabul etti. 1929 Ocak ayı başından sonra Türkçe basılan kitapların Türk harfleriyle yayımlanması zorunlu kılındı. Ancak, basın sıkıntıya uğramış, baskı sayısı düşmüş, satış azalmıştı. 1930'da gazetelere prim verilmesi için bir yasa yayımlandı. Böylece, harf devrimi de gerçek yerini bulmuş oldu

Bu üç devrimi, yazar, belgelere ve anılarına dayanarak güzelce anlatmaktadır. Resimler yapıtı daha da değerlendirmiştir.

1115

1117

VATAN HİZMETİNDE (1967)

Yusuf Kemal Tengirşenk'in (1878-1969) özyaşam öyküsü ve anıları, İstanbul'da Bahar Matbaası'nda basıldı (302 s., resimli, 20 TL.).

Hukukçu, milletvekili, bakan olarak politikacı ve devlet adamı sıfatıyla önemli hizmetler başarmış olan yazar, çocukluğundan 1933 yılında sona eren Adliye Bakanlığına dek özyaşam öyküsünü ve anılarını bu kitapta topladı. Konumuzla ilgili belli - başlı görevleri şunlar : Kastamonu mebusu (1919), T. B. M. M. Hükümeti İktisat Vekili (1920-21), Moskova'ya giden Heyet-i Murahhasa üyesi (1920),

Moskova'ya giden ve 16 Mart 1920 tarihli Dostluk Antlaşmasını konuşup yapan ikinci Heyetin Reisi (1920), Adliye Vekili (1921), Hariciye Vekili (1921-22) vb. Bu arada, Fransa delegesi Franclin Bouillon ile Ankara Anlaşmasını imzaladı (1921). Hariciye Vekili olarak İstanbul yolu ile Paris ve Londra'ya gitti (1922). Sinop mebusu (1923-42), Londra Büyükelçisi (1924), Ankara Hukuk Fakültesi İktisat Profesörü (1925-41), yeniden Adliye Vekili (1930-33) oldu. Anıları bu tarihte sona ermektedir.

Ancak, yazar, Sinop ve İstanbul milletvekili. (1946 -50) olarak yasal görevini daha sonraları da sürdürmüştür. En son olarak Kurucu Meclise üye seçildi, Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biriydi İktisat ve ticaret konularında önemli yapıtları vardır.

Boyabat'ta doğdu, İstanbul'da zatürriyeden öldü, Alemdağ mezarlığına gömüldü.

1119

Kitabının bölüm ve konu başlıkları şöyledir:

Bir Anadolu çocuğunun tahsil hayatı. — 13 Haziran 1331 (1921) tarihli «İleri» gazetesinden: Siyasi simalarımız: Yusuf Kemal Bey (Ethem Ruhi Balkan). — Meşrutiyetin ilanı. — Adliyenin ıslahı. —31 Mart vakası, —Adana vakası. —Avrupa'da tahsilim. — Adliye Nezaretinde memurluğum. — Adliyeden ayrılışım ve mebusluğum. —Ankara'ya gidişim. —Meclisin açılması ve Rusya'ya birinci gidişim (kitabın belki en önemli bölümüdür). — Ankara itilafnamesi. —Hariciye Vekili olarak Avrupa'ya gidişim. — Başkumandan Paşa ile cepheye gidişimiz. —Başkumandan Paşa'nın bizim eve gelmeleri. —Zafer. —Hariciye Vekilliğinden istifam. — Türkiye - Rusya muahedenamesi (metni).

Kitabın sonunda, Türkiye'nin kuzey - doğu sınırının saptanmasıyla ilgili üç ek metin vardır.

1120

Y

1121

YABANCI GÖZÜYLE CUMHURİYET TÜRKİYESİ (1938)

Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü'nce hazırlanıp yayımlanan bu büyük kitap, İstanbul'da Çituri Biraderler Basımevi'nde basıldı (299 s., 70 planş, fiyatı yazılı değil). «Başlarken» başlıklı önsözden birkaç bölümceyi aktarıyoruz:

«Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin onbeşinci yılına; tahakkuk etmiş büyük emeller, realite olmuş hüyalardan mürekkep «iş» lerle girmektedir. Kemiyele itibariyle mahdut olan bu zamanın kalite üzerinde vücuda getirdiği tenevvü, milli hayatı olduğu kadar, dünyayı da alakalandırmaktadır.

Onbeşinci senenin kadrosu içine giren mefhumların yanyana sıralanması bile insana nasıl bir harikuladeliğe karşısında bulunduğunu izaha kafidir...

Onbeş cumhuriyet yılında Türkiye, yabancıların bütün bu telakkilerini kökünden yıkmış değildir. Onbeş asrın idrakini onbeş yılda yıkmak, esasen mümkün değildir. Fakat onbeş senelik cumhuriyet hayatı, bütün dünyayı alakalandırmış, Ankara kalesi cehil ile dolu karanlık bir dünyaya karşı ışıklı bir âlem gibi açılmıştır. Bu realitenin intibalarını Yabancı gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si adlı bir eserde toplamayı muvafık gördük.

Yabancı müellif ve muharrirler şu son onbeş sene içinde Türkiye hakkında pek çok yazı yazmışlardır. Sade Atatürk hakkında neşredilenlerin sayısı normal bir kütüphaneyi dolduracak miktardan fazladır. Makalelerin miktarı hakkında kati bir hesap

1123

vermek mümkün değildir. Bu neşriyat zaviyesinden Türkiye nasıl bir dekor içinde görülmektedir?

Yabancı neşriyat zaviyesinden Türkiye Cumhuriyeti:

- a) Atatürk'ün şahsı,
- b) Umumiyetle inkılap hareketleri,
- c) Harici politikadaki muvaffakiyetler bakımından dikkate layık bir mevzu sayılmaktadır,

Yabancı gözüyle Cumhuriyet Türkiye'sinde bu mevzulara dair birer mukaddeme ile yabancı muharrirlerden lalettayın alınmış parçaları göreceksiniz.»

Kitabın bölüm başlıkları ve içindekiler şöyle:

I. Dünya matbuatı ve Atatürk: Gazi Mustafa Kemal Türkiye'si (Charles H. Sherri'in yapıtının ilk bölümünden bir parça); Kemal Atatürk (Yorgi Pasmazoğlu, «Proia, Atina, 1937); Kemal Atatürk'ün vaziyeti hayranlığa değer (Hester Donaldson Jenkins, «New-York Times», New-York, 1936); Atatürk büyük bir öğretmendir (Dr. Hester D. Jenkins, «New-York Herald Tribune», New - York, tarihsiz); Kemal Atatürk (George Benneb, «Vu» dergisi, 1935); Türkiye'nin Atatürk'e borcu (Hans Froembgen, «Western Mail», Cardiff, 1937); «Atatürk» eserinden bazı istinsahlar (Prof. Herbert Melzig, tarihsiz); Atatürk sönmüş bir imparatorluğun küllerinden modern bir Türkiye yarattı (Carel Haütman, «Belfast Telegraph», İrlanda, 1938); Atatürk bize bir model olabilir (İngiliz yazarı Herbert Sidebotham, «Scrutator» takma adıyla, «Sunday Times», 1938, «Ulus» gazetesinden).

1124

II. Dünya matbuatı ve Türk inkılabı.: Büyük bir inkılap eseri (Raymond Cartier, «Le Nouvelliste» gazetesi, tarihsiz); Türkiye'nin yeni bünyesi (yazar adsız, «Times», 1935); Kemalizm ruhu (Rom Landan, «Spectator» dergisi, 1937); Türk mucizesi (Belçikalı yazar Henri Liebrecht, «Ulus», Ankara, 1938); 1937 Türkiye'si (Henri Liebrecht, «Le Soir», Bruxelles, 1937, «Ulus» tan); Ankara yeni hükümet merkezi (Henri Liebrecht, «Le Soir», Bruxelles, 1938); Atatürk Türkiye'sinin hakiki yüzü (Gerard Ton-gas, «L'Europeen Paris» den naklen «Ulus», 1936); Türk yenileşmesinin sembolü Ankara (Gerard Tongas, «L'Europeen Paris» den naklen «Ulus»,

1936); Eski Türkiye'den yeni Türkiye'ye (E. Herriot'nun 29.XI.1933'te verdiği konferansın metni, 10 sayfa); Yeni Türkiye'nin eseri (E. Herriot'nun 6.XII.1933'te verdiği konferansın metni, 10 sayfa); Onbir yılda altı asır (Robert de Beauplan, «Vu» dergisi, 1935); Bir millet yükseliyor (yazar adsız, «Arbeiter Woche», Viyana, 1935); Türkiye'nin garplılaşması (yazar adsız, «Freiheit», Viyana, 30 Aralık?); Türkiye'nin kalkınmasını gösteren bir delil daha (imzasız. «El - Mukattam», Kahire, 1936); Mustafa Kemal'in Türkiye'si (J. H. Walton, «Daily Telegraph»,. Londra, 1935); Ankara yeni Türkiye'nin kalbi (M. Svetovski, Belgrad'da çıkan «Vreme»den naklen «Ulus», 1936); İstanbul, Ankara, İzmir (L. Nikulin, yer ve tarih yok); İki kıta arasında Türkiye'nin inkişafı (imzasız, Londra'da çıkan «Times» ten naklen «Ulus» 1936); Türklerin teşkil ettiği misal (imzasız, «La Patrie Annami-te», Hanoi, 1936); Modern Türkiye'nin oluşu (Norbert Bischoff, «Reichpost», Viyana, 1935); Türkiye, emsalsiz kalkınması (imzasız, «El - Mukattam», Kahire, 1938); Kemalist tecrübe muvaffak oldu mu? (N. Vilensky, «La Bourse egyptienne», Kahire, 1937); 16 milyon bekliyor (Dr Karl Brusch Weiler, «Ulus», Ankara, 1935);

1125

İlerliyen Türkiye (Jean G. Martin, «La Tribune de Geneve», İsviçre, 23 Ocak 1938); Yeni Türkiye'nin iktisadi siyaseti (imzasız, «La Republique», Fransa, 1934); Atatürk hakkında (imzasız, «El-Belâğ», Mısır, 1935); Bir İngiliz gözüyle Türk okulları (Brian Stanley, «School and society» dergisi, yeri ve tarihi yok); Türkiye'nin planlı politikası (imzasız, Paris'te çıkan «L'Europeen» den naklen «Ulus», 1936); Türkiye'de gördüklerim (Necmeddin Nasıf, «El - Mukattam», Kahire, 1936); Manevraya iştirak eden kıtaatın mesaisi hakkında hüküm (Miliroy F. Çolakantiç, «Vreme», Belgrad, 1937); Türk askeri manevraları (Aleksand Gançev, «Slovo», Sofya, 1937); Türk ordusunun manevraları (imzasız, «Le Temps», Paris, 1937); Türk ordusu (Yarbay C. Requette, «L'Independance belge», Bruxelles, 1937); Atina sergisinde Türk kitabı (Kostas Kerofilos, Atina'da çıkan «Le Messenger d'thenes» den naklen «Ulus», 12.11.1937); Türk kadınının vaziyeti (Prof. Malche'in verdiği konferansın konusu, İsviçre'de çıkan «Revue de, Lausanne», tarihsiz); Türk kadınları sayılabiliyorlar (Robert S. Baudouy, «La Tribune des Nations», Paris 1935); Moskova'da Türk resim sergisi (Olga Bubnova, «Journal de Moscou», Moskova, tarihsiz); Türk hapishane sistemi ve bunca yapılan reform (G. Howland Shaw, Amerika sefareti müsteşarı, yeri ve tarihi bellisiz); Çinli gözüyle Türkiye: Dört yüz milyon Çinlinin ihtiyacı : Bir Atatürk bekliyorlar (imzasız, «Tan», İst., 1937).

III. Dünya matbuatı ve harici münasebetlerdeki muvaffakiyet ve prestijlerimiz :
A. Balkan Antantı : Yugoslav Kabinesi reisi Türkiye'yi ziyaret ediyor (M. S. Y., «Samouprava», Belgrad, 1936); Yugoslavya Başvekilinin Ankara'ya ziyareti (imzasız, «Vreme», Belgrad, 1936); Türk - Yunan dostluğu (M. Moskopules, Atina'da çıkan «Le Messenger d'Athenes»den naklen «Ulus», 1936); Atatürk'-

1126

ün realist siyaseti bizim ve hepimizin siyasetidir. Belgrad'da çıkan «Samouprava»dan naklen İstanbul'da çıkan «Kurun», 1938); Balkan Antantı hakkında Rumen ve Bulgar matbuatının neşriyatı (imzasız, «Yeni Asır», İzmir, 1938); Balkan Antantı tebliği hakkında «Le Temps» gazetesinin başyazısı (imzasız, «Ulus», Ankara, 1938).

B. Montreux : Boğazlar ve Akdeniz (Amiral Gadov, Berlin'de çıkan «Deutsche Allgemeine Zeitung»dan naklen «Ulus», 1936); Montreux Konferansı ve bugünkü

Türkiye (imzasız, «Journal de Montreux»den naklen «Ulus», 1936); Montreux'de Balkan Antantının birliği (imzasız, «Le Messenger d'Athenes» den naklen «Ulus», 1936); Montreux ve Cenevre (imzasız, Paris'te çıkan «Le Temps» dan naklen «Ulus», 1936); Montreux Konferansı (imzasız, «Pravda», Moskova, 1936); Gene Çanakale meselesi (imzasız, Londra'da çıkan «Sunday Times» dan naklen «Ulus», 1936); Söz Türklerindir (imzasız, «Cumhuriyet», İst., 1936); Yugoslav mat buatinın neşriyatı; «Elefteron Vima» Yunan ulusunun sevincinden bahsetmektedir; «Journal» ve «Ere nouvelle»in neşriyatı (Paris); Boğazlar mukavelesi ve Türk - Bulgar dostluğu (imzasız, Sofya'da çıkan «La Parole Bulgare»den naklen «Ulus», 1936); Yeni bir Boğazlar rejimi: Montreux Konferansı (imzasız, «Foreign Affa irs», New - York, Ekim 1936); Boğazlar Akdeniz siyasasının anahtarları (imzasız, «La Tribuna des Nations», Cenevre, 1935).

C. Saadabad Paktı : Büyük Türk üstadlarımıza (imzasız, «El - Âlem arabi», Bağdat, 1937); Türk - İran dostluğu (imzasız, «Kûşîş», Tahran, 3 Temmuz?); Şehinşah Hazretleriyle Atatürk (imzasız, «The Economist», Londra, tarihsiz); Türkiye - İran (imzasız, «Near East», 12 Temmuz?); Şark Paktı (imzasız, «Great Britain and the East» dergisi, 1937); Türkiye ve Asya paktı (im-

1127

zasız, «-Siovo», Sofya, 1937); Yakın Şark paktı (imzasız, «Pravda», Moskova, 1937); Saadabad Paktı (imzasız, «Koelnische Zeitung», Kolonya, 1937); Ön Asya bloku (imzasız, «Hamburger Fremdenblatt» ile «Breslauer Neueste Nachrichten», Almanya, 1937); Saadabad Paktı (imzasız, «Samoupravâ», Belgrad, 1937).

D. Hatay: Sancak davamız karşısında Yugoslav dostlarımız (M. Svetovski, Belgrad'da çıkan «Vreme» den naklen İstanbul'da çıkan «Tan», 1936); İskenderun ve Antakya halis Türk yurtdur (Dr. Jaeschke, Berlin'de çıkan «Orient - Nachrichten» ten naklen İst.'da çıkan «Cumhuriyet», 1937); Hatay anlaşması ve Fransız matbuatı (imzasız, «Ulus», Ankara, 1938); Sovyetler ve Hatay (imzasız, «İzvestiya», Moskova, 1938); Hatay anlaşması ve Yunan matbuatı (imzasız, «Etnos» ile «Elefteron Vima», Atina, 1938); İskenderun Sancağında sulh ve sükûn (imzasız, «Times», Londra, 1938).

E. Kredi anlaşmaları: Yeniden canlanan bir dostluk (imzasız «The Times» Londra, 1938); İngiliz - Türk Dostluğunun manaşı «The Turth», Londra, 1937); Türk - İngiliz endüstriyel işbirliği (B. S. N. Karlinski, Londra'da çıkan «The Financial Times» dan naklen Ankara'da çıkan «Kızılay», 1937); Türk - İngiliz anlaşması (imzasız, «Zora», Sofya'dan naklen «Akşam», İst., 1938); Türkiye yalnız bir dost değil, âti için de bir müşteridir (imzasız, Evening Standard»dan naklen İzdir'de çıkan «Anadolu», 1938);- Türkiye'ye kredi (imzasız, «Times», Londra, 1938); Türk-İngiliz kredi anlaşması (imzasız, «Times», «Daily Herald», «Financial times», «Daily Telegraph», «Morning Post gazeteleri, İngiltere, 1938); Türk İngiliz işbirliği (imzasız, «Times» in Türkiye özel sayısından, 1938 Ağustos).

1128

F. Umumiyetler harici münasebetler: Acun siyasası yüksek nüfuzlarının nokta-i telakkisinde Türkiye'nin durumu (imzasız, «Vradini», Atina, 1935); Türkiye sulh taraftardır (imzasız, «Bal-kan Herald», Eylül 1935); Türkiye Cumhuriyetinin dış politikası (Fritz Rössler, «Reichswart», Berlin, 1936); Müsavi hak (imza-sız, «Deutsche Diplomatisch Korrespondenz», Berlin, 1937); Birinci Sovyet - Türk

antlaşmasının 15inci yıldönümü (imzasız, «Pravda», Moskova, 1936); Türk - Sovyetler dostluk muahedesi'nin on yıl uzatılması münasebetiyle (imzasız, «İzvestiya», Moskova, 1935); «Zaindustrialisazın» in Türkiye - Sovyet dostluğu hakkındaki hususi nüshasından; Mısır'da Türkiye (Ahmet Sanribu, «Mecelloti» dergisi, Mısır, tarihsiz).

Kitabın sonuna ayrı bir albüm biçiminde konulan, kuşe kâğıda basılan fotoğraflar da yazılar gibi bölüm ve konulara ayrılmıştır. Görüldüğü üzere, bu kitap, çeşitli konularda dış basından parçaları kapsadığı için önemli sayılmak gerekir.

1129

YAKINLARINDAN HATIRALAR (1955)

Atatürk'ün yakınında bulundukları herkesçe bilinen kişilerin anıları, İstanbul'da Sel Yayınları'nın (Atatürk Kütüphanesi) dizisinin 8, kitabı olarak, Hisar Matbaası'nda bastırıldı (120 s., 1 TL.).

Kitapta anıları bulunan Atatürk'ün «yakın» ları kimlerdir?

Hasan Rıza Soyak'tan hatıralar (çeşitli anılar). —Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın zengin hatıralarından bir kaçı (özellikle Atatürk'ün dış politikasıyla ilgili bölümleri ilginçtir). —Onuncu yıl hakkında bir hatıra (Prof. Y. Hikmet Bayur'un bir anısı). —Fethi Okyar'dan bir hatıra (Sakarya meydan savaşıyla ilgilidir) — Atatürk'ten Salih Bozok'a mektuplar (Atatürk'ün üç mektubu ile Bozok'un bir mektubunu kapsar). — «Atatürk, otuz beş senelik arkadaşım» (Süreyya Yiğit'in çeşitli anıları) — Cevat Abbas Gürer'den bazı hatıralar (çeşitli anılar). —Eski vekil ve sefir Behiç Bey'den bir - iki hatıra (eski Nafia Vekili ve Paris Büyükelçisi Behiç Erkinin çeşitli anıları). —Eski Umumi Kâtip Tefik Bıyıklıoğlu'ndan hatıralar (çeşitli anılar). —Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'tan hatıralar (Atatürk'ün dördüncü ölüm yıldönümünde yapılan sorulu - yanıtı bir görüşme). —Çocukluğuna dair bazı hatıralar (Atatürk'ün çocukluk ve mahalle arkadaşı Hacı Mehmet Somer'in anıları). —Asaf İlbay anlatıyor (Atatürk'ün çocukluk arkadaşı ve eski Ankara Belediye Başkanı Asaf İlbay'la yapılan bir röportaj). — Rahmetli M. Kemal Öke'den bir kaç hatıra (Op. Dr. M. Kemal Öke'nin çeşitli anıları). —Bingazi'den Anadolu'ya ve ölümüne kadar (27 yıl Atatürk'ün yanında

1130

bulunan Dr. İbrahim Tali Öngören, Onun çeşitli zamanlarda geçirdiği rahatsızlıkları ve anılarını anlatıyor).

Bu kitabın hazırlanmasında yararlanılan başlıca makaleler, sonda bir çizelge biçiminde gösterilmiştir.

1131

YAZI DEVRİMİNİN ÖYKÜSÜ (1978)

Sami N. Özerdim'in (Doğ. 1918) kitabı, Ankara'da Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları'nın (Dil Konuları Dizisi) nin beşincisi olarak, İlkıyaz Basımevi'nde, 2. kez bastırıldı (80 s., 1 resim, 20 TL.). Kitabın ilk basımı, aynı dizide, 1962 yılında, Ankara Üniversitesi basımevinde yapılmıştı (40 s., 1 resim, 1 TL.).

Kitabını, Türk harflerini kendisine 1928 yazında, okullar açılmadan önce öğretmiş olan babası A. Babi Özerdim'in anısına adayan yazar, önsözünde, yapının kapsamı ve niteliği üzerine gerekli bilgileri veriyor:

«Bu küçük kitabı meydana getiren dört yazı, 1958 yılı içinde 'Ulus' gazetesinde yayımlandı (9 Ağustos, 3 Kasım, 12 Aralık, 15 Aralık). Bu yazılardan amaç, 9 Ağustos 1928 akşamı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'in Sarayburnu Parkı'nda yeni Türk alfabesini muştuladığı saatten, Türk alfabesini yerleştiren yasanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1929 gününe değin, Türkiye'nin dört bucağında yeni harflerin nasıl hızla yayıldığını anlatan gazete haberlerinin bir özetini vermektir. Bilginlerin uygulanması için yıllara gereksinme duydukları yeni alfabemiz, Atatürk'ün görüşü ile üç dört aya sığdırılmış, 1929 yılının ilk günü, Türkiye bir kültür savaşını kazanmıştı.

Türk dilinin özleşmesi için Arap yazısının atılması gerekliydi. Dil özleşmesini hızlandıran ve gerçekleştiren, yeni Türk alfabesidir. Türk Dil Kurumu'nun otuzuncu yılını kutlarken, yeni Türk alfabesinin otuzuncu yılında yayımlanmış olan bu yazıları

1132

gözden geçirerek bir araya getirmeyi, halka ve Öğrencilere sunmayı istedim

Bu küçük kitabı okuyanların, yurttaki yeni harflerin yerleştirilmesi çabasının sadece kısa bir öyküsünün anlatılmış olduğunu unutmamalarını dilerim. Yoksa, bu büyük devrim hareketinin tarihi —elbette— ayrıca geniş olarak yazılacaktır.»

Kitabın ikinci basımı için de yazar, şunları söylemektedir :

«Türk harflerinin kabulünün ellinci, Türk Dil Kurumu'nun kuruluşunun kırk altıncı yılında, bu. küçük kitabı, gözden geçirerek, eklemeler, düzeltmeler yaparak yeniden sunuyorum. Bu basıma, cumhuriyet döneminden öncesini özetleyen bir 'Giriş' ile, Atatürk'ün konuşma ve yazılarını yasa metinlerini vb. içeren 'Ekler' bölümünü ekledim. Yine öğrenci ve halk için hazırlanmış bu basımda, 'Seçilmiş kaynakça' ile, okuyucuların konuda bilgilerini genişletecek, kitapları, yazıları gösterdim.»

Kitapta incelenen konular, sırasıyla şöyledir : Giriş : Geçmişe kısa bir bakış. 1.. Atatürk'ün yeni Türk harflerini muştuladığı gün, 2. Yeni Türk alfabesine hazırlık ayları, 3. Yeni Türk alfabesini deneme ayları, 4. Yeni Türk Alfabesi Kanununun çıkışından Millet Mekteplerine, Sonuç. Ekler. Kişi adları. Seçilmiş kaynakça.

İlk basımı 10.000 sayı basılan kitabın yeni basımının baskı sayısı belirtilmemiştir. Ekler arasında önemli iki yasa metni de verilmiştir: «Beynelmillel Erkanın Kabulü Hakkında Kanun» ile «Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun» (No. 1353, kabul tarihi: 1.XI.1928).

1133

YAZILMAYAN YÖNLERİYLE K. ATATÜRK (1963)

Gazeteci Said Arif Terzioğlu'nun (Doğ. 1922) hazırladığı yapıt, İstanbul'da Ak Kitabevi Yayınları arasında, Hamle Matbaası'nda bastırıldı (96 s., 3 TL.).

İlkin «Cumhuriyet» gazetesinde «Ankara röportajları - Atatürk'e dair hatıralar» başlığı altında yayınlanmış olan bu yazılar, Çankaya köşkünde, Mecliste, daha başka yerlerde sürekli ya da geçici olarak Atatürk'le konuşmuş kimselerin anılarını bize iletir. Herbiri bağımsız bir konudur. Ord. Prof. Enver Ziya Karal ile Prof. Dr. A.

Âfetanın, anıları birer önsözle sunarlar. Bu yazılarda, Atatürk'ün özelliklerinden biri olan «kendi kendinin adamı olmak» istediği üzerine izlere rastlanır. Ayrıca, Atatürk'ün doğa sevgisini kapsayan anılar da var.

Yapıt, Atatürk için yazılan kitaplarda geçmeyen siyasal, yönetsel belge ve sözlere de sırası geldikçe yer vermektedir., Böylece, Ata'nın büyüklüğünü belirtecek belgelere yenilerini katmıştır. Görüşüm biçiminde yazılmış olan bu gözlemler, devrim tarihimize, düşünce yaşamımıza yardımcı olmuştur.

1134

YENİ TÜRKİYE (1959)

Rockefeller Vakfı'nın yardımıyla Türk - Amerikan Üniversiteler Derneği'nin emeği sonucunda İstanbul'da Nebioğlu Yayınevinde bastırılmış olan bu kitap, Yeni Türkiye'nin 27 Mayıs 1960 devrimine kadar olan politika, hukuk, ekonomi, kültür bakımından tam bir incelemesini kapsamaktadır (415 s., 15 TL.). 1953 yılından beri bir Bilim Kurulunca hazırlanmış olan yapıt, bizdeki tarihsel toplumsal olayların gelişmelerini gösterir.

Yeni Türkiye'nin içinde bulunduğu olayları nesnel bir görüşle her yönden incelemek, eleştirmek, yarınlara doğru giden yolu aydınlatmak yararlı bir iştir. Yapıtın adı, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı sonucunda Atatürk devrimleriyle başlayan yeni görüş ve yaşayışı belirtiyor. Bu bakımdan, bu yazıların bugün tarihsel bir değeri de vardır.

Yurdumuzun tanınmış bilim adamlarının ortak çalışmalarıyla oluşturdukları yapıt, dört kitaba ayrılmış : Birinci kitapta, Prof. Enver Ziya Karal ile Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer, Osmanlı Devletinin kuruluşundan Lausanne Antlaşmasına kadar Türkiye'nin siyasal olayları ile Türk diplomasi tarihini incelemektedirler. Hukuk sorunlarını (Anayasa, Batılılaşma, Basın) içine alan ikinci kitap; Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Hasan Refik Ertuğ tarafından yazılmıştır. Üçüncü kitapta, ekonomik - toplumsal işler Ord. Prof. Ömer Celâl Sarç, Prof. Dr. Sabri Ülgener, Doç. Osman Okyar, Prof. Dr. Orhan Tuna tarafından incelenmiştir. Bu incelemeler Türkiye ekonomisindeki yapı değişikliklerini, iktisadi gelişme ve yenilenmemizin düşünce saymanlığını, dış ticaret ve yabancı anamal so-

1135

runlarını, Türkiye'de sanayileşme hareketlerinden doğan işçi - işveren ilişkilerini gözden geçirmektedir. Eğitim, Edebiyat, Folklor (Halkbilim) ile ilgili yazıları içinde bulunduran dördüncü kitapta da Hasan, - Âlî Yücel'in Türkiye milli eğitimi, Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Türk edebiyatında akımlar, Prof. Sabri Esat Siyavuşgil'in Folklor'da, sahnede ve resimde Türk konulu incelemeleri vardır.

Bütün bu çalışmalar bize Birinci Dünya Savaşından yenilmiş olarak çıkan, ancak Kurtuluş Savaşı ile yeni bir yaşayışa kavuşan Türkiye'de Cumhuriyet' döneminin hemen hemen bütün yönleriyle bir dengelemesini sunmaktadır. 27 Mayıs 1960'ta kapanmış olan bir çağın saymanlığını yaptığı için şimdi yapıtın değeri bir kat daha artmıştır, denilebilir.

1136

YENİ TÜRKİYE, 1914 — 1923 (1971)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 51. Kuruluş Yıldönümünde, Yeni Türkiye'yi kuranların anılarını anmağa vesile olmak üzere, Fuat Muhasiboğlu tarafından özel olarak hazırlanıp İstanbul'da Özdemir basımevinde basıldı (32 s., resimli, 10 lira). Atatürk'ün 1919'da Samsun'a hareketinden önce çektirip (Kardeşim Rauf Beye) diye armağan ettiği portresi en başa alınmış, Bu büyük boy kitapta başlıca üç bölüm var: A) 1914 - 1919 Mondros'tan Samsun'a; B) 1919 -1923 Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyetin ilanı: C) Atatürk, hayatı - askeri vazifeleri. İlk bölümün başında çerçeve içine alman açıklama şudur:

«Bu özel sayı 1914'ten 1923 tarihine kadar cereyan eden olayların bir kronolojisi şeklinde hazırlanmıştır. Yeni Türkiye Devletinin ilk Millet Meclisinin kuruluş yıldönümünde, geçirdiğimiz badireleri bir defa daha hatırlatmakta fayda vardır. Aşağıdaki yazıda Osmanlı Devletini parçalayan Mondros Mütarekesinin tam metnini, vatan sathına yayılan işgale karşı sivil halkın direnişini ve Mondros Mütarekesine karşı Mustafa Kemal Paşa tarafından kaleme alınan Amasya Tamimini okuyacaksınız.»

Broşürün hangi süreli yayının özel sayısı olduğu açıklanmamıştır.

Portreden sonraki fotoğrafların resim - altları şöyle: Atatürk Milli Mücadele yıllarında, Mustafa Kemal Paşa 1919'da Erzurum Kongresini hazırladığı sıralarda, Cumhuriyetin kurucusu ve ilk başkanı Gazi Mustafa Kemal, (nüfus cüzdanı sureti), Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi, Mustafa Kemal erkanı harp yüzbaşı,

1137

Mustafa Kemal annesi Zübeyde Hanımefendi ile (bu resimde bir yanlışlık olacak: Zübeyde Hanımın elini öpen kişi Atatürk'e hiç benzememektedir), M. Kemal Balkan harbinde binbaşı, 2. İnönü zaferinden sonra İsmet Paşa ile.

1138

YENİ TÜRKİYE DEVLETİNİN HARİCİ SİYASETİ (1934)

Prof. Yusuf Hikmet Bayur'un (Doğ. 1891) Milli Eğitim Bakanı iken yazdığı, Ankara ve İstanbul üniversiteleri devrim tarihi kürsülerinde verilmiş dersleri de kapsayan yapıtı, İstanbul'da Akşam matbaasında basıldı (183 s., 10 krş.). Türk tarihinin ana hatları adlı büyük yapıtın müsveddeleri arasında, II. dizinin 17 kitabı olarak yayınlandı.

Yararlanılan kaynaklar çizelgesiyle başlayan yapıt, üç bölüme ayrılabilir: I. Lozan Konferansından önce, II. Lozan Konferansı ve barışı, III. Lozan'dan sonra,

Girişte Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğunun durumu ile o savaş sırasındaki diplomatik olaylar anımsatılmış, Mondros Mütarekesi ve onu izleyen dönem anlatılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kuruluşundan sonraki olaylar belirtilmiştir. Ankara'daki ulusal hükümetin dış politikası üç bölümde incelenmektedir.

Lozan Konferansından önceki olaylar şu başlıklar altında gözden geçirilmektedir : Doğuda temaslar, Batıya karşı durum, Londra Konferansı, Fransızlarla anlaşma, 1921'in öteki siyasal olayları, 1922 yılının siyasal olayları, büyük Zafer ve Mudanya mütarekesi.

Lozan Konferansı ve barışı, şu konu başlıklarıyla verilir : Sınırlar, iktisadi nüfuz bölgeleri, İstanbul, uyrukluk, adli kapitülasyonlar, azınlıkların korunması, askeri hükümler, ceza, iktisadi hükümler, Boğazlar Komisyonu.

1139

Lozan'dan sonra da yeni dönem anlatılır.

Kitap, bu adla 1935 yılında ikinci kez basıldığı gibi, Türkiye devletinin dış siyasası adıyla da iki basım yaptı (1938, 1942).

Yazarın konumuzla ilgili iki kitabı daha vardır: Türk inkılabı tarihi (3 cilt, 1950-57); Atatürk, hayatı ve eseri (1. cilt, 1963).

1140

YENİ TÜRKİYE'NİN HEDEFLERİ (1974)

Ziya Gökalp'ın (1876-1924) makaleleri, Hikmet Tanyu'nun bir incelemesiyle, İstanbul'da Baha matbaasında yeniden basıldı (83 s., 5 TL.). İlk basımı, Ankara'da 1956'da Hür basım ve yayınevinde yapılmıştı (59 s.).

Ziya Gökalp'ın kızı Hürriyet Gökalp tarafından kurulan Gökalp yayınlarının ilk kitabı olan yapıtın önsözünde deniliyor ki:

«Babam Ziya Gökalp'ın eserlerini ölümünün 50. yılına yaklaşırken bir şükran borcu olarak bütün dünya ulusları için Gökalp yayınları namı altında çıkartıyorum. İlk eser olarak Yeni Türkiye'nin hedefleri isimli yazılarını seçmekteki maksadım, o zamanın ihtiyaçlarına göre milletin dertlerine çare aradı. Bu eser tabii ki, Atatürk zamanındaki - Yeni Türkiye'nin hedefleri idi. Ziya Gökalp eserleri ile zamanının dertlerine çare aramakla beraber daha ileri zamanlara, gelecekteki Türk milletin kaderine de tesir ederdi...»,

Hikmet Tanyu'nun «Ziya Gökalp ve Yeni Türkiye'nin hedefleri hakkında bir araştırma denemesi» başlıklı incelemesinde, Gökalp üzerine çıkan kitapların bir bölümü —yazarların sırasına göre— gözden geçirilir, Osman Tolga'nın bu kitapla ilgili bir incelemesi anılır, Gökalp'e karşı olan hareketler anılır, yapıttaki makalelerin hangi koşullar altında, hangi nedenlerle yazılmış oldukları açıklanır.

O sıralarda Ankara'da yayınlanan «Yeni Türkiye» gazetesinin 1 - 9 Temmuz 1923 tarihli sayılarında çıkmış olan bu yedi

1141

makalenin başlıkları şöyledir: I. Irklar arasında müsavilik, II. Milletlerin müsaviliği, III. Kadınla erkeğin müsaviliği, IV. Kastların ve sınıfların müsaviliği, V. Milletlerin, sevişmesi, VI. Suni müsavatsızlıkların kaldırılması ve tabii müsavatsızlıkların onların yerine ikamesi, VII. İnsanlar hürdürler.

Görüldüğü üzere, Gökalp, bu yazılarında insanların ve ulusların eşitliği ve özgürlüğü üzerinde durmuştur. Lausanne antlaşmasının imzasından, Cumhuriyetin ilânından önce yazılan bu makaleler; ulusların, ırkların eşitliğini, Türklerin en ileri düzeye ulaşmış olduğunu, İngiltere, Fransa ve başka devletlerden asla geri olmadığını ispata yöneliktir.

Atatürk'ün ve yeni Türkiye'nin önderlerinin, Ziya Gökalp'ın öteki yapıtları gibi, bu yazılarından da esinledikleri düşüncesi ileri sürülebilir, özellikle devrimlerin gerçekleştirilmesi sırasında.

1142

YERLİ YABANCI 80 İMZA ATATÜRK'Ü ANLATIYOR (1959)

İstanbul'da yayınlanan «Tarih - coğrafya dünyası» dergisinin Kasım 1959 tarihli 9 -10. sayısı, Atatürk özel sayısı olarak çıktı (s. 161-320, resimli, 5 TL.).

İçindeki yazılardan başlıcaları: C. Bayar Atatürk'ün son günlerini anlatıyor (Hakkı Tarık Us); Atatürk son bir ayı nasıl geçirmişti?; Atatürk'ün cehaletle mücadelesi (Gen. Baki Vandemir); Vatan dışında büyüklüğü daha iyi anlaşılan Atatürk (Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver); Asıl kabri (Fazıl Ahmet Aykaç); Atatürk Türk kadını kurtardı; Dünya büyükleri ve Atatürk (Mahmut Esat Bozkurt); Papa'nın Kemal Atatürk Türkiye'sine ait intibaları (Aykut Görkey); Atatürk Çanakkale'de (Cevad Abbas Güner); 1918'de M. Kemal vatani nasıl görüyordu? («Minber» gazetesi); Atatürk'ün gazeteciliği (Ayla Merih); Atatürk'e eğilen bir sürgün (Refik H. Karay); Hasta adama hayat veren insan: Atatürk (Celâl N. İleri); Atatürk neden büyük yapıcılar arasında? (Şarl Fisenje); Atatürk'ün başkumandanlığı nasıl münakaşa edilmişti? (H.S. Tanrıöver); Atatürk bir yabancı balosuna nasıl casus göndermişti?; Çanakkale'de M. Kemal Bey'le mülakat (Dr. Ernst Jaeckh); Atatürk'e verilen ad ve sanlar (Kerim Yund); Atatürk ve Vahdettin (Tevfik Bıyıklıoğlu); Hikayeci Sait Faik, Atatürk Müzesinde vb.

1143

YUNAN MEZALİMİ (1970)

Halide Edib (Adivar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Mehmet Asım (Us) tarafından ortaklaşa yazılan bu yapıt, Hüseyin Fevzi Ayberk'in eski dilden yeni dile çevirisiyle, İstanbul'da yayımlanan «Yeni İstanbul» gazetesinin (Kültür yayınları) nın dokuzuncusu olarak, Yeni İstanbul matbaasında yeniden basıldı (92 s., fiyatı yok). «Günü gününe İstiklal Harbi gazetesi»nin ek kitaplarından biri olan yapıtın dış kapağında, Kurtuluş Savaşında yakılıp yıkılan Batı Anadolu kasabalarımızdan birine (belki de İzmir'e) ait bir resim var.

Yapıtın eski harfli ilk basımı, İzmir'den Bursa'ya adını taşır. (İst., Halk kitaphanesi 1338/1922. 155 s.). Ayrıntılar için buna bak.

Yeni basımında yapıt yarı yarıya kısaltılmıştır. Baş taraftaki kısa «Birkaç söz» ü buraya aktarıyoruz :

«Bu kitabın yazarları, Büyük Zaferden sonra İzmir'den Bursa'ya kadar yağmalanmış, yanmış, Türk toprakları üzerinde, adım adım dolaşarak görgülerini yazmışlardır. Bu kitapta anlatılan olaylar, Anadolu harabelerinde gördüklerinden çok daha hafiftir.

Yazarlar, İzmir'den Bursa'ya kadar, Manisa, Turgutlu, Alaşehir, Salihli, Uşak, Afyon ve Kütahya'dan geçen bir çizgi üzerinde dolaştılar. Bu çizgi, Yunan cinayetleri bölgesinin küçük bir kısmıdır.»

1144

«Yağmalar, yangınlar, biçim bakımından her tarafta, az çok benzerlik gösterirse de, söz konusu edilen sahalarda, tüyler ürpertici bir Özellik taşır.»

Bu da ilk basımdaki önsözün kısaltılmış biçimidir.

İlk basımda sonda bulunan Mehmet Asım Us'un yazısı, bu kez, en başa alınmış : «Yunan mezaliminden mesul olan kimdir?». Bu yazının ara başlıkları şunlar: Yapılan zulümlerin şiddeti. — Tahrip hareketinin sürati. —Tahrip taburları. — Çete teşkilatı. — Tomruk'un faaliyeti. —Yerli Rum ve Ermenilerin İzmir'e muhacereti. —Soygunculuk. —Yangın. —Katliam, —Emirname-i askeri. — Sivil esirler, rehineler. —Mezalimden mesul olanlar : 1. Yunan Hükümeti ve Yunan milleti, 2. Zulmü yapan kumandanlar ile erat ve şahıslar.

Öteki öykü ve yazılar da şunlardır: İstiklal Savaşına ait hikayeler (Halide Edib - Adıvar) : Emine'nin şahadeti. —Batı Anadolu'dan Batı Trakya'ya (Faliş Rıfkı Atay). —Yunan barbarlarının yaktığı köyler ahalisine (Yakup Kadri Karaosmanoğlu). — Vurma Fatma (Halide Edib - Adıvar). —Bayrağımızın altında (Halide Edib - Adıvar). —Küçük Neron (Yakup Kadri Karaosmanoğlu). — Dünya gözü ve ahiret sesleri (Yakup Kadri Karaosmanoğlu).—Teslim, teslim (Yakup Kadri Karaosmanoğlu). —Bornova'da son gece (kitapta belirtilmemiş olmakla birlikte, Faliş Rıfkı Atay'ındır). —Manisa harabelerinde (kitapta belirtilmemiş, ama F.R. Atay'a aittir).- —Kasaba harabelerinde (kitapta imza yoksa da F.R. Atay'ındır). — Salihli harabelerinde (F.R. Atay'ındır). — Alaşehir harabelerinde (F.R. Atay'ındır). — Mesut bir kasaba (Faliş Rıfkı Atay).

1145

Bütün bu öykü ve yazılar kısaltılarak alınmış, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «İssiz köy ve dilsiz kız» başlıklı yazısına ise hiç yer verilmemiştir.

Kitapta izin yoktur.

1146

100 SORUDA ATATÜRK'ÜN TEMEL GÖRÜŞLERİ (1968)

Eleştirmen Fethi Naci Kalpakçioğlu'nun (Doğ. 1927) yapıtı, İstanbul'da sahibi bulunduğu Gerçek yayınevinde, (100 soruda) dizisinin ikinci kitabı olarak, Gün matbaasında bastırıldı (104 s., 5 TL.). Kapak : Said Maden.

Kitap, Atatürk'ün temel düşünce ve görüşlerini, 100 soru içine serpiştirilmiş 14 bölümde inceler : I. Hayatı, kişiliği; II. Atatürk ve Milli Mücadele; III. Halk hükümeti ve bağımsızlık; IV. Sovyetler Birliği ve komünizm; V. Devrim anlayışı ve devrimleri; VI. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı; VII. Ekonomi politikası, devletçilik ve kapitalizm; VIII. Dış politika, barış ve savaş; IX. Eğitim, öğretmenler ve gençlik; X. Uygarlık; XI. Ordu ve milli harp sanayii; XII. Dil, tarih, basın, sanat; XIII. Milliyetçilik, İslamcılık, Turancılık; XXV. Çeşitli konular.

Kitabın arka kapağındaki tanıtma notundan şu parçaları alıyoruz : «Fethi Naci'nin Atatürk'ün bütün söylevlerini, demeçlerini, tamim, telgraf ve beyannamelerini, ayrıca, Atatürk hakkında yazılan kitapları inceleyerek hazırladığı bu kitabın amacı, Atatürk'ü 'olduğu' göstermektir. Kitap bu amaçla hazırlandığı için ortaya sağcılar da, solcuları da şaşırtacak yeni bir Atatürk gerçeği çıkmaktadır...

Sorulara ve cevaplara açıklık kazandırmak için, gerektiği zaman, Atatürk hakkında yazılan kitaplardan parçalar alınmış ve dipnotları halinde kullanılmıştır...».

1147

Yazar, yapıtı için «Atatürk gerçeğine bir yaklaşım denemesi» demektedir. Oysa, kitap; değerli bir kaynaktır, 1970 yılında kitabın yeni bir basımı da çıktı.

1148

100 SORUDA KURTULUŞ SAVAŞIMIZIN TARİHİ (1971)

Em. Tümgeneral Celâl Erikan'ın yapıtı, İstanbul'da Gerçek yayınevinin (100 soruda dizisi) nin 28. kitabı olarak, Fono tesislerinde basıldı (264 s., 15 lira). Kapak kompozisyonu, ressam Said Maden tarafından yapılmış.

Yazar, 2 Haziran. 1971 tarihinde Ankara'da yazdığı Önsöz'de şöyle diyor:

«Türk Kurtuluş Savaşının iki yönü vardır: .Devrim ve Savaş. Bunlardan birincisi ve Kuva-yi Milliye (ulusal Kuvvetler) üzerinde oldukça nesnel incelemeler yayımlandı. Askeri savaş için yazılanlar ise doğallıkla öznel yayınlar olarak kaldı. Bunun nedeni Harp Tarihi Dairesi resmi yayınlarının ancak 1961'den sonra çıkmasıdır.

Bu kitapla biz, bu resmi yayınlara dayanarak, devrim yönü ile ulusal kuvvetlerin katkısını değerlendirdikten sonra savaşın özet bir tarihini sunuyoruz. Böylece şimdiye kadar hep kahramanlık yanına önem verilen bu evrensel olay üzerinde *genel* ve nesnel bir izlenim vermeye çalıştık. Bunu yaparken, okurları, fikirlerimiz ardından sürüklemeye değil; sunduğumuz nesnel verilerle olayları yargılayacak hale gelmelerini sağlamaya özendik. Belirli soruları gerekli açıklamalarla karşılamanın, kolay anlaşılan bir yöntem olduğu kanısındayız. Onun için bu büyük savaşın karmaşası içinde zihinlere takılabilecek en önemli soruları cevaplandırmaya dikkat ettik.

1149

Kitapta; kimi yanlışlara parmak basarak eleştirilerde bulunduysak bu, yalnız gerçeği belirtmek ve gelecek için dersler çıkarmak içindi; yoksa kimsenin hizmetini küçümsemeyi düşünmedik. Çünkü biz, bu savaşa katılmış olan yiğitlerin herbirinin, yalnız gönül ve emek vermiş olmalarıyla bile, kutsal sayılması ve yerici eleştiriden uzak tutulması gerektiği kanısındayız. Öznel ve temele dayanmayan savlar ileri sürmekten olabildiğince kaçınmaya çalıştık. Başardıysak ne mutlu!».

Bu 100 soru, altı bölümde sorulup yanıtlanmaktadır : I. Top-yekûn savaş = halkın savaşı, II. Ulusal Kuvvetlerle oyalama, III. Stratejik savunma, IV. Dengede savaş, V. Stratejik saldırı, VI. Savaşın sona erdirilmesi.

Büyük saldırıya katılan tümen komutanları ve üst komutanların adları, rütbeleri, görevleri de kitabın sonunda ayrı bir ek biçiminde gösterilmiştir.

1150

100 SORUDA TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİK (1974)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak - İktisat Kuramı Doçenti Dr. Korkut Boratav (Doğ. 1935) tarafından yazılan yapıt, İstanbul'da Gerçek yayınevinin (100 soruda dizisi) nin 41. kitabı olarak, Yelken matbaasında basıldı (383 s., 25 TL.). Kapak düzeni: Said Maden.

Yazarın Türkiye'de devletçilik, 1923 -1950, iktisadi düşünceler ve iktisadi mevzuat başlıklı yapıtı, 1964'te Fakültenin Maliye Enstitüsünce çoğaltma biçiminde yayımlanmıştı (211 s.). Şimdi bunu yeniden gözden geçirerek bu dizide yayımlamaktadır.

Yapıtın kapsadığı dönemler şöyle : I. 1923 -1931, II.. 1932 -1939, III. 1940 -1945, IV. Sonuç : 1946 ve sonrası.

Önsözün son iki bölümcesini buraya aktarıyoruz :. «Devletçilik, Türkiye'de siyasi iktidarların belli bir dönem boyunca izledikleri iktisat politikalarının ana unsurunu oluşturmuş; ayrıca resmi ideolojinin içinde de önemli bir yer kaplamıştır. Bu bakımdan esas olarak hâkim sınıfların malıdır. Devletçilik tartışmalarının değiştiği çeşitli sorunlar üzerindeki sosyalist tezler ve eleştiriler bu nedenle çalışma kapsamı içine alınmamıştır.

Türkiye'de devletçilik, esas olarak bir belge çalışmasıdır. Türkiye Cumhuriyetinin sosyal ve iktisadi tarihini öğrenmek isteyenlerin başvurmak ihtiyacını duyacakları bir kaynak olabilirse, amacına ulaşmış olacaktır. Öte yandan, incelediğimiz malzemenin telkin ettiği çözümlemeleri yapmağa da gereklikçe teşebbüs ettik. Yakın tarihimiz, üzerinde çalışmakta olan araş-

1151

tırıcıların yeni bulguları karşısında bu çözümleme ve yorumların yetersizliği şüphesiz ki ortaya çıkacaktır; ancak biz, bundan sadece kıvanç duyacağız.»

Yazarın yığınla belgeyi inceleyerek sabırlı ve titiz bir çalışma sonunda hazırladığı bu yapıt, Devletçilik konusuna aydınlık getirmekle kalmamakta, ayrıca Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve toplumsal tarihini öğrenmek isteyenler için vazgeçilmez bir başvurma kitabı niteliğini de taşımaktadır, denilebilir.

1152

100 SORUDA TÜRKİYE'DE GERİCİ AKIMLAR (1968)

Doç. Dr. Çetin Özek'in (Doğ. 1934) yapıtı, İstanbul'da Gerçek Yayınevince, (100 soruda) dizisinin 3. kitabı olarak, Fono matbaasında bastırıldı (223 s., 10 TL.). Kapak: Said Maden.

Kitap, 100 soru içine serpiştirilmiş dört bölümde Osmanlılardan bu yana Türkiye'deki gerici akımları araştırıp inceler. Bölüm ve konu başlıkları şöyledir:

I. Giriş: Gericilik kavramı. —Dinci gericilik. —Burjuva gericiliği. —Gericilik türleri arasındaki ilişki;

II. Osmanlı Toplumunda Gerici Akımların Nitelikleri, Amaçları, Nedenleri: Osmanlılarda ıslahat hareketleri. — İslamcı tepki. —Tepkinin nedenleri. —İslamcı rönesans. —Meşrutiyetin düşünce akımları içinde islamcılığın yeri;

III. Yeni Türkiye'ye Doğru Hukuki Yapı ve İslamcı Tepki: Ulusal egemenliğe doğru. — Saltanatın kaldırılması. — Hilafetin ilgası. —Cumhuriyetin ilanı. —1924

Anayasa sistemi ve değişiklikler. — Hukuki değişimlere tepki, —Terakkiperver Fırka;

IV. Türk Devrimlerinin Temel Görüşleri: Türk Devriminin antiemperyalist amaçları. — Uygarlaşma. — Halkçılık, ulusçuluk, devrimcilik, layiklik. —Türk Devriminin sınıfsal yönü. — İdeolojide özgürlük. —Türk Devriminin saptırılması;

V. Türk Devrimine Karşı İslamcı Tepki: Gerici tepkinin ana nitelikleri. —Fiili olaylar. —İslamcı tezler, —Nurculuk. —

1153

Siyasi değişimlerin etkileri. — DP olayı. — Antikapitalist amaçtan emperyalizmin kucağına;

VI. 21 Mayıs ve sonrası: Yeni Anayasa düzeni. — Süleymancılık. —Sosyal-adaletçi islamcı görüş. —Burjuva gericiiliğiyle dinci gericilik elele. — Ulusal bağımsızlık hareketine karşı islamcı tepki. —Varılabilecek sonuçlar.

Kitabın arka kapağındaki tanıtma notunda şöyle deniliyor:

Doç. Dr. Çetin Özek, bu yeni kitabında, Türkiye'nin en aktüel meselesi haline gelen gericiiliğin, tarih boyunca, sosyal sınıflar açısından bilimsel açıklamasını yapmaktadır. Osmanlı devletinden bu, yana görülen 'batılılaşma - ıslahat' hareketlerini ve bunlara karşı gösterilen tepkileri bir bir inceleyen, bu olayların sınıfsal açıdan değerlendirilmesini yapan yazar, Türk Devriminin başarısızlık nedenlerini, saptırılışını bu görüş açısından incelemektedir...».

1154

100 SORUDA TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA TARİHİ (1969)

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretileri üyelerinden Prof. Dr. Edip Çelik'in (Doğ. 1921) tümüyle belgelere dayanarak yazdığı bu kitap, İstanbul'da Gerçek yayınevinin (100 soruda dizisi) nin sekizincisi olarak, Fono matbaasında bastırıldı (223 s., 10 TL.). Kapak: Said Maden.

Kitap, 100 soru içine serpiştirilmiş bir giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Bölüm başlıkları şöyle: 1919 -1923 dönemi, 1923 -1939 dönemi, İkinci Dünya Savaşı dönemi, 1946dan bu yana. Kitapta yanıtları bulunan başlıca sorular şunlardır :

Bağımsız dış politika nedir? Erzurum ve Sivas kongrelerinin dış politika hedeflerinin saptırılması bakımından önemi nedir? Misak-i Milli nedir? Kurtuluş Savaşı süresince, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yaklaşımlarını sağlayan nedenler hangileridir? Kurtuluş Savaşı sürerken, Batı devletleriyle olumlu ilişkiler kurulamamasının sebepleri nelerdi? Lozan'daki barış görüşmeleri? Kapitülasyonlar nasıl verilmişti, Lozan'da nasıl kaldırıldı? Musul anlaşmazlığı nasıl çözümlendi? Bozkurt - Lotus anlaşmazlığı nedir Lozan Boğazlar Sözleşmesi neden, nasıl değiştirildi? Montrö Sözleşmesi nedir? İkinci Dünya Savaşının hemen öncesindeki olaylar, Türkiye'nin dış politikası üzerinde ne gibi etkiler yapmıştır?...

Kitap, 27 Mayıs 1960 devrimine kadar Türkiye'nin dış politikası üzerine akla gelebilecek bütün soruları yanıtlar.

ZİYA GÖKALP TÜRKÇÜLÜĞÜ VE KEMALİZM (1975)

Av. Yusuf Ziya İnan'ın (Doğ. 1930) yapıtı, (Türk milli mefküresine doğru) dizisinin ilk kitabı olarak, İstanbul'da Er-Tu matbaasında basıldı (96 s., 15 TL.).

«Neden ulusal ülkü?» sorusunu yanıtlayan bir girişten sonra, konu, iki bölümde incelenmektedir: I. Milliyet düşüncesinin oluşumu; II. Kemalizmi etkileyen doktrin: Ziya Gökalp Türkçülüğü : 1. Ziya Gökalp'te millet anlayışı, 2. Ziya Gökalp'te Türkçülük ve Turancılık, 3. Ziya Gökalp'in Türkçülüğü ve Kemalist milliyetçilik uygulaması, 4. Ziya Gökalp ve Kemalizm ilişkilerinden çıkan sonuç.

Önsözde kitap için şunlar söyleniyor: «Biz bu eserimizde sağ ve solu eleştirmekten vazgeçtik, ama sağ ve sol teorisyenlerinin görüşlerini ele alarak bunları Kemalizm ile mukayese ederek doğru ve müşterek yönlerini bulmaya çalıştık. Neticede Türk milli mefkuresinin doğru olarak tespitine yardımcı olmak istedik. Çünkü Atatürk'ün şu sözü bize rehber olmaktadır: «Doktrin istemem, donar, kalırız.»

Yazarın Gökalp - Kemalizm ilişkilerinden çıkardığı sonuç, aşağı - yukarı şudur: Türk devrimi genel olarak oturmuş, ancak devrimin genel felsefesinden sapılmıştır. Gençler, Türk devriminin amacına yöneltilmemiştir. Ne sağcı, ne de solcusu Kemalizme ısındırılamamış her iki uçta gittikçe uzaklaştırılarak düşman kardeşler yaratılmıştır. Gene Türk devriminin temel amacı olan aydın - halk birliği yerine, aydın - halk ayrılığı, hattâ düş-

manlığı kurulmuştur. Gençlerimize ulusal ruh değil, aşağılık kompleksi verilmiştir. Onları Batılı kılarken, Batıdan da, Doğudan da nefret etmeleri sağlanmıştır. Batının çağdaş düşüncesi yerine, amaçlı ve belli görüşler benimsetilmiştir.

Batı taklitçiliği uygarlık adı altında sunulurken, gençlik, özünden koparılmıştır. Batılaşmak diye Batının ne kadar rezilliği varsa kopya edilmiş, organizasyon ve teknik âdeta kapı dışarı bırakılmıştır.

Bu yanlış tutumdur ki Türkiye'nin çağdaş teknik ve ekonomik aşamasını yapmasına engel olmuş, Türk dış politikası başarısız ve yanlış tutumlar içine girmiş, Türkiye Cumhuriyetinin ellinci yılında bir çok siyasal sorunun doğmasını âdeta hazırlamıştır. Bu arada, ulusal ruh da zedelenmiştir. Nemelazımcı bir ortam doğmuş, yurt için canını veren Türkün yerine, sanki çıkarları için yaşayan bir acayip tip konulmak istenmiştir. Bu kaos içinde ordu, zaman zaman müdahalede bulunmak ya da görevini yapmak durumunda kalmıştır.

Bütün bunlar Türk hükümetlerinin Kemalist ilkelerden sapma tehlikelerine karşı uyarılmaları ya da aymazlık uykusundan

uyandırılmaları amacına yönelik yurtsever davranışlar olarak tarihsel yerlerini almıştır.

Yazar, yanlışlığa düşme nedenlerini beş noktada, toplar. Türk hükümetlerinin ivedilikle çözmek zorunda oldukları sorunları ve işleri de sayarak kitabına son verir.

1160

Kaynakça'daki Yapıtlarıyla Yazarlar ve Çevirmenler Dizini

A. Refik Sıtkı. Bak: Gir, A. Refik Sıtkı

Abadan, Prof. Dr. A. Yavuz (1905-1967)

— İnkılap tarihine giriş (1960), 682

Abalıoğlu, Yunus Nadi (1880-1945)

— Alî Galip hâdisesi (1955), 10

— Ankara'nın ilk günleri (1955), 28

- Birinci Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve isyanlar (1955), 423

- Kurtuluş Savaşı anıları (1978), 787

Abdülâziz, Kolca'lı

— Bir Çin âlimi nazarında istikbal. Şarkın yeni güneşi Gazi Mustafa Kemal Hz., umum Türklerin ve bütün insanîyetin ittihadı (1933), 411

Acar, İhsan

— Atatürk, görüşler ve hatıralarla (1962), 113

Afetinan, Prof. Dr. Ayşe (doğ. 1908)

— Atatürk hakkında konferanslar (1948), 115

— Atatürk ve Türk kadın haklarının kazanılması. Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri (1968), .218

-Atatürk'ten hatıralar (1950), 274

-Atatürk'ten yazdıklarım (1969), 284

-Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin birinci sanayi planı, 1933 (1972),

506

1161

—

— Ellinci yılda Tarihten geleceğe (1973), 554

— M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım (1971), 831

— Tarihten... bugüne (1970), 1001

— Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimi (1973), 1950

Ağakay, Dr. Mehmet Ali (1883-1965)

— Atatürk'ten 20 anı (1963), 286

Ağaoğlu, Ahmet (1869 - 1939)

— Serbest Fırka hatıraları (1949?), 967

Ağar, Ömer Kemal

— 12 yılın kültürü, 1923-1935 (1935), 921

Ahmet Ekrem (çev.) — Gazi Mustafa Kemal Hz. nezdinde bir yıl elçilik (1934), 584

Akarsu, Prof. Dr. Bedia (doğ. 1921)

— Atatürk devrimi ve yorumları (1989), 87

Akay, İhsan

— Atatürkçülüğün ilkeleri (1964), 230

Akbal, Oktay (doğ. 1923)

— Atatürk yaşadı mı? (1975), 220

- Aker, Alb. Mehmet Şefik
— İstiklal Harbinde... 57. Tümen ve Aydın milli cıdali (1937), 707
- Akkaş, M. (çev.)
— Atatürk devrimi sosyolojisi (1973), 82
- Aktaş, Refik Necdet (derl.)
— Atatürk'ün bağımsızlık savaşı nasıl hazırlandı? (1973), 301
- Alaeddin Haydar
— A Angora aupres de Mustafa Kemal (1921?), 3
- Alanay, Tefvik (çev.)
— Türkiye'nin paylaşılması, 1914-1924 (1972), 1088
- Aldağ, Talât
— Atatürkçülük ve toplumsal sınıflar (1971), 237
- Alptekin, Mahmut
— Cumhuriyete kan verenler (1973), 457
- Altan, Çetin (doğ. 1926)
— Atatürk'ün sosyal görüşleri (1965), 367
- Altay, Org. Fahrettin (1880-1974)
— 10 yıl savaş (1921-1922) ve sonrası (1970), 916

1162

-
- Amaç, Faik Muzaffer (? —1978)
— Laiklik ilkesi sanık sandalyesinde (1986), 811
- Angın, Ahmet (çev.)
— General Trikupis'in hatıraları (1967), 609
— Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin kurucusu (1967), 760
- Ankara Klübü (İst.)
— Hemşehrimiz Atatürk (1972), 655
Ankara Ün. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
— Cumhuriyetin 50. yıldönümünü anma kitabı (1974), 466
- Aralov, Semiyon İvanoviç. Sovyet
— Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları, 1922-23 (1967), 422
- Arar, Av. İsmail (doğ. 1921)
— Atatürk, Kurtuluş Savaşı, devrimler ve Cumhuriyet Türkiye'si ile ilgili kitaplar (1960), 153
— Atatürk'ün halkçılık programı ve halkçılık ilkesinin tarihçesi (1963) 315
— Atatürk'ün İzmit basın toplantısı, 16/17 Ocak 1923 (1969), 338
- Araş, Dr. Tefvik Rüştü (1883-1972)
— Lozan'ın izlerinde 10 yıl. 10 ans sur les traces de Lausanne (1935), 827
- Arıburnu, Kemal (derl.)
— Atatürk'ten anılar (1969), 270
- Atatürk'ün milli ekonomi üzerindeki düşünceleri (1973), 345
- Arıkoğlu, Damar (1889-1969)
— Hatıralarım, Milli Mücadele. Çukurova'da Fransız işgali ve kanlı savaşlar. Birinci Büyük Millet Meclisi, Yurtta çeşitli isyanlar. Yunanlıların denize dökülmesi. Atatürk'ten hatıralar, resimler, vesikalar (1961), 652
- Armstrong, Harold Courtenay. İngiliz
— Bozkurt (1955), 424
— Grey wolf. Mustafa Kemal, an intimate study of a dictator (1933), 627
- Arsan, Nimet (çev.)
— Türk Kurtuluş Savaşı kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya kadar, 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922 (1970), 1039

1163

Aslan, Asitti

- Sömürülen Atatürk (1973), 1984

Aşkın, Muzaffer (çev.)

- Atatürk ve İnönü, bir Amerikan elçisinin hatıraları (1966), 192

Aşkun, Vehbi Cem (1909-1979) — Sivas Kongresi (1963), 973

Atadan, Makbule

- Ağabeyim Mustafa Kemal (1959), 9

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal (1881-1938)

- Atatürk'ün askerliğe dair eserleri (1959), 300
- Atatürk'ün Maarife ait direktifleri (1939), 343
- Atatürk'ün milli ekonomi üzerindeki düşünceleri (1973), 345
- Atatürk'ün ölmez sözleri (1938), 349
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri (1945), 368
- Gazi'nin vecizeleri (1930), 601
- Geometri (1937), 610
- Nutuk (1927), 904

Atay, Falih Rıfkı (1894-1971)

- Atatürk'ün hatıraları, 1914-1919 (1965), 323
- Çankaya (1961), 491
- İzmir'den Bursa'ya (1922), 725
- 19 Mayıs (1944), 922
- Yunan mezalimi (1970), 1144

Atay, Neşet Halil

- Büyük Meclis ve inkılap (1933), 438

Atılhan, Gnrl. Ahmet Cevat Rifat (1892-1967)

- İstiklal Harbinde sarıklı kahramanlar (1972), 709

Atman, Midillili Ahmet

- Türk İstiklal Harbinin başında Milli Mücadele (1928), 1029

Attılâ, Osman (1922-1978)

- Atatürk ve Büyük Zafer (1972), 166

Ayberk, Hüseyin Fevzi (çev.)

- Miralay Arif'in hatıratı, 1919-1923 (1970), 864

— Yunan mezalimi (1970), 1144

Aydemir, Şevket Süreyya (1897-1976)

- İnkılap ve Kadro (1968), 683
- Tek adam (1963-65), 1003

1164

Bainville, JacquesS. Fransız

- Dictateurs (Les) (1936), 516

Banoğlu, Niyazi Ahmet (doğ. 1913)

- Atatürk (1987), 47
- Atatürk Ansiklopedisi.
Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi (1971-78), 55
- Atatürk başmuharrir ve Atatürk'ün kulübesi (1957), 61
- Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı, 1899-1319, 1927-1932 (1973), 333
- Nükte ve fıkralarla Atatürk (1967), 908
- Türk gazeteciliğinin 100'üncü yılı için basın tarihimizin kara ve ak günleri. Atatürk'ün hürriyet fikri ve kendi kalemiyle başmakaleleri (1960), 1021

Basın - Yayın Genel Md. (Ankara)

- Guerre (La) de l'indépendance turque (1937), 630
- Menemen irtica hadisesi (1931), 835
- Yabancı gözüyle Cumhuriyet Türkiye (1938), 1123

Başar, Ahmet Hamdi (1897-1971)

- Atatürk'le üç ay ve 1930'dan sonra Türkiye (1945). 264

Başgöz, Dr. İlhan — Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk (1968), 1064

Başkır, Rasim (derl.)

- Atatürk'ten vezirler (1971/282)

Baydar, Mustafa (1920-1976)

- Atatürk ve devrimlerimiz (1973), 181
- Atatürk'le konuşmalar (1964), 260

Baydur, Hüseyin Ragıp

- Mouvement (Le) national turc et Mustapha Kemal Pacha (1922), 874

Baykal, Prof. Dr. Bekir Sıtkı (doğ. 1908)

- Heyet-i Temsiliye kararları (1974), 658

Bayladı, Derman

- Cumhuriyete kan verenler (1973), 457

Bayol, Hüseyin (doğ. 1946)

- Atatürkçülük ve temel prensipleri (1973), 236

1165

Baysal, Mevlût

- Çankaya'da Gazi'nin hizmetinde (1954), 452

Bayur, Prof. Yusuf Hikmet (1891-1980)

- Atatürk, hayatı ve eseri (1963), 116
- Yeni Türkiye devletinin harici siyaseti (1934), 1139

Behçet Macit

- Gazi ve eserleri (1934), 588

Belen, GnrL Fahri (1892-1975)

- Askeri, siyasal ve sosyal yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı (1973), 34
- Atatürk'ün askeri kişiliği: (1963), 299
- Büyük Türk zafer. Afyon'dan İzmir'e İstiklal Harbi hatıraları, tenkitler, tahliller (1962), 441
- Tarih ışığında devrimlerimiz (1970), 998

«Belgelerle Türk. Tarihi Dergisi» Yayınları (İst.)

- Türk Kurtuluş Savaşı (1968), 1037

Benoist - Mechin, Jacques. Fransız

- Loup (Le) et le leopardi Mustapha Kemal ou la Mort d'un empire (1958), 817
- Mustafa Kemal, Reegründer der neuen Türkei (1955), 880

Berkem, Süreyya Sami

- Unutulmuş günler (1960), 1103

Betin, Saffet Ürfi

- Atatürk inkılabı ve Ziya Gökalp-Yahyâ Kemal - Halide Adıvar (1951), 136

Beyatlı, Yahya Kemal (1884-1958)

- Eğilimler, İstiklal Harbi yazıları (1966), 552

Bil, Hikmet (doğ. 1918)

- Atatürk'ün sofrasında (1955), 360

Bilsel, Ord. Prof. Mehmet Cemil (1879-1949)

- Lozan (1933), 819

Binyazar, Adnan (doğ. 1934)

- Atatürk yolunda kırk yıl. Varlık'tan seçmeler, 1933-1973 (1973), 221
- Bolulu, Asuman ve Osman
 - Atatürk ve 10 Kasım (1968), 206
- Borak, Sadi (doğ. 1911)
 - Armstrong'dan Bozkurt: Mustafa Kemal ve iftiralara cevap (1955), 32

1166

- Atatürk (1973), 49 — Atatürk ve edebiyat (1972), 187
- Atatürk'ün özel mektupları (1961), 354
- Gizli oturumlarda Atatürk'ün konuşmaları (1977), 619
- Boratav, Doç, Dr. Korkut (doğ. 1935)
 - 100 soruda Türkiye'de devletçilik (1974), 1151
- Bourgoin, Marguerite. Fransız
 - Turquie (La) d'Atatürk (1935), 1012
- Bozdağ, İsmet (doğ. 1916)
 - Atatürk'ün sofrası (1975), 358
 - Bir çağın perde arkası, Atatürk - İnönü, İnönü -Bayar çekişmeleri (1972), 409
- Bozdoğan, Erdoğan Sezai
 - Atatürk, the founder of Turkey (1963?), 163
 - Sosyal ve kültürel düşünceleriyle Atatürk (1962), 983
- Bozkurt, Prof. Mahmut Esat (1892-1943)
 - Atatürk ihtilali (1967), 126
- Bükennan, Cemal (çev.)
 - Üç adam: Kemal Atatürk, Roosevelt, Mussolini (1937), 1111
- Büyüktuğrul, Amiral Afif
 - Çanakkale olayı. İstiklal Harbinde deniz cephesi (1969), 486

C

- Carolet, Pierre (çev.)
 - Mustafa Kemal; l'homme, l'oeuvre, le pays (1955), 882
- Cebesoy, Gnrl. Ali Fuat. (1882-1968) — Milli Mücadele hatıraları (1953), 849 — Sınıf arkadaşım Atatürk, okul ve genç subaylık hatıraları (1967), 972
- Cemal Efe
 - İstiklal Savaşında Adanılıların kahramanlık destanları (1937), 717
- Chambrun, Charles de. Fransız
 - Atatürk et la Turquie nouvelle (1939), 101
- Coşar, Ömer Sami (doğ. 1919)
 - Atatürk ansiklopedisi (1973-74), 54
 - İstiklal Harbi gazetesi (1969), 695

1167

- Cumhuriyet Basımevi (İst.)
 - En büyük kaybımız, 10 İkinciteşrin 1938 (1938), 559
 - Fotoğrafla Atatürk (1939), 571
- Cumhuriyet Halk Partisi (Ankara)
 - 10 ans de republique (1933), 528
 - 10. (yıl rehberi), 1923 -1933 (1933), 919
- Cunbur, Dr. Müjgân
 - Atatürk ve milli kültür (1973), 201
- Ç
- Çağatay, Prof.Dr. Neşet (doğ. 1918)

- Türkiye'de gerici eylemler (1972), 1077
- Çağlar, Behçet Kemal (1908-1969)
 - Dolmabahçe'den Anıtkabir'e (1955), 535
- Çambel, Hasan Cemil (1879-1967)
 - Jüpiter (1929), 733
- Çapaner, Nahit Z.
 - Kurtuluş Savaşında deniz kahramanları (1943), 797
- Çelebi, Ömer
 - Atatürk Kayseri'de (1973), 141
- Çelik, Prof. Dr. Edip (doğ. 1921)
 - 100 soruda 'Türkiye'nin dış politika tarihi (1969), 1155
- Çiller, Selahattin
 - Atatürk için diyorlar ki, Türk ve dünya basınından 450 isim, 1.150 söz (1965), 120

B

- Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdiriyet-i Umumiyesi (İst.)
 - Türkiye'de Yunan fecayii (1921), 1079 Dâver, Dr. Bülent (doğ. 1928)
 - Türkiye Cumhuriyetinde laiklik (1955), 1061
- Deliorman, Altan
 - Atatürk'ün hayatındaki kadınlar (1961), 329
 - Mustafa Kemal Balkanlarda (1959), 877
- Demir, Dr. Ziya
 - Büyüyen Atatürkçülük ve Milli Eğitimde reform (1974), 446
- Demirer, Ercüment
 - Din, toplum ve Kemal Atatürk (1969), 525

1168

- Demirkan, Selâhaddin (doğ. 1894)
 - Bir milletin yarattığı lider : Mustafa Kemal Atatürk (1972), 410
- Dewey, Prof. John (1859-1952)
 - Türkiye maarifi hakkında rapor (1939), 1071
- Dışişleri Bak. Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Md. (Ankara)
 - Cumhuriyetin ilk on yılı ve Balkan Paktı, 1923-1934 (1974), 472
 - Kurtuluş Savaşımız, 1919-1922 (1973), 795
 - Montreux ve savaş öncesi yılları, 1935-1939 (1973), 871
- Diniz, Vedat
 - Atatürk'le bir baloda. Onun forumları, reformları, metodu (1971), 259
- Dursunoğlu, Cevat (1892-1970)
 - Milli Mücadelede Erzurum (1946), 854
- Dürder, Baha (doğ. 1912)
 - Atatürk, hayatı ve hatıraları. Sağlığında ve ölümünde yazılanlar. Bibliyografya ve sözlük (1941?), 117
 - İstiklal Savaşı. Sözlük ve bibliyografya (1941?), 716

E

- Ecevit, Bülent (doğ. 1925)
 - Atatürk ve devrimcilik (1970), 175
- Edib-Adivar, Halide (1884-1964)
 - İzmir'den Bursa'ya (1922), 725
 - Türk'ün ateşle imtihanı, İstiklal Savaşı anıları (1962), 1098
 - Yunan mezalimi (1970), 1144
- Edis, Hasan Âli (çev.)

- Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları, 1922-1923 (1967), 422
- Ege Ün. İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi (İzmir)
- Cumhuriyetin ellinci yıldönümü anı eseri (1973), 465
- Egeli, Münir Hayri (1901-1970)
- Atatürk'ün bilinmeyen hatıraları (1954), 306
- Ekici, Nail
- Cumhuriyete kan verenler (1973), 457

1169

-
- Elibal, Gültekin
 - Atatürk ve resim-heykel (1973), 209
 - Ellison, Grace Mary. İngiliz
 - Bir İngiliz kadını gözüyle Kuva-i Milliye Ankara'sı (1973), 414
 - Emre, Ahmet Cevat (1876-1961)
 - İki neslin tarihi. Mustafa Kemal neler yaptı? (1960), 669
 - Ender, Muzafer (derl.)
 - «Atatürk» nesir antolojisi (1960), 160
 - Engin, Dr. Arın (doğ. 1900) —Cumhuriyetimizin 50. yıldönümünde Atatürkçülük bildirisi (1972), 474
 - Enünlü, Reyhan (çev.)
 - Türk mucizesi (1969), 1043
 - Erden, Gnrl. Ali Fuad (1883-1957).
 - Atatürk (1952), 44
 - Ergin, Prof. Dr. Feridun (doğ. 1917)
 - K. Atatürk (1978), 737
 - Ergun, Dr. Rüşti (doğ. 1917)
 - Türk dili, Atatürk ve biz (1973), 1019
 - Erikan, Gnrl. Celâl
 - Atatürkçülük. Kemalizm (1974), 232
 - 100 soruda Kurtuluş Savaşımızın tarihi (1971), 1149
 - Erilkun, Mesut Kemal
 - Atatürk'ten ilhamlar (1954), 261
 - Eroğlu, Prof. Dr. Hamza
 - Devlet kurucusu Atatürk (1973), 504
 - Gerçek yönüyle Atatürkçülük, Türk devriminin temel prensipleri ve cumhuriyet rejimi (1905), 615
 - Türk devriminin milli değeri (1973), 1017
 - Esengin, Gnrl. Kenan (doğ. 1910)
 - Milli Mücadelede iç ayaklanmalar (1975), 859
 - Esenkova, Enver (çev.) — Mustafa Kemal, eseri ve memleketi (1955), 882
 - Ethem, Çerkes — Çerkeş Ethem'in hatıraları (1962), 494
 - Evans, Prof. Laurence. Amerikalı
 - Türkiye'nin paylaşılması, 1914-1924 (1972), 1088
 - Evrenol, Hilmi A. Malik: İnkılap yolunda (1933), 686

1170

-
- Farrere, Glaude (1876-1957). Fransız
 - Türklerin manevi gücü (1973?), 1093
 - Fatih Halkevi (İst.)
 - O'nun için yazılanlar, söyleyenler (1938?), 926
 - Fırat, Kerim.
 - Urfa savaşından yapraklar. (1940), 1105

Froembgen, Hanns. Alman

- Kemal Atatürk, Soldat und Führer (1935), 739

G

Gaillard, Gaston. Fransız

- Turcs (Les) et L'Europe (1920), 1006

Garp Cephesi Genelkurmayı

- Orta Anadolu'da Yunan mezalimi (1921), 929

Gaulis-Georges, Berthe. Fransız

- Nationalisme (Le) turc (1921), 897
- Türk mucizesi (1969), 1043

Gelen, Arif. (çev.)

- Kemal Atatürk ve çağdaş Türkiye (1976), 754

Gencer, Ali İsmet (doğ. 1938)

- Devlet düzeni ve Atatürkçülük (1964), 502

Gençosman, Kemal Zeki — Atatürk ansiklopedisi. Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi (1971-78), 55

Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı (Ankara)

- Atatürk (1939), 41
- Türk İstiklal Harbi. II'-nci cilt: Batı cephesi, 5'-inci kısım, 2'nci kitap: Sakarya Meydan Muharebesi... ve sonraki hareket... (1973), 1023
- Türk İstiklal Harbi, II'-nci cilt: Batı cephesi, 6'-nci kısım, 1'inci kitap: Büyük Taarruza hazırlık ve Büyük Taarruz... (1967), 1025
- Türk İstiklal Harbi (1962-75), 1026 — Türk tarihi, silahlı kuvvetleri ve Atatürkçülük (1974?), 1050

Gernan, Muzaffer (derl.)

- 1928, 9 Ağustos, harf inkılabı (1938), 408

Ghiatâ, Prof. Petre. Romen

- Atatürk (1975), 52

1171

Giritli, Prof. Dr. İsmet (doğ. 1924)

- Kemalizm (1970), 781

Glasneck, Johannes. Alman

- Kemal Atatürk ve çağdaş Türkiye. Kemal Atatürk und die moderne Türkei (1976), 754

Goloğlu, Mahmut (doğ. 1915)

- Atatürk ilkeleri ve Bursa nutku (1973), 129
- Cumhuriyete doğru, 1921-1922 (1971), 459
- Erzurum Kongresi (1968), 563
- Sivas Kongresi (1989), 974

Gontaut-Biron, Kont Roger de Fransız

- D'Angora â Lausanne, les etapes d'une decheance (1924), 499

Gökalp, Ziya (1876-1924)

- Yeni Türkiye'nin hedefleri (1974), 1141

Gökbilgin, Prof. M. Tayyib

(doğ. 1907)

- Milli Mücadele başlarken, Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine (1959), 843

Gökman, Mehmet Muzaffer (doğ. 1915)

- Atatürk ve devrimleri tarihi bibliyografyası (1968), 177

Gökoğlu, Ahmet Baha

- İnkılabımızda posta ve telgrafçılar (1940), 676

Gökşen, Enver Naci (doğ. 1916)

- Atatürk'ü anıyoruz, anma törenleri için elkitabı (1973), 288
- Göktürk, Hakkı
 - Atatürk kafalı İnönü: Atatürk devriminin baş savunucusu (1974), 140
- Granda, Cemal Çelebi (doğ. 1910)
 - Atatürk'ün uşağının gizli defteri (1971), 377
- Grew, Joseph H. Amerikalı
 - Atatürk ve İnönü, bir Amerikan elçisinin hatıraları (1966), 192
 - Gülekli, Nurettin Can
 - Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi 50. yıldönümü, 1920-1970 (1973), 1053
- Gündüz, Orgnrl Asım (1880-1970)
 - Hatıralarım (1973), 647
- Gündüz, Necati (doğ. 1930)
 - Atatürk çağı ve zihniyeti (1973), 75

1172

- Güney, Eflâtıııı Cem (1896-1980)
 - Dumlupınar'a doğru (1944), 538
- Güngör, Selâhaddin (1896-1968)
 - Atatürk'e kafa tutanlar (1955), 251
- Gür, A. Refik Sıtkı — İnkılap psikologie'si (1934), 678
- Garaip, Alb. Şerif
 - İstiklal Savaşının içyüzü (1958), 722
- Gürer, Cevat Abbas (1887 -1943)
 - Ebedi Şef kurtarıcı Atatürk'ün zengin tarihinden birkaç yaprak (1939), 547
- Gürkan, Turhan
 - Atatürk'ün uşağının gizli defteri (1971), 377
- Güven, Zühtü
 - Anzavur isyanı (1965), 31
- Güventürk, Korgnrl. Faruk (doğ. 1912)
 - Din ışığında yobazlık, Atatürkçülük (1967), 524
 - Gerçek Atatürk (1962), 614

H

- Halkevleri Atatürk Enstitüsü (Ankara)
 - Atatürk ve devrim, Atatürkçü düşünce üzerine denemeler (1973), 170
 - Atatürk ve gençlik, Atatürkçü düşünce üzerine denemeler (1972), 189
 - Atatürk ve toprak, Atatürkçü düşünce üzerine denemeler (1972), 212
- Halkevleri ve Kemalist Devrimciler Birliği (Ankara)
 - Atatürkçü düşünce üzerine denemeler (1971), 227
 - Kemalist devrim üzerine denemeler, teori-uygulama (1971), 771
- Hanki, Aziz. Mısırlı
 - Türkler ve . Atatürk (1956?), 1090
- Haşimoğlu, Yasin
 - Hatıralar (1973), 643
 - Herriot, Edouard Fransız
 - Orient (1934), 927
 - Horvath, Dr. Bela (çev.)
 - Kamal Atatürk... (1937), 738

1173

-
- Ilgar, Alto. İhsan (doğ. 1912)
- Hatıralarım (Orgnrl. Asım Gündüz'ün) (1973), 647
 - Mütarekede yeril ve yabancı basın (1973), 892
- Ilgaz, Alp (çev.)
- Gazi Mustafa Kemal (1973?), 581
- İrmak, Ord. Prof, Dr. Sadi (doğ. 1904)
- Atatürk devrimleri tarihi (1973), 92
 - Türkiye Cumhuriyetinin ellinci yılı dolayısıyla Atatürk ve çevresi- (1974), 1066
- Işık, Osman
- 19. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türk basınında Atatürk (1958), 924

- İbrahim Etem
- İstiklal Harbinde Demirci akıncıları (1970), 704
- İbrahim Halil (çev.)
- General Papulas'ın hatıratı (1969), 608

- İğdemir, Mustafa Uluğ
- Atatürk, 1880 -1938 (1939), 67
 - Biga ayaklanması ve Anzavur olayları, günlük anılar (1973), 404
 - Sivas Kongresi tutanakları (1969), 976

- İleri, Prof. Suphi Nuri (1887-1945}
- Sevres ve Lausanne (Sevr ve Lozan) muahedelerinin tarihçesi ve hükümleri (1934), 970

- İmece, Mustafa Selim (derl.)
- Atatürk'ün şapka devriminde Kastamonu ve İnebolu seyahatleri (1975), 3372

- İnan, Av. Yusuf Ziya (doğ. 1930)
- Atatürk, ilkelerine bakışlar (1978), 134
 - Atatürk'te temel prensipler (1971), 266
 - Ziya Gökalp Türkçülüğü ve Kemalizm (1975), 1159

- İncedayı, Cevdet Kerim (1893-1951)
- Türk istiklal mücahadesi konferansları (1927), 1031
- İnönü, Gnrl. İsmet (1884-1973)

1174

- Hatıralarım. Genç subaylık yılları, 1884-1918 (1969), 650 İpekçi, Abdi (1929-1979)
 - İnönü Atatürk'ü anlatıyor (1968), 891
- İrdesel, Mehmet
- Çanakkale savaşları ve harp sahaları rehberi (1973), 489
- İslam ahalinin duçar oldukları mezalim hakkında vesaike müstenit malûmat (1919), 693
- İst. Ün. Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü
- Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Simpozyumu bildirileri (1975), 89
- İst. Ün. Edebiyat Fakültesi
- Cumhuriyetin 50. yılına armağan. Edebiyat Fakültesi (1973), 468
- İzdem, Ekmel
- Ata'mız, Akhisar, Türkiye ve dünya (1939), 385
- Jaeschke, Gotthard. Alman
- Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz belgeleri (1971), 792

- Türk Kurtuluş Savaşı kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya kadar, 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922 (1970), 1039

Kadioğlu, Fuat

- Din ışığında yobazlık, Atatürkçülük (1967), 524

Kaflı, Kadircan (1903-1969) — Atatürk'ten altın yapraklar (1943), 288

Kalkavanoğlu, İlyas Sami

- Milli Mücadele hatıralarım (1957), 852

Kalpakçioğlu, Fethi Naci (doğ. 1927)

- 100 soruda. Atatürk'ün temel görüşleri (1968), 1147

Kandemir, Feridun (1896-1977)

- Atatürk'ün kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve sonrası (1966), 340
- Cumhuriyet devrinde siyasi cinayetler (1955), 455
- Hatıraları ve söyleyemedikleri ile Rauf Orbay (1965), 645
- İstiklal Savaşında bozguncular ve casuslar (1974), 719
- Milli Mücadele başlangıcında Mustafa Kemal,

1175

arkadaşları ve karşısındakiler (1964), 840

- Siyasi, dargınlıklar (1955-56), 978

Kansu, Prof. Dr. Atalet Mazhar (1874-1948)

- Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber (1966-68), 565

Kansu, Dr. Ceyhun Atuf (1919-1978}

- Atatürk devriminin temeli: ya bağımsızlık, ya ölüm (1964), 88
- Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1969), 196
- Atatürkçü olmak (1966), 229
- Cumhuriyet bayrağı altında. Yaşamöykümde devrim (1973), 453
- Halk önderi Atatürk (1972), 637

Karabekir, Orgnrl. Kâzım (1882-1948)

- İstiklal Harbimiz (1959-60), 696
- İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat-Terakki erkânı (1967), 700
- İstiklal Harbimizin esasları (1951), 702

Karacan, Ali Naci (1896-1955)

- Lozan (1971); 822

Karaçam, Nazif (doğ. 1930) — Atatürk Kırklareli'nde, 20 Aralık 19.30 (1969), 143

Karal, Prof. Dr. Enver Ziya (doğ. 1906)

- Atatürk hakkımda konferanslar (1946), 115
- Atatürk'ten düşünceler (1958), 272

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1889-1974)

- Atatürk (1961), 46
- Ergenekon, Milli Mücadele yazıları (1964), 561
- İzmir'den Bursa'ya (1922), 725,
- Yunan mezalimi (1970), 1144

Kartekin, Enver (doğ. 1910)

- Devrim tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi (1973), 511

Karauğuz, Tâhir

- Anadolu'dan kovduklarımız (1965), 18

Kayabal, M. Ali (çev.)

- Çanakkale olayı (1972), 482

Kayser, Jacques Fransız

- Europe (L') et la Turquie nouvelle (1922), 566

Kemal Bey

- Turquie (La) actuelle (1924), 1009

1176

Kılıç, Ali (1888-1971)

- Atatürk'ün son günleri (1955), 366
- İstiklal Mahkemesi hatıraları (1955), 711
- Kılıç Ali hatıralarını anlatıyor (1955), 786

Kıratlı, Doç, Dr. Metin (çev.)

- Modern Türkiye'nin doğuşu (1970), 865

Kili, Prof. Dr. Suna

- Kemalizm (1989), 762

Kinross, Lord. İngiliz

- Atatürk, bir milletin yeniden doğuşu (1966), 72

Kişioğlu, Mir Hamza

- Atatürk ilkeleri ve din (1965), 131

Kızılay, Naşit

- Atatürk, felsefe gözüyle (1955), 105

Kocatürk, Dr. Utkan

- Atatürk ve Türk devrimi kronolojisi, 1918-1938 (1973), 215
- Atatürk'ün fikir ve düşünceleri (1971), 313
- Atatürk'ün hatıra defterlerine yazdıkları (1971), 321
- Atatürk'ün sohbetleri (1971), 361
- Atatürk'ün toplanmamış telgrafları (1971),
- Atatürk'ün yazdırdıkları (1971), 381

Konuralp, Nuri Aydın

- Hatay kurtuluş ve kurtuluş mücadelesi tarihi (1970?), 641

Kop, Kadri Kemal

- Atatürk Diyarbakır'da ve «O'nun hatıraları (1938), 99

— Cumhuriyet (1933), 451 Köprülü, Cemal (çev.)

- Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz belgeleri (1971), 792

Kral, August Bitter von. Avusturyalı

- Pays (Le) de Kamâl Atatürk. Formation et evolution de la nouvelle Turquie (1938), 943

Kuckenburg, J. (çev.). Fransız

- Ghazi Mustapha Kemal, la resurrectfon d'un peuple (1931), 617

Kumral, A. Muhtar (1913-1970)

— Atatürk diktatör müdür? (1949), 95

Kunter, Macide Vildan

- Atatürk'ün hayatı ve başarıları (1953), 328

1177

Kuran, Av. Alp

- Burada Atatürk yargılanıyor (1972), 428

Kurosman, Nusret (derl.)

- Çeşitli cepheleriyle Atatürk (1984), 498

Kutay, Cemal (doğ. 1912) - Beklenen, adam: Atatürk'ün yarıda bıraktıklarını tamamlayacak olanın «not defteri» (1970),

- Kurtuluşun ve Cumhuriyetin manevi mimarları (1973), 805

L

Lachs, Otto. Alman

- Kemal Atatürk. Hayat ve eserine ait resimler. Leben und Werk in Bildern (1939), 752

Le Reverend, L. Fransız

- D'Angona â Lausanne, les etapes d'une declieance (1924), 499

Leventoğlu, Mazhar (doğ. 1925)

- Atatürk göçüp giderken (1971), 110

- Atatürk yürür, dururken (1971), 225
- Atatürk'ün vasiyeti (1968), 380

Lewis, Prof. Bernard. İngiliz

- Modern Türkiye'nin doğuşu (1970), 865

M. Agah (? — 1932)

- Gazi'nin vecizeleri. (1930), 601

Maan₅ Mahamoud

- Nouvelle (La) Turquie et la Question d'Orient (?), 901

Marchand, Rene. Fransız

- Reveil (Le) d'une race. Dans la Turquie de Mustapha Kemal (1927), 962

Martinescu - Asâu, Th, Romen

- Lenin, Benito Mussolini, Mustafa Kemal . (1930), 814 Marzino, Cornelio di. İtalyan

- Turchia (La) di Kemal (1928), 1005

Matbuat ve İstihbarat Umum Md. (Ankara)

- Büyük inkılabımız (1922), 435
- Hilafet ve milli hakimiyet (1923), 662

Mehmet Arif

- Miralay Arif'in hatıratı, 1919-1923 (1970), 864

1178

Melia, Jean. Fransız

- Mustapha - Kemal on la Renovation de la Turquie. (1929), 890

Melzig, Prof. Dr. Herbert. Alman

- Atatürk bibliyografyası. Yeni Türkiye'nin siyasi bibliyografyası. Bibliographie universelle de la Turquie novelli (1944), 62
- Atatürk'ün başlıca nutukları, 1920-1938 (1942), 302
- Kamal Atatürk, Untergang und Aufstieg der Türkei (1937), 743

Menteş Kîtabevi (İst.)

- Atatürk, din ve laiklik (1968), 98

Meray, Prof. Ali Seha Lütfü (1921 - 1977) (çev.)

- Lozan Barış Konferansı; tutanaklar, belgeler (1969-73), 824

Mercanngil, Muharrem Doğdu (1920-1971)

- Atatürk ve devrim kitapları katalogu (1953), 171

Metel, Basit

- Atatürk ve donanma (1966), 484

Metin, Ali

- Atatürk'ün şimdiye kadar yayınlanmamış anıları (1967), 374

Mikuschi, Digobert von. Avusturyalı

- Gazi Mustafa Kemal, zwischen Europa und Asien (1935), 577
- Ghasi Mustapha Kemal, la resurrection d'un peuple (1931), 617
- Kamâl Atatürk. (Ghâzi Musztafa Kemâl). Felevszazâd Törökorszâg történelmeböl (1937), 738

Mîlî Kütüphane (Ankara)

- Atatürk ve Büyük Zafer (1972), 168
- Atatürk'ün özel kütüphanesinin kataloğu, Anıtkabir ve Çankaya bölümleri (1973), 351
- Büyük Zaferin 50. yıldönümü'ne armağan (1972), 444

Mîrgün, Faruk (çev.)

- Türkler. ve Atatürk (1955?), 1090

Moorehead, Alan. İngiliz Çanakkale geçilmez (1972), 482

1179

Moralı, Nail

- Mütarekede İzmir olayları (1973), 891

Morkaya, Burhan Cahit (1892-1949)

- Atatürk'ün iki cephesi (1939), 331
- Gazi Mustafa Kemal (1930), 579
- Gazi'nin dört süvarisi (1932), 598
- İzmir'in romanı (1931), 728
- Mudanya, Lozan, Ankara (1933), 875

Muhasiboğlu, Fuat

- Yeni Türkiye, 1914-1923 (1971), 1137

Mumcu, Doç. Dr. Ahmet

- Tarih açısından Türk devriminin temelleri ve gelişimi (1971), 992

Mustâfa Kemal Derneği (İst.)

- Atatürk ne zaman doğdu? (1972), 157

Nalbandoğlu, Muhiddin (doğ. 1935)

- İstiklal marşımızın tarihi (1963-71), 713

Namık Edip

- 30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi ve inkılaplarımız (1932), 933

Nayır, Yaşar Nabi (1908-1980)

- Atatürkçülük nedir? (1963), 234

Nimetullah, Pekinli (çev.)

--Bir Çin âlimi nazarında istikbal. Şarkın yeni güneşi Gazi Mustafa Kemal Hz. umum Türklerin ve bütün insaniyetin ittihadı (1933), 411

ODTÜ Sosyal Demokrasi-Derneği (Ankara)

- Kemalist yeni düzen (1970), 776

Oğuzcan, Lütfi

- Atatürk ve Türk çocukları (1961), 213

Oğuzkan, A. Ferhan (doğ. 1921)

- Devrimci Atatürk (1963), 514

Okay, M. Vedat ile Şenay Sezen

- Başkomutan Savaşı (1972), 391
- Büyük Taarruz'da Batı Cephesi komutanları ve şehitleri (1972), 439

1180

Olcaytu, Tümgnrl. Turhan

- Dinimiz neyi emrediyor, Atatürk ne yaptı? İnkılabımız, ilkelerimiz (1971), 526

Onaran, Rıza

- Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi 50. yıldönümü, 1920-1970 (1973), 1053.

Onger, -Av. Beria

- Atatürk devrimi ve kadınlarımız (1965), 85

Oranlı, Ziya — Atatürk'ün şimdiye kadar yayınlanmamış anıları (1967), 374

Orhan, Bahaeddin (Çev.)

- Türklerin manevi gücü (1973?), 1093

Oskay, Ünsal

- Sosyal ve kültürel düşünceleriyle Atatürk (1962), 983

Otaman, Dr. Memduh Necdet

- Gazi'nin yolu (1930-33), 603

30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi ve İnkılaplarımız (1933), 931

Ozanoğlu, Dr. Gaye Nail

- Atatürk ideali ve sosyal reform (1967-68), 123

Ö

Ökçün, Gündüz

- Türkiye İktisat Kongresi, 1923, İzmir, haberler-belgeler-yorumlar (1968), 1069

—Aventure (L') Kemaliste
(1921), 387

Önder, Mehmet (doğ. 1926)

- Atatürk'ün yurt gezileri (1975), 383

Özalp, Orgnrl. Kâzım (1882-1988)

- Millî Mücadele, 1919-1922 (1971-72), 846

Özek, Doç. Dr. Çetin (doğ. 1934)

- 100 soruda Türkiye'de gerici akımlar (1968), 1153

Özerdim, Sami Nabi (doğ. 1918)

- Atatürk devrimi kronolojisi (1963), 80
- Bayraklaşan Atatürk, Atatürk için yazılar (1963),

- Bilinmeyen Atatürk (1976), 405

- 10 Kasım - 31 Aralık 1938 günlerinde Türk basınında Atatürk için yazılmış

1181

yazıların bibliyografyası (1958), 914

- Yazı devriminin öyküsü (1973), 1132

Özgen, Abdurrahman (doğ, 1895)

- Milli Mücadelede Türk akıncıları (1970), 861

Özgü, Prof. Dr. Melâhat (doğ; 1907) — Atatürk'e sevgi (1972), 256

Özön, Mustafa Nihat (1896 -1980)

- Atatürk, hayatı ve hatıraları. Sağlığında ve ölümünde yazılanlar. Bibliyografya ve sözlük (1941), 117
- İstiklal Savaşı. Sözlük ve bibliyografya (1941?), 716

Öztuna, Özcan

- Büyük Taarruz'da Batı Cephesi komutanları ve şehitleri (1972), 439

Paruşev, Paraşkev (doğ. 1932). Bulgar

- Atatürk, demokrat diktatör (1973), 78

Pavlova, Nelia. Bulgar asıllı Fransız

- Au pays du Ghazi (1930), 385

Peker, Nurettin (doğ. 1893)

- Öl, esir olma, İstiklal Savaşında Ereğli Alemdar kurtarma gemisinin kahramanlığı ve siyasi neticeleri (1966), 937

Pelister, Habil Âdem

- Mustafa Kemal'lerin kitabı (1925), 886

Pernot, Maurice. Fransız

- Question (La) turque (1923) 951

Primi, Gilberto. İtalyan

- Sus à l'envahisseur! Deroccupation a la liberation de Smyrne, Mai 1919 - Septembre 1922 (1922), 987

Paillares, Mishel. Fransız

- Kemalisme (Le) devant les Allies (1922), 768

Papulas, Gnrl. Yunanlı

- General Papulas'ın hatıratı (1969), 605

Reel, Ahmed Hidayet (1895-. 1971)

- Atatürk'e ait hatıralar (1949), 246

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin sonbahar seyahatleri (1925);
959

Reisiger, Hans (çev.). Alman

— Gestalten und Gestalter des heutigen Europa (1931), 616

Robert, Prof. Dr. Andre (çev.), Fransız

— Pays (Le) de Kamâl Atatürk. Formation et evolution de la nouvelle Turquie (1938), 943

Roccalta, P. di. İtalyan

— Angora e Kemal Pascia (1932), 22

Roger, Noelle. Fransız

— Anadolou, la Turquie de Kemal Atatürk (1933), 12

Ronart, Dr. Stephan. Alman

— Bugünkü Türkiye (1937), 425

Rössler, Fritz. Alman

— Kemal Pascha (1934), 761

--Sabis, Gnrl. Ali İhsan (1882-1957)

— Harp hatıralarım (1951), 639

Safa, Peyami (1899-1961)

— Atatürk kimdir? Kemalizm nedir? (1943?), 145

--Bozkurt (H.C. Armstrong'dan çeviri, 1955), 424

--Büyük halâşkârımız Mustafa Kemal Paşa; çocukluğu 70 genel ve siyasi ve askeri hayatı (1922?), 432

--Türk inkılabına bakışlar (1959), 1022

Salman, Günay (çev.)

— Çanakkale geçilmez (1972), 482

Sanders, Mareşal Liman von (1855-1929). Alman

— Türkiye'de beş sene (1921), 1078

Sarıgöllü, Kâni

— Atatürk ilkeleri (1972), 123

Saygın, M. Celâl

— Diyanet cephesinden Atatürk inkılapları (1952), 530

Schlicklin, Jean. Fransız

— Andora... l'aube de la Turquie nouvelle, 1919 -1922 (1922), 25

Seçkin, Nalân

— İlk Meclis'den kalanlar, 1920-1970 (1970), 670

Sel Yayınları (İst.)

— 30 Ağustos hatıraları (1955), 934

— Yakınlarından hatıralar (1955), 1130

Selek, Sabahattin

— Hatıralarım. Genç subaylık yılları, 1884-1918 (İ. İnönü'nün) (1969), 650

— Milli Mücadele. Anadolu ihtilali (1963-65), 837

Serdar İkbâl Alî Şah. Afganlı

— Kamal: Maker of modern Turkey (1934), 746

Sertelli, İskender (derl.)

— Dünya açılıyor, cihan matbuatından parçalar (1939), 540

Sevig, Prof, Dr. Vasfi Raşit (1887-1971)

— İnkılapların öğrettikleri (1934), 689

Sevük, İsmail Habib (1892-1954) .

— Atatürk için ölümünden sonra hatıralar ve hayatındayken yazılanlar (1939),

121

— O zamanlar, 1920 - 1923 (1937), 911

Seyfioğlu, Ali Rıza

— Gazi ve inkılap (1933), 590

Seyyid Bey (1870-1924)

— Hilafet ve hakimiyet-i milliye (1923), 659

Sforza, Kont Carlo (1872-1952) — Batisseurs (Les) de l'Europe moderne (1931), 394

— Dictateurs et dictatures de l'apres-guerre - (1931), 519

— Gestalten und Gestalter des heutigen Europa (1931), 616

Sherrill, Gnrl. Charles H. Amerikalı

— A year's embassy to Mustafa Kemal (1934), 6

— Gazi Mustafa Kemal (1973?), 581

— Gazi Mustafa Kemal Hz. nezdinde bir yıl elçilik (1934), 584

— Kemal, Roosevelt, Mussolini (1936), 747

— Mustafa Kemal, eseri ve memleketi (1955), 882

— Üç adam: Kemal Atatürk, Roosevelt, Mussolini (1937), 111

Sinha, Dr. R.K. Hintli

— Kurtuluş Savaşı, devrimler, Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi, 1919-1928 (1972), 789

1184

Soko, Ziya Şakir

— Atatürk, "büyük şefin hususi, askeri, siyasi hayatı (1938), 74

— Atatürk'ün hayatı (1938), 325

Solmaz, Mehmet (haz,)

— Gaziantep'te Gazi Mustafa Kemal (1968), 595

Sonyel, Dr, Salâhi R.

— Türk Kurtuluş Savaşı ve dış politika (1973), 1042

Soyak, Hasan Rıza (1888-1970)

— Atatürk'ten hatıralar (1973), 276

— Doğumundan Cumhuriyetin ilanına kadar fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün hususiyetleri (1904-66), 533

Söylemezoğlu, Galip Kemali

— Martyre (Le) d'un peuple. Les Tur es demandent une paix juste, promte et durable (1919), 333

Sperco, Willy. Fransız

— Moustapha Kemal Atatürk, 1882 - 1938 (1958), 872

Steinhaus, Kurt. Alman

— Atatürk devrimi sosyolojisi (1973), 82

Sümanı, Mahic

— Atatürk felsefemiz ve tekniği araştırma sonuç ları (1973), 107

Şahin, Mustafa

— 19. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türk basınında Atatürk (1958), 924

Şahingiray, Özel (derl.)

— Atatürk'ün nöbet defteri, 1931 -1938 (1955), 346

— Son nöbet defteri (1955), 982

Şalvuz, Alb, İsmail Ferahim

— Kurtuluş Savaşında kahraman Çukurovalılar: Adana, Tarsus, Mersinli ler, hatıra (1938), 798

Şaman, Dr. Bedri Tabir (çev.)

— Bugünkü Türkiye (1937), 425

Şapolyo, Enver Behnan (1900- 1979)

- Cumhuriyetin onuncu yıldönümü Ankara'da nasıl kutlandı? 1923-1933 (1934), 464
- Kemal Atatürk ve Milli Mücadele tarihi (1944), 757

1185

- Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi tarihçesi (1969), 884

Şehsuvaroğlu, Halûk Y. (1912- 1963)

- Tarihçi, gözüyle Atatürk (1959), 1000

Şenalp, Leman (doğ. 1924)

- Cumhuriyetimizin 50. yılı bibliyografyası ve ellinci yıla ilgili çalışmalar (1975), 462

Şimşir, Bilâl N. (doğ. 1933)

- İngiliz belgeleriyle Atatürk, 1919-1938. Cilt 1: Nisan 1919 - Mart 1920. British documents on Atatürk, 1919 - 1938. Volume 1: April 1919 - March 1920 (1973), 672
- İngiliz belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e, 1921-1922 (1972), 674

Tačalan, Nurdoğın

- Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken (1970), 550

Tamkoç, Metin

- Bibliography (A) on the foreign relations of the Republic of Turkey (1919-1967) and brief biographies of Turkish statesmen (1968), 401

Tan, M. Turhan (1886-1939)

- Atatürk (1939), 42

Tansel, Dr. Selâhattin

- Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, 1919-1922, yayınlanmamış fotoğraflarla (1965), -199
- Mondros'tan Mudanya'ya kadar (1973), 868

Taşkıran, Tezer (1905-1979)

- Cumhuriyetin 50. yılında Türk kadın hakları (1973), 470

Tekgüş, Hüseyin Remzi (doğ. 1927)

- Anadolu Türklerinin milli ideolojisi: Kemalizm (1971), 14
- Türkiye'deki huzursuzluğun hakiki sebepleri ve Kemalizm (1971), 1083

Tekinalp, M.

- Kemalizm (Le) (1937). 765
- Kemalizm (1936), 778
- Türk ruhu (1944), 1047

Tengirşenk, Yusuf Kemal (1878-1969)

- Vatan hizmetinde (1987), 1119

Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif (1901-1970)

- Atatürk'ün son balosu (1944), 363

1186

- Bilinmeyen taraftarıyla Atatürk (1959), 407

Terzioğlu, M. Said Arif (doğ. 1922)

- Atatürk'ün «Ahmet Çavuş»u (1968), 298
- İnsancıl Atatürk (1964), 692
- Yazılmayan yönleriyle K. Atatürk (1963), 1134

Tevetoğlu, Dr. Fethi (doğ. 1915)

- Atatürk'le Samsun'a çıkanlar (1971), 261

Tez, İlhami Bekir (doğ. 1901)

- Atatürk, hayatı ve ölümü, 1881 - 1938 (1946), 119

Tezel, Ayhan (çev.)

- Atatürk, bir milletin yeniden doğuşu (1986), 72

- Tezer, Şükrü (?-?) — Atatürk'ün hatıra defteri (1972), 319
- Timur, Doç. Taner
— Türk devrimi ve Sonrası, 1919-1946 (1971), 1015
- Tomiç, Dr. Zoran Sv. Sırp
— Karnal Atatürk, tvoratssove Turske (1939), 741
- Tongas, Gerard. Fransız
— Atatürk et le vrai visage de la Turquie moderne (1937), 104
- Toros, Taha
— Atatürk'ün Adana seyahatleri (1939), 298
- Toynbee, Arnold J. (doğ. 1889). İngiliz
— Türkiye, bir devletin yeniden doğuşu (1971), 1051
- Tör, Vedat Nedim (doğ. 1897) — Kemalizmin dramı (1980), 784
- Törehan, Habib Edib
— Nouvelle (La) Turquie et la Question d'Orient (?), 901
- Trikupis, Gnr. Nikolas. Yunanlı
— General Trikupis'in hatıraları (1967), 609
- Tunaya, Prof. Dr. Tarık Zafer (doğ. 1915)
— Devrim hareketleri içinde Atatürk ve Atatürkçülük, müşahedeler ve tezler (1964), 509
- Tunçel, Prof. Bedrettin (1910-1980)
— Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi'nin ilk kutlanması (1972), 208
— Büyük Zafer ve Afyonkarahisar, 1922-1972 (1972), 443
- 1187
-
- Tunç, Cevat Kâzım (doğ. 1901)
— Atatürk ve gençlik, moral eğitimi (1972) .190
- Turek, İbrahim S. (çev.)
Bir İngiliz kadını gözüyle Kuva-i Milliye Ankara'sı (1973), 414
- Turhan, Prof. Dr. Mümtaz (1808- 1969)
— Atatürk ilkeleri ve kalkınma (1965), 132
- TURİZM . ve Tanıtma Bakanlığı (Ankara)
— Gazi Mustafa Kemal Atatürk, founder of the Turkish Republic (1961), 583
- Tümerdem, İsmail Hakkı
— Türk İstiklal Savaşı. Yunan cephesi (1944), 1035
- Tünay, Bekir (doğ. 1916)
— Atatürk'ün devrim destanı (1964), 311
- Türk, Av. Suat Tahsin (doğ. 1906)
— Türkiye Cumhuriyeti devleti ve halkı Gazi Mustafa Kemal .(1933), 1056
Türk - Amerikan- Üniversiteliler Derneği (İst.)
— Yeni Türkiye (1959), 1135
- Türk Dil Kurumu (Ankara)
— Atatürk'e saygı (1969), 254
— Dil devrimi üzerine (1967), 522
- Türk Neşriyat Yurdu (İst.)
— Türk'ün altın kitabı. Gazi'nin hayatı ve büyük halaskarımız hakkında münevverlerimizin ve meşahirimizin intibaat ve mülahazatı (1928), 1095
- Türk Tarih Kurumu (Ankara)
— Atatürk konferansları I (1984), 151
— Histoire de la Republique Turque (1935), 684
- Türkeş, Ünal.
— Kurtuluş Savaşında Muğla (1973), 802

Türkiye Büyük Millet Meclisi (Ankara)

— Anadolu'da Yunan zulüm ve vahşeti (1922), 16

Türkiye Büyük Millet Meclisi Daimi Bürosu (Lausanne)

— Regime (Le) d'occupation hellenique en Turquie (1921), 957

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (Ankara) — Pontus meselesi Teşkilat, Rum şekavet ve fecayii, hükümetin istilaat ve tedabiri, Avrupa hükümetleriyle muhaberat (1922), 946

1188

Türkiye'nin iktisadi bakımdan umumi bir tetkiki, 1933-1934 (1936), 1085

Tütengil, Prof. Dr. Cavit Orhan (1921-1979)

— Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak (1975), 291

Tütüncü, Ziya (derl.)

— Büyük Atatürk (1987), 431

Uluğ, İsmail Hakkı (1899-?)

— Atatürk'ün çizdiği portreler (1968), 309

Uluğ, Naşit Hakkı (1902-1977)

— Çanakkale destanının 50. yılı (1986), 479

— Emperyalizme karşı Türkiye, 1922-1924 (1971), 556

— Halifelüğün sonu (1975), 635

— Hemşehrimiz Atatürk (1972), 655

— Siyasi yönleriyle Kurtuluş Savaşı (1973), 979

— Üç büyük devrim: eğitimin birleştirilmesi, şapka ve giyimini değiştirilmesi, Türk harflerinin kabulü (1973), 1114

Umarusman, İsmet

— Sosyal ve kültürel düşünceleriyle Atatürk (1962), 983

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (Ankara)

— Atatürk, 1881-1938 (1963), 69

Ural, Şule

— Büyük Taarruz'da Batı Cephesi komutanları ve şehitleri (1972), 439

Us, Mehmet Asım (1884-1967)

— Gördüklerim, duyduklarım, duygularım. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerine ait hatıralar ve tetkikler (1964), 622

— İzmir'den Bursa'ya (1922), 725

— Yunan mezalimi (1970), 1144

Uygar, H. İsmail

— Anılarda Atatürk (1973?), 27

Ü

Ülker, Beşi

— Tanıklar ve belgelerle Atamın Bursa nutku (1987), 991

Ülmen, Tuğamiral Cevat

— Kurtuluş Savaşında Karadeniz (1943), 801

Ünal, Refik (derl.) — Atatürk'ün sevdiği tür-

1189

küler. Halk müziğinden yankılar. Kurtuluş Savaşı türküleri (1973), 356

Ünaydın, Ruşen Eşref (1892-1959)

— Anafartalar Kurnandanı Mustafa Kemal ile mülakat (1930), 20

— Atatürk ve milli tesañüt (1954), 203

— Atatürk'ü özleyiş (1957), 295

— Atatürk'ün hastalığı, Prof. Dr. Nihad Reşad Belger'le mülakat (1959), 317

Ünsel, M. Ziya (1915-1972)
— Ata'mın gününde (1965),

Üstün, Prof. Dr. Emin Faik (? - 1973)
— Atatürk: kişiliği, ülkücülüğü, gençliğe güveni (1983), 147
— Atatürk, ülkücülüğü (1973), 164

Üzel, Sahir
— Gaziantep savaşının içyüzü (1952), 592
— Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin kurucusu (1967), 760

Vaillant, A. (çev.). Fransız
— Ghazi Mustapha Kemal, la resurrection d'un peuple (1931), 617

Velidedeoğlu, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet (doğ. 1904)
— Atatürk ilkeleri ve Türk kadınlığının çilesi (1970), 133
— Bir lise öğrencisinin Milli Mücadele anıları (1971), 417

Velîkov, Stefan (doğ. 1924), Bulgar
— Kemalist ihtilal ve Bulgaristan, 1918 -1922. Bulgar gözüyle Atatürk (1969), 773

Villalta, Blanco. Arjantinli-
— Kemal Atatürk, el constructor de la nueva Turquía (1945), 750

Vulpis, Günther (çev.)
— Mustafa Kemal, Be'gründer der neuen Türkei (1955), 880

Vaidis, Thomas Ath. Yunanlı — Kemal Atatürk, o demilirgos tes neas Türkias (1936), 753

Walder, David. İngiliz — Çanakkale olayı (1970), 484

1190

Wilson, Prof. Howard E. Amerikalı
— Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk (1968), 1064

Yakar, Dr. Aytekin
— Türk romanında Millî Mücadele (1973), 1044

Yapı ve Kredi "Bankası A.Ş. (İst.)
— Atatürk Kitaplığı kataloğu (1973), 148
— Fotoğraflarla Atatürk'ün hayatı, doğumundan ölümüne kadar (1971), 572

Yargıcı, Kasım (Çev.)
— Türkiye, bir devletin yeniden doğuşu (1971), 1051

Yazman, Aslan Tufan (doğ. 1913)
— Atatürk'le beraber. Devrimler, olaylar, anılar, 1922-1938 (1969), 257
— Hedefiniz Akdeniz (1972), 053

Yazman, Mehmet Şevki (çev.)
— Türkiye'de beş yıl (1968), 1076

Yeğinobalı, Nihal (çev.)
— Atatürk, bir milletin yeniden doğuşu (1966), 72
— Yerli, yabancı 80 (imza Atatürk'ü anlatıyor (1959), 1143
Yeşilyurt, Ali Haydar
— Atatürk ve komşumuz Bulgaristan (1968), 193

Yılmaer, Raime (çev.)
— Atatürk, demokrat diktatör (1973), 78
— Kemalist ihtilal ve Bulgaristan, 1918 - 1922. Bulgar gözüyle Atatürk (1969), 773

Yılmazoğlu, Âdil
— Tarih adam: Atatürk (1969-70), 995

Yolaçan, Tarık Lütfi
— Atatürk sevgisi (1952), 182

Yücer, Rıza Ruşen

— Atatürk'e ait birkaç fıkra ve hatıra (1947), 240

Yüzbaşıoğlu, Muammer (doğ. 1927)

— Atatürk'te anmak (1971), 293

Zara, Phillippe de. Fransız

— Mustapha Kemal dictateur (1936), 888

Ziemke, Dr. Kurt: Alman

— Neue (Die) Türkei, politischle Entwicklung, 1914-1929 (1930), 900

1191

NOT:

Önsözde kitabın sonuna ekleneceği belirtilen konuların abcsel dizininden, pek oylumlu bir yer tutacağı anlaşıldığı için, bu basında vazgeçilmiştir.

1192

TÜRKER ACAROĞLU

Günümüz yazarlarından Türker ACAROĞLU, 1915'te Razgrad'da doğdu. Adana Öğretmen Okulundan sonra, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünü bitirdi (1940). Çeşitli ortaokullar ve liselerde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde okudu. Milli Kütüphanenin kuruluşunda çalıştı. Hükümetçe Fransa'ya meslek öğrenimine gönderildi (1950). Paris Dokümantasyon Enstitüsünde, Yüksek Kütüphanecilik Okulunda okudu. Uluslararası Arşivcilik Kursunu bitirdi. Sorbonne Üniversitesinde Fransız uygarlığı kurlarını izledi. Bibliotheque Nationale'de staj yaptı. Yurda dönüşte, İstanbul'da Basma Yazı ve Resimleri Derleme Mü-

dürlüğünde yirmi iki yıl (1952-74) yöneticilik yaptı. Bibliyografya Enstitüsünün kuruluşunda görev aldı. Uluslararası kimi kongre ve konferanslara katıldı.

Bir Çocuk Şiirleri Antolojisi derleyip yayımladı (1944). Aslından yaptığı çevirilerle bir Bulgar Hikayeleri Antolojisi çıkardı (1967). Başkaca çevirileri de vardır. Genellikle kaynakça alanında çalıştı. Gazetelerde ("Milliyet", "Cumhuriyet" vb.) ve dergilerde yeni yayımları tanıttı. 1955-65 yılları arasında çıkmış bu tür tanıtımlarından iki yüz kadarını Edebi Eserler Sözlüğü adlı kitabında topladı (1965). Şair ve Yazarlar, Hayatları ve Eserleri (1963, yeni basımı Ozanlar ve Yazarlar adıyla, 1967) başlıklı bir de yardımcı okul kitabı bulunmaktadır. Fıtrat Ozan'la birlikte hazırladığı Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası (TDK. yayını, 1972) ile Türk Halk Ozanları ve Destanları Kaynakçası, 1928-1973 (Boğaziçi Üniversitesi yayını, 1978) son çalışmaları arasındadır.

Açıklamalı Atatürk Kaynakçası ise, bizde ilkin, şimdiye dek Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve kahramanları, Türk devrimleri, Cumhuriyet Türkiye'si üzerine Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış yapıtlardan seçme 500 kadarını açıklayan, inceleyen, tanıtan bir kılavuz-kitaptır. Uzun sürede hazırlanabilen bu yapıtta, özellikle tarihçilerle araştırmacılar, okuyup incelemek için seçme kitap arayanlar; bu tür kitaplar üzerine kimi bilgileri, düşünceleri önceden ve hazır olarak bulabileceklerdir. Atatürk yayımlarına, özellikle içinde bulunduğumuz 100. doğum yıldönümünde ilgi duyanlara, bunlardan kendi kitaplıkları ya da kişisel okumaları için bir seçme yapmak isteyenlere bu kaynakçanın yararlı olacağı kuşkusuzdur. Amaç, okurlara yapıtları bulup görmek, seçip okumak konusunda yardımcı olarak, kitaplara giden yolu göstermektir.

